

“ILM-FAN VA TA'LIM” JURNALIGA QABUL QILINGAN MAQOLALARGA 3 ISH KUNIDA DOI RAQAM OLINADI VA ZENODO, OPENAIRE, CYBERLENINKA, GOOGLE SCHOLAR (10 ISH KUN) KABI XALQARO ILMIY BAZALARDA INDEKSLANADI VA ILMIY JURNAL TO'LIQ SHAKLDA WWW.ILMFANVATALIM.UZ RASMIY SAYTIGA JOYLANADI.

ISSN: 2181-4325

ILM-FAN VA TA'LIM

Respublika ilmiy jurnali

ZENODO | OPENAIRE | CYBERLENINKA | GOOGLE SCHOLAR

Aniq fanlar

Texnika fanlari

Pedagogika fanlari

Ijtimoiy-gumanitar fanlar

Tabiiy fanlar

Iqtisod fanlari

Arxitektura

San'at va madaniyat fanlari

Tibbiyot fanlari

Filologiya fanlari

Qishloq xo'jaligi

Jismoniy tarbiya va sport

“Ilm-fan va ta’lim” ilmiy jurnaliga qabul qilingan maqolalarga 3 ish kunida DOI raqam olinadi va Zenodo, OpenAire, Cyberleninka, Google scholar (10 ish kuni) xalqaro ilmiy bazalarida indekslanadi va jurnal to’liq shaklda <https://ilmfanvatalim.uz/> rasmiy saytiga joylanadi.

ILM-FAN VA TA’LIM

ILMIY JURNALI

BARCHA SOHALAR BO‘YICHA

30.11.2024 | № 12(27)

ILM-FAN VA TA’LIM

ilmiy jurnal
scientific journal
научно журнал

Bosh muharrir:
O.S.Isroilov

Jurnal bir oyda bir marta
nashr etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi
Prezidenti
Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va
ommaviy kommunikatsiya
agentligida 2023- yil
22 - yanvarda 059679
raqam bilan ro‘yxatga
olingan.

ISSN 2181 - 4325

Jurnaldan maqola ko‘chirib
bosilganda, manba
ko‘rsatilishi shart.

Tel: +99891-152-93-14
E pochta: talqin@bk.ru
Сайт: <https://ilmfanvatalim.uz/>

Tahrir kengashi:

Isroilov Shaakram Xalmatovich

*Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarini qayta tayyorlash va
malakasini oshirish instituti “Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubi”
kafedrasining professori*

G‘ulomova Nargiza Sa’dullayevna

*Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi
Tillar o‘qitish metodikasi kafedrasida
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

Yadgarova Ozoda Ibragimovna

*Samarqand davlat chet tillar instituti gumanitar fanlar va axborot
texnologiyalari kafedrasida dotsenti*

Muydinov Erkin Djumaldinovich

*Toshkent Moliya Instituti Andijon fakulteti dekani
Iqtisod fanlari nomzodi, dotsent*

Djurakulova Dilfuza Farxodovna

*Samarqand Davlat universiteti psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi,
psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

Mamatov Obidxon Vaqqosovich

*Namangan davlat universiteti “Milliy g‘oya, ma‘naviyat va huquq
asoslari” kafedrasida mudiri, falsafa fanlari nomzodi*

Baymenova Kamshat Saparbayevna

Berdaq nomidagi Qoraqalpog‘ davlat universiteti

Yusupov Axror Qurbonovich

*Qo‘qon davlat pedagogika instituti,
siyosiy fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

Rabbonayeva Dildora Tolipovna

*Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy
markazi Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim kafedrasida katta
o‘qituvchisi*

Ganiyeva Lola Muxsindjanovna

*O‘zDK huzuridagi Botir Zokirov nomidagi Milliy Estrada San’ati instituti
“Estrada cholg‘u ijrochiligi” kafedrasida dotsenti
San’atshunoslik fanlari nomzodi*

Akbarov Qobuljon

*Qo‘qon davlat pedagogika instituti
Tarix fanlari nomzodi*

Nuriddinova Maysara Ikramovna

*Samarqand davlat universiteti boshlang‘ich ta’lim metodikasi
kafedrasida dotsenti*

Maxkamova Dilafruz Yuldashevna

*O‘zbekiston Milliy universiteti Tuproqshunoslik kafedrasida
dotsenti*

Komilov Ro‘zi Rabiyeovich

*Samarqand davlat chet tillar instituti “Gumanitar fanlar va axborot
texnologiyalari” kafedrasida professori v.v.b.*

MEHNAT SHARTNOMASINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Ubaydullayev Ilxomjon Raxmatovich

Farg‘ona viloyat yuridik texnikumi “Mutaxassislik fanlari” kafedrası
o‘qituvchisi, 2-darajali yurist

Soibova Fayozaxon Soibjon qizi

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi “Davlat-huquqiy faoliyat” yo‘nalishi
2-bosqich 29-23-guruh o‘quvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi mehnat qonunchiliga asosan mehnat shartnomasining o‘ziga xos jihatlari hamda uning fuqarolik huquqiy shartnomalardan farqli belgilari borasida qisqacha fikrlar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Mehnat kodeksi, fuqarolik huquqiy shartnomalar, mehnatga oid munosabatlar, mutaxassislik, malaka, lavozim, erkin kasb tanlash va majburiy mehnat taqiqlanishi.

Abstract: In this article, the labor legislator of the Republic of Uzbekistan will be briefed on the specifics of the employment contract and its different signs from civil legal contracts.

Key concepts: The labor code, civil legal contracts, labor relations, expertise, qualifications, position, choice of a free profession, and Prohibition of forced labor.

Mehnati qonunchiligidan ma’lumki, “Mehnati shartnomasi” – mehnati huquqining negizi bo‘lib, mehnatga oid munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solishni ta’minlashda muhim o‘rin egallaydi. Mehnati shartnomasini tuzish chog‘ida uning taraflari mehnati bo‘yicha kelgusi huquqiy munosabatlarning modelini belgilab, shartnoma imzolanganidan keyin yuridik kuch kasb etib, ham xodim, ham ish beruvchi uchun majburiy bo‘lib qoladigan nihoyatda xilma-xil shartlarni kelishib oladilar”¹.

¹ Gasanov M.Yu., Soklov E.A. Mehnati shartnomasi (kontrakt). Iqtisodiyot va huquq dunyosi. 1999 y. 5-bet.

Mehnat shartnomasi xodim bilan ish beruvchi o‘rtasida muayyan mutaxassislik, malaka, lavozim bo‘yicha ishni ichki mehnat tartibiga bo‘ysungan holda taraflar kelishuvi, shuningdek mehnat to‘g‘risidagi qonunlar va boshqa normativ hujjatlar bilan belgilangan shartlar asosida haq evaziga bajarish haqidagi kelishuvdir².

Aksariyat oddiy fuqarolar mehnat shartnomasining huquqiy ahamiyatiga e’tibor beravermaydi. Vaholanki mehnat shartnomasi barcha fuqarolar aniq va sodda tushunib, bilib olishi lozim bo‘lgan muhim hujjat hisoblanadi. Bu masalani bugungi kunda bevosita davlatimiz rahbari e’tiborida turgan muhim masala, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ajralmas muhim jihatlaridan biri deb e’tirof etish ham o‘rinli bo‘lar edi. Zero mehnat shartnomasi mehnat bozori faoliyatining tarkibiy qismi va sharti hisoblanadi; bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat bozoriningsamarali amal qilishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratadi; mehnatga oid munosabatlarni shartnomaviy tartibga solish sohalarini yana-da kengaytiradi. Mehnat shartnomasi mehnat huquqining negizi hisoblanib, ishga qabul qilish, mehnat shartlarini o‘zgartirish, mehnat munosabatlarini bekor qilishni tartibga soluvchi normalarni birlashtiruvchi mehnat qonunchiligining markaziy institutini tashkil qiladi.

Mehnat shartnomasi o‘z mazmuni va mohiyati jihatidan keng ko‘lamli bo‘lib, birinchidan, fuqarolar tomonidan ularning konstitutsion huquqlari hisoblangan mehnat qilish huquqlarini amalga oshirishning asosiy tashkiliy-huquqiy shakli; ikkinchidan, erkin kasb tanlash va majburiy mehnat taqiqlanishi kafolatini ta’minlovchi asos; uchinchidan, mehnatga oid huquqiy munosabatlarni yuzaga keltirib chiqaruvchi yuridik fakt bo‘lib xizmat qiladi. Vaholanki, ayni chog‘da, mehnat shartnomasi xodimlar va ish beruvchilar manfaatlarini yuzasidan kelishuvga erishishni ta’minlaydi hamda mehnat munosabatlari taraflariga mehnatga oid munosabatlarni tartibga solishda keng imkoniyatlar yaratadi.

Mehnat huquqida “Mehnat shartnomasi” va “kontrakt” atamaları sinonim sifatida qo‘lladi. Bunday yondashuv barcha yollanib ishlovchilarga mehnat

² O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. <https://lex.uz/uz/docs/6257288>.

to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida ko‘zda tutilgan huquq va kafolatlar berilishini ta’minlaydi.

Mehnat shartnomasining tushunchasi “shartnoma” institutiga taalluqli asosiy belgilarni o‘z ichiga qamrab oladi va mehnat shartnomasini unga yaqin bo‘lgan boshqa turdosh fuqarolik-huquqiy shartnomalardan farqini ajratib olish imkoniyatini beradi.

Mehnat shartnomasining boshqa ayrim turdagi fuqarolik-huquqiy shartnomalardan farqlab olish imkonini beruvchi asosiy belgilar sifatida quyidagilarini aytib o‘tish mumkin:

a) muayyan mutaxassislik, malaka yoki lavozim (mehnat funksiyasi) bo‘yicha ishlash.

Mehnat shartnomasining predmeti, mehnat jarayonining o‘zi bo‘ladi, ya’ni bir martalik topshiriq natijasi emas, balki mehnat shartnomasida qayd etilgan aniq bir mutaxassislik, malaka yoki lavozim doirasida har qanday ish bajarilishi mehnat shartnomasining predmeti hisoblanadi. Ayni shu sababli agar xodim muhandis, o‘qituvchi, sotuvchi, bog‘bon, farrosh va shu kabilar sifatida ishga qabul qilinayotgan bo‘lsa, u qanday muddat davomida mehnat qilishidan qat’i nazar, u bilan mehnat shartnomasi tuzish zarur. Jismoniy shaxs bilan biron bir aniq topshiriqni bajarish (maslahat xizmatlari ko‘rsatish, meva hosilini yig‘ish, oynalarni yuvish, kompyuterni tuzatish va h.k.) to‘g‘risida kelishilgan bo‘lsa, bunda fuqarolik-huquqiy shartnoma tuziladi;

b) xodim mehnat shartnomasida ko‘zda tutilgan ishni shaxsan o‘zi bajarishi.

Xodim mehnat shartnomasida ko‘zda tutilgan muayyan mutaxassislik, malaka yoki lavozim bo‘yicha ishni shaxsan o‘zi bajarishi shart bo‘lib, mazkur ishni bajarishni boshqa biror shaxsga topshirishga yoki uni bajarish uchun boshqa shaxslarni jalb etishi mumkin emas. Mazkur holatda bitta istisno mavjud bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 11 yanvardagi 4-son qarori bilan tasdiqlangan “Kasanachilik to‘g‘risida” Nizom³ ning 9-bandiga muvofiq,

³ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 11 yanvardagi 4-son [qaroriga](https://lex.uz/ru/docs/967547) 1-ILOVA “Kasanachilik to‘g‘risida” Nizom. <https://lex.uz/ru/docs/967547>.

kasanachilar tomonidan ishlarni bajarish kasanachi oilasining a’zolari ishtirokida (yordamida) ish beruvchining rozilgisiz amalga oshirilishi mumkin bo‘lib, ushbu holatda ham so‘z kasanachining oila a’zolari uning o‘rniga ishlarni bajarishi haqida emas, balki faqat unga yordam berish haqida boradi.

v) xodim ichki mehnat tartibi qoidalariga bo‘ysunishi.

O‘zbekiston Respublikasi yangi tahrirdagi Mehnat kodeksining 103-moddasi mazmunidan ko‘rinib turibdiki, mehnat shartnomasining o‘ziga xos belgisi bu ta’rifda o‘z aksini topgan. Mehnat munosabatlarida mehnat shartnomasi taraflari teng bo‘lishi bilan bir vaqtda, xodim ish beruvchining rahbarlik topshiriqlariga mazkur shartnoma doirasida bo‘ysunadi, ya’ni xodim zimmasiga ichki mehnat tartibi qoidalariga bo‘ysunish majburiyati yuklanadi.

Mehnati shartnomasi tuzayotganda xodim barcha xodimlar uchun majburiy bo‘lgan ichki mehnat tartibi qoidalariga, ish rejimiga rioya qilish, belgilangan mehnat me’yorlarini bajarish, ish beruvchining qonuniy buyruqlari hamda farmoyishlarini ijro etish kabi va boshqa majburiyatlarni oladi. Xodimlar mehnatini tashkil qilish majburiyati esa ish beruvchining zimmasiga yuklanadi.

Shartnomaning bir tarafi (xodim) ikkinchi tarafga (ish beruvchiga) bo‘ysunishini bildiruvchi ichki mehnat tartibi qoidalariga bo‘ysunish elementi mehnat shartnomasini taraflar tengligini e’tirof etuvchi har qanday fuqarolik-huquqiy shartnomalardan farqlash uchun asos bo‘ladi. Mehnat munosabatlarida mehnat jarayonini ish beruvchi tashkil etishi sababli xodimning mehnati ish beruvchiga bog‘liq bo‘ladi.

g) mehnat shartnomasida haq to‘lash ko‘zda tutilishining alohida xususiyati.

O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksiga muvofiq mehnat shartnomasi mazmunida ishlar muayyan mutaxassislik, malaka yoki lavozim bo‘yicha haq evaziga bajarilishi ko‘zda tutilgan. Albatta, fuqarolik-huquqiy shartnomalar bo‘yicha bajarilgan ishlar uchun ham haq to‘lanadi. Mehnat shartnomasi bo‘yicha haq to‘lashning o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, bu ish xodimning mehnatiga haq to‘lash vositasida amalga oshiriladi. Bunday haq to‘lash xususiy-huquqiy (fuqarolik

huquqiga xos bo‘lgan) usullar asosida ham, ommaviy-huquqiy usullar asosida ham tartibga solinadi;

d) mehnat shartnomasi tuzgan xodim korxona mehnat jamoasiga qo‘shiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 36-moddasiga muvofiq, o‘z mehnati bilan korxona faoliyatida mehnat shartnomasi asosida ishtirok etayotgan uning barcha xodimlari korxona mehnat jamoasini tashkil etadilar. Demak, mehnat shartnomasi tuzgan barcha xodimlar o‘zlari mehnat munosabatlariga kirishgan korxonaning mehnat jamoasiga qo‘shiladilar.

O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 103-moddasiga muvofiq, mehnat shartnomasining mazmuni taraflar kelishuviga ko‘ra, shuningdek mehnat to‘g‘risidagi qonunlar va boshqa normativ hujjatlar bilan belgilanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish lozimki, mehnat shartnomasi o‘ziga xos jihatlari bilan fuqarolik huquqiy shartnomalardan farq qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.
2. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi.
<https://lex.uz/uz/docs/6257288>.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 11 yanvardagi 4-son [qaroriga](#) 1-Ilova “Kasanachilik to‘g‘risida” Nizom. <https://lex.uz/ru/docs/967547>.
4. Gasanov M.Yu., Soklov E.A. Mehnat shartnomasi (kontrakt). Iqtisodiyot va huquq dunyosi. 1999 y.
5. M.Xo‘jayeva. Yangilangan Konstitutsiyamizda mehnatga oid huquqlar qay darajada mustahkamlangan? https://uza.uz/uz/posts/yangilangan-konstituciya-mizda-mehn-atga-oid-huquqlar-qay-darazhada-mustahkamlangan_488687.

DIN VA MADANIYAT O‘RTASIDAGI MUNOSABATLAR

Vohidov Sardorbek

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Karimova Xoliniso To‘xtamurod qizi,

Hashimova Manzura Mirobidjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti 2-bosqich talabalari

Annotatsiya: Din va madaniyat tushunchalarining ta’rifi, dinning madaniyatga ta’siri va madaniyatning dinga ta’siri haqidagi qiziqarli ma’lumotlar haqida bilmoqchimisiz? Unday bo‘lsa bu maqola siz uchun qo‘l keladi. Din tushunchasiga olimlar dunyoviylik, ilmiylik nuqtai nazaridan, din arboblari esa muayyan diniy ta’limot asosida yondashganliklari uchun ushbu tushunchaga turli ta’riflar berilgan. Umumiy tarzda, din arabcha – e’tiqod, ishonch degan ma’nolarni anglatadi. Din ijtimoiy ong shakllaridan biri hisoblanadi, muayyan ta’limotlar, his tuyg‘ular, toat – ibodatlar va diniy tashkilotlarning faoliyatlari orqali namoyon bo‘ladigan, olam, hayot yaratilishini tasavvur qilishning alohida shakli, uni idrok etishning o‘ziga xos usuli sanaladi. Madaniyat – jamiyat, inson ijodiy kuch va qobiliyatlari tarixiy taraqqiyotining muayyan darajasi. Kishilar hayoti va faoliyatining turli ko‘rinishlarida, shuningdek, ular yaratadigan moddiy va ma’naviy boyliklarda ifodalanadi.

Аннотация: Хотите узнать об определении понятий религия и культура, о влиянии религии на культуру и интересную информацию о влиянии культуры на религию? Тогда эта статья вам пригодится. Понятию религии даны разные определения, поскольку ученые подходят к нему с точки зрения секуляризма и науки, а религиозные деятели подходят к нему, основываясь на определенных религиозных учениях. Вообще религия по-арабски означает вера, доверие. Религия — одна из форм общественного сознания, это особый способ представления творения Вселенной, жизни и уникальный способ ее восприятия, который проявляется через определенные учения, чувства, послушание и

деятельность религиозных организаций. Культура – это определенный уровень исторического развития общества, творческих сил и способностей человека. Оно выражается в различных формах жизни и деятельности людей, а также в создаваемых ими материальных и духовных богатствах.

Annotation: Do you want to know about the definition of the concepts of religion and culture, the influence of religion on culture and interesting information about the influence of culture on religion? In this article will come in handy for you. Different definitions have been given to the concept of religion because scientists approach it from the point of view of secularism and science, and religious figures approach it based on certain religious teachings. In general, religion in Arabic means belief, trust. Religion is one of the forms of social consciousness, it is a special way of imagining the creation of the universe, life, and a unique way of perceiving it, which is manifested through certain teachings, feelings, obedience and the activities of religious organizations. Culture is a certain level of historical development of society, human creative power and abilities. It is expressed in various forms of people's life and activities, as well as in the material and spiritual wealth they create.

Kalit so'zlar: din, madaniyat, diniy terminologiya, diniy iboralar, diniy e'tiqodlar, ijtimoiy birlik, diniy pluralizm, globalizatsiya.

Ключевые слова: религия, культура, религиозная терминология, религиозные фразы, религиозные верования, социальное единство, религиозный плюрализм, глобализация.

Key words: religion, culture, religioology, religious phrases, religious beliefs, social unity, religious pluralism, globalization.

KIRISH

Din va madaniyat o'rtasidagi munosabatlar murakkab va ko'p qirrali. Ular bir-birini shakllantiradi hamda o'zaro ta'sir qiladi. Din ko'plab madaniyatlarda qadriyatlar, an'analar va urf-odatlarni belgilaydi. Masalan, diniy bayramlar, marosimlar va rituallar madaniy hayotning ajralmas qismidir. Diniy mavzular san'at va adabiyotda keng tarqalgan. Ko'plab san'at asarlari, she'rlar va hikoyalar diniy

e’tiqod va qadriyatlarni aks ettiradi. Dinning o’ziga xos terminologiyasi va iboralari madaniyatning tiliga kirib boradi. Diniy so’zlar va iboralar ko‘plab tillarda muhim o‘rin tutadi. Madaniyat diniy e’tiqod va amaliyotlarni talqin qilishda muhim rol o‘ynaydi. Har bir madaniyat o‘zining diniy an’analari va talqinlari bilan ajralib turadi. Madaniyat diniy amaliyotlarni shakllantiradi. Masalan, turli xalqlarda bir xil diniy marosimlar turlicha o‘tkazilishi mumkin. Madaniy o‘zgarishlar diniy e’tiqod va amaliyotlarga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Masalan, globalizatsiya jarayonida diniy e’tiqodlar va amaliyotlar yangi madaniy kontekstda o‘zgarishi mumkin. Din ko‘plab madaniyatlarda ijtimoiy birlikni ta’minlaydi. Diniy e’tiqodlar va amaliyotlar odamlarni birlashtiradi va ularning identifikatsiyasini kuchaytiradi. Turli dinlar va madaniyatlar o‘rtasida to‘qnashuvlar ham yuzaga kelishi mumkin. Bu, ko‘pincha, diniy e’tiqodlar va madaniy qadriyatlar o‘rtasidagi farqlardan kelib chiqadi. Zamonaviy jamiyatlarda diniy pluralizm muhim ahamiyatga ega. Turli dinlar va madaniyatlar o‘rtasida o‘zaro hurmat va tushunish muhimdir.

MATERIAL VA METODLAR

Ushbu maqola qiyosiy tahlil usulida yozilgan bo‘lib, din va madaniyat tushunchalari o‘zaro taqqoslanadi. Ularning bir-biriga bog‘liqlik jihatlari, shu bilan birga, dinning madaniyatga, madaniyatni esa dinga bo‘lgan munosabati qiyosiy tahlil qilinadi.

Din ijtimoiy birliklar va guruhlar mafkurasi va psixologiyasining tarkibiy qismi, bayram, urf-odat va marosimlarning manbayi bo‘lib, jamoa va guruhlar fikrini shakllantiradi, shaxs va ijtimoiy birliklarning dasturlarini, qadriyat yo‘nalishlarini belgilaydi, shu bilan birga, dinning paydo bo‘lishi va evolutsiyasi, muayyan jamiyatdagi shart-sharoitni va uning dastlabki shakllari - totemizm, fetishizm, animizm, sehrgarlik, o‘rganish, turli ijtimoiy-iqtisodiy tuzumlarda dinning paydo bo‘lish, mavjud bo‘lib turish sabablari va ildizlarini o‘rganishni ham taqozo etadi.

Jamiyat shakllanishining dastlabki davrlarida paydo bo‘lgan din, xalqlar hayoti bilan bog‘liq holda rivojlangan, moslashgan, sekin-asta diniy tizimni vujudga keltirgan. Natijada, muayyan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy, tarbiyaviy vazifalarni bajarishni o‘z zimmasiga olgan. Bunday vazifalar jamiyat taraqqiyotining

yuqori bosqichlarida ayniqsa, yaqqol ko’zga tashlanib, muayyan qolipga tushib, har biri maxsus qoida, g’oya, mafkura, dastur sistemasiga aylangan.⁴

Madaniyat inson faoliyati va shu faoliyatning ahamiyatini belgilovchi ramziy qurilmalar va asarlar majmuyidir. Madaniyat musiqa, adabiyot, badiiy tasvir, me’morchilik, teatr, kinomatografiya, turmush tarzi kabi faoliyatlarda namoyon bo’lishi mumkin. Antropologiyada “madaniyat” atamasi ostida maxsulotlar va ularni ishlab chiqarish, estetik ma’no berish hamda shu jarayonlarga bog’langan ijtimoiy munosabatlar tushuniladi. Bu ma’noda madaniyat o’z ichiga san’at, fan va ma’naviy tizimlarni oladi. Madaniyat- jamiyat, inson ijodiy kuch va qobiliyatlari tarixiy taraqqiyotining muayyan darajasi. Kishilar hayoti va faoliyatining turli ko’rinishlarida, shuningdek, ular yaratadigan moddiy va ma’naviy boyliklarida ifodalanadi. “Madaniyat “ tushunchasi muayyan tarixiy davr (antik madaniyat), konkret jamiyat, elat va millat (o’zbek madaniyati), shuningdek, inson faoliyati yoki turmushining o’ziga xos sohalari (masalan, mehnat madaniyati, badiiy madaniyat, turmush madaniyati) ni izohlash uchun qo’llanadi. Tor ma’noda “madaniyat” atamasi kishilarning faqat ma’naviy hayoti sohasiga nisbatan ishlatiladi.⁵

NATIJA VA MULOHAZALAR

O’rta asr madaniyatining buyuk namoyondalari Abu Ali ibn Sino, Beruniy va boshqa shahar turmush tarzini jamoaning yetuklik shakli sifatida talqin qilganlar. Masalan, Farobiy fikricha, har bir inson o’z tabiatiga ko’ra, “oliy darajadagi yetuklikka erishish uchun intiladi”, bunday yetuklikka faqat shahar jamoasi orqaligina erishiladi. Uning ta’kidlashicha, “madaniy jamiyat va madaniy shahar (yoki mamlakat) shunday bo’ladiki, bu mamlakatda har bir odam kasb-hunarda, hamma bab-barobardir, kishilar o’rtasida farq bo’lmaydi, har kim o’zi istagan yoki tanlagan kasb-hunar bilan shug’ullanadi. Odamlar chin ma’nosi bilan ozod yashaydilar”.

Yevropada “madaniyat” deyilganda dastlab insonning tabiatga ko’rsatadigan maqsadga muvofiq ta’siri, shuningdek, insonga ta’lim-tarbiya berish tushunilgan (lot.

⁴ Muratov D., Alimova M., Karimov J. Dinshunoslik, darslik. – Toshkent, “Navro’z “nashriyoti, 2019. – 264b.

⁵ uz.m.wikipedia.org

Cultura-yerni ishlash, parvarishlash; ruschadagi “kultura” so‘zi ham shundan olingan).

Belgiyalik psixolog va katolik ilohiyotshunos Vasilis Saroglu din va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarning quyidagi modellarini taklif qilgan : din va madaniyatning bir qismi sifatida, din madaniyatni shakllantiradi yoki o‘z ichiga oladi, madaniyatning doimiy ta’siri ostida bo‘ladi, madaniyat din tomonidan modellashtiriladi. Tadqiqotchi, shuningdek, din madaniyat bilan o‘zaro aloqada bo‘lishi, hissiyotlar va xatti-harakatlarga ta’sir qilishi mumkinligiga ishonadi.⁶ Hozirgi kunda Vasilis Sarogluning gaplari o‘z isbotini topmoqda, desak mubolag’a bo‘lmaydi. Chunki, hozirda, ayniqsa, yoshlar orasida dinning ta’siri sezilarli darajada oshgan. E’tiborli jihatlardan biri- kiyinish madaniyati ham dinning ta’sirida tobora o‘zgarib borayotganini guvohi bo‘lmoqdamiz. Qolaversa, biz o‘zbek xalqining o‘ziga xos madaniyati ham dinimiz bo‘lmish “islom dini”dan yiroqda shakllangan emas. O‘zbek millatining muomala madaniyati, kiyinish madaniyati, turmush tarzi va boshqalari din bilan bevosita mushtarakdir. Ayollarga xos iffat, mehmonnavozlik kabi millatimizning xislatlari ham shak-shubxasiz din negizida shakllangan.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, din va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlar insoniyat tarixida muhim rol o‘ynagan. Ular bir birini shakllantirib, ijtimoiy hayotda, san’atda, adabiyotda va boshqa sohalarda o‘zaro ta’sir ko‘rsatadi. Din va madaniyatni o‘rganish, insoniyatning turli jihatlarini tushunishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muratov D., Alimova M., Karimov J. Dinshunoslik, darslik. – Toshkent, “Navro’z” nashriyoti, 2019. – 264b.
2. Kamilov D. Dinshunoslik. O‘quv qo‘llanma. – T.: Lesson Press, 2021. – 128b.
3. Abduraxmanova N. Din va madaniyatning o‘zaro ta’sirlashuviga doir psixologik talqinlar. – 2023

1. ⁶ Abduraxmanova N. Din va madaniyatning o‘zaro ta’sirlashuviga doir psixologik talqinlar. – 2023

4. Isoqjonov R. Qiyosiy dinshunoslik. O’quv qo’llanma. – T.: OOO “Complex print”, 2020. – 198b.
5. uz.m.wikipedia.org
6. Egamberdiyev, A., & Poziljonov, J. (2023). JADID MARIFATPARVARLARINING TA’LIM-TARBIYANI ISLOH QILISHDAGI O’RNI. Talqin va tadqiqotlar, 1(24).
7. Poziljonov, J. (2024). TURKISTON JADIDLARI IJTIMOIIY-FALSAFIY TA’LIMOTINING KELIB CHIQISH OMILLARI. Interpretation and researches, 2(1 (23)).
8. Qosimbek o’g’li, P. J. (2023). JADID MAKTABI YANGI USUL MAKTABLARNING ROLI ASOS SOLINISHI. Journal of new century innovations, 29(4), 125-129.

XRISTIANLIK DININING PAYDO BO‘LISHI, TA’LIMOTI VA O‘RTA OSIYOGA KIRIB KELISHI

Usmonova Shohsanam Shavkatovna

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Vohidov Sardorbek

Rahmonova Iroda Iqboljon qiz, Mamashokirova Barno Botirali qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Andijon davlat pedagogika instituti 2-bosqich talabalari

rahmonovairoda66@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada din atamasi. G`arb dinlaridan biri xristianlik dinining paydo bo`lishi. Xristianlik ta`limoti, oqimlari, asosiy g`oyalari va O`rta Osiyoga kirib kelishi haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.

Аннотация: В данной статье что такое термин религия? В ней собраны мысли и мнения о возникновении христианства, одной из западных религий, христианских учений, течений, основных идей и его проникновения в Среднюю Азию.

Abstract: In this article, what is the term religion? It contains thoughts and opinions about the emergence of Christianity, one of the Western religions, Christian teachings, currents, main ideas and its entry into Central Asia.

Kalit so`zlar: din, xristianlik, nasroniya, katolik, pravoslav.

Ключевые слова: от, христианство, католик православныйю.

Key words: religion, Christianity, catholic, orthodox.

KIRISH: Din insoniyat ma`naviy hayotining tarkibiy qismi hisoblanadi. Arab manbalarida qayd etilishicha, din so`zi “dana” negizidan olingan bo`lib, uning lug`aviy ma`nosi “ishonch, e`tiqod” demakdir.⁷ Din insonni qamrab olgan atrof-muhitdan tashqarida bo`lgan, uni va koinotdagi barcha narsalarni yaratgan, ayni

⁷<https://en.wikipedia.org/wiki/Din>

vaqtda insonlarga to’g’ri, haqiqiy, odil hayot yo’lini ko’rsatadigan va o’rgatadigan ilohiy borliqqa ishonch va ishonishni ifoda etadigan maslak, qarash, ta’limotdir. Din insonning muqaddas deb bilgan narsalariga, manbalariga bo’lgan munosabati va ruhiy borliqqa nisbatan ishonchidir. Din muayyan ta’limotlar, his-tuyg’ular, toat-ibodatlar va diniy tashkilotlarning faoliyatlari orqali yuzaga chiqadi. U olam, hayot yaratilishini tasavvur qilishning alohida tariqasi, uni idrok etish usuli, olamda insoniyat paydo bo’lganidan to bizgacha o’tgan davrlarni ilohiy tasavvurda aks ettirishdir. Din- komil insonni tarbiyalashda asosiy tarbiyalovchi qudratga ega bo’lgan ma’naviy-axloqiy kuch. Din asli nima ekanligiga turlicha qaralsa-da, umumiy nuqta’i nazar shundan iboratki, din ishonmoq tuyg’usi hisoblanadi. Ishonmoq tuyg’usi inson yaratilgandan to hozirgi kunga qadar uning eng teran va ruhiy-ma’naviy, axloqiy ehtiyoji bo’lib kelgan.

Material va metodlar: Ushbu maqola qiyosiy taxlil usulida yozilgan bo’lib unda, xristian dinining vujudga kelishi, uning ta’limotlar va bir necha oqimlarga bo’linishining ketganligi haqida yoritib berilgan Bundan tashqari, yurtimizga qay yo’sinda kirib kelganligi haqida ham bayon etilgan.

Natija va mulohazalar: Xristianlik dini buddizm va islom dinlari qatorida jahonda eng keng tarqalgan dinlardan biri hisoblanadi. Milodiy yil hisobining boshlanishi xristianlik tarixi bilan bog’liqdir. Chunki, ushbu hisob xristianlik manbalarida Iso Masihning tug’ilishidan boshlangan deb qaraladi. Ushbu din tavsiflarining miqdori boshqa dinlarga nisbatan eng ko’p bo’lib, unga sig’inuvchilar bir milliard olti yuz million kishini tashkil etadi, bu degani dunyo aholisining deyarli uchdan birini taqriban 28 foizini tashkil etadi. Xristianlik milodning boshida Rim imperiyasining sharqiy qismida joylashgan Falastin yerlarida vujudga keldi. Iso Masih xristianlik ta’limotining asoschisi bo’lib, u Rim imperiyasi tashkil topganining yeti yuz qirq yettinchi yili Falastinning Nazaret qishlog’ida bokira qiz Maryamdan Xudoning amri bilan dunyoga keldi. Yangi eraning boshlamishi ham Iso Masihning dunyoga kelishi bilan bog’liq. Isoning tarixi xususida diniy va diniy bo’lmagan manbalar orasida qarama-qarshilik mavjud ya’ni, xristian manbalarida Isoning o’zi xudo bo’la turib, insoniyat gunohlarini o’ziga olish uchun inson qiyofasida tug’ulgan,

uning hayot tarzi, insonlar bilan muloqoti haqida ma’limotlar qayd e’tilsa-da, diniy bo’lmagan manbalarda Iso nomi uchramaganligini, u tarixiy emas, aksincha afsonaviy shaxs deb hisoblaguvchilar ham bor.⁸

Iso nomiga qo’shiluvchi “Masih” so’zi qadimiy yaxudiy tili-ivritdagi meashiax so’zidan olingan bo’lib, “silangan”, yoki “siylangan” ma’nolarini beradi. Yunon tilida bu so’z “xristos” shakliga egadir, shingdek, bu dinning “xristianslik” yoki “masihiylik” deb nomlanishi ham shu so’zlar bilan bog’liq. Bundan tashqari xristianlikni Iso Masihning tug’ilgan qishlog’i – “Nazaret” bilan bog’lab nazaroniya deb ham ataganlar, ammo keyinchalik bu nom nasroniya shaklini olgan.

Xristianlik ta’limoti. Manbalarda xabar berishiga ko’ra, xristianlik yaxudiy muhitida yuzaga kelgan deb qaraladi. Shu sababdan, xristianlik dinining yuzaga kelishida yaxudiylikning ta’siri salmoqli bo’lgani, shubhasizdir. Xristianlik dinining asosiy g’oyasi shundan iboratki, Isoning odamzodning xaloskori “messiya” ekanligi yaxudiylikda mavjud bo’lib, oxiratga yaqin kelishi kutilayotgan xaloskor haqidagi ta’limotdan kelib chiqqandir. Keyinchalik bu ta’limot Xudoning mujassamlanishi yoki Isoning ikki xil – odam va xudo mohiyati haqida “gunohni yuvish” ya’ni Isoning ixtiyoriy ravishda o’zini qurbon qilishi haqidagi ta’limot bilan mustahkamlandi. Xristianlik dini Ota-Xudo, O’g’il-Xudo hamda Muqaddas Ruh-Uch yuzlik Xudo (Trinity) to’g’risidagi ta’limotni, Jannat va Do’zax, oxirat, Isoning qaytishi haqidagi va boshqa aqidalarni o’z ichiga oladi.

Milodning IV asr boshlarida, ya’ni 324-yili xristianlik Rim imperiyasida davlat dini deb e’lon qilinishidan so’ng, xristian jamoasining shakllanishi, aqidalarning tartibga solinishi, cherkov munosabatlarining ishlab chiqilishi, diniy tabaqalarning vujudga kelishi amalga oshirila boshlandi.

Xristianlikning falsafiy va nazariy rivojida avliyo Avgustinning ta’limoti katta ahamiyat kasb etadi. V asr bo’sag’asida u dinning bilimda Afzal ekanligini targ’ib qila boshladi. Uning ta’limotiga ko’ra, borliq inson aqli bilishga ojizlik qiladigan hodisadir, chunki uning ortida ulug’ va qudratli Yaratuvchining irodasi yashiringan. Avgustinning taqdir haqidagi ta’limotida keltirilishicha, Xudoga imon keltirgan har

⁸ Dinshunoslik – Toshkent “O’AJBNT” Markazi, 2003

bir kishi najot topganlar safidan o`rin egallashi mumkin, chunki imon taqdir taqazosidir.

Xristian cherkovining **Katolik** va **Pravoslav** cherkovlarga ajralib ketishi Rim papasi va Intambul patriarxining xristian olamida yetakchilik uchun olib brogan raqobati oqibatida vujudga kelgan. Ajralish jarayoni Rim imperiyasining G`arbiy va sharqiy tafovutlari o`sib chuqurrlashib borayotgan asrlardayoq boshlangan edi.867-yillar orasida Papa Nikolay va Istambul patriarxi Fetiy orasida uzil-kesil ajralish ro`y berdi hamda bu ajralish 1054-yili rasman tan olindi.XVI asr boshlarida katolizmdan bir necha yevropa cherkovlari ajralib chiqishi natijasida xristianlikda protestantlik harakati vujudga keldi.Buning davrasida lyuteranlik, baptism, anglikanlik va kalvinizm cherkovlari shakllandi.Bular bir cherkovning asosiy marosimlari jihatidan o`zlariga xos bo`lgan tomonlarga ega bo`lishi bilan bir qatorda bir necha yo`nalishlar, mazhablar va oqimlarga bo`lindi. **Pravoslar** oqimi xristianlikning 3 asosiy yo`nalishidan biri o`laroq, tarixan sharqiy shahobchasi sifatida shakllanadi.Bu oqim Sharqiy Yevropa, Yaqin Sharq va Bolqon mamlakatlarida tarqalgan. Pravoslav termini yunoncha ortodoksiya so`zidan olingan bo`lib, ilk davr xristian yozuvchilari asarlarida uchrab turadi.Vizantiyada pravoslavniyaning kitobiy asoslari shakllandi, chunki bu yo`nalish u yerdagi hukmron din edi.**Katolik** oqimi xristianlikning muhim yo`nalishlaridan biri hisoblanadi.Bu din Yevropa, Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasi mamlakatlarida tarqalgan bo`lib, unga e`tiqod qiluvchilar soni taxminan 800 million kishini tashkil etadi. Katolizm so`zi “umumiy,dunyoviy” degan ma`nolarni bildiradi.Uning manbai uncha katta bo`lmagan Rim Xristian jamoasi bo`lib, rivoyatlarga ko`ra uning birinchi episkopi apostel Petr bo`lgan.Katolik diniy ta`limotining asosini Muqaddas kitob va Muqaddas yozuvlar tashkil etadi.Biroq pravoslav cherkovidan farqli o`laroq katolik cherkovi Muqaddas yozuvlar deb nafaqat avvalgi yetti Butun olam Xristian Soborlarining qarorlarini, balki hozirgacha bo`lib o`tgan barcha sobrlar qarorlarin, bundan tashqari Papaning maktublari va qarorlarini ham hisoblaydi. Katolisizm xristianlikning yo`nalishlaridan biri sifatida uning asosiy aqida va qoidalarini tan oladi, ammo diniy ta`limot, sig`inish va tashkiliy masalalarda bir qator xususiyatlari bilan farq qiladi.

Hozorgi kunda mamlakatimizda bir necha xristianlik oqimlari faoliyat olib boradi. Xristianlikning ham zardushtiylik, buddizm kabi O`rta Osiyo xalqlari tarixida o`ziga xos o`rni bor. Bu din O`rta Osiyoga 2 yo`l bilan kirib kelgan: 1-xristianlikka da`vat etuvchi missionerlarning targ`ibotchilik faoliyati.

2-O`rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishi va xristian diniga e`tiqod qiluvchi aholining ko`chib kelishi.

Milodning III asrlarida xristianlikka e`tiqod qiluvchi missionerlar O`rta Osiyoning turli viloyatlariga kirib kela boshladilar. Markaziy Osiyo hududida islomning tarqalishi davrlarida islom bilan xristianlik o`rtasida kelishmovchiliklar, ziddiyatlar kuchaya boshladi. Biroq Samarqand, Xorazm, Toshkent viloyatlarida xristianlarning manzilgohlari bo`lgan. Xristianlikning O`zbekistonda eng ko`p tarqalgan oqimi-katolisizm. Ayrim manbalarga ko`ra, XIX asr oxirlarida Toshkentda 2300ga yaqin katoliklar bo`lgan.

O`zbekistonda “Iegova shoxidlari” protestant yo`nalishidagi diniy tashkilot ham faoliyat yuritmoqda. Ushbu diniy sektaga 1870-yilda amerikalik ishbilarmon CH.T.Ressel tomonidan asos solingan. Sektaning markazi Bruklin shahri Akioda joylashgan bo`lib, o`n besh a`zodan iborat bo`lgan “Rahbar korporasiya” sigagina bo`ysunadilar. Ayrim manbalar o`rta Osiyoda Iegova shohidlarining XX asrning 40-yillarida paydo bo`lganligi haqida ma`lumot beradi. O`sha davrda ular o`zlarini “**kanalistlar**” deb atab kelganlar. Iegova shohidlari sifatida O`zbekistonda 1994-yildan Toshkent hamda Farg`ona viloyatlarida rasmiy ro`yxatdan o`tdi. 1998-yili yangi tahrirdagi “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar tog`risida”gi Qonun qabul qilinganidan so`ng qayta ro`yxatdan o`tish uchun respublikaning uchta hududiy tuzulmasidagi tashkilotlari hujjatlarini joylardagi adliya bo`limlariga topshirgan.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Xristianlik dini Iso Masih davridan boshlab keng tarqala boshlandi deb qaraldi. xristianlik dini butun jahonga keng tarqalganidek bizning yurtimizni ham cheklab o`tmadi. Rus bosqini oqibatida bizning yurtimizga hamma turli millat, elat, dini, irqi boshqa bo`lgan insonlar ko`chib kelishi oqibatida xristian bo`lgan aholi ham kelib joylashdilar, bulardan eng ko`plarini katoliklar tashkil etadi. Bizning diyorimiz azaldan ko`p millatli xalqdir, bizda vijdon erkinligi

mavjud. Shu sababli, to hozirgi kunga qadar yurtimizning ayrim hududlarida cherkovlar bor.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dinshunoslik – Toshkent “ O`AJBNT” Markazi,2003.
2. Христианство.Энциклопэди́ческий словарь.В3-х томах.М. 1993-1995.
3. Dinshunoslikka kirish- Toshkent”O`zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti,2018. – 304b
4. Islomov Z. Haydarov I. Xristianlik:ibodatxona,ibodat va marosimlari . – Toshkent:”O`zbekiston”
5. Komilov D. Dinshunoslik.O`quv qo`llanma .-T.:Lesson Press,2021.-128b.
6. Isoqjonov r.Qiyosiy dinshunoslik.- T>:OOO “Complex print”,2020.-198b.
7. Egamberdiyev, A., & Poziljonov, J. (2023). JADID MARIFATPARVARLARINING TA’LIM-TARBIYANI ISLOH QILISHDAGI O’RNI. Talqin va tadqiqotlar, 1(24).
8. Poziljonov, J. (2024). TURKISTON JADIDLARI IJTIMOIIY-FALSAFIY TA’LIMOTINING KELIB CHIQISH OMILLARI. Interpretation and researches, 2(1 (23)).

HOZIRGI YOSHLARNING O‘ZBEK TILIGA BILDIRAYOTGAN MUNOSABATI

Yuldasheva Durdonaxon Mahmudjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ayni paytda biz yoshlar orasida, balkim butun jamiyat a’zolari orasida bahslarga sabab bo‘layotgan juda muhim masala, ya’ni bugungi kunda tilimizga yoshlarning munosabati, til sofligiga putur yetkazayotgan lingvistik unsurlar haqida fikr bayon etiladi. Shuningdek, atrofimizda duch kelayotgan imloviy xatolar, ommaviy axborot vositalari orqali uzatilayotgan turli dastur va ko‘rsatuvlardagi nutqiy kamchiliklar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Varvar, vulgar, argo, jargo, dialekt, sleng, til, ijtimoiy tarmoq, zamon.

Annotation: This article presents an opinion on a very important issue that is currently causing controversy among young people, perhaps among members of the entire society, that is, the attitude of young people to our language today, linguistic elements that damage the purity of the language. Also, the spelling mistakes that we encounter around us, speech defects in various programs and shows broadcasted by mass media are analyzed.

Key word: Barbarian, vulgar, slang, dialect, slang, language, social network, time

Аннотация: В данной статье изложено мнение по очень важному вопросу, вызывающему в настоящее время споры среди молодежи, возможно, среди членов всего общества, а именно, отношение молодежи к нашему сегодняшнему языку, языковым элементам, наносящим ущерб чистоте языка. Также анализируются орфографические ошибки, с которыми мы сталкиваемся вокруг нас, речевые дефекты в различных программах и шоу, транслируемых средствами массовой информации.

Ключевые слова: варвар, вульгарность, сленг, диалект, сленг, язык, соцсети, время.

Kirish

Bugungi zamon shiddat bilan o‘zgarib borar ekan, unda raqamli texnologiyalar, zamon tili, rivojlanish degan narsalar bizga yod emas. Qayerga qaramang, hamma yoshlar til o‘rganib chet elga ketaman degan, IT dasturlash tizimini o‘rganib blogerlik, dasturchilik qilaman degan, faqat o‘zimni karyeramni qilaman, deganlar ham kam emas, albatta. Bularning barchasi yaxshi, lekin ular atrofga qanday ko‘z bilan qarayotganini, hayotida qanday o‘zgarishlar bo‘layotganini, zamon o‘zgarib ular o‘z tillariga e’tibori, unga qanday munosabat bildirayotgani juda qiziq. Bugungi kunda biz o‘z tilimizni sof holatda ushlab turishimiz juda ham qiyin masala bo‘lib qoldi. Negaki hali o‘zimiz o‘z tilimizni mukammal bilmay turib, boshqa tillarni o‘rganib, ularni bir-biriga aralashtirib gapirishlarimiz ko‘p kuzatilmoqda.

Asosiy qism

Tilshunos olim E.Sepir: “Til - bu madaniyatni ilmiy o‘rganishda katta ahamiyatga ega bo‘lgan ko‘rsatkichidir,”⁹ - deb ta’kidlagan edi. Haqiqatdan ham inson o‘zining gapirayotgan nutqidagi so‘zlarga e’tibor berib, sof holda gapirsa, bunday insonda madaniyat, albatta, shakllana boshlaydi. Bunday chiroyli so‘zlar orqali insonlar bilan suhbat qursa, boshqalarning ham u insonga mehri, muhabbati oshadi. Hozirgi kunda esa buning aksi sezilmoqda. Chunki davlatlararo munosabatlarning rivojlanib borishi, madaniyatlar o‘rtasidagi aloqadorlik yoshlar muloqot tiliga salbiy ta’sirini ko‘rsatmoqda. Har birimiz kun davomida gaplashishga ehtiyoj sezar ekanmiz, nutqimizda bevosita har xil so‘zlar chiqib ketadi. Nafaqat og‘zaki muloqotda, balki yoshlarning yozma savodxonligida ham talaygina xato va kamchiliklar mavjud. E’tibor beradigan bo‘lsak, yon-atrofimizdagi bino, inshootlar, shahar va ko‘chalarda ilingan reklama matnlarida imlo me’yorlaridan chekinish hollari uchraydi. Shuningdek, televideniye, radio, jurnallar, gazetalar, hattoki ayrim adabiyotlarda ham ko‘plab xatoliklar ko‘zga tashlanadi. Negaki bu turdagi vositalar

⁹ H.Jamolxonov. Hozirgi O‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.

orqali butun dunyo foydalanadi, noto‘g‘ri ma’lumot oladi va shu holicha qabul qiladi. Misol qilib aytadigan bo‘lsak, har kuni eshitadigan radioda ham juda ko‘p so‘zlarni buzib gapirish, varvar, vulgarlardan foydalanishiz kuzatilmoqda. Radioda har kuni eshittiriladigan “Kayfiyat TV”dagi “Quvnoq suhbatlar” dasturini oladigan bo‘lsak, Avazbek Rustamov va dastur boshlovchisi nutqidagi ayrim xatoliklarni ko‘rib o‘tamiz.

“Imij” bu “imij”da sizga aytsam.

Motor “nachili”, qani tezroq tezroq.

-“Repititsiya” bo‘lyapti bu.

-Sizga bir “normalniy” savol. Men savolni “yirtib” qo‘yamanda.

Ko‘ryapmizki, bu so‘zlar bizning o‘zbekcha so‘zlar emas, ammo bizning kundalik hayotimizda iste’molimizdagi so‘zlarga aylanib ulgurgan. Biror-bir til o‘rganayotgan inson bilan suhbatlashib qoladigan bo‘lsak, uning talaffuzida deyarli varvar, dialekt, vulgar so‘zlardan foydalanib, miyasida ikkita til shakllanib bo‘lgan. Biz aytadigan “ha” so‘zimizni ular “да” yoki “yeah” deb aytishlari yoki o‘zlariga o‘zlari “very good”, “my beautiful” degan so‘zlari qulog‘imizga chalinadi. Biz o‘zbek tilida “Rahmat” desak, ular qisqagina “Thanks” deb qo‘yishadi. Bu qanchalik to‘g‘ri? Yoshi ulug‘ bobo-buvilarimiz bilan suhbat davomida ularga ham shunday so‘zlarni aytsak tushunadimi? Albatta, yo‘q. Chunki ularning yoshi ancha katta va hozir kirib kelayotgan tillardan, yangiliklardan xabarlari yo‘q. Shunday ekan, biz qanchalik ulardan foydalanmaslikka harakat qilib ko‘rmaylik, o‘zgarishi juda qiyin. Bu ham mayli nutqimiz u hech narsa bo‘lmaydi deymiz, lekin kitoblar, gazeta, jurnallarda ham shu kabi qator muammolar bor. Misol uchun:

- Asadbek molodes! Visshiy klass! — dedi u.

-Aniq topibdi. Endi u bilan hazilloshib bo‘lmaydi. (T.M.)

- U qizig‘ar mashinasini Qoraqamishga qarab uchirdi... (T.M.)

- Akamullo, akamullo, sizni yo‘qloshopti, idoraga yo‘qloshopti.

-Nima gap ?

- Hojar ayani bachasi sahroda borkan ekan ... Bo‘ronda qolgan ekan... Qaytib kelmopti ... So‘g‘in Xo‘janazar akoning duxtori bo‘ronga qolip o‘lipti ...

Hoshim yugurganicha chiqib ketdi. Mahmuda bilan Mohidil bir-biriga hayron qarab qolishdi! (J.A.)

Birinchi misoldagi nutqiy parchada grammatik-sintaktik varvarizm

(“Asadbek molodes!”, “Visshiy klass”), ikkinchi gapda vulgarizm (“qizig‘ar”), uchinchi misoldagi dialogda esa o‘zbek-tojik ikki tilliligi ta’sirida bo‘lgan o‘zbek shevalarining so‘zlari (“akamullo”, “bacha”, “duxtor”, “so‘g‘in” kabi leksik dialektizmlar), shu shevaga xos grammatik formalar (“yo‘qloshopti”, kelmopti” kabi grammatik dialektizmlar), aka so‘zining ako shaklidagi dialektal ko‘rinishi (leksik-fonetik dialektizm) qo‘llangan¹⁰. Mana ko‘ryapmizki, bunday so‘zlar bizni nuqtimizda ham o‘tib, kitoblarimizga ham kirib bordi.

“Til odamlarning jamiyatda qaror topgan an‘analari, kundalik voqealar haqidagi umumiy bilimlarini aks ettiradi. Qisqacha qilib aytganda, til insonlar guruhining birligi, guruhning bir xilligi hissiyotini shakllantirishga yordam beradi. Til har doim xalqning o‘ziga xosligini, olamni milliy his etishni hamda milliy madaniyatni o‘zida mujassamlantiradi”¹¹ deydi. Afsuski, biz hozir bunday qila olmayapmiz va o‘zimizni o‘zimiz madaniyatsizlikka olib bormoqdamiz.

Mulohaza

Mulohaza qilib aytadigan bo‘lsak. Biz o‘z tilimizni yana oldingi holiga qaytara olamizmi? Bu bizning qo‘limizdan keldimi? Bu savolga “albatta” deb javob bersak bo‘ladi. Qanday? Eng avvalo, kundalik hayotimizda eng ko‘p foydalanadigan telefonlarni sekin yig‘ishtirib, uning o‘rniga 2-3 soat kitob o‘qisak, kitob deganda ham ma’noli, badiiy kitob o‘qisak, bizning dunyo qarashimiz ham, so‘zlashayotgan nutqimiz ham ancha o‘zgaradi. Siz kuniga bir soat vaqtingizni kitob o‘qishga ajrating, siz xuddiki hammadan odamlardam ko‘ra boshqacharoq gapiryotganga o‘xshaysiz va dunyo ko‘z oldingizda go‘zal aks eta boshlaydi. O‘zingizga o‘zingiz savol berib yuradigan, sizni mantiqan fikrlashga undaydigan qilib qo‘yadi. Endi siz voqealarga oldingidek tor doirada emas, uni kengroq o‘rganishga, ko‘proq mulohaza qilishga o‘rganasiz.

¹⁰ H.Jamolxonov. Hozirgi O‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.

¹¹ Mamatov A.E. Zamonaviy lingvistika (Lingvomadaniyatshunoslik asoslari). – Toshkent: Tafakkur avlodi, 2020.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, tilimiz sofliги va jozibasini aslicha saqlash, atrofimizda yuz berayotgan imloviy xatoliklarga yechim topib, yordam berishga harakat qilamiz. Imkon qadar barcha o‘zgarishni o‘zimizdan boshlab, nutqimizni to‘g‘ri shakllantirib, tilimizga putur yetkazadigan unsurlardan holi bo‘lishga urinishimiz zarurligini yana bir bor eslatib o‘tamiz.

Foydalangan adabiyotlar:

1. H.Jamolxonov. Hozirgi O‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.
2. Mamatov A.E. Zamonaviy lingvistika (Lingvomadaniyatshunoslik asoslari). – Toshkent: Tafakkur avlodi, 2020.
3. Ommaviy axborot vositalari materiallari (radio, matbuot).
4. Ijtimoiy tarmoqlar.
5. Egamberdiyev, A., & Poziljonov, J. (2023). JADID MARIFATPARVARLARINING TA’LIM-TARBIYANI ISLOH QILISHDAGI O’RNI. Talqin va tadqiqotlar, 1(24).
6. Poziljonov, J. (2024). TURKISTON JADIDLARI IJTIMOIIY-FALSAFIY TA’LIMOTINING KELIB CHIQISH OMILLARI. Interpretation and researches, 2(1 (23)).

TURKISTONDA JADIDCHILIKNING ILM-MA'RIFAT VA MILLIY OZODLIK YO'LIDA TUTGAN O'RNI

Turayeva Dilafruz Rustamboyyevna

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti Psixologiya kafedrası dotsenti

Normaxamotova Durdona

Mehriddinova Zumrad

Normatova Feruza

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

3-bosqich talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada Turkiston hayotini tubdan o'zgartitishga turtki bo'lgan jadidlar harakatining paydo bo'lish sabablari, ularning asoschilari bo'lmish Ismoil G'aspirali, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Avloniylarning ilm-mar'ifat, erk va ozodlik yo'lida kurashganliklari haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: feodal qoloqlik, jadidlar otasi, milliy, uyg'onish davri, qadriyatlar Tarbiyai atfol, fabrika, gimnaziya.

Annotation: This article discusses the reason behind the emergence of the Jadid movement, which aimed to radically transform the life of Turkistan. It elaborates on the efforts of key figures, including Ismail Gaspirali, Makhmudkhoja Behbudi, Abulhamid Cholpon, and Abdulla Avloniy, who is strived for enlightenment, freedom and independence.

Key words: feudal backwardness, father of the past, national, renaissance, values, education, factory, gymnasium.

Аннотация: В данной статье рассматриваются причины возникновения джадидского движения, целью которого было радикально преобразовать жизнь Туркестана. Освещаются усилия ключевых фигур, таких как Исмаил Гаспринский, Махмудходжа Бехбуди, Абдулахамид Чулпан и Абдулла Авлони, которые боролись за просвещение, свободу и независимость.

Ключевые слова: феодальная отсталость, отец прошлого, национальность, ренессанс, ценности, образование, фабрика, гимназия.

XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida O'rta Osiyo Rossiya imperiyasining mustamlakasi bo'lib qoldi. Bu davrda hududning iqtisodiy, madaniy va ma'naviy sohalarda jiddiy tanazzulga yuz tutganligi barcha qatlamdagi aholining hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Rossiya imperiyasi, o'zining mustamlaka siyosatiga binoan, nafaqat milliy qadriyatlarni, balki aholining ilm olish va savodli bo'lish imkoniyatlarini ham chekladi. Turli kutubxonalar va ilmiy muassasalar yopildi, ilmiy va ma'naviy taraqqiyotga qarshi keng ko'lamli to'siqlar qo'yildi. Shu bilan birga, imperiya hukumatining musulmonlarga nisbatan nafrati va bepisandligi, ularni inson huquqlari va erkinliklaridan mahrum etish, o'zlarining manfaatlarini amalga oshirish uchun bu hududda ko'plab iqtisodiy va madaniy infratuzilmani yaratganiga qaramay, hali ham xalqni asosan iqtisodiy va siyosiy jihatdan zulm ostida qoldirishda davom etdi.

Shunday og'ir sharoitda, Turkistonda feodal qoloqlikka barham berish, milliy o'zlikni saqlab qolish va xalqlarni ma'rifatli qilish maqsadida jadidchilik harakati paydo bo'ldi. Jadidchilik, arab tilidan olingan "yangi" degan ma'noni anglatuvchi so'z bo'lib, yangilik va o'zgarishlar tarafdori bo'lgan, ayniqsa, ilm-ma'rifat sohasida jiddiy islohotlarni amalga oshirishni maqsad qilgan harakatni bildiradi.

Jadidchilik harakatining asoschilaridan bo'lgan Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy va Abdurauf Fitrat kabi ilg'or ziyolilar mustamlakachilarning zulmiga qarshi turib, xalqni ilm bilan qurollantirish va milliy ozodlikni qo'lga kiritish uchun kurashdilar. Ularning fikriga ko'ra, ilm-ma'rifatni kengaytirish, xalqni uyg'otish va ijtimoiy va siyosiy erkinliklarni ta'minlash, mustamlakachilarning asorati ostida qolgan jamiyat uchun yagona yechim edi.

Jadidchilik harakati nafaqat ilmiy islohotlarni amalga oshirishga, balki jamiyatni yaxshilash va yangilashga intildi. Jumladan, ular yangi maktablar ochib, o'quv dasturlarini zamonaviylashtirishga harakat qildilar. Bundan tashqari, madaniyat va adabiyot sohasida yangiliklar kiritish, milliy qadriyatlarni saqlashga alohida e'tibor

qaratildi. Bu harakat, ayniqsa, yoshlarni ilm va ma’rifatga chaqirib, ularni turli ijtimoiy masalalarda o’z fikrini bildirishga va jamiyatda o’z o’rnini topishga rag’batlantirdi.

Shu tariqa, jadidchilik harakati O’rta Osiyoda yangi bir davrning boshlanishiga turtki bo’ldi. Bu harakat, nafaqat iqtisodiy va madaniy taraqqiyotga, balki milliy mustaqillik uchun kurashga ham katta ta’sir ko’rsatdi. Jadidlarning faoliyati, o’z davrida barcha ijtimoiy qatlamlarni uyg’otgan va yangi fikrlarning keng tarqalishiga zamin yaratgan.

Turkiston taraqqiyparvarlari tomonidan birinchi marta amalga oshirilgan chora tadbirlar qatorida diniy-dunyoviy bilimlarni egallash, Qur’on oyatlarini, hadislarini to’g’ri talqin qilish, ta’limni rivojlantirish kabilar bor edi. Ana shunday harakatlar orasida “Tarbiyai atfol” (Bolalar tarbiyasi) jamiyati alohida o’rin egallaydi. Bu jamiyat Buxoro ma’rifatparvarlari: Usmonxo’ja, Abduvohid Burhonov, Hamidxo’ja Meqriy kabilar tomonidan asos solingan. “Tarbiyai atfol” ma’rifiy jamiyati iste’dodli yoshlarni chet ellarga yuborish, usuli jaded maktablarini qo’llab quvvatlash, olgan bilimlari bilan xalqni rivojlanishiga hissa qo’shish hamda ular uchun qayg’urgan jadidlarni qo’llab quvvatlashdir. Bu jamiyat 1911-yil 15 nafar, 1912-yil 30 nafar talabalarni o’qishga yuborgan.

“O’rta Osiyo jadidlar otasi” deb tanilgan Mahmudxo’ja Behbudiy Turkistonning ilm-ma’rifat sohasidagi ilg’or islohotchisi sifatida tarixda o’zining beqiyos rolini o’ynadi. Uning harakatlari va ilmiy ishlari O’rta Osiyoda yangi davrning boshlanishiga sabab bo’ldi. Behbudiy, asosan, Turkiston va O’zbekistonda milliy o’zlikni anglash, ma’rifatparvarlik va ilmni rivojlantirishga bo’lgan ulkan hissa qo’shgan shaxs sifatida tanilgan. Samarqandda muftiylar oilasida tavallud topgan Behbudiy, o’zining ilm-fan va san’atga bo’lgan katta mehrini yoshligidan ko’rsatgan. U o’zining asarlari orqali jamiyatni yangilashga, o’z xalqini taraqqiyot sari boshlashga intilgan.

Behbudiy, birinchi navbatda, o’zbek dramaturgiyasining asoschisi sifatida ham tanilgan. Uning dramaturgiyadagi asarlari, xususan, “Padarkush” dramasi, bugungi kunda ham o’zining dolzarbligi va mavzularining hayotiyliigi bilan teatr

sahnalaridan tushmay kelmoqda. Bu asar jamiyatda mavjud bo’lgan ijtimoiy, axloqiy va tarbiyaviy masalalarni o’tkir tarzda ko’taradi. “Padarkush” dramasi orqali Behbudiy, yosh avlod tarbiyasi, ota-onaga hurmat, ilmga intilish kabi muhim qadriyatlarni targ’ib qiladi. Asar, shuningdek, jaholat va ilmning to’qnashuvini tasvirlab, o’z jamiyatini yangilash, ilmi va ma’rifatli qilish zarurligini urg’ulaydi.

Behbudiy o’z asarlarini nafaqat adabiyot sohasida, balki ijtimoiy va siyosiy fikrni shakllantirishda ham muhim vosita sifatida ishlatdi. Uning “Oyna” jurnali va “Samarqand” gazetasida chop etilgan maqolalari xalqni ma’rifatga chaqirdi va o’zbek jamiyatini yangilash uchun ilm, madaniyat va tafakkur kuchidan foydalanishni targ’ib qildi. Shuningdek, Behbudiy tomonidan tashkil etilgan “Behbudiya kutubxonasi” ham ma’rifatparvarlik harakatining muhim qismi bo’lib, o’zbek xalqining ma’naviy salohiyatini oshirishga xizmat qilgan.

Mahmudxo’ja Behbudiyni eng muhim g’oyalari, albatta, milliy birlikni saqlash va Turkistonni rivojlantirishga qaratilgan edi. U “Haq olinur, berilmas” degan shior bilan xalqni birlashishga, o’z mustaqilligi va yuksalishi uchun kurashishga undagan. Bu shior, bugun ham, musulmon ahlini birlashtirishga va o’z millatining ma’naviy, iqtisodiy rivojlanishini ta’minlashga chaqirishda ahamiyatini yo’qotmagan.

Behbudiy o’z davrining ilg’or ziyolisi bo’lib, o’zining ma’rifatparvarlik yo’lida olib borgan faoliyati orqali Turkistonning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo’shgan. Uning asarlari va g’oyalari, bugungi kunda ham, ilmiy, adabiy va madaniy taraqqiyotda yo’l-yo’riq bo’lib xizmat qilmoqda. Jadidchilik harakatlari namoyondalaridan bo’lmish Ismoil G’aspirali, Abdulla Qodiriy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy va Cho’lpon kabilar ham Turkistonning siyosiy va madaniy uyg’onishida muhim rol o’ynaganlar. Jadid xalqini ma’rifatlantirish uchun gazeta va jurnallar chiqara boshlashgan. Eng mashhur nashrlar qatorida Ismoil G’aspiralining “Tarjimon” gazetasi va Turkistonda “Sadoyi Turkiston” nashri mavjud. Ular bu matbuotlar orqali ular milliy ongini uyg’otish va zamonaviy hayot haqidagi fikrlarni targ’ib qilishdi. Achinarlisi, Turkistondagi bu jadidchilik faoliyati ham silliqqina kechgani yo’q. Ularni yangi usuli jadid maktablar ochishiga, xalqni millatparvarlikka yetaklashiga, birlashishiga to’sqinlik qilishgan hamda bunday

yuksalish yo’lida necha-necha ziyolilarimiz, ma’rifatparvar jadidlarimiz qatag’on qilindi yoki Sibirga surgun qilindi. Afsuski, ularning oltinga teng kitoblarining ancha qismi ular bilan birga yo’q qilindi. Lekin shunga qaramay, ularning bizgacha yetib kelgan qimmatbaho asarlari hali ham sevib o’qilmoqda, teatr sahnalarida ijro etilmoqda.

Xulosa

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkistonda jadidchilik harakati ilm-ma’rifat va madaniy yangilanishning yangi bosqichini boshlab berdi. Jadidlar, o’z faoliyatlari orqali, mintaqada savodxonlikning oshishiga, zamonaviy ta’lim tizimining shakllanishiga va milliy ongning mustahkamlanishiga katta hissa qo’shdilar. Ularning islohotlari nafaqat ma’rifat sohasida, balki jamiyatning madaniy va siyosiy hayotida ham muhim o’zgarishlarga olib keldi.

Jadidchilik harakati, birinchi navbatda, savodxonlikni oshirishga qaratilgan islohotlar bilan boshlandi. Jadidlar, yangi maktablar ochib, o’quv dasturlarini yangiladilar, qadimiy an’analarga qarshi turib, ilm-fan va ma’rifatni jamiyatga keng tarqatishga harakat qildilar. Ularning faoliyati natijasida, Turkistonda savodxonlik darajasi oshdi va ko’plab yoshlar ilm olish imkoniyatiga ega bo’ldilar. Bu o’zgarishlar zamonaviy ta’lim tizimining shakllanishi va ilmiy yondashuvning keng tarqalishiga yo’l ochdi.

Jadidlarning islohotlari, shuningdek, milliy ongning mustahkamlanishiga ham olib keldi. Ular o’z xalqining tarixiy va madaniy qadriyatlarini tiklash, milliy o’zlikni saqlashga intildilar. Milliy til, adabiyot, san’at va madaniyat sohalarida amalga oshirilgan yangilanishlar, Turkiston jamiyatida milliy g’urur va o’ziga xoslikni shakllantirdi. Bu jarayon, natijada, mustaqillik g’oyalarini shakllantirishga va Turkiston xalqining o’z kelajagini belgilashda ishtirok etishga tayyor bo’lishiga turtki bo’ldi.

Jadidchilik harakati, nafaqat ma’rifiy yangilanishni amalga oshirish, balki Turkiston jamiyatini madaniy va siyosiy jihatdan o’zgartirishga ham katta hissa qo’shdi. Bu harakatning asoschilari ilm-fan va tafakkurning yangi yo’nalishlarini yaratdilar va jamiyatda erkin fikrlashni rag’batlantirdilar. Ularning faoliyati, bugungi

kunda ham, ijtimoiy va siyosiy o’zgarishlarning poydevorini tashkil etgan va mustaqil davlat qurilishi uchun zarur bo’lgan poydevorlarni yaratgan.

Shunday qilib, jadidchilik harakati, o’zining ma’rifatparvarlik islohotlari bilan, Turkiston jamiyatining madaniy, ilmiy va siyosiy taraqqiyotida ulkan burilish yasadi. Bu harakat nafaqat o’sha davrning, balki kelajakda mustaqil va erkin jamiyatning shakllanishiga katta ta’sir ko’rsatdi. Jadidlarning izlanishlari va islohotlari bugungi kunda ham, zamonaviy jamiyatda davom etayotgan o’zgarishlarga, milliy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirishga turtki bo’lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar:

1. Muslimbek Alijonov, Qatag’on qurbonlari xotirasi davlat kichik ilmiy xodimi.
2. 10-sinf O’zbekiston tarixi darsligi
3. https://oz-sputniknews-uz.cdn.ampproject.org/v/s/oz.sputniknews.uz/amp/20231015/mahmudxoja-behbudiy-biografiya-39977022.html?amp_gsa=1&amp_js_v=a9&usqp=mq331AQIUAKwASCAAgM%3D
4. Husnida Numonjon qizi. Scientific Progress. Jadidlar faoliyatida ma’rifatparvarlik va barkamol avlod tarbiyasi masalalari.
5. 9-sinf O’zbekiston tarixi darsligi.

QO‘SHMA GAPLARNING NOMINATIV ASPEKTI

Xoliqova Matluba Mardon qizi

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika institute Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim
fakulteti Boshlang‘ich ta’lim kafedrası assistenti
xoliqovamatluba5@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada qo‘shma gaplarning nominativ aspekti grammatik va mantiqiy jihatlarini birlashtirish orqali gapning umumiy ma’nosini hosil qilishni anglatishi haqidagi fikrlar to‘g‘risida ma’lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: qo‘shma gap, nominativ aspekt, semasiologiya, til birligi, tilshunoslik.

Аннотация. В данной статье представлена информация о мнениях о том, что вид сложных предложений означает формирование общего смысла предложения путем объединения его грамматической и логической сторон.

Ключевые слова: союз, номинативный вид, семасиология, языковая единица, языкознание.

Annotation. This article provides information on the opinions that the aspect of compound sentences means forming the general meaning of the sentence by combining its grammatical and logical aspects.

Key words: conjunction, nominative aspect, semasiology, language unit, linguistics.

Semasiologiya tilning turli sathlaridagi birliklarning ma’nosini tadqiq etadi, ya’ni leksik birliklar anglatayotgan ma’nolar ushbu sohaning o‘rganish predmeti sanaladi. Tilshunoslikda til birliklarini turlarga ajratishda bir necha xil qarashlar mavjud bo‘lib, ularning semantik xususiyatlarining o‘rganilishida ham har xil ilmiy nazariyalar mavjud. Xususan, eng kichik til birligi bo‘lmish nutq tovushlari (fonemalar) ayrim olimlar tomonidan boshqa til birliklaridan farqli ravishda bir planli, yani faqat shakl ifoda planiga ega birlik sifatida qaralsa, ayrim tadqiqodchi

tilshunoslar tomonidan fonemalarda ham ma’no plani mavjud deb qaraladi. “Lekin ayrim hollarda ma’lum sharoitlarda bir tovush yoki tovushlar kombinatsiyasi muayyan ma’no bilan bog‘langanligini (balki tasodifan) kuzatish mumkin. Bu holatlarga tovushga taqlid (vov-vov, miyov, taraq-turuq), paronomiya, xalq etimologiyasitovushlarning ranglar bilan bog‘liqligi kabilar misol qilib ko‘rsatiladi. Shu kabi holatlarni hisobga olib fonemalarda ham ma’no plani mavjud deb hisoblovchi tilshunoslarning tadqiqotlari asosida fonosemologiya bo‘limi shakllandi” [1].

Demak, fonosemologiya (fonosemantika)da fonemalarning ma’nosi o‘rganilsa, morfologik birliklarning semasi morfologik-grammatik semasiologiyada o‘rganiladi. Leksik semantikaning tadqiq obyekti so‘z bo‘lsa, frazeologik semantikaning o‘rganish obyekti iboralardir. So‘z birikmasi hamda gap kabi grammatik birliklarning semantik xususiyatlarini, ya’ni sintaktik semantikani o‘rganish bilan mazmuniy sintaksis sohasi shug‘ullanadi.

Olimlar N.Mahmudov hamda A.Nurmonovlar sintaktik semantika masalasini tadqiq qilar ekan, N.D.Artyunova, O.Esperson, N.Yu.Shvedova, O.I.Moskalskaya, E.B.Paducheva B.G.Gak, G.Frege, B.Rassel, Ch.Fillmor kabi bir qancha rus va Yevropa olimlarining ishlarini o‘rganib chiqib, deyarli hamma tilshunoslar tomonidan e’tirof etilgan sintaktik semantika maqomi masalasida hali hamon bir xillik yo‘q ekanligini aytib o‘tadilar.

Vaziyat va uni ifodalovchi gap o‘rtasidagi munosabat ikki yo‘nalishda – ifoda planidan ma’no planiga qarab va aksincha, ma’no planidan ifoda planiga qarab o‘rganiladi. Birinchisi nutqiy faoliyatning tushunish aktini, ikkinchisi esa ifoda aktini namoyon qiladi. Bunga muvofiq sintaktik semantikada ham o‘zaro bog‘langan va ayni yo‘nalishga ko‘ra bir-biriga zid bo‘lgan ikki aspekt: semosiologiya va onomosiologiya ajratiladi [2].

O.Espersenning fikriga ko‘ra tilshunoslikda shaklni mazmundan ajratib bo‘lmaydi. Ular o‘zaro uzviy bog‘liq. Lisoniy hodisaning bu ikki tomoniga e’tibor berish har qanday tilshunoslikning asosiy vazifasi. Har bir tilshunos hodisani ikki tomonlama – shakldan ma’noga yoki ma’nodan shaklga qarab tekshirishi mumkin.

Birinchisi semosiologik, ikkinchisi onomosiologik o‘rganish obyekti bo‘ladi. Birinchisi ma’lum sintaktik birlik nimani aks ettirishini, ikkinchisi ma’lum vaziyat qanday ifodalanishini o‘rganadi.

Birinchi yo‘nalish gap ma’nosining obyektiv borliq bilan bog‘langanligi uchun vaziyatni aniqlashga va tahlil qilishga alohida ahamiyat beradi va u gapning denotativ yoki nominativ aspekti ham deyiladi [3].

Nominativ ma’no to‘g‘ridan-to‘g‘ri referentga, ya’ni narsa, voqelik, harakat, holoat yoki belgiga qaratilgan leksik ma’nodir. Bunday leksik ma’noda insonning ichki hayoti, undagi ijtimoiy tushuncha ham o‘z aksini topadi. Masalan, oila, xotin, do‘st, mehnat so‘zlarining genetik bo‘lgan nominativ ma’nosi bundan bir necha yil ilgari kishi bilan hozirga davr ziyolisi ongida bir xil tushuncha bilan aks etmaydi. Mazkur nominativ ma’no ifodasining referenti o‘z qimmatini saqlagan holda, tushuncha doirasida ayrim farqlar yuzaga kelishi mumkin. Ya’ni xotin so‘zining genetik ma’nosi bir tushunchani ifodalagani bilan feodal ongida shaxsiy mulk qatoriga qo‘yilgani holda, hozirgi davr ziyolisi ongida hayot yo‘ldoshi deb tasavvur etiladi [4].

So‘zlovchining ma’lum obyektiv mazmun, voqelik haqida axborot berish davomida shu voqelikka o‘zining shaxsiy munosabatini (tasdiqlash, tahmin, ishonch va boshqalar) ham ifodalashi mumkin. Ana shunday munosabat modal munosabat sanaladi. Modal munosabat ikki xil bo‘ladi: 1) Obyektiv; 2) Subyektiv. Obyektiv modallik kesim vaziyatida kelgan sintaktik shakl orqali ifodalanib, muhim kategorial belgilardan biri bo‘lsa, subyektiv modallik hamma gaplarda bo‘lishi shart emas [5].

Qo‘shma gaplarda modal ifodalovchi ko‘rsatkichlar nutq vaziyatiga mos ravishda qo‘llanadi. Masalan, **Xullas**, to‘lib ketdim, endi yozaman. (Qutlibeka) Yoki Ha, Rasul Ollayorovich, institutingizni yoshlashtirsak, siz nima deysiz shunga? Ushbu gap qo‘shma gap bo‘lish bilan birga, kirish va undalma ishtirok etgani uchun ham murakkablashgan gap sanaladi hamda obyektiv mazmunga bo‘lgan subyektiv munosabatni ifodalaydi.

Modus, modallik so‘zlari lotinchada “usul” degan ma’noni ifodalaydi. Modus denotative voqeaning modal yoki subyektiv talqini demakdir.

Ergash gapli qo’shma gaplarda u quyidagi tizimlarda ifodlanishi mumkin: Men bilamanki,..., Shunisi ma’qulki,..., Men ishonamanki,..., Men o’ylaymanki,..., Men sizga to’g’risini aytsam,... va h.k. Masalan: Keyinchalik ma’lum bo’ldiki, bular bir necha oydan beri frontga jo’nash haqida buyruq kutib yotar ekan. (A.Qahhor); Biz bilamizki, har bir yangilikqarshilikka uchraydi. (A.Qahhor); Eng ahamiyatlisi shundaki, qandaydir sirli bir kuch bizni shu sodda ba to’g’riso’z ishchini sevib qolishga majbur etadi. (F.Musajonov). Ko’rinib turibdiki, har uchala qo’shma gapda ham bosh gaplar modusni, ya’ni ergash gaplarda ifodalangan voqealarning subyektiv talqinini ifoda etgan. Pus tilidagi ana shunday qo’shma gaplar haqida gapirib, N.S.Pospelov shunday ta’kidlaydiki: Bunday qo’shma gaplarning bosh gap qismi “alohida axborotni ifodalamaydi, balki faqat ergash gapning modallik jihatdan shakllanishi uchunvosita bo’lib xizmat qiladi, bunda u o’z leksik ma’nosi bilan ergash qismdagi mazmunga so’zlovchining u yoki bu tarzda munosabatini ifodalaydi.” [6].

Nutq jarayonida anglashilgan nutqiy vaziyat bilan til ifodalarining mosligi so’zlovchining propozitsiyani to’g’ri anglagan holda o’zining modal munosabatini, kommunikativ niyatini ayni mos lisoniy birliklarni qo’llashi orqali namoyon bo’ladi. Bunda so’zlovchi qo’shma gap konstruksiyalaridan foydalanganda qomusiy bilimlarini ishga solgan holda har bir til birligining semantik xususiyatini, uning nutq vaziyatiga mos keladigan shaklini tanlay bilishi lozim. Bundan tashqari, obyektiv borliqdagi voqea-hodisalarga to’g’ri munosabatda bo’lib, subyektiv baho berishda hissiy va aqliy mushohadalarni to’g’ri tashkil qilmog’i lozim.

Men sizga aytsam, o’g’lingiz yaxshi yigit ekan, O’ylab qarasam, hayotimning yarmini bekorchilikda o’tkazgan ekanman kabi gapi qo’shma gaplarda ergash gaplar bosh gapdan anglashilgan denotativ ma’noga modal munosabatni ifodalash uchun xizmat qilgan. Ya’ni bu gaplarda ergash gap bosh gapdan anglashilgan denotativ ma’noni izohlab kelmaydi. Men sizga aytsam, bu gapning sirli qoladimi? Gapida ergash gap bosh gapdan anglashilgan denotativ mazmunni to’ldirish uchun xizmat qiladi. Demak, ergash gapli qo’shma gaplarda bosh va ergash gaplar ba’zi o’rinlarda modusni, ba’zi o’rinlarda denotativ mazmunni ifodalashi mumkin ekan.

Har qanday gap semantikasida propozitiv mazmundan tashqari, so‘zlashuvchining kommunikativ niyati va mumkin bo‘lgan modallikdan biri ishtirok etishi kerak bo‘ladi. Boshqacha aytganda, propozitsiyadan real gap mazmuniga o‘tish uchun propozitiv ramkadan tashqari, yana ikki ramkani – modallik va kommunikativ ramkani qo‘shish zarur bo‘ladi. Keying har ikki ramka har anday gap mazmuniy tuzilishining zaruriy uzvi hisoblanadi.¹² Shunday qilib, har qanday gapning mazmuniy tuzilishi murakkab, ko‘p qirrali xarakterga ega bo‘lib, unda eng kamida uch uzv: 1) propozitiv, 2) modal, 3) kommunikativ uzvlar ishtirok etadi [7]

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, qo‘shma gaplarning aspekti, ya’ni grammatik va mantiqiy jihatdan mustaqil yoki qaram ekanligi nutqning ifodali va aniq bo‘lishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. M.Hakimova. Semasiologiya. O‘quv qo‘llanma. Toshkent – 2008. 4-bet.
2. Paducheva E.B. О семантики синтаксиса. М. 1974, – С.12.
3. A.Nurmonov, N.Mahmudov. O‘zbek tilining mazmuniy sintaksisi. Toshkent-2007. – B.4.
4. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова. – С.12.
5. N.Mahmudov, A.Mahmudov. O‘zbek tilining nazariy grammatikasi (SINTAKSIS). Toshkent-1995. B.60.
6. A.Nurmonov, N.Mahmudov, A.Ahmedov, S.Solixo‘jayeva O‘zbek tilining mazmuniy sintaksisi. Toshkent-1992, – B. 225.
7. A.Nurmonov, N.Mahmudov. O‘zbek tilining mazmuniy sintaksisi. Toshkent-2007. – B.7.

ISLOM DINI TARIXI VA MOHIYATI

Vohidov Sadordorbek Bahodir o’g’li

Andijon davlat pedagogika instituti ijtimoiy fanlar kafedrasi o’qituvchisi

Abdujabborova Saidaxon

Andijon davlat pedagogika instituti o’zbek tili va adabiyoti yo’nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Islom dinining tarixi va mohiyati batafsil ko’rib chiqilgan. Islom Muhammad payg’ambar tomonidan 7-asrda Arabistonda asos solingan din bo’lib, bugungi kunda dunyodagi eng keng tarqalgan dinlardan biri hisoblanadi. Maqola Islomning paydo bo’lishi, uning dastlabki yillari, Muhammadning ta’limotlari va Islomning tarqalishi haqidagi muhim voqealarni yoritadi. Shuningdek, maqolada Islom dinining asosiy e’tiqodlari va amaliyoti, ya’ni beshta ustun: shahodat, namoz, ro’za, zakot va haj haqida ma’lumot beriladi. Islomning madaniyatga ta’siri, tarixiy shaxslar va ilm-fan rivojlanishi ham ko’rsatilgan. Zamonaviy davrda Islomning roli, radikalizm va globalizatsiya kabi muammolarni ham o’z ichiga oladi. Umuman olganda, maqola Islomning murakkab va qiziqarli tarixini, uning diniy, ijtimoiy va madaniy jihatlarini tushunishga yordam beradi, hamda kelajakda Islomning jamiyatdagi o’rnini baholashga imkon yaratadi.

Аннотация: В этой статье подробно рассматривается история и природа ислама. Ислам-это религия, основанная в Аравии пророком Мухаммедом в 7 веке и сегодня являющаяся одной из самых распространенных религий в мире. В статье освещаются важные события возникновения ислама, его первые годы, учения Мухаммеда и распространение ислама. В статье также представлены основные верования и практики ислама, а именно пять столпов: Шахадат, намаз, пост, закят и хадж. Также показано влияние ислама на культуру, развитие исторических личностей и науки. Роль ислама в современную эпоху также включает такие проблемы, как радикализм и глобализация. В целом, статья поможет понять сложную и интересную историю ислама, его

религиозные, социальные и культурные аспекты, а также даст возможность оценить место ислама в обществе в будущем.

Annotation: this article covers the history and essence of Islam in detail. Islam was a religion founded by the Prophet Muhammad in 7th century Arabia and today is one of the most common religions in the world. The article covers important events of the rise of Islam, its early years, the teachings of Muhammad, and the spread of Islam. The article also covers the basic beliefs and practices of Islam, namely the five pillars: testimony, prayer, fasting, Zakat, and Hajj. The influence of Islam on culture, historical figures and the development of science are also shown. The role of Islam in the modern era also includes problems such as radicalism and globalization. In general, the article will help to understand the complex and interesting history of Islam, its religious, social and cultural aspects, and will make it possible to assess the place of Islam in society in the future.

Kalit so‘zlar: Islom, Muhammad, Qur'on, e'tiqod, amaliyot, madaniyat, tarixiy rivojlanish, zamonaviy muammolar.

Ключевые слова: Ислам, Мухаммед, Коран, Вера, практика, культура, историческое развитие, современные проблемы.

Keywords: Islam, Muhammad, Quran, faith, practice, culture, historical development, modern problems.

KIRISH: Islom, insoniyat tarixida eng yirik dinlardan biri bo'lib, bugungi kunda taxminan 1,9 milliarddan ortiq izdoshlari bilan jahonda eng tez o'sayotgan din sifatida tanilgan. Islom dini Muhammad payg'ambar tomonidan 7-asrda Arabistonda asos solingan bo'lib, bu dinning tarixi va mohiyati odamlar orasida madaniyat, qonun, ijtimoiy adolat va ruhiy hayotga katta ta'sir ko'rsatgan. Ushbu maqolada Islom dinining paydo bo'lishi, tarixi, asosiy e'tiqodlari va amaliyotlari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Material va metodlar: Ushbu maqola qiyosiy tahlil usulda yozilgan bo'lim Islom dini tarixi kelib chiqishi va mohiyati haqida bayon qilingan. Islomning paydo

bo‘lishi, uning dastlabki yillari, Muhammadning ta’limotlari va Islomning tarqalishi haqidagi muhim voqealarni yoritadi.

Natija va mulohazalar: Islomning Paydo Bo‘lishi: Islom dini 610-yilda Muhammad payg‘ambar tomonidan Qora tosh (Ka’ba) shahrida vahiyolari orqali boshlandi. Muhammad, o’sha paytda 40 yoshda, Allohdan kelgan bo‘lishi mumkin bo‘lgan vahiyolari qabul qila boshladi. Vahiyalar Qur'on deb ataladigan muqaddas kitobda to‘plangan. Dastlab, Islom qadimgi Arabistonning paganizmiga qarshi e'tiqod sifatida paydo bo‘ldi, ammo keyinchalik o'ta keng tarqaldi. Makka va Madina shaharlarida o'tkazilgan dastlabki davrlar, Muhammadning ta'limotlari va o'rta asrlar tarixida bo'lib o'tgan voqealar, Islom dinining dastlabki yillari uchun juda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Islomning tarqalishi birinchi navbatda Muhammad va uning sahobalari (do'stlari) tomonidan amalga oshirildi. 622-yilda Muhammad va uning izdoshlari Madinaga hijrat qilganida, bu voqea Islom tarixida muhim burilish nuqtasini belgiladi va musulmonlar jamoasi tashkil etildi.¹³

Islom Tarixi: Islomning tarixi uning boshlanishidan keyin kengayish davrlariga bo‘linadi. Muhammad vafotidan so‘ng (632-yil), Islom tezda Arabiston yarim orolida va undan tashqarida, jumladan, Shimoliy Afrika va Yaqin Sharqdagi hududlarga tarqaldi. Bu jarayon Rashidun xilofati davrida (632-661-yillar) sodir bo‘ldi. Rashidun xilofati paytida musulmonlar Imperiyasining hududlari kengayib, yangi diniy va siyosiy tuzilmalar shakllandi.

Muhammadning o‘limidan so‘ng, Islomda ikki asosiy oqim — sunniy va shi'a — shakllana boshladi. Umaviylar (661-750-yillar) va Abbosiylar (750-1258-yillar) xilofatlari Islomning madaniy va ilmiy rivojlanishida muhim rol o‘ynadi. Abbasiylar davrida Bag'dodda joylashgan "Bayt al-hikma" (Hikmat uyi) ilmiy markaz sifatida tanildi va ko‘plab muhandislik, tibbiyot va falsafa asarlari yaratildi. Islomning asosiy E'tiqodlari:¹⁴ Islomning asosiy e'tiqodlari "Iymon beshligi" deb ataladi va ularning o‘zi quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1.Tawhid: Allohning yagona ekanligiga ishonish.

¹³ "A History of Islam in America: From the New World to the Present" — Kambiz GhaneaBassiri Amerika qo'shma davlatlaridagi Islom tarixi va uning rivojlanishi haqida ma'lumot beradi.

¹⁴ [Oxford Islamic Studies Online](https://www.oxfordislamicstudies.com/) — Islomiyat bo'yicha keng qamrovli manba.

2.Nabuvvat: Muhammad va boshqa payg‘ambarlar, masalan, Ibrohim, Muso va Iso, Allohning elchilari sifatida qabul qilinadi.

3.Qur'on: Islomning muqaddas kitobi va Allohning so‘zi sifatida qabul qilinadi.

4.Farzlar: Namoz, ro‘za, zakot, haj va Allohning yo‘lida amalga oshiriladigan boshqa amallar.

5.Qiyomatga ishonch: Har bir inson qiyomatda hisobga olinadi va mukofot yoki jazoga olinadi.

Islom amaliyoti beshta ustunga asoslanadi:

1. Shahodat: Islomga kirish va Allohning yagona ekanligini e’tirof etish.
2. Namoz: Kun davomida besh marotaba o‘qiladigan ibodat.
3. Ro‘za: Ramazon oyida tutish, bu amalda musulmonlar oziq-ovqat va ichimliklardan saqlanishadi.
4. Zakot: Mol-mulkdan ajratilgan qismni muhtojlarga berish.
5. Haj: Har bir musulmonning hayotida bir marta, moddiy imkoniyati bo‘lsa, Makkaga ziyorat qilish majburiyati.

Islom dini faqat ruhiy hayot bilan cheklanmay, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotga ham katta ta’sir ko‘rsatgan. Islom san’ati, arxitekturasi va adabiyoti yirik rivojlanish bosqichlarini o‘tgan. Masalan, buyuk musulmon olimlari Avitsenna, Al-Farobiy va Ibn Rushd kabi shaxslar, ilm-fan va falsafa sohalarida juda katta yutuqlarga erishgan.

Sufizm - Islomning mistik yo‘nalishi, ruhiy tajribalarni va Alloh bilan yaqinlikni anglatadi.¹⁵ Sufiylar o‘zlarining ichki ruhiy tajribalarini va Alloh bilan aloqani rivojlantirishga intiladi. Zamonaviy davrda Islom dini juda murakkab muammolar va yangi chaqiriqlarga duch kelmoqda. Globalizatsiya, radikalizm va siyosiy ijtimoiy masalalar Islom jamoalarini yangi vaziyatlarga moslashishga undamoqda. Hozirgi kunda musulmonlar jamoasi ichida turli yo‘nalishlar va harakatlar mavjud, bu esa ijtimoiy va diniy hayotda turli fikrlarni keltirib chiqaradi. Islom dini tarixi insoniyat tarixida muhim o‘rin tutadi. U faqat bir din sifatida emas, balki ko‘plab madaniyatlarning, urf-odatlarining, ijtimoiy tizimlarning va siyosiy tuzilmalar asosida

¹⁵ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%84%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

yotgan ko‘plab qiyinchiliklar va rivojlanishlar bilan bog‘liq. Islomning mohiyati, e’tiqodlari va amaliyotlari bugungi kunda ham ahamiyatini yo‘qotmagan va kelajakda ham jahon miqyosida muhim rol o‘ynashda davom etadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Islom dini, o‘z mohiyatiga ko‘ra, yagona Allohga ishonch va taslim bo‘lishga asoslangan, insonlar o‘rtasida tinchlik, adolat va mehr-muruvvatni targ‘ib qiluvchi dindir. Qur‘on va Payg‘ambar Muhammad (s.a.v.)ning sunnatlari orqali yetkazilgan bu din, inson hayotining barcha jabhalarida adolatli va mukammal yo‘l-yo‘riqlarni taqdim etadi. Islomning asosiy tamoyillari — iymon, ibodat, odob-axloq qoidalari va ijtimoiy mas’uliyat — insonni nafaqat diniy, balki axloqiy jihatdan ham mukammallikka yetaklaydi. Shu bilan birga, Islom dini barcha insonlarni bir xudoga sig‘inishga, insoniylikda birlashishga va umumiy ezgu maqsadlar uchun harakat qilishga chaqiradi. Islom nafaqat diniy, balki ijtimoiy va ma’naviy hayotning asosiy jihatlarini qamrab olib, o‘z izdoshlariga to‘laqonli hayot kechirishda yo‘l ko‘rsatadi.

Foydali Adabiyotlar:

1. "The Cambridge Illustrated History of Islam" — Jonathan E. Brockopp
Ushbu kitob Islom tarixi va madaniyatini o'z ichiga oladi, Islomning asosiy tushunchalari va rivojlanishini tasvirlaydi.
2. "Islam: A Short History" — Karen Armstrong
Islomning qisqa, ammo batafsil tarixini taqdim etadi va uning ijtimoiy va siyosiy kontekstlarini yoritadi.
3. "A History of Islam in America: From the New World to the Present" — Kambiz GhaneaBassiri
Amerika qo'shma davlatlaridagi Islom tarixi va uning rivojlanishi haqida ma'lumot beradi.
4. "In the Shadow of the Sword: The Birth of Islam and the Rise of the Global Arab Empire" — Tom Holland
Islomning paydo bo'lishi va arab imperiyasining tarixi haqida chuqur tahlil va tarixiy ma'lumotlar taqdim etadi.

5. "Islamic Civilization: A Short History" — I. K. Ahmed Islomiy tsivilizatsiyaning rivojlanishiga bag'ishlangan bu kitob, tarixiy voqealar va madaniy ta'sirlarni ko'rsatadi.
6. "The Oxford Handbook of Islamic Theology" — Sabine Schmidtke Islomiy ta'limot va teologiyaning tarixiy kontekstini yoritadi, islomiy fikr va uning rivojlanishini tushunishga yordam beradi.
7. "The History of Islam" — Dr. Jamal Badawi Islom tarixi haqida ma'lumot beruvchi muhim asar bo'lib, turli davrlarda Islomning rivojlanishini ko'rib chiqadi.
8. "Islamic Art and Architecture" — Richard Ettinghausen, Oleg Grabar, Marilyn Jenkins-Madina Islom san'ati va arxitekturasining tarixi va xususiyatlarini yoritadi, bu sohadagi muhim asarlar va yodgorliklarni ko'rsatadi.
9. "What Everyone Needs to Know About Islam" — John L. Esposito Islom haqidagi umumiy tushunchalarni va ko'plab savollarga javob beradigan kitobdir, bu esa islomning ijtimoiy va madaniy jihatlarini o'rganishga yordam beradi.
10. "Muslim Society in India" — Iqbal Narain Hindistondagi musulmon jamiyatining tarixiy va madaniy jihatlarini o'rganadi.
11. Bahodir o'g'li, V. S. (2024). YURTIMIZDA ARABLAR BOSQINI VA ISLOM DININING KIRIB KELISHI. WORLD OF SCIENCE, 7(10), 40-44.
12. Bahodir o'g'li, V. S. (2023). AXBOROT VA UNING MANBALARI. Ustozlar uchun, 24(3), 162-163.
13. Bahodir o'g'li, V. S. (2023). MEDIA MUHITDA BOLA HUQUQLARI. Ustozlar uchun, 24(3), 159-161.
14. Bahodir o'g'li, V. S. (2023). FUQAROLIK JAMIYATINI SHAKLLANTIRISH VA INSON HUQUQLARINI TAMINLASHDA SUD TIZIMIDAGI ISLOHOTLARNING O'RNI. World scientific research journal, 15(1), 208-212.

АВАЗ ПОЛВОННИЁЗ ЎҒЛИ ЎТАР ҲАЁТИ ВА ШЕЪРЛАРИДА ҚўЛЛАНГАН БАДИИЙ САНЪАТЛАР ТАҲЛИЛИ

Абдувоҳидова Ф.В

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети 3-босқич талабаси
абдувоҳидоваф7@гмаил.ком

Аннотация: Ушбу мақолада миллатпарвар шоиримиз Аваз Ўтар ҳаёти ва ижодига тўхталганмиз. Бундан ташқари, ғазалларда қўлланган бадиий санъатлар ва шу бадиий санъатнинг изоҳи келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: ғазал, шоир, адабий муҳит, матбуот, бадиий санъат, таносуб, нидо, тақрир, тазод.

Аннотация: В статье мы затронули жизнь и творчество нашего поэта-националиста Аваза Ўтара. Кроме того, разработаны художественные приемы, используемые в газелях, и интерпретация этих художественных искусств.

Ключевые слова: газель, поэт, литературная среда, печать, искусство, пропорция, восклицание, тақрир, тазад.

Абстракт: ин тхе артисле, we тоучед он тхе лифе анд ворк оф оур националист поет Аваз Ўтар. Ин аддитион, тхе артистис артс усед ин гҳазалс анд тхе интерпретатион оф тҳесе артистис артс ҳаве беен элаборатед.

Кей wordс: гҳазал, поет, литерарй энвиронмент, пресс, арт, пропорцион, эхсламатион, тақрир, тазад

Ўзбек маърифатпарвар шоирларидан бири бу – Аваз Ўтар. Аваз Ўтарнинг асл исми Полвонниёз бўлади. У 1884-йил Хивада таваллуд топган ва Хива адабий муҳитида ўсиб эркин ижод қилган. Дастлаб, мактаб таълимини, сўнг Хивадаги Иноқий мадрасасини тамомлайди. Шоир ёш бўлишига қарамасдан Хон Муҳаммад Раҳим Соний (Феруз) назарига тушган ва уни саройга тақлиф қилиб, унга устозлик қилиш учун Табибийни тайинлаган.

Шоир ижодида миллий уйғониш ғоялари, эрксеварлик, озодлик, турмуш иллатларини қоралаш каби ҳажвлар ҳам мавжуд. Унинг ижодида алоҳида ўрин тутган ҳажвий шеърлар туркуми бу – “Фалоний” ҳисобланади. Айрим шеърлари ўша давр мабуотларида чоп этилган. Буларга мисол тариқасида “Ойина”, “Вақт”, “Мулла Насриддин” матбуотларини кўрсатишимиз мумкин. Ундан бизгача икки девон: 1-“Саодат ул-икбол”, 2-“Девони Аваз” ҳамда кўпгина ғазаллар етиб келган. Аваз Ўтар “Миллат”, “Хуррият”, “Топар экан, қачон”, “Халқ”, “Замон” шеърларида миллат тақдири ва келажагини янги талқин этади. Муҳаммад Раҳимхон ИИ ўлганидан сўнг унинг ўгли Исфандиёрхон уни чақиртиради. 50 дарра уришади. Авазни соғлиғи бўлмай 35 ёшида вафот этади. Республикада мактаблар, кўча ва хиёбонларга Аваз Ўтар номи берилган. Хивада уй-музейи ташкил этилган, ҳайкали ўрнатилган. У ҳақда бадиий асарлар яратилган. Унинг тарихини абадийлаштириш мақсадида кўпгина иншоотларга унинг номи берилган ва ҳайкали ўрнатилган. Шоир ва ёзувчиларимиз унга атаб асарлар яратишган. Масалан: Э. Самандар “Эрк садоси” достони, С. Сиёев “Бир чора замон истаб” қиссаларидир.

Шоир ўз ғазалларида бадиий санъатлардан унумли фойдаланган.

Қўй, эй **пари пайкар**, кадам айлаб қарам бош устина,

Қаҳр-у ғазаб таркин қилиб, чин солмағил қош устина.

Шу байтга эътиборимизни қаратсак, эй пари пайкар сўзи тилшуносликда ундалма вазифасини бажаради. Адабиётшуносликда эса буни нидо санъати деб атаймиз. Нидо – бошқа шеърини санъатлардан бевосита инсон қалбидаги ҳис ва ҳаяжонларни очиқ ва кучли тасвирлаб бера олиш имконияти билан ажралиб туради. Бунда фикр шахс ёки предметга қаратилган бўлади.

Таносуб – бу кўплаб бадиий санъатлар сўзларнинг шеърдаги маънавий алоқадорлигига таянади. Шоирнинг мантиқан бир бирига боғлиқ ҳамда бир-бирини тақозо этадиган сўзлардан фойдаланишидир. Юқоридаги байтда таносуб санъатидан ҳам унумли фойдаланилган. 1- мисрадаги бош билан, кейинги мисрадаги қош сўзи ҳамда қаҳр-у ғазаб сўзлари орқали юзага

келтирилган. Бу бош – кош сўзлари уядош сўзлар, қаҳр – ғазаб сўзлари эса синоним сўзлар деб юритилади.

Зоҳид ул ойдин ижтиноб этса не тонг, **аҳбобким**,

Гар тушса ўлгай ламаъи хуршид хуффош устина.

Бу байтда ҳам нидо санъати қўлланган ва бу вазифани ўташ учун аҳбобким сўзи олинган. Буни тилшунослигимизда ундалма деб ааймиз.

Изҳор этиб бедоду кин ойинини бешак манга,

Борсам изидин ул гўзал **тош** отғуси **тош** устуна.

Бу мисрада тош сўзи икки марта қўлланиб тақрир санъатини келтириб чиқарган. Тақрир – тақрорга таянган шеърый санъат. “Тақрорлаш” маъносини беради. Асосан тақрор байтдаги таъкидни ифодалаш учун хизмат қилади. Бу байтда тош сўзининг икки марта қўлланиши ушбу санъатни юзага чиқарган.

Ҳосидлигъ айлаб бу **замон**, ким берди дер **аҳли жаҳон**,

Кийса янги хилъат агар қашшоқи қаллош устина.

Бу байтда замон ва аҳли жаҳон сўзлари таносуб санъатини яратган.

Гардуни дун зулму ситам озода элга қилғуси,

Жавру жафо ойинини фош айлабон фош устуна.

Зулму – ситам; жавру – жафо сўзлари таносуб бўлиб келган. Фош сўзи икки марта қўлланиб тақрир юзага келган. Тақрир – тақрорга таянган шеърый санъат. “Тақрорлаш” маъносини беради. Асосан тақрор байтдаги таъкидни ифодалаш учун хизмат қилади. Нидо – бошқа шеърый санъатлардан бевосита инсон қалбидаги ҳис ва ҳаяжонларни очиқ ва кучли тасвирлаб бера олиш имконияти билан ажралиб туради. Бунда фикр шахс ёки предметга қаратилгандир.

Бўйла мунавварсиз замон аҳли эрурким, эй Аваз,

гар топса фурсат бергуси оғу қўшиб ош устина.

Бу ғазалга қофияланиши байда а-а, б-а, с-а тарзида қофияланган. Қофиядаги сўзлар: бош, кош, хуффош, тош, қаллош, фош, ош кабилардир. Биринчи мисра қўш мутлоқ қофияга мансуб. Қолган байтлар эса мутлақ қофияланган. Мутлақ қофияга олинган сўз фақат асос шаклда келтирилади.

Ундан сўнг ҳеч қандай қўшимча қўлланмаган. Охирги байтдан битта юқоридаги байт бегона байт ҳисобланади.

Бундан ташқари Аваз Ўтар ғазалларида тазод санъатини ҳам кўришимиз мумкин. Тазод, мутобиқа, мутазод (араб. — зидлаш) — бадий тасвирнинг таъсирчан ва кенг қўлланадиган воситаларидан. Насрда ҳам, назмда ҳам учрайди. Ўзаро зид тушунчаларни ифодаловчи сўз ёки ибораларни ишлатишда кўзга ташланади. Тилшунослик нуқтайи назаридан қарайдиган бўлсак, маъно-мазмун жиҳатидан бир-бирига зид бўлган сўзлар ҳисобланади.

Эй кўнгил, ишқ ичра кирдинг жон керакмасму санга

Кофири чашмин кўриб, **имон** керакмасму санга.

Бу ўринда кофир ҳамда имон сўзлари бир-бирига қарама қарши қўлланган. Шунингдек, таносуб санъатини ҳам кўришимиз мумкин. Масалан, кўнгил, ишқ, жон каби сўзлаш ана шу мақсад учун хизмат қилмоқда.

Истиора санъати ҳам қўлланган байтлар бор. Истиора – арабча сўз бўлиб, “қарз олиш”, маъносида келади. Бир нарса бошқа ном билан атаб келинади.

Ўзга дилбар **лаълини** ўпмак гар истар эсанг,

Дегил, эй дил, ул лаби хандон керакмасму санга.

Бу мисрада лаъл сўзига эътиборимизни қаратсак, бу табиатда учрайдиган қимматбаҳо, қизил тош ҳисобланади. Ёрнинг лабларини ҳам шоир шу тошга қиёс этади. Эй дил, орқали нидо санъати юзага келган.

Ман чекмаган **дарду** меҳнат қолмади,

Бошимга келмаган **офат** қолмади.

Дард – офат сўзлари тилшуносликда маънодош сўзлар деб аталади. Адабиётда эса таносуб санъати сифатида қаралади.

Чекиб **дарду алам** ердан турғудек

Жисмимда заррача **қувват** қолмади.

Бу байтда дарду алам таносубни, дарду қувват сўзлари тазодни ва турғудек сўзи таркибидаги -дек қўшимчаси билан эса ташбеҳ санъати қўлланган. Ташбеҳ – ҳозирги адабиётшунослигимизда ўхшатиш деб юритилади. Бир байтнинг

ўзида нақд 3 хил бадий санъатни қўллай олиш ҳам катта маҳорат ва сўз бойлигини талаб этади.

Хулоса қилиб айтганда, марифатпарвар шоир Аваз Ўтар ижоди XIX аср ўзбек адабиётида ўзига хос ўринга эга. Ўзбек шеъриятига ўзининг кўпгина ғазаллари ва икки девони билан катта мерос қолдирган. Унинг ғазалларида халқ манфаати, юрт озодлиги ва тил эркинлигини қўлга киритиш каби масалаларга алоҳида эътибор қаратилган. Шоир ғазаллари таҳлилларидаги шеърий санъатларни кўрдик ва уларни таҳлил қилдик. Кейинги ишларимизда таҳлилларни янада давом эттирамиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1) 10-синф адабиёт 1-қисм. “Ўзбекисто миллий энциклопедияси” давлат илмий нашри.: Тошкент – 2017
- 2) 6-синф адабиёт 2-қисм. “Маънавият”.:Тошкент – 2017.
- 3) Уз.м.википедиа.орг
- 4) н.зиёуз.сом

DAVLAT SOLIQ INSPEKTSIYASI RAHBARI SHAXSINING OB’EKTIV IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Abdurasulov Olimjon Avalbayevich

ToshDTU Olmaliq filiali “Ijtimoiy-gumanitar fanlar va tillar” kafedrası f.f.n., dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada Davlat soliq inspeksiyasi yuqori, o’rta hamda quyi bo’g’in rahbarlarining qaror qabul qilish jarayoniga salbiy ta’sir etuvchi ayrim ijtimoiy-psixologik omillar va unga tegishli ko’rsatkichlar muzokaralar jarayonining muhim ijtimoiy psixologik fenomen ekanligini yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Davlat soliq inspeksiyasi, ijtimoiy-psixologik omillar, rahbar, rahbar shaxsining g’oyaviy-siyosiy sifatlari, ekspert baholash, ijtimoiy psixologik fenomen.

Abstract: In this state and in the nature of the important social-psychological phenomenon of the negotiation process, some social-psychological factors have been identified that negatively influence the decision-making process of the higher, middle and lower levels of the State Tax Inspectorate and those related to it.

Key words: Gosudarstvennaya nalogovaya inspection, social-psychological factor, leader, ideological-political kachestva lidera, expert opinion, social-psychological phenomenon.

Аннотация: В данной статье в качестве важного социально-психологического феномена переговорного процесса выделены некоторые социально-психологические факторы, которые негативно влияют на процесс принятия решений руководителями высшего, среднего и низшего звена Государственной налоговой инспекции и связанные с ними показатели.

Ключевые слова: Государственная налоговая инспекция, социально-психологические факторы, лидер, идейно-политические качества лидера, экспертная оценка, социально-психологический феномен.

Rahbar har qanday sharoitda o’z xodimlariga ta’sir o’tkazishning ta’sirli shakllarini topa olishi va qo’llay bilishi kerak. Ta’sir o’tkazish darajasi “O’zbekistonda ma’muriy boshqaruv organlari rahbarlarining lavozimga loyqligini baholash va tavsiya etish texnologiyasini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik asoslari” mavzusidagi loyiha kalendar rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

So’nggi yillarda Oliy ta’lim, Maktabgacha va maktab ta’limi, Sog’liqni saqlash va O’rta maxsus kasb-hunar ta’limi boshqarmalari xodimlarining butun turmush tarzida katta o’zgarishlar bo’lganligini alohida e’tirof etish lozim. Ularning bilim va malaka saviyasi oshdi, ehtiyoj va mayllari jiddiy zamonaviy ruhda o’zgardi.

Mutaxassislarni ta’kidlashlaricha, hozirgi kunda xodimlarning ayrim professional guruhlarini mayllarini belgilari alohida-alohida e’tiborni taqozo etmoqda. Bu esa rahbarga har bir aniq vaziyatda kishiga yoki xodimlar guruhiga qanday qilib, qaysi asosiy ehtiyojlarni qondirish orqali yaxshiroq ta’sir o’tkazishni to’g’ri hal etishga yordam beradi.

Adabiyotlar tahliliga ko’ra, hali Davlat soliq inspeksiyasi rahbarlarining xatti-harakatlarini professional talablar darajasida o’rganish ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar predmetiga aylanmagan. Rahbar shaxsining g’oyaviy-siyosiy sifatlari bugungi kunda asosan quyidagilardan iborat:

1. Printsipiallik.
2. Siyosiy savodxonlik.
3. G’oyaviy e’tiqod.
4. Jamoat ishlarida faol qatnashish.
5. O’z ijtimoiy burchini anglash.
6. Tarbiya muammosini muhimligini tushunish.
7. Ijtimoiy-siyosiy masalalar bo’yicha mulohaza yuritishga uquvchanlik.
8. Tashkilotchilik qobiliyati.

Ushbu maqolamizda Toshkent shahridagi barcha tumanlar Davlat soliq inspeksiyalarining yuqori, o’rta hamda quyi bo’g’in rahbarlari sinaluvchi sifatida qatnashishdi. Asosiy maqsadimiz rahbarning muzokaralar jarayoniga xos ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlashdan iborat bo’ldi. Bu jarayonni amalga oshirish

uchun biz DSIning barcha toifa rahbarlariga “Ekspert baholash anketasi – EBA”ni taqdim etdik va shu orqali ayrim ilmiy natijalarni qo’lga kiritishga muvaffaq bo’ldik.

“Rahbar shaxsining g’oyaviy-siyosiy sifatleri”ni ifodalovchi tushunchalar mohiyati DSIning yuqori, o’rta hamda quyi bo’g’in rahbarlari tomonidan 100 ballik tizimda quyidagicha baholandi. Rahbarning professional-mutaxassislik sifatleri quyidagilardan iborat bo’ldi:

1. Ilmiy mushohada qilish va tadbirkorlik faoliyati.
2. Professional ziyraklik.
3. Mustaqillik.
4. Aqlning tanqidiyligi.
5. Axborotlarni yig’ish va tahlil qilish faoliyati.
6. O’z fikrini ifodalay olish uquvchanligi.
7. Kuzatuvchanlik qobiliyati.
8. So’z va lug’at boyligi.

Yuqoridagilardan ko’rinadiki, “mustaqillik” tushunchasi yuqori bo’g’inda faoliyat yuritayotgan rahbarlar tomonidan yuqoriroq baholangan va u borgan sari kamayib borishda davom etgan. Tadqiqot ob’ekti qilib tanlangan DSI tizimida faoliyat yuritayotgan barcha toifa rahbarlarning e’tirof etishicha, “professional ziyraklik” bu rahbarning professional-mutaxassislik sifatleri asosini tashkil etuvchi xususiyat hisoblanar ekan. “Axborotlarni yig’ish va tahlil qilish faoliyati” esa, quyi bo’g’in rahbarlari uchun ustuvor sanaladi va bu ularning deyarli har ish kuni soliq to’lovchilar faoliyatiga xos ma’lumotlarni yig’ish, tahlil qilish hamda umumlashtirib yuqori bo’g’in rahbarlariga taqdim etishlari bilan izohlanadi.

Insonning boshqa odamlar bilan muomalaga kirishuvi xususiyatlarini natijasida shakllanuvchi shaxsning fazilatleri va kommunikativ DSI jamoasidagi kishilarning muloqotiga, faoliyatning tavsiflariga, har xil xislatlariga muhim ta’sir o’tkazadi. Shuning bilan bir qatorda tadbqiqiy xususiyatlar ko’plab ijtimoiy-psixologik masalalarni yechish uchun alohida ahamiyat kasb etib, psixologiyaning pedagogik, tibbiy, rahbarlik, menejment sohalari rivojiga sezilarli darajadagi qudratli vosita sifatida ta’sir etadi.

“Rahbarning professional-mutaxassislik sifatleri”ni DSIning yuqori, o’rta hamda quyi bo’g’in rahbarlari tomonidan baholanishi (n=45) Muloqotmandlik - rahbarning muomalaga kirishuvchanligi, jamoani samarali boshqarishdagi ta’sirining mohiyati va psixologik tavsifini ifodalaydi. Rahbar muzokaralar jarayonida muomala yordami bilan jamoada hamkorlik faoliyatini tashkil etadi. Muzokara ishtirokchilarining hamkorlik faoliyatini va xulqini boshqaradi. Bir qator o’tkazilgan tadqiqot natijalariga qaraganda, rahbarning to’rtidan uch qism vaqti ijrochilarning yuqori va quyi mavqeidagi, lavozimdagi rahbarlar bilan muzokara (muloqot) yuritishga (qilishga) ketadi.

Holbuki muomala muzokara jarayonini takomillashtirishning eng muhim imkoniyatlari (zahirasi) dan biri sifatida namoyon bo’ladi. Yig’ilgan bir necha yillik tadqiqotlar natijalarining guvohlik berishicha, muomalaning fenomenini o’rganish bo’yicha ijtimoiy psixologiyada standartlashtirilgan metodikalardan foydalanilgan holda jiddiy ravishdagi empirik tadqiqotlar juda kam o’tkazilmoqda.

Shuning uchun u yoki bu bo’g’in rahbarini kommunikativ sifatlarining faoliyat samaradorligi ko’rsatkichiga bag’ishlangan maxsus tadqiqotlar mavjud emas. Muammo yuzasidan o’tkazilgan pedagogik jamoalarning ko’proq va nisbatan kamroq tayyorgarlik darajasiga ega bo’lgan rahbarlaridagi shaxslilik xususiyatlarini qiyoslashga bag’ishlangan kam sonli ishlarni yetarli deb ta’kidlab o’tish maqsadga muvofiq hisoblanmaydi. Shu bois, tadqiqot oldiga muloqotmandlikning ortishi muzokaralar yuritishni ijtimoiy-psixologik va soliq sohasi ko’rsatkichlariga ijobiy ta’sir ko’rsatish mumkin degan, faraz qo’yildi. Muloqotmandlikni ekspert baholash metodikasida ekspertlar sifatida DSIning yuqori, o’rta hamda quyi bo’g’in rahbarlari ishtirok etdilar. Ekspert baholash tizimi 7 balli shkala asosida qurilgan bo’lib, unda [7 ball] - sifat doimo mavjudligi; [6 ball] - sifat qariyb namoyon bo’lishligi; [5 ball] - sifat namoyon bo’lmasligiga qaraganda aks etishi ko’proq; [4 ball] - sifat goho paydo bo’ladi, goho yo’q; [3 ball] - sifat paydo bo’lmasligi ko’proq; [2 ball] - sifat qariyb namoyon bo’lmaydi; [1ball] - sifat hech qachon o’zini ko’rsatmaydi.

Shuningdek, shaxsning muloqotmandligini aniqlash testi orqali qo’lga kiritilgan natijalar quyidagicha o’z ifodasini topgan. DSIning yuqori, o’rta hamda quyi bo’g’in

rahbarlarining muloqotmandligi darajasi (n=45) Rahbarlik bo’g’inlari 30-32, 5-29, 9-24. Tadqiqot natijalarining ko’rsatishicha, faqat 3 nafar respondent “muloqotmand” emas, ya’ni muloqotga ehtiyoj sezmaydigan, bu xususiyatidan hammadan ham ko’p o’zi jabrlanadigan, yaqinlari bilan ham muomala qilishda to’siqlarga uchraydigan rahbar hisoblanadi. Ularga jamoa kuchini talab qiladigan ishlarni yolg’iz topshirib bo’lmaydi. 8 nafar rahbar esa, indamas, kamgap, yolg’izlikni yoqtiradigan kishilar sanalishadi. Mazkur toifa rahbarlar, odatda, yangi lavozimga tayinlanganda anchagina muvozanatdan chiqishadi va bu xususiyat o’zlariga hecham yoqmaydi. 12 nafar ishtirokchi esa, atrofdagilar bilan osoyishta muloqotga kirisha oladigan va notanish sharoitda sharoitlarga tez moslasha oladigan rahbarlar ekan. Chunki bu toifa rahbarlarni yangi masalalar cho’chitmaydi. Ular odamlar bilan yaxshi kelisha olishsada, bahslarda qatnashishni unchalik èqtirishmaydi. 13 nafar sinaluvchi esa qiziquvchanligi bilan ajralib turishsada, sergap tinglovchilarini qiziqish bilan tinglay olishadi. Ular o’z nuqtai nazarlarini jahlsiz va osoyishta himoya qilishadi hamda shovqinli davralarda bo’lishni istashmaydi. Nihoyat, 9 nafar rahbar atrofdagilar va qo’l ostidagilar bilan tez muloqotga kirisha oladi. Bajarish imkoniyai bo’lmasada, hech kimning iltimosini rad etishmaydi.

Shunday bo’lsa-da, ularda murakkab masalalarni hal qilishda sabrtoqat va qat’iyatlilik yetishmaydi. Demak, u yoki bu bo’g’in rahbarining muloqotmandlik darajasini bilmasdan turib, ularga juda katta mas’uliyatli rahbarlik vazifalarini topshirish nafaqat ijtimoiy-siyosiy, balki iqtisodiy xatoliklarni ham keltirib chiqishiga sababchi bo’lishi mumkin. Hozirgi davrda amalga oshirilayotgan ijtimoiy turmushning soliq sohalaridagi o’zgarishlar, tub islohotlar jamiyatda mo’l-ko’lchilik yaratishga, fuqarolar jumladan, jismoniy shaxslar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’ektlari farovonligini oshirishga, ijtimoiy taraqqiyotni jadallashtirishga yo’naltirilganligi bois, mazkur ijtimoiy voqeliklar, hodisalar ro’yobga chiqishining negizida guruhiiy harakatlar va faollik, shaxslararo va guruhlararo hamkorlik, ijtimoiy (shaxslararo) ehtiyojni qondirishga intilish motivlari yotadi.

Psixologiya fanida, xususan, uning “Boshqaruv psixologiyasi” sohasida oxirgi paytlarda “ijtimoiy-psixologik kompetentsiya” fenomeni ajratilmoqdaki, mohiyatan u kommunikativ kompetentsiyadan kengroq va ko’p qamrovliroqdir. Professional faoliyat shaxsdan juda ko’p bilimlarni hamda malakalarni talab qiladi. Nima uchun u yoki bu kasbni tanlaganini anglab yetgan shaxs (motivlar muammosi), endi o’z faoliyati va qobiliyatlarini boshqara bilishi va o’z ustida muttasil ishlab, malakalarini orttirib borishi shart. Professional kompetentsiya shu nuqtai nazardan shaxs umumiy madaniyatining shunday yo’nalishiki, unga faqat kasbiga taalluqli bo’lgan bilimlardan tashqari, shu bilimlarning hosil bo’lish yo’llari va malakalarning takomillashuvini ta’minlovchi psixologik jarayonlar va holatlarni bilishni ham taqozo etadi. Bu psixologiyada bilish jarayonlari, ularning mohiyati va kechishini anglash demakdir. Olib borilgan izlanishlar DSI yuqori, o’rta hamda quyi bo’g’in rahbarlarining qaror qabul qilish jarayoniga salbiy ta’sir etuvchi ayrim ijtimoiy-psixologik omillar va unga tegishli ko’rsatkichlar muzokaralar jarayonining muhim ijtimoiy psixologik fenomen ekanligini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений. - М.: Аспект Пресс, 2000.
2. Базаров Т.Ю. Управление персоналом: Учебник для вузов. Под ред. Т.Ю. Базарова, Б.Л. Еремина. -2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ, 2002. 120
3. Каримова В.М. Психология: Ўқув қўлланма. - Т.: А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти. “ЎАЖБНТ” маркази, 2002.
4. Каримова В.М., Ҳайитов О.Э., Умарова Н.Ш. Бошқарув соҳасидаги профессионал компетенция асослари: Монография. / Проф. В.М. Каримова таҳрири остида. - Т.: ТДИУ “Талаба”, 2007.
5. Климов Е.А. Психология профессионала. - М.: 1996.
6. Кочеткова А.И. Основы управления персоналом. - М.: ТЕИС, 2000.

7. Нарзулла Боймуродов. Раҳбар психологияси: Олий таълим, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, ўрта махсус касб-ҳунар таълими бошқармаларининг маъмурий ходимлари учун қўлланма. - Т.: Янги аср авлоди, 2005.

8. Abdurasulov O. A. O'zbekistonda globallashuv sharoitidagi ma'naviy yangilanishning o'ziga xos xususiyatlari. // TADQIQOTLAR jahon ilmiy - metodik jurnali. 36- son, 3- to'plam, Aprel - 2024. [http: // tadqiqotlar.uz](http://tadqiqotlar.uz). 191-193 betlar.

O‘ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI FANINI O‘QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI YUZASIDAN TAHLIL

G‘anijonova Dilafruz Noiljon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti doktoranti

ganijonovadilafruz@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada oliy va umumiy o‘rta ta’lim muassasalari hamkorligi asosida Tarix fanlarini o‘qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan mobil-metodik guruhlar faoliyatining nazariy va amaliy ahamiyati bo‘yicha ilmiy fikr-mulohazalar keltirilgan, ta’lim klasteri sharoitida hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirish va shu asosida umumta’lim samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-uslubiy tavsiyalar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: tarix fanlarini o‘qitish, hamkorlik mexanizmlari, ta’lim klasteri, mobil-metodik guruhlari, kasbiy faoliyat, iqtidor, kreativlik.

ANALYSIS OF METHODS FOR INCREASING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING CONTEMPORARY HISTORY OF UZBEKISTAN

G‘anijonova Dilafruz Noiljon qizi

Doctoral student at Andijan State Pedagogical Institute

ganijonovadilafruz@gmail.com

Abstract: The article provides scientific feedback on the theoretical and practical significance of the activities of mobile methodological groups aimed at improving the effectiveness of teaching history through cooperation between higher and general secondary education institutions, strengthening cooperation mechanisms in the education cluster and on this basis. scientific and methodological recommendations for improving the effectiveness of general education.

Keywords: teaching history, cooperation mechanisms, educational cluster, mobile-methodical groups, professional activity, talent, creativity.

АНАЛИЗ МЕТОДОВ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ НОВЕЙШЕЙ ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА

Ганижонова Дилафруза Наильжановна

Докторант Андижанского государственного педагогического института

ganijonovadilafruz@gmail.com

Абстрактный: В статье даются научные отзывы о теоретической и практической значимости деятельности мобильных методических групп, направленных на повышение эффективности преподавания истории посредством сотрудничества высших и средних учебных заведений, укрепления механизмов сотрудничества в образовательном кластере и на этой основе. научно-методические рекомендации по повышению эффективности общего образования.

Ключевые слова: преподавание истории, механизмы сотрудничества, образовательный кластер, мобильные методические группы, профессиональная деятельность, талант, креативность.

Ta’lim tizimining barcha bosqichlarida ijtimoiy fanlarni ham qay tarzda taqsimlash, o’qitish va amaliyot integratsiyasini tashkil etishga qaratilgan maxsus konsepsiya ishlab chiqish zarur ehtiyojga aylanib bormoqda. Yangi O’zbekistonning asosiy strategiyalaridan biri sifatida “Uzluksiz ta’lim tizimida ijtimoiy fanlarni o’qitish tartibi va tamoyillari to’g’risida” qonun ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish ehtiyoji ham mavjudligi ta’kidlab o’tildi[1]. Bu yo’nalishda Sh.Mirziyoev tomonidan “2022-2030 yillarda O’zbekiston Respublikasining uzluksiz ta’lim va tarbiya sohasini gumanitarlashtirish strategiyasi” yaratilishi va amalga oshirilishi[2] tavsiya etildi.

Yangi O‘zbekistonning 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi loyihasining “Ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash, ushbu sohani tubdan isloh qilish va yangi bosqichga olib chiqish” yo‘nalishida “O‘zbekiston tarixini o‘rganish va targ‘ib qilishni rivojlantirish” vazifasi belgilangan. Bu tarix ta’limida ham integratsion sifatni ta’minlash, bo‘lajak pedagog-kadrlar kasbiy kompetentligini yanada rivojlantirish masalalariga jiddiy e’tibor qaratish lozimligini ko‘rsatadi. Ta’lim tizimidagi innovatsion va tajriba faoliyatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri ilmiy uslubiy va ijtimoiy-pedagogik umumiylikni yaratish orqali umumiy o‘rta ta’lim maktablarining o‘qituvchi va o‘quvchilarini rivojlantirish uchun yangi yo‘nalish va yangi mexanizmlarni ishlab chiqish deb hisoblash mumkin bo‘ladi. Ushbu vazifalar Oliy ta’lim muassasalarida innovatsion yondashuv asosida o‘tkaziladigan hamkorlikdagi amaliy faoliyat mexanizmlarini tanlashda ko‘rsatma bo‘lib xizmat qiladi.

Tarix ta’limini o‘z vazifasini hozirgi milliy maktab talabiga javoban bajara olmadi. Undan kamchiliklar asosan uch guruhga bo‘linadi.

1) Tarix talimi mazmunining yagona mafkura iskanjasiga tushib qolganligi uning inqirozning asosiy sabablaridan biri edi.

2) Bu hol uning mazmunan sayozlanishi bilan birga egasiz hamda mavxum va zerikarli tafsilotlarga aylanib qolishiga sabab bo‘ldi. Ajdodlar tarixi ularning shon-shuhrati va jabr_jafolari haqidagi yorqin xotiralar tarix darsliklarida o‘z ifodasini topa olmadi. Tarixiy bilimlarning bir xil yo‘nalishi va tizimga solib qo‘yilishi o‘quvchilarning ijodiy fikrlashga, fikr doirasi kengayishiga to‘sqinlik qildi.

3) Tarix kursining tkzilishi uni o‘qitish o‘rganish tartibini milliy asosga qarshi prinsipining buzilishi va bu narsa pedagogika-didaktika talablariga javob bermasligi yana bir kamchiligidir. Sobiq SSSR xalq talimi davlat qo‘mitasi raisi G.A.Yagodin 1988 yil dekabrda shu sohadagi kamchiliklarning asosiy sabablaridan biri milliylik prinsipidan voz kechilganligi bilan bog‘liqligini ko‘rsatib bunday degan edi:

“Talim-tarbiyani milliy madaniyatdan ajralgan holda yo‘lga qo‘yish o‘quvchilarni nasl-nasabini namalum kishilar, deb hisoblash demakdir. Ayni milliy o‘zligini anglab yetmaganalik, milliy va madaniy masalalarda tayyorgarlikka ega

emaslik millatlararo munosabatlarda buzilishlar milliy xudbinlik ko’rinishlari uchun ko’pgina qulay zaminni vujudga keltiradi.

Maktablarda tarix o’qitishni Yevropa xalqlari tarixidan emas, balki O’zbekiston xalqlari tarixini o’rganishdan boshlash maqsadga muvofiqdir. Bu pedagogik didaktik ilmiy printsiptga ham mos keladi. Balki jahon xalqlari tarixini o’rganishni o’quvchilarning O’zbekiston xalqlari tarixidan olgan bilim va ko’nikmalariga suyangan holda tashkil qilish maqsadga muvofiqdir.

1 yo’l. O’zbekiston xalqlari tarixini o’rganib bo’lgandan keyin jahon xalqlari tarixini o’rganish.

2 yo’l. O’zbekiston xalqlari tarixini taraqqiyotdagi ma’lum davrlarni jahon xalqlari tarixi taraqqiyotining ana shu davrdagi voqealarga bog’lab, birgalikda qiyosiy o’rganish.

Ana shu ikki yo’l tarix bilimlari yangi kontseptsiyasiga asos qilib olindi. Prezident I.A.Karimov ”O’zbekistonning o’z istiqlol va taraqqiyot yo’li” asarida: “Yangi demokratik ta’lim konsepsiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish lozim bo’ladi. Bunda o’zbek xalqining va respublika hududida yashovchi boshqa xalqlarning milliy tarixiy va madaniy an’analari, ma’naviy tajribasi ta’lim va tarbiya tizimimizga uzviy ravishda kiritilishi zarur”, - degan fikrlari pedagoglarimizni tarix ta’limini davr talabi darajasiga ko’tarish yo’lidagi muhim vazifalari bo’lmog’i kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Harakatlar strategiyasi asosida jadal taraqqiyot va yangilanish sari/ Nashrga tayyorlovchilar: M. Bekmurodov, Q. Quronboyev, L. Tangiyev. – Toshkent: G’afur G’ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017. – B. 70-72.

2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo’limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko’taramiz. I jild. – Toshkent: O’zbekiston, NMIU, 2017. – B.146.

3. Aminovna, S. S., Rustamovich, N. B., & Kizi, S. U. B. (2019). Problems and prospects of vaccination against influenza among risk groups in pregnant women and students’. International scientific review, (LVII), 85-87.

4. Mavlyanov, U. N. (2021). FAHRUDDIN ALI SAFI’S TEACHING ABOUT BEING. Bulletin of Gulistan State University, 2021(2), 61-67.
5. Davlatova, K., & Nematov, O. (2021). TRADITIONAL CLOTHES OF JIZZAKH PEOPLE. Theoretical & Applied Science, (5), 366-369.
6. Mavlyanov, U. (2022). ABOUT “THE ART ACADEMY OF BAYSUNKUR”. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2(06), 133-138.

BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QUVCHILARIGA MATEMATIKAGA OID MASALALARNI QIZIQARLI O‘YINLAR ORQALI O‘RGATISHNING AHAMIYATI

Guzal Xamrayeva

KIUT 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘qituvchi didaktik o‘yinlar orqali darsni qanchalik qiziqarli olib borsa, o‘quvchi darsga shuncha qiziqib, darsni yaxshi tushinishi haqida, shu bilan birga, didaktika matematika fanini oson o‘zlashtirishiga yaqindan yordam berishi haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: arifmetik amallar, fanlararo bog‘lanish, didaktik o‘yinlar, matematik o‘yinlar.

Аннотация: В данной статье приведены сведения о том, чем интереснее учитель проводит урок посредством дидактических игр, тем больше заинтересован ученик в уроке и тем лучше он понимает тему, и в то же время дидактика тесно помогает ему овладеть математикой.

Ключевые слова: арифметические действия, межпредметная связь, дидактические игры, математические игры.

Annotation: This article provides information about the more interesting the teacher conducts the lesson through didactic games, the more the student is interested in the lesson and the better he understands the lesson, and at the same time, didactics closely helps him master mathematics.

Key words: arithmetic operations, interdisciplinary communication, didactic games, mathematical games.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikadan samarali ta’lim berilishi uchun o‘qituvchi boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasini egallab, chuqur o‘zlashtirib olmog‘i lozim.

Bugungi kunda barchamizga ma’lumki, kichik maktab yoshidagi o’quvchilarning asosiy faoliyati o’yinlarga qaratilgan. Ta’lim jarayonida uyushtiriladigan didaktik o’yinlar ham o’quvchilar tafakkurini rivojlantirish vositasi sanaladi. Didaktik o’yinlarga dam olish yoki vaqt o’tkazish vositasi deb qaramay, unga ta’lim beruvchi faoliyat deb qarash lozimdir. O’quvchi uchun 45 daqiqa o’rnidan qimirlamay darsni tinglab, o’qituvchi tomonidan berilayotgan barcha ma’lumotlarni o’zlashtirish juda murakkab. Bunday murakkab jarayonni bola ongiga qiyinchiliklarsiz singdirish uchun o’yin va ta’lim faoliyatlarini chambachas bog’lash zarur. Ya’ni, dars jarayonida ta’limiy va harakatga keltiruvchi o’yinlardan foydalanish, ta’lim samaradorligini biz istagan darajadanda yuqori bo’lishiga erishishimiz mumkin. Ayniqsa, matematika fani mashg’ulotlari davomida didaktikadan foydalanish mashg’ulotning samaradorligini oshiradi.

Mamlakatimizda ham ta’lim sohasida matematika fanini rivojlantirish bo’yicha bir qator salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda, jumladan, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-maydagi PQ-4708-sonli “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarorida ta’limning barcha bosqichlarida matematika fanini o’qitish tizimini yanada takomillashtirish, pedagoglarning samarali mehnatini qo’llab-quvvatlash, ilmiy tadqiqot ishlarining ko’lamini kengaytirish va amaliy ahamiyatini oshirish, xalqaro hamjamiyat bilan aloqalarni mustahkamlash, shuningdek, 2017–2021-yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlash maqsatida 2020-2023-yillarda O’zbekiston Respublikasida matematika fanlari bo’yicha ta’lim sifatini yaxshilash, ilmiy tadqiqotlarning natijadorligi va amaliy ahamiyatini oshirishning maqsadli dasturi ishlab chiqilgan. Ushbu dasturning ikkinchi ustuvor yo’nalishida umumta’lim muassasalarida matematika fanini o’qitish sifatini oshirish uchun qator vazifalar belgilab qo’yilgan.

Bolalardagi matematik bilim hayotdan ajralmagan holda dunyoni chuqurroq, to’laroq o’rganishga imkon yaratadi. Bunda bolalarda matematik tushunchalardan

oldin mavjud bo‘lgan g‘oya katta ahamiyatga egadir. Har bir yangilikdan oldin g‘oya paydo bo‘ladi, keyin shu yangilik haqida fikr yuritiladi. Fikr o‘z qarorini topishi uchun voqealarni taqqoslaydi, ko‘rib chiqadi va ularga asoslanib, kelib chiqqan natijalarni isbotlash uchun umumiy uslubni anglashga va shu natijani umumiy ifodalashga harakat qiladi.

Matematik masalalarni yechish jarayoni o‘zining mohiyati bo‘yicha mustaqil fikrlashni talab qiladi. Matematik tasavvurlarni shakllantirish darajasi turli insonlarda turlicha bo‘ladi. Matematik tasavvurlarni shakllanishi doimiy mashq qilishni talab qiladi. Bu mashqlar oila va maktabgacha ta’limda boshlanadi. Har bir mustaqil yechilgan masala, tuzilgan masala va masalani yechish jarayonida uchragan qiyinchiliklarni mustaqil yengishida matonat shakllanadi, ijodiy qobiliyatlar rivojlanadi. Ruhshunoslarning fikriga qaraganda, matematik tushunchalari shakllantirish muammosi murakkab va serqirralidir. O‘zining mohiyati bo‘yicha har bir fikr ijodiy, past yoki yuqori darajaning mahsulidir. Har bir fikr - izlanish va yangilikni yaratish hamda uni ommalashtirishga qaratilgan mustaqil harakatdan iborat.

Metodik masalalar har bir darsda yuzaga keladi, Shu bilan birga odatda, ular bir qiymatli yechimga ega emas. O‘qituvchi darsda yuzaga kelgan metodik masalaning mazkur o‘quv vaziyati uchun eng yaroqli yechimini tez topa olishi uchun bu soxada yetarlicha keng tayyorgarlikka ega bo‘lishi talab etiladi.

Boshlang‘ich ta’lim metodikasi o‘qitish vositasi sifatida mavjud didaktik o‘yinlar mantiq ilmi va matematik nuqtai nazaridan mazmunan yetarli emasligi tufayli didaktik o‘yinlardan foydalaniladi va o‘rganilgan materialni faqat mustaxkamlash vositasi sifatida foydalaniladi.

Matematika boshlang‘ich ta’lim metodikasining predmeti quyidagilardan iborat:

1. Matematika o‘qitishdan ko‘zda tutilgan maqsadni aniqlab asoslash (nima uchun matematika o‘qitiladi, o‘rgatiladi)

2. Matematika o‘qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (nimani o‘rgatish) bir tizimga keltirilgan bilimlar darajasini o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga mos keladigan qilib qanday taqsimlansa, fan asoslarini o‘rganishda izchillik ta’minlanadi,

o`quv ishlariga o`quv mashg`ulotlari beradigan yuklama bartaraf qilinadi, ta`lim mazmuni o`quvchilarning aniq bilim olish imkoniyatlariga mos keladi.

3.O`qitish metodlarini ilmiy ishlab chiqish (qanday o`qitish kerak) ya`ni, o`quvchilar hozirgi kunda zarur bo`lgan iqtisodiy bilimlarni, malaka, ko`nikmalarni va aqliy faoliyat qobiliyatlarini egallab olishlari uchun o`quv ishlari metodikasi qanday bo`lishi kerak?

4.O`qitish vositalari-darsliklar, didaktik materiallar, ko`rgazmali qo`llanmalar va o`quv- texnika vositalaridan foydalanish (nima yordamida o`qitish)

5.Ta`limni tashkil qilishni ilmiy ishlab chiqish (darsni va ta`limning darsdan tashqari shakllarini qanday tashkil etish).

O`quvchilaning matematik bilimlarni o`zlashtirishi faqat o`quv ishida to`g`ri metod tanlashga bog`liq bo`lmasdan, balki o`quv jarayonini tashkil qilish formasiga ham bog`liqdir. Dars deb dastur bo`yicha belgilangan, aniq jadval asosida , aniq vaqt mobaynida o`qituvchi rahbarligida o`quvchilarning o`zgarmas soni bilan tashkil etilgan o`quv ishiga aytiladi.

Dars vaqtida o`quvchilar matematikadan nazariy malumotga, hisoblash malakasiga, masala yechish, har xil o`lchashlarni bajarishga o`rganadilar, ya`ni darsda hamma o`quv ishlari bajariladi.

Matematika darsining o`ziga xos tomonlari, eng avvalo, bu o`quv predmetining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Bu xususiyatdan biri shundan iboratki, unda arifmetik material bilan bir vaqtda algebra geometriya elementlari ham o`rganiladi. Matematika boshlang`ich kursining boshqa o`ziga xos tomoni nazariy amaliy masalalarning birgalikda qaralishidir. Shuning uchun xar bir darsda yangi bilimlar berilishi bilan unga doir amaliy o`quv malakalar singdiriladi.

Odatda darsda bir necha didakik materiallar amalga oshiriladi: yangi materialni utish; o`tilgan materialni mustaxkamlash; bilmilarni mustaxkamlash; bilimlarni umumlashtirish, tizimlashtirish; mustaxkam o`quv va malakalar xosil qilish va xokazo. Matematika darslarining o`ziga xos yana bir tomoni Shundaki, bu-o`quv materialining abstraktligidir. Shuning uchun ko`rgazmali vositalar, o`qitishning faol

metodlarini sinchiklab tanlash, o`quvchilarning faolligi, sinf o`quvchilarining o`zlashtirish darajasi, kabilarga ham bog`liq.

Matematika darsida turli tuman tarbiyaviy vazifalar ham hal qilinadi. O`quvchilarda kuzatuvchanlikni, ziyraklikni, atrofga tanqidiy qarashni, ishda tashabbuskorlikni, mas`uliyatni va sof vijdonlilikni, to`g`ri va aniq so`zlashni, hisoblash, o`lchash va yozuvlarda aniqlikni, mehnatsevarlik va qiyinchiliklarni yengish xislatlarini tarbiyalaydi.

O`quvchilar bilan har bir darsda bir nechta tushunchalar bilan ish olib boriladi. har bir tushunchani tushunish boshqa bir tushunchani takrorlash, esga olib borish bilan olib borilsa, bu tushuncha esa keyingi tushunchalarni tushuntirish uchun xizmat qiladi. O`qitish jarayonida har bir o`quv materiali rivojlantirilgan holda olib boriladi, bu o`quv materiali o`zidan keyin o`qitiladigan materiallarni tushunish uchun poydevor bo`ladi. Boshqa tushunchaning o`zlashtirilish jarayonini qarasak, u bir nechta darslarning o`zaro bog`liqligi o`qitilishi natijasida hosil bo`ladi. Shunday qilib matematik tushunchalarni hosil qilish birgina darsning o`zida hosil qilinmasdan, balki o`zaro aloqada bo`lgan bir qancha darslarni o`tish jarayonida hosil qilinadi. Bunday darslarni birgalikda darslar tizimi deb ataymiz. Shuning uchun o`qituvchi mavzuning mazmunini ochadigan darslarni mantiqiy ketma ketlikda joylashtirishi kerak. Eng katta talab darsning o`quv tarbiyaviy maqsadini e`tiborga olish, o`qitish tamoyillarining metodik va umumpedagogik tomonlarini hisobga olishdir. Mavzu bo`yicha yaxshi o`ylangan darslar tizimining o`quv vaqtini mavzularga to`g`ri taqsimlashga bog`liq. Unda o`quvchilarning mustaqilligini hosil qilish, xususiy misollarni qarash, xususiy xulosalar chiqarish, undan umumiy xulosalar chiqarishga olib kelish diqqat markazida turishi lozim. Bu bilimlar darslar tizimida hosil qilinib, mustaxkamlangandan keyin misol va masalalar yechishni ta`minlashi kerak. Undan keyin mashqlar yordamida malakalarni qayta ishlashi, shuningdek hosil qilingan bilimlarni doimo bir tizimda keltirish va umumlashtirishni ham ta`minlash kerak.

Matematika o`qitish jarayonida o`quvchilarning faolligini oshirish va matematikaga bo`lgan qiziqishini rivojlantirish omillaridan biri o`quvchilar bilan olib boriladigan mustaqil ishlardir.

Matematika darslarida mustaqil ishlar yangi materialni o`rganishga tayyorgarlik ko`rishda, yangi tushunchalar bilan tanishishda, bilim, o`quv va malakalarni mustahkamlashda, shuningdek bilimlarni nazorat qilishda amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-maydagi PQ-4708-sonli “Matematika soha-sidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori <https://lex.uz/docs/-4807552>
2. Jumayev M.E., Tadjiyeva Z.G’. Boshlang’ich sinflarda matematika o’qitish metodikasi. OO’YU uchun darslik, Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2005,128–132-betlar.
3. Bikbayeva N.U., R.I.Sidelnikova, G.A.Adambekova. Boshlang’ich sinflarda matematika o’qitish metodikasi. O’rta maktab boshlang’ich sinf o’qituvchilari uchun metodik qo’llanma, Toshkent, ”O’qituvchi”, 1996, 75-bet.

UMUMIY O’RTA TA’LIM O’QITUVCHILARNING KASBIY FAOLIYATINI BAHOLASH TADQIQOT PREDMETI SIFATIDA

Kavsar Sayfuddinova

Bucheon universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: **Dilafruz Turayeva**

Annotatsiya: Maqolada umumiy o’rta ta’lim o’qituvchilarning kasbiy faoliyatini baholash tadqiqoti zaruriyati va maqsad hamda vazifalar haqida fikr yuritiladi. Mazkur masala bo’yicha olib borilgan tadqiqotlarga qisqacha to’xtalib chiqarilgan xulosalar taqdim etiladi

Kalit so’zlar: o’qituvchi, baholash, ta’lim tizimi, rivojlanish, rag’batlantirish, qo’llab-quvvatlash, samaradorlik, kuzatish, professional o’sish, innovatsiya, yondashuv, raqamli texnologiyalar.

Tadqiqot dolzarbligi. O’qituvchilarning kasbiy faoliyat samaradorligi ta’lim sifatining asosiy ko’rsatkichlaridan biri hisoblanadi. An’anaviy baholash usullari ko’pincha cheklangan bo’lib, zamonaviy ta’lim texnologiyalari va raqamli vositalarni joriy etish zarurati tug’ilmoqda. Innovatsion baholash usullari o’qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo’llab-quvvatlash va ta’lim sifati monitoringini yaxshilash uchun zarurdir.

Dunyo bo’ylab ta’lim tizimlari o’qituvchilarning samaradorligini oshirish uchun yangi baholash usullarini joriy etmoqda. Jumladan, AQShda “National Board for Professional Teaching Standards” (NBPTS) o’qituvchilarni milliy sertifikatsiyadan o’tkazish orqali ularning kasbiy mahoratini baholaydi. Yana o’qituvchilarni baholashda “Teacher Performance Assessment” (edTPA) kabi tizimlar qo’llaniladi, ularning o’qitish metodlari, shaxsiy yondashuvlari va talabalar natijalariga e’tibor qaratiladi. Yaponiya – Baholashda o’qituvchilarni doimiy malaka oshirish dasturlari orqali kuzatish va professional o’sishni rag’batlantirish asosiy o’rinda turadi. Yevropa Ittifoqi davlatlari – Masalan, Finlandiyada o’qituvchilarning o’zini-o’zi

baholash usullari keng tarqalgan bo‘lib, ular faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu usullar nafaqat baholashni yaxshilaydi, balki o‘qituvchilarni yangi texnologiyalar va metodikalarni qo‘llashga undaydi.

Respublikamizda ham so‘nggi yillarda ta’lim sifatini oshirish maqsadida o‘qituvchilar faoliyatini baholashga e’tibor kuchaytirildi: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va dasturlar – 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan ta’limni rivojlantirish dasturida¹⁶ o‘qituvchilar faoliyatini baholashni takomillashtirish belgilangan. Milliy baholash tizimlari – Innovatsion baholash metodikalarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish bo‘yicha eksperimentlar o‘tkazilmoqda. Digital platformalar – Elektron kundalik va boshqa axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘qituvchilarning ish jarayonini kuzatish va tahlil qilish imkoniyati yaratildi. Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategik dasturida¹⁷ o‘qituvchilarni baholashda raqamli texnologiyalardan foydalanish va baholash jarayonini takomillashtirish masalalari belgilangan. Dastur doirasida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar, innovatsion yondashuvlar va o‘qituvchilarning malakasini oshirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar haqida shuningdek “El-yurtimiz azaldan e’zozlab keladigan o‘qituvchi va murabbiylarning maqomini, qadr-qimmatini yanada yuksaltirish – biz amalga oshirayotgan davlat siyosatining eng muhim, hal qiluvchi yo‘nalishiga aylangani ham shundan dalolat beradi”¹⁸ deb takidlaganlar. E’tibor berilgan jihatlar, o‘qituvchilarning samaradorligini oshirishga, ta’lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirishga qaratilgan.

Ta’lim sifatini oshirish Jahon miqyosidagi PISA, TIMSS, PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlarda muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun yuqori malakali va samarali faoliyat ko‘rsatayotgan o‘qituvchilar tayyorlash zarurati mavjud. O‘qituvchilar faoliyatini baholashning innovatsion usullarini tadqiq qilish bugungi kunda ta’lim sifatini oshirishning eng muhim omillaridan biridir. Ushbu mavzu milliy va xalqaro ta’lim

¹⁶ 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi farmoni

¹⁷ “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son Farmoni.

¹⁸ “Ўзбекистон ўқитувчи ва мураббийларига” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.09.2024 nutqi.

tizimi rivoji uchun dolzarb bo‘lib, bu yo‘nalishda olib borilayotgan ishlarni chuqur tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqot ishimiz mavzusi dolzarb hisoblanib, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi farmoni hamda “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son farmonidagi vazifalarni bajarishga hizmat qiladi.

Maqola maqsadi: Umumiy o‘rta ta’lim o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatini baholash tadqiqoti bo‘yicha olib borilgan adabiyotlar tahlilini o‘tkazish.

Metod. Tadqiqot maqsadiga erishish va qo‘yilgan vazifalar yechimini topish uchun kuzatish, tahlil qilish, eksperiment o‘tkazish kabi tadqiqot metodlaridan foydalaniladi.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi.

G‘arb mamlakatlaridan P. Black, & D. Wiliam, J. Hattie¹⁹ O‘qituvchilarning baholashning nazariy va metodologik asoslarini taqdim qilgan. H. C. Barrett, UNESCO, ClassDojo²⁰ raqamli texnologiyalarni baholash jarayoniga joriy etish haqida tavsiyalar berishgan. D. Ravitch, C.Danielson²¹ baholash natijalarini amaliyotga joriy etishni ishlab chiqishgan. Mamlakatimizda A. To‘xtasinov, K.Qo‘ziyev²² milliy ta’lim tizimida innovatsion baholash tadqiqotlarini olib borishgan.

Tadqiqotni olib borishda bir qancha vazifani o‘z oldimizga maqsad qilib qo‘ydik va ular tarkibiga quyidagilarni kiritish lozim deb topdik: o‘qituvchilar faoliyatini samarali baholashning innovatsion usullarini o‘rganish; ma’lumotlarga asoslangan tahlil va raqamli texnologiyalar yordamida o‘qituvchilar faoliyatini monitoring qilish

¹⁹ Black, P. & Wiliam, D. “Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment”, 2018. - 26b.
Hattie, J. (2017). “Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning”, 2017. - 296b.

²⁰ Barrett, H. C.. “Balancing the Two Faces of E-Portfolios”, 2018. – 9b.
UNESCO, “AI in Education: Applications and Implications”, 2021. – 52b.
ClassDojo, A Tool for Real-Time Feedback in Teaching, 2020. – 15b.

²¹ Ravitch, D. “The Reign of Error: The Hoax of the Privatization Movement and the Danger to America’s Public Schools”, 2013. – 416b.

Danielson, C. (2019). “The Framework for Teaching Evaluation Instrument”, 2019. – 100b.

²² To‘xtasinov, A. “O‘zbekiston ta’lim tizimida pedagogik faoliyatni baholash mezonlari”, 2020. -12b.

Qo‘ziyev, K. (2022). “Raqamli ta’lim texnologiyalari va baholash tizimlari”, 2022. – 15b.

imkoniyatlarini o'rganish; reflektiv baholash va o'z-o'zini tahlil qilish, interaktiv test va simulyatsiyalar, gamifikatsiya orqali baholash usullarining amaliyotga tatbiq etish; eksperiment natijalari asosida tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ob'yekti sifatida Umumta'lim maktablari o'qituvchilarining ish jarayoni samaradorligini innovatsion baholash jarayoni olindi. Tadqiqotning predmeti umumta'lim maktablari o'qituvchilarining ish jarayoni samaradorligini innovatsion baholashning metodlari, yo'llari, vositalari belgilandi.

Tadqiqotning asosiy masalalari va farazlari:

Agar innovatsion baholash usullari (raqamli texnologiyalar, diagnostik dasturlar, real vaqt monitoringi) foydalanilsa, xorijiy ta'lim tizimlarida qo'llanilayotgan innovatsion baholash usullari mahalliy sharoitlarga moslashtirish orqali o'qituvchilarning kasbiy faoliyatini aniq va tizimli baholash imkonini beradi hamda ijobiy o'zgarishlarga erishish, ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi va ta'lim sifatini oshiradi.

Muhokama "O'qituvchilarning kasbiy faoliyati samaradorligini baholash" mavzusini dunyo miqyosida dolzarb bo'lgan mavzulardan biridir, chunki ta'lim sifatini oshirish va malakali pedagoglarni rivolantirish butun dunyo ta'lim tizimlari uchun muhim vazifadir. Ushbu yo'nalishda ko'plab mamlakatlar innovatsion usullar orqali o'qituvchilarning ish samaradorligini aniqlash va baholashda ilg'or texnologiyalar, ilmiy izlanishlar, va pedagogik diagnostikalar bilan ishlamoqda. Shuningdek, A.Maxmudov “Raqqamli texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonlarini monitoring qilish nafaqat o'qitish sifatini oshirishga, balki ta'limning umumiy samaradorligini ham sezilarli darajada yaxshilashga imkon beradi”²³, deb ta'kidlab o'tgan. Jumladan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmonida¹ turli sohalar bilan bir qatorda, ta'lim yo'nalishini raqqamlashtirishga oid qator vazifalar belgilangan. Ushbu strategiyada ta'lim sohasini raqqamlashtirish orqali o'qituvchilarning kasbiy faoliyat samaradorligini oshirishga ahamiyat berilgan. Strategiya doirasida o'qituvchilarning zamonaviy texnologiyalarni

²³ SH.A.Maxmudov “ Raqqamli texnologiyalar yordamida ta'lim tizmini monitoring qilish”, 2024. – 8b.

o’quv jarayoniga joriy etish va ularni baholash tizimiga integratsiyalash masalalari ko’zda tutilgan. O’qituvchilar baholash orqali o’z faoliyatlarini samarali tahlil qilish va rivojlantirish imkoniyatiga ega bo’ladilar. Ta’limda baholashning o’rni muhim. Bu jarayon o’qituvchilarning faoliyat samaradorligini oshirish uchun xizmat qiladi. O.A. Aygunova, S.N.Bachkova, I.M.Remorenko, A.L.Semyonov, E.N.Timonova o’z tadqiqotlarida “O’qituvchilarni baholash tizimining eng muhim asoslaridan biri o’qituvchi faoliyatining natijalariga emas, balki uning hozirgi vaqtdagi faoliyatiga yo’naltirilganligidir. Shunga ko’ra, ushbu tizim bo’yicha baholash - bu o’qituvchining pedagogik jarayonini, uning muammolari va yutuqlarini real sharoitda baholashdir”²⁴ deb aytib o’tishgan. Bu yondashuv ta’lim sifatini oshirish, o’qituvchilarni qo’llab-quvvatlash va ularning professional o’sishi uchun muhimdir. J.Hattie O’qituvchilar uchun ko’rinadigan ta’lim: o’qitish ta’sirini maksimal darajada oshirish kitobida “Fikr-mulohaza bilim olishga eng kuchli ta’sir ko’rsatadi, lekin u aniq, maqsadli va amaliy bo’lishi kerak”²⁵ deb takidlagan. Kitobda o’qituvchi faoliyati baholashning indikatorlari va o’quv jarayoniga ta’sir bo’yicha 15yillik tajribaga natijalarini jamlagan. O’qituvchilarning o’z-o’zini baholashi va tashqi monitoringni birlashtirgan tizimlar samaradorligi muhokama qilgan.

Xulosalar va tavsiyalar

Raqamli texnologiyalar yordamida sifatli baholash tizimini shakllantirish o’qituvchilarning kasbiy o’sishi va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Diagnostik vositalar o’qituvchilarning kasbiy faoliyatini samaradorlik nuqtai nazaridan baholash uchun nazariy yondashuvlarni takomillashtirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Foydalinilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli «2022-2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi farmoni
2. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son Farmoni.

²⁴ O.A. Aygunova, S.N.Bachkova, I.M.Remorenko, A.L.Semyonov, E.N.Timonova “Оценка профессиональной деятельности учителя в соответствии с профессиональным стандартом педагога”, 2020. – с18.

²⁵ J.Hattie “Visible Learning For Teachers: Maximizing Impact on Learning”, 2017. – 281p

3. “Ўзбекистон ўқитувчи ва мураббийларига” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.09.2024 nutqi.
4. Black, P. & Wiliam, D. “Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment”, 2018. - 26b.
5. Hattie, J. (2017). “Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning”, 2017. - 296b.
6. Barrett, H. C.. “Balancing the Two Faces of E-Portfolios”, 2018. – 9b.
7. UNESCO, “AI in Education: Applications and Implications”, 2021. – 52b.
8. ClassDojo , A Tool for Real-Time Feedback in Teaching, 2020. – 15b.
9. Ravitch, D. “The Reign of Error: The Hoax of the Privatization Movement and the Danger to America’s Public Schools”, 2013. – 416b.
10. Danielson, C. (2019). “The Framework for Teaching Evaluation Instrument”, 2019. – 100b.
11. To‘xtasinov, A. “O‘zbekiston ta’lim tizimida pedagogik faoliyatni baholash mezonlari”, 2020. -12b.
12. Qo‘ziyev, K. (2022). “Raqamli ta’lim texnologiyalari va baholash tizimlari”, 2022. – 15b.
13. SH.A.Maxmudov “ Raqamli texnologiyalar yordamida ta’lim tizmini monitoring qilish”, 2024. – 8b.
14. O.A. Aygunova, S.N.Bachkova, I.M.Remorenko, A.L.Semyonov, E.N.Timonova “Оценка профессиональной деятельности учителя в соответствии с профессиональным стандартом педагога”, 2020. – с18.
15. J.Hattie “ Visible Learning For Teachers: Maximizing Impact on Learning”, 2017. – 281p

Q.MÁTMURATOVTIŇ “TERBENBES” ROMANÍŇDA QOLLANÍLGAN SINONIM SÓZLER

Tasimbetova Shaxnoza Qıdıralı qızı

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti 2-kurs magistrantı

Annotaciya. Bul maqalada jazıwshı Q.Mátmuratovtıń “ Terbenbes” romanında qollanılğan sinonim sózlerdiń qollanıw ózgeshelikleri haqqında maǵlıwmat beriledi hám mısallar tiykarında talqılanadı.

Tirek sózler. Sinonimler, sinonimlik qatar, leksikalıq qatar.

Sinonimler-bul omonim hám antonimler sıyaqlı paradigmatalıq qatnastaǵı sózler. Sinonim grek tilinen alınğan “sinonimos” yaǵnıy bir atlı, bir atlas, óz ara mániles sózler sinonimler bolıp esaplanadı. Degen menen sinonimler óz ara mánilik jaqın bolıwına qaramastan barqulla biriniń ornına ekinshisi qollanıla almaydı. Bul haqqında A.Bekbergenov arnawlı maqalasında: “Sırtqı formaları hár túrli bolsa da mánileri júdá jaqın, hám bir mazmunda túrli belgileri menen sıpatlanadı, oǵan qosımsha máni beretuǵın sózler. Sinonimler bir ayılğan sózdi qayta-qayta tákirarlamay, oy-pikirdi tolıqtırıp hám kórkem etip ayıw ushın xızmet etedi” dep atap ótedi. Endi “Terbenbes” romanında qollanılğan sinonimler hám qollanıw ózgesheliklerine toqtalıp ótemiz. Qoyma sklad atandı da ketti. (11-bet) Bunda qoyma hám sklad sózleri óz ara sinonim bolıp kelgen bolsa olardan birewi shet tilinen kirgen sóz. Sol waqıtları qollanıw órisi keńeygen, mine usı sebepten ekewide teńshe qollanılıp baslanǵan. **Sebebi, ele jas, náwshe jigit.** (6-bet) Bunda jas hám náwshe sózler óz ara leksikalıq sinonim bolıp kelgen. Ele jetilmegen, pispegen mánisin bildirip tur.

-Balam!- dep Qabaqlı ata ırızı keyipte, Jiyenniń oyılı **júzine** tigildi. (7-bet)

Biraq, Qabaqlı ataday órden ıqqa, ıqtan órge qaray shawıp, hesh kimniń basın súyemeydi, ǵamxorsız ólgenlerdiń topıraq penen **betin** jawıp keteyin demeydi, shólden tawǵanlardıń awızlarına suw tamızıwǵa qolındaǵı qabaq emes, qobız. (6-bet)

Joqarida keltirilgen bet hám júz sózleri kontekstlik sinonimdi payda etip tur. Bet, júz degende bastıń aldınǵı bólimi túsiniledi.

Birliktiń joqlıǵın biyliktiń joqlıǵın burınnan sezip, bilip júrgen, qazaqtıń kishi júziniń xanı Abılxayırhan shawıp, **eldiń** awzı-basın daladay qan etip, qaraqalpaq **xalqın** qan jósitti. (5-bet) Al, bul gápte bolsa el hám xalıq sózleri sinonimlik qatardı payda etip tur.

Bilemen, mına xalıqtıń **taǵdiri** bawırındı kemirip, jegidey jep baratır. Ne shara, “**jazmısthan** ozmısh joq” natıq bolma, onıń ornına belinǵı bekkem buw da, jırla! (7-bet) Bunda keltirilgen taǵdir hám yazmısh sózleri óz ara sinonim bolıp qollanılıp tur. Yaǵnıy adam balasınıń mańlayına jazılǵanı mánisinde qollanılıp tur.

Sebebi, tirileriniń ózleriniń belinde **mádat**, dizinde **quwat** joq. (7-bet) Bunda mádat hám quwat sózleri qatar kelip sinonimlik qatardı dúzgen túp mánisi kúsh sózi boladı. Ol **teńseldi**, **qozǵaldı**. (9-bet) Bunda teńseliw hám qozǵalıw sózleri qatar kelip birgelikli bayanlawıstı dúzip tur. Bul ushqın **tutansın**, **jansın**, **lawlasın**, jalını pútkil álemge jıllılıq bersin! (11-bet) Bul gápte keltirilgen tutanıw, janıw, lawlaw sózleri qatar kelip sinonimlik qatardı dúzgen. Adamlardıń úyine qońsı-qoba kelip ketetuǵın bir ayaq jol, **soqpaq** keletuǵın bolsa, al Lepestiń úyine tórt tárepinnen tórt dańǵıl **jol** tireledi. (15-bet) Bul gápte jol hám soqpaq sózler óz ara sinonim bolıp kelip tur. Ákesi Joldas-jalańayaq, qısta úkige oyılıp **nawqasqa shatılǵan**, **kesel**. (23-bet) Bundaǵı nawqasqa shatılǵan sóz dizbegi menen kesel sózleri óz ara sinonim bolıp tur. Durıs aytasız, biziń usı kúnimiz-ám **kún** be, **ómir** me?! (28-bet) Bundaǵı kún hám ómir sózleri kontekstlik sinonim bolıp qollanılıp tur yaǵnıy jasaw tárzi mánisinde kelgen.

-He, áne, sonı bilseń awqattan **tartınbay**, **qısınbay** alaber. (30-bet) Bunda tartınbaw hám qısınbaw sózleri stilistikalıq sinonim retinde qollanılǵan. Úyde hámme orıssha sóylesemiz, sen de **tartınbay**, **uyalmay**, bilgen orısshańdı sóyley ber, uyalsań úyrene almay qalasań. (31-bet) Burın, óytip qoymaq túwe, pullarınıń barı-joǵın ómiralla **tiri bendege** sezdirmeytuǵın **adam** nege óytedi? (33-bet) Bundaǵı tiri bende hám adam sózler janı bar insan maǵanalarındaǵı sinonimler bolıp tabıladı. Áne, jerdi jenship basqan ayaq **dıbısı** esitildi. (90-bet) “Sonıń **dawısı**” (90-bet) Bul gáplerde ses

hám dibis sózleri leksikalıq sinonimdi bildirip tur. Há, **yalganshi** degen-á, bul **dúnyağa** kimler kelip, kimler ketpegen!-desip júrip Qabaqlı atanıń, Jiyeń jırawdıń hám Ótesh shayırdıń **qábirlerine** de barıp zıyarat etti. (101-bet) Sońınan oyıqları úıreyisken **górlerdiń** aralarına abaylap qádemlep, basların tómén alısıp, únsiz qayıstı. (101-bet) Bul joqarıda keltirilgen yalganshi dúnya sóz dizbegi bir-birinen ajratılğan hám óz ara sinonimdi payda etken bolsa, keyingi qábir hám gór sózleri leksikalıq sinonimdi payda etken. Bul qazıw Lepestiń qazıwı, salma Lepes baydıń **salması, jabı**. (15-bet) Bunda salma hám jap sózleri sinonim retinde kelgen.

Juwmaqlap aytqanda, jazıwshınıń “Terbenbes” romanı tilinde qollanılğan sinonim sózler qollanıw ózgeshelikleri menen basqa dóretpelerinen ajralıp turadı, sonıń menen qatar qaraqalpaq tiliniń rawajlanıwında bay material bolıp xızmet etedi.

Paydalanılğan ádebiyatlar:

1. А.Бекбергенов. Синонимлер хэм антонимлер. Қарақалпақ тили бойынша изертлеулер. –Нөкис: 1971.
2. Қ.Мәтмуратов. Тербенбес – Нөкис: Вилим, 2017

**AFRIG‘IYLAR DAVRIDA XORAZM QISHLOQ VA SHAXARLARI TARIXI
(III-VI ASRLAR)
THE HISTORY OF KHOREZMIAN VILLAGE AND CITIES DURING
AFRIGHIYS DYNASTY (3-6 CENTURIES)**

Abdullayeva Maftuna Oybek qizi

Urganch davlat universiteti Tarix yo‘nalishi 2 kurs magistr

abdullayevamaftuna2000@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Xorazmning ilk o‘rta asrlar ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar tarixi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Anqaqal’a, Qizilqal’a, Katta Guldursun, Dumanqal’a, Burliqqal’a, Al-Fir, Beruniy, Tolstov.S.P, G‘ulomov.Y.G‘, Xodjaniyozov.G.K, Sobirov.Q.

Аннотация: В статье анализирован истории общественно-экономические развитие раннего средне векового период Хорезме

Ключевые слова: Анкакала, Кызылкала, Большой Гулдурсун, Думанкала, Бурлиkkalа, Аль-Фир, Толстов С.П, Гулямов Я.Г, Ходжаниязов. Г, Сабиров К.

Annotation: The article analyzes the socio-economic conditions of Khorezm in early Medieval times

Keywords: Ankakala, Kizilkala, Big Guldursun, Dumankala, Burlikkala, Al-fir, Biruni, Tolstov.S.P, Gulamov.Y.G, Khodjaniyazov.G.K, Sabirov.K

Eramizning III asri boshlarida qudratli Kushon va Parfiya davlatlari o‘zaro ichki ziddiyatlar va ko‘chmanchi qabilalar zarbasidan parchalana boshlaydi. Bundan foydalangan Xorazm milodning III asrida o‘z mustaqilligini to‘liq tiklab olish uchun kurash olib boradi. Kurashlar natijasida Xorazm hududida bir qancha siyosiy va iqtisodiy jihatdan mustaqil bo‘lgan hokimliklar vujudga kela boshlaydi. O‘tgan asrimizning 30-90-yillarida Xorazm ekspeditsiyasi hodimlari tomonidan Quyi Amudaryo, Sariqamishbo‘yi va Uzboy hududlarida olib borilgan arxeologik

izlanishlar hamda Xorazmda o‘tkazilgan qazishmalar natijasida topilgan tangalarni o‘rganish xulosalariga ko‘ra III asrda Xorazm alohida davlat bo‘lib, IV asr boshlarida bu hududda Afrig‘iylar sulolasi hukmronligi o‘rnatilgan. Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy tomonidan “Kayxusrav naslidan Afrig‘ podsholigi boshlandi. Afrig‘dan keyin uning o‘g‘li podshoh bo‘ldi. Afrig‘ Iskandar tarixining olti yuz o‘n oltinchi yilida Al-fir ustiga o‘z qasrini qurdirdi. Keyin xorazmliklar Afrig‘ va uning avlodi podshohligidan tarix oldilar” deb yozib qoldirilgan ma’lumotlar yuqoridagi fikrlarning dalilidir.²⁶ Akademik Y.G‘ulomovning fikrlariga ko‘ra: 1947-yilda Tuproqqal’a hududidan Xorazm podshohlari haykallarining galereyasi topilishi va Anqaqal’a yaqinidan ham shunga o‘xshash boshida toji va qo‘lida burguti bor tangananing topilishi hamda bu tangananing shu hududda zarb qilinganligi Xorazm hududida milodiy III asrda allaqachon mahalliy sulola hukmronligi o‘rnatilganligining yaqqol isbotidir.²⁷ Garchi Xorazm davlati Kushonlar imperiyasiga qaram bo‘lishiga qaramay, III asrda ham bu hududda keng miqyosda sug‘orish kanallari qazildi hamda bu kanallar bo‘ylab ko‘pgina shaxar va qal’alar barpo etildi. Asosan Amudaryoning o‘ng sohillarida Ayoqzal’a, Qo‘rg‘oshinjal’a, Katta Guldursun, Tuproqqal’a, Kichik Qirqqiz, Anqaqal’a, Qizilqal’a singari yaxshi mustahkamlangan shaxar va qal’alar bunyod etildi. Bular ichida ajoyib xazina hisoblangan Tuproqqal’a alohida diqqatga sazovordir. Tuproqqal’a IV asrga qadar Xorazm hukmdorlari qarorgohi bo‘lgan. Tarixiy adabiyotlardan ma’lum bo‘lishicha, xorazmshoh Afrig‘ ham aynan Tuproqqal’aga tayangan holda dastlab Amudaryoning o‘ng sohillarida o‘z hukmronligini o‘rnatgan. Keyinchalik, Xorazm hukmdorlari tomonidan Kat kanalini qazdirilgan va kanal bo‘yida Kat shaxriga asos solingan. Manbalarda Kat shaxri yaqinida Fil qal’asi barpo etilgani qayd qilingan. E.Zaxau fikricha, arab geograflari Kos (Kot) yoki Fir deb atagan shaxar aslida Xorazmning poytaxt shaxridir. Yuqorida keltirib o‘tilganidek, xorazmshoh Afrig‘ milodiy 305 yilda o‘ziga Al Fir qasrini qurdiradi va qarorgohini shu yerga ko‘chiradi. Akademik S.Tolstov Beruniy yozib qoldirgan ma’lumotlarga tayangan holda quyidagicha fikr

²⁶ Abu Rayhon Beruniy Tanlangan asarlari Toshkent “Fan”. 1968. B 71.

²⁷ Y.G‘.G‘ulomov. Xorazmning sug‘orilish tarixi Toshkent 1969 –B.114

yuritadi: “ Al Fir Xorazm shaxri yaqinidagi qal’a edi, u loy va xom g’ishtdan qurilgan bo’lib, biri ichiga ikkinchisi qurilgan va biridan ikkinchisi baland uchta devori bor edi va ularning hammasidan podsholarning ko’shki baland edi... ” ²⁸ Afrig’iylar hukmronligining dastlabki davrlarida hududda sug’orish inshootlari barpo etish va yangi shaxarlar bunyod ettirishga yetarlicha e’tibor qaratmaganlar. Bunga sabab mamlakatni mustahkamlash maqsadida qo’shni qabilalar bilan olib borilgan kurashlar edi. Ammo, dushmanlar ustidan to’laqonli g’alaba qozonilganidan keyin Xorazmning yangi hukmdorlari tashlandiq holda yotgan kanallarni tiklashga, yangi yerlarni sug’orishga hamda shaxar va qal’alar barpo qilishga erishdilar.

Tarixiy adabiyotlarga ko’ra, Amudaryoning o’ng sohillari bo’ylab joylashgan Ayozqal’a , Burliqqal’a, Yonboshqal’a, Eresqal’a, Qo’yqirilganqal’a, Jildiqqal’a, Kichik Qirqqizqal’a, Anqaqal’a singari qishloq va shahar qal’alari milodiy IV asrga kelganda abadiy yakun topgan bo’lsa, Burgutqal’a, Uyqal’a, Dumanqal’a, Qizilqal’a, Tuproqqal’a, Katta Guldursun, Gaurqal’a(Sulton Uvays) kabi ba’zi madaniy-xo’jalik markazlarida hayot davom etgan.²⁹ Xorazmdagi arxeologik qazishmalarning ko’rsatishicha, milodiy V asr birinchi yarmida Xorazmga ko’chmanchi eftalit qabilalarining harbiy yurishlari natijasida Oks (Amudaryo) o’ng sohilida barpo etilgan qishloq va shaxarlarning ayrimlarida madaniy xo’jalik hayot to’liq barham topgan. Uzluksiz urushlar savdo-sotiq rivojiga ham putur yetkazgan, hunarmandchilik turg’unlikka uchragan. Mazkur iqtisodiy, madaniy va etnik tushkunlik so’l sohil qishloq va shaharlarida unchalik miqdorda sezilmaydi. Bu davrda Amudaryo so’l sohilidagi Darg’on, Hazorasp, Ichanqal’a, Zamaxshar, Voyangan, Katqal’a, Jigarband, Olmaotishgan, Shohsanam, kabi shaxar qal’alarda madaniy hayot hali to’xtamagan edi. Milodiy VI asrning ikkinchi yarmidan boshlab, Amudaryoning o’ng va so’l sarhadlarida sug’orish inshootlarining gohi-gohida suv bilan taminlanishi natijasida uning janubiy tomonida aholi turar joylari faoliyati davom etganligi kuzatiladi. Bu davrga kelib eski shaxarlar inqirozga uchrab, yangi qo’rg’on tipidagi shaxar qal’alar vujudga kela boshladi. Ulardan biri Qirqqiz kanali

²⁸ С.П.Толстов, По следам древнехорезмийской цивилизации, -В.191

²⁹ Sobirov.Q Xorazmning qishloq va shaharlari mudofaa inshootlari. Toshkent “Fan” 2009.

bo'yida joylashgan Berkutqal'adir. Berkutqal'aning o'rganilishi ilk o'rta asrlarda Xorazm qishloqlari, ularning o'ziga xos tomonlari, qo'rg'onlari, qal'alarining tiplari, sug'oriladigan maydonlarning rivojlanish bosqichlarini uzatish imkonini beradi. VI-VIII asrlarda butun Xorazm hududida ham Berkutqal'a vohasidagi kabi qishloqlar keng tarqalgan³⁰. Ya'ni bunday tipdagi qal'alar ichki qismida ma'lum masofada alohida-alohida joylashgan qo'rg'onlar ko'p bo'lib, ba'zilarida esa ko'shklar ham mavjud bo'lgan. Xorazmning mehnatkash aholisi ana shunday qo'rg'onlarda yashab, dehqonchilik bilan shug'ullanishgan. Dushman xavfi paydo bo'lganda ko'shklardan turib o'zlarini dushmandan himoya qilganlar. Ayrim manbalardagi ma'lumotlarga ko'ra, bunday yirik oilalarga o'sha davrda “katxudolar” rahnamo bo'lganlar. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib quyidagi yakuniy xulosalarga kelish mumkin: Xorazmning ilk o'rta asrlar tarixi asosan Afrig'iylar sulolasi tarixi haqida yozma manbalar nisbatan kam bo'lishiga qaramay, o'rganilgan arxeologik topilmalar orqali yetarlicha ma'lumotlar yetib kelgan. Milodning III-VI asrlari Xorazm davlatining ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida jiddiy o'zgarishlar yuz bergan davr hisoblanadi. Bu davrga kelib quldorlik tuzuni yemirila boshladi va yerga egalik qilishning dastlabi ko'rinishlari paydo bo'ldi. VI asrning ikkinchi yarmidan boshlab Xorazmning iqtisodiy hayotida qayta ko'tarilish davri boshlandi. Bu asosan izdan chiqqan eski kanallarning ta'mirlanishi hamda yangi sug'orish inshootlarining barpo qilinishi bilan bog'liqdir. Kanallar bo'ylarida mustahkam istehkomli va hashamatli ko'shk qasrlar bunyod etildi. O'z shaxsiy yer-mulklariga hamda qo'rg'onlariga va hattoki shaxsiy gvardiyasiga ega bo'lgan aholining aslzoda qatlami ajralib chiqib mustaqil hayot kechira boshladi. Shu tariqa Xorazmning ijtimoiy-siyosiy, madaniy va xo'jali hayotida qaytadan yuksalish davri boshlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlari. Toshkent. “Fan”. 1968
2. Y.G'.G'ulomov. Xorazmning sug'orilish tarixi. Toshkent .1969

³⁰ “Xorazm tarixi” Urganch, 1996,-B.115

3. С.П.Толстов, По следам древнехорезмийской цивилизации. .- М.: изд. МГУ, 1948.
4. “Xorazm tarixi” Urganch, 1996
5. Xodjaniyozov.G.K Qadimgi Xorazm mudofaa inshootlari. Toshkent “O’zbekiston” 2007.
6. Sobirov.Q Xorazmning qishloq va shaharlari mudofaa inshootlari. Toshkent “Fan” 2009.

KORXONA KORPORATIV ETIKASINING KORPORATIV MADANIYATIGA TA’SIRI

Nazirova Komola Raximjon qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Saidov Mash’al Samadovich

TDIU professori, i.f.d.

Annotatsiya: Maqolada korporativ axloqning tashkilotlarda korporativ madaniyatning shakllanishi va rivojlanishiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Sog'lom ish muhitini yaratish, xodimlarning motivatsiyasi va sadoqatini oshirish, kompaniya obro'sini mustahkamlash, shuningdek, nizolarni boshqarishda axloqiy tamoyillarning roli ochib berilgan. Korporativ axloqning yuqori darajasi va kompaniyaning uzoq muddatli muvaffaqiyati o'rtasidagi munosabatlar tahlil qilinadi. Axloqiy me'yorlarni joriy etish barqaror rivojlanishga va bozorda raqobatbardoshlikni oshirishga qanday hissa qo'shishini ko'rsatadigan asosiy jihatlarining umumiy ko'rinishi keltirilgan.

Kalit so'zlar: korporativ etika, korporativ madaniyat, xodimlarning motivatsiyasi, kompaniya obro'si, axloqiy tamoyillar, nizolarni boshqarish, tashkiliy qadriyatlar, ish muhiti, sodiqlik, barqaror rivojlanish

ВЛИЯНИЕ KORPORATIVНОЙ ЭТИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ НА KORPORATIVНУЮ КУЛЬТУРУ

Назирова Комола Рахимджон кизи

Магистрант Ташкентского государственного экономического университета

Саидов Машъал Самадович

Профессор ТГЭУ и.ф.д.

Аннотация: Статья рассматривает влияние корпоративной этики на формирование и развитие корпоративной культуры в организациях.

Раскрывается роль этических принципов в создании здоровой рабочей атмосферы, повышении мотивации и лояльности сотрудников, укреплении репутации компании, а также в управлении конфликтами. Анализируется взаимосвязь между высоким уровнем корпоративной этики и долгосрочным успехом компании. Приводится обзор основных аспектов, показывающих, как внедрение этических стандартов способствует устойчивому развитию и повышению конкурентоспособности на рынке.

Ключевые слова: корпоративная этика, корпоративная культура, мотивация сотрудников, репутация компании, этические принципы, управление конфликтами, организационные ценности, рабочая атмосфера, лояльность, устойчивое развитие

THE INFLUENCE OF THE CORPORATE ETHICS OF THE ENTERPRISE ON THE CORPORATE CULTURE

Nazirova Komola Rakhimjon kizi

Graduate student of Tashkent State University of Economics

Saidov Mash'al Samadovich

TSUE, i.f.d.

Abstract: The article examines the influence of corporate ethics on the formation and development of corporate culture in organizations. The role of ethical principles in creating a healthy working atmosphere, increasing employee motivation and loyalty, strengthening the company's reputation, and in conflict management is revealed. The relationship between a high level of corporate ethics and the long-term success of the company is analyzed. An overview of the main aspects showing how the implementation of ethical standards contributes to sustainable development and increased competitiveness in the market is provided.

Keywords: corporate ethics, corporate culture, employee motivation, company reputation, ethical principles, conflict management, organizational values, working atmosphere, loyalty, sustainable development

Kirish

Bugungi ish dunyosida korporativ axloq va korporativ madaniyat tashkilotlarning muvaffaqiyati va raqobatbardoshligiga ta'sir qiluvchi muhim omillarga aylandi. Iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy muhitdagi doimiy o'zgarishlar kompaniyalardan axloqiy masalalarda aniq pozitsiyani egallashni va o'z faoliyatining barcha jabhalarida yuqori standartlarni saqlashni talab qiladi. Korporativ etika - bu tashkilot ichida ham, undan tashqarida ham uyg'un va ishonchli munosabatlarni yaratishga qaratilgan me'yorlar va tamoyillar to'plami. O'z navbatida, korporativ madaniyat kompaniya ichida o'ziga xos muhit va ish uslubini tashkil etuvchi barcha qoidalar, qadriyatlar, an'analar va marosimlarni birlashtiradi.

Korporativ axloq va korporativ madaniyat bir-biri bilan chambarchas bog'liq va bir-biriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Etika xodimlarga qiyin vaziyatlarda harakat qilish, to'g'ri qarorlar qabul qilish va kompaniya manfaatlarini ko'zlab harakat qilishda yordam beradigan axloqiy va xulq-atvor qoidalarini belgilaydi. Xodimlar kompaniyaning axloqiy tamoyillarini tushunib, baham ko'rganlarida, ular o'z harakatlari uchun mas'uliyatni his qilishadi, bu esa ularning samaradorligi va motivatsiyasiga ijobiy ta'sir qiladi. Shunday qilib, korporativ etika korporativ madaniyatni shakllantirish uchun asos bo'lib, tashkilot hayoti qurilgan qadriyatlarni aks ettiradi.

Korporativ axloq va korporativ madaniyat har qanday tashkilot hayotidagi o'zaro bog'liq ikkita jihatdir. Korporativ etika o'z ichiga xulq-atvor me'yorlari, xodimlar va kompaniya o'rtasidagi munosabatlar asoslanadigan qadriyatlar va tamoyillarni o'z ichiga oladi. Korporativ madaniyat, o'z navbatida, jamoa ichidagi muhitni belgilaydigan qoidalar, an'analar va xatti-harakatlar to'plamidir. Bu ikki element bir-biri bilan chambarchas bog'langan va bir-biriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Korporativ etika kompaniya ichida ham, kompaniya va uning mijozlari, hamkorlari va butun jamiyat o'rtasida ishonchni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy mijozlar kompaniyaning o'z biznesini qanday olib borishi, atrof-muhitga munosabati va ijtimoiy va huquqiy standartlarga qanday mos kelishiga tobora ko'proq e'tibor berishmoqda. Globallashuv va oshkoralikning kuchayishi sharoitida axloqiy me'yorlarga amal qiladigan kompaniyalar bozorda ustunlikka ega, chunki ularning obro'si ko'proq ishonch va hurmatni uyg'otadi. Korporativ etika, shuningdek, kompaniyalarga kamsitish, xodimlarning huquqlarini buzish yoki adolatsiz raqobat kabi axloqsiz amaliyotlar natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan huquqiy va obro'-e'tibor xavflaridan qochishga yordam beradi.

Axloqiy me'yorlar kompaniyalarga o'z xodimlari uchun ijobiy va xavfsiz ish muhitini yaratishga imkon beradi. Korporativ etika tamoyillarini qabul qilish har bir xodimga kompaniya halollik, ochiqlik va mas'uliyatni qadrlashini tushunish imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, har bir inson o'zini qadrli va himoyalangan his qiladigan o'zaro hurmat madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Bunday sharoitda xodimlar o'zlarini qulay his qilishadi va ularning ishlashga bo'lgan motivatsiyasi sezilarli darajada oshadi.

Korporativ madaniyat kompaniyaning qadriyatlari va me'yorlari bilan shakllanadi va xodimlarning bir-birlari va ularning atrofidagi dunyo bilan qanday munosabatda bo'lishiga ta'sir qiladi. Korporativ etika yo'nalish va axloqiy kompasni ta'minlasa-da, korporativ madaniyat bu tamoyillar kundalik ishlarga qanday tarjima qilinganligini ko'rsatadi. Korporativ madaniyat turli jihatlarni o'z ichiga olishi mumkin: tashkiliy marosimlar, urf-odatlar, muloqot uslubi, nizolarni hal qilish va qaror qabul qilishga yondashuv, ish joyidagi me'yorlar va xulq-atvor qoidalari.

Aniq va barqaror korporativ madaniyatga ega bo'lish xodimlarga jamoaning bir qismi ekanligini his qilishlariga va kompaniyaning umumiy maqsadlari va intilishlarini baham ko'rishlariga yordam beradi. Korporativ madaniyat xodimlar o'zlarini muhim va umumiy missiyada ishtirok etishlarini his qiladigan maxsus muhitni yaratadi. Bunga Google yoki Apple kabi kompaniyalarning innovatsiya madaniyati misol bo'la oladi, bu erda xodimlar doimiy takomillashtirish va yangi

mahsulotlar yaratish g'oyasidan ilhomlanadi. Yuqori axloqiy tamoyillarga asoslangan ushbu madaniyat iqtidorli odamlarni jalb qilish va ularni saqlab qolishga yordam beradi va bu o'z navbatida kompaniyaning bozordagi mavqeini mustahkamlaydi.

Mavzuning dolzarbligi. Globallashuv va kuchayib borayotgan raqobat sharoitida korporativ etika va korporativ madaniyat kompaniyalarning muvaffaqiyatli rivojlanishining asosiy omillariga aylanmoqda. Zamonaviy tashkilotlar tobora ko'proq ijtimoiy mas'uliyatga rioya qilish, ekologik jihatlarini hisobga olish va xodimlarning huquqlarini hurmat qilish talablari bilan duch kelmoqda. Iste'molchi va hamkorlar xabardorligi oshgani sayin, yuqori axloqiy me'yorlarga amal qiladigan kompaniyalar bozorda ustunlikka ega bo'lib, o'z obro'sini mustahkamlaydi. Iste'molchilar, investorlar va umuman jamiyat kompaniyalarning axloqiy, ekologik va ijtimoiy jihatdan o'zini qanday tutishiga e'tibor berishadi. Bu korporativ axloqning korporativ madaniyatga ta'sirini o'rganishni kompaniyalarning barqaror rivojlanishini tushunish uchun dolzarb va ahamiyatli qiladi.

Ushbu ishning maqsadi korporativ etikaning korporativ madaniyatning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sirini o'rganish, shuningdek, axloqiy me'yorlarga rioya qilish xodimlarning sodiqligini oshirishga, kompaniya obro'sini mustahkamlashga va qulay ish muhitini yaratishga qanday yordam berishini aniqlashdan iborat.

Vazifalar:

1. Korporativ etika va korporativ madaniyatning nazariy jihatlarini, ularning aloqadorligi va kompaniya uchun ahamiyatini ko'rib chiqing.
2. Korporativ axloqning xodimlarning motivatsiyasi va sadoqatiga, shuningdek, jamoadagi nizolar darajasini pasaytirishga ta'sirini o'rganish.
3. Korporativ etikaga rioya qilish kompaniyaning obro'siga va uning bozordagi raqobatdosh ustunliklariga qanday ta'sir qilishini tahlil qiling.
4. Korporativ madaniyatda axloqiy me'yorlarni muvaffaqiyatli joriy etish misollarini aniqlang, shuningdek, axloqiy me'yorlarga rioya qilish orqali muvaffaqiyatga erishgan kompaniyalarning amaliy tajribasini tahlil qiling.

5. Kompaniyalar uchun ijobiy imidj yaratish va xodimlarning sadoqatini mustahkamlashga qaratilgan axloqiy tamoyillarni korporativ madaniyatga kiritish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili va metod:

Ilmiy adabiyotlarda korporativ etika va uning korporativ madaniyatga ta'siri mavzusidagi tadqiqotlar keng tarqalgan. Aksariyat mualliflar korporativ etika samarali korporativ madaniyatni shakllantirish uchun asos bo'lib, tashkilotlarning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shishiga qo'shiladilar. Ushbu maqola korporativ axloqning asosiy yondashuvlari va nazariy jihatlarini va uning kompaniya madaniyatiga ta'sirini ochib beradigan adabiyotlarni ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi.

1. Korporativ etika korporativ madaniyatning asosi sifatida

S. M. Peys (Pace, 2020) so'zlariga ko'ra, korporativ etika - bu kompaniyaning barcha darajadagi xodimlarining xatti-harakatlarini belgilaydigan me'yorlar va qadriyatlar to'plami. Muallifning ta'kidlashicha, axloqiy me'yorlarning mavjudligi xodimlarga o'z ishining ahamiyatini his qilish imkonini beradi va jamoada ishonchni mustahkamlaydi. Bu, o'z navbatida, hamkasblar va kompaniyaga nisbatan o'zaro hurmat va mas'uliyatga asoslangan ijobiy korporativ madaniyatni yaratishga yordam beradi. Peysning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, aniq axloqiy tamoyillarga ega bo'lgan kompaniyalar yuqori samaradorlik va xodimlarning sadoqati madaniyatini shakllantirishda ko'proq muvaffaqiyatga erishadilar³¹.

2. Xodimlarning motivatsiyasi va sadoqatiga axloqning ta'siri

M. G. Scheinning (2018) tashkiliy madaniyat va uni boshqarishga bag'ishlangan ishi korporativ axloqning xodimlarning motivatsiyasi va qoniqishiga ta'sirini o'rganadi. Muallifning ta'kidlashicha, axloqiy me'yorlarga rioya qilish xodimlarning tashkilotga daxldorlik tuyg'usini kuchaytiradi va ularning missiyasi va maqsadlariga sodiqligini oshiradi. Sheynning ta'kidlashicha, axloq va ijtimoiy mas'uliyatga e'tibor qaratadigan kompaniyalar aylanma ko'rsatkichlari pastroq va ishlab chiqarish ko'rsatkichlari yuqori. Muallifning fikriga ko'ra, axloqiy madaniyat ma'naviy qoniqish

³¹ Pace, S. M. (2020). *Corporate Ethics and Organizational Culture: Establishing Trust and Productivity*. New York: Business Ethics Press. — ctp. 45-52.

hosil qiladi, bu xodimlarning kompaniya rivojiga sarmoya kiritishga jalb qilinishi va istagiga ijobiy ta'sir qiladi³².

3. Etika va korporativ obro'ni boshqarish

M. Carrascosa va L. Martinez (Carrascosa & Martinez, 2019) ishi korporativ etika va tashkilot obro'si o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qiladi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, yuqori obro'li kompaniyalar nafaqat muvaffaqiyatli faoliyati bilan, balki axloqiy me'yorlarga rioya qilishlari bilan ham ajralib turadi, bu esa ularni iste'molchilar va hamkorlar uchun yanada jozibador qiladi. Carrascosa va Martinezning so'zlariga ko'ra, mijozlar atrof-muhit haqida qayg'uradigan, inson huquqlarini hurmat qiladigan va jamiyatga mablag' sarflaydigan kompaniyalarni tobora ko'proq tanlashmoqda³³. Bu bozorda ijobiy imidj va raqobatbardosh ustunlikni yaratishda korporativ etika muhimligini tasdiqlaydi.

4. Axloqiy standartlar va nizolarni boshqarish

D. Kollinz (Collins, 2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aniq axloqiy me'yorlar va ochiq korporativ madaniyatga ega kompaniyalar o'z jamoalari ichidagi nizolarni boshqarishda ko'proq muvaffaqiyatga erishadilar. Muallifning ta'kidlashicha, axloqiy me'yorlar xodimlarga hamkasblar bilan muloqot qilishda ularning mas'uliyati va chegaralarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi, bu esa nizolar ehtimolini kamaytiradi³⁴. Bundan tashqari, axloqiy me'yorlarga rioya qilish muloqotda halollik va ochiqlikni saqlashga yordam beradi, bu esa nizolarni yanada samarali hal qilishga olib keladi. Natijada, axloqiy tamoyillarga ega kompaniyalar jamoaviy hamkorlik va hamjihatlikka erishadilar.

5. Korporativ madaniyatda axloq qoidalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish misollari

L. V. Guseynov (Guseynov, 2022) tadqiqotiga ko'ra, korporativ madaniyatga axloqiy me'yorlarni joriy etishning muvaffaqiyatli misollarini Google, Patagonia va

³² Schein, M. G. (2018). *Organizational Culture and Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass. — ctp. 130-137.

³³ Carrascosa, M., & Martinez, L. (2019). *Corporate Reputation and Business Ethics: Building a Sustainable Brand*. London: Ethics and Governance Publishing. — ctp. 88-94

³⁴ Collins, D. (2021). *Ethics and Conflict Resolution in the Workplace: A Guide for Managers*. Boston: Management Publishing. — ctp. 103-110

Unilever kabi kompaniyalarda kuzatish mumkin³⁵. Ushbu kompaniyalar ijtimoiy mas’uliyat va atrof-muhitni muhofaza qilish qadriyatlarini faol ravishda targ’ib qiladi. Huseynovning qayd etishicha, Google ochiqlik madaniyatini joriy qilgan, bu esa xodimlarning ijodkorligi va faolligini oshirishga yordam beradi. Patagonia atrof-muhit va barqarorlikni qo’llab-quvvatlashga e’tibor qaratadi, bu esa kompaniyaga atrof-muhit muammolariga sezgir bo’lgan iste’molchilarni jalb qilish imkonini beradi. Unileverning ijtimoiy va ekologik muammolarga e’tibor qaratilishi kompaniyaga xalqaro miqyosda o’z obro’sini mustahkamlash va o’z qadriyatlariga sherik bo’lgan mijozlarni jalb qilish imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, korporativ etika kompaniyaning uzoq muddatli istiqbolida muvaffaqiyati va barqarorligini belgilovchi muhim element hisoblanadi. Aksariyat mualliflar korporativ madaniyatni shakllantirish, kompaniya obro’sini mustahkamlash va xodimlarning motivatsiyasi va sadoqat darajasini oshirish uchun axloqiy tamoyillarning muhimligini ta’kidlaydilar. Mavjud tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, axloqni korporativ madaniyatiga integratsiyalashgan kompaniyalar xodimlarning faolligi va unumdorligiga erishadilar va bozordagi o’z o’rnini mustahkamlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Korporativ axloqning korporativ madaniyatga ta’sirini o’rganish zamonaviy tashkilotlar kontekstida ushbu jihatlar o’rtasidagi munosabatlarni chuqur tushunishga qaratilgan tahlilning bir necha bosqichlari va usullarini o’z ichiga oladi. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy bosqichlarni o’z ichiga oladi:

1. Nazariy tahlil va adabiyot sharhi

Dastlab, nazariy manbalar va ilmiy adabiyotlar, shu jumladan korporativ axloq, korporativ madaniyat, tashkiliy xulq-atvor va xodimlarni boshqarish bo’yicha ishlarni tahlil qilish amalga oshiriladi. Adabiyotlarni ko’rib chiqish tadqiqotning asosiy yondashuvlari va tushunchalarini ajratib ko’rsatishga imkon beradi. Ushbu bosqichda

³⁵ Guseynov, L. V. (2022). *Examples of Ethical Integration in Corporate Culture: Case Studies of Google, Patagonia, and Unilever*. Moscow: Social Responsibility Publishers. — стр. 65-70.

mavjud ma'lumotlarni sintez qilish, kamchiliklarni aniqlash va tadqiqotning nazariy asoslarini ishlab chiqish uchun tahlil va sintez usullari qo'llaniladi³⁶.

2. Sifatli usullar: intervyu va korporativ hujjatlarni tahlil qilish

Birlamchi ma'lumotlarni to'plash uchun sifatli yondashuv qo'llanildi, shu jumladan menejerlar, inson resurslari xodimlari va korporativ axloq bo'yicha mutaxassislar bilan yarim tizimli suhbatlar. Suhbatlar bizga axloqiy me'yorlarni amalga oshirishning amaliy jihatlarini aniqlash, xodimlarning his-tuyg'ularini va axloqning ularning motivatsiyasi va ishdan qoniqishiga ta'sirini tushunish imkonini beradi.

Bundan tashqari, korporativ etika tamoyillari qanday rasmiylashtirilganligi va korporativ madaniyatga kiritilganligini o'rganish uchun korporativ hujjatlar, masalan, axloq kodeksi, missiyalar, qoidalar va kompaniyalarda xulq-atvor qoidalari tahlili o'tkaziladi.

3. Miqdoriy usullar: anketalar

Ma'lumotlarni umumlashtirish uchun kompaniya xodimlari o'rtasida so'rov o'tkaziladi, uning maqsadi korporativ etikani idrok etish darajasini, uning motivatsiyaga ta'sirini va kompaniyaga munosabatini o'lchashdir. So'rov korporativ madaniyat, axloqiy me'yorlarga rioya qilish, axloqning mehnat munosabatlariga ta'siri va xodimlarning sadoqati bilan bog'liq turli masalalarni qamrab oladi. Olingan ma'lumotlar korporativ axloq va madaniyat o'rtasidagi statistik jihatdan muhim munosabatlarni aniqlash uchun miqdoriy tahlil uchun ishlatiladi.

4. Ma'lumotlarni tahlil qilish va izohlash

Tadqiqot natijasida olingan ma'lumotlar statistik usullar yordamida tahlil qilinadi. Korrelyatsiya tahlili korporativ etikani idrok etish va korporativ madaniyatning asosiy ko'rsatkichlari, masalan, sodiqlik, motivatsiya va ziddiyat darajasi o'rtasidagi bog'liqlik darajasini aniqlash uchun ishlatiladi. Korporativ axloq

³⁶ Bryman, A., & Bell, E. (2015). *Business Research Methods*. Oxford: Oxford University Press. — сtp. 145-167

korporativ madaniyatning asosiy jihatlariga qanday ta'sir qilishini aniqlash uchun regressiya tahlili ham o'tkaziladi³⁷.

Oxirgi bosqichda tadqiqot natijalari umumlashtiriladi va xulosalar chiqariladi. Ma'lumotlarga asoslanib, kompaniyalar uchun axloqiy me'yorlarni joriy etish va mustahkamlash orqali korporativ madaniyatni yaxshilash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu tavsiyalar ijobiy ish muhitini yaratish, motivatsiyani oshirish va xodimlarning sodiqligini mustahkamlashga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda korporativ etikaning korporativ madaniyatga ta'sirini har tomonlama o'rganishga qaratilgan bo'lib, bu kompaniyada axloqiy me'yorlarni joriy etish mexanizmlari va oqibatlarini chuqurroq tushunish imkonini beradi. Ushbu yondashuv ob'ektiv tahlilni ta'minlaydi, ishonchli xulosalar olishga va tashkilotlar uchun samarali tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi.

Xulosa

Korporativ axloq va korporativ madaniyat zamonaviy kompaniyalarning muvaffaqiyati va barqaror rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqot shuni tasdiqladiki, axloqiy me'yorlar ijobiy ish muhitiga hissa qo'shadi, xodimlarning motivatsiyasi va sadoqatini oshiradi va kompaniyaning bozordagi obro'sini mustahkamlaydi. Globallashuv va yuqori raqobat sharoitida axloqiy me'yorlarga rioya qilish kompaniyaga ishonch va uning ijobiy imidjini mustahkamlashga yordam beradigan asosiy omillardan biriga aylanadi.

Adabiyotlar va tadqiqot ma'lumotlarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, korporativ etikani amalga oshirish korporativ madaniyatga bevosita ta'sir qiladi, ichki kommunikatsiyalar sifatini oshiradi, nizolar darajasini pasaytiradi va xodimlarning faolligini oshiradi. Yuqori axloqiy me'yorlarga amal qiladigan muvaffaqiyatli kompaniyalar misollari axloq va madaniyat bozorda uzoq muddatli barqarorlik va raqobatdosh ustunlikning asosiy komponentlari ekanligini tasdiqlaydi.

³⁷ Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2019). *Research Methods for Business Students*. London: Pearson Education. — ctp. 150-173

Olingan natijalar asosida axloqiy tamoyillarni korporativ madaniyatga kiritishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu tavsiyalar kompaniyalarga o'sish uchun qulay muhit yaratishga va xodimlarning motivatsiyasi va ishonchini oshirishga yordam beradi, natijada biznes samaradorligi va barqarorligi yaxshilanadi.

Ijtimoiy mas’uliyat va shaffoflikka qo‘yilayotgan zamonaviy talablar sharoitida korporativ odob-axloq va madaniyat kompaniyalarning barqaror va muvaffaqiyatli rivojlanishi, iste’molchilarni jalb etish va jamoatchilik ishonchini mustahkamlash uchun zarur shart-sharoitlarga aylanib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (yangi tahriri).
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining “Tijorat banklarida korporativ boshqaruv to‘g‘risida”gi qarori (ro‘yxat raqami 3254-son 2020-yil 30-iyun).
3. Guseinov, L. V. (2022). “O‘zbekiston iqtisodiyotini isloh qilish sharoitida korporativ axloq va madaniyat”. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Karimov, Sh R. (2019). “Korporativ boshqaruvdagi axloqiy me’yorlar: O‘zbekiston tajribasi”. Toshkent: Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti.
5. Кожевникова, Т. (2020). Корпоративная культура как она есть. Москва: Издательство «Эксмо».
6. Батырев, М. (2018). Сложные подчиненные. Практика российских руководителей. Москва: Издательство «Манн, Иванов и Фербер».
7. Schein, E. H. (2010). Organizational Culture and Leadership. San Francisco: Jossey-Bass.
8. Logan, D., King, J., & Fischer-Wright, H. (2008). Tribal Leadership: Leveraging Natural Groups to Build a Thriving Organization. New York: HarperCollins.
9. Behar, H., & Goldstein, J. (2007). It's Not About the Coffee: Leadership Principles from a Life at Starbucks. New York: Portfolio.
10. Edmondson, A. C. (2018). The Fearless Organization: Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth. Hoboken: Wiley.

KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMINI KORXONALARDA TATBIQ ETISH ORQALI IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH

Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Saidov Mash'al Samadovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori, i.f.d.

Annotatsiya: Ushbu maqolada so‘nggi paytlarda amalga oshirilgan islohotlar va ularning O‘zbekiston aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv tizimini joriy etishga ta’siri haqida so‘z boradi. U ushbu tizimlarning korporativ boshqaruvning global standartlari va korporativ kodeksda bayon etilgan milliy korporativ boshqaruv tizimiga mos kelishini o‘rganadi. Muhokamada ushbu amaliyotlarni takomillashtirishda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishning o‘rni ham alohida ta’kidlangan va aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: korporativ boshqaruv tizimini (CMS), Korporativ boshqaruv, inson resurslari, Bozor tendentsiyalari, iqtisodiy samaradorlik, standartlashtirish, resurslarni optimallashtirish, innovatsiyalarni rag‘batlantirish, integratsiyalash.

ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПУТЕМ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Юлдашева Назокат Музаффар кизи

Магистрант Ташкентского государственного экономического университета

Саидов Машъал Самадович

Профессор Ташкентского государственного экономического университета,

и.ф.д.

Аннотация: В данной статье рассматриваются последние реформы и их влияние на внедрение системы корпоративного управления в акционерных обществах Узбекистана. Он проверяет совместимость этих систем с мировыми стандартами корпоративного управления и национальной системой корпоративного управления, закрепленными в корпоративном кодексе. В ходе дискуссии была подчеркнута роль диверсификации экономики в совершенствовании этих практик и даны рекомендации по совершенствованию корпоративного управления в акционерных обществах.

Ключевые слова: корпоративная система управления (КСУ), корпоративное управление, человеческие ресурсы, рыночные тенденции, экономическая эффективность, стандартизация, оптимизация ресурсов, продвижение инноваций, интеграция.

INCREASING ECONOMIC EFFICIENCY BY IMPLEMENTING A CORPORATE MANAGEMENT SYSTEM IN ENTERPRISES

Yuldasheva N.M

Graduate student of Tashkent State University of Economics

Saidov Mash'al Samadovich

Professor of Tashkent State University of Economics, i.f.d.

Abstract: This article discusses recent reforms and their impact on the implementation of corporate governance systems in Uzbek joint-stock companies. It examines the compliance of these systems with global corporate governance standards and the national corporate governance system set out in the Corporate Code. The discussion also highlights the role of economic diversification in improving these practices and provides recommendations for improving corporate governance in joint-stock companies.

Keywords: corporate governance system (CMS), Corporate governance, human resources, Market trends, economic efficiency, standardization, resource optimization, innovation promotion, integration.

Kirish

Hozirgi kunda mamlakatimiz rivojlangani sari zamonaviy sohalar hayotimizdan keng o‘rin olmoqda.

– Korporativ boshqaruv aksiyadorlar, menejerlar, kreditorlar, hamkorlar, mijozlar, xodimlar kabi kompaniya faoliyatiga aloqador barcha shaxslarning manfaatlari inobatga olingan holda boshqariladigan tizimdir, – deydi O‘zbekiston Respublikasi Xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo‘mitasi huzuridagi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi bosh mutaxasisi Ismat Nusurov. – Ular kompaniyaga tegishli qarorlar qabul qilish va kompaniyani boshqarishda ishtirok etadi. Korporativ boshqaruv tizimi ishlab chiqarish hajmi va sifatini oshirish, pul mablag‘laridan samarali foydalanish, mehnat unumdorligini oshirish, investitsion va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish uchun kerakli mablag‘larni jalb qilish, rentabellik darajasini oshirishda muhim o‘rin tutadi.³⁸

Bugungi jadal rivojlanayotgan biznes landshaftida korxonalar raqobatbardoshligini saqlab qolish uchun doimiy ravishda iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llarini izlashlari kerak. Bunga erishishning eng samarali strategiyalaridan biri korporativ boshqaruv tizimini (CMS) joriy etishdir. Ushbu tizimli yondashuv tashkilotlarga operatsiyalarni tartibga solish, resurslar taqsimotini optimallashtirish va umumiy ish faoliyatini yaxshilash imkonini beradi, bu esa iqtisodiy samaradorlikning sezilarli o‘sishiga olib keladi.

Korporativ boshqaruv tizimi ma'lumotlarni markazlashtiradi va biznes jarayonlariga real vaqt rejimida tushuncha beradi, bu esa rahbarlarga tezkor qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Ma'lumotlarga kirish imkoniyati va shaffofligi yaxshilangan holda, menejerlar samarasizliklarni aniqlashlari, taraqqiyotni kuzatishlari va kerak bo‘lganda strategiyalarni o‘zgartirishlari mumkin. Bu qimmatli

³⁸ <https://uza.uz/oz/posts/korporativ-boshqaruv-samarali-tizim-05-06-2015>

xatolar va o'tkazib yuborilgan imkoniyatlar ehtimolini kamaytiradi, bu esa resurslarni yaxshiroq boshqarish va xarajatlarni kamaytirishga olib keladi.

Korporativ boshqaruv tizimlari ko'pincha moliya, ta'minot zanjiri va inson resurslari kabi turli funktsiyalarni yagona platformaga birlashtiradi. Ushbu integratsiya ortiqcha ishlarni yo'q qiladi, qo'lda aralashuvlarni kamaytiradi va yanada sinxronlashtirilgan ish jarayonini ta'minlaydi. Muntazam vazifalarni avtomatlashtirish va jarayonlarni standartlashtirish orqali korxonalar operatsion xarajatlarni kamaytirishi va o'z sa'y-harakatlarini qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan faoliyatga yo'naltirishi, samaradorlik va rentabellikni oshirishi mumkin.

Yaxshi tatbiq etilgan korporativ boshqaruv, shuningdek, xodimlarning faolligini va javobgarligini oshiradi. Rollarni, mas'uliyatni va samaradorlik ko'rsatkichlarini aniq belgilash orqali xodimlar kutganlar va ularning tashkilot maqsadlariga qo'shgan hissalarini yaxshiroq tushunishadi. Ushbu shaffoflik xodimlarni samarali ishlashga undaydi, bu esa yanada samarali ishchi kuchi va yaxshi tashkiliy natijalarga olib keladi.

Nihoyat, korporativ boshqaruv tizimi tashkilotlarga bozor o'zgarishlariga yanada tezkor va sezgir bo'lishga imkon beradi. Bozor tendentsiyalari va mijozlarning afzalliklari haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etish orqali u innovatsiyalarni rag'batlantiradi va korxonalarga o'z strategiyalarini tezda moslashtirishga imkon beradi. Ushbu moslashuvchanlik uzoq muddatli o'sish va raqobatbardosh ustunlikka yordam beradi, bu esa korxonani dinamik iqtisodiy muhitda doimiy muvaffaqiyatga erishish uchun joylashtiradi.

Korporativ boshqaruv tizimini joriy etish korxonaning iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Qarorlar qabul qilishni kuchaytirish, operatsiyalarni tartibga solish, resurslarni optimallashtirish va boshqaruvni takomillashtirish orqali kompaniyalar xarajatlarni kamaytirishi, samaradorlikni oshirishi va pirovardida barqaror o'sishga erishishi mumkin. Samaradorlik raqobatbardoshlikning kaliti bo'lgan dunyoda bunday tizimlarni qo'llash nafaqat tanlov, balki rivojlanishga intilayotgan korxonalar uchun zaruratdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

1. Piter Druker – “Zamonaviy menejmentning otasi”

Piter Druker tashkiliy samaradorlik va iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun samarali korporativ boshqaruv va boshqaruv tizimlari muhimligini ta’kidlaydi. Uning ta’kidlashicha, samarali boshqaruv aniq maqsadlar qo’yish, qarorlar qabul qilishni markazlashtirish va tashkilot ichidagi har bir resursning ushbu maqsadlarga mos kelishini ta’minlashga tayanadi. Druker “Menejment ishlarni to’g’ri bajarishdir; yetakchilik to’g’ri ishlarni qilmoqda”³⁹, deb ta’kidlab, korporativ boshqaruv tizimlari korxonalarga operatsiyalarni qanday tashkil etish, jarayonlarni tartibga solish va samaradorlikni oshirish maqsadlariga e’tiborni qaratishda yordam berishini ta’kidlaydi.

2. Maykl Porter - taniqli iqtisodchi va strateg

Raqobat ustunligi haqidagi nazariyalari bilan tanilgan Maykl Porter uzoq vaqt davomida samarali korporativ boshqaruv tizimlari tashkilotning iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlab keladi. U korxona ichidagi har bir faoliyat - kiruvchi logistikadan tortib mijozlarga xizmat ko’rsatishgacha - o’zaro bog’liq tizimning bir qismi sifatida boshqarilishi kerakligini ta’kidlaydigan "Qiymat zanjiri" modelini taqdim etdi. Porter "Strategiyaning mohiyati nima qilmaslikni tanlashdir" ⁴⁰deb ta’kidlab, CMS tashkilotlarga ortiqcha ishlarni bartaraf etishga va iqtisodiy o’sishga hissa qo’shadigan yuqori qiymatli faoliyatga e’tibor qaratishga yordam berishini taklif qildi.

3. Genri Mintsberg - menejment nazariyotchisi

Genri Mintsberg samarali boshqaruv iqtisodiy samaradorlikning kaliti ekanligini, xususan, tashkilotlarda muvofiqlashtirish va nazorat qilish funktsiyalarini taklif qildi. Mintzberg strategik rejalashtirish va moslashuvchanlik o’rtasidagi muvozanatni himoya qiladi, bu korporativ boshqaruv tizimlari tuzilish va moslashuvchanlikni ta’minlash orqali osonlashtiradi. U haddan tashqari qattiq byurokratiyalarni tanqid qilib, uning o’rniga barqaror iqtisodiy ustunlikka erishish

³⁹ Эффективное управление. Издательство: М.:АСТ: Астрель: Ермак, 2004 г. с. 285 (Оригинал: Managing for Results, by Peter F. Drucker (1964)).

⁴⁰ Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. Michael E. Porter, 1985.

uchun markazlashtirilmagan qarorlar qabul qilish, idoralararo hamkorlik va muammolarni faol hal qilish imkonini beradigan tizimlar haqida bahslashdi.

4. Frederik Uinslou Teylor – “Ilmiy menejmentning otasi”

Teylor tuzilgan boshqaruv amaliyotlari orqali samaradorlikni oshirish g'oyasini ilgari surdi. Uning "Ilmiy menejment" nazariyasi zamonaviy korporativ boshqaruv tizimlarining ajralmas tamoyillari bo'lgan ish jarayonlarini puxta rejalashtirish, standartlashtirish va monitoring qilish orqali mehnat unumdorligini optimallashtirishni yoqladi. Teylorning samaradorlik va mahsuldorlikka urg'u berishi CMS maqsadlari bilan bevosita bog'liq, chunki u korxonalarga jarayonlarni takomillashtirish, chiqindilarni kamaytirish va resurslardan samaraliroq foydalanish imkonini beradi.

5. Elton Mayo - Inson munosabatlari nazariyotchisi

Elton Mayoning Hawthorne tadqiqotlari xodimlarning qoniqishining muhimligini va uning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini ta'kidladi. Mayoning ta'kidlashicha, xodimlarning ma'naviyati va motivatsiyasi samarali ish joyi uchun markaziy o'rinni egallaydi, bu istiqbol ko'plab CMS ramkalari bugungi kunda o'z ichiga oladi. Xodimlarning ish faoliyatini kuzatish, fikr-mulohaza yuritish mexanizmlari va jamoaviy hamkorlik vositalarini o'z ichiga olgan holda, CMS javobgarlik va ishtirok etish madaniyatini rivojlantiradi, bu ikkalasi ham Mayo barqaror iqtisodiy samaradorlik uchun zarur deb hisoblaydi.

6. Gerbert Saymon - Iqtisodiyot va qaror qabul qilish nazariyasi bo'yicha Nobel mukofoti laureati

Gerbert Saymon boshqaruvning asosiy vazifasi sifatida qarorlar qabul qilishga e'tibor qaratdi. U "chegaralangan ratsionallik" kontseptsiyasini kiritdi va menejerlar ko'pincha cheklangan ma'lumotlar bilan qaror qabul qilishlarini taklif qildi. Saymonning nazariyalari CMSning ma'lumotlarni birlashtirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi, bu esa menejerlarga to'g'ri qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan o'z vaqtida va aniq ma'lumotlarni taqdim etadi. Uning fikricha, yaxshi tashkil etilgan tizimlar noaniqlikni minimallashtirishi va resurslarni taqsimlashni yaxshilash va

iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun tezroq, samaraliroq tanlovlarni amalga oshirish imkonini beradi.⁴¹

Ushbu tushunchalar korporativ boshqaruv tizimlari samarali qarorlar qabul qilish, resurslarni optimallashtirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va tashkilot faoliyatini strategik maqsadlarga moslashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishda markaziy o'rin tutishini ta'kidlaydi.

Tadqiqot metodikasi

Ushbu ilmiy ish uchun tadqiqot jarayonida turli metodologiyalardan foydalanilgan. Ma'lumotlarni yig'ish va tartibga solish uchun deduktiv yondashuvlar qo'llanilgan. Tadqiqot natijalaridan olingan xulosalar induktiv usulga asoslangan. Moliyaviy va statistik tahlillar moliyaviy bo'lmagan ma'lumotlarni solishtirish va tadqiqot natijalarini olishda muhim rol o'ynadi. Bundan tashqari, tadqiqot analitik usullar orqali korporativ boshqaruv va tashkiliy xatti-harakatlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib chiqdi. Muhokamalarni umumlashtirish uchun ma'lumotlarni umumlashtirish uchun sintez usuli qo'llanildi.

Tahlil va natijalar

Korxonalarda korporativ boshqaruv tizimini joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish

Raqobat kuchayib borayotgan global bozorda kompaniyalar samaradorlikni oshirish va xarajatlarni kamaytirish uchun doimiy bosimga duch kelishmoqda. Bunga erishishning eng samarali strategiyalaridan biri korporativ boshqaruv tizimini joriy etishdir. Ushbu tizimlar biznesni boshqarishning turli jabhalarini, jumladan, operatsiyalar, moliya, inson resurslari va mijozlar bilan munosabatlarni yaxlit asosga birlashtiradi. Ushbu integratsiya nafaqat operatsion samarasizlikni kamaytiradi, balki qarorlar qabul qilish va resurslarni boshqarishni yaxshilaydi, bu esa sezilarli iqtisodiy foyda keltiradi.

1. Ma'lumotlarni markazlashtirish orqali qarorlar qabul qilishni kuchaytirish

⁴¹ "Cheklangan ratsionallikni modellash" (1998) Gerbert Saymon

Korporativ boshqaruv tizimining asosiy afzalligi shundaki, u butun tashkilot bo'ylab ma'lumotlarni markazlashtiradi va rahbariyatga kompaniya faoliyati haqida real vaqt rejimida tushuncha beradi. Masalan, korxona resurslarini rejalashtirish tizimi moliya, ta'minot zanjiri va ishlab chiqarish bo'limlari ma'lumotlarini birlashtirishi mumkin. Bu menejerlarga ish faoliyatini tezda baholash, samarasizlikni aniqlash va ko'proq asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Misol: Dunyodagi eng yirik chakana sotuvchi Walmart o'zining yirik ta'minot zanjirini boshqarish uchun murakkab CMS-dan foydalanadi. Inventarizatsiya, sotuvlar va mijozlarning xohish-istaklari bo'yicha real vaqt rejimidagi ma'lumotlarni kuzatib borish orqali Walmart inventar xarajatlarini minimallashtirish va talabni qondirish uchun ta'minot zanjirini sozlashi mumkin. Bu kompaniyaga isrofgarchilikni kamaytirish va rentabellikni oshirish orqali dunyodagi eng samarali ta'minot zanjirlaridan biriga erishishga yordam berdi.

2. Avtomatlashtirish va standartlashtirish orqali operatsion samaradorlikni oshirish

Operatsion samaradorlik iqtisodiy samaradorlikning asosi bo'lib, CMS (Korporativ boshqaruv tizimi) muntazam vazifalarni avtomatlashtirish va jarayonlarni standartlashtirish orqali bunga sezilarli hissa qo'shishi mumkin. Shunday qilib, kompaniyalar inson xatolarini kamaytirishi, vaqtni tejashi va operatsiyalar bo'yicha izchillikni ta'minlashi mumkin.

Misol: Avtomobil ishlab chiqarishda jahon yetakchisi Toyota kompaniyasi ishlab chiqarish jarayonlarini uzluksiz takomillashtirish va avtomatlashtirishga qaratilgan yuqori darajadagi tizimli CMS – “Toyota Production System” (TPS) dan foydalanadi. Ushbu tizim tejamkor ishlab chiqarish usullarini qo'llash orqali chiqindilarni kamaytirish va samaradorlikni oshirish uchun mo'ljallangan. TPS Toyota kompaniyasining yuqori sifatli avtomobillarni arzon narxlarda ishlab chiqarish qobiliyatida muhim rol o'ynadi va dunyodagi eng daromadli avtomobil ishlab chiqaruvchilardan biri sifatida o'z mavqeini saqlab qoldi.

3. Resurslardan foydalanishni optimallashtirish

Har qanday korxona uchun eng katta muammolardan biri bu uning resurslaridan optimal foydalanishni ta'minlashdir - moliyaviy, inson yoki moddiy resurslar. CMS resurslardan foydalanishning ko'rinishini ta'minlaydi va menejerlarga resurslarni yanada samaraliroq taqsimlashga yordam beradi.

Misol: General Electric (GE), diversifikatsiyalangan ko'p millatli kompaniya resurslardan foydalanishni kuzatish va optimallashtirish uchun o'zining turli biznes bo'linmalarida korporativ boshqaruv tizimini joriy qildi. GE CMS kompaniyasiga sanoat aktivlarining ishlashini kuzatish, kam ishlayotgan segmentlarni aniqlash va resurslarni yuqori samarali bo'linmalarga qayta taqsimlash imkonini beradi. Resurslarni taqsimlashni optimallashtirish orqali GE o'zining aktivlar rentabelligini oshirdi va diversifikatsiyalangan portfeliga qaramay barqaror rentabellikni saqlab qoldi.

4. Xodimlarning samaradorligi va javobgarligini oshirish

Yaxshi tatbiq etilgan CMS xodimlar uchun ko'proq javobgarlik va aniqlikni ta'minlaydi. Bu rollar va mas'uliyatlar aniq belgilanishini va ishlash ko'rsatkichlari doimiy ravishda kuzatilishini ta'minlaydi. Ushbu shaffoflik xodimlarni yanada samarali ishlashga undaydi va ularning maqsadlarini tashkilot maqsadlari bilan uyg'unlashtiradi.

Misol: Texnologiyaga asoslangan eng muvaffaqiyatli kompaniyalardan biri bo'lgan Amazon real vaqt rejimida xodimlarning unumdorligi va operatsion samaradorligini kuzatish uchun CMS-dan foydalanadi. O'z omborlarida Amazonning CMS tizimi xodimlarning chiqishini kuzatib boradi va ishlash ortda qoladigan joylarni aniqlaydi. Tizim xodimlar va menejerlarga zudlik bilan fikr-mulohazalarni taqdim etadi, bu esa ishlashning doimiy yaxshilanishiga va yuqori mahsuldorlik ko'rsatkichlariga olib keladi, bu esa o'z navbatida operatsion xarajatlarni kamaytiradi.

5. Korporativ boshqaruv va muvofiqlikni kuchaytirish

Korporativ boshqaruv uzoq muddatli barqarorlik va rentabellik uchun juda muhimdir va CMS sanoat standartlari, qonuniy qoidalar va ichki siyosatlariga muvofiqligini ta'minlash orqali boshqaruvni yaxshilashi mumkin. Bu kompaniyalarga

qimmatbaho jarimalar, jarimalar va obro'ga putur etkazishdan qochishga yordam beradi.

Misol: Siemens global sanoat konglomerati poraxo'rlik mojarolari ortidan boshqaruv va muvofiqlik bilan bog'liq jiddiy muammolarga duch keldi. Kelajakdagi hodisalarning oldini olish uchun Siemens qat'iy muvofiqlikni nazorat qilish vositalarini o'z ichiga olgan mustahkam korporativ boshqaruv tizimini joriy qildi. Ushbu CMS barcha biznes bo'linmalari axloqiy amaliyotlar va qonuniy talablarga rioya qilishlarini ta'minlaydi, kelajakdagi yuridik majburiyatlar xavfini minimallashtiradi va investorlarning ishonchini oshiradi.

6. Mijozlarning qoniqishini oshirish va uni ushlab turish

CMS mijozlar bilan munosabatlarni boshqarishda ham muhim rol o'ynaydi, bu daromadlilikni oshirish uchun juda muhimdir. Mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish (CRM) funksiyalarini CMSga integratsiyalash orqali kompaniyalar yaxshiroq xizmat ko'rsatishi, takliflarni shaxsiylashtirishi va o'z mijozlari bilan mustahkam aloqalar o'rnatishi mumkin.

Misol: Salesforce, CRM tizimlarining eng yirik provayderlaridan biri korxonalarga mijozlar bilan o'zaro munosabatlarni boshqarishda va xizmatlar ko'rsatishni yaxshilashda yordam beradi. Salesforce CMS-dan foydalanadigan kompaniyalar mijozlarning afzalliklarini kuzatishi, xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirishi va mijozlar so'rovlariga moslashtirilgan javoblarni taqdim etishi mumkin. Bu mijozlar ehtiyojini qondirishning yaxshilanishiga, yuqori ushlab turish stavkalariga va pirovardida ushbu korxonalar uchun daromadning oshishiga olib keldi.

7. Ta'minot zanjirini optimallashtirish orqali xarajatlarni kamaytirish

CMS korxonalarga murakkab ta'minot zanjirlarini samarali boshqarish imkonini beradi. Xarid qilish, inventarizatsiyani boshqarish va logistikani integratsiyalashgan holda, korxonalar zaxiralar etishmasligidan qochishlari, ortiqcha inventarizatsiyani kamaytirishlari va transport xarajatlarini minimallashtirishlari mumkin.

Misol: Tezkor moda sotuvchisi Zara o'zining ta'minot zanjiri boshqaruvini mahkam birlashtirgan CMS-dan foydalanadi. Zara tizimi real vaqt rejimida sotishni

kuzatish, ishlab chiqarish darajasini kuzatish va ta'minot buyurtmalarini mos ravishda moslashtirish imkonini beradi. Bu Zara-ga inventarning past darajasini saqlab qolish, chiqindilarni minimallashtirish va dizayn qilinganidan keyin bir necha hafta ichida do'konlarga yangi moda yo'nalishlarini yetkazib berish imkonini berdi. Ushbu tezkor javob vaqti Zara-ni moda sanoatidagi eng samarali chakana sotuvchilardan biriga aylantirdi.

8. Innovatsiyalar va o'sishni rag'batlantirish

Korporativ boshqaruv tizimi nafaqat samaradorlikni oshiribgina qolmay, balki bozor tendentsiyalari va mijozlar ehtiyojlari haqida tushuncha berish orqali innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Bu kompaniyalarga innovatsiyalarni yanada samaraliroq qilish va bozor o'zgarishlariga tezroq javob berish imkonini beradi, bu esa uzoq muddatli o'sishni ta'minlaydi.

Misol: Google o'z tashkilotida innovatsiyalarni rivojlantirish uchun CMS-dan foydalanadi. CMS turli ilmiy-tadqiqot loyihalari samaradorligini kuzatish va resurslarni eng salohiyatlilarga taqsimlash orqali hisobdorlik va innovatsiya madaniyatini rivojlantiradi. Ushbu tizimli yondashuv Google-ga texnologik innovatsiyalar bo'yicha yetakchi bo'lib qolishga, o'sishga turtki bo'ladigan yangi mahsulot va xizmatlarni doimiy ravishda ishga tushirishga imkon berdi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, xalqaro tajriba va o'rnatilgan amaliyot tahlili korporativ maslahatchilarni aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruv tuzilmalariga integratsiyalash muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu integratsiya aksiyadorlarning huquqiy himoyasini kuchaytiradi va ushbu boshqaruv organlarining qarorlar qabul qilish jarayonlarida ularning qonuniy manfaatlarini yaxshiroq hisobga olishni ta'minlaydi. Korporativ boshqaruvni rivojlantirish xususiylashtirish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u davlat mulkini aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirishni nazarda tutadi. Bu jarayon mamlakatimizda ko'plab aksiyadorlik jamiyatlarining tashkil topishiga olib keldi. Mamlakat yalpi ichki mahsulotiga salmoqli hissa qo'shayotgan yirik korxonalarning aksiyadorlik jamiyatlari sifatida faoliyat yuritishi

mazkur sohada korporativ boshqaruvni rivojlantirishning muhim ahamiyatini ko‘rsatadi.

Biznesni rivojlantirish sharoitlarini yaxshilash va qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishga qaratilgan davlat siyosati hamda mavjud raqobat muhiti milliy kompaniyalarni sifat va narx borasida ustunlikka erishish uchun ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va texnik yangilashga rag‘batlantiradi.

Bu jarayon innovatsion texnologiyalar va zamonaviy ilmiy yutuqlarni tezkorlik bilan ishlab chiqarishga joriy etishni ta'minlaydi, shuningdek, ishlab chiqarish tarkibining diversifikatsiyasiga olib keladi. Ichki bozordagi qattiq raqobatda tajriba orttirgan kompaniya o‘z bilim va ko‘nikmalarini xalqaro bozorda, yanada kuchli raqobat sharoitida qo‘llashi mumkin. Ichki bozorda qancha ko‘p qiyinchiliklarni yenggan bo‘lsa, xalqaro bozorda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlari shunchalik yuqori bo‘ladi.

Shu sababli, mamlakatimizda to‘laqonli raqobat muhitini yaratish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va milliy mahsulotlarimizning raqobatbardoshligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Эффективное управление. Издательство: М.:АСТ: Астрель: Ермак, 2004 г. с. 285 (Оригинал: Managing for Results, by Peter F. Drucker (1964)).
2. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. Michael E. Porter, 1985.
3. "Cheklangan ratsionallikni modellashtirish" (1998) Gerbert Saymon
4. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni №233-I “Aktsiyadorlik jamiyatlari va aktsiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida (yangi tahriri)”, 1996 yil 26 aprel. Yangi tahriri O‘RQ-370 son bilan 2014 yil 06 mayda tasdiqlangan.
- 5.
6. Adrian Cadbury., Korporativ boshqaruv kodeksi 1992 yil.
7. <https://www.litres.ru/author/maykl-porter/>
8. <https://www.livelib.ru/author/105842/series-majkl-porter>
9. Suyunov D. Korporativ boshqaruv mexanizmi: muammo va yechimlar. Monografiya. – T.: Akademiya, 2007. – 319b.

SHAXSDA OG‘IR KASALLIKLARDAN KEYINGI STRESSING KELIB CHIQISHI VA UNING PSIXOKORREKSIYASI

Xudoyorova Feruza Mavdurjon qizi

Samarqand Davlat Universiteti talabasi

Annotatsiya: Taqdim etilayotgan ushbu maqolada og‘ir kasalliklar (saraton OITS, OITV, jigar serrozi, spid) dan keyingi stresslar ya’ni travmalarni hamda depressiyalarni psixologik usulda, jamoviy terapiyalar yordamida bartaraf etishga bag‘ishlanadi.

Kalit so‘zlar: Travma, stress, zo‘riqish, iztirob, o‘z-o‘ziga munosabat, emotsiya va hissiyot, ijtimoiy izolatsiya.

Аннотация. Данная статья посвящена устранению стрессов, т.е. травм и депрессий после тяжелых заболеваний (рак, СПИД, ВИЧ, цирроз печени, выделение мокроты и др.) психологическим методом, с помощью коллективной терапии.

Ключевые слова: Травма, стресс, напряжение, страдание, самоотношение, эмоция и чувство, социальная изоляция.

Annotation. Abstract: This article is devoted to eliminating stress, i.e. injuries and depression after serious illnesses (cancer, AIDS, HIV, cirrhosis of the liver, sputum production, etc.) using a psychological method, using collective therapy.

Key words: Injury, stress, tension, suffering, self-attitude, emotion and feeling, social isolation.

Hozirgi zamon tibbiyot sohasi rivoji tufayli ko‘plab og‘ir kasalliklarga davo topilmoqda. Shu bilan birgalikda hali hanuz yechim va davo topilmagan kasalliklar ham afsuski jamiyatimizda yo‘q emas.

Ushbu taqdim etilayotgan maqolada hayot uchun xavfli kasalliklar va travmadan keyingi stress va stressdan xalos bo‘lish usullarini o‘rganamiz. Biz dastlab travma nima degan savolga to‘xtalib o‘tamiz:

Travma(yunoncha so’zdan olingan bo’lib, shikoyat)tashqi muhit ta’sirida organizm to’qimalari va organlar faoliyatining buzilishishiga aytiladi. Shikastlovchi omiliga ko’ra travma mexanik travma, kimyoviy travma, elektirik travma,termik travma shuningdek psixik travma mavjud.

Psixik travma ko’pincha to’satdan ro’y beradigan og’ir ruhiy ta’sirotlar, kuchli hayajon,baxtsiz hodisalardan g’am chekish(qattiq qo’rqish,asab buzilishi) oqibatida kelib chiqadi. Bunda hushdan ketish, uzoq vaqt davomida asabning buzilishi natijasida-nevrozlar, depressiyalar ham vujudga kelishi mumkun.Nevroz bu nerv sistemasining kasalliklaridan biri bo’lib, nerv sistemasining qo’zg’alishi va tormozlanishi buzilganda kelib chiqadigan kasallik hisoblanadi.

Har bir inson organizmidagi somatik kasalliklar dastlab psixik kasallik ekanligi quydagi jadvalda tasvirlangan:

Nafrat tuyg’usi	Jigar sohasini kuchsizlantiradi.	Masalan:jigar serrozi yani jigar hujayralarining yemirilishi;
Alamzadalik tuyg’usi	O’pka va nafas olish sohasidagi kasalliklarni keltirib chiqaradi.	Masalan:bronxit, psixologik astma, hamda o’pka saratoni
Notinchlik tuyg’usi	Oshqozon hamda hazm qilish organlarining kasalliklarini keltirib chiqaradi.	Masalan: oshqozon yarasi oshqozon osti bezining yallig’lanishi, kolit, entrit...
Qo’rquv tuyg’usi	Buyrak hamda siydik ajtarish organlari kasalligini keltirib chiqaradi.	Masalan: buyrak yetishimovchilik kasalligining turli xil darajalari, nefrit, buyrak shish kasalligi
Stressga tushish	Miya va yurak hamda qon tomir kasalliklarini keltirib chiqaradi.	Masalan: nevroz, gipotoniya, gipertoniya, yurakning ishemik kasalliklari

Hayot uchun xavfli kasallikka chalingan bemorlarga muolaja qilinayotganda dastlab ularning sog’lom fikrlashini shu bilan birgalikda o’ziga bo’lgan bahosini (ishonchini)ko’tarish lozim. Agarda bemorlarning psixikasi sog’lom qabul qilmasa,

va to’g’ri yo’naltirilmasa ko’rsatilayotgan tibbiy xizmatlar yetarlicha samara bermasligi mumkun. Bemorlar bilan ishlayotganda ularning har birining emotsional guruhini o’rganib chiqish lozim.

Emotsiya: (lotincha: emovere-uyg’otish, to’lqinlashtirish) -his tuyg’uhayajon, g’azab, qo’rquv, quvonch va boshqalarni kiritishimiz mumkin. Odam yoki hayvonlarning subyektiv ifodalangan ichki yoki tashqi qo’zg’aluvchilarga ta’siriga javob reaksiyasidir. Emotsionallik esa -kishining his tuyg’u dinamikasi mazmunini xarakterlovchi sifatlardir. Og’ir kasallikka chalingan bemorlarning aksariyatlari kasallikdan so’ng yoki oldin o’zlarining ong osti bazalariga egoizmlik tushunchasini singdirib qo’yadi. Egoizmlik nima? Egoizm(lotincha ego-men)xudbinlik bo’lib shaxsning o’z qiziqishlari va ehtiyojlarini boshqa shaxs bilan qiziqmay, uning ehtiyojlaridan ustun qo’yishdir. Chunki og’ir kasalliklarga chalingan bemorlarda ulardan tashqari uning yaqinlari ham travma olishi mumkun.Masalan: Onkologik kasallikning ba’zi turlarida jarrohlik amaliyotidan keyingi oqibatlar bemorlarni xavotirga soladi. Jarrohlik amaliyotidan so’ng kimyoterapiya olganda tanadagi tuklar yani soch, qosh kipriklarning to’kilishi bemorlarga nafaqat hamda uning oila a’zolariga ham travma beradi.Lekin bu vaqtda aksincha bemorning oila a’zolari yaqinlari va do’stlari har tomondan bemorga nisbatan achinish tuyg’usini ko’rsatish kerak emas.

Carl Rogers o’zining tadqiqot natijalarida; "Empatiya va bemorlarga samimiy qo’llab-quvvatlash, ularning ruhiy salomatligini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Bemorlar o’zlarini tushunilgan va qabul qilingan his qilishlari kerak." deb keltirib o’tadi. Har qanday inson ham o’zini tushunadigan inson yonida o’zini tabiiy his qiladi. Yana tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, og’ir kasalliklardan keyin bemorlar ko’pincha qo’rquv, umidsizlik va yakkalanish hissini his qilishadi. Bu his-tuyg’ular bemorning kasallikni qabul qilish jarayonini qiyinlashtirishi mumkin. Shuning uchun ham bemorlar emotsional qo’llab quvvatlashga ehtiyoj sezishadi va ular iztirob ham chekishadi. “Iztirob”bu-qondirilishi kerak bo’lgan ammo o’z vaqtida qondirilmagan yoki qondirilish imkoni bo’lmagan ehtiyojdir.Iztirob o’z navbatida psixik travmani,travma esa stressni, stress esa depressiyani keltirib chiqaradi.

Stress -bu gomeostazning buzilishidir ya’ni, Gomeostaz, gomeostazis (gomeo... va yun. stasis — harakatsizlik, holat) — biologik sistemalarning o’z tarkibi va xossalarning dinamik nisbiy doimiylikni saqlab qolish xususiyati. Gomeostaz tushunchasini amerikalik fiziolog U.Kennon (1929) taklif etgan. Gomeostaz biologik tuzilishning har xil darajasida namoyon bo’ladi. Stress turli xil ekstremall omillar ta’sirida yuzaga keladigan tananing o’ziga xos bo’lmagan reaksiyasi va asab endokrin tizimlar faoliyatida streopatik o’zgarishlar bilan tavsiflanadi. Stressni boshqarish uchun mashhur olim Susan Folkman: "Stressni boshqarish strategiyalari, masalan, ijobiy fikrlash va resurslarni qidirish, onkologik bemorlarning psixologik holatini yaxshilashda samarali bo’lishi mumkin." deb aytadi.

Og’ir kasallikdan keyingi stress, bemorlarning umumiy sog’lig’ini yomonlashtirishi va hayot sifatini pasaytirishi mumkin. Bir necha tadqiqotlar stressni boshqarish metodlarini qo’llagan bemorlar ko’proq ijobiy natijalarga erishganini ko’rsatadi.

Amerikada o’tkazilgan tadqiqotlar ko’rsatadiki, og’ir kasalliklardan keyin bemorlarning 30% dan ortig’i psixologik yordam olishni talab qiladi.

Psixologlar, og’ir kasalliklardan keyin bemorlarning 30-50% depressiya yoki xavotirga duch kelishini ta’kidlaydilar. Bu holatlar uzoq muddatli tiklanishga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Klinik tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, og’ir kasallikdan keyin bemorlarda PTSD belgilari paydo bo’lishi mumkin, bu esa ularning sifatli hayotini yomonlashtiradi. stressga qarshi turish qobiliyati genetik omillarga bog’liq bo’lishi mumkinligini ko’rsatmoqda hamda bu individual farqlarni tushunishga yordam beradi. Bu bilan biz aytishimiz mumkinki stressga qarshi kurashish ham bemorlarning genetikasi va irsiyatiga bevosita bog’liqligini ko’rsatadi.

Og’ir kasalliklarga chalingan bemorlarning ruhiyati bilan ishlar ekanmiz ular uchun alohida xayolot olamini yaratib berishimiz kerak. Ularga eng birinchi navbatda ezgu istak hamda ijobiy xayol shu bilan birgalikda maqsadlariga yetishish uchun shirin orzu qilishni o’rgatishimiz maqsadga muvofiq bo’ladi. Agarda inson nimadanki kuchliroq qo’rqsa uning psixikasi shu narsani tortib olishga harakat qiladi. Bu yer yuzining tortishish qonuniga muvofiq amalga oshadi. Shuning uchun ham

Amerikada o'tkazilgan tadqiqotlar ko'rsatadiki, og'ir kasalliklardan keyin bemorlarning 30% dan ortig'i psixologik yordam olishni talab qiladi, psixologik yordam ko'rsatish bilan birga jismoniy reabilitatsiya dasturlar ham bemorlarni stressdan tez chiqish imkonini beradi. Jismoniy reabilitatsiya bu- organizmning holati va shikastlanish yoki jarrohlikdan keyingi asoratlarning tabiatiga qarab, imkon qadar tezroq faoliyatni tiklashni ta'minlaydigan tarzda ishlab chiqilgan bo'lib jarayon tananing individual xususiyatlarini hisobga oladi. Jismoniy mashqlar bilan davolash foydali jismoniy faoliyatdir. Bundan tashqari bemorlarga xavotir, vahima va stress uchun tinchlantiruvchi meditatsiyalardan foydalanishimiz mumkun. Meditatsiya stressni, tashvishni, depressiyani va og'riqni yetarli darajada kamaytirishi mumkun va tinchlik, idrok etish, o'z-o'zini anglash farovonlikni oshirishi mumkun. Nafas mashqlari- sog'lik uchun to'g'ri nafas olish nafaqat nafas olish mashqlari orqali nafas olish tizimini mustahkamlashga yordam beradi, balki butun tanaga umumiy mustahkamlovchi va shifobaxsh ta'sir ko'rsatadi. Nafas olish texnikasi, meditatsiya amaliyotlari va vipassana jismoniy, psixo-emotsional va aqliy rivojlanish uchun foydalidir va stressdan tez xolos bo'lishga yordam beradi. Shu bilan birga guruh terapiyasini o'tkazish ham maqsadga muvofiqdir.

Guruh terapiyasi — bu psixologik yordam usuli bo'lib, unda bir nechta bemorlar birgalikda muammolarini muhokama qiladilar va bir-birlariga qo'llab-quvvatlash orqali o'z muammolarini hal qilishga harakat qiladilar. Bu jarayonda psixolog yoki terapevt rahbarlik qiladi.

Emotsional qo'llab-quvvatlash: Bemorlar o'z hissiyotlarini ifodalash va boshqalar bilan baham ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ijtimoiy aloqalar: Guruhda qatnashish orqali bemorlar o'zaro aloqalarini mustahkamlashlari va yangi do'stlar orttirishlari mumkin.

Muammo yechimi: Boshqa bemorlarning tajribalari va fikrlari orqali muammolarni hal qilishga yordam berish.

Ruhiy salomatlikni yaxshilash: Guruh terapiyasi bemorlarning stressini kamaytirishi va ruhiy holatini yaxshilashi mumkin.

Yolg‘izlikni kamaytirish: Bemorlar o‘zlarini yolg‘iz his qilmaydilar, chunki ular boshqalar bilan bir xil tajribani boshdan kechirishadi.

Tajriba almashish: Har bir ishtirokchi o‘z tajribasini baham ko‘radi, bu esa boshqalarga yangi qarashlar va yechimlar topishga yordam beradi.

O‘z-o‘zini anglash: Guruhda muhokama qilish jarayonida ishtirokchilar o‘z his-tuyg‘ularini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

Guruh terepiyasi — bu biologik va psixologik jihatdan muammolarni hal qilishda foydalaniladigan metod bo‘lib, guruh ichida odamlar o‘zaro munosabatlarni o‘rganish, muammolarni baham ko‘rish va yechim topishda yordam beradi. Ushbu usul asosan psixologik muammolar, stress, depressiya va shaxsiy rivojlanish uchun qo‘llaniladi.

Fodalanilgan adabiyotlar:

1. Maxsudova M.A. Muloqot psixalogiyasi. T.: 2006y
2. Qodirov O. S. Tibbiyot psixologiyasi., SamDU nashri, 2022y
3. Nishonova .Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixalogiyasi va psixodiagnostikasi T.: 2010
4. Bodalev A.A Stolin V.V Obshaya psixodiagnostika.SPb.:Rech 2005.
5. Ivanov F.I, Zufarova M.E. Umumiy psixalogiya., -T.: 2018y

MUTOLAANING ILMIY-FALSAFIY TUSHUNCHASI

Raximov M. A.

Samarqand viloyati Ishtixon tumani 67 maktab direktori. Ozbekiston.

raximov888@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada mutolaaning murakkab va ko‘p qirrali tushuncha ekanligi, inson ma’naviy borlig‘ining zaruriy atributi sifati o‘z-o‘zini tashkil qiluvchi sinergetik fenomen tarzidamutolaa mavjudligi bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: mutoalaa, bilim, bilish, axborot, anglash, kitob, tizimli taxlil.

Аннотация: В статье утверждается, что чтение – сложное и многогранное понятие, что чтение – самоорганизующийся синергетический феномен, являющийся необходимым атрибутом духовного существования человека.

Ключевые слова: чтение, познание, познание, информация, понимание, книга, системный анализ.

Annotation: This article states that reading is a complex and multifaceted concept, that reading is a self-organizing synergistic phenomenon that is a necessary attribute of human spiritual existence.

Key words: reading, knowledge, knowledge, information, understanding, book, systematic analysis.

Jahon ilm-fanida tadqiqotchilar tomonidan mutolaa hodisasining klassik, noklassik va innovatsion shakllari, insonni o‘z-o‘zini anglashi, bilishi va kreativligini shakllantirishdagi ahamiyatiga doir muhim institutsional tadqiqotlar olib borilmoqda. Xususan, axborot jamiyatida an’anaviy va elektron mutolaa, mutolaaning ekzistensial va kommunikativ asoslari, mutolaa ijtimoiy-ma’naviy hodisa sifatida, kitob metodologiyasi va bilish nazariyasiga oid olib borilayotgan tadqiqotlar muhim ilmiy ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, insonning ilm egallashi, o‘z-o‘zini anglashi, dunyoni bilishi va kreativ tafakkurga ega bo‘lishini tizimli yo‘lga qo‘yish, uning

ontologik, gnoseologik va sinergetik mohiyatini tadqiq qilish ilmiy jamoatchilik oldidagi dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda.

Mutolaa hodisasi murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Mutolaaning murakkabligi nimada, birinchidan, mutolaa hissiy bilish jarayoni, ikkinchidan, voqelikning bilvosita aks etishidir. Mutolaa oddiy harakat emas, chunki, diqqat, idrok, xotira va tafakkur kabi psixologik funksiyalardan iborat murakkab faoliyatdir.

Kitob axborot jamiyatida mavjudlik shakllaridan biri hisoblanadi. Uning mavjudlik usulidan tashqarida kitob mavjud bo‘lishi mumkin emas. Kitob borliqda mavjudligiga ko‘ra, inson ongining mahsulidir. Unda inson bilimi, ongi-tafakkurining moddiylashgan asoslari jamlanadi. Mutolaa va kitobni ontologik ajratish borliqning mavjudlik usullariga ko‘ra tahlil qilinsa, borliqning olti usuli:ekzistensiya, birgalikda mavjudlik, qo‘l ostidalik, hozirlik, hayot va barqarorlik (Хайдеггер)dan, “birgalikda mavjudlik” usuliga ko‘proq taaluqlidir. Ya’ni mutolaa va kitob “birgalikda mavjud”, kitob yaratilibdiki, uni mutolaa qilish mavjud. Bu yerda bu ikki tushunchaning substansional muammosi ham dolzarbbo‘ladi. Muallif fikricha, mutolaa – bu ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, diqqat bilan o‘qish, yozma matnni idrok etish va tushunishga qaratilgan ratsional bilish qobiliyati, ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi kommunikativ va onto – gnoseologik faoliyat turidir- degan ta’rifni beradi.

Mutolaa jarayonida kitoblardan biz o‘zligimizni, dunyoni, olam va odam munosabatini bilib olamiz. Ontologik ma’noda kitob – tabiatning bir bo‘lagi, u mavjud, ya’ni “kitob olami” (diniy, ilmiy, badiiy, darslik, metodika), “kutubxona” (elektron, katrografiya, bibliografiya) “kitoblar do‘koni” (biznes) sifatida reallikka (sohalarga) aylangan. Kitob bu inson tafakkurining mahsuli, so‘z, til va nutq yordamida inson ma’naviy borlig‘ining imkoniyatlarini namoyon qiluvchi murakkab hodisadir. Dissertant, Kitob – inson ma’naviy borlig‘ining makon va zamondagi substansional asosi bo‘lib, bilim va axborotlarni saqlash hamda tarqatish, ijtimoiy-siyosiy, ilmiy, ma’naviy va axloqiy qarashlarni shakllantiruvchi hamda rivojlantiruvchi taraqqiyot vositasidir- degan ta’rifni beradi. Oddiy ong darajasida kitob – bu moddiy madaniyat hamda jamiyat ma’naviy hayoti mahsulidir.

I.Kant mutolaa hodisasining mohiyatini inson borlig'i (o'z-o'zini tarbiyalash, madaniyatini yuksaltirish)ning asosi sifatida talqin etadi.I.Kant: “Kitobxon birgalikda o'qish jarayonida zaruriy elementni ko'rib, kitobxonni o'qish markaziga qo'yadi. Kitobxon o'qiyotganda dunyoni aks ettirmaydi, balki uni yaratadi”,⁴²-deydi.Yangi asr falsafasida D.Lokk ta'limotida mutolaa kategoriyasi ongni takomillashtirish vositasi sifatida talqin qilinib, kitob turli g'oyalar, qarashlarni aks ettirish va talqin qilish obyekti bo'lgan ilmiy faoliyat hisoblanadi. D.Lokk ham R.Dekart kabi mutolaa shaxsning aqliy darajasini yuksaltirish vositasi ekanligini e'tirof etgan. Uyg'onish davri odami uchun mutolaa, avvalo, bilish vositasi, shaxsiy salohiyatni ochib berish vositasiga aylanadi. Bu davr mutafakkirlaridan M.Monten ta'limotida mutolaaga katta e'tibor qaratilganligini ko'rish mumkin. Holbuki, M.Monten mutolaa jarayonida voqealar rivojini bilish emas, eng muhimi insonning ichki ma'naviy dunyosini, ruhiyatini bilish zarurligini alohida ta'kidlaydi. Umuman olganda, inson erkinlik prinsipiga ega shu bois, o'zining ma'naviy olamini va hayot tarzini o'zi yaratadi bu esa bilish, o'z-o'zini anglash natijasida shakllanib boradi. Boshqa davrlardan farqli o'laroq, mutolaa nafaqat dunyoni aks ettirish va fikrlashning shakli, balki uni o'zgartirishga faol yondoshishdir. “Bugungi kunda respublikamizning barcha hududlarida kitobxonlik kunlari, oliy ta'lim muassasalarida romanshunoslik badiiy oqshomlari, mahallalarda katta-kichik kutubxonalar tashkil qilindi. Kitob mutolaasining davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi tanqidiy fikrlovchi, yangi tashabbus va g'oyalar bilan O'zbekistonning tiklanishdan yuksalish sari barqaror taraqqiyotini ta'minlashga munosib hissa qo'shishga tayyor yoshlar tarbiyasini nazarda tutadi”⁴³.

Savodxonlik va mutolaa har bir tarixiy davrda o'z davrining dolzarb muammolaridan hisoblangan. Tadqiqotda savodxonlik to'g'risidagi fikrlar ham makon va zamon nuqtayi nazardan tahlil qilinib, dunyoviy talqinda bu- o'qimishlilik, diniy talqinda kishida iymon mavjudligidir, deb izohlangan. Chunki qo'lga kitob

⁴²Мелентьева Ю.П. Эволюция представлений о сущности чтения// Региональные проблемы истории книжного дела: Материалы II Всероссийской научной конференции. –Челябинск, 2011.-С.36.

⁴³Шермухамедова Н.А. Янгиланаётган Ўзбекистонда узлуксиз таълим ва тарбия мутаносиблигини таъминлаш омиллари. “Хозирги замон фалсафаси: холати ва тараққиётининг истиқболлари” мавзусидаги республика илмий масофавий онлайн конференция материаллари. 2021 йил 15-апрель, 20-бет.

olish kishida imon mavjudligidan dalolat ekanligiga asoslanib tushuntirilgan. Jadidchilar faoliyatida har bir shaxsni savodli qilish, el-yurt manfaati yo’lida Mahmudxo’ja Behbudiy o’z sarmoyasi evaziga katta mashaqqatlar bilan Samarqandda “Behbudiya” kutubxonasi faoliyatini yo’lga qo’yadi hamda kitobxonlar uchun kitoblar bilan ishlash imkoniyatini yaratadi. Chunki mutolaa va savodxonlikni rivojlantirishning asosiy negizi kitobxonlik bilan bog’liq.

Shu bilan birga, mutolaa va savodxonlik inson ma’naviy olamining asosi sifatida bir-biri bilan aloqadorlikda shakllanadi va rivojlanadi. Savodxonlik aholi madaniy saviyasi ko’rsatkichlaridan biri bo’lib, oddiy matnlarni o’qiy olish yoki ularni o’qish va yoza olish ko’nikmasiga egalik. Mutolaa esa insonga bilim va axborot beradi va uning ma’naviy olamini boyitadi. Savodxonlik va mutolaa jarayoni, inson ma’naviyatining yuksalishi har tomonlama kitob bilan chambarchas bog’lanadi. Masala mantiqan kitobxonlikka, kitob o’qishga borib taqaladi.

Bugungi kunda aholining, ayniqsa, yoshlarning ongu-tafakkurining yuksalishiga, savodxonlik, kitob mutolaasi va ta’lim-tarbiyasiga zid bo’lgan: uyali aloqa vositalari, mobil o’yinlar, ijtimoiy tarmoqlar, internetga tobeklik kabi antinomik xususiyatlar tahlil qilinib, uning salbiy oqibatlari, xususan, o’zlikni yo’qotish, real hayotdagi “men”idan ayrilishi, fikrlash faoliyatining susayishi, sog’lom tafakkur tarzini yo’qotishi hayotiy dalillar bilan asoslangan. Shu bilan birga, hozirgi axborotlashgan jamiyatda mutolaa, savodxonlik va ta’limning izchilligini ta’minlashda yuzaga kelayotgan muammolarning o’ziga xos obyektiv va subyektiv omillarini ko’rsatib o’tish mumkin. Bunga sabab, bir tomondan, axborot texnologiyalarining shiddat bilan rivojlanishi, internetning hayotimizga tobora chuqurroq kirib borishi, elektron matnlar, audio kitoblar, globallashuv, axborot makonida ma’lumotlarning nihoyatda ko’pligi, yangi nashrdan chiqayotgan kitoblarning qimmatligi, bozor iqtisodiyotining ta’siri bo’lsa, ikkinchi tomondan, kitob o’qishga qiziqmaslik, sayoz badiiy tafakkurli kitoblar yaratilishi va boshqa ko’plab subyektiv omillari mavjuddir. Axborot olish imkoniyatlarining kengayib borishi, aholining ayniqsa, yoshlarning o’zaro qiziqishlariga yoki faoliyatga ega

shaxslar bilan muloqot qurishga, kitob o‘qishga, ta’lim-tarbiya tizimiga salbiy ta’sirini ko‘rsatayotganligini ta’kidlaydi.

Mutolaa jarayonida kitobxon tasavvurida kitobdan olinayotgan bilim va taassurotlar natijasida analogiyalar, xayollar, orzular, g‘oyalar shakllanadi.

Mutolaa murakkab ruhiy jarayon bo‘lib, kognitiv tizim sifatida quyidagi jarayonlarni mujassamlashtiradi:

- mutolaa bilish va muloqot shakli sifatida;
- o‘qib tushunish, mohiyatini anglash;
- ong va tafakkurning shakllanishi. Bu jarayonda ong mutolaa qiluvchiga o‘zini analiz qilishga va xulosa chiqarishga yordam beradi;
- mustaqil va tanqidiy fikrlash;
- mutolaa jarayonida matnni idrok qilish va qayta ishlash;
- diqqat bilan o‘qish va xotirada mustahkamlash;
- amalda isbotlangan, mantiqiy asoslangan ma’lumotlar asosida bilimga ega bo‘lish va voqelikni umumlashtirish;
- sog‘lom fikr va erkin dunyoqarash asosida qarorlar qabul qila olish.

Ushbu omillar tafakkurda namoyon bo‘ladigan bilish qobiliyati bo‘lib intellektual faoliyatga xos bo‘lgan kognitiv jarayonlardir. “Kognitiv jarayonlar – bu biz yangi bilimlarni egallab, savollarga javoblar oladigan, qarorlar qabul qila oladigan intellektual jarayonlardir. Bu jarayonlar turli bilish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi: idrok, diqqat, xotira, tafakkur va boshqalar. Bularning barchasi bilim olish va atrofimizdagi dunyoni tushunishga yordam beradi, fikrlash tarzini hosil bo‘lishiga olib keladi – bu esa kognitiv vazifalardir. Demak, tafakkur tarzi ham kognitiv jarayonning bir elementi, yoki jabhasidir”⁴⁴.

Umuman olganda mutolaa jarayoniga sinergetik yondashuvning ahamiyati bugungi globallashuv davrida ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy muammolarning kutilmagan, noan’anaviy yechimini topishga, yangilanayotgan O‘zbekistonda yangi-

⁴⁴Султонова Г.С. Когнитив конструктивизм тафаккур тарзи креативлигининг интеллектуал асоси сифатида. Фалсафа фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. –Самарқанд, 2021. 15-бет.

yangi sifat o‘zgarishlar, ilm-fan sohasida yangiliklar, ijodiy kashfiyotlarni qo‘lga kiritishning imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мелентьева Ю.П. Эволюция представлений о сущности чтения// Региональные проблемы истории книжного дела: Материалы II Всероссийской научной конференции. –Челябинск, 2011.-С.36.
2. Шермухамедова Н.А. Янгиланаётган Ўзбекистонда узлуксиз таълим ва тарбия мутаносиблигини таъминлаш омиллари. “Хозирги замон фалсафаси: холати ва тараққиётининг истиқболлари” мавзусидаги республика илмий масофавий онлайн конференция материаллари. 2021 йил 15-апрель, 20-бет.
3. Султонова Г.С. Когнитив конструктивизм тафаккур тарзи креативлигининг интеллектуал асоси сифатида. Фалсафа фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. –Самарқанд, 2021. 15-бет.

TARBIYADAGI MUAMMO VA KAMCHILIKLAR: JAMIYATNING TARAQQIYOTIGA TAHDID

Rustamova Mohina Akbarali qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta’lim fakulteti 3-bosqich
talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kundagi jamiyatdagi yoshlarning tarbiyasi bilan bog‘liq muammo va kamchiliklar ochib berilgan bo‘lib, bu jarayon jamiyatimiz taraqqiyotiga jiddiy tahdid solayotgani haqida so‘z borgan.

Kalit so‘zlar: qobiliyat, depressiya, ta’lim-tarbiya, motivatsiya, qadriyat.

ПРОБЛЕМЫ И НЕДОСТАТКИ ВОСПИТАНИЯ: УГРОЗА РАЗВИТИЮ ОБЩЕСТВА

Рустамова Мохина Акбаралиевна

Чирчикский государственный педагогический университет Студентка 3 курса
факультета начального образования

Аннотация: В данной статье раскрываются проблемы и недостатки, связанные с образованием молодежи в современном обществе, и говорится, что этот процесс представляет серьезную угрозу для развития нашего общества.

Ключевые слова: способности, депрессия, образование, мотивация, ценность

PROBLEMS AND SHORTCOMINGS IN EDUCATION: A THREAT TO SOCIETY'S DEVELOPMENT

Rustamova Mohina Akbaraliyeva

Chirchik State Pedagogical University 3rd grade student of the
Faculty of Primary Education

Abstract: This article reveals the problems and shortcomings related to the education of young people in today's society, and it is said that this process poses a serious threat to the development of our society.

Key words: ability, depression, education, motivation, value.

Tarbiyaning asosiy maqsadi shaxsni axloqiy, ma’naviy va jismoniy jihatdan rivojlantirishdir. Biroq, bugungi kunda jamiyatda tarbiya bilan bog‘liq muammo va kamchiliklar ko‘payib, bu jarayon jiddiy tahdidga aylangan. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, televideniya orqali efirga uzatilayotgan seriallar, oiladagi muhit, erkak ustozlarning maktablarda kamligi va otalarning oiladagi roli kamayib ketayotgani kabi omillar bu muammolarni yanada chuqurlashtirmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar va seriallar bugungi kunda bolalar, yoshlarga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tarafdin, ular zamonaviy texnologiyalarni o‘rganishda foydali vosita bo‘lsa-da, boshqa tarafdin, noto‘g‘ri axborot tarqalishiga sabab bo‘lib, yosh avlodning tarbiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, ko‘p hollarda ijtimoiy tarmoqlarda tarqatiladigan kontentlar, xususan, ommabop seriallar o‘zida zo‘ravonlik, axloqsizlik va noto‘g‘ri qadriyatlarni tarqatadi. Bu holat yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga zarar yetkazishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yoshlar ko‘proq vaqtlarini ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazayotganlari sari ularning xulq-atvorida o‘zgarishlar seziladi. Buni AQShdagi Pew Research Center tadqiqotida ham ko‘rish mumkin. Ushbu tadqiqotga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlarda uzoq vaqt o‘tkazish bolalarda depressiya, xavotir, va o‘ziga ishonchsizlik kabi hissiyotlarni kuchaytiradi. Shuningdek, seriallarda ko‘rsatilayotgan voqealar ham bolalarning hayotiy qadriyatlariga ta’sir qiladi. Masalan, ko‘plab seriallar hayotni faqatgina o‘yin yoki maishiy hayot tarzida ko‘rsatadi, bu esa yosh avlodning reallikdan uzoqlashishiga olib kelishi mumkin.

Oila har doim jamiyatning asosiy bo‘g‘ini bo‘lib kelgan. Bolalar va yoshlarning tarbiyasida oiladagi muhit juda katta ahamiyatga ega. Biroq, bugungi kunda ko‘plab oilalarda otalarning roli kamayib borayotgani kuzatilmoqda. Otalar ko‘pincha moddiy ta’minot uchun mas’ul deb hisoblanadi, lekin bolalar tarbiyasida ularning ishtiroki

kamaygani bu jarayonning qisman rivojlanishiga olib kelyapti. Bolalarning tarbiyasida otalarning yetishmovchiligi yoki ularning faol ishtirok etmasligi katta kamchilikka aylanmoqda. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, otalarning bolalar tarbiyasidagi ishtiroki farzandlarning kelajakdagi muvaffaqiyati, o’z-o’zini boshqarish qobiliyati va jamiyatda to’g’ri yo’lni tanlashida muhim ahamiyat kasb etadi. Oiladagi otaning o’rnini qoplash uchun onalar va boshqa oila a’zolari ko’proq vaqt ajratishga majbur bo’ladilar, bu esa ko’pincha o’ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi.

Maktab ta’lim-tarbiyasida erkak ustozlarning kamligi muammosi ham dolzarbdir. Erkaklar ustoz sifatida faoliyat ko’rsatishlari o’quvchilarga o’ziga xos misol bo’lib, ularning jismoniy va axloqiy rivojlanishiga ta’sir ko’rsatishi mumkin. Biroq, bugungi kunda maktablarda erkak ustozlarning soni sezilarli darajada kamayib ketdi. Bu holat, ayniqsa, o’g’il bolalar uchun jiddiy muammo tug’diradi, chunki ular o’zlariga erkak idealni izlashadi va ustozlar ushbu ehtiyojni qondirishda muhim rol o’ynaydi. Yaponiyada o’tkazilgan tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, erkak ustozlarning yetishmasligi o’quvchilarning jismoniy rivojlanishi va sportdagi muvaffaqiyatlariga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Shu bilan birga, erkak ustozlarning kamligi bolalarning ijtimoiy qobiliyatlari rivojlanishiga ham ta’sir qiladi, chunki erkak ustozlar ko’pincha bolalarga ijtimoiy va axloqiy me’yorlarni o’rgatishda boshqa yondashuvni tanlaydilar.

O’qituvchi jamiyatdagi eng muhim kasblardan biri hisoblanadi, chunki u kelajak avlodni shakllantiradi. Biroq, oxirgi yillarda o’qituvchilarning jamiyatdagi mavqei kamayib, ular o’z vazifalarini to’liq ado etishga qiynalmoqdalar. O’qituvchilarni qadrsizlanishi ularning motivatsiyasiga, shuningdek, o’quvchilarga ta’lim va tarbiya berish jarayoniga salbiy ta’sir ko’rsatadi. O’qituvchilar o’zlarining o’rnini jamiyatda sezmayotgani va ularning mehnatlari yetarlicha qadrlanmayotgani sababli, bu kasbga qiziqish kamaymoqda. Buning oqibatida maktablarda kadrlar yetishmovchiligi, malakasiz o’qituvchilarning ko’payishi va ta’lim sifatining pasayishi kabi holatlar kuzatilmoqda. Xususan, Britaniyada o’tkazilgan tadqiqotlarga ko’ra, oxirgi 5 yil

ichida o‘qituvchilik kasbiga kirayotganlarning soni sezilarli darajada kamaygan va bu jamiyat uchun katta muammo hisoblanadi.

Jamiyatdagi tarbiya bilan bog‘liq muammo va kamchiliklar bugungi kunda jiddiy ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, seriallar, oiladagi muhit, erkak ustozlarning yetishmasligi va o‘qituvchining qadrsizlanishi kabi omillar yosh avlodning to‘g‘ri tarbiyalanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun jamiyatning barcha qatlamlari birgalikda harakat qilishi lozim. Ota-onalar, o‘qituvchilar, yoshlar yetakchilari va davlat organlari birgalikda yosh avlodni to‘g‘ri yo‘lga solish, ularga zamonaviy dunyoning ijobiy tomonlarini o‘rgatish va salbiy ta’sirlarni kamaytirish uchun harakat qilishlari zarur. Shundagina biz kelajak avlodni axloqiy va ma’naviy jihatdan yetuk qilib tarbiyalay olamiz.

Tarbiyaning asosiy maqsadi shaxsni axloqiy, ma’naviy va jismoniy jihatdan rivojlantirishdir. Biroq, bugungi kunda jamiyatda tarbiya bilan bog‘liq muammo va kamchiliklar ko‘payib, bu jarayon jiddiy tahdidga aylangan. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, seriallar, oiladagi muhit, erkak ustozlarning maktablarda kamligi va otalarning oiladagi roli kamayib ketayotgani kabi omillar bu muammolarni yanada chuqurlashtirmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar va seriallar bugungi kunda bolalar va yoshlarga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tarafdin, ular zamonaviy texnologiyalarni o‘rganishda foydali vosita bo‘lsa-da, boshqa tarafdin, noto‘g‘ri axborot tarqalishiga sabab bo‘lib, yosh avlodning tarbiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, ko‘p hollarda ijtimoiy tarmoqlarda tarqatiladigan kontentlar, xususan, ommabop seriallar o‘zida zo‘ravonlik, axloqsizlik va noto‘g‘ri qadriyatlarni tarqatadi. Bu holat yoshlarning shaxsiy rivojlanishiga zarar yetkazishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yoshlar ko‘proq vaqtlarini ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazayotganlari sari ularning xulq-atvorida o‘zgarishlar seziladi. Buni AQShdagi Pew Research Center tadqiqotida ham ko‘rish mumkin. Ushbu tadqiqotga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlarda uzoq vaqt o‘tkazish bolalarda depressiya, xavotir, va o‘ziga ishonchsizlik kabi hissiyotlarni kuchaytiradi. Shuningdek, seriallarda ko‘rsatilayotgan voqealar ham bolalarning hayotiy qadriyatlariga ta’sir qiladi. Masalan, ko‘plab seriallar hayotni faqatgina o‘yin yoki

maishiy hayot tarzida ko’rsatadi, bu esa yosh avlodning reallikdan uzoqlashishiga olib kelishi mumkin.

Oila har doim jamiyatning asosiy bo’g’ini bo’lib kelgan. Bolalar va yoshlarning tarbiyasida oiladagi muhit juda katta ahamiyatga ega. Biroq, bugungi kunda ko’plab oilalarda otalarning roli kamayib borayotgani kuzatilmoqda. Otalar ko’pincha moddiy ta’minot uchun mas’ul deb hisoblanadi, lekin bolalar tarbiyasida ularning ishtiroki kamaygani bu jarayonning bir tomonlama rivojlanishiga olib kelmoqda. Bolalarning tarbiyasida otalarning yetishmovchiligi yoki ularning faol ishtirok etmasligi katta kamchilikka aylanmoqda. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, otalarning bolalar tarbiyasidagi ishtiroki farzandlarning kelajakdagi muvaffaqiyati, o’z-o’zini boshqarish qobiliyati va jamiyatda to’g’ri yo’lni tanlashida muhim ahamiyat kasb etadi. Oiladagi otaning o’rnini to’ldirish uchun onalar va boshqa oila a’zolari ko’proq vaqt ajratishga majbur bo’ladilar, bu esa ko’pincha o’ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi.

Maktab ta’lim-tarbiyasida erkak ustozlarning kamligi muammosi ham dolzarbdir. Erkaklar ustoz sifatida faoliyat ko’rsatishlari o’quvchilarga o’ziga xos misol bo’lib, ularning jismoniy va axloqiy rivojlanishiga ta’sir ko’rsatishi mumkin. Biroq, bugungi kunda maktablarda erkak ustozlarning soni sezilarli darajada kamayib ketdi. Bu holat, ayniqsa, o’g’il bolalar uchun jiddiy muammo tug’diradi, chunki ular o’zlariga erkak idealni izlashadi va ustozlar ushbu ehtiyojni qondirishda muhim rol o’ynaydi. Yaponiyada o’tkazilgan tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, erkak ustozlarning yetishmasligi o’quvchilarning jismoniy rivojlanishi va sportdagi muvaffaqiyatlariga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Shu bilan birga, erkak ustozlarning kamligi bolalarning ijtimoiy qobiliyatlari rivojlanishiga ham ta’sir qiladi, chunki erkak ustozlar ko’pincha bolalarga ijtimoiy va axloqiy me’yorlarni o’rgatishda boshqa yondashuvni tanlaydilar.

O’qituvchi jamiyatdagi eng muhim kasblardan biri hisoblanadi, chunki u kelajak avlodni shakllantiradi. Biroq, oxirgi yillarda o’qituvchilarning jamiyatdagi mavqei kamayib, ular o’z vazifalarini to’liq ado etishga qiynalmoqdalar. O’qituvchilarni qadrsizlanishi ularning motivatsiyasiga, shuningdek, o’quvchilarga ta’lim va tarbiya

berish jarayoniga salbiy ta’sir ko’rsatadi. O’qituvchilar o’zlarining o’rnini jamiyatda sezmayotgani va ularning mehnatlari yetarlicha qadrlanmayotgani sababli, bu kasbga qiziqish kamaymoqda. Buning oqibatida maktablarda kadrlar yetishmovchiligi, malakasiz o’qituvchilarning ko’payishi va ta’lim sifatining pasayishi kabi holatlar kuzatilmoqda. Xususan, Britaniyada o’tkazilgan tadqiqotlarga ko’ra, oxirgi 5 yil ichida o’qituvchilik kasbga kirayotganlarning soni sezilarli darajada kamaygan va bu jamiyat uchun katta muammo hisoblanadi.

Jamiyatdagi tarbiya bilan bog’liq muammo va kamchiliklar bugungi kunda jiddiy ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, seriallar, oiladagi muhit, erkak ustozlarning yetishmasligi va o’qituvchining qadrsizlanishi kabi omillar yosh avlodning to’g’ri tarbiyalanishiga to’sqinlik qilmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun jamiyatning barcha qatlamlari birgalikda harakat qilishi lozim. Ota-onalar, o’qituvchilar, yoshlar yetakchilari va davlat organlari birgalikda yosh avlodni to’g’ri yo’lga solish, ularga zamonaviy dunyoning ijobiy tomonlarini o’rgatish va salbiy ta’sirlarni kamaytirish uchun harakat qilishlari zarur. Shundagina biz kelajak avlodni axloqiy va ma’naviy jihatdan yetuk qilib tarbiyalay olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. G’ulom Karimov - "Tarbiya nazariyasi va amaliyoti".
2. Shavkatbekovna, N. S. (2023). FORMATION STRATEGIES OF POSITIVE ATTITUDES TOWARDS THE LESSON IN FOREIGN COUNTRIES. International Journal of Pedagogics, 3(12), 126-131.
2. Amanda Third "Social Media and Mental Health: Handbook for Parents and Educators".
4. Ross D. Parke "Fatherhood in Modern Society".
5. Nurmatova, S., & Ilhomova, D. (2024). BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING DARSGA IJOBIY MUNOSABATLARINI SHAKLLANTIRISHDA BOLALAR ADABIYOTINING ROLI. Interpretation and researches.
6. Shavkatbekovna, N. S. (2023). History of the Development of Home Education in The Countries of The World. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 1(1), 13-18.

O’ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALARNI TASHKIL ETISHNING ZARURLIGI VA O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sulaymonov Shahzod Azamat o’g’li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

sulaymonovshaxzod265@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O’zbekistonda erkin iqtisodiy zonalar tashkil etishning zarurligi va o’ziga xos xususiyatlari o’rganilib, tahlil qilingan. Shuningdek, mamlakatimizda erkin iqtisodiy zonalar tashkil etish va ularni rivojlantirish boyicha taklif va tavsiyalar berilgan hamda mamlakatimizning turli hududlarida tashkil qilingan erkin iqtisodiy zonalarining mamlakatimiz iqtisodiyotidagi va aholisini ish bilan ta’minlashdagi o’rni va ahamiyati statistik ma’lumotlar asosida o’rganilib, tahlil qilinib, ular asosida muhim ma’lumotlar keltirib o’tilgan.

Kalit so’zlar: Erkin iqtisodiy zonalar, ilmiy-texnik taraqqiyot, erkin savdo hududlari, kichik sanoat zonalar, ilmiy-texnologik zonalar, taraqqiyot strategiyasi, maxsus sanoat zonalar.

THE NEED AND SPECIFIC CHARACTERISTICS OF ORGANIZING FREE ECONOMIC ZONES IN UZBEKISTAN

Sulaymonov Shakhzod Azamat ugli

Samarkand State University named after Sharof Rashidov

sulaymonovshaxzod265@gmail.com

Annatation: In this article, the necessity and specific features of establishing free economic zones in Uzbekistan were studied and analyzed. In addition, proposals and recommendations were made on the establishment and development of free economic zones in our country, the role and importance of free economic zones in

ensuring the economy and employment of the population was studied and analyzed based on statistical data. data. , based on which important information is given.

Key words: Free economic zones, scientific and technical development, free trade zones, small industrial zones, scientific and technological zones, development strategy, special industrial zones.

Kirish. Erkin iqtisodiy zonalar hozirgi kunda rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyotining asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekistonda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish g‘oyasi o‘tgan asrning 80-yillari oxirida ko‘rib chiqilgan. Ko‘pgina mutaxassislar bu hududlarni respublika iqtisodiyotini qayta isloh qilishning yangi mexanizmi va istiqboli deb hisoblagan. Haqiqatdan ham, erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish bo‘yicha xorij tajribasi shuni ko‘rsatdiki, bu kabi hududlarni tashkil etish orqali milliy va chet el investitsiyalarini keng ko‘lamda iqtisodiyotga jalb etish, ilmiy-texnik taraqqiyotga erishish, eksport salohiyati va iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish hamda yangi ish o‘rinlarini barpo etish kabi masalalarni hal etishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xususan mamlakatimizda erkin iqtisodiy zonalarini kompleks rivojlantirish uchun juda katta ishlar amalga oshirildi. O‘zbekiston Respublikasining iqtisodiy jihatdan o‘rishida erkin iqtisodiy zonalarining o‘rni va ahamiyati juda katta. Mamlakatimiz hududlarining ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks va samarali foydalanishni ta’minlash, transport, muhandislik-kommunikatsiya hamda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarining alohida o‘rni bor.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Erkin iqtisodiy zonalar va ularni tashkil qilishning ilmiy-nazariy masalalari har doim ham iqtisodiy geograf olimlarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. O‘zbekistonda Erkin iqtisodiy zonalar tashkil etishga oid ilmiy tadqiqotlar Vaxabov A.V, Xajibakiev Sh.X, Muminov N.G, Po‘latxo‘jayeva D.M, Karrieva B.K, Xujamkulov D.Y. va boshqalar tomonidan olib borilgan.

Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya va iqtisodiyot sohasi olimlarining ilmiy asarlarida Erkin iqtisodiy zonalar tashkil etishning zarurligi muammolari hamda uning iqtisodiy

geografik xususiyatlari ilmiy-uslubiy va amaliy jihatlarini qisman o‘z aksini topgan. Bugungi kunda ham O‘zbekistonda Erkin iqtisodiy zonalar va ularga ta’sir etuvchi iqtisodiy, ijtimoiy, demografik, geografik omillarning ta’sirini o‘rganish usullarini takomillashtirish bilan bog‘liq ilmiy tadqiqotlar yetarli darajada emasligi mazkur mavzuda chuqur ilmiy-uslubiy izlanishlarni amalga oshirishni taqozo etadi.

Asosiy qism. Respublikamiz hududda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish O‘zbekiston Respublikasining 1996-yil 25-aprelda “Erkin iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”gi 220-I-sonli Qonuniga asoslanib amalga oshiriladi. Qonun uch qismdan iborat bo‘lib, birinchi qismda umumiy qoidalar, ikkinchi qismda erkin iqtisodiy zonaning huquqiy tartiboti, uchinchi qismda esa erkin iqtisodiy zonani boshqarish yoritib o‘tilgan. Tashkil etilgan erkin iqtisodiy zonalar mazkur qonun va boshqa tegishli me’yoriy hujjatlarga muvofiq faoliyat ko‘rsatadilar.

O‘zbekiston Respublikasining 1996-yil 25-aprelda “Erkin iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”gi Qonuniga binoan Respublika hududida bunday zonalarining uch modeli, ya’ni 1) erkin savdo zonalarini; 2) sanoat zonalarini; 3) texnologik zonalarini rivojlantirish ko‘zda tutilgan[1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-sonli farmoniga asosan 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi (PF-60, 29.01.2022) ishlab chiqildi.

Strategiyaning 21-maqsadida iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o‘shish sur‘atlarini ta’minlash orqali kelgusi 5 yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotni 1.6 barobar va 2030-yilga borib aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan daromadni 4 ming AQSH dollardan oshirish orqali “daromadi o‘rtachadan yuqori bo‘lgan davlatlar” qatoriga kirish uchun shart-sharoitlar yaratish belgilab olingan. Shuningdek, strategiyaning 29-maqsadida 200 ta yangi sanoat zonalarini tashkil etish va biznes inkubatorlar tizimini rivojlantirish, sharoiti og‘ir bo‘lgan hududlarda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zamin yaratish belgilab olingan[2].

2020-yil 17-fevralda O‘RQ-604-son bilan O‘zbekiston Respublikasining maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risidagi qonuni (O‘RQ-604-son, 17.02.2020) ishlab chiqildi. Ushbu qonunning maqsadi etib maxsus iqtisodiy zonalarining faoliyat ko‘rsatishini va

ularni rivojlantirishni tashkil etish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat ekanligi belgilab olingan. Qonunga muvofiq maxsus iqtisodiy zona tegishli hududni tez sur’atlarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun chet el va mahalliy investitsiyalarni, yuqori texnologiyalar hamda boshqaruv tajribasini jalb etish maqsadida maxsus ajratilgan, belgilangan chegaralarga va maxsus huquqiy rejimga ega bo’lgan hudud hisoblanadi. Qonunning 9-moddasiga asosan maxsus iqtisodiy zonalar quyidagi turlarda tashkil etilishi mumkin:

- erkin iqtisodiy zonalar;
- maxsus ilmiy-texnologik zonalar;
- turistik-rekreatsion zonalar;
- erkin savdo zonalar;
- maxsus sanoat zonalar[3].

Muhokama qismi. Bizning nuqtai nazarimizda O’zbekistonda erkin iqtisodiy zonalar tashkil etishdan ko’zlangan maqsad quyidagi eng muhim vazifalarni amalga oshirishdan iborat:

Birinchidan, mamlakatda erkin iqtisodiy zonani tashkil etishning asosiy maqsadi, mamlakatni xalqaro mehnat taqsimoti rivojlanish jarayoniga chuqurroq jalb qilish. Bu yerda gap raqobatbardosh tovarlarni ishlab chiqarishni rivojlantirish va ularni eksport qilishni yanada ko’paytirish to’g’risida boradi. Bu esa o’z navbatida, mamlakatga valyutani ko’proq kirib kelishini ta’minlaydi. Agarda mamlakat qandaydir sabablarga ko’ra tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun kirib keladigan xorij kapitallariga keng iqtisodiy erkinlik yaratib bera olmasa, u bunga erkin iqtisodiy zonani tashkil etish yo’li bilan erishishi mumkin. Va shundagina mamlakat hukumati xorij investorlari uchun qulay sharoit yaratishga erishadi.

Ikkinchidan, erkin iqtisodiy zonani tashkil qilishning yana bir maqsadi, mamlakat ichki bozorini import tovar o’rnini bosa oluvchi sifatli mahsulot bilan to’yintirish. Bunga erishish uchun erkin iqtisodiy zonada xorij kapitali yordamida import o’rnini bosa oluvchi tovar ishlab chiqarish tashkil qilinadi.

Uchinchidan, maxsus iqtisodiy hudud tashkilotchilari xalqaro savdo bozorida faqatgina ishlab chiqarish liniyasi bo’yicha ishtirok etishga e’tibor beribgina

qolmaydi, undan tashqari, turizm sohasiga, madaniyat sohasiga, sanatoriya - kurort sohasiga ham e’tibor qaratadi. Bular esa mamlakat hududiga valyutani yanada ko’proq kirib kelishini ta’minlaydi.

To’rtinchidan, erkin iqtisodiy zonaning maqsadi mamlakatda mahalliy hamda chet el ilmiy-texnikasining ishlab chiqarishda tezroq va keng ko’lamda qo’llanishini ta’minlash, kelajakda ulardan samarali foydalanish va ularning natijalarini mamlakat milliy iqtisodiyoti rivojida aks ettirish.

Beshinchidan, rivojlanayotgan mamlakatlarda tashkil qilinadigan erkin iqtisodiy zonaning maqsadi mamlakatdagi ishchi kuchini, injinerlarni, xo’jalik ishidagilarni va boshqaruv faoliyatini olib boruvchi kadrlar tayyorgarliklarini va malakasini oshirish orqali mamlakat iqtisodiyotiga salmoqli hissa qo’shish va aholi bandligini ta’minlashdan iborat.

Xususan raqamlarga e’tibor qaratadigan bo’lsak, O’zbekistonda erkin iqtisodiy zonalar soni 2016-yilgacha 5 tani tashkil etgan. Bugungi kunga kelib esa mamlakatimizda 23 ta erkin iqtisodiy zona va 348 ta kichik sanoat zonasi faoliyat yuritayotgan bo’lib, ularda umumiy qiymati 2,6 milliard dollarlik 453 ta loyiha amalga oshirilishi natijasida 36 mingga yaqin ish o’rinlari yaratilgan. Kichik sanoat zonalarida esa 5 trillion so’mlik 1497 ta loyiha ishga tushirilib, 36 mingdan ziyod aholi ish bilan band qilingan. Mamlakatimiz erkin iqtisodiy zonalarida bir necha xil tovar va mahsulotlar ishlab chiqariladi. 2020-yil holatiga ko’ra 8,8% elektron mahsulotlar, 13% tayyor metal mahsulotlari, 17,3% rezina va plastmassa, 15,2% metallurgiya, 14,2% oziq-ovqat va 31,5% boshqa tovar va mahsulotlar ishlab chiqarilgan[4].

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, mamlakatimizda erkin iqtisodiy zonalar tashkil etish va ularning faoliyatini rivojlantirish bugungi kunda mamlakatimizning oldida turgan eng muhim vazifalardan biri bo’lib hisoblanadi. Erkin iqtisodiy zonalar mamlakatimizga yuqori investitsiyalar oqimini olib kirish va sharoiti og’ir bo’lgan hududlarni rivojlantirish, ish o’rinlarini ko’paytirish hamda mamlakatimiz hududlari iqtisodiyotini yuqori sur’atlarda rivojlantirish uchun zarur. Shuning uchun ham erkin

iqtisodiy zonalarini tashkil etish va rivojlantirish uchun bugungi kunda mamlakatimizda bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Bizning nuqtai nazarimizda, bu yo’nalishda hali qilinishi kerak bo’lgan bir qancha ishlar bor va ushbu sohada kuzatilayotgan muammo va kamchiliklarni bartaraf etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasining 1996-yil 25-aprelda “Erkin iqtisodiy zonalar to’g’risida”gi 220-I-sonli Qonuni.
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026-yillarga mo’ljallangan “Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida”gi Farmoni, 28.01.2022-yildagi PF-60-son.
3. O’zbekiston Respublikasining “Maxsus iqtisodiy zonalar to’g’risida”gi Qonuni, 17.02.2020-yildagi O’RQ-604-son.
4. O’zbekiston Respublikasi davlat statistika boshqarmasi.

XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA TA’LIM SIFATINI OSHIRISH STRATEGIYALARI VA ULARNI O’ZBEKISTONDA JORIY QILISH IMKONIYATLARI

Oripova Shaxzoda

Bucheon universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada xalqaro tajribalar asosida ta’lim sifatini oshirish strategiyalari tahlil qilinib, ularni O’zbekistonda joriy qilish imkoniyatlari ko’rib chiqiladi. Xorij mamlakatlarining ta’lim tizimidagi muvaffaqiyatli strategiyalarini O’zbekistonga tatbiq qilish yo’lidagi maqsad hamda vazifalar haqida fikr yuritiladi. Mazkur masala bo’yicha olib borilgan tadqiqotlarga qisqacha to’xtalib, chiqarilgan xulosalar taqdim etiladi.

Kalit so’zlar: ta’lim tizimi, ta’lim sifati, strategiya, rivojlantirish, samaradorlik, xalqaro tajribalar, YUNESKO, innovatsion dasturlar.

Аннотация: В данной научной статье проанализированы стратегии повышения качества образования на основе международного опыта и рассмотрены возможности их внедрения в Узбекистане. Будут обсуждены цели и задачи по внедрению в Узбекистан успешных стратегий зарубежных стран в системе образования. Кратко останавливаются на исследованиях, проведенных по данному вопросу, и даются выводы.

Ключевые слова: система образования, качество образования, стратегия, развитие, эффективность, международный опыт, ЮНЕСКО, инновационные программы.

Dolzarbligi. Kundan kunga tobora rivojlanib borayotgan 21-asrda global ta’lim tizimi jadal o’zgarishlar va rivojlanish davrini boshdan kechirmoqda. Har bir davlat o’zining siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy imkoniyatlari hamda madaniy va etnik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ta’lim tizimini, ta’lim sifatini va samaradorligini yaxshilash uchun turli xil innovatsion dasturlar va metodlar hamda strategiyalar

ishlab chiqmoqda. Ushbu strategiyalarni ishlab chiqish jarayonida rivojlangan va muvaffaqiyatli ta’lim tizimiga ega mamlakatlarning tajribalariga asoslangan holda ta’lim dasturlari va strategiyalarini ishlab chiqish va ta’lim tizimiga tatbiq etish bugungi kunda dolzarb masalaga aylangan.

Ta’lim tizimini rivojlantirish hamda ta’lim sifatini oshirish maqsadida jahon miqyosida amalga oshirilayotgan islohotlarni amalga oshirishda BMTning YUNESKO tashkilotining o’rni katta. BMTning ta’limning barcha sohalari bo’yicha yetakchi agentligi sifatida YUNESKO ta’lim sohasida global va mintaqaviy yetakchilikni ta’minlaydi, ta’lim tizimlarini mustahkamlaydi va asosiy tamoyil sifatida gender tengligi bilan ta’lim orqali zamonaviy global muammolarga javob beradi. YUNESKO tashkiloti ta’lim sohasini rivojlantirish hamda yer yuzidagi barcha aholi sifatli ta’lim olishi uchun “Barcha uchun ta’lim”, “Barcha uchun ilm-fan”, “Global ta’lim indikatorlari”, “Ta’lim tizimini 21-asr uchun modernizatsiya qilish”, “Ta’limni raqamlashtirish”, “Ta’lim 2030-yilga qadar harakatlar”, “Barqaror Rivojlanish Dasturi 2030” kabi turli xil dasturlar va tashabbuslarni amalga oshirib kelmoqda. Shuni alohida ta’kidlash joizki, “Barqaror Rivojlanish Dasturi 2030” ning 4-maqsadini “Inklyuziv va sifatli ta’lim” tashkil etib, inklyuziv va adolatli, sifatli ta’limni ta’minlash va barcha uchun uzluksiz ta’lim olish imkoniyatlarini targ’ib qilish majburiyatini oladi.⁴⁵

Bugungi kunda mamkatimizda ham ta’lim tizimini takomillashtirish hamda ta’lim sifati va samaradorligini oshirish uchun ham bir qancha islohotlar olib borilmoqda. Ushbu islohotlar ilg’or xorijiy davlatlar tajribasi asosida hamda zamon talablari asosida amalga oshirilib kelinmoqda. Shuningdek, ta’lim sifatini oshirish hamda tajribalar almashish maqsadida ikki tomonlama xalqaro shartnomalar va ko’p tomonlama bitimlar imzolanmoqda. Bu xalqaro hamkorlik Respublikamiz ta’lim tizimini yana yuqori pog’onaga ko’tarilishida ulkan hissa qo’shadi. So’nggi paytlarda Osiyo davlatlarining rivojlanishida ta’lim hamkorligi va ta’limga kiritilgan investitsiya katta ahamiyatga ega bo’ldi. Xususan mamlakatimizning Janubiy Koreya

⁴⁵Sustainable Development Goal 4 (SDG4)
[https://www.unesco.org/sdg4education2030/en/sdg4#:~:text=Sustainable%20Development%20Goal%204%20\(SDG4\)%20is%20the%20education%20goal,economic%2C%20social%20and%20environmental%20dimensions.](https://www.unesco.org/sdg4education2030/en/sdg4#:~:text=Sustainable%20Development%20Goal%204%20(SDG4)%20is%20the%20education%20goal,economic%2C%20social%20and%20environmental%20dimensions.)

respublikasi, Yaponiya, Xitoy va Singapur kabi rivojlangan Osiyo davlatlari bilan ta’lim sohasidagi hamkorliklari natijasida yurtiizda ta’lim sohasida ilmiy tadqiqotlarning samarasi tobora yuksalib bormoqda. Xususan, 2014-yilda tashkil etilgan “INHA” universiteti, davlatimiz rahbarining 2018-yil 2-iyuldagi PF-3821 sonli farmoniga binoan tashkil etilgan Toshkent shahridagi “Puchon universiteti”, 2018-yil 15-oktabrda rasman faoliyatini boshlagan Toshkent shahridagi “Toshkent kimyo xalqaro universiteti (avvalgi nomi “Yoju” Texnika instituti)”, 2019-yil 23-avgust kuni Vazirlar Mahkamasining 714-sonli qaroriga asosan 2020-2021 o’quv yilidan faoliyatini boshlagan Farg’ona shahridagi “Koreya xalqaro universiteti”, 2020-yildan o’z faoliyatini boshlagan “Adju universiteti”ni oliy ta’lim tizimidagi xalqaro hamkorlikning muhim natijalari sifatida e’tirof etish joiz⁴⁶. Bundan tashqari, O’zbekiston bir qator xalqaro tashkilotlar doirasida ta’lim sohasidagi ko’p tomonlama bitimlarga ham qo’shilgan. Jumladan, YUNESKO dasturlari⁴⁷, Bolonya jarayoni⁴⁸, Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorligi “CAREC”⁴⁹ doirasidagi ta’lim tashabbuslarida ishtirok etmoqda. Shuningdek, BMTning “Barqaror Rivojlanish Dasturi”⁵⁰ tomonidan belgilangan maqsadlarni amalga oshirishda ham O’zbekiston faol ishtirok etib kelmoqda.

Maqola maqsadi: Xalqaro tajribalar asosida ta’lim sifatini, samaradorligini oshirish tadqiqoti bo’yicha olib borilgan adabiyotlar tahlilini o’tkazish.

Metod. Tadqiqot maqsadiga erishish va qo’yilgan vazifalar yechimini topish uchun umumilmiy (tarixiy, biografik, kontent-tahlil), test, anketa so’rov, suhbat, pedagogik kuzatish, tajriba-sinov o’tkazish kabi tadqiqot metodlaridan foydalaniladi.

Muammoning o’rganilganlik darajasi.

⁴⁶ Saidamirxon Mahmudov Zamonaviy taraqqiyotning yangi bosqichida Koreya-O’zbekiston hamkorligining istiqbollari/O’tmishga nazar 3-jild 10-son/Toshkent 2020.-24-31

⁴⁷ O’zbekiston YUNESKOning Ta’limga erkin kirish (Education for All -EFA), Barcha uchun ilm-fan (Science for All), Global ta’lim indikatorlari (Global Education Indicators), Ta’lim tizimini 21-asr uchun modernizatsiya qilish (Innovative Education for the 21st Century), Ta’limni raqamlashtirish dasturlariga faol ishtirok etib keladi.

⁴⁸ Bolonya jarayoniga qo’shilish to’g’risidagi memorandum 2018-yilda imzolangan.

⁴⁹ Education for Sustainable Development Program (ESD)

<https://carececo.org/en/main/activity/programs/esd/>

⁵⁰ O’zbekistonda Barqaror Rivojlanish Maqsadlari bo’yicha bizning faoliyatimiz

<https://uzbekistan.un.org/uz/sdgs>

G’arb mamlakatlari olimlaridan J.Hattie, J.Fisher, N.Frey, D.Wiliam⁵¹ ta’lim samaradorligini baholash hamda ta’lim sifatini oshirish borasida global miqyosida katta ta’sir ko’rsatgan strategiyalar ishlab chiqishgan. Osiyo mamlakatlari olimlaridan Son Eunjin, Lee Sun Hee, Woo Ara⁵²larning Koreya ta’lim tizimini isloh qilishda teskasi ta’lim dasturini qo’llash va innovatsion texnologiyalarni ta’lim tizimiga integratsiya qilish borasida olib borayotgan tadqiqotlari va amalga oshirayotgan islohotlari diqqatga sazovor.

M.Parpieva, A.Xo’jaev, S.Turatosheva, G.Yuldasheva, H.Shermatova, ⁵³ kabi tadqiqotchi olimlar bugungi kunda mamlakatimizda ta’lim tizimiga innovatsion texnologiyalarni integratsiya qilish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta’limga joriy qilish orqali ta’lim sifatini oshirishga katta yordam berib kelmoqdalar.

Muhokama “Xalqaro tajribalar asosida ta’lim sifatini oshirish strategiyalari va ularni O’zbekistonda joriy qilish imkoniyatlari” mavzusi hozirgi kunda mamlakatimiz uchun dolzarb bo’lgan mavzulardan biri hisoblanadi. Ta’lim sifatini oshirish va ta’lim tizimini isloh qilish butun dunyo ta’lim tizimlari uchun ustuvor vazifadir. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda ko’plab davlatlar innovatsion ta’lim usullari hamda raqamli ta’lim texnologiyalarini ta’lim jarayoniga joriy qilish orqali ta’lim sifati samaradorligini yaxshilash borasida turli xil ilmiy tadqiqotlar olib bormoqda. Mamlakatimiz olimlaridan O’I. Djamalov “Bugungi kunda ta’lim sifati va jozibadorligini boshqarishda fan, ta’lim va ishlab chiqarish o’rtasidagi integratsiyani mustahkamlash, sohaga oid tashkilotlar bilan innovatsion-korporativ hamkorlikni zamonaviy yondashuv asosida rivojlantirish maqsadga muvofiqdir” deb

⁵¹ John Hattie, Julie Stern Douglas Fisher, Nancy Frey “Visible Learning for Social Studies”/2020.-192p; Dylan Wiliam/ Leadership for Teacher Learning/2016.-290p, Creating the Schools Our Children Need/2018.-216p, Making Room for Impact: A De-implementation Guide for Educators/2023.-344p; DylanWiliam, Douglas Fisher, Nancy Frey Student Assessment/2024.-176p;

⁵² Son Eunjin/ Current Status and Improvement of Flipped Learning Class in Korean Education/ dissertation for the Master's degree 2021.-72p; Lee Sun Hee/ Development of a Gamified Instructional Design Model and Guidelines for Higher Education/ dissertation for Doctor's degree 2021.-251p; Woo Ara/ A Study on the Flipped Learning for STEAM Education based Space Intelligence Activation/ dissertation for Doctor's degree 2022.-261p;

⁵³ Parpieva M.M Ta’lim tizimi sifatini oshirishda innovatsion faoliyat/ Academic research sciences volume 2, 2021.-491-503; Xo’jaev A.A Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifati monitoringini takomillashtirish/ i.f.d ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent, 2019. 157b; Turatosheva S.R Kadrlar tayyorlashda ta’lim sifatini oshirish asosiy omil sifatida/ International Scientific and Practical Conference volume 3, 2022.- 322-327; Yuldasheva G., Shermatova H. Ta’limda innovatsion texnologiyalarning qo’llanilish istiqbollari/ Science and innovation international journal volume 1, 2022.-5-9;

aytib o’tgan. Shuningdek, 2019 yil aprelida O'zbekiston Prezidenti 2030 yilga qadar Xalq ta'limi tizimini rivojlantirish kontseptsiasini tasdiqladi. Ta'lim infratuzilmasini yaxshilash va kengaytirish hamda o'qitish metodikalarini takomillashtirishdan tashqari, konsepsiyada talabalar o'zlashtirishini baholashning xalqaro tadqiqoti – PISA reytingiga ko'ra O'zbekiston 2030 yilga qadar jahonning 30 ta etakchi mamlakatlari qatoriga kirishi maqsad qilib qo'yilgan.⁵⁴ Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda Respublikamizda ta'lim sifati monitoringi jarayonida xalqaro baholash dasrturlarini keng joriy etish, o'qitish sifati baholashning elektron tizimini takomillashtirish, ta'lim sifati prognostikasiga ustuvorlik berish asosida diagnostik ta'minotini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga hozirda oliy ta'lim sifati monitoringini takomillashtirish, jumladan oliy ta'lim muassasalarida pedagogik faoliyat samaradorligini baholashning kvalimetrik ko'rsatkichlarini aniqlashtirish, oliy ta'lim sifati monitoring diagnostik texnologiyalarini takomillashtirishga zarurat mavjud⁵⁵ligi to'g'risida A.Xo'jayev o'z ilmiy tadqiqot ishida alohida to'xtalib o'tgan. G'arb olimlaridan J.Hattie, J.Fisher, N.Frey tomonidan chop etilgan “Visible Learning for Social Studies”⁵⁶ kitobida ta'lim sifati va samaradorligini oshirish uchun har bir ta'lim darajasiga eng mos keladigan ta'lim strategiyalari, darslar va faoliyatlarga misollar keltirilgan. Shuningdek, ushbu kitobda ijtimoiy fanlar uchun aniq strategiyalar hamda ta'lim tizimini baholash usullari taklif etilgan.

Xulosalar va tavsiyalar

Xulosa qilib shuni aytib o'tish joizki, xalqaro tajribalar asosida mamlakatimiz ta'lim tizimida tubdan o'zgartirishlar o'tkazish hamda turli xil islohatlarni amalga oshirish mumkin. Ammo, ushbu tajribalarni davlatimiz ta'lim tizimiga tatbiq etishdan avval mamlakatimizning o'ziga xos siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy hamda etnik va madaniy xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshirishni unutmazlik lozim.

⁵⁴ <https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/press-releases/ozbekistondagi-talim-sifatini-oshirish-imkoniyatlari>

⁵⁵ Xo'jaev A.A Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati monitoringini takomillashtirish/ i.f.d ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent, 2019. 157b

⁵⁶ John Hattie, Julie Stern Douglas Fisher, Nancy Frey “Visible Learning for Social Studies”/2020.-192p

Shuningdek, O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun individual yondashgan holda islohatlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sustainable Development Goal 4 (SDG4) [https://www.unesco.org/sdg4education2030/en/sdg4#:~:text=Sustainable%20Development%20Goal%204%20\(SDG4\)%20is%20the%20education%20goal,economic%2C%20social%20and%20environmental%20dimensions.](https://www.unesco.org/sdg4education2030/en/sdg4#:~:text=Sustainable%20Development%20Goal%204%20(SDG4)%20is%20the%20education%20goal,economic%2C%20social%20and%20environmental%20dimensions.)
2. Saidamirxon Mahmudov “Zamonaviy taraqqiyotning yangi bosqichida Koreya-O‘zbekiston hamkorligining istiqbollari”, O‘tmishga nazar 3-jild 10-son/Toshkent 2020.-24-31 file:///C:/Users/Hp/Downloads/administrator,+history-2020-10-4.pdf
3. Education for Sustainable Development Program (ESD) <https://carececo.org/en/main/activity/programs/esd/>
4. O'zbekistonda Barqaror Rivojlanish Maqsadlari bo'yicha bizning faoliyatimiz <https://uzbekistan.un.org/uz/sdgs>
5. <https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/press-releases/ozbekistondagi-talim-sifatini-oshirish-imkoniyatlari>
6. Xo‘jaev A.A “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifati monitoringini takomillashtirish”, 2019.-157b.
<https://diss.natlib.uz/tanishish/4b9220a1-092e-42aa-87f3-1efbb3dd3b45>
7. John Hattie, Julie Stern Douglas Fisher, Nancy Frey “Visible Learning for Social Studies”/2020.-192p

O‘TKIR HOSHIMOV QALAMIGA MANSUB “YANGA” HIKOYASI BADIYY TAHLILI

Abduvohidova Farangiz Vahob qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti 2-bosqich talabasi.

Abduxalilboyev Alisher Abdug‘ani o‘g‘li

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada O‘tkir Hoshimov hayoti, ish faoliyati haqida ma’lumotlar beriladi hamda uning “Yanga” hikoyasini tahlili qilinadi. Undagi qahramonlarga va vaziyatlarga tahliliy yondashilgan.

Kalit so‘z: yanga, hikoyanavis, ona, jurnal, tarjimachilik

Taniqli yozuvchi, hikoyanavis, publitsis hamda dramaturg O‘tkir Hoshimov ayni ikkinchi jahon urushi boshlangan davrda, (1941), Toshkentning Do‘mbirobod dahasida tug‘iladi. Bolalik davri qiyinchilikda o‘tgan hamda maktab davrida ham o‘qib, ham ishlashga majbur bo‘ladi. Toshkent Davlat universiteti jurnalistika fakulteti sirtqi bo‘limida tahsilini davom ettiradi. Shu bilan bir qatorda “Temiryo‘lchi”, “Toshkent haqiqati” va “Qizil O‘zbekiston” kabi gazetalarda ham faoliyat olib borgan. U faoliyati davomida “Toshkent oqshomi” gazetasida bo‘lim mudiri, G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyotda bosh muharrir o‘rinbosari, “Sharq yulduzi” jurnalining bosh muharriri vazifalarini bajargan. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi deputati hamda Matbuot va axborot qo‘mitasining raisi bo‘lib ham ishlagan. Yozuvchi o‘z ijodini publitsistikadan boshlaydi va 1962-yilda “Po‘lat chavandoz” nomli ilk kitobini bilan ijod olamiga qadam qo‘yadi. Xususan, “Muhabbat”, “Dehqonning bir kuni”, «Urushning so‘nggi qurboni», «O‘zbek ishi» kabi asarlari o‘zbek hikoyachiligi rivojiga salmoqli hissa bo‘lib qo‘shildi. Nasr yo‘nalishidagi ijodini hikoyalar yozish bilan boshlaydi, ilk hikoyasi “To‘rt maktub” 1963-yilda nashr ettiriladi. Keyinchalik esa hikoyadan kattaroq janr qissa yozishga

kirishadi. “Cho‘l havosi”, “Odamlar nima derkin”, “Shamol esaveradi” qissalari maydonga keldi. Yozuvchiga kata shuhrat keltirgan qissasi bu – “Qalbingga quloq sol”. bu asar uchun Respublika Yoshlar mukofotiga sazovor bo‘ldi. Jamiyat ijtimoiy hayotidagi illatlarni, turg‘unlik davrini yoritish asnosida davrning muhim ma’naviy-axloqiy masalalarini “Nur borki, soya bor” romanida to‘liq aks ettirgan. “Ikki eshik orasi” romanida esa yozuvchi qariyb qirq yillik davrni o‘z ichiga olgan va bir qator chigal va murakkab taqdirler misolida o‘z xalqining tarixiy taqdirini mahorat bilan gavdalantiradi. Bu roman esa yozuvchiga Hamza nomidagi Respublika Davlat mukofotini olib keladi.

Uning «Qalbning oppoq daftari», «Muqaddas qasamni buzganlar», «Avlodlarga nima deymiz», «Mantiq qani?», «Davlat siri» kabi maqolalari esa so‘nggi yillar o‘zbek publitsistikasining yutuqlaridan biri hisoblanadi.

Dramaturg sifatida ham zamonaviy adabiyot rivojiga ta’sir ko‘rsatdi. Uning «Hazon bo‘lgan bahor», «To‘ylar muborak», «Vijdon dorisi», «Inson sadoqati», «Qatag‘on» drama va komediyalari Respublika teatrlari sahnalaridan munosib o‘rin egallagan. «Daftar hoshiyasidagi bitiklar» (2001) kitobi ijtimoiy-ma’naviy hayotda muayyan iz qoldirgan.

O‘tkir Hoshimov tarjimon sifatida O. Berggolts, S. Sveyg, Mustay Karim, V. Shukshin asarlarini o‘zbek tiliga o‘g‘irgan. Uning eng yaxshi va sara asarlari rus va boshqa tillarga tarjima etilgan. Adibning jami nashr etilgan asarlari ellikdan ortiq bo‘lib, ularning umumiy tiraji qariyb ikki milliondan oshadi. O‘. Hoshimovga samarali ijodiy mehnati uchun 1991 yili «O‘zbekiston xalq yozuvchisi» faxriy unvoni berilgan. «Mehnat shuhrati» (1996), «Buyuk xizmatlari uchun» (2001) ordenlari bilan mukofotlangan. 2013 yil 24 may kuni Toshkent shahrida vafot etgan.

Biz yozuvchining “Yanga” hikoyasiga e’tibor qarataylik. Bu hikoyada Yanga, Akmal, Klara, Lola, akmalning akasi va onasi kabi shaxslar tilga olinadi. Hikoya yanganing Akmalxonlarnikiga kelgani va Akmalxonning ishdan kelib yangasi bilan ko‘rishish sahnasi bilan boshlanadi. U uygakelganda tanish ovoyni eshitadi va shu kishi eshikni ochadi. Bu qahramon uning yangasi edi. U Akmalxon bilan ko‘rishib bo‘lgach uydan chiqib ketadi. Keyin u xotini Klaradan yangasi nima maqsadda

kelganini so‘raydi. Shunda xotini bepisandlik bilan pul olishga kelgandirda deydi. Shunda u xotini bilan tortishib qoladi. Akmalxon xotini Klara bilan sevishib oila qurgan, ularning Lola ismli qizchalari bor. Klara shu paytgacha eri bilan janjallashmagandi. Ammo bugun Akmalxon bilan tortishadi. Sababi puli bo‘la turib yangasiga bermagan edi. Shu paytlarda Akmalxonning akasining ishlari ham biroz yurishmayogan edi. Qish yaqinlashyotganligi uchun jiyanlariga kiyim olib bermoqchi bo‘lgandir deb o‘ylaydi. Pulni olganda xotini “pulga tegmang, U pulga qizimizga palto olaman”.-deydi. Ammo pulni olib chiqib akasining hovlisiga boradi. U yangasi kelin bo‘lib tushganda onasi tirik edi. O‘qishga borish uchun kiyimlarini hamisha yangasi dazmollab qo‘yardi. Onasi vafot egandan so‘ng ham bu holat o‘zgarmadi. Yangasi doimgiday kiyimlarini taxt qilib qo‘yar, kerak bo‘ladi deb ozroq pul ham solib qo‘yardi. Biroq moddiy ahvol yomonlashib aksi bir o‘zi ishlab pulni yetkazolmayotganini ko‘rib, o‘qishni tashlamoqchi bo‘adi. Shunda ham yangasi uni ko‘ndirib , o‘qishiga yordam beradi. U o‘z ota uyiga keldi. Uy hamon o‘sha-o‘sha, hech yeri o‘zgarmagan va doimgiday ozoda. Yangasi uni ko‘rib karavatga taklif qiladi. Ular gaplashib o‘tirishadi va gap orasida Akmalxon ishdan endi pul olgani va buni klara bilmaganligini aytadi. Pulni berib jiyanlarimga qishlik kiyim olib berarsiz deb beradi. Shunda yangasi “Shu hafta oyimni o‘lgan kunlari edi. Shunga qarindoshlarni yig‘ib maraka qilmoqchi edik. Shunga biroz yetmagandi” deydi. Shunda Akmalxon uyalib ketadi. Shu bilan hikoya yakunlanadi.hikoyada syujetlar va kompazitsiya juda yaxshi tanlangan.

Bu hikoyada onaga muhabbat, kelinning qaynonasiga bo‘lgan sevgisini va yanganing qayn ukasiga bo‘lgan hurmatini ko‘rish mumkin. O‘zbekona ruhda yozilgan hikoya desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1) 5-sinf adabiyoti. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasibosh tahririyati. Toshkent - 2020
- 2) uzsmart.ru
- 3) z.m.wikipedia.org
- 4) tafakkur.net

YOSH KADRLARDA BOSHQARUV LIDERLIK KO’NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Ro’zimatova Mohlaroyim Xamza qizi

Toshkent shahridagi Puchon Universiteti Talabasi

Ilmiy ish rahbari: **Turayeva D.R.**

Annotatsiya: Ushbu ilmiy tadqiqot ishida yosh kadrlarda boshqaruv va liderlik ko’nikmalarini shakllantirish hamda boshqaruv salohiyatini yuksaltirish nazarda tutilgan. Maqola yosh kadrlarga jamoa bilan ishlash va motivatsiya yaratish, tashabbuskorlik hamda shaxsiy yetakchilik qobiliyatini rivojlantirish haqida so’z boradi. Tadqiqotning maqsadi yosh kadrlarning boshqaruv va liderlik ko’nikmalarini rivojlantirish jarayonini o’rganish, unga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash va samarali metodlarni ishlab chiqishdan iborat.

Kalit so’zlar: liderlik, boshqaruvchanlik, yosh kadrlar, motivatsiya, jamoani boshqarish, shaxsiy rivojlanish.

Аннотация: В данном научном исследовании рассматривается формирование управленческих и лидерских навыков у молодых кадров, а также повышение их управленческого потенциала. Статья посвящена вопросам работы молодых специалистов в команде, создания мотивации, развития инициативности и личных лидерских качеств. Цель исследования заключается в изучении процесса развития управленческих и лидерских навыков у молодых кадров, выявлении факторов, влияющих на этот процесс, и разработке эффективных методов.

Ключевые слова: лидерство, управленческие навыки, молодые кадры, мотивация, управление командой, личностное развитие.

Annotation: This scientific study examines the development of managerial and leadership skills among young professionals and the enhancement of their managerial potential. The article addresses topics such as teamwork among young specialists, creating motivation, fostering initiative, and developing personal leadership qualities.

The aim of the research is to study the process of developing managerial and leadership skills in young professionals, identify the factors influencing this process, and devise effective methods.

Keywords: leadership, managerial skills, young professionals, motivation, team management, personal development.

Lider bo’lish san’atini o’rgatib bo’lmaydi, buni faqat o’rganish mumkin.

Xarold Jenin

Kirish: Insonning eng kata boyligi uning iste’dodidi, tug’ma boyligidir. Xalqning eng kata boyligi ko’mir, gaz yoki neft emas, balki unga berilgan inoyatdir. Iste’dodni barvaqt yuzaga chiqarish, unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo’lish, qol aversa, iste’dodni so’ndirmaydigan tizim yaratilishi lozim – bularning barchasi har bir xalqning kelajagini shakllantirish masalasidir. Buning uchun esa qo’limizdan chiqayotgan har bir bitiruvchimizni o’zi ketayotgan sohada – xoh davlat sektori, xoh xususiy sektor yoki ilm – fan sohasi bo’lsin u yerda jiddiy o’zgarishlarni qiluvchi, soha liderlariga va drayverlariga aylanuvchi qilib uchirma qilishimiz shart⁵⁷. Boshqaruv va liderlik tushunchalari ko’plab ilmiy tadqiqotlarning obyekti bo’lib kelgan. Boshqaruv – bu jamoaning maqsadlariga erishish uchun resurslarni samarali boshqarish jarayoni, liderlik esa – insonlarni aniq maqsadga yo’naltirish va ilhomlantirish qobiliyatidir. Liderlik ko’nikmalari liderning ichki motivatsiyasi, qaror qabul qilish, kommunikatsiya va jamoa boshqarish kabi bir qator qobiliyatlarni o’z ichiga oladi. Bugungi tezkor rivojlanayotgan dunyoda boshqaruv va liderlik ko’nikmalariga ega yosh kadrlar ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotning muhim omiliga aylanmoqda. Yosh avlod vakillarining liderlik salohiyatini oshirish nafaqat ular uchun shaxsiy muvaffaqiyatga, balki jamiyat taraqqiyotiga ham xizmat qiladi. Shu sababli, yosh mutaxassislarning boshqaruv va liderlik ko’nikmalarini rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi.

⁵⁷ A. Umirdinov Orzudagi Professor 2024.

Lider – jamoa a’zolari nomidan qaror qabul qilish va harakat qilish huquqiga ega bo’lgan shaxs hisoblanadi. Haqiqiy lider odamlar bilan samarali munosabatda bo’lishi, o’zini yaxshi bilishi va ish oqimlarini tushunishi kerak. O’tgan davr mobaynida davlat va jamiyat boshqaruvi, ijtimoiy- iqtisodiy, sud – huquq va boshqa sohalarda boshqaruv kadrlarini tayyorlash bo’yicha muayyan ishlar amalga oshirildi. Xususan, yuqori malakali boshqaruv kadrlari zaxirasini shakllantirishga ijobiy ta’sir ko’rsatgan O’zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi faoliyati isloh qilindi, shuningdek , Akademiya huzurida mamlakatimizning istiqbolli yosh mutaxassislarini qayta tayyorlaydigan va malakasini oshiradigan Yoshlar muammolarini o’rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tashkil etildi.

2018- yilning 28- noyabr kuni O’zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi qoshidagi Yoshlar muammolarini o’rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tomonidan Davlat boshqaruvi akademiyasining kichik anjumanlar zalida “ O’zbekistonda yosh rahbar kadrlarning boshqaruv salohiyatini yuksaltirish: muammo va istiqbollari ” mavzusidagi respublika ilmiy – amaliy konferensiyasi o’tkazildi. Konferensiya 2017 – 2021 – yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasining to’rtinchi ustuvor yo’nalishi 4.5 bandi hamda O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 – yil 5 – iyuldagi PF – 5106 – son “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O’zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo’llab – quvvatlash to’g’risida”gi Farmonida belgilangan ustuvor vazifalardan kelib chiqib, dunyo mamlakatlari tajribasini inobatga olgan holda yoshlarning boshqaruvchanlikqobiliyatini aniqlash va salohiyatini rivojlantirish , yosh istiqbolli kadrlarning professional rivojlanishini tahlil qilish, ular faoliyatini samaradorligi mezonlarini aniqlash, yoshlarga oid davlat siyosatini yanada rivojlantirish maqsadida tashkil etildi.

Yosh kadrlarda boshqaruv va liderlik ko’nikmalarini shakllantirishning ahamiyati shundaki yosh kadrlar tashkilotlarning kelajakdagi rahbarlari bo’lib, ular o’z faoliyatida samarali boshqaruv va liderlik ko’nikmalariga ega bo’lishi

kerak. Ularning salohiyatini to’liq amalga oshirish uchun muvofiq ta’lim va amaliyot zarur. Boshqaruv va liderlik ko’nikmalarini shakllantirish, nafaqat yoshlarning professional muvafaqqiyatga, balki tashkilotlarning umumiy rivojlanishiga ham kata ta’sir ko’rsatadi.

Bundan tashqari, kelajakda boshqaruvchi lider bo’ladigan yosh kadrlarni tayyorlashda qiziqishi bo’lgan bolalarga maktabdan boshqaruv va yetakchilik ko’nikmalarini shakllantirib borish kerak. Ular uchun alohida to’garak ko’rinishidagi dars jarayonlarini tashkil etish ham maqsadga muvofiq bo’ladi. Bosqichma – bosqich amalga oshirilgan darslardan so’ng albatta ularni rag’batlantirib turish ham joizdir. Zero, bu yosh liderlarning shijoatiga shijoat qo’shadi. Ularga e’tibor qaratish yoshlikdan qobiliyatlarini shakllantirish eng muhim vazifalardan biridir. Yoshlarda boshqaruv va yetakchilik salohiyatini ko’rgan chog’imizda ularga tanlangan yo’lidagi qiyinchiliklarga ko’maklashishimiz va yangi ko’nikmalarni o’rgatishimiz kerak

Shu o’rinda o’z fikrimni bildiradigan bo’lsam lider – bu qo’rquvni boshqara olgan, ilmni olg’a sura olgan, harakati bilan ko’rsata olgan insonlar deb bilaman. Bularni bitta qilib jamlaganda lider qachonki boshqa odamga baxt yarata olsa o’sha inson lider hisoblanadi. Shuni ayta olamanki, ta’lim muassasalarida boshqaruv va liderlik qobiliyatlarini shakllantirish borasida turli xil tadbirlar, musobaqalar ham yosh kadrlarga yanada ildamroq harakat qilishiga turtki bo’ladi. Yosh kadrlar uchun liderlik ko’nikmalarining ahamiyati quyidagilardan iborat deb hisoblaymiz: samarali jamoani boshqarish, innovatsion va tashabbuskor yondashuvlarni rivojlantirish, ish jarayonida qaror qabul qilish tezligi va aniqligi, Liderlik va boshqaruv ko’nikmalarini rivojlantirish usullarini tadqiq qilishga qaratilgan tadqiqotimizda Yosh kadrlarni real boshqaruv vaziyatlarida ishtirok etishga jalb qilish, Muvofiq liderlik uslublarini o’rgatish, Yosh kadrlarni tajribali rahbarlar bilan birgalikda ishlashga jalb qilish, Har xil vaziyatlarda tezkor va to’g’ri qaror qabul qilish ko’nikmasini rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq deb o’ylaymiz.

Xulosa va tavsiyalar

Yosh kadrlarning boshqaruv va liderlik ko’nikmalarini rivojlantirish uzluksiz ta’lim va amaliy mashg’ulotlar orqali amalga oshirilishi zarur. Ular uchun ijtimoiy va

iqtisodiy muhitni rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar tashkil qilish tavsiya etiladi. Motivatsion omillar va zamonaviy trening usullari qo‘llanilishi ularning salohiyatini yanada oshiradi. Shu tarzda, yosh kadrlarning liderlik va boshqaruv qobiliyatlarini rivojlantirish milliy rivojlanish uchun strategik ahamiyatga ega jarayondir.

Foydalanilgan adabiyatlar ro‘yxati:

1. Ibragimov X. Abdullayeva Sh. “Pedagogika nazariyasi(darslik).” 2008.
2. www.mo-gol.ru sayti
3. www.lex.uz sayti O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.05.2018 yildagi PQ- 3755- son Qarori
4. <https://cyberleninka.ru/> sayti
5. Alisher Umirdinov. Orzudagi Professor 2024.

THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE SOCIO-ECONOMY IN UZBEKISTAN

Usmankhodjaeva Suraye Mukhtarovna

Assistant of the Department of Management and Marketing, Al-Khwarizmi
University of Information Technology
usman.surayyo@gmail.com

Annotation. This article examines the aspects of the development and impact of the digital economy, the impact of digital technologies on the economic life of society, and the corresponding changes due to innovation, the introduction of AI and new business models. Digitalization is changing society, our concepts of success and accelerated pace are forcing us to reconsider social attitudes and habits. The introduction of digital technologies in government structures and organizations radically changes legislation and requires close attention and qualitative structural changes. Issues of morality and ethics, support for socially vulnerable segments of the population in a changing reality with the introduction of a digital system everywhere, including in the range of social services, need to be studied and worked out. By combining the efforts of the state, business, society, we can achieve a significant improvement in the position of digitalization of our country, which in turn will lead to an improvement in the overall well-being of our economy.

Key words: digital economy, state, society, social support, AI.

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING IJTIMOIIY- IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Usmanxodjayeva Surayyo Muxtarovna

Al-Xorazmiy nomidagi Axborot texnologiyalari universitetni menejment va
marketing kafedrasini assistenti
usman.surayyo@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va ta'siri, raqamli texnologiyalarning jamiyat iqtisodiy hayotiga ta'siri, innovatsiyalar tufayli tegishli o'zgarishlar, AI va yangi biznes modellarini joriy etish masalalari o'rganib o'tilishi ko'rib o'tilishi mumkin. Raqamlashtirish jamiyatni o'zgartirmoqda, muvaffaqiyat haqidagi tasavvurlarimiz va tezlashtirilgan sur'atlar bizni ijtimoiy qarashlar va odatlarni qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda. Davlat tuzilmalari va tashkilotlarida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi qonun hujjatlarini tubdan o'zgartiradi hamda diqqat va sifat jihatidan tarkibiy o'zgarishlarni talab etadi. Axloq va odob-axloq masalalari, aholining ijtimoiy zaif segmentlarini qo'llab-quvvatlash hamma joyda, shu jumladan ijtimoiy xizmatlar doirasida raqamli tizimni joriy etish bilan o'zgarib borayotgan haqiqat sharoitida o'rganilishi va ishlab chiqilishi kerak. Davlat, biznes va jamiyat sa'y-harakatlarini birlashtirish orqali mamlakatimizni raqamlashtirish pozitsiyasini sezilarli darajada yaxshilashga erishishimiz mumkin, bu esa o'z navbatida iqtisodiyotimizning umumiy farovonligining yaxshilanishiga olib keladi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, davlat, jamiyat, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, AI.

Introduction.

The digital economy is perceived by society today as a means, a way to solve almost any problem, this is easy to see from the number of studies in the social, economic and humanitarian sciences that are now being conducted in all countries of our world, in public disputes, we see how legislation is changing and supplementing, politicians are conducting serious debates on this topic, and the Internet is full of explanations on this topic. But we need to understand that the digital economy is closely linked with other sciences, moreover, it is impossible to consider digitalization separately without society, for which this system was created and developed. And perception in the context of a full understanding of why we need the digital economy, how it can serve humanity, what are the pros and cons, how to optimize the processes of full application of this knowledge – we must work out,

understand and solve all these issues not only for ourselves, but also for our future generation.

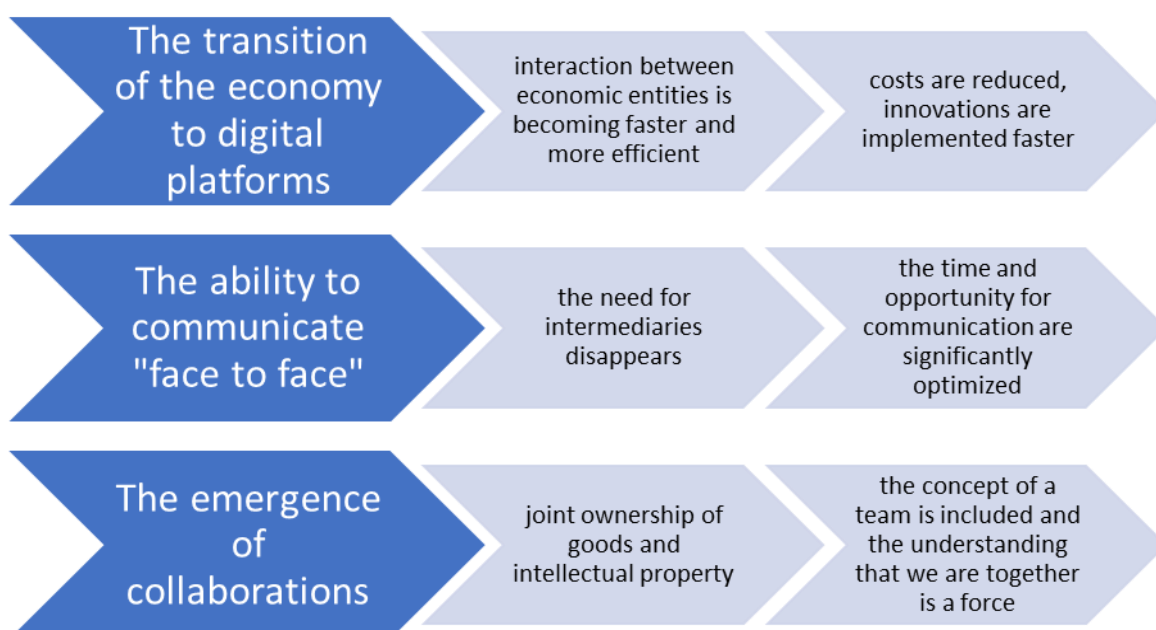
Literature review.

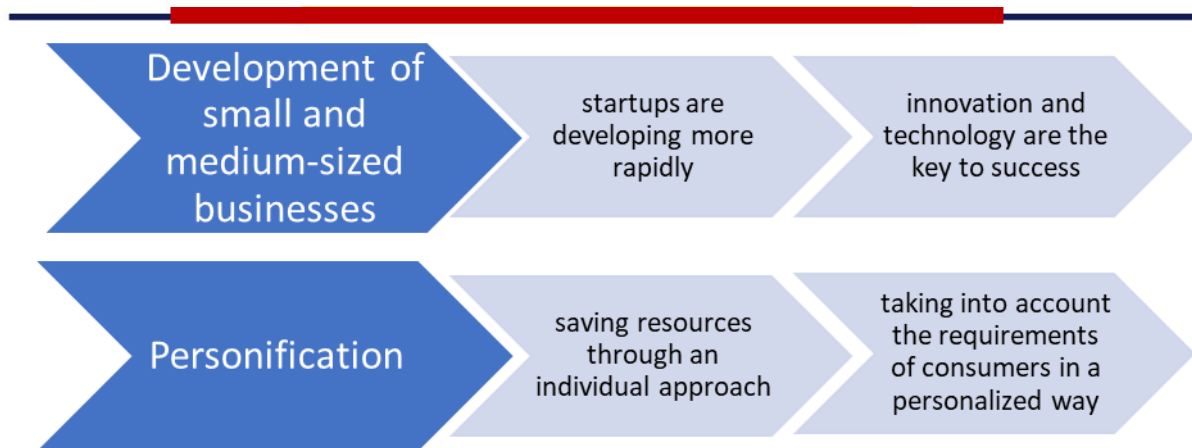
The main statistical information is taken from the Internet, the database of the Google Scholar system is used, the article also uses data and statistics of national sites, articles and abstracts of foreign resources (journal The Guardian, Algorithm Watch), for the necessary addition and to provide reliable examples. The information directly used in this article on the challenges and problems associated with the with the introduction of the digital economy into the lives of our compatriots, about the social sector as the most vulnerable in every state system.

Research methodology.

The methodological base of the study is represented by theoretical provisions. As a basic research method, the author uses a logical and structural analysis of theoretical statistics provided in the public domain. The main methods are analysis and synthesis, which allow us to show the results of the study, and draw conclusions about the trend in the development of the digital economy in our country as one of the drivers of the modern world on the example of countries such as Spain, Great Britain and others.

Discussion and result.

Rice. 1 Features in the classification of the digital economy.

Digitalization has reached a new level, and companies that have staked on the development of their company in this segment have become global giants. Facebook, Amazone, Apple, Alibaba Group, Microsoft, and a host of other companies in this direction are among the first companies in the world by market capitalization. As indicated in the article "Digital Economy: Problems and Prospects" by T.V. Lyubavin, today the United States and China are the leaders of the digital economy, and are included in the list of the richest countries in the world with a high GDP. This, in turn, is characterized by the high development of the market and market relations, as well as the well-being of the population of these countries⁵⁸.

It is worth noting that the development of the digital economy is not quite uniform as we can imagine. There are countries where digitalization is in its infancy, according to a report by the ITU (International Telecommunication Union), in the poor countries of our planet, where 14 percent of the population lives, only 407 million people used the Internet⁵⁹, and vice versa, for example, in the People's Republic of China there is an "Internet within the Internet", a kind of national digital space, the number of people who constantly use the Internet is 750 million people. The approach of our government is a timely and accurate diagnosis of the future, because it is digitalization and new technologies, innovations that lead states to future development and improvement in all spheres of life, make it possible to save huge

⁵⁸ Lyubavina T. V. Digital Economy: Problems and Prospects. – 2022. – T. 772. – P. 4

⁵⁹ <https://news.un.org/ru/story/2023/03/1438342>

reserves of energy and time and keep up in development compared to other countries of the world⁶⁰.

At the same time, the uniqueness of the digital economy is that it is multinational. Many countries seek to protect their Internet space at the state level, at the same time there is a simplification, standardization of the technical component and rules in this area.

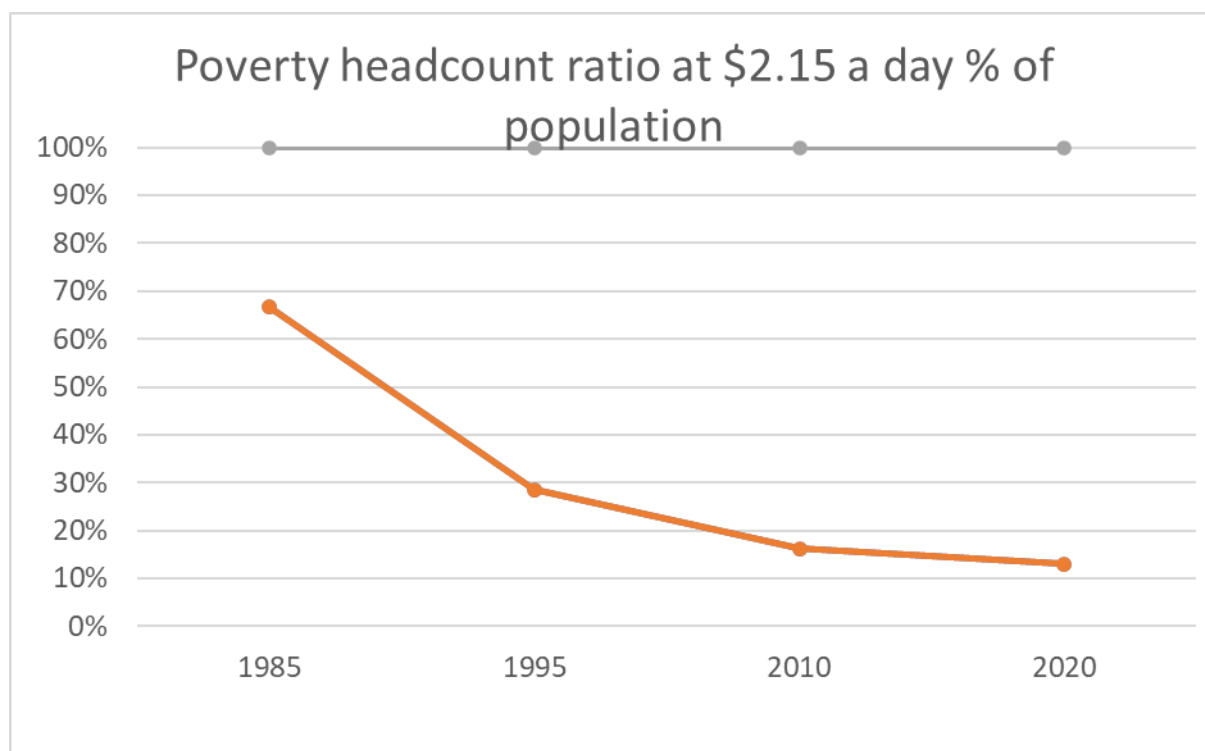
Artificial intelligence, the development of social networks, the smartphone at the level of assistant and friend, the spread of technology – all these digital changes at the level of government organizations and large industrial enterprises to small firms and corporations – have radically changed our lives and basic concepts have also undergone changes. The age of progress and technology and now the transition is not smooth and years have passed before people have time to get used to changes - new times require speed of perception. Like the new Iphone, which is updated in its line every year, so we must get used to the fact that constant changes are our today's reality. Effective development of markets is possible only if there is constant optimization and improvement of technologies, so it is worth paying attention to changes in higher education institutions and institutes. That is, the training of personnel with deep knowledge of digital technologies, and the creation of regulatory documentation for the regulation of digital markets. When looking at the prospects, the work of Kate Raworth of the University of Oxford is interesting. The only goal that the modern economy pursues is the goal of continuous growth. In this regard, the current economy is a flow of cyclical income between the state, enterprise, banks, government and trade. Kate Raworth redefines the foundations of the economy and creates a safe space for humanity that includes a social basis⁶¹.

The main task of social support, as we know, is to reduce poverty and social inequality, which means free access to existing benefits for people who are entitled to these payments, and assistance to the poor. The World Bank has a long history of

⁶⁰ Usmanhodzhaeva S. DIGITAL TRANSFORMATIONS OF SERVICE SECTOR ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2023. – T. 1. – №. 6. – P. 242-248.

⁶¹ Pavlova I. V., Moiseev V. O. Digital Economy: Problems and Prospects. – 2019. – №. 11. – P. 63-63.

eradicating poverty in the world, providing financial and technical support to developing countries to achieve the goal of reducing poverty within a generation. Over the past three decades, there has been a gradual decline in the number of people living in extreme poverty around the world. The consequences of the COVID-19 pandemic and the subsequent negative impact on the economy, social sphere and health of the world's population have increased the number of people below the poverty line⁶². The crises and diseases of recent years have dealt a significant blow to the trajectory of our world's movement towards the goal of no poor people left on the planet by 2030.

Rice. 2. World Bank data, average annual growth rate per capita, real survey, average consumption or income, total population⁶³.

Recommendations and analysis of the systems of our state by independent rating agencies makes it possible to form an opinion about the state of our country in this aspect, and determines the image in front of other countries. The high rating of various independent agencies makes it possible to integrate into the world

⁶² Peresyppkin D. I. ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL DEVELOPMENT OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE CONTEXT OF THE CORONAVIRUS INFECTION PANDEMIC. – 2020. – P. 5631-5633.

⁶³ <https://data.worldbank.org/indicator/SI.SPR.PC40.ZG>

community, setting a high bar for achieving the goals of being called a state with an independent democratic society, socially protected, economically developed⁶⁴.

In Uzbekistan, as of 2024, the official level indicator for determining the poverty line has been increased by 9.3 percent, according to the report of the Statistics Agency under the President of Uzbekistan, and amounts to 621 thousand soums per person per month (20.7 thousand soums per 1 person per day)⁶⁵. The poverty rate in our country decreased from 24% in 2000 to 11.5% in 2020, now about 18.% of the adult population, which is 2.2 million adults living below the poverty line⁶⁶.

How can digitalization and the digital economy help in the field of social services and support for the poor? In our country, this area is just being formed, so it is premature to say anything specific, but it is possible to consider and compare the prospects for the use of digitalization of services with the current state of affairs⁶⁷. In each mahalla, notebooks of social protection of "women's", "youth", and the "Generosity and Support" fund have been created. But we can definitely say that there is no coordination of actions in this case. The process of obtaining social protection and benefits is complex in itself, and most importantly, the population is not sufficiently informed about social support measures. Currently, the system of social support is undergoing reform - a single portal my.gov.uz has been created, and services to the population in the social sphere are also provided automatically. The EPIGU (Unified Portal of Interactive Public Services), also working online, provides the opportunity to apply online for child benefits and financial assistance. Such work should be carried out with all types of social services provided by the state. Lonely elderly people, disabled people of various groups, orphans, low-income families, all these categories should be entered in the appropriate registers and regularly receive notifications about the status of their account, about their status and changes in it, about new regulations and decrees regarding this category of the population. Potential

⁶⁴ Usmankhodjaeva S. M. ON PROBLEMS IN IMPROVING THE POSITIONS OF UZBEKISTAN IN INTERNATIONAL RATINGS AND INDICES: THEORY, PRACTICE AND STRATEGY. – 2023. – T. 2. – №. Special Issue 13. – P. 630-633.

⁶⁵ <https://www.gazeta.uz/ru/2024/01/22/mpr/>

⁶⁶ <https://uz.kursiv.media/2024-03-07/v-uzbekistane-bolee-4-mln-chelovek-prozhivaet-za-chertoj-bednosti/>

⁶⁷ <https://uznews.uz/posts/71764>

problems of information social services are data leakage, people who simply cannot enter their data into the register in a timely manner, lack of information about this service, "refuseniks" living within remote areas who are unable to enter their data. To eliminate this kind of problem, it is necessary to establish a kind of control system that will register, keep records, refuse support to illegal participants, and deal with the consequences of events. All data will be confidential. Banks and their systems can help in this process, since bank employees who have been using online services for a long time know perfectly well how to establish work with confidential information and maintain a control system. For example, let's take the UK - this country has been a leader in digitalization since 2016. The Department for Work and Pensions (NDTP) prefers a system of intellectual developments in social security. The Department employs AIs that conduct monitoring, analytics, and make decisions based on the analysis made. Automation has led to significant savings in the work of the department, and at the same time, the speed of public service has increased and the reliability of the collected information has increased significantly. At the same time, experts argue that the use of AI and digitalization, and then the full automation of the definition of well-being and the assessment of people's well-being, raise the question of the ethical component for society. Journalist E. Pilkington⁶⁸ in a series of articles "The Poverty Algorithm" says that after digitalization is completed at the social level, the poor will become poorer, because machines do not have emotions, and they do not know empathy. Instead of compassion, they will simply withdraw the last money from your card, as many banking systems are already doing, collecting debts from their customers. that feedback is almost impossible, and challenging the AI is a difficulty in reversing an illegal decision, and there is a huge difficulty in correcting errors. An example of such an error is the power outage in Spain that occurred in 2019, with more than half a million people losing their lighting benefits due to an AI failure. The authorities are still suing the population, while refusing to provide defense lawyers with the source code of the system to check the failure⁶⁹.

⁶⁸ Pilkington E. [Digital dystopia: Algorithms punish the poor](#) // The Guardian.

⁶⁹ Kayser-Bril N. [Spain: Legal fight over an algorithm's code](#) // Algorithm Watch.

Risks and challenges are also carried by the technological features of digitalization.

According to the UN, up to 100 million tons of electronic waste are produced in the world every year, and no more than 20 percent of it is recycled. With the development of technological progress, this figure will only grow, and we are well aware of this. Technological vulnerability – blackouts, for example, can stop the activities of almost all enterprises today, since dependence on technology is now ubiquitous. the rise of cybercrime. At a press conference at the AIMC with the participation of employees of the Cybersecurity Center of the Ministry of Internal Affairs, it was reported that the number of cybercrimes in 2023 was only 5.5 thousand compared to 2020, when the number of such crimes was only 106⁷⁰.

The challenges and threats to the development of the digital economy need to be addressed in a step-by-step and comprehensive manner. We need help and support from the state, business and, of course, the public. First of all, the creation and scaling of digital platforms for business. Formation of cybersecurity systems. Supporting small and medium-sized businesses, it is here, in this environment, that startups arise as the main engines of innovation and non-standard solutions. We all remember how the creators of Facebook and Alibaba started, so ideas should be able to come to life. The training of specialists in the digital economy and the IT sphere is a priority, the future of our economy is in the hands of these young people.

Findings.

The digital economy, we can say with confidence, is a driver of growth, development and progress of the economy as a whole. This is also due to the service market, which is also developing aggressively, and the provision of quality service is now of great importance to the consumer. Thanks to technologies and the use of AI, costs have become minimal, and the eternal question of price and quality of a product or service, when comparing the methods of the traditional economy and the digital economy, of course, the digital economy will look more attractive. Digitalization

⁷⁰

<https://uz.kursiv.media/2023-12-20/v-2023-m-v-uzbekistane-bylo-sovershenno-55-tys-kiberprestuplenij/#:~:text=In%202023%2Dm%20in%20Uzbekistan,cybercrimes&text=President%20Uzbekistan%20Shavkat%20Mirziyoyev%20,cybercrimes.>

covers more and more areas in our society, and the development and digitalization of the social services sector is ahead, which causes fair debates and disputes - the issue of ethics in giving decision-making to an automaton instead of a person causes anger and indignation among many segments of our society. It is assumed that over time, the issues and challenges we are currently facing will be solved in stages and systematically, taking into account all stakeholders.

Despite the fact that our republic is not in a leading position in terms of development, every year our country confidently improves its performance. In the work to improve and optimize the digital economy, it is necessary to pay attention to the challenges and risks, increase support for entrepreneurs, nurture personnel from the younger generation in the field of IT technologies, and make it a habit to constantly grow and develop, following the trends of the time. And, of course, special attention should be paid to the social sector, as a state that supports the course for equality of all segments of the population, opposes discrimination of all kinds, supports and cares about the weakest category of the country's population - the socially unprotected stratum - and make every effort to help and adapt to the changing reality of our compatriots.

Literature / Adabiyotlar / Literature:

1. Lyubavina T. V. Digital Economy: Problems and Prospects // Personnel. – 2022. – T. 772. – P. 4
2. <https://news.un.org/ru/story/2023/03/1438342>
3. Usmanxodjaeva S. DIGITAL TRANSFORMATIONS OF ENTERPRISES IN THE SERVICE SECTOR IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – 2023. – Vol. 1. – No. 6. – P. 242-248.
4. Pavlova I. V., Moiseev V. O. Digital Economy: Problems and Prospects // Vector of Economics. – 2019. – No. 11. – P. 63-63.
5. Peresyphkin D. I. ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL DEVELOPMENT OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE CONTEXT OF THE CORONAVIRUS

INFECTION PANDEMIC // International Scientific and Technical Conference of Young Scientists. – 2020. – P. 5631-5633.

6. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.SPR.PC40.ZG>

7. Usmankhodjaeva S. M. ON PROBLEMS IN IMPROVING THE POSITIONS OF UZBEKISTAN IN INTERNATIONAL RANKINGS AND INDICES: THEORY, PRACTICE AND STRATEGY. – 2023. – No. Special Issue 13. – P. 630-633.

8. <https://www.gazeta.uz/ru/2024/01/22/mpr/>

7. <https://uz.kursiv.media/2024-03-07/v-uzbekistane-bolee-4-mln-chelovek-prozhivaet-za-chertoj-bednosti/>

8. <https://uznews.uz/posts/71764>

9. Pilkington E. Digital dystopia: Algorithms punish the poor // The Guardian.

10. Kayser-Bril N. Spain: Legal fight over an algorithm's code // Algorithm Watch.

11. <https://uz.kursiv.media/2023-12-20/v-2023-m-v-uzbekistane-bylo-soversheno-55-tys-kiberprestuplenij/#:~:text=B%202023%2Dm%20B%20Uzbekistan,cybercrimes&text=President%20Uzbekistan%20Shavkat%20Mirziyoyev%20said,cybercrimes>

AMIR TEMUR BUYUK DAVLAT ARBOBI
АМИР ТЕМУР – ВЕЛИКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ
AMIR TEMUR, A GREAT STATESMAN

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Abdulhamidova Omina Muqumjon qizi

Alijonova Ruhshona Aqliddin qizi

Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich 102- guruh talabalari

Annotatsiya: Amir Temur davrida yuz bergan o‘zgarishlar, insonparvarlik harakati, davlatdagi soliq turlari, Temuriylar davrida qurilish ishlari, me‘morchilik.

Kalit so‘zlar: insonparvarlik, soliqlar, an‘analar, ajdodlar, muomila ilmi, mo‘g‘ul hukmdorlari, savdo – sotiq.

Аннотация: Изменения во времена Амира Темура, гуманитарное движение, виды налогов в государстве, строительные работы, архитектура во времена Тимуридов.

Ключевые слова: человечность, налоги, традиции, предки, наука ведения дел, монгольские правители, торговля – торговля.

Abstract: Changes that occurred during the reign of Amir Temur, humanitarian movements, types of taxes in the state, construction work, architecture during the Timurid era.

Key words: humanitarianism, taxes, traditions, ancestors, the science of commerce, Mongol rulers, trade.

Kirish: Jahon davlatchiligi tarixidan yaxshi bilamizki, bashariyatning kelgusi taraqqiyoti uchun yurtparvarlik, insonparvarlik siyosatini olib borib namuna bo‘lgan hukmdor sanoqli. XIV asrning eng yorqin siymosi - Amir Temur ana shunday ulug‘ va mo‘tabar zotlardan biri hisoblanadi. Ammo oradan asrlar o‘tib, ulkan hududimiz mustamlakachilar qaramligiga o‘tgandan keyin sobiq sho‘ro tuzimi tufayli milliy

tarix surbetlarcha soxtalashtirildi. Buyuk Sohibqiron Amir Temur shaxsi sho‘ro mafkurachilari tomonidan salbiylashtirilib, tarix darsliklarida, ilmiy va badiiy adabiyotlarda “qora bo‘yoqlar”da berildi. Mustamlaka iskanjasida qolgan millat ulug‘ ajdodini qadrlash, uning mislsiz merosidan kuch-madat olish imkonidan mahrum bo‘ldi. O‘z vaqtida dunyoni titratgan benazir shaxs, yurtning shavkatli farzandi tariximiz sahifalaridan qarib o‘chirilib, unutishga mahkum etildi. Mustamlakachilikning asl maqsadi xalqimizning milliy ongi va milliy g‘ururini yo‘qotish edi. Lekin o‘zbek xalqi buyuk ajdodlarini, qahramonlarini unutmadi, hamisha yuragida, qalbning to‘rida saqlab keladi. O‘lkamizda Amir Temurning ulug‘vor ruhi kezib yuradi.

1931-yil 31-avgustda O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakat rahbari, jasotarli yetakchi Islom Abdug‘aniyevich Karimov bu ulug‘ zotning xotirasini astoydil tiklashga kirishdi. Millat o‘zligini anglay boshladi, tarixiy xotirasiz kelajak o‘ta tumanli ekani yurtning birinchi yo‘lboshchisi tomonidan isbotlab berildi. Yuksak ma‘naviyat bu – Amir Temur va Temuriylar davrida bunyod etilgan, yaratilgan muhtasham ma‘naviy va moddiy boyliklar edi. Amir Temur kuchli, markazlashgan davlatida amalga oshirilgan islohatlar, adolat g‘oyasi Turon hukumdorning nechog‘lik uzoqni ko‘ruvchi strategik bo‘ganini aniq ko‘rsatadi. Shuning uchun ham Islom Karimov mustaqillik O‘zbekistonning yo‘lchi yulduzi sifatida buyuk Amir Temurni tanladi. Zero, Amir Temur siymosi zamonaviy O‘zbekiston davlati uchun erk va mustaqillik ramziga aylandi.

Sohibqiron Amir Temur Kesh viloyatida Xo‘ja Ilg‘or qishlog‘i (Hozirgi Qashqa daryo, Yakkabog‘ tumani) da 1336- yil 9-aprel kuni tavallud topgan. Uning to‘liq ismi Amir Temur ibn Amir Tarag‘ay ibn Amir Barqul. Rivoyat qilishlaricha, Tarag‘ay Bahodir kunlaming birida g‘alati tush ko‘radi. Tushida bir nuroniy odam uning qo‘liga qilich tutqazadi. Islomga e‘tiqodi kuchli bo‘lgan Tarag‘ay ertasiga bomdod namozidan keyin piri shayx Shamsuddindan ko‘rgan tushining ta‘birini so‘raydi. Shayx unga «sen o‘g‘il ko‘rasan, bu o‘g‘lon dunyoni zabt etadi», deydi. Uning onasi Takina xotun Kesh yurtining obro‘li beka (bek og‘o) laridan hisoblangan. Otasi Amir Tarag‘ay barlos urug‘ining oqsoqollaridan bo‘lib, ajdodlari

Kesh va Nasaf viloyatida o‘z mulkiga ega bo‘lgan va bu yurtida hokimlik qilgan. Amir Temurning yoshligi ona yurti Keshda kechdi. Amir Tarag‘ay o‘g‘lini yoshligidan aslzodalarga yarasha o‘qitgan va har taraflama bilim bergan katta – kichik bilan muomila ilmini, ov qilish va harbiy ilmlarni o‘rgatgan. Temur yoshligidan yaxshi ta’lim va tarbiya oladi. Shu boisdan “Temur savodsiz bo‘lgan” degan uydirmalar haqiqatga to‘g‘ri kelmaydi. Yosh Temur yetti yoshidayoq madrasaga o‘qishga berildi. U madrasaga kelganda alifbodan mukammal xabardor bo‘lgan. O‘n ikki yoshidan boshlab bolalarga xos bo‘lgan ermak o‘yinlardan vos kechib, keyinchalik o‘z tengqurlari bilan sipohiylikka oid o‘yinlar bilan shug‘ullangan. Temur yoshligidan juda tadbirkor, ishning ko‘zini biladigan kishi bo‘lgan, u ayniqsa, boshqaruvning nozik ko‘pchilik uchun tushunish qiyin bo‘lgan siriirini yaxshi o‘zlashtiradi. Temur dunyoqarashida davlatga, harbiy ishlarga bo‘lgan qiziqish juda erta uyg‘onadi. Shunday qilib, Amir Temur o‘z zamonasining o‘qimishli va uquvli hukumdorlaridan bo‘lib yetishdi. Tibbiyot, matematika, falakiyot, me‘morchilik, va tarix ilmidan ham yaxshigina xabardor bo‘lgan. O‘zining ilk harbiy faoliyatini Amir Temur qo‘l ostidagi navkarlari bilan ayrim viloyat amirlariga xizmat qilishdan boshlagan. Harbiy mahorat va oliyhimmatlik Amir Temurning shuhratini oshirib, uning dong‘i butun Qashqadaryo vohasi, xususan Kesh viloyatiga yoyilgan. Amir Temur Chig‘otoy xonlaridan Qazog‘onning nabirasi, Amir Husayinning singlisi Uljoy Turkon Og‘oga uylandi va Balx hokimi bilan Amir Husayn o‘rtasida ittifoq yuzaga keldi. Mo‘g‘uliston xonlari Movarounnahrda og‘ir siyosiy vaziyatdan foydalanib, bu o‘lkada o‘z hokimyatini o‘rnatishga harakat qiladilar. Mo‘g‘uliston xoni Tug‘luq Temur 1360-1361 - yillarda Movarounnahr beklari birlasha olmay xalqni o‘z holiga tashlab ketadilar. Amir Temurning amakisi Kesh hukmdori Amir Hoji Barlos Xurosan tomonga qochib ketadi. 24 yoshli Temur o‘z yurtini mo‘g‘ulardan himoya qilish uchun ko‘p o‘ylab, Tug‘luq Temurning huzuriga boradi. Natijada u Tug‘luq Temurning yorlig‘i bilan Kesh viloyatani dorug‘asi (hokimi) etib tayinlanadi. Shu tariqa, Amir Temur siyosiy kurash maydoniga kirib keldi. Sohibqiron Amir Temur tarixan o‘ta murakkab vaziyatda, XIV arning 60-yillarida siyosat maydoniga chiqadi. Bu davrda mo‘g‘ul hukmdorlari o‘rtasida toj-u taxt,

davlat va mol-dunyo uchun bo‘lgan kurashlar shu darajada kuchayib ketadiki, bu Chig‘atoy ulusiga qarashli hududlarda tarqoqlikning avj olib ketishiga sabab bo‘ladi. Mahalliy viloyat hokimlarining o‘zboshimchalik bilan qilgan harakatlari natijasida Chig‘atoy ulusiga qarashli Movarounnahr hududida o‘nlab mustaqil bekliklar vujudga keladi. Shahrisabzda Hoji Barlos, Xo‘jandda Boyazid Jaloyir, Balxda Amir Husayn, Shibirg‘onda Muhammad Aperdi Nayman, Ko‘histonda Amir Sotilmish, Arhang saroyda O‘ljoy Aperdi va boshqalar o‘zlarini hokimi mutlaq deb hisoblashardi va bir-birlari bilan yovlashib saltanatni talon-taroj qilar edilar. Bir tomondan, mo‘g‘ul xonlari tomonidan o‘tkazilayotgan zug‘umlar, ikkinchi tomondan esa mahalliy hokimlar o‘rtasida to‘xtovsiz davom etayotgan nizo va urushlar o‘lkani mushkul ahvolga solib, oddiy xalq ommasining turmuhini og‘irlashtiribgina qo‘ygani yo‘q, ayni zamonda boy va zodagonlarning ham manfaatlariga putur yetkazadi. Shu boisdan ham o‘lkada tarqoqlikka barham berish, markazlashgan kuchli davlat hokimiyati barpo etish va so‘ngra mo‘g‘ullarning istibdodidan ozod bo‘lishga intilish g‘oyasi tobora kuchayib boradi. Xalqning ana shu istak va orzusini birinchilar qatorida tushungan mahalliy amirlardan biri Temurbek edi. Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha, 1358-yilda amir Qozog‘onning o‘g‘li Abdullohga qarshi kurash bo‘lgan mo‘gul amiri Bayon Sulduz yonida Hoji Barlos ham bo‘lgan. Ular amir Abdullohga qarshi ittifoq bo‘lib, qo‘lga kiritilgan viloyatlarni o‘zaro taqsimlab olish sharti bilan kurashganlar. Amir Temur va temuriylar davri 341 yil o‘z niyatlarini qisman amalga oshiradilar. Bayon Sulduz bilan Hoji Barlosdan yengilgan Abdulloh Andarab tomonga qochib ketadi. Bayon Sulduz bilan Hoji Barlos Movarounnahr yerlarining bir qismini egallab oladilar va uni o‘zaro taqsimlab idora eta boshlaydilar. Kesh viloyati Hoji Barlos ixtiyoriga o‘tadi. Ana shu tariqa 1358-yilda qariyb bir yarim asrdan so‘ng Movarounnahming bir qismida hokimiyatni boshqarish mahalliy aholi vakili qo‘liga o‘tadi.

Amir Temur va Temuriylar davrida soliq turlari. Sug‘orma dehqonchilik yerlaridan olinadigan asosiy soliq “xiroj” deb atalgan. Xiroj mahsulot yoki pul bilan to‘langan. U hosilga va yerning unumdorligiga qarab belgilangan. Daryo va buloqsuvlar bilan sug‘oriladigan obikor yerlardan xiroj xosilning uchdan bir qismi

(33%) miqdorida olingan. Lalmikor yerlardan hosilning oltidan bir (16,5%) dan to sakkizdan bir, yani (12,5%) miqdorida soliq olingan. Mulk yerlarning bir qismidan “ushr” yani hosilning o‘ndan bir qismi (10%) miqdorida soliq olingan. Bunday yerlar odatda zamonasining ilm-fan, ma’rifati va ma’naviy hayotida muhim nufuzga ega bo‘lgan ulomolar va mashoyiqlar tasarrufida bo‘lgan. Chorva mollardan qirqdan bir, yani 2,5% miqdorida zakot olingan. Asosiy soliqlardan tashqari mahalliy aholi begar ishlarida ham qatnashganlar. Begorda qatnashgan har bir kishi ishlash uchun kerakli asbob-uskuna va yetarli yemaklaridan o‘zi bilan olib kelishi lozim bo‘lgan.

XV asrda Temuriylar uzoq va yaqin qator qo‘shni mamlakatlar: Xitoy, Hindiston, Tibet, Eron, Rus, Volgabo‘yi va Sibir bilan munosabat savdo-sotiq qilardi. Tashqi savdoda ham Samarqand katta o‘rin tutgan. Samarqandga turi mamlakatlardan, xususan, Xurosandan ma‘danlar, Hind va Sinddan yoqut, olmos, Xitoydan atlas, choy, mushk va boshqa mollar, o‘zga mamlakatlardan oltin va kumush olib kelinardi. Kilavixo Xitoy poytaxti Xonbaliqdan 800 tuyalik savdo karvoni kelganini o‘z kundaligiga qayt etgan. Bu davrda Amir Temur va uning mahalliy noyiblari Xitoy va Hindistondan O‘rta Osiyo orqali Yaqin Sharq va Yevropa mamlakatlariga boradigan xalqaro savda yo‘li – Buyuk Ipak yo‘lida savdo karvonlari qatnovi xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha muhim chora-tadbirlar ko‘rganlar.

Sharq va G‘arb o‘rtasida savdo – sotiq va elchilik aloqalari kengaydi. Bu esa Amir Temur davlatining tashqi iqtisodiy va elchilik aloqalarining barqarorligiga olib keldi.

Amir Temur va Temuriylar davrida avvalgidek yer va mulkchilikning asosan to‘rt shakl: mulki devoniy, mulk, mulki vaqf, jamo yerlari, bo‘lgan. Sug‘oriladigan yerlarning eng katta qismi davlat mulki hisoblangan. Bu yerlarga avvalgidek mamlakat hukumdori sulton yoki amirlar egalik qilgan. Temuriylar davrida davlat yerlarini suyurg‘ol tarzida in‘om qilish keng tarqaladi. Bu davrda bosh hukmdor tomonidan yirik mulk egalariга yaxshi xizmati uchun tarxon yorlig‘i berish an‘anaga aylandi. Tarxon yirlig‘i olgan mulkdorlar barcha soliq to‘lov va majburiyatlardan ozod qilingan. Tarxonlik yorlig‘i asosan odatda amirlar, beklar, saroy amaldorlari,

sayyidlar va boshqa tabaqa vakillariga berilgan. XV asrda ham avvalgi davrlardagidek juda ko‘p yer va suv masjid, madrasa, xonaqoh, va mozorlarga biriktirilib, bunday yerlar deb atalgan. Odatda yer va suvdan tashqari ko‘plab do‘kon, korxona, tegirmon, objuvos, bozor rastalari, karvonsaroylar ham vaqf qilinib, ulardan tushgan daromat masjid, madrasa, tabib va talabalarga beriladigan nafaqalar hamda langaroxna (musofirxona) va shifoxonalarning kundalik xarajatlari uchun sarf etilgan.

Temur va Temuriylar davrida qurilish ishlari, me‘morchilik misli ko‘rilmagan darajada o‘tdi va rivojlandi. Temur va uning avlodlari davrida Samarqand, Toshkent, Buxoro Shaxrisabz, Qarshi, Turkistonda, Xurosonning markazi Hirot, Mashhad, Nishopur, Kobul va boshqa shaharlarda buyuk yaratuvchilik ishlari olib boriladi. Amir Temur buyrug‘iga asosan 1365-yilda Qarshi, 1370-yilda Samarqand, 1380-yilda Kesh shaharlari atrofida mudofaa devorlari barpo etildi. Temur o‘z ona yurtida Keshda, buyuk alloma va mutafakkir Ahmat Yassaviyga atab Turkistonda (Hozirgi Qozog‘izton) qurdirgan ajoyib, osmono‘par va muhtasham madrasalari o‘z davrida Sohibqironning kuch-qudratini jahon uzra ko‘z-ko‘z qilgan.

Tarixshunos olim Sharafiddin Aliy Yazdiy o‘zining “Zafarnoma” asarida Kesh (Shahrisabz) qo‘rg‘oni va Oqsaroyning qurilishi bayonida quyidagilarni yozgan: Sichqon yiliga to‘g‘ri kelgan (hijriy) 781-yilning oxiri (milodiy 1380-yil) erta bahor fasli edi. O‘z quvvati bilan (tabiatni) gullab yashnatuvchi me‘mor ko‘katlar va maysalar shaharni obod qilishga kirishgan, atirgul butalaridan qasrlar yaratib, la‘lgun shoxchalar uchini baland ko‘targan va ularni feruza rang naqshli barglar bilan bezagan bir vaqtda oliyhazrat Sohibqiron gullaridan mushku anbar bo‘yi taraluvchi, suvidan gulob ta‘mi keluvchi Keshning xushhavo va rom etguvchi zaminda shodlik nash‘asini surib, orom olmoq azmi bilan bu yerda saltanat taxtini o‘rnattirdi. So‘ng Shahrisabz qo‘rg‘onini qurishga farmon berdi va (ishlarni) amirlar-u lashkar ahli o‘rtasida taqsimlandi. Imorat shu qadar baland va favqulodda jozibali ediki... Hatto keksa muhandis bo‘lmish Gardun shuncha yillar jahon atrofida aylanib bo‘lishiga qaramay, bunday go‘zal binoni ko‘rmagan edi. 1404 - yilda Amir Temurning onasi Nekuzbibbi sharafiga qurib bitkazilgan, go‘zallikda tengsiz Oqsaroy ispan elchisi Klavixo 1403-yili bu yerdan Samarqand tomon o‘tayotganda hali bitmagan edi.

Ammo shunga qaramasdan u o‘z xotiralarida Oqsaroyning go‘zalligidan hayratlanganligi va qoyil qolganligini yozadi: Zero, butun bino zarhal va lajuvard bilan qoplangan bo‘lib, u yerda saroyning shuncha bo‘lma va oromgohlarini ko‘rsatdilarki, ular haqida juda uzoq so‘zlash mumkin. Saroy ziynatlari oltindan va boshqa ranglardan hayratomuz ishlangan edi. Hatto mohir ustalari bilan jahonga mashhur bo‘lgan Parijda ham bu ish juda go‘zal hisoblangan bo‘lar edi. Amir Temur o‘z saltanatining qo‘rg‘oni - Ark qal‘a, undagi betakror va go‘zal binolar qurdiradi. Ko‘ksaroy va Bo‘stonsaroy deb elda mashhur bo‘lgan binolar shaharning ko‘rki hisoblangan.

Xulosa: Xulosa qilib atganda xalqimiz ayniqsa millatning kelajagi bo‘lgan yoshlar buyuk ajdodlar tarixini qanchalar ko‘p o‘rgansa, ularning hayoti va faoliyatidan iborat va saboq olib yashasa, qalbida milliy g‘urur va iftixor tuyg‘ulari jo‘sh urib, el-u yurtga bo‘lgan muhabbati yanada ortadi. Jahon davlatchiligi tarixidan yaxshi bilamizki, bashariyatning kelgusi taraqqiyoti uchun yurtparvarlik, insonparvarlik siyosatini olib borib namuna bo‘lgan hukmdor sanoqli. Mustamlaka iskanjasida qolgan millat ulug‘ ajdodini qadrlash, uning mislsiz merosidan kuchmadat olish imkonidan mahrum bo‘ldi. Ammo oradan asrlar o‘tib, ulkan hududimiz mustamlakachilar qaramligiga o‘tgandan keyin sobiq sho‘ro tuzimi tufayli milliy tarix surbetlarcha soxtalashtirildi. Bu ezgu ishlarni amalga oshirishda esa, xalqimiz tarixida o‘tgan ko‘plab buyuk siymolar qatorida, Sohibqiron Amir Temur qadriyatini o‘rganish ham muhim ijtimoiy-siyosiy va ma‘naviy ahamiyatga ega.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Shodi Karimov, Rustambek Shamsutdinov “Vatan tarixi”.
2. I. Karimov “Yuksak ma‘naviyat yengilmas kuch”.
3. A. Muhammadjonov “O‘zbekiston tarixi”.
4. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
5. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN

UYG’UNLIGI.

6. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
7. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
8. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
9. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
10. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

KORRUPSIYA IJTIMOIIY ILLAT
CORRUPTION IS A SOCIAL EVIL
КОРРУПЦИЯ – СОЦИАЛЬНОЕ ЗЛО

Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna

Andijon davlat pedagogika instituti “Ijtimoiy fanlar” kafedrası o’qituvchisi

Abdumutalibov Samandar Quđratbek o’g’li

Muxtarjonov Asadbek Ravshanbek o’g’li

Omonqulov Sherali Shodlikbek o’g’li

Ijtimoiy-gumanitar fanlar va san’at fakulteti Milliy g’oya va ma’naviyat asoslari va
huquq ta’lim yo’nalishi 4-bosqich 401-guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada korrupsiya ijtimoiy illat sifatida ko’rib chiqiladi. Korrupsiya, davlat va jamiyatning barcha sohalariga ta’sir ko’rsatadigan muammo bo’lib, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy barqarorlikka tahdid soladi. Maqolada korrupsiyaning sabablari, uning ijtimoiy hayotga ta’siri, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurash usullari va strategiyalari tahlil qilinadi. Korrupsiyaning oldini olish va uning ta’sirini kamaytirish uchun jamiyatda ongli va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish zarurligi ta’kidlanadi.

Kalit so’zlar: Korrupsiya, ijtimoiy illat, iqtisodiy barqarorlik, siyosiy ta’sir, fuqarolik pozitsiyasi, jamiyat, ommaviy ong

Abstract: This article examines corruption as a social evil. Corruption is a problem that affects all spheres of the state and society and threatens economic, political and social stability. The article analyzes the causes of corruption, its impact on social life, as well as methods and strategies for combating corruption. In order to prevent corruption and reduce its effects, it is emphasized that it is necessary to form a conscious and active civil position in the society.

Key words: Corruption, social evil, economic stability, political influence, citizenship position, society, public consciousness

Аннотация: В данной статье рассматривается коррупция как социальное зло. Коррупция – проблема, которая затрагивает все сферы жизни государства и общества и угрожает экономической, политической и социальной стабильности. В статье анализируются причины коррупции, ее влияние на общественную жизнь, а также методы и стратегии борьбы с коррупцией. Подчеркивается, что в целях предотвращения коррупции и снижения ее последствий необходимо формировать осознанную и активную гражданскую позицию в обществе.

Ключевые слова: Коррупция, социальное зло, экономическая стабильность, политическое влияние, гражданская позиция, общество, общественное сознание.

Kirish

Korrupsiya, asosan, davlat organlari va xususiy sektorda yuzaga keladigan, resurslarni noto‘g‘ri taqsimlash va manfaatlar to‘qnashuvi natijasida paydo bo‘ladigan ijtimoiy muammo sifatida tan olinadi. U nafaqat iqtisodiy o‘sishga, balki ijtimoiy adolatga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Bugungi kunda dunyo hamjamiyati olimlar korrupsiya atamasiga turlicha yondashishadi, ya‘ni korrupsiya- shaxsiy maqsadda foyda olish uchun davlat hokimyatini suiiste‘mol qilishdir. Korrupsiya (lot. Corruptere —buzmoq) atamasi odatda mansabdor shaxslar tomonidan unga berilgan mansab vakolatlari va huquqlardan o‘zlarining shaxsiy manfaatlarini ko‘zlab qonunchilik va axloq qoidalariga zid ravishda foydalanishini anglatadi. Bugungi kunda jahon hamjamiyati oldida korrupsiya davlatlar rivojlanishiga, iqtisodiy, siyosiy, ma‘naviy yuksalishiga to‘sqinlik qilayotgan salbiy illat sifatida paydo bo‘ldi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ham ta’kidlaganidek, “Korrupsiyaning oldini olmasak, haqiqiy ishbilarmonlik va investitsiya muhitini yaratib bo‘lmaydi, umuman, jamiyatning birorta tarmog‘i rivojlanmaydi”⁷¹.

⁷¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 25-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

Haqiqatdan ham, korrupsiyaviy jinoyatlar davlatning rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi, shuningdek, xalqning davlat organlariga nisbatan ishonchini susaytiradi.

Korrupsiyaning paydo bo‘lishiga bir qator omillar sabab bo‘ladi. Ular orasida:

- Qonunchilik va nazorat mexanizmlarining zaifligi
- Ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik
- Ommaviy ongning pastligi
- Ta’lim va madaniyatning yetishmasligi

Korrupsiyaning ijtimoiy hayotga ta’siri

Korrupsiya ijtimoiy hayotda bir qator salbiy oqibatlarga olib keladi:

- Iqtisodiy o‘shishning sekinlashishi
- Ijtimoiy adolatning buzilishi
- Fuqarolar ishonchining pasayishi
- Jamiyatda norozilik va beqarorlikning kuchayishi

Korrupsiyaga qarshi kurashish uchun bir qator strategiyalarni amalga oshirish zarur:

- Qonunchilikni takomillashtirish
- Ommaviy nazorat va shaffoflikni oshirish
- Ta’lim va tarbiyani kuchaytirish
- Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish

O'zbekistonda korrupsiyaning tarqalishi va unga qarshi kurashish masalalari bo'yicha bir qator ilmiy ishlanmalar mavjud. Birinchi bo'lib, Karimov (2010) o'zining "Korrupsiya va davlat boshqaruvi" asarida korrupsiyaning davlat boshqaruvidagi ahamiyatini tahlil qiladi. U davlat apparatining zaifliklari va korrupsiyaga yo'l qo'yadigan tizimlar haqida so'z yuritadi. Tadqiqotda korrupsiyaning iqtisodiy rivojlanishga bo'lgan salbiy ta'siri, shuningdek, ijtimoiy adolatsizlik va hokimiyatni suiiste'mol qilishning ko'payishi haqida batafsil ma'lumot berilgan⁷². Adilov (2018) "Korrupsiyaga qarshi kurashish mexanizmlari" asarida korrupsiya bilan kurashishning huquqiy va tashkiliy mexanizmlarini ko'rib chiqadi. U korrupsiyaga qarshi kurashishda samarali mexanizmlarning jamoatchilik nazorati, sud tizimining

⁷² I.Karimov. 2010.Korrupsiya va davlat boshqaruvi. Toshkent. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.

mustahkamligi va davlat tashkilotlarining shaffofligiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Bunda, korrupsiyani engish uchun ijtimoiy va siyosiy islohotlarning zarurligini ham ko'rsatadi⁷³.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda samarali strategiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Qonunchilikni takomillashtirish:

- Korrupsiyaga qarshi qonunlarni kuchaytirish va ularni samarali amalga oshirish.

- Qonunlarni buzganlarga nisbatan qat'iy jazolar belgilash.

2. Ommaviy nazorat va shaffoflikni oshirish:

- Davlat organlari va xususiy sektorda shaffoflikni ta'minlash uchun ochiq ma'lumotlar platformalarini yaratish.

- Ommaviy nazoratni kuchaytirish, fuqarolar va nodavlat tashkilotlarining ishtirokini rag'batlantirish.

3. Ta'lim va tarbiyani kuchaytirish:

- Korrupsiya va uning salbiy oqibatlari haqida keng jamoatchilikni xabardor qilish.

- Ta'lim tizimida axloqiy qadriyatlarni va fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirish.

4. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish:

- Fuqarolarni korrupsiyaga qarshi kurashda faol ishtirok etishga undash.

- Nodavlat tashkilotlari va jamoatchilik guruhlarini qo'llab-quvvatlash.

5. Xalqaro hamkorlik:

- Korrupsiyaga qarshi kurashda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.

- Xalqaro standartlar va me'yorlarga muvofiq ish olib borish.

6. Ichki nazorat va audit tizimlarini kuchaytirish:

- Davlat va xususiy sektorda ichki nazorat va audit tizimlarini mustahkamlash.

- Korrupsiyaga qarshi kurashda ichki nazorat organlarining rolini oshirish.

7. Korrupsiyaga qarshi texnologiyalarni joriy etish:

⁷³F.Adilov.2015. Innovatsion yondashuvlar va korrupsiyaga qarshi kurash.Moskva. Iqtisodiy tadqiqotlar institute.

- Raqamli texnologiyalar va elektron xizmatlardan foydalanish orqali jarayonlarni avtomatlashtirish va shaffofligini oshirish.

- Korrupsiyaga qarshi mobil ilovalar va platformalarni yaratish.

8. Ijtimoiy ongini oshirish:

- Korrupsiyaga qarshi kurashda ijtimoiy ongini oshirish uchun ommaviy axborot vositalaridan foydalanish.

- Korrupsiyaga qarshi kampaniyalar va tadbirlar o‘tkazish.

Ta’kidlash lozimki, korrupsiya keltiradigan zarar barcha davlatlar uchun teng sanalib, mazkur illat davlatning turli sohalariga, xususan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy jabhalarida amalga oshirilayotgan islohotlarga hamda mamlakatning xalqaro maydondagi imidji va investitsiyaviy jozibadorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvar kuni O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga qilgan Murojaatnomasida ta’kidlaganidek, “Jamiyatimizda korrupsiya illati o‘zining turli ko‘rinishlari bilan taraqqiyotimizga g‘ov bo‘lmoqda. Bu yovuz baloning oldini olmasak, haqiqiy ishbilarmonlik va investitsiya muhitini yaratib bo‘lmaydi, umuman, jamiyatning birorta tarmog‘i rivojlanmaydi”⁷⁴.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali korrupsiyaga qarshi kurashda samarali natijalarga erishish mumkin. Har bir strategiya o‘zaro bog‘liq bo‘lib, kompleks yondashuvni talab qiladi. Korrupsiyani yo‘qotishda quyidagi asosiy jihatlarga e’tibor berish zarur:

1. Qonunchilik va tartibga solish: Korrupsiyaga qarshi kuchli qonunlar va tartib-qoidalarni ishlab chiqish va ularni qat’iy amalga oshirish. Bu qonunlar korrupsiyaga oid harakatlarni aniq belgilab, jazolarni kuchaytirishi kerak.

2. Ommaviy nazorat va shaffoflik: Davlat organlari va xususiy sektorda shaffoflikni ta’minlash, fuqarolar va jamoatchilikning nazoratini kuchaytirish. Ochiq ma’lumotlar va hisobotlar orqali korrupsiyaga qarshi kurashda jamoatchilik ishtirokini rag‘batlantirish.

⁷⁴ <https://ombudsman.uz/oz/docs/o`zbekistonda-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-davlat-siyosatini-takomillashtirish-masalalari>

3. Ta’lim va tarbiya: Korrupsiyaning salbiy oqibatlarini haqida keng jamoatchilikni xabardor qilish va ta’lim tizimida axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish. Yosh avlodni korrupsiyaga qarshi kurashga tayyorlash.

4. Fuqarolik jamiyatining faolligi: Fuqarolarni korrupsiyaga qarshi kurashda faol ishtirok etishga undash, nodavlat tashkilotlari va jamoatchilik guruhlarini qo‘llab-quvvatlash.

5. Xalqaro hamkorlik: Korrupsiyaga qarshi kurashda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish va global standartlarga muvofiq ish olib borish.

6. Texnologiyalardan foydalanish: Raqamli texnologiyalar va elektron xizmatlardan foydalanish orqali jarayonlarni avtomatlashtirish va shaffofligini oshirish. Korrupsiyaga qarshi mobil ilovalar va platformalarni yaratish.

O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov “XXI asr bo‘lag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari” asarida korrupsiya va poraxo‘rlik haqida to‘xtalib, “Jinoyatchilik va korrupsiyaning avj olishi davlatning konstitutsiyaviy asoslarni yemiradi, fuqorolarning huquq va erkinliklari jiddiy tarzda buzilishiga olib keladi. Qonunlar va farmonlarni qabul qilishdan maqsad ularni chetlab o‘tishdir”⁷⁵ – deb ta’kidlab o‘tgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, korrupsiyani yo‘qotish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu yondashuv qonunchilik, shaffoflik, ta’lim, fuqarolik faolligi, xalqaro hamkorlik va zamonaviy texnologiyalarni o‘z ichiga oladi. Har bir jihat o‘zaro bog‘liq bo‘lib, birgalikda amalga oshirilishi kerak. Korrupsiyaga qarshi kurashda jamoatchilikning ishtiroki va ongli yondashuv muhim ahamiyatga ega. Korrupsiya ijtimoiy illat sifatida jamiyatning barcha qatlamlariga ta’sir ko‘rsatadi. Korrupsiyaga qarshi kurashish uchun har bir fuqaro o‘zining faol pozitsiyasini namoyon etishi, shuningdek, davlat va jamiyat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlarga qo‘shilishi zarur. Faqat shunday qilib, korrupsiyaning salbiy ta’sirini kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni

⁷⁵ I.A.Karimov. O‘zbekiston XXI asr bo‘lag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. - Toshkent. O‘zbekiston. 1997-yil.

ta’minlash mumkin. Ushbu maqola korrupsiya muammosini chuqurroq tushunishga yordam beradi va uni bartaraf etish yo’llarini ko’rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 25-yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
2. I.Karimov. 2010.Korrupsiya va davlat boshqaruvi. Toshkent. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.
3. F.Adilov.2015. Innavatsion yondashuvlar va korrupsiyaga qarshi kurash.Moskva. Iqtisodiy tadqiqotlar institute.
- 4.<https://ombudsman.uz/oz/docs/o`zbekistonda-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-davlat-siyosatini-takomillashtirish-masalalari>
- 5.I.A.Karimov. O’zbekiston XXI asr bo’sag’asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlati.-Toshkent.O’zbekiston. 1997-yil.
6. Jabborova, S., Ismatillayeva, I., Fozilova, R., & Sultonboyev, A. (2024). **TEKNOLOGIK TARAQQIYOTNING ISTIQBOLLARI**. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
7. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). **Axborotning inson hayotiga ta'siri**. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
8. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). **Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta'lim-tarbiya masalalari**. Interpretation and researches, (6 (28)).
9. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). **Mustaqillik yillarida o'zbekistonda ma'naviy va tarixiy merosning tiklanishi**. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
10. Sodiqova, M. (2024). **Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o'rni**. Interpretation and researches, (6 (28)).
11. Salimovna, S. M. (2023). **Renaissance of timurid period and its place in world civilization**. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

IMOM AL-BUXORIY HAYOT YO‘LI

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Abdunosirova Hadicha Axrorjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti, Boshlangich ta’lim
yonalishi 102 guruh talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada islom olamining buyuk olimi Imom al-Buxoriy hayoti va ilmiy merosi haqida so‘z yuritiladi. Maqolada uning bolaligi, ilm olish yo‘lidagi mashaqqatli safarlari, hadis ilmidagi xizmatlari va eng mashhur asari – “Al-Jome’ as-Sahih” kitobi batafsil yoritilgan. Shuningdek, Imom al-Buxoriyning hadislarini tanlashda qo‘llagan qat’iy mezonlari va uning islom madaniyatiga qo‘shgan ulkan hissasi alohida ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: Imom al-Buxoriy, hadis ilmi, Al-Jome’ as-Sahih, Buxoro, Islom madaniyati, ilmiy meros, Muhaddis, hadislar to‘plami

Annotation: This article discusses the life and scholarly legacy of the great Islamic scholar Imam al-Bukhari. It elaborates on his childhood, the arduous journeys he undertook in pursuit of knowledge, his contributions to the science of hadith, and his most famous work, Al-Jami’ al-Sahih. The article also highlights the strict criteria Imam al-Bukhari applied when selecting hadiths and emphasizes his significant contributions to Islamic culture.

Keywords: Imam al-Bukhari, science of hadith, Al-Jami’ al-Sahih, Bukhara, Islamic culture, scholarly legacy, muhaddith, hadith collection

Аннотация: В данной статье рассказывается о жизни и научном наследии Имама аль-Бухари, великого учёного исламского мира. В статье подробно описано его детство, его трудные путешествия для приобретения знаний, его заслуги в науке о хадисах и его самый известный труд - книга «Аль-Джоме ас-Сахих». Также подчеркиваются строгие критерии, которыми пользовался имам аль-Бухари при отборе хадисов и его большой вклад в исламскую культуру.

Ключевые слова: Имам аль-Бухари, хадисоведение, Аль-Джоме ас-Сахих, Бухара, исламская культура, научное наследие, Мухаддис, сборник хадисов.

Insoniyat madaniyati xazinasida shunday noyob kimsalar, nodir siymolar borki, hamma zamin-u zamonlarda barcha avlodlar ulardan o’zlari uchun ham ruhiy, ham ma’naviy ozuqa oladilar. ularning yog’dularidan muttasil istifoda etib yuradilar. Shunday olamshumul siymolar qatoridan sharaflari o’rin olganyurtdoshimiz Imom Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriydir.

Imom Buxoriy 810-yilning 20-iyulida Buxoroda tavallud topgan. Ismi – Muhammad, kunyasi – Abu Abdulloh bo’lgan. Buxoroda tug’ilgani uchun unga Buxoriy nisbasi berilgan. Hadis ilmi rivojiga qo’shgan beqiyos hissasi sababli islom olami va muhaddislar orasida “Amirul mu’miniyna fil hadis” (Hadis ilmida Mo’minlarning amiri), “Al-Imomul miqdom” (Jasur Imom), “Imomul muhaddisiyn” (Muhaddislarning Imomi), “Sayyidul fuqaho” (Faqihlar sayyidi), “Imomud dunyo” (“Dunyoning imomi” – dunyodagi barcha musulmonlarning imomi), “Shayxul islom” (“Islomning shayxi” – musulmonlarning ustoz) kabi yuksak unvonlar bilan tilga olinadi.

“Imom Buxoriy Makka, Madina, Damashq, Qaysariya, Xoms, Bag’dod, Kufa, Vosit, Balx, Nishopur, Asqalon, Marv kabi shaharlarda bir necha yil yashab, hadislar plash, yozish va ko’plab toliblarga ilm o’rgatish bilan shug’ullanadi. Yigirma yoshidan boshlab kitob ta’lif eta boshladi. Ul zot qalamiga mansub bo’lgan (Al-Jome’ as-Saxixy, Al-alab al-mufrad). (At-tarix al-kabir...At-tarix-us-sag iry,) Al-Qiroatu xalfa-l-imom Raf’ul-yadayni fi-s-saloti kabi asarlar hozirda respublikamiz kitob xazinalarida saqlanmoqda. Imom Buxoriy Nishopurdan asl vatani - Buxoroga qayt gach, birmuncha vaqt tolibi ilmlarga hadis ilmidan dars berdi”⁷⁶.

Imom Buxoriy Qur’oni Karimdan keyingi ikkinchi diniy manba deb e’tirof etilgan «Al-Jome’as-Sahih kitobidan keyin yaratgan «Al-adab al-mufrad» («Adab durdonalari) asarida axloqiy qadriyatlarni bayon etadi.

⁷⁶ Buyuk siymolar, allomalar. 1-kitob, -Toshkent, Fan, 1995. (B. 65-78).

“Imom Buxoriy ushbu asarida axloq, odob haqida so’z yuritar ekan, odamlarni ota - onaga hurmatda bo’lishga, onani e’zozlashga, mehr-oqibatli, pok va iymonli bo’lishga da’vat etadi, yaxshilik qilish insonning muqaddas burchi ekanini ta’kidlaydi. Al-adab al-mufrad asarida shunday rivoyat qilinadi. Odam uchun eng og’ir gunoh, bu Allohga shirk keltirish, farzandning ota-onaga oq bo’lishidir. Imom Buxoriy bu hagda shunday rivoyat qiladi: Xalifa Abu Bakr Siddiq aytadilar: Rasululloh sahobalardan: Men sizlarga gunohlarning eng kattasini aytib beraymi?-deb uch marta so’radilar. Ular: Ey Rasululloh, aytib bering,-deyishdi. Shunda Rasululloh: U-Allohga shirk keltirish va ota-onaga oq bo’lish,-deb javob berdilar”⁷⁷.

Imom Buxoriy bolalarning solih-qobil bo’lishlari Alloh taoloning tavfiqi bilan bo’lishini, ammo ularga odob-axloq o’rgatish otalarning vazifasi ekanligini ta’kidlaydi. Buxoriy qarindosh-urug’larga yaxshilik qilishni, ularga nisbatan rahm-shafqatli bo’lish va ular bilan muttasil bordi-keldi qilib turishni ta’kidlaydi. Anas ibn Moliq (rozi yalloxu anxu) aytadilar: Rizqi keng va farovon bo’lishini va hayoti uzoqqa borishini yaxshi ko’radigan kishi qarindoshlari bilan o’zini uzmasin, dedilar. Imom Buxoriy rahm-shafqat xususida qilgan nasihatlarida, ayniqsa, bemorlar holidan xabar olishni, yetim bolalarga otasidek marhamatli bo’lishni har bir O’z bolasiga qanday bo’lsa, qo’lidagi yetimga ham shunday qarash kerakligini uqtiradi. Mutaakkirning ta’kidlashicha, musulmon kishi o’z birodari bilan uch kundan ortiq arazlab, gina saqlab, gaplashmay va so’rashmay yurishi durust emasdur. Ulardan qay biri birinchi bo’lib salomlashsa, o’shanisi yaxshiroqdir. Ulug’ mutaakkir mehr-shafqat haqidagi qarashlarida olamlarni ahillikka, o’zaro hurmat-ehtiromda bolishga undab, kimki Allohga va oxiratga iymoni bo’lsa, u zinhor qo’shnisiga ozor bermasligi, Allohga va oxiratga ishonchi bo’lsa, mehmonning hurmatini o’rniga qo’yishi, Allohga va oxirat kuniga ishonsa, faqat yaxshigaplardan gapiribyo’xud sukut saglashilozimligini aytadi.

“Shuningdek, Imom Buxoriy kimki farovon hayot kechirib, yaxshi nom qoldiray desa, qarindosh-urug’lariga siylay rahm qilishi, ularning hol-ahvollaridan xabardor bo’lib yurishi zarurligini ta’kidlaydi. Imom Buxoriy odamlarga til bilan, qo’l bilan ozor bermaslikni yuksak amal hisoblaydi. Ulug’ olimning ta’kidlashicha, har bir odam

⁷⁷ 1001 mavzuda 1001 hadis(Sharh va ilovalari bilan)-O’zbekiston, NMIU, 2020 yil. (B. 45-62).

komil inson bo'lish uchun o'zi yaxshi ko'radigan narsasini ozgalarga ham ravo ko'radigan, go'zal axloqli bo'lishi kerak.

A'robiylar: ERasululloh! Insonlarga berilgan fazilatlarining eng yaxshisi nima? - deb so'lashadi. Rasululloh: Insonlarga berilgan fazilatning eng yaxshisi yaxshi axloqdir-dedilar.

Imom Buxoriy xayoli bo'lishni juda ulug' laydi. Hayoni imon belgisi deb biladi. Bu xususda shunday rivoyat keltiradi: Rasululloh o'z birodariga sharmu hayodan pand-u nasihat qilayotgan bir ansoriyning yonidan o'ta turib: Hayo ham imon belgilaridandur, -debuninggapiga qo'shimchaqidilar”⁷⁸.

“Ulug'olim odamlarni to'g'ri so'zli bo'lishga, va'daga vafo qilishga da'vat etib, munofiq kishining uchta belgisi bo'lishligini ko'rsatib, ularga yolg'on gapirishdan, va'daga vafo qilmaslikdan va omonatga xiyonat qilishdan iboratligini aytadi. Imom Buxoriy musulmon kishini xaqorat qilishni gunoh, u bilan urishishni kofirlik deb biladi. Va yana shu fikni davom ettirib, insonning kuch-qudrati jismonan paxlavonligida emas, balki jaxli chiqqan vaqtda o'zini tiya olishida deb hisoblaydi. U bu haqda shunday rivoyat qiladi: Rasululloh sahobalaridan: Sizlar paxlavon deb kimni xisoblaysizlar?-deb so'radilar. Ular: Kurashda xech kimdan yiqilmaydigan kishini biz paxlavon deb bilamiz, deyishadi. Rasululloh: Unday emas, Paxlavon deb jahli chiqqan vaqtda o'z nafsiga ega bola oladigan kishini aytiladis, dedilary. Imom Buxoriyning fikricha, har bir odam birodaridagi biror kamchilikni tuzatishga harakat qilmog'i lozim. Shu ma'noda ular bir-birlari uchun ko'zgudirlar. Bu haqda asarda shunday rivoyat bayon etilgan: Abu Xurayra aytadilar: Har bir mo'min banda o'z birodarining ko'zgusidir. U birodarida bir aybni ko'rsa, o'zida bo'lgan shunday aybni tuzatishga harakat qilishi kerak. Yana Rasululloh: Har bir mo'min birodarining ko'zgusi, har bir mo'min ikkinchi mo'minning birodari - akasi yo ukasidir, uni zoye bo'lishdan saglaydi va uni muhofaza qilib yuradi, -dedilar. Imom Buxoriyning ta'lim- tarbiya xususidagi ta'limotida axloqiy qarashlar muhim o'rinda turadi. Uning uqtirishicha, baland tovush bilan o'rinsiz ko'p kulish boshqalar diliga ozor beruvchi xislat. Bu fikr quyidagi rivoyatda ta'kidlanadi: Abu Xurayra aytadilar: Rasululloh:

⁷⁸ Oltin Silsila:1-juz.Sahihul Buxoriy-Toshkent,“Hilol -nashr”,2016. (B. 27-41).

Tovush chiqarib kulishni kam qil. Chunki ko’p kulish dilni halok(vayron)qiladi,-deydilar”⁷⁹.

Imom Buxoriy xalqqa yoqimli, doimo extiromli, uning muhabbatiga sazovor bolishni go’zal axloqlilik deb biladi. Bu hagda olim shunday rivoyat qiladi: Muxammad ibn Abdullox ibn Amr ibn al-Os(raziyalloxu anxu)Rasulullohdan eshitdilar. Rasulullox:Qiyomat kuni menga eng yaqin bo luvchilaringiz kimligini aytib beraymi?» -deb so raganlarida, sahoblar jim turishdi. Rasululloh, bu savollarini ikki yo uch marotaba qaytarganlaridan keyin, ular:E Rasululloh!Aytib bering!» ,-deyishdi. Rasululloh: Ular axlogda (xalqqa) yoqimliroq bo’lganlaringizdir» , dedilar.

“Buyuk olimning ta’kidlashicha,inson uchun eng katta boylik qalb saxovatidir.Bu haqdagi fikrni olim quyidagirivoyatda ifodalaydi:Abu Hurayra Rasulullohdan rivoyat qildilar:·Boylik molning ko pligi bilan emas, balki(chin)boylik -nafsning boyligidir.?-dedilar.

Ulug’mutafakkir oilaviy muhitning barqaror,tinch,oila a’zolarining sog’-salomat, to’q bo lishini istaydi. Shunday bo’lgan oila baxtiyordir.

Al-Buxoriyning zehni juda o’tkir bo’lgan.Uning yozishicha 100 ming saxix va 200 ming gayri saxix hadisni yod bilgan.U 1080 ta muhaddisdan hadis eshitgan, undan esa 90 ming qishi ishonarli hadislarni eshitgan”⁸⁰.

Hadislarda ta’lim -tarbiya, odob -axloq haqidagi fikrlar juda ko’plab uchraydi. Arablar bosib olganidan keyin Movarounnahrda ham arablardagi kabi machitlar barpo etildi, machitlar huzurida esa maktablar ochildi.Bu maktablarda o’g il bolalarga Qur’oni Karimni o’qishni o’rgatishga farmon berildi.Machit imomi bolalarni o’qitardi.maktablarda arab tili muhim fan sifatida oqitilgan. Ma’lumotlarga ko’ra O zbekiston hududida ham VIII-IX asrlardan boshlab maktab va madrasalar paydo bo’la borgan. Bu yerda beriladigan ta’limning manbai Qu’on asoslari, hadislar va ulamolarning kitoblari hisoblangan. Ta’lim va tarbiyada haqiqiy insoriy hislatlartarg’ib qiingan. Farzandlarning halol, pok, mehnatsevar, kattalarga hurmat

⁷⁹ 1001 mavzuda 1001 hadis(Sharh va ilovalari bilan)-O’zbekiston,NMIU,2020 yil. (B. 54-83).

⁸⁰ <https://lex.uz/uz/docs/5841063> yillarga mo’ljallangan Yangi -60 son,28.01.2022 yil. (B. 37-61).

rulida tarbiyalashga e’tibor berilgan, shu bilan brga dunyoviybilimlar, hisob, adabiyot, tarix, geografiy lmlari ham o’rgatilgan.

Mana o’n ikki asrdirki, *Al-jome as-sahih” asari nillionlab insonlar qalbini iymon-nuri bilan munavvar etib, haq va ezgulk yo’liga chorlab ketmoqda. Yaratganga shukrlar bo’lsinki, ozodligimiz sharofati bilan al-Buxoriydekulug’ aidodlarimiz el-yurti bag’riga qaytmoqda. Allomaning o’lmas merosi har bir yurtdosliniz xonadoniga kirib, ong-u tafakkuririzni ravshan etmoqda, galbimizni iymon nuri va mehr-oqibat tuyg’ulari bilan musaffo etmoqda.

Bugungi kunda xalqimiz o’z oldiga qo’ygan buyuk maqsadlarga,ezgu niyatlarga erishish, jamiyatimizning yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istigboli amalga oshirilayotgan islohotlar rejalarining samarasi, avvalambor yuqori malakali, yuksak tafakkurga ega bo’lgan mutaxassislarni tayyorlash, tarbiyalash taraqqiyotimizning asosiy sharti hisoblanadi.

Davlatimiz rahbari tomonidan ishlab chiqilgan “2022-2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot startegiyasi” to’g’risidagi farmonida [5] belgilangan (7 ta ustivor yo’nalish), “Ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash, ushbu sohani tubdan isloh etish va yangi bosqichga olib chiqish” yo’nalishida, “Buyuk ajdodlarimizning boy ilmiy merosini chuqur o’rganish va targ’ib etish” maqsadga muvofigligi, dunyoning nufuzli xalgaro tashkilotlari va ilmiy tadqiqot markazlari, universitetlar bilan hamkorlikda, buyuk ajdodlarimizning boy-ilmiy- ma’naviy merosini keng o’rganish hamda targ’ib qilishga katta e’tibor qaratilayotganligi diqqatga sazovordir. Bunda asosan, Imom Buxoriy ta’limotlarni o’rganish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida Yangi O’zbekiston yoshlarining ma’naviy barkamol jihatdan kamolotga erishishlari, egallagan bilim va malakalarni o’z faoliyatlarida, jamiyatimiz taraqqiyoti yo’lida to’la namoyon etish imkoniyatiga ega bo’ladigan darajada tarbiyalash muhim vazifalardandir. Albatta, bu ezgu vazifani ijobiy hal etishda xalqimiz ma’naviy merosining ahamiyati kattadir. Shu sababli ma’naviy merosimizni tiklash, o’rganish va hayotga tatbiq etish, jahon andozalari darajasiga ko’tarishga alohida e’tibor qaratish darkordir. Xulosa o’rnida aytishim mumkinki Buyuk muhaddis yozgan asarlari bilan hadis ilmi rivojiga katta hissa qo’shdi.

Vatandoshimiz Imom Buxoriy nomi va ilmiy merosi qancha qadrlansa, shuncha oz. Yuqorida alloma haqida keltirilgan ma’lumotlar dengizdan bir tomchidir. Allomaning odob-axloqi va go’zal fazilatlari uning hayoti va faoliyatida to’liq namoyon bo’lgan. Biz uchun ahamiyat kasb etadigan yana bir tomoni uning ilm-u ma’rifat yo’lida qanchadan qancha qiyinchilik va mashaqqatlarni sabr-toqat bilan yengganidir. Ilm yo’lida haqiqiy fidoyilik va jasorat namoyon qilgani barcha musulmonlar uchun, ayniqsa, yoshlarimiz uchun g’oyatda ibratlidir. Hadis ilmining sultoni – Imom Buxoriyning hayoti va ilmiy-ma’naviy merosini o’rganar ekanmiz, uning dunyoqarashi, ichki olami g’oyatda ibratli va serqirra jihatlari bilan xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz uchun katta ahamiyat kasb etishiga amin bo’lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Buyuk siymolar, allomalar. 1-kitob, -Toshkent, Fan, 1995
2. 1001 mavzuda 1001 hadis (Sharh va ilovalari bilan) - O’zbekiston, NMIU, 2020 yil
3. Oltin Silsila: 1-juz. Sahihul Buxoriy - Toshkent, “Hilol -nashr”, 2016
4. 1001 mavzuda 1001 hadis (Sharh va ilovalari bilan) - O’zbekiston, NMIU, 2020 yil
5. <https://lex.uz/uz/docs/5841063> yillarga mo’ljallangan Yangi -60 son, 28.01.2022 yil
6. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
7. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.
8. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
9. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).

10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(12), 295-298.

11. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. *Open Access Repository*, 8(03), 13-15.

**O‘ZBEKISTONNING MARKAZIY OSIYODA TINCHLIK VA
BARQARORLIKNI TA MINLASHDAGI O‘RNI**

**UZBEKISTAN'S ROLE IN ENSURING PEACE AND STABILITY IN
CENTRAL ASIA**

**РОЛЬ УЗБЕКИСТАНА В ОБЕСПЕЧЕНИИ МИРА И СТАБИЛЬНОСТИ В
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Abduqayumova Durdona Abduvohid qizi

Abdullayeva Muqaddasxon Faruxbek qizi

Andijon davlat pedagogika institute Kechki bo‘lim boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta‘minlashdagi o‘rni va ulkan roli yoritilgan. Mamlakatning tashqi siyosati, mintaqaviy hamkorlik, terrorizmga qarshi kurash, iqtisodiy integratsiya va inson huquqlari sohasidagi tashabbuslari tahlil qilinadi. Shuningdek, O‘zbekistonning xalqaro tashkilotlar va mintaqaviy davlatlar bilan amalga oshirgan hamkorliklari, barqaror rivojlanish va tinchlikni saqlashdagi faoliyati haqida so‘z boradi. Ushbu maqola O‘zbekistonning Markaziy Osiyoda xavfsizlikni ta‘minlash va mintaqaviy barqarorlikka hissa qo‘shishdagi muhim ahamiyatini ochib beradi.

Abstract: This article discusses Uzbekistan's role in ensuring peace and stability in Central Asia. It analyzes the country's foreign policy, regional cooperation, counter-terrorism efforts, economic integration, and human rights initiatives. The article highlights Uzbekistan's collaboration with international organizations and regional states, as well as its contributions to maintaining security and promoting peaceful development in the region. The paper emphasizes the significant role of Uzbekistan in maintaining stability and contributing to regional peace in Central Asia.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль Узбекистана в обеспечении мира и стабильности в Центральной Азии. Анализируются внешняя политика страны, региональное сотрудничество, борьба с терроризмом, экономическая интеграция и инициативы в области прав человека. Статья подчеркивает важное сотрудничество Узбекистана с международными организациями и региональными государствами, а также его вклад в обеспечение безопасности и мирное развитие региона. Роль Узбекистана в поддержании стабильности и содействии миру в Центральной Азии раскрыта в статье.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, Tinchlik, Barqarorlik, Xavfsizlik, Mintaqaviy hamkorlik, O'zbekiston, Iqtisodiy integratsiya, Terrorizmga qarshi kurash, Xalqaro hamkorlik, Mintaqaviy diplomatiya, Inson huquqlari.

Keywords: Central Asia, Peace, Stability, Security, Regional cooperation, Uzbekistan, Economic integration, Counter-terrorism, International cooperation, Regional diplomacy, Human rights.

Ключевые слова: Центральная Азия, Мир, Стабильность, Безопасность, Региональное сотрудничество, Узбекистан, Экономическая интеграция, Борьба с терроризмом, Международное сотрудничество, Региональная дипломатия, Права человека.

Markaziy Osiyo o'zining geopolitik joylashuvi va tarixiy ahamiyati bilan dunyoning eng murakkab va dinamik mintaqalaridan biri hisoblanadi. Ushbu mintaq, yirik iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar, milliy manfaatlar va xavfsizlik muammolarining kesishgan nuqtasi bo'lib, har bir davlatning tashqi siyosatiga o'zgacha ta'sir ko'rsatadi. Mustaqillikka erishganidan so'ng O'zbekiston o'zining tashqi siyosatini barqarorlik va tinchlikni saqlashga yo'naltirdi. O'zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashdagi roli nafaqat mamlakatning ichki rivojlanishi, balki mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan global tashabbuslari orqali ham namoyon bo'ladi.

1. O'zbekistonning tashqi siyosati va mintaqaviy hamkorlik

O‘zbekiston mustaqillikni qo‘lga kiritganidan so‘ng, tashqi siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Shavkat Mirziyoyev rahbarligida, O‘zbekiston mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish, hududdagi xavfsizlikni ta‘minlash va barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun ko‘plab tashabbuslar ilgari surdi. Bular orasida, Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasida mintaqaviy savdo va iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish, transport yo‘llari va energetika sohasidagi hamkorlikni rivojlantirish, shuningdek, ekologik muammolarni hal etishga qaratilgan tashabbuslar mavjud.

Bundan tashqari, O‘zbekistonning Markaziy Osiyodagi qo‘shni davlatlar bilan chegaraviy masalalarni hal qilishdagi tinchliksevar siyosati hamda O‘zbekistonning ko‘plab xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi mintaqada barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekistonning faol diplomatik yondashuvi, shuningdek, 2018-yilda tashkil etilgan Markaziy Osiyo mamlakatlari sammitlarining doimiy o‘tkazilishi mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

2. Terrorizm va ekstremizmga qarshi kurash

Markaziy Osiyo mintaqasi xalqaro terrorizm va ekstremizm xavflari bilan yuzlashayotgan hududlardan biridir. O‘zbekiston, bu muammolarni hal qilishda o‘zining mintaqaviy yondashuvlarini ishlab chiqdi. O‘zbekistonning xalqaro hamkorlikdagi faol ishtiroki, xususan, BMT, SHHT (Shanxay Hamkorlik Tashkiloti) va boshqa mintaqaviy tashkilotlar bilan olib borilgan ko‘p tomonlama muzokaralar, xavfsizlikni ta‘minlash va terrorizmga qarshi kurashdagi yutuqlarga asoslanadi.

O‘zbekistonning yirik tashabbuslari, shu jumladan, Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasida xavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha qo‘shma dasturlar va treninglar, terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashish uchun mintaqaviy tizimlarni yaratishga qaratilgan. Ushbu tashabbuslar nafaqat davlatlar o‘rtasida ishonchni mustahkamlaydi, balki butun mintaqaning barqarorligini ta‘minlaydi.

3. Iqtisodiy integratsiya va rivojlanish

Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va barqarorlikni ta‘minlashning muhim omillaridan biri iqtisodiy integratsiyadir. O‘zbekiston o‘zining iqtisodiy yondashuvini mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirishga, iqtisodiy o‘sish va farovonlikni ta‘minlashga

yo‘naltirmoqda. Shu maqsadda, O‘zbekiston transport va savdo yo‘llarini, energetika tarmoqlarini rivojlantirish, shuningdek, iqtisodiy infrastrukturani takomillashtirish bo‘yicha turli dasturlarni amalga oshiradi.

Xususan, O‘zbekistonning mintaqaviy energetika hamkorliklari va yangi transport yo‘llarini tashkil etishdagi tashabbuslari, mintaqaviy iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam bermoqda. Bu, o‘z navbatida, Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasidagi ijtimoiy va iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi va yangi ish o‘rinlarini yaratadi.

4. Inson huquqlari va barqaror rivojlanish

O‘zbekiston, shuningdek, inson huquqlarini himoya qilish va barqaror rivojlanish sohasida ham o‘z tashabbuslarini ilgari surmoqda. Inson huquqlari, erkin ifoda, demokratiya va ijtimoiy adolatni ta’minlash O‘zbekistonning Markaziy Osiyodagi barqarorlikni saqlashdagi ahamiyatli jihatlari bo‘lib, bu jamiyatda tinchlik va farovonlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Mamlakatning ichki islohotlari, xususan, erkin va adolatli saylovlar, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va gender tengligini ta’minlash borasida amalga oshirilgan islohotlar, O‘zbekistonning mintaqada tinchlik va barqarorlikka qo‘shgan hissasini mustahkamlaydi.

Xulosa

O‘zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta’minlashdagi o‘rni so‘nggi yillarda yanada kuchayib bormoqda. Mintaqaviy hamkorlik, terrorizmga qarshi kurash, iqtisodiy integratsiya va inson huquqlari sohasidagi tashabbuslar O‘zbekistonning mintaqadagi muhim rolini mustahkamladi. Ushbu yondashuvlar O‘zbekistonning nafaqat mintaqaviy barqarorlikka, balki global xavfsizlik va rivojlanishga qo‘shgan hissasini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi siyosati to‘g‘risidagi tahliliy hisobot, 2023-yil.
2. “Markaziy Osiyo: Xavfsizlik va iqtisodiy integratsiya” monografiyasi, Toshkent, 2022-yil.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorlik masalalariga oid nutqi, 2024-yil.
4. BMT va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan O‘zbekistonning hamkorlik strategiyalari, 2023
5. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
6. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG‘UNLIGI.
7. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
8. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
9. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
10. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

MUSTAQILLIK YILLARIDA DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Abduqodirova Marjona Ro‘zibek qizi

Ergasheva Ruxshona O‘lmasbek qizi

Turdaliyeva Zarnigor Davlatbek qizi

Andijon davlat pedagogika institute Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo‘nalishi 1 –
bosqich talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan so‘ng davlat boshqaruvida amalga oshirilgan islohotlar va ularning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini tahlil qiladi. Asosiy e'tibor siyosiy, iqtisodiy, sud-huquqiy va ma'muriy islohotlarga qaratilgan. Maqola davomida mustaqillik yillarida qabul qilingan qonunlar, yaratilgan yangi institutlar va xalqaro hamkorlikdagi o'zgarishlar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, mustaqillik, islohotlar, davlat boshqaruvi, siyosiy tizim, iqtisodiy rivojlanish, sud-huquqiy islohotlar, xalqaro hamkorlik.

Аннотация: В данной статье анализируются реформы, реализованные в государственном управлении после обретения независимости Узбекистана, и их влияние на социально-экономическое развитие страны. Основное внимание уделяется политическим, экономическим, судебным и административным реформам. В статье рассматриваются законы, принятые за годы независимости, созданные новые институты и изменения в международном сотрудничестве.

Ключевые слова: Узбекистан, независимость, реформы, государственное управление, политическая система, экономическое развитие, судебно-правовые реформы, международное сотрудничество.

Annotation: This article analyzes the reforms implemented in the state administration after the independence of Uzbekistan and their impact on the socio-

economic development of the country. The main focus is on political, economic, judicial and administrative reforms. The article covers the laws adopted during the years of independence, new institutions created and changes in international cooperation.

Key words: Uzbekistan, independence, reforms, state administration, political system, economic development, judicial and legal reforms, international cooperation.

Kirish

1991-yilda mustaqillikka erishgan O‘zbekiston uchun davlat boshqaruvida tub islohotlarni amalga oshirish zaruriyati yuzaga keldi. Istiqlolning dastlabki yillaridan boshlab yangi boshqaruv tizimini shakllantirish, iqtisodiyotni mustahkamlash va jamiyatning barcha sohalarini rivojlantirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Ushbu maqola mustaqillik davrida davlat boshqaruvida amalga oshirilgan eng muhim islohotlarni tahlil qiladi.

Asosiy qism

1991-yilda O‘zbekiston mustaqillikka erishishi bilan davlat boshqaruvining yangi milliy tizimini yaratish zaruriyati paydo bo‘ldi. Bu davr mamlakat tarixida mustaqil siyosiy va iqtisodiy tizimlarni barpo etish uchun muhim bosqich sifatida e’tirof etiladi. 1991-yil va undan keyingi davr O‘zbekiston uchun davlat boshqaruvining yangi tizimini barpo etish davri bo‘ldi. Siyosiy, iqtisodiy va huquqiy sohalarda amalga oshirilgan dastlabki islohotlar mustaqil O‘zbekistonning zamonaviy boshqaruv tizimini yaratishga poydevor bo‘ldi. Bu islohotlar milliy manfaatlarni himoya qilish va mustaqil siyosiy yo‘lni belgilashda muhim o‘rin tutdi. 1991-yilda O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasi tashkil etildi, bu hukumat ijroiya hokimiyatining asosiy organiga aylandi. Vazirlar Mahkamasi iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni hal qilish, davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda yetakchi rol o‘ynadi. 1992-yildan boshlab davlat boshqaruv organlarining vakolatlari va tuzilmalari milliy manfaatlarga moslashtirildi. Xususan, xalq xo‘jaligining turli tarmoqlarini boshqaruvchi alohida vazirliklar tashkil qilindi. O‘zbekiston moliyaviy mustaqillikka erishish va milliy iqtisodiyotni mustahkamlash uchun yangi tizimlar

joriy qildi:1994-yilda milliy valyuta – so‘m muomalaga kiritildi, bu mustaqil moliyaviy boshqaruvning muhim jihati bo‘ldi.⁸¹ Mustaqillikning dastlabki yillarida davlat byudjeti tizimi qayta ko‘rib chiqilib, uni mustaqil ravishda shakllantirish boshladi. Bu o‘z navbatida, mahalliy hokimiyatlarning byudjet boshqaruvidagi rolini kuchaytirdi. 1991-yildan boshlab iqtisodiy sohada davlat monopoliyasini kamaytirish va bozor mexanizmlarini joriy qilishga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi: Xususiy sektorni rivojlantirish uchun davlat korxonalarini xususiylashtirish jarayoni boshlandi.1992-yilda “Tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida” qonun qabul qilindi, bu esa kichik va o‘rta biznesning rivojlanishiga yo‘l ochdi. Erkin iqtisodiy zonalar tashkil etila boshladi, bu esa xorijiy sarmoyadorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratdi. 1991-yilda mustaqil boshqaruv tizimi mahalliy hokimiyatlarga ko‘proq vakolat berish orqali kuchaytirildi: Hokimiyat organlari tizimi qayta tashkil qilinib, ular o‘z hududlarini iqtisodiy va ijtimoiy rivojlantirish uchun mas’ul etib belgilandi. Mahalla tizimi davlat boshqaruvida hamkor organ sifatida qayta tashkil qilindi, uning orqali aholining ijtimoiy muammolarini hal qilish samaradorligi oshirildi. O‘zbekistonning mustaqilligi yangi tashqi siyosatni shakllantirishni talab qildi:1992-yilda 100 dan ortiq davlat bilan diplomatik aloqalar o‘rnatildi. Mustaqillikning dastlabki yillarida O‘zbekiston BMT va boshqa xalqaro tashkilotlarga a‘zo bo‘ldi, bu davlat boshqaruvining xalqaro darajada tan olinishini ta’minladi. O‘zbekistonning xalqaro iqtisodiy va siyosiy tashkilotlar bilan hamkorlik qilish uchun tashqi ishlar vazirligi tuzilmasi kengaytirildi. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish davlat boshqaruvining yangi qismi sifatida belgilandi: Nodavlat tashkilotlar (NNT) va fuqarolik birlashmalarining faoliyati qonuniy asosda tartibga solindi. Axborot erkinligini ta’minlash va jamoatchilik nazorati tizimini rivojlantirishga qaratilgan dastlabki qadamlar tashlandi. Fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytirish uchun saylov tizimida oshkoralik ta’minlandi.1991-yilda O‘zbekiston davlat mustaqilligini qo‘lga kiritishi bilan yangi boshqaruv tizimining poydevori yaratildi. Ushbu islohotlar xalqaro maydonda O‘zbekistonning mustaqil davlat sifatida tan olinishiga, milliy iqtisodiyotni

⁸¹ www.gov.uz.

barqarorlashtirishga va fuqarolik jamiyatini shakllantirishga xizmat qildi. Bu dastlabki qadamlar mamlakatni keyingi yillardagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish uchun tayyorlab berdi. Quyida 1991-yildan boshlangan boshqaruv sohasidagi islohotlar keltiriladi.

1. Mustaqillik deklaratsiyasi va davlat boshqaruvi tizimining shakllanishi. 1991-yil 31-avgust: Mustaqillik e’lon qilindi va davlat boshqaruvi mustaqil tizim sifatida shakllantirila boshlandi. Bu bosqichda sovet davridan qolgan boshqaruv tizimini milliy ehtiyojlarga moslashtirish ishlari olib borildi. 1991-yilning noyabrida Prezidentlik instituti joriy qilindi va O‘zbekistonning birinchi Prezidenti saylandi. Prezident davlatning boshqaruv tizimida asosiy vakolatga ega bo‘lgan rahbar sifatida belgilandi. Ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal qilish va yangi tizimni shakllantirish uchun hukumatning ijro etuvchi organlari qayta tashkil etildi.

2. Konstitutsiyaviy asoslarning yaratilishi

1992-yil 8-dekabrda yangi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi⁸² qabul qilindi, bu mustaqil davlatning boshqaruv tizimini huquqiy jihatdan asoslab berdi. Konstitutsiyada davlat boshqaruvining uch tarmoq tizimi: qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati mustaqilligi belgilandi. Bu tizim davlat boshqaruvini zamonaviy demokratik prinsiplar asosida rivojlantirishga qaratilgan edi. Fuqarolarning tengligi, erkinliklari va huquqlari konstitutsiya asosida kafolatlandi.

3. Siyosiy partiyalar va fuqarolik jamiyatining shakllanishi

Mustaqillikning dastlabki yillarida davlat boshqaruvining demokratik prinsiplarini rivojlantirish maqsadida siyosiy partiyalar va jamoat tashkilotlari tashkil etila boshladi. 1991-yilda “O‘zbekiston Xalq demokratik partiyasi” va boshqa siyosiy tashkilotlar shakllandi, ular davlat boshqaruvining siyosiy poydevorini mustahkamlashga xizmat qildi. Ommaviy axborot vositalarining erkinligi yo‘lida dastlabki qadamlar qo‘yildi, bu fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga zamin yaratdi.

4. Ma’muriy boshqaruv tizimini milliyalashtirish

Mustaqillikdan so‘ng sobiq sovet boshqaruv tizimi o‘rniga milliy boshqaruv tizimini shakllantirish jarayoni boshlandi: Vazirliklar va davlat qo‘mitalari qayta

⁸² O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 1992.

tashkil etildi. Ular mamlakat ichki va tashqi siyosatini olib borishda yangi vakolatlar va mas’uliyatga ega bo’ldi. Qishloq xo’jaligi, sanoat va savdo sohasidagi davlat organlari milliy manfaatlarga moslashtirildi. Mahalliy boshqaruv tizimlari, xususan, hokimiyatlar mustaqil qaror qabul qilish huquqiga ega bo’ldi.

5. Iqtisodiy boshqaruvning mustaqil modeli

1991-yilda iqtisodiy boshqaruvda davlatning asosiy rolini belgilovchi strategik islohotlar boshlandi: Yerga egalik va xususiylashtirish tizimining bosqichma-bosqich joriy etilishi davlat boshqaruvida iqtisodiy erkinlikni ta’minlashga yo’naltirildi. Davlat mulkini xususiylashtirish va bozor iqtisodiyoti tamoyillariga o’tish boshlandi. Xususan, 1992-yildan kichik va o’rta tadbirkorlikni qo’llab-quvvatlash maqsadida huquqiy bazalar yaratildi.

6. Diplomatik boshqaruv tizimining tashkil etilishi

Mustaqillikning ilk kunlaridan boshlab, davlatning tashqi siyosatdagi mustaqilligini ta’minlash maqsadida diplomatik boshqaruv tizimi shakllantirildi. 1992-yilda O‘zbekiston BMTga a’zo bo’ldi va mustaqil tashqi siyosat olib borishni boshladi. Jahon hamjamiyati bilan iqtisodiy va siyosiy hamkorlikni yo’lga qo’yish uchun tashqi ishlar vazirligi va boshqa xalqaro aloqalarni yurituvchi organlar qayta tashkil qilindi.

7. Sud-huquq tizimini shakllantirish

1991-yilda huquqiy tizimni isloh qilish bo’yicha dastlabki qadamlar tashlandi. Sud tizimining mustaqilligi ta’minlandi va adolatni ta’minlash davlat boshqaruvidagi asosiy vazifa sifatida belgilandi. Prokuratura va ichki ishlar tizimlari qayta tashkil etilib, ularning huquqiy vakolatlari milliy ehtiyojlarga moslashtirildi.⁸³

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston mustaqillik yillarida davlat boshqaruvi sohasida amalga oshirilgan islohotlar mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jihatdan rivojlantirishga mustahkam zamin yaratdi. Ushbu islohotlar xalq farovonligini oshirish, davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish va xalqaro maydondagi mavqeini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

⁸³ “Sud-huquq tizimini isloh qilish to’g’risida”gi qonunlar to’plami, Toshkent, 2017.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 1992.
2. “Harakatlar strategiyasi” dasturi, 2017-2021-yillar.
3. Karimov I.A. O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li. Toshkent: O‘zbekiston, 1992.
4. “Sud-huquq tizimini isloh qilish to‘g‘risida”gi qonunlar to‘plami, Toshkent, 2017.
5. Rasmiya gazeta va xalqaro hisobotlar: www.gov.uz.
6. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
7. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG‘UNLIGI.
8. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
9. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
11. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

**O‘ZBEKISTONNING XALQARO TASHKILOTLAR BILAN HAMKORLIK
ALOQALARI**
**COOPERATIVE RELATIONS OF UZBEKISTAN WITH INTERNATIONAL
ORGANIZATIONS**
**ОТНОШЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА УЗБЕКИСТАНА С
МЕЖДУНАРОДНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute jtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Abdurahmonova Layloxon Bahriddin qizi

Oygul Bozorova Sherzodbek qizi

Andijon davlat pedagogika institute Kechki bo‘lim boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
101-guruh talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasining xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik aloqalari yoritilgan. BMT, ShHT, MDH, IHT kabi tashkilotlar bilan o‘zaro hamkorlikning asosiy yo‘nalishlari, tashabbuslari va natijalari haqida batafsil ma‘lumot berilgan. Ushbu hamkorlik mamlakatning iqtisodiy, siyosiy va ekologik muammolarni hal etishda tutgan o‘rnini ko‘rsatadi hamda global hamjamiyatdagi nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Abstract: This article describes cooperation relations of the Republic of Uzbekistan with international organizations. Detailed information is provided on the main directions, initiatives and results of cooperation with organizations such as the UN, SCO, CIS, OIC. This cooperation shows the position of the country in solving economic, political and environmental problems and serves to increase its prestige in the global community.

Аннотация: В данной статье описаны отношения сотрудничества Республики Узбекистан с международными организациями. Подробная информация представлена об основных направлениях, инициативах и результатах сотрудничества с такими организациями, как ООН, ШОС, СНГ,

ОИК. Данное сотрудничество показывает позицию страны в решении экономических, политических и экологических проблем и служит повышению ее престижа в мировом сообществе.

Kalit soʻzlar: Oʻzbekiston, xalqaro tashkilotlar, BMT, ShHT, MDH, IHT, iqtisodiy hamkorlik, tashqi siyosat, mintaqaviy xavfsizlik, barqaror rivojlanish.

Key words: Uzbekistan, international organizations, UN, SCO, CIS, OIC, economic cooperation, foreign policy, regional security, sustainable development.

Ключевые слова: Узбекистан, международные организации, ООН, ШОС, СНГ, ОИК, экономическое сотрудничество, внешняя политика, региональная безопасность, устойчивое развитие.

Oʻzbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan soʻng xalqaro maydondagi faoliyatini mustahkamlash va dunyo davlatlari hamda xalqaro tashkilotlar bilan oʻzaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishga alohida eʼtibor qaratdi. Bugungi kunda mamlakatimiz dunyoning eng nufuzli xalqaro tashkilotlari bilan faol hamkorlik qilib, global va mintaqaviy muammolarni hal etishda oʻz hissasini qoʻshmoqda.

Oʻzbekiston 1992-yil 2-martda Birlashgan Millatlar Tashkilotiga (BMT) aʼzo boʻldi. Ushbu tashkilot doirasida mamlakat iqlim oʻzgarishi, barqaror rivojlanish maqsadlari, inson huquqlari va xavfsizlikni taʼminlash masalalarida faol ishtirok etmoqda. Oʻzbekistonning tashabbusi bilan 2021-yil iyun oyida BMTning Barqaror rivojlanish masalalari boʻyicha mintaqaviy markazi ochildi. Shuningdek, Oʻzbekiston Orolboʻyi hududini ekologik inqiroz zonasidan barqaror rivojlanish zonasiga aylantirishni maqsad qilib, BMT bilan yaqin hamkorlik qilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasining Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) bilan hamkorligi mustaqillik yillarida mamlakatning xalqaro miqyosdagi nufuzini mustahkamlashda muhim rol oʻynadi. Oʻzbekiston BMTning iqlim oʻzgarishi, barqaror rivojlanish, inson huquqlarini taʼminlash, xavfsizlikni mustahkamlash va boshqa dolzarb masalalarda faol ishtirok etib, global tashabbuslarni ilgari surmoqda. Xususan, Orolboʻyi ekologik inqirozini yengillashtirish va hududni barqaror rivojlanish zonasiga aylantirish borasida Oʻzbekistonning BMT bilan hamkorlikdagi loyihalari xalqaro hamjamiyat

tomonidan qo‘llab-quvvatlanmoqda. BMT doirasidagi bu hamkorlik nafaqat mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga xizmat qilmoqda, balki O‘zbekistonni mintaqaviy va global masalalarda ishonchli hamkor sifatida namoyon etmoqda. Shu bilan birga, bu hamkorlik O‘zbekistonning ochiq tashqi siyosat yuritayotganini va global muammolarni hal etishga qaratilgan sa’y-harakatlarini aks ettiradi.⁸⁴

Shanxay hamkorlik tashkiloti (ShHT) O‘zbekiston uchun mintaqaviy xavfsizlikni ta’minlash, iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish va madaniy aloqalarni mustahkamlashda muhim maydondir. O‘zbekiston 2001-yildan buyon ShHT a’zosi bo‘lib, tashkilot doirasida terrorizm, ekstremizm va narkotik moddalar savdosiga qarshi kurashishda faol ishtirok etib kelmoqda. 2022-yilda Samarqandda ShHT sammitini o‘tkazish orqali O‘zbekiston mintaqadagi lider davlatlardan biri ekanligini yana bir bor isbotladi. O‘zbekiston Shanxay hamkorlik tashkiloti (ShHT)ning asoschi davlatlaridan biri bo‘lib, 2001-yildan beri ushbu tashkilot doirasida faoliyat olib bormoqda. ShHT xavfsizlik, iqtisodiy hamkorlik va madaniy aloqalarni rivojlantirishda mintaqaning eng nufuzli tuzilmalaridan biridir. O‘zbekistonning ShHTdagi asosiy maqsadlari mintaqaviy barqarorlik va xavfsizlikni mustahkamlash, iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, terrorizm, ekstremizm va narkotrafikka qarshi kurashishdir. Tashkilot doirasida Toshkentda ShHTning Mintaqaviy aksilterror tuzilmasi (MATT) faoliyat yuritadi. Bu markaz ShHT davlatlari o‘rtasida xavfsizlik sohasida axborot almashish va birgalikda choralar ko‘rishni muvofiqlashtiradi. Iqtisodiy sohada O‘zbekiston ShHT doirasida savdo-sotiqni rivojlantirish, transport va logistika loyihalarini amalga oshirishda faol ishtirok etmoqda. Xususan, mamlakat “Yangi Ipak yo‘li” tashabbusi bilan uyg‘un ravishda transport koridorlarini rivojlantirishga e’tibor qaratmoqda. 2022-yilda Samarqandda o‘tkazilgan ShHT sammiti O‘zbekistonning tashkilotdagi yetakchi o‘rnini ko‘rsatdi. Ushbu sammitda ko‘plab muhim hujjatlar imzolandi va ShHTning global ahamiyatini oshirishga qaratilgan tashabbuslar ilgari surildi. ShHT bilan hamkorlik O‘zbekiston uchun

⁸⁴ O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi rasmiy veb-sayti. <https://mfa.uz>

mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirish, iqtisodiy o’sishni jadallashtirish va xalqaro hamjamiyatda o’z mavqeini mustahkamlash imkonini bermiqda. Bu esa mamlakatning tashqi siyosatidagi muhim ustuvor yo’nalishlardan birini tashkil etadi.⁸⁵

O’zbekiston Mustaqil Davlatlar Hamdo’stligi (MDH)ning faol a’zolaridan biri bo’lib, ushbu tashkilot doirasida iqtisodiy, savdo va madaniy-gumanitar hamkorlikni rivojlantirishda ishtirok etadi. Bundan tashqari, mamlakatimiz Yevroosiyo iqtisodiy hamkorlik tashkiloti, O’zbekiston-Turk kengashi va Islom hamkorlik tashkiloti kabi nufuzli mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirmoqda. O’zbekiston Mustaqil Davlatlar Hamdo’stligi (MDH) va boshqa mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni mintaqaviy barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot va madaniy aloqalarni rivojlantirish uchun muhim platforma sifatida ko’rib keladi. MDH doirasida O’zbekiston savdo-iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, transport va energetika infratuzilmasini rivojlantirish hamda fan-ta’lim sohasida qo’shma dasturlarni amalga oshirishda faol ishtirok etmoqda. Shuningdek, O’zbekiston Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (IHT) va Turkiy davlatlar tashkiloti kabi mintaqaviy tuzilmalar bilan iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishga e’tibor qaratmoqda. Ushbu tashkilotlar orqali mamlakat mintaqaviy transport yo’laklarini kengaytirish, savdo hajmini oshirish va investitsiya loyihalarini amalga oshirishga muvaffaq bo’lmoqda. Mintaqaviy xavfsizlikni ta’minlash va terrorizm, ekstremizm, narkotrafikka qarshi kurashda O’zbekistonning tashkilotlar bilan hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ushbu faoliyat nafaqat milliy manfaatlarga, balki Markaziy Osiyo mintaqasining barqaror rivojlanishiga ham xizmat qilmoqda. MDH va boshqa mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorlik O’zbekistonning ochiq va ko’p tomonlama tashqi siyosat yuritayotganini, shuningdek, mintaqaviy va global muammolarni hal etishda yetakchi o’rinni egallayotganini ko’rsatadi.

O’zbekiston Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (IHT) doirasida ham faoliyat yuritib, savdo-iqtisodiy, transport-kommunikatsiya va energetika sohalarida o’zaro manfaatli

⁸⁵ "Shanxay hamkorlik tashkilotining xalqaro maydondagi o’rni" mavzusidagi ilmiy maqolalar to’plami. Toshkent, 2023-yil.

loyihalarni amalga oshirmoqda. Shu bilan birga, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki kabi tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik oʻrnatilib, respublikadagi iqtisodiy islohotlarni qoʻllab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. Oʻzbekistonning Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (IHT) va boshqa xalqaro iqtisodiy tuzilmalar bilan hamkorligi mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. IHT doirasida mamlakat transport va logistika infratuzilmasini yaxshilash, energiya xavfsizligini taʼminlash, savdo-sotiqni kengaytirish va qishloq xoʻjaligi sohasida birgalikdagi loyihalarni amalga oshirishda faol ishtirok etmoqda. Oʻzbekiston Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki kabi yirik moliyaviy institutlar bilan ham samarali hamkorlik olib bormoqda. Ushbu tashkilotlar orqali moliyalashtirilayotgan infratuzilma, taʼlim, sogʻliqni saqlash va energetika sohasidagi loyihalar mamlakat iqtisodiyoti va aholining turmush darajasini yuksaltirishga xizmat qilmoqda.

Mintaqaviy iqtisodiy integratsiya jarayonlarida ishtirok etish, xususan, Turkiy davlatlar tashkiloti doirasida iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish, Oʻzbekistonning xalqaro savdo yoʻlaklariga ulanishini yanada kengaytirmoqda. Mamlakat “Yangi Ipak yoʻli” tashabbusida faol ishtirok etib, tranzit va logistika markaziga aylanish yoʻlida qadam tashlamoqda. Bu hamkorlik Oʻzbekistonning xalqaro iqtisodiy hamjamiyatda ishonchli va tashabbuskor ishtirokchi sifatida mavqeini mustahkamlamoqda. Shu bilan birga, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda xalqaro tajriba va resurslardan samarali foydalanishni taʼminlamoqda.⁸⁶

Xulosa: Oʻzbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi respublikaning iqtisodiy, siyosiy va madaniy salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Ushbu aloqalar orqali mamlakat mintaqaviy va global muammolarga yechim topishda faol ishtirok etmoqda, bu esa xalqaro hamjamiyatda Oʻzbekistonning obroʻsini oshirmoqda. Mazkur hamkorlik siyosati Oʻzbekistonning ochiq va konstruktiv tashqi siyosat olib borayotganini hamda xalqaro maydondagi nufuzini mustahkamlayotganini koʻrsatadi.

⁸⁶ Turkiy davlatlar tashkiloti rasmiy veb-sayti. <https://turkkon.org>

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi rasmiy veb-sayti. <https://mfa.uz>
2. "Shanxay hamkorlik tashkilotining xalqaro maydondagi o‘rni" mavzusidagi ilmiy maqolalar to‘plami. Toshkent, 2023-yil.
3. Turkiy davlatlar tashkiloti rasmiy veb-sayti. <https://turkkon.org>
4. "O‘zbekistonning MDH va boshqa mintaqaviy tashkilotlardagi o‘rni" mavzusidagi ilmiy maqolalar to‘plami. Toshkent, 2023-yil.
5. Karimov, I.A. O‘zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo‘li. Toshkent: O‘zbekiston, 1996-yil.
6. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
7. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
8. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o‘zbekistonda ma’naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
9. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o‘rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
10. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

AMIR TEMURNING DAVLAT ARBOBI SIFATIDA

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Abduraimova Ruxshona Botirjon qizi

Andijon davlat pedagogika institute Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta’lim
yo‘nalishi 102-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk Amir Temur hayoti va ijod faoliyati, qilgan ishlari, zarb etgan shaharlari, qurgan binoyu inshootlari, madaniyat tarixi, Temur asos solgan kuchli davlatchilik tamoyillari haqida gap boradi.

Kalit so‘zlar: qonunchilik, mo‘g‘ul xonlari, klassik davr, qo‘ychilik va yilqichilik, temuriylar davri.

Аннотация: В данной статье рассказывается о жизни и творческой деятельности великого Амира Темура, его произведениях, основанных им городах, построенных им зданиях и сооружениях, истории культуры, а также принципах сильной государственности, заложенной Темуром.

Ключевые слова: законодательство, монгольские ханы, классический период, овцеводство и козоводство, период Тимуридов.

Abstract: This article discusses the life and creative activity of the great Amir Temur, his deeds, the cities he conquered, the buildings and structures he built, the history of culture, and the principles of strong statehood founded by Temur.

Keywords: legislation, Mongol khans, classical period, sheep and horse breeding, Timurid period.

Kirish: Buyuk davlat arbobi va mahoratli sarkarda Amir Temur 1336-yil 9-aprelda (hijriy 736, sha‘bon oyining 25 kunida) Keshga qarashli Xo‘ja Ilg‘or (hozirgi Yakkabog‘ tumani) qishlog‘ida barlos beklaridan biri Amir Tarag‘ay ibn Barqal oilasida dunyoga keldi. Onasi Takinaxotun Keshning obro‘li bekalaridan biri bo‘lgan. Temurning bolaligi va o‘spirinlik yillari Keshda o‘tdi. Ibn Arabshoh, Rui Gonzales

de Klaviho va boshqa tarixshunoslar 1360-yilga qadar uning hayotini ayrim ma'lumotlar bilan izohlashadi. 1360-1361-yillarda Mo'g'uliston hukmdori hoqon Tug'luq Temur Movaraunnahrning ichki hayotiga rahna sola boshlaydi. Uning bosqinchilik tadbirlari O'rta Osiyolik mustaqil hukmdorlarga ma'lum bo'lganidan keyin ular sarosimaga tushib qolganlar. Shular qatoriga Kesh amiri Hoji Barlosni ham kiritish mumkin. Tug'luq Temur Xo'jandni ishg'ol etish niyyatida Sirdaryodan o'tganidan so'ng Movaraunnahr amirlari va Hoji Barlos qo'rquvdan o'z jonlarini xalos etish uchun Amudaryodan o'tib Xurosonga ketib qoldilar. 1360-1370-yillarda Movaraunnahr siyosiy hayotida Amir Temur bilan bir qatorda ta'sir o'tkazgan shaxslardan yana biri Amir Qozog'onning nabirasi amir Husayn edi. Balx va uning atrofidagi yer-mulklar uning tasarrufida edi. 1361-yilda Amir Temur amir Husaynga yaqinlashgan edi. Endi ikkala hukmdor birlashib, mo'g'ul xonlariga qarshilik ko'rsatish imkoniga ega bo'ldilar. Ma'lumki, Amir Temur mo'g'ul hokimiga qaram edi. Vaqti kelib, Movaraunnahrni boshqarishni Tug'luq Temur o'z o'g'li Ilyosxo'jaga topshirdi. Mustaqil bo'lishga harakat qilib yurgan Amir Temur yangi hukmdorga itoat etmadi. Buning oqibatida yangi ziddiyat yuzaga chiqdi. Amir Husayn bilan Sohibqiron Temurning bir-birlari bilan juda yaqinlashgan va yaxshi munosabatda bo'lgan davrlar 1361-1365-yillarni o'z ichiga oladi. Temur va temuriylar davri O'rta Osiyo madaniyatida alohida davrni tashkil qiladi. Madaniyat tarixida klassik davr hisoblangan bu davr xususan, o'zbek madaniyatining bugungi huquqiy joylashuvida asos bo'lib xizmat qiladi. Awalo, bu davr madaniyati Temur asos solgan kuchli davlatchilik tamoyillari asosida shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bilan bog'liqdir. Amir Temur davrida o'rta Osiyoning mustaqil bir davlat qilib birlashtirilishi mamlakatning iqtisodiy-madaniy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ilm-fan, adabiyot va san'at, hunarmandchilik va me'morchilik ravnaq topdi. Mamlakat va poytaxt Samarqandning obodonchiligi⁸⁷ yo'lida mahalliy va chet mamlakatlardan ko'plab fan va san'at ahllarini, hunarmand me'morlarni va musavvirlarni to'pladi. Temur O'rta Osiyoda qishloq xo'jaligi sun'iy sug'orishga bog'liqligini yaxshi tushungan Temur Angor kanalini qazdirdi va Murg'ob vodiysida

⁸⁷ <https://staff.tiiame.uz/storage/users/409/presentations/sg0tSR6qcbgbAxknZSBme2GN9V42B8udDymSmYkj.pdf>

sugʻorish ishlarini yoʻlga qoʻydi. Samarqand va Shahrisabz shaharlari oqar suv bilan taʼminlandi. Lalmikor yerlarda ariqlar qazildi. Dehqonchilikda donli ekinlar, paxta, zigʻir ekilgan. Boʻyoq uchun roʻyan oʻsimligi, shuningdek pillachilikda tutlar koʻp ekilgan. Uzum, limon yetishtirilgan.

Ulugʻbek davrida Bogʻi maydonda turli oʻsimliklar ekilib, Bogʻcha nomli bogʻbarpo etilgan. Temur Samarqand atrofida Bagʻdod, Sultoniya va Sheroz nomli qishloqlar qurdiradi. Temur va Uluʻbek davrida qoʻychilik va yilqichilikka alohida eʼtibor berilgan. Temur davri togʻ-kon ishlariga. obodonchilikka, sugʻorma dehqonchilikka. iqtisodiy hayotda muhim soha- hunarmandchilikka, savdo va tovar-pul munosabatlari taraqqiyotiga ijobiy taʼsir koʻrsatdi. Xunarmandchilik tarmoqlarining koʻpayishi tufayli shaharlarda hunarmandchilik mahallalarining soni ortib, yangi bozor rastalari, tim va toqlar qurildi. Toʻqimachilik, kulolchilik, chilangarlik, temirchilik va binokorlik sohalari asosiy oʻrin tutgan. Samarqand, Buxoro, Toshkent, Shohruhiya, Termiz, Shahrisabz, qarshi shaharlarida yangi hunarmandchilik mahallalari qurilib, savdo markaziga aylandi. Ip, jun, kanop tolasidan gazmollar toʻqilgan. Ipakdan shoyi gazlamalar atlas, kimxob, banoras, duhoba, horo, debo kabi gazmollar toʻqilgan.

XV-asrda metall buyumlar- uy-roʻzgʻor buyumlari, asbob-uskunalar, qurol-yarogʻlar koʻplab ishlab chiqarilgan. Samarqand qurolsozlik markaziga aylanib, sovutsozlar mahallasi qurilgan. Shaharlarda mis va jezdan buyumlar va mis chaqalar zarb qilingan. Samarqandda shishasozlik rivojlanib turli idish va buyumlar yasalgan. Surilishda nngll oynalardan foydalanilgan. Yogʻoch oʻymakorligida naqshin binolar qurilgan va buj Min jihozlar yasalgan. Samarqand qogʻozi hatto chet oʻlkalarda mashhur boʻlgan. Temur davrda hunarmandchilik mollari ishlab chiqaradigan korxona boshligʻi “Usta” shogirdlar “Xalfa”lar boʻlgan. Hunarmandlar shaharning madaniyatli tabaqasiga mansubdir. Temuriylar davlati Xitoy, hindiston, Eron, Rusiya, Volga boʻyi, Sibir bilan muntazam savdo-sotiq aloqalari olib borgan. Chet davlatlar bilan savdo aloqalarini kengaytirishda elchilik aloqalari muhim ahamiyat kasb etgan.

Temuriylar davrida karvon yoʻllarida elchilar, choparlar va savdo karvonlari uchun ilim olishi Otlar almashtirish joylari qurilgan. XIV-XV asr oxirlarida

Movarounnahrni ko‘p mamlakatlar bilan ijtimoiy-iqtisodiy ba‘zan siyosiy va harbiy ahamiyatga ega bo‘lgan karvon yo‘llari bog‘lagan edi. Bu yo‘llar bir-biridan iqtisodi, xalq tumush tarzi, dini, ma’naviy va moddiy rivojlantirishga imkon yaratdi. Ijtimoiy savdo, yo‘llari diplomatik aloqalarning amaliy vazifasini, ayni vaqtda mamlakat va xalqlarning o‘zaro iqtisodiy va madaniy ta’sirini mustahkamlashga xizmat qildi.

O‘rta Osiyo zaminida temuriylar davri ilm-fan, adabiyot, san’at sohlarida kamolot boiqlchiga ko‘tarildi. Temuriylar davlatining qudrati ayniqsa me‘morchilikda namoyon bo‘ladi oqsaroy peshtoqida bitilgan “qudratimizni ko'rmoq istasang- binolarimizga boq!” degan Temur davlatining siyosiy vazifasini ham anglatar edi. Temur davrida Movarounnahr shaharlari qurilishida istehkomlar, shoh ko‘chalar, me‘moriy majmualar ko‘lam kasb etadi. Ilk o‘rta asrlardagi shaharning asosiy qismi bo‘lgan . “SHahriston”dan ko‘lam va mazmuni bilan farq qiluvchi “hisor” qurilishini Samarqand Shahrisabzda kuzatish mumkin. Temur davrida Kesh shahar qurilishi yakunlandi. «Hisor» ning janubi-g‘arbida hukumat saroyi Oqsaroy va atrofida rabotlar, bog‘-rog‘lar qurildi. Temur saltanat poytaxti Samarqandni bezatishga alohida e‘tibor berdi. Shaharda «hisor» qal’a, ulug‘vor inshootlar va tillakor saroylar bunyod ettirdi. Samarqandga kiraverishdagi Ko‘hak tepaligida Cho‘pon ota maqbarasi Ulug‘bek davrida qurilgan bo lib, bu iushootda mutanosiblik, umumiy shaklning nafisligi, bezaklarda ulug'vorlik uyg'unlashib ketgan. Temur davrda Samarqand Afrosiyobdan janubda mo'g'ullar davridagi ichki va tashqi shahar o'rnida qurila boshladi hamda bu maydon qal'a devori va Handok bilan o'ralib (1371 y) hisor deb ataldi. Hisor 500 gektar bo'lib devor bilan o'ralgan. Shaharga oltitadarvozadan kirilgan.

Shahar mahalalardan iborat bo'lib, guzarlarga birlashgan. Shaharda me'moriy majmualar shakllanishi Temur va temuriylar davrining eng katta yutug'i bo'ldi. Me'morchilik taraqqiyotning yangi bosqichiga ko'tarildi, inshootlar ko'lam bilan birga o'sdi. Bu jarayon muhandislar, me'morlar va naqqoshlar llmmulga yangi vazifalarni qo'ydi. Temur davrida gumbazlar tuzilishida qirralar oralig'i kengaydl, Ikki qavatli gumbazlar qurishda ichkaridan yoysimon qovurg'alarga tayangan taihqi gumbazni ko'tarib turuvchi poy gumbazning balandligi oshdi. Ulug‘bek davrida

gumbaz osti tuzilmalarning yangi xillari ishlab chiqildi. Aniq fanlardagi yutuqlar⁸⁸ me’morchilik yodgorliklarida aniq ko’rinadi (Shohizinda, Ahmad Yassaviy, Go’ri Amir maqbaralari, Bibixonim masjidi, Ulug’bek madrasasi). Ularning old tomoni va ichki qiyofasi rejalarini tuzishda me’moriy shakllarning umumiy uyg’unligini belgilovchi geometrik tuzilmalarning aniq o’zaro nisbati bor. Bezak va sayqal ishlari ham bino qurilishi jarayonida baravar amalga oshirilgan.

Temuriylar davrigacha va undan keyin ham Movarounnahr va Xuroson me’morchiligida bezak va naqsh bu qadar yuksalmagan. Temur va Ulug’bek davri me’morchiligida bezakda ko’p ranglilik va naqshlar xilmaxilligi kuzatiladi. Epigrafik bitiklarni binoning maxsus joylariga, xattotlik san’atini mukammal egallagan ustalar olti xil yozuvda ishlagan. Koshin qatlamlarida tasvir mavzui kam uchraydi. Oqsaroy peshtoqlarida Sher bilan quyoshning juft tasviri uchraydiki, bu ramziy ma’noga ega. Temur va Ulug’bek davrida bino ichining bezagi ham xilma-xil bo’lgan. Devor va shift, hatto gumbaz ham naqsh bilan ziynatilgan. Temur davrida qurilgan binolarda ko’k va zarhal ranglar ustun bo’lib, dabdabali naqshlar ishlangan, Ulug’bek davrida Xitoy chinnisiga o’xshash oq fondagi ko’k naqshlar kop uchraydi.

Temur Hindiston yurishidan so’ng (1399 y). Samarqandda jome masjidi qurdiradi. Uning ro’parasida Bibixonim madrasasi va maqbara bunyod ettirdi. Temur davrida Saroy Mulk xonim Go’ri Amir majmuasida madrasalar qurilgan. Ulug’bek Samarqand, Buxoro va g’ijduvonda madrasalar bunyod etirdi. XV asrda madrasa me’morchiligi o’zining uzil-kesil qiyofasiga ega bo’ldi. Madrasa qurilishi yagona tizim bo’yicha rejalashtirilsa ham, asosiy shakllari, ularning o’zaro nisbatlari va bezaklariga ko’ra har biri o’z qiyofasiga ega edi. Temuriylarning ikki san’at durdonasi-Samarqanddagi Ulug’bek va Hirotidagi Gavharshodbegim madrasalari yagona tizim rejasi bo’yicha qurilganiga qaramay, bir-biridan farq qiladi. Temuriylar davridan qolgan maqbara, din arboblari va ruhoniylar qabrini o’z ichiga oluvchi to’siq-xazira, avliyolar qadamjolari, dahma alohida guruhni tashkil qiladi. Samarqandda Temur davrida Shayx Burxoniddin Sag’orjiy xilxonasi - Ruhobod maqbarasi va Temuriylar xilxonasi -Go’ri Amir. Shuningdek, Shohizinda

⁸⁸ https://uz.wikipedia.org/wiki/Amir_Temur

majmuasida peshtoqli maqbaralar guruhi quriladi. Ulug‘bek davrida ijodiy izlanishlar samarasi dahmalarning m‘moriy ko‘rinishiga ham ta’sir o‘tkazadi. Shohizinda majmuasida sakkiz qirrali maqbara va hozirgacha qozizoda Rumiy maqbarasi deb kelinayotgan (“Sultonning onasi” uchun qurilgan, asli noma’lum) maqbara quriladi. Ulug‘bek Buxoro, g‘ijduvon, Shahrisabz, Termiz, Toshkentda ham noyob obidalar qurdirgan. Ammo qurilish miqyosi va bezaklar bo‘yicha Samarqanddagi obidalar ustunlik qiladi. Toshkentda Zangi ota maqbarasi va Shayxontohur majmuasi, bo‘lib, qaldirg‘ochbiy maqbarasi XV asrning birinchi yarmiga mansub.

Temur davrida ulkan inshoot-Turkiston shahrida Ahmad Yassaviy maqbarasi barpo qilindi. Bu maqbara musulmon Sharqining me‘moriy yodgorliklari orasida eng noyobidir. Qadamjolar me‘morchiligi ham o‘ziga xos tuzilishga ega. Temur Buxoroda Chashmai Ayub (1380y.) yodgorligini qurdiradi. Shuningdek, Temur Shahrisabzda ziyorat va dafn marosimlari uchun “hazira”-“Dor us-Siyozat” (1389-1400) xilxonasini qurdirgan. o‘g‘li Jahongir vafot etgach Shahrisabzda maqbara (hazrati Imom) qurdirgan. Unda Xorazm me‘morchiligi an‘analarini ko‘rish mumkin. Samarqanddagi Ulug‘bek rasadxonasi me‘moriy san‘atning noyob yodgorligidir. Rasadxona diametri 48 metrli aylana shaklda bo‘lib, uch qavatlidir. Temuriylar davrida qurilgan saroylar ikki xil bo‘lgan. Birinchisi- ma‘muriy-siyosiy maqsadda bo‘lib, qal’a yoki shahar ichida qurilgan. Ikkinchisi-shahar tashqarisidagi bog‘larda qurilgan qarorgohlarda qabul marosimlari, majlislar o‘tkazilgan va xordiq chiqarilgan. Shahrisabzdagi Oqsaroy gumbazining diametri 22 metr bo‘lib, toq va ravoqlari beqiyos bo‘lgan. Temur va Ulug‘bekning asosiy qarorgohi Samarqanddagi Ko‘ksaroy va Bo‘stonsaroy deyiladi. Shuningdek, shahar tashqarisida Temur o‘n ikkita bog‘ va saroylar bunyod ettirgan. Ulug‘bek davrida Samarqandning Registon maydoni shakllandi, “Masjidi Muqatta”, 210 gumbazli Ko‘kaldosh jom’e masjidi qad ko‘tardi. Shohizindada ayrim maqbaralar, Shahrisabzda Ko‘kgumbaz masjidi, «Chilustun» va «Chinnixona» saroylari uning davrida qurildi. XV asrning ikkinchi yarmida Samarqandda Xo‘ja Ahror madrasasi, Ishratxona, Oqsaroy maqbaralari bunyod qilindi. Amir Temur va Ulug‘bek davrida tasviriy san‘at turli yo‘nalish bo‘yicha yuksaldi. Miniatyura- tasviriy san‘atga ham avvalo naqsh sifatida qaralgan.

Temuriylar davrida tiklangan devoriy suratlar esa XVI asrda yana to‘xtab qoldi. Samarqanddagi Temuriylarning saroyqarorgohlarida qabul marosimlari, jang voqealari, ov manzaralari, xalq bayramlari tasviri tushirilgan devoriy suratlar bo‘lgan. Temur, o‘g‘illari, nabiralari, ayollari va kanizaklari tasviri bu devoriy suratlarda aks ettirilgan Ulug‘bek devorida ham devoriy suratlar mavzu jihatdan rangbarang bo‘lib, uslubiy jihatdan miniatyura janriga yaqin bo‘lgan. Bu davrda qayta ko‘chirilgan Abdurahmon as-So‘fiyning (X asr) falaqiyotga oid asariga ishlangan bir suratda Andromeda yulduzlar turkumi Chochlik ayol qiyofasida tasvirlanadi. Samarqand rasadxonasida esa to‘qqiz falak ko‘rinishi, yetti gardish, yetti yulduzyoritqich daraja, vaqt bo‘limlari, yer yuzining yetti iqlimi tasvirlangan.

Xulosa: Maqolada sohibqiron Amir Temur yashagan joylari, qurdirgan binolarining manzaralari va ko‘rinishlari, xalq o‘rtasida adolatni ta’minlash maqsadida olib borgan say-harakatlarining natijalari, bosib olgan shaharlari va ularni qanday qilib, qanday yo‘l bilan bosib olganliklarini aytib o‘tish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://staff.tiiame.uz/storage/users/409/presentations/sg0tSR6qcbgbAxl nZSBme2GN9V42B8udDymSmYkj.pdf>
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Amir_Temur
3. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
4. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG‘UNLIGI.
5. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
6. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).

7. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
8. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.
9. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

JALALUDDIN MANGUBERDI - DEFENDER OF THE FATHERLAND

Atabayeva Nigora Makhmudzhanovna

Andijan State Pedagogical Institute Senior teacher of the "Social Sciences"

department

Adxamova Gulmira Akmaljon's daughter

Yaxshiboyeva O'g'ilo' Shavkat's daughter

students of the Faculty of Primary Education of Andijan State Pedagogical Institute

Abstract: This article describes the life of Jalaluddin Manguberdi, his family, his brave struggles, the Mongol invasions, and the reasons for his escape to Movaraunnahr and Iran.

Keywords: Jalaluddin Manguberdi, Mongols, monument, Genghis Khan, Movarounnahr, Khorezmshahs

Jalaluddin Manguberdi (1199-1231) was the last ruler of the Khorezmshah state, known as a great commander and a national hero who fought against the Mongol invasions led by Genghis Khan in Central Asia at the beginning of the 13th century. His bravery and patriotism have been remembered for centuries among the peoples of Central Asia, and he has a special place in history as a true defender of the homeland.

Early Life and Family

Jalaluddin Manguberdi was born in 1199 in Gurlan, the capital of Khorezm. His father was Muhammad Khorezmshah, who ruled the kingdom of Khorezmshahs and made it a powerful state in Central Asia. The state of the Khorezmshahs was a large and powerful state that included Central Asia, Persia and the South Caucasus at that time. Khorezmshahs built a strong state and developed economically and culturally. But in 1218, when Khorezmshah Muhammad himself started to fight against the Mongol emperor Genghis Khan, wrong steps were taken that led to unpleasant results. As a result of the killing of Genghis Khan's merchants, the Mongols began to march against Khorezm. Jalaluddin Manguberdi received military and political

education from a young age and was prepared for public affairs. From a young age, he was distinguished by his courage and smart strategic thinking.

Manguberdi's Guerrilla Method and Tactics

The most important aspect of Jalaluddin Manguberdi's fight was his fighting strategy. He used the widespread "guerrilla" method in the fight against the Mongols. By using this method, he effectively fought against the large and organized army of the Mongols. Jalaluddin launched quick attacks with small groups against the powerful Mongol army, pursued the enemy troops in the dark and defeated them in several small battles. Also, Manguberdi knew the mountains and villages well, and through them he limited the Mongols' movements. In order to defeat them, he gathered his military team in a short period of time and organized special attacks. Through this method, Jalaluddin achieved great strategical gains over his opponents.

Diplomacy and Expansion of Alliances by Jalaluddin Manguberdi

Jalaluddin Manguberdi continued his struggle not only by his military forces, but also through diplomacy. He tried to get other countries as allies in the fight against the Mongols. For example, he sought help from Persia, Arabia, and other Central Asian countries, thereby increasing his political power.

The Period of Mongol Invasions and the Beginning of the Struggle

In 1219, the Mongols under the leadership of Genghis Khan launched an attack on the Khorezmshah state. Although Khorezmshah Muhammad initially preferred not to engage in open confrontation with the Mongols, when war became inevitable, he gathered an army to defend his country. During the Mongol invasion, Muhammad Khorezmshah was forced to flee and died soon after. At this time, the protection of the country was assigned to his son Jalaluddin Manguberdi.

Courageous Struggles of Jalaluddin against the Mongols

After the death of his father, Jalaluddin Manguberdi continued to fight to protect the state and stop the Mongols. One of his most famous battles is the battle against the troops led by Genghis Khan on the banks of the Amu Darya in 1221. In this battle, Jalaluddin Manguberdi showed his commanding skills and showed great

resistance on the battlefield. Jalaluddin, who was in a difficult situation in the battle, saved his life by jumping from the battlefield to Amudarya, and this became a symbol of his bravery.

Escape to Movarounnahr and Iran

After the conquest of Khorezm by the Mongols, Jalaluddin was forced to retreat towards Movarounnahr and Iran. He gathers supporters in these regions and tries to form a strong army against the Mongols. Although he won many battles, he could not completely liberate the territories due to the strong pressure of the Mongols.

Last Years and Death

Jalaluddin Manguberdi continued to fight against the Mongols even in the last years of his life. He died in 1231 in the Kurdistan regions of Iran in a battle with Mongol troops. With his death, the state of Khorezmshahs came to an end, and as a result of Genghis Khan's conquest, Mongol rule was established in Central Asia.

Jalaluddin Manguberdi Monument and Historical Place

Jalaluddin Manguberdi has gone down in history as a true hero of his people, a patriot and a freedom fighter. He fought for the freedom and independence of his country rather than personal interests. His bravery, heroism and patriotism are still remembered with respect among the peoples of Central Asia, and he is appreciated as a true defender of the homeland.

Many legends have been created about Jalaluddin

Manguberdi in historical sources and folklore, and many works have been written about his bravery for his country and people. His name has been forever preserved in history, and he is a glorious symbol of patriotism for the peoples.

The long-term history of the Khorezmshahs (1027-1231), ruled by the Anushtegin dynasty, is reflected in a number of works written by Muslim historians of that time. Based on them, it is possible to observe and analyze the reign of the last representative of this dynasty, the great general Jalaluddin Manguberdi, his heroic struggle against the Mongol invaders, and his activities on the borders of West Asia. In some sources and literature, his name is given as Mangburni. The works about Jalaluddin Manguberdi, created from the 13th century until now, amount to about 500

books. These works are conventionally divided into two periods: the first period - inscriptions written in the XIII-XVIII centuries; The second period can be divided into works created in the 18th-20th centuries. Most of the works created in the first period are written by Eastern historians and artists. They tell about Jalaluddin's life, activities and fate. Their battles against the Mongols are shown. Most of the authors of these works are people who saw, knew, heard about Jalaluddin, and were aware of his life ⁸⁹

Source historians, when talking about this period, emphasize more works such as "Siyrati Jalaluddin Mankburni" and "Tarihi Jahongusho". Because their authors, Shahabuddin al-Nasawi and Alauddin Atomalik Juvaini, saw the events in the picture with their own eyes, participated in them in some sense, and observed the events of history with as impartial an eye as possible. One of the most perfect sources about Jalaluddin's life and struggles is the work "Siirat us-sultan Jalaluddin Manguberdi (Manguburnu)" by Shahabeddin al-Nasawi. Nasavi, the owner of one of the castles in Nasso (Nisa) province, went to Iraq in 1224 on business and entered the service of Sultan Jalaluddin there. From then on, he became one of Jalaluddin's trusted servants and continued his Nasavi service under other rulers until 1231, that is, after the tragic death of Jalaluddin Manguberdi, and died in 1249 in the city of Aleppo. It is known from history books that Sultan Jalaluddin had another secretary besides Nasavi. His name is Khoja Nuriddin Zaydari Khurasani, and he wrote a biographical work in Persian called "Nafsat al-masdur fi futur zaman as-sudur va zaman su dur al-futur". Since the contents and author of this work are still unknown to our historians, some scholars call it Nasavi's work and see it as his second book, while others mistakenly interpret it as another name of "Siyrati Jalaluddin Mankburni".

The work "Siirat al-Sultan" is a work written in the style of memoirs and consists of an introduction and 108 chapters. Chapters I-IV of the work briefly describe the Mongol-Tatars, the origin of Genghis Khan, the rise of Genghis Khan and his subjugation of Mongolia and North China. Chapters V-XXII are devoted to

⁸⁹ Shihobuddin Muhammad an-Nasawi. Details of the life of Sultan Jalaluddin Manguberdi. Translation by Kamal Matyokubov. Tashkent: Uzbekistan-Yozuvchi. 1999. 7-b.

the life and work of Khorezmshah Alauddin Muhammad. From chapter XXIII to the end of the book, the Mongol invasion and Khorazmshah Alauddin Muhammad fled his country in disgrace, the life of Sultan Jalaluddin and his heroic struggle with the Mongol invaders, his activities in Azerbaijan and Iraq, and finally, the tragic the destruction is told. The chapters of "Siirat al-Sultan", especially the chapters covering the events of the years 1224-1231, have a unique and important scientific value, because the author's personal participation is visible in most of the events described.⁹⁰

Nasavi knew Jalaluddin Manguberdi closely, was directly involved in most of the events described in his work or relied on the reports of witnesses, and most importantly, he tried to speak objectively and truthfully, which increases the scientific value and level of reliability of the work. Nasavi started to finish his work in 1241, almost 10 years after Jalaluddin's death, and naturally he had the opportunity to express his opinion freely. The original Arabic text of Nasawi's "Sirat al-Sultan Jalaluddin Mangubur" and its translations into different languages have been published several times. Nasawi's work was written in Arabic and two incomplete copies arrived. One copy is kept in the National Library of France and the other in the British Museum. He published the Arabic text of the work in Octav U in 1891. This scientist also translated it into French and published it in 1895 (Paris, 1895. In PÉLOV, IIIe., ser, vol. IX-X). Based on this translation, in 1914-191 Yu. Ziya and A. Tawhid, in 1934 Najib Asim independently translated the work into Turkish, in 1945 by Muhammad Ali Nasikh from Arabic to Persian, and in 1953 based on the translation of O.U.da again into Arabic. translated by Hafiz Ahmad Hamdi. The work was partially published in Russian in 1850 and 1900. In particular, it was translated into Russian by the famous orientalist Z.M. Bunyotov and published twice (the second time with the Arabic text). The work was also published twice in Uzbek under the name "Sultan Jaloliddin Manguberdi" in the translation of K. Matyogubov.⁹¹

⁹⁰ Shihobuddin Muhammad an-Nasawi. Sultan Details of the life of Jalaluddin Manguberdi. Translation by Kamal Matyokubov. Tashkent: Uzbekistan. 2006.

⁹¹ Ismat Ochilov. Description of Jaloliddin Manguberdi in written sources// "Oriental Art and Culture" Scientific-Methodical Journal – (4) IV/2020. 64-b.

In his work, Nasavi describes the figure of the general Sultan Jalaluddin as follows: "He (Jalaluddin) came from Karacha, was of medium height, according to his speech and expressions, he spoke Turkish, but he also spoke Persian. As for his bravery he was the lion among lions, the bravest of all skilful riders. He had a gentle nature and never got angry or cursed. He takes himself seriously, but also influenced the nature of the period of rebellions he faced. He strives to improve the lives of citizens, but he was forced to use force because he ruled in a time of depression. The words "Help is only from Allah" were written on his labels".⁹²

In "Siirat al-Sultan" Nasavi lived in the kingdom of Khorezm, Movarounnahr, Khorasan, India, Iran, Iraq, Azerbaijan, Georgia from 1218 to 1231. The events that took place, the activities of Khorezmshah Alauddin Muhammad and Jalaluddin Manguberdi, the invasion of Genghis Khan are told. The details of the events presented in the work are narrated by a historian standing in the position of the Khorezmshahs. Nasavi, unlike other historians of other times, is concerned with the internal and external life of the Khorezmshah state, the Turkon Khatun and its place in the life of the country, the reasons for the decline of the kingdom, the treachery of the nomadic Turkic tribes (especially the Kipchaks and the Turkon Khotun clan), the Caliph of Baghdad The two-faced policy, Jalaluddin's internal and foreign policy (relations with the Ismailis, the Ayyubids, and the Hurrians), the reasons and consequences of his campaigns are explained and interpreted on a new basis.⁹³

According to the information of the work, Jalaluddin Manguberdi was in a difficult time, Movarunnahr was drawn into the war, most of the country was conquered by the Mongols, the army of Khorezmshahs was destroyed, some of the emirs were traitors, and the rest were their own. appeared on the stage of history at a time when the sultan left the country to fend for himself, and there was mutual confusion and danger.

⁹²Nasir Muhammad. Mysterious Jewels. Historical Etudes. Tashkent: Uzbekistan, 2016.9-b.

⁹³Shihobuddin Muhammad al-Nasawi. Details of the life of Sultan Jalaluddin Manguberdi. Translation by Kamal Matyokubov. Tashkent: Uzbekistan, 2006.

In such a difficult situation, Jalaluddin fought for the homeland and the will of the people and fought against the Mongols for 11 years. He fought against the Mongols 14 times and won 13 of them.⁹⁴

List of used literature:

1. "Jalaluddin Manguberdi" (historical biography).
2. "History of the World" (Rashid al-Din).
3. "Genghis Khan and the History of the Mongol Empire" (John Man).
4. "Khorazmshahs state and its fall" (Muhammad Amin, 1960).
5. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta'siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
6. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta'lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
7. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o'zbekistonda ma'naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
8. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o'rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
9. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

⁹⁴ Masharipov, Q. Military art of Jaloliddin Manguberdi. Battle of Parvan// Newsletter of Khorezm Ma'mun Academy. 2020. No. 10. 121-122-b.

**O‘ZBEKISTONNING MARKAZIY OSIYODA TINCHLIK VA
BARQARORLIKNI TA’MINLASHDAGI O‘RNI**

**UZBEKISTAN'S ROLE IN ENSURING PEACE AND STABILITY IN
CENTRAL ASIA**

**РОЛЬ УЗБЕКИСТАНА В ОБЕСПЕЧЕНИИ МИРА И СТАБИЛЬНОСТИ В
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Aliyeva Iroda Botirali qizi

Umaraliyeva Muborak Xursandali qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Kechki bo‘lim boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va barqarorlikni ta‘minlashdagi roli tahlil qilingan. Mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash, ekologik muammolarni hal etish, iqtisodiy integratsiyani rivojlantirish hamda xavfsizlikni ta‘minlashda mamlakatning tashabbuslari ko‘rib chiqilgan. Ayniqsa, O‘zbekistonning Afg‘oniston masalasidagi konstruktiv pozitsiyasi va xalqaro miqyosdagi faoliyati alohida ta‘kidlangan. Maqolada O‘zbekistonning mintaqaviy liderlik o‘rnini mustahkamlash yo‘nalishidagi sa‘y-harakatlari va istiqbolli rejalariga e‘tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, Markaziy Osiyo, tinchlik, barqarorlik, mintaqaviy hamkorlik, ekologiya, xavfsizlik, iqtisodiy integratsiya, Afg‘oniston, xalqaro hamkorlik.

Abstract: This article analyzes the role of Uzbekistan in ensuring peace and stability in the Central Asian region. The country's initiatives in strengthening regional cooperation, solving environmental problems, developing economic integration, and ensuring security are considered. In particular, Uzbekistan's

constructive position on the issue of Afghanistan and its international activities are highlighted. The article focuses on Uzbekistan's efforts and promising plans to strengthen its regional leadership.

Keywords: Uzbekistan, Central Asia, peace, stability, regional cooperation, ecology, security, economic integration, Afghanistan, international cooperation.

Абстрактный: В данной статье анализируется роль Узбекистана в обеспечении мира и стабильности в Центральноазиатском регионе. Были рассмотрены инициативы страны по укреплению регионального сотрудничества, решению экологических проблем, развитию экономической интеграции и обеспечению безопасности. В частности, была подчеркнута конструктивная позиция Узбекистана по вопросу Афганистана и его деятельность на международном уровне. Статья посвящена усилиям и перспективным планам Узбекистана по укреплению своих позиций в качестве регионального лидера.

Ключевые слова: Узбекистан, Центральная Азия, мир, стабильность, региональное сотрудничество, экология, безопасность, экономическая интеграция, Афганистан, международное сотрудничество.

Markaziy Osiyo mintaqasi – geosiyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan dunyoning muhim hududlaridan biri. Bu hududning tinchligi va barqarorligi nafaqat mintaqada davlatlari, balki global miqyosda ham katta ahamiyatga ega. O‘zbekiston, mintaqaning yuragi sifatida, ushbu jarayonlarda muhim o‘rin tutadi. O‘zbekistonning strategik joylashuvi va nufuzli pozitsiyasi Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorlikni rivojlantirishda asosiy omil hisoblanadi. Mustaqillik yillaridan boshlab O‘zbekiston davlat siyosatida mintaqaviy barqarorlik va tinchlikni ta’minlash asosiy ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib kelgan.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning tashqi siyosatdagi pragmatik yondashuvi, jumladan, qo‘shni davlatlar bilan yaqin munosabatlar o‘rnatishga qaratilgan “yaxshi qo‘shnichilik” siyosati Markaziy Osiyoda barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynadi. Tinchlik va barqarorlik yo‘lida tashabbuslar asosida O‘zbekistonning

tinchlikni ta’minlashdagi sa’y-harakatlari bir necha asosiy yo’nalishlarda namoyon bo’lmoqda:

Mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash

O‘zbekiston qo‘shni davlatlar bilan chegaralarni delimitatsiya va demarkatsiya qilish masalalarini hal etib, mintaqada ishonch muhitini yaratdi. Masalan, O‘zbekiston va Qirg‘iziston o‘rtasidagi chegara masalalari do‘stona kelishuvlar asosida hal qilindi.

Suv va ekologiya masalalari

Orol dengizi inqirozi Markaziy Osiyoning eng dolzarb ekologik muammolaridan biridir. O‘zbekiston ushbu muammoni hal qilish maqsadida mintaqaviy va xalqaro miqyosda ko‘plab tashabbuslar bilan chiqmoqda. Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi sifatida rivojlantirish bo‘yicha BMT rezolyutsiyasining qabul qilinishi bunga yaqqol misoldir.⁹⁵

Iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish

Tinchlik va barqarorlik iqtisodiy o‘sish bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbekiston mintaqa davlatlari bilan savdo-iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, transport va logistika sohalarida integratsiyani chuqurlashtirish orqali barqaror taraqqiyotni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Iqtisodiy hamkorlik Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va barqarorlikni O‘zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo-iqtisodiy aloqalarni kengaytirish va o‘zaro iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish orqali mintaqa davlatlarini bir-biriga yaqinlashtirmoqda. 2017-yildan boshlab O‘zbekistonning tashqi savdo siyosatida qo‘shni davlatlarga qaratilgan ochiq va do‘stona yondashuv qo‘llanilmoqda. Masalan, O‘zbekiston va Qirg‘iziston o‘rtasida savdo va transport aloqalari sezilarli darajada rivojlandi, shuningdek, O‘zbekiston va Tojikiston o‘rtasida iqtisodiy hamkorlik yanada chuqurlashdi. Bu kabi iqtisodiy aloqalar mintaqada ijtimoiy va siyosiy muammolarni kamaytirishga, mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. I ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. O‘zbekiston, mintaqaviy iqtisodiy integratsiyaning faol tarafdori sifatida, iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash orqali mintaqada tinchlikni saqlash va barqaror

⁹⁵ Mirziyoyev, Sh. M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2021.

rivojlanishga erishishga hissa qo’shmoqda. Iqtisodiy hamkorlik faqat iqtisodiy o’sishni rag’batlantiribgina qolmay, balki siyosiy va ijtimoiy barqarorlikka ham katta ta’sir ko’rsatadi. Quyida O‘zbekistonning iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish orqali tinchlik va barqarorlikni ta’minlashdagi roli ko’rib chiqiladi. Iqtisodiy integratsiyaning asosiy tarkibiy qismi sifatida transport va infratuzilma loyihalari alohida ahamiyatga ega. O‘zbekiston o‘zining geosiyosiy ahamiyatini inobatga olgan holda, Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasidagi transport yo‘llarini ochish va logistika tarmoqlarini rivojlantirishga katta e’tibor bermoqda. Masalan, O‘zbekistonning Mozori-Sharif-Kobul-Peshovar temir yo‘li va Termiz-Afg‘oniston elektr tarmog‘i kabi loyihalari, nafaqat Afg‘onistonni mintaqaviy iqtisodiy tizimga integratsiyalash, balki mintaqadagi barcha davlatlar o‘rtasida ishonchni mustahkamlash va iqtisodiy o’sishni ta’minlashga xizmat qilmoqda.

Xavfsizlik masalalari

Markaziy Osiyoda xavfsizlik tahdidlariga qarshi kurashishda O‘zbekiston muhim o‘rin tutadi. Xususan, ekstremizm, terrorizm va narkotrafikka qarshi kurashish bo‘yicha ko‘plab mintaqaviy hamkorlik loyihalari amalga oshirilmoqda. Afg‘onistonning barqarorligi Markaziy Osiyodagi tinchlik va xavfsizlik uchun muhim omil hisoblanadi. O‘zbekiston bu masalada o‘zining konstruktiv pozitsiyasini ko’rsatib kelmoqda. Toshkentda Afg‘oniston bo‘yicha xalqaro konferensiyalar tashkil etilishi va bu davlatni iqtisodiy integratsiyaga jalb qilish tashabbuslari xalqaro hamjamiyat tomonidan yuqori baholanmoqda. Afg‘oniston masalasi nafaqat Markaziy Osiyo, balki global miqyosda tinchlik va barqarorlik uchun strategik ahamiyatga ega. O‘zbekiston ushbu masalada mintaqaviy lider sifatida muhim o‘rin tutib, bir qator amaliy tashabbuslar bilan chiqmoqda. Quyida O‘zbekistonning ushbu masaladagi roli tahlil qilinadi: O‘zbekiston Afg‘oniston bo‘yicha xalqaro muzokaralar uchun ochiq platforma yaratdi. 2018-yilda Toshkentda tashkil etilgan “Tinchlik jarayonini qo‘llab-quvvatlash” xalqaro konferensiyasi bu yo‘nalishdagi

muhim qadamlardan biri bo’ldi. Ushbu tadbirda Afg’onistondagi mojaroning tinch yo’l bilan hal qilinishi zarurligi haqida xalqaro konsensusga erishildi.⁹⁶

O’zbekiston Afg’oniston xalqiga doimiy ravishda insonparvarlik yordamini ko’rsatib kelmoqda. Xususan: Afg’oniston shimoliy hududlariga oziq-ovqat, dori-darmon va boshqa zarur tovarlar yetkazib berilmoqda. Afg’onistonda ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash uchun transport va infratuzilma loyihalari amalga oshirilmoqda, jumladan, Mozori-Sharif-Kobul-Peshovar temir yo’li loyihasi bu borada alohida ahamiyat kasb etadi. O’zbekiston Afg’onistonni Markaziy Osiyo iqtisodiy tizimiga jalb qilish tarafdori. Ushbu maqsadda: Elektr energiyasi eksporti yo’lga qo’yilgan, bu esa Afg’oniston infratuzilmasini yaxshilashga yordam bermoqda. Savdo-sotiqni rivojlantirish uchun chegara punktlarida qulayliklar yaratildi. Afg’onistondagi xavfsizlik masalasi mintaqaviy barqarorlikka bevosita ta’sir ko’rsatadi. O’zbekiston: Ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashda xalqaro hamkorlikni qo’llab-quvvatlamokda. Afg’onistondagi siyosiy kuchlarni inklyuziv hukumat tuzishga chaqirib, ularni ishonchli muloqotga undamoqda. Ta’lim va madaniy yordam berish orqali ham tinchlikni o’rnatishga harkat qilmoqda. O’zbekiston Afg’oniston yoshlari uchun ta’lim dasturlarini taklif qilmoqda. Termiz shahrida afg’on talabalarini o’qitish va malaka oshirish uchun maxsus o’quv markazlari tashkil etilgan. Bu orqali yosh avlodni qo’llab-quvvatlash va mintaqaviy integratsiyaga hissa qo’shilmoqda. Tinchlik o’rnatish bo’yicha xalqaro hamkorlik ham mavzud. O’zbekiston Afg’onistondagi tinchlik jarayonini faqat mintaqaviy emas, balki global muammo sifatida ko’rib, BMT, Yevropa Ittifoqi, AQSh, Rossiya, Xitoy kabi davlatlar va tashkilotlar bilan faol muloqot olib bormoqda. O’zbekiston Afg’oniston masalasida neytral va pragmatik yondashuvni qo’llab-quvvatlaydi. Bu siyosat nafaqat Afg’onistonning barqarorligiga, balki butun Markaziy Osiyoda tinchlik va taraqqiyotni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Prezidentimiz Shavkat

⁹⁶ Rahimov, A. "Markaziy Osiyoning geosiyosiy ahamiyati va O’zbekistonning roli", Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019.

Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan ochiq muloqot va iqtisodiy integratsiya tashabbuslari xalqaro hamjamiyat tomonidan ham e’tirof etilmoqda.⁹⁷

O‘zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta’minlashdagi faoliyatlari xalqaro darajada e’tirof etilmoqda. Yurtimizning mintaqaviy liderlik o‘rnini mustahkamlash va global miqyosda tinchlikni targ‘ib qilish yo‘nalishida qilayotgan harakatlari davom etmoqda. O‘zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta’minlash borasidagi sa’y-harakatlari xalqaro miqyosda keng e’tirof etilmoqda. Mintaqada yaxshi qo‘shnichilik siyosati, ekologik va iqtisodiy tashabbuslar, shuningdek, Afg‘oniston masalasidagi faol pozitsiya tufayli O‘zbekiston mintaqaviy lider sifatida maydonga chiqdi. Xususan, BMT, Yevropa Ittifoqi, SHHT, MDH kabi xalqaro tashkilotlar O‘zbekistonning konstruktiv siyosatini qo‘llab-quvvatlamoda. Kelajakda O‘zbekistonning mintaqaviy va global darajadagi o‘rni yanada mustahkamlanishi kutilmoqda. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, integratsiyalashgan iqtisodiy loyihalarni amalga oshirish va ekologik muammolarni hal qilish orqali mamlakatimiz Markaziy Osiyoni barqaror taraqqiyot va tinchlik hududiga aylantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, Afg‘oniston masalasidagi faol tashabbuslar mintaqa xavfsizligini ta’minlash va global miqyosdagi tinchlikka hissa qo‘shishda davom etadi. O‘zbekistonning tinchlikparvar tashqi siyosati va mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan strategiyasi nafaqat bugungi kun uchun, balki kelajak avlodlar uchun ham mustahkam asos yaratadi. Bu yondashuv O‘zbekistonning xalqaro maydondagi nufuzi oshishiga va Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikning kafolati sifatida e’tirof etilishiga xizmat qilmoqda.⁹⁸

Xulosa: O‘zbekiston Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha mintaqaviy va global miqyosda o‘zining mustahkam pozitsiyasini namoyish etmoqda. Ijobiy tashabbuslar, xalqaro hamkorlik va pragmatik yondashuvlar orqali

⁹⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati. "Afg‘oniston masalasidagi xalqaro konferensiyalar va tashabbuslar", Toshkent, 2023.

⁹⁸ O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. "Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanish va xavfsizlikni ta’minlash bo‘yicha tashabbuslar", rasmiy hisobot materiallari. www.mfa.uz

mamlakatimiz nafaqat mintaqaning rivojlanishiga hissa qo‘shmoqda, balki dunyo miqyosida tinchlik tarafdori sifatida e’tirof etilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev, Sh. M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. "Markaziy Osiyoda barqaror rivojlanish va xavfsizlikni ta’minlash bo‘yicha tashabbuslar", rasmiy hisobot materiallari. www.mfa.uz.
3. BMT Orolbo‘yi mintaqasi bo‘yicha rezolyutsiyasi. "Orolbo‘yi ekologik innovatsiya hududi", Nyu-York, 2022.
4. Rahimov, A. "Markaziy Osiyoning geosiyosiy ahamiyati va O‘zbekistonning roli", Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati. "Afg‘oniston masalasidagi xalqaro konferensiyalar va tashabbuslar", Toshkent, 2023.
6. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World war ii. american journal of social and humanitarian research.
7. Maxmudjanovna, A. N. (2023). Yangi konstitutsiyada inson huquqlarining o‘rni va xalqaro huquq normalari bilan uyg‘unligi.
8. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
9. Атабаева, Н. (2024). Психологический подход к студентам при преподавании предмета истории. ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
11. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.
12. Hamidova, R. F. (2023). Modern forms of conducting the pedagogical council. Journal of Modern Educational Achievements, 1212(12), 30-34.

13. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). Uchinchi renessans davrida barkamol inson tarbiyasiga oid manaviy-marifiy qarashlar. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

AMIR TEMURNING DAVLAT BOSHQARUVIDAGI FAOLİYATI

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Arabboyeva Oydinoy Axroriddin qizi

Odilova Nilufar Kozimjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Tabiiy fanlar fakulteti talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqola buyuk davlat arbobi Amir Temurning siyosiy va harbiy faoliyatiga bag‘ishlangan. Unda uning davlat boshqaruvi, «Temur tuzuklari» qonun-qoidalar tizimi, madaniyat va ilm-fanga qo‘shgan hissasi hamda ulkan harbiy muvaffaqiyatlari tahlil qilingan. Amir Temur nafaqat buyuk sarkarda, balki markazlashgan kuchli davlatni tashkil etgan davlat arbobi sifatida ham tarixda o‘z o‘rnini egallagan. Ushbu maqola O‘rta Osiyo tarixiga oid qimmatli ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi.

Аннотация: Данная статья посвящена политической и военной деятельности великого государственного деятеля Амира Темура. В ней анализируются его вклад в государственное управление, систему законов «Законы Темура», культуру и науку, а также великие военные успехи. Амир Темура вошел в историю не только как великий полководец, но и как государственный деятель, создавший мощное централизованное государство. В данной статье содержатся ценные сведения об истории Средней Азии.

Abstract: This article is devoted to the political and military activities of the great statesman Amir Temur. In it, his contribution to state administration, "Temur's Laws" system of laws, culture and science, as well as great military successes are analyzed. Amir Temur took his place in history not only as a great commander, but also as a statesman who established a powerful centralized state. This article contains valuable information about the history of Central Asia.

Kalit soʻzlar: Amir Temur, Temuriylar davlati, Temur tuzuklari, Davlat boshqaruvi, Markazlashgan davlat, Oʻrta Osiyo madaniyati, Buyuk sarkarda, Harbiy yurishlar.

Key words: Amir Temur, Timurid state, Timur's rule, State administration, Centralized state, Central Asian culture, Great commander, Military campaigns

Ключевые слова: Амир Темур, Тимуридское государство, Конституция Темура, Государственное управление, Централизованное государство, Среднеазиатская культура, Великий лидер, Военные походы.

Amir Temur (1336–1405) — Oʻrta Osiyoning buyuk davlat arbobi, mohir sarkarda va sohibqiron. U Temuriylar sulolasiga asos solgan va oʻz davrida Markaziy Osiyoni yagona kuchli imperiyaga aylantirgan. Amir Temur nafaqat harbiy iste'dodi, balki davlatni boshqarish va iqtisodiy hayotni rivojlantirish sohasidagi salohiyati bilan ham tarixda oʻzining oʻchmas izini qoldirgan. Amir Temur 1336-yilda Kesh (hozirgi Shahrisabz) yaqinidagi Xoʻja Ilgʻor qishlogʻida tavallud topgan. U barlos qabilasiga mansub boʻlib, yoshlik yillaridanoq harbiy va siyosiy faoliyat bilan shugʻullangan. Temur Oʻrta Osiyoda tarqoqlikni tugatib, yagona markazlashgan davlat barpo etdi. U Samarqandni oʻz imperiyasining poytaxtiga aylantirib, uni ilm-fan va madaniyat markaziga aylantirdi. Amir Temur davlatni boshqarishda adolat va qonun ustuvorligiga asoslangan siyosat olib bordi. U «Temur tuzuklari» nomli qonun-qoidalar tizimini ishlab chiqdi. Ushbu tuzuklar davlat boshqaruvi, harbiy tartib-intizom va xalq farovonligini taʼminlashga qaratilgan edi. Amir Temur oʻz hukmronligi davomida:

Kuchli harbiy qoʻshin tashkil etdi.

Savdo va madaniyatni rivojlantirishga katta ahamiyat berdi.

Samarqand, Buxoro va Shahrisabz shaharlarini obodonlashtirishga eʼtibor qaratdi.[1],[2]

Amir Temur oʻz davlati rivojlanishi va barqarorligini taʼminlash uchun iqtisodiy va siyosiy boshqaruvga katta eʼtibor qaratgan. U davlatni boshqarishda adolat, kuchli nazorat va iqtisodiy barqarorlik tamoyillariga asoslangan yondashuvni amalga oshirgan. Quyida uning iqtisodiy va siyosiy siyosati haqida batafsil maʼlumot

keltiriladi. Amir Temur davlat hududidan o'tgan Buyuk ipak yo'lining xavfsizligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratgan. Savdo karvonlarini qo'llab-quvvatlagan va savdogarlarga qulayliklar yaratgan. Yangi bozorlar va savdo markazlarini rivojlantirib, xalqaro savdoni faollashtirgan. Sug'orish tizimlarini yaxshilash va yangi kanallar qazish bo'yicha ishlarni tashkillashtirgan. Sug'oriladigan yerlarning kengaytirilishi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishga yordam bergan. Dehqonlarga ko'mak berib, ulardan olinadigan soliqlarni adolatli tarzda belgilagan. Soliq tizimida adolat tamoyillarini joriy qilgan. Soliq yig'ishda aholining imkoniyatlariga mos yondashuvni qo'llagan va haddan tashqari og'ir soliq yuklarini kamaytirgan. Soliqlardan tushgan mablag'lar davlat infratuzilmasini rivojlantirish, harbiy kuchlarni saqlash va me'moriy loyihalarni amalga oshirishga yo'naltirilgan. Samarqand, Buxoro, Shahrisabz va boshqa shaharlarda yangi qurilishlar olib borib, shaharlarda savdo va hunarmandchilikni rivojlantirgan. Me'morchilikni rivojlantirish orqali shaharlar iqtisodiy va madaniy markazga aylangan. Yo'llar, ko'priklar va karvonsaroylar qurilishi orqali ichki va tashqi savdoni qulaylashtirgan.[3]

Amir Temur O'rta Osiyoda markazlashgan kuchli davlat barpo etib, uni mustahkamlash va chegaralarni kengaytirish uchun bir qator harbiy yurishlar uyushtirdi. Uning harbiy strategiyasi, jang maydonidagi taktikasi va uzoqni ko'ra oladigan siyosiy qarorlari tufayli dunyoning ko'plab hududlari uning hukmronligi ostiga kirdi. Amir Temurning harbiy yurishlari uni o'z davrining eng buyuk sarkardalaridan biriga aylantirdi. U Hindiston, Turkiya, Eron, Iroq va Rossiya hududlariga yurishlar uyushtirib, ulkan hududlarni o'ziga bo'ysundirdi. Xususan, 1398-yilda Hindistonga qilgan yurishida Dehli sultonligini egallab, bu hududni Temuriylar sulolasi ta'sir doirasiga kiritdi. Amir Temur nafaqat sarkarda, balki madaniyat va ilm-fan homiysi ham edi. Uning davrida Samarqandda Ulug'bek rasadxonasi, Registon ansambli va boshqa ko'plab me'moriy yodgorliklar barpo etildi. U dunyoning turli hududlaridan olimlar, san'atkorlar va hunarmandlarni Samarqandga taklif qilib, ilmiy va madaniy taraqqiyotga zamin yaratdi. Amir Temur o'zining noyob davlat boshqaruvi, harbiy salohiyati va adolatli siyosati bilan tarixda buyuk davlat arbobi sifatida o'chmas iz qoldirdi. Uning yaratgan imperiyasi

keyinchalik Temuriylar sulolasi davrida ham davom etib, butun dunyoga O’rta Osiyo madaniyati va ilm-fanining yuksakligini namoyon etdi. Bugungi kunda Amir Temur o’z yurtining g’ururi va tarixiy timsoli sifatida yodga olinadi.[5],[4]

1. Movarounnahrni birlashtirish (1360–1370)

Amir Temur o’z faoliyatini birinchi navbatda O’rta Osiyoda siyosiy tarqoqlikni tugatishdan boshladi. 1360-yillarda Movarounnahr hududidagi kichik hokimiyatlarni o’ziga bo’ysundirdi va 1370-yilda Samarqandni o’z imperiyasining poytaxti deb e’lon qildi. Bu jarayonda u mahalliy qabila boshliqlari bilan murosaga kelib, ular bilan kuchli siyosiy va harbiy ittifoq tuzdi.

2. Xorazm yurishi (1372–1388)

Amir Temur Xorazmni bir necha marta egallashga harakat qildi. Bu hududning mustaqillikka intilishi sababli u yerda uzoq vaqt davomida kurashlar olib bordi. Nihoyat, 1388-yilda Amir Temur Xorazmni o’z imperiyasiga to’liq qo’shib oldi.

3. Eronga yurish (1380–1387)

Amir Temur 1380-yillarda Eronga bir necha muvaffaqiyatli yurishlar uyushtirdi. U Eronni o’z imperiyasiga qo’shish bilan birga, Bag’dod va boshqa muhim hududlarni ham zabt etdi. Eron yurishi Temuriylar davlatining janubiy chegaralarini mustahkamlashda muhim rol o’ynadi.

4. Hindistonga yurish (1398)

Amir Temurning Hindistonga qilgan yurishi uning eng muhim harbiy muvaffaqiyatlaridan biridir. U 1398-yilda Dehli sultonligini egallab, katta boyliklar qo’lga kiritdi. Bu yurish Hindiston bilan savdo yo’llarini nazorat qilish va imperiyaning iqtisodiy kuchini oshirish maqsadida amalga oshirildi.[1],[6]

Xulosa: Amir Temur – dunyoda tarixida juda katta nom qoldira olgan buyuk sarkarda, O’rta asrlarning eng mashhur afsonaviy qo’mondoni, ulkan imperiya asoschisi, Temuriylar sulolasining bosh bo’g’ini, kuchli siyosatchi, hayotida davomida biror marta bo’lsa ham raqibga yengilmagan buyuk inson. Tarix bu ko’hna dunyoda juda ko’p jahongirlarni ko’rgan. Amir Temurning ulardan farqi shundaki, u umr bo’yi bunyodkorlik bilan mashg’ul bo’lgan. Uning “qay bir joydan bir g’isht olsam, o’rniga o’n g’isht qo’ydim, bir daraxt kestirsam, o’rniga o’nta ko’chat

ektirdim”, degan soʻzlari bunyodkorlik, yaratuvchanlik faoliyatining tasdigʻidir. «Agar bizning qudratimizni bilmoqchi boʻlsangiz, qurgan binolarimizga boqing» deganda Amir Temur, avvalo, oʻz xalqiga, kelajak avlodlariga murojaat qilgan, desak yanglishmaymiz. “Xulosa qilib aytganda, Temuriylar davri ilm-fan, maʼrifat, maʼnaviyat va madaniyati jahon sivilizatsiyasi rivojiga ulkan hissa boʻlib qoʻshildi. Bunda ulugʻ bobomiz, davlat arbobi, sarkarda sohibqiron Amir Temurning xizmatlari beqiyos va benazirdir.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Temur, Amir. "Temur Tuzuklari". Toshkent: Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti, 1997.
2. Bartold, V.V. "Amir Temur davlati tarixi". Moskva: Nauka, 1928.
3. Gʻulomov, Z. "Amir Temur va uning davlat tuzumi". Toshkent: Sharq nashriyoti, 2006.
4. Karimov, I. "Amir Temur va milliy gʻurur". Toshkent: Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari nashriyoti, 1996.
5. Roemer, H.R. "The History of Central Asia Under Timurids". Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
6. Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi, Amir Temur haqidagi maqola. Toshkent: Oʻzbekiston nashriyoti, 2002.
7. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING OʻRNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYGʻUNLIGI.
8. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
9. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International

Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.

11. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II.
AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.

**YANGI O‘ZBEKISTONDA INSON HAQ – HUQUQLARI VA
ERKINLIK LARI KAFOLATINING YARATILISHI
ПРАВА ЧЕЛОВЕКА – ПРАВА И СВОБОДЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ
СОЗДАНИЕ ГАРАНТИИ
CREATION OF GUARANTEES OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN
NEW UZBEKISTAN**

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Ashurova Mohimbegim Xusanboy qizi

Nasirdinova Gulshanoyning Baxtiyor qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich talim yo‘nalishi 105 guruh
talabalari

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekistonda haq – huquqlari va erkinliklarni kafolatining yaratilishi, O‘zbekistonda hayot erkinligi, tashkiliy-huquqiy bazasini mustahkamlash, mamlakatimizda sud tizimining mustaqilligi, mamlakatimizda jinoyat ishlarini tergov qilish faoliyati va boshqalar haqida gapirish mumkin.

Kalit so‘zlar: huquq erkinliklari, oliy qadriyatlar, diniy e’tiqod erkinligi, axborot sohasini tubdan isloh qilish, ijtimoiy himoya, organlari faoliyati.

Аннотация: В статье можно говорить о создании гарантий прав и свобод в Узбекистане, свободы жизни в Узбекистане, укреплении организационно-правовой базы, независимости судебной системы в нашей стране, деятельности по расследованию уголовных дел в нашей стране. страна и т. д.

Ключевые слова: правовые свободы, высокие ценности, свобода вероисповедания, коренная реформа информационной сферы, социальная защита, деятельность органов.

Abstract: The article discusses the creation of guarantees of rights and freedoms in Uzbekistan, freedom of life in Uzbekistan, strengthening the

organizational and legal framework, the independence of the judicial system in our country, the activities of criminal investigations in our country, etc.

Keywords: human rights, supreme values, freedom of religious belief, fundamental reform of the information sector, social protection, activities of bodies.

Kirish: So‘nggi to‘rt yilda O‘zbekistonda inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadigan demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyatini shakllantirish borasida aniq maqsadga yo‘naltirilgan tizimli chora-tadbirlar hayotga tatbiq etilmoqda. Birinchidan, mamlakatimizda Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi ⁹⁹Milliy strategiyasi qabul qilindi, sohaning qonunchilik va tashkiliy-huquqiy bazasini mustahkamlash, xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish va xalqaro majburiyatlarni bajarish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni faollashtirishga qaratilgan ishlar amalga oshirildi. Ushbu islohotlar jamiyatimiz hayotida tub burilish yasadi hamda xalqimizni hayotdan rozi qilish, yurtdoshlarimiz uchun farovon va munosib turmush sharoiti yaratish, ularning yurtimiz kelajagiga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash va dunyoqarashini o‘zgartirish, jamiyatda inson huquqlari madaniyatini shakllantirish, qonun ustuvorligini ta’minlashga ham xizmat qilmoqda.

Ikkinchidan, bugungi kunda mamlakatimizda sud tizimining mustaqilligi va odil sudlovni samarali ta’minlash bo‘yicha olib borilayotgan izchil ishlar natijasida odil sudlov jarayonida inson huquqlarini himoya qilish darajasi yangi bosqichga chiqdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning joriy yil 30- iyun kuni odil sudlovni ta’minlash va korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi vazifalar muhokamasiga bag‘ishlab o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishida “Sud binosiga kelgan har bir inson O‘zbekistonda adolat borligiga ishonib chiqib ketishi kerak” deb alohida ta’kidlandi. Haqiqatan ham, so‘nggi yillarda sud-huquq sohasida amalga oshirilgan islohotlar amaliy natijasini bermoqda. Bu yo‘nalishda yangi qabul qilingan qonunlar, joriy etilayotgan ta’sirchan aniq mexanizmlar, miqdori tobora ortib

⁹⁹<http://insonhuquqlari.uz/oz/news/yurtimizda-inson-huquq-va-erkinliklari-himoyasi-kafolatlangan>

borayotgan oqlov hukmlari – bu kabi ijobiy holatlar yurtdoshlarimizda adolat, baxtli hayot va kelajakka ishonchni yanada mustahkamlamoqda. Xususan, islohotlar natijasida sudlar tomonidan ilk marotaba 2 ming 273 nafar fuqaroga nisbatan oqlov hukmi chiqarilgan.

Shuningdek, jinoyat yo‘liga bilib-bilmay kirgan 3,5 mingdan ortiq yoshlar va xotin-qizlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish jazosi qo‘llanmasdan, ular mahalla va jamoatchilik kafilligiga olingan. Inson huquqlarini buzganligi uchun huquq-tartibot idoralarining 60 nafar xodimi jinoiy javobgarlikka tortilgan. Sud-huquq sohasidagi sa’y-harakatlar samaralari xalqaro doirada ham e’tirof etilmoqda. Jumladan, yaqinda BMTning Inson huquqlari bo‘yicha oliy komissari, shuningdek AQSH Davlat departamenti o‘z hisobotlarida O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan shiddatli o‘zgarishlar, xususan, diniy e’tiqod erkinligini ta’minlash va odam savdosiga barham berish borasidagi islohotlarga ijobiy munosabat bildirdi. BMTning Sudyalar va advokatlar mustaqilligi masalalari bo‘yicha maxsus ma’ruzachisi Diego Garsiya-Sayan O‘zbekistonga amalga oshirgan tashrifi yuzasidan o‘z ma’ruzasini BMT Inson huquqlari kengashining navbatdagi sessiyasiga taqdim etdi. Ushbu ma’ruzada O‘zbekistonda keyingi yillarda sud-huquq tizimida erishilgan ijobiy natijalar alohida ta’kidlangan.

Uchinchidan, mamlakatimizda jinoyat ishlarini tergov qilish faoliyatini xalqaro standartlar va ilg‘or xorijiy tajribani inobatga olgan holda tubdan yaxshilash, qonun ustuvorligi va javobgarlikning muqarrarliligi printsiplarini ro‘yobga chiqarish borasida tizimli huquqiy va tashkiliy chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda. Bunda shaxsning huquq va erkinliklariga so‘zsiz rioya etilishini ta’minlash, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning jinoyatlarni fosh etish borasidagi faoliyatini yangi bosqichga olib chiqish, sodir etilgan har bir jinoyat uchun javobgarlikning muqarrarliligini ta’minlash, jinoyatchilikning oldini olish tizimi samaradorligini oshirish, shaxsga e’lon qilingan ayblov, yarashuv institutini keng joriy etish va jamiyatda qonunga itoatgo‘ylik ruhini shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

To‘rtinchidan, O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati va ommaviy axborot vositalari vakillarining qonuniy haq-huquqlarini himoya qilish borasidagi davlat siyosati hayotga faol tatbiq etilayotgani va mamlakatimiz ushbu yo‘ldan sobiqadamlik bilan ilgari lab borayotganini alohida ta’kidlash joiz. Mamlakatimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘tarishda axborot sohasini tubdan isloh qilish va rivojlantirish, ommaviy axborot vositalari mustaqilligi va jurnalistlik faoliyati daxlsizligini mustahkamlash, so‘z erkinligini hamda davlat organlari va tashkilotlari faoliyatining ochiqqligini ta’minlashga jiddiy e’tibor qaratilayapti. Bu borada o‘ndan ziyod qonun hujjatlari qabul qilindi. Hozirgi kunda ilg‘or xalqaro va xorijiy tajribani chuqur o‘rganish, jamiyatimizning yangilanish jarayonlari va qonuniyatlarini inobatga olgan holda, milliy qonunchiligimizga tuhmat va haqorat uchun ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lgan jazo turlarini tayinlashni bekor qilishni nazarda tutuvchi qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish yuzasidan takliflar tayyorlanmoqda. Jurnalist va blogerlarning erkin faoliyat yuritishi va ijod qilishlari uchun huquqiy asoslar va keng imkoniyatlar yaratildi.

Amalga oshirilgan ishlar natijasida mustaqil va xolis ommaviy axborot vositalari bugungi kunda joylardagi xalqimizni qiynayotgan muammo va kamchiliklarni ro‘y-rost ochib berayotgan, qonuniylikni qaror toptirishda chinakam “jamiyat ko‘zgusi” vazifasini bajarayotgan, samarali jamoatchilik nazoratini amalga oshirayotgan, jamoatchilik fikrini shakllantirayotgan katta ta’sirchan kuchga aylandi. Ma’lumki, O‘zbekiston so‘roviga asosan Bishkekda qo‘lga olingan jurnalist Bobomurod Abdullaev mamlakatimizga ekstraditsiya qilindi. B. Abdullaevga O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi tomonidan insonparvarlik printsipi qo‘llanildi, xususan, unga nisbatan qamoqqa olish ehtiyot chorasi o‘zgartirilib, u ozodlikka chiqarildi. O‘zbekiston ushbu siyosatga sodiq qoladi va jurnalistning jurnalistlik faoliyatini amalga oshirish chog‘idagi daxlsizligi, tanqidiy materiallar e’lon qilganligi uchun ta’qib qilinmasligi, huquqlari, sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilinishi masalalariga davlat siyosatining eng ustuvor vazifalari sifatida qaraydi.¹⁰⁰

¹⁰⁰ https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_huquqlari_va_erkinliklarining_kafolatlari

Beshinchidan, O‘zbekistonda fuqarolar huquq va erkinliklari, mamlakatimiz Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etilishini ta’minlash borasida olib borilayotgan tizimli ishlar va sa’y-harakatlar nafaqat mamlakatimizda, balki BMT, YEXHT va nufuzli xalqaro tashkilotlar hamda xorijiy davlatlar rahbarlari, ekspertlari tomonidan ham alohida e’tirof etilmoqda. Shu ma’noda, «Inson manfaatlari hamma narsadan ustun» degan tamoyil asosida xalqimiz hayotini tubdan yaxshilash bo’yicha olib borilayotgan keng ko‘lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni davom ettirish, aholi farovonligini oshirish va uning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish davlat hokimiyati organlarining bosh vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari-inson va fuqarolarning Konstitutsiya shuningdek qonunlarda mustahkamlangan huquqlari hamda erkinliklarini amalga oshirishni davlat tomonidan ta’minlashga yordam beradigan vositalar, usullar shu jumladan shart-sharoitlar majmui hisoblanadi. Inson huquqlari hamda erkinliklarining kafolatlarini quyidagicha turkumlash mumkin deb hisoblanadi: yuridik, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy deb qaraladi. Yuridik kafolatlar deganda fuqarolarning huquqlari shu bilan bir qatorda erkinliklari qonunlar asosida huquqiy jihatdan kafolatlanishini anglash mumkin. Yuridik kafolatlarning quyidagi shakllari mavjud deb qaraladi: konstitutsiyaviy huquqiy kafolatlar; sudlar tomonidan huquqlar shuningdek erkinliklarni kafolatlash; ombudsman faoliyati; hukumat faoliyatini qayd etib o‘tish joiz.

Yurtimizda inson huquq va erkinligini ta’minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarga hamohang tarzda faoliyat yuritayotgan Inson huquqlari bo’yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi ham shu kabi ezgu ishlarni amalga oshirishga kamarbastalik qilmoqda. Joriy yil 31-oktyabr kuni Markaz tashkil etilganligiga 18-yil to‘ladi. O‘tgan davr mobaynida mazkur Markaz o‘z oldidagi o‘ta dolzarb sanalgan milliy harakat rejasini tuzish, Konstitutsiyamiz, qonunlar va inson huquqlari sohasidagi umum e’tirof etilgan xalqaro huquq me’yorlari qoidalarini amalga oshirish strategiyasini ishlab chiqish, inson huquqlari sohasida O‘zbekiston Respublikasining xalqaro va milliy tashkilotlar bilan hamkorligini rivojlantirish, mamlakatimizda inson huquqlariga rioya etilishi va bu huquqlarning muhofaza

qilinishi yuzasidan milliy ma’ruzalar tayyorlash, davlat hokimiyati va boshqaruv organlariga, shuningdek, inson huquqlari bo’yicha jamoat birlashmalariga maslahatlar berish, inson huquqlarini rag’batlantirish va muhofaza qilishning turli jihatlarini yuzasidan tadqiqotlar o’tkazish kabi vazifalarni muvaffaqiyatli ado etib kelmoqda.

Shu munosabat bilan Inson huquqlari bo’yicha O’zbekiston Respublikasi Milliy markazi direktori, yuridik fanlari doktori, professor Akmal Saidov “Turkiston-press” NAA muxbiriga quyidagilarni so’zlab berdi. Avvalo, shuni qayd etishni istardimki, yurtimiz mustaqillikka erishgandan so’ng har bir sohada tub islohotlar jarayoni boshlandi, deydi Akmal Saidov. Ayniqsa, inson huquqlarini ta’minlash borasida 1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining O’zbekiston parlamenti tomonidan tasdiqlanganligi istiqlolning ilk yillarida qabul qilingan muhim xalqaro huquqiy hujjat bo’ldi. O’zbekistonda qisqa tarixiy muddat ichida milliy davlatchilikni shakllantirishning huquqiy asoslari yaratildi. Mamlakatimiz barcha rivojlangan huquqiy davlatlardagi kabi uch hokimiyatga, ya’ni qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga taqsimlandi. Xalq farovonligi yo’lida kuchli huquqiy davlatdan fuqarolik jamiyati sari ildam qadam qo’yish maqsadida erkin bozor munosabatlariga asoslangan kuchli iqtisodiyot barpo etildi. Shu tariqa, yurtimiz xalqaro huquqning to’laqonli va teng huquqli sub’ektiga aylandi. Albatta, bularning barchasiga Prezidentimiz Islom Karimovning jonkuyarligi, tashabbuskorligi va rahnamoligi evaziga erishildi.

Inson huquqlari va erkinliklarini muhofaza qilishning ta’sirli vositasini barpo etish, xalqaro tashkilotlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorlikni kengaytirish, davlat muassasalari xodimlari va aholining inson huquqlari bo’yicha madaniyatini oshirish maqsadida BMTning Inson huquqlari va boshqaruv tizimini demokratiyalashni qo’llab-quvvatlash dasturiga muvofiq, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 31-oktyabrdagi Farmoni bilan Inson huquqlari bo’yicha O’zbekiston Respublikasi Milliy markazi tuzildi. Farmonda Inson huquqlari bo’yicha Milliy markazning maqsad va asosiy vazifalari aniq belgilab qo’yildi.

1996-yil 13-noyabrdagi “Inson huquqlari bo’yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi faoliyatini tashkil etish masalalari to‘g‘risida”gi Vazirlar Mahkamasining qarori Milliy markaz faoliyatining tashkiliy-huquqiy asosi hisoblanadi. Ushbu qaror orqali Inson huquqlari bo’yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi to‘g‘risidagi Nizom va Milliy markaz tuzilmasi tasdiqlangan. Inson huquqlari bo’yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi davlatga qarashli idoralararo tahlil, tushuntirish va muvofiqlashtirish organi hisoblanadi. Ya’ni, mazkur organ inson huquqlari sohasida davlat boshqaruv organlari faoliyatini muvofiqlashtiradi, inson huquqlari sohasidagi ishlar milliy rejasini ishlab chiqadi, O‘zbekistonning inson huquqlari bo’yicha milliy ma’ruzalarini tayyorlaydi, davlat xizmatchilari uchun esa inson huquqlari muhofazasi sohasida axborot bazasini yaratadi, ularni o‘qitadi, maslahatlar beradi, tashviqot ishlarini olib boradi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, Markazning asosiy maqsadi bu ustuvor vazifalarni har tomonlama hal etish yo‘li bilan Inson huquqlari sohasidagi Milliy faoliyat dasturini, huquq va erkinliklarni himoya etishning ko‘p jihatli tizimini ishlab chiqish va hayotga tatbiq etishdan iborat.

Ayni paytda mamlakatimizda inson huquq va erkinliklarining huquqiy asoslari yaratilishi va uning amalda qo‘llanishi hamda kafolatlanishini kuzatuvchi mexanizmlardan yuqorida tilga olib o‘tilgan institutlar bilan bir qatorda Oliy sud huzuridagi Sud qonunchiligini demokratlashtirish va liberallashtirish hamda sud tizimi mustaqilligini ta’minlash bo’yicha tadqiqot markazi va Adliya vazirligi, Bosh prokuratura, Ichki ishlar vazirligida inson huquqlari bo’yicha bo‘linmalar va boshqarmalar samarali faoliyat yuritmoqda. O‘zbekistonda xalqaro huquqning umume’tirof etilgan printsip va normalari ustunligi konstitutsiyaviy asosda e’tirof etiladi. Bugungi kunda mamlakatimiz inson huquqlari bo’yicha 70 dan ziyod xalqaro hujjatlar, xususan, BMT tomonidan inson huquqlari bo’yicha qabul qilingan 10 ta majburiy xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilib, o‘zining xalqaro majburiyatlarini muntazam ravishda bajarib kelmoqda.

Bir so‘z bilan aytganda, O‘zbekistonning demokratik o‘zgarishlarga sodiqligini namoyish qilish, yurtimizda kechayotgan ulkan o‘zgarishlar va yangilanishlar davrida

avvalo inson huquqlarini himoya qilish va rag‘batlantirish birlamchi vazifalardan sanaladi. Bunda jamiyatimizda mavjud milliy institutlar ichida Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazining o‘rni beqiyosdir.

Xulosa: Ushbu maqolada yangi O‘zbekiston inson haq – huquqlari va erkinliklari va uning uchun qilinayotgan shart – sharoitlar ko‘lami, insonning yetuklikka erishish uchun qilinayotgan ishlar, haq – huquqlarning himoyasi va ularni qay yo‘sinda qo‘llash usulari, bir so‘z bilan aytganda insonlar o‘z haq-huquqlarini bilishni o‘rgandilar va boshqalarni aytish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_huquqlari_va_erkinliklarining_kafolatlari
2. <http://insonhuquqlari.uz/oz/news/yurtimizda-inson-huquq-va-erkinliklari-himoyasi-kafolatlangan>
3. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
4. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG‘UNLIGI.
5. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
6. Farhodovna, X. R. O., Sobirjon o‘gli, U. B., & Tohirjon o‘g‘li, M. Z. (2024). BALIQCHI TARIXI VA ZIYORATGOHLARI. SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY, 2(15), 80-84.
7. Keldiyeva, S. (2024). TURKISTONDAGI JADID YANGI USUL MAKTABLARINING AHAMIYATI. Interpretation and researches, (4 (26)).
8. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).

9. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
11. Alimjanovna, M. Z. (2022, October). PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM AND SOCIAL LIFE IN THE KINGDOM OF BABURIDS. In Archive of Conferences (pp. 173-187).
12. Alimjanovna, Z. M. (2022). NOSTALGIA IN THE PERSON OF BABUR. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 4, 67-73.
13. Maxmudova, Z. (2022). MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG ‘RIKENGLIK O ‘ZBEK XALQINING YUKSAK QADRIYATIDIR. Journal of Integrated Education and Research, 1(1), 150-154.
14. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.
15. Hamidova, R. F. (2023). MODERN FORMS OF CONDUCTING THE PEDAGOGICAL COUNCIL. Journal of Modern Educational Achievements, 1212(12), 30-34.
16. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

АМИР ТЕМУР – УЛУҒ СИЁСАТЧИ ВА ДАВЛАТ АРБОБИ
АМИР ТЕМУР – ВЕЛИКИЙ ПОЛИТИК И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ДЕЯТЕЛЬ

AMIR TEMUR - A GREAT POLITICIAN AND STATEMAN

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Axmadjonova Marg'uba Avazbek qizi

Oqyo'lova Gulnoza Miraxmad qizi

Andijon davlat pedagogika institute Biologiya yo'nalishi 1-bosqich talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sohibqiron Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Bobur shaxsiyatining o‘xshash hamda o‘ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Temuriylar sulolasi tarixiga oid muhim va dolzarb ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur, Panipat jangi, Amir Berdibek, “Bog‘i Bobur”, Avrangzeb, Hindiston.

Аннотация: В данной статье анализируются схожие и уникальные стороны личностей Сахибгирона Амира Темура и Захириддина Мухаммада Бабура. Представлены важные и актуальные сведения по истории династии Тимуридов.

Ключевые слова: Амир Тимур, Захируддин Мухаммад Бабур, Битва при Панипате, Амир Бердибек, «Сад Бабура», Аурангзеб, Индия.

Abstract: This article analyzes the similarities and differences between the personalities of Sahibqiran Amir Temur and Zahiriddin Muhammad Babur. Important and relevant information about the history of the Timurid dynasty is presented.

Key words: Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Babur, Battle of Panipat, Amir Berdibek, "Boghi Babur", Aurangzeb, India.

Kirish. Sohibqiron Amir Temur (1336-1405 yy) va Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530 yy) jahon tarixida muhim iz qoldirgan va dunyo xalqlari

sivilizatsiyasiga mislsiz hissa qo‘shgan insonlardir. Bu ikki buyuk siymo o‘z nomlari bilan o‘rta asrlarda ulkan saltanatlarga asos soldilar, bunyodkor, fan va madaniyat homiysi, adolat va xalqparvar hukmdorlar sifatida tarix sahifalariga o‘zlarining muborak nomlarini abadul-abad muhrladilar. Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Bobur qadamlari qayerga yetmasin, o‘sha joyda o‘zlaridan biror-bir iz qoldirdilar, zafarli harbiy yurishlari haqida qoyatosh va toshlarga zafarnomalar yozdirib qoldirish, biror bir bino yoxud bog‘barpo qildirish ikkala hukmdorlarda ham mavjud bo‘lgan mushtarak xislat edi. Lion va Kastiliya (Ispaniya – Sh.H.) qiroli Genrix III de Trastamaraning elchisi Lui Gonsalez de Klavixo Amir Temur davlatida bo‘lganida (1403-1406 yy) hukmdor poytaxtining 4 qutbida mevali bog‘larning masofasi 1,5 liggacha cho‘zilganligini havas va ehtiros bilan o‘z “Kundaligi”da yozgan edi. Agar 1 lig – 4 km.lik masofa bo‘lsa, Samarqand atrofi har tomondan 6 km.lardan, 24 km.li masofada bog‘-rog‘lar bilan qurshalganligiga guvoh bo‘lamiz[3,56]. Bobur ham harbiy harakatlardagi g‘alabasi sharafiga bog‘ qurdirishni odat qilgandi. 1526-yil 21-aprel mashhur Panipat (Hindiston) jangida g‘alaba qilgan Zahiriddin Muhammad Bobur o‘z zafari sharafiga katta bir bog‘ barpo etdi va o‘zi avvalo uning mevasidan bahramand bo‘ldi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / LITERATURE REVIEW)

Afg‘onistonlik tadqiqotchi G.S.G‘ayrat “Bobur va uning yaqinlari Kobul shahrida ko‘plab bog‘-rog‘lar va saroylar barpo etdilar. Olamora, Shohoro, Olamganj, Bog‘i Bobur va boshqalar[1,90]” – deb yozgandi. Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Boburda jismonan kuchlilik, yuksak harbiy qobiliyat, sarkardalik mahorati, davlat boshqaruvida tadbirkorlik bilan ish tutish, axloqan va ma‘nan barkamollik kabi mushtarak jihatlar ko‘p bo‘lgan. O‘sha paytlarda harbiylarning kuchini belgilaydigan mezon, bu jangga kiradigan barvasta otni musht urib gandaraklata olish bo‘lgan. Amir Temur ham, Zahiriddin Muhammad Bobur ham shunday kuch-quvvatga birdek ega bo‘lishgan. Shuningdek, ayollarga munosabatda ham ikki hukmdor e‘tiborli, izzat-hurmatli, ayni paytda mehr-oqibatli bo‘lishgan. Amir Temurning Saroymulkxonim maslahatlariga quloq solib ish tutishi, farzandlari

va nabiralari tarbiyasini Bibixonimga ishonib topshirganligi tarixdan ma’lum. Bu o’rinda otdan yiqilib savdoyi bo’lib qolgan uchinchi o’g’il Mironshoh (1366-1408 yy) turmush o’rtog’i Xonzodabegimni savalaganida, kelini ko’rsatgan qonli ko’ylakni ko’rgan Amir Temur uch kun xafaqon bo’lib, hech kim bilan gaplashmay qo’ygani va o’z o’g’lini suyurg’oldan vose’ qilganligini eslash kifoya(Mironshoh 1396-yilda 30 yoshida ov paytida otdan yiqilib, miyasi chayqaladigan bo’lib qolgan, ayrim paytlarda kurakda turmaydigan qiliqlar chiqarib turgan). Zahiriddin Muhammad Bobur ham davlatni buvisi Eson Davlat Begim, onasi Qutlug’Nigor Xonim kabilar maslahati bilan boshqargan. Yakkayu-yagona opasi Xonzodabegimni Ahmad Tanbaldek shafqatsiz, ochko’z, qonxo’r, badjahl bekka turmushga bermay, yosh bo’lsa-da barcha og’irliklarni o’z bo’yniga olgan. Bu kabi dalillarni ular faoliyatidan ko’plab keltirish mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA (РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ / RESULTS AND DISCUSSION

Ulug’ hukmdor Sohibqiron Amir Temur va Zahiriddin Muhammad Boburning umr yo’llari haqida fikr yuritilar ekan, har bir inson, har bir saltanat asoschisining hayoti turlicha kechganligiga guvoh bo’linadi. Amir Temur 68 yilu 10 oy yashadi, Zahiriddin Muhammad Bobur esa 47 yilu 10 oy umr ko’rdi. Jangu-jadallarda o’ng qo’lu, o’ng oyog’idan yaralanishiga qaramay, umrining so’nggi damigacha harbiy harakatlardan to’xtamagan Amir Temur Xitoyga harbiy safari paytida O’tror hokimi Berdibek saroyining sohibqiron uchun maxsus ajratilgan va jihozlangan xonasida hijriy 807 yil sha’bon oyining 17 kuni (1405 yil 18 fevral)da vafot etdi. Sharafiddin Ali Yazdiy “Zafarnoma” asarida “Temur jon bergan paytda 71 yoshda bo’lgan, shundan 36 yilini podshohlikda o’tkazganligi, farzand va nabiralarning soni ham 36 ta bo’lganligi”ni yozib qoldirgan. Buyuk davlat arbobi va sarkardani o’z saltanati poytaxti Samarqand shahriga keltirib, izzat-ikrom bilan dafn etishgan. Amir Temur qanday kasallikdan vafot etganligi bilan bog’liq ma’lumotlar shu paytgacha o’rganilgan manbalarda uchramaydi. Amir Temur 70 yoshga yaqin umr ko’rsa-da, antropolog olimlarning tekshirishlari shuni ko’rsatdiki, uning suyaklari 50 yashar

kishinikidek mustahkam bo‘lgan. U vafotidan oldin atrofini qurshab olgan amir va shkarboshilarga ikkita barmog‘ini ko‘rsatgan.

Bu “bir, ikki kundan so‘ng sizlarning oralaringizda bo‘lmayman”, – degani edi. Doimiy harbiy yurishlar, sarson-sargardonliklar, o‘zga yurtida yashash bilan bog‘liq ma’naviy va ruhiy zo‘riqishlar, Ibrohim Lo‘diy onasining zaharlashi, taxt vorisi bo‘lmish Humoyunning og‘ir betob bo‘lib qolishi, yangi tug‘ilgan o‘g‘li Anvar Mirzoning to‘satdan vafot etishi kabi ko‘pdan-ko‘p omillar tufayli Zahiriddin Muhammad Boburni umrining so‘nggida podshohlik ishlari qiziqtirmay qolgandi. Zahiriddin Muhammad Bobur tushkunlikka tushib qolgan, u vafoti oldidan Agradagi o‘zi qurdirgan “Zarafshon” bog‘idan chiqmay tanholikda yashaydi. Salomatligi yomonlashgan Bobur mislsiz mehr-muhabbat va astoydil e’tiqod bilan o‘z jonini o‘g‘li Humoyunga sadaqa qilib, 1530 yil 26 dekabrda 48 oshni ham to‘ldirmay hayotdan ko‘z yumdi. Zahiriddin Muhammad Bobur ham Farg‘ona vodiysi, Kobul va Hindistondagi hukmronligini qo‘shib hisoblasak, 36 yil podshoh bo‘ldi. Uning ham o‘g‘li, qizlari va nabiralari 36 ta bo‘lgan. Zahiriddin Muhammad Boburning jasadi Agradagi o‘zi qurdirgan boqqa dafn etildi, vafotidan ancha vaqt o‘tganidan keyin xotinlaridan biri Dildorcha xonim tashabbusi bilan uning jasadi Kobuldagi “Bog‘i Bobur” ga keltirilib qayta dafn etildi. 1993 yilda Zahiriddin Muhammad Bobur tavalludining 510 yilligi munosabati bilan shoh va shoir dunyoga kelgan Andijon shahrida uning ramziy qabri bunyod etildi. Shu o‘rinda yana bir mulohaza, Sohibqiron Amir Temur “islom himoyachisi” sifatida Xitoyga qo‘shin tortgan bo‘lsa, Zahiriddin Muhammad Bobur umrining so‘nggi yilida (1529 yil iyun – Sh.H.) odamlarni diniy tafovutga qarab tabaqalashtirishni bekor qilish to‘g‘risida farmon e’lon qildi. Zahiriddin Muhammad Bobur ulug‘ bobokalonidan hayotiy masalalarda o‘tib ketib, tolerant (bag‘rikenglik) ko‘rsatgan, har qanday dinga mansublikdan tabiatning oliy ne’mati bo‘lgan inson ulug‘ ekanligini chuqur anglagan hukmdor, u shunday farmon bilan o‘zidagi ijobiy xislatlar shodasini ko‘paytirgandi. Amir Temur Zahiriddin Muhammad Bobur zamonida yashaganida, bundanda oliymaqom ishlarni amalga oshirardi. Bu o‘rinda ikki buyuk siymoni bir-biridan 1,5 asrlik tarixiy davr ajratib turganligini, Zahiriddin Muhammad Bobur turli din va

e’tiqodlar hukm surgan Hindistonda podshoh bo’lganligini hisobga olmaslik insofdan emas. Sohibqiron Amir Temur “Temur tuzuklari”ni aytib yozdirgan, ayni paytda olimu-ulamolar suhbatlari, ular bahs munozaralarida ishtirok qilib turadigan, ayrim masalalarda o’zidan boshqacha fikrlaydiganlarga ham sovg’a-salomlar ulashadigan tanti, mard inson bo’lganligi ma’lum. Shuningdek, Amir Temur fan va madaniyat homiysi bo’lganligi haqida ko’p yozildi va yozilmoqda. Zahiriddin Muhammad Bobur ulug’ bobokalonidan 21 yil kam umr ko’rgan bo’lsa-da, shaxsan o’zidan boy ilmiy, tarixiy, jug’rofiy, badiiy meros qoldirdi. “Qancha ko’p o’qilsa shuncha ko’p lazzat beradigan” (prof. Sayfiddin Jalil – Sh.H.) tarixiy-geografik asar hisoblangan “Boburnoma”, 121 ta g’azal, 200 dan ortiq ruboiyva masnaviylarni o’zida jamlagan “Turkiy devon”, she’riy shaklda yozilgan va iqtisodiy-ijtimoiy tartib qoidalariga bag’ishlangan tarixiy asar, turkiy xalqlarning she’riyati nazariyasi hamda tarixini o’rganishga qaratilgan “Muxtasar” asari, shuningdek, davlatni idora qilishga, harbiy san’atga, musiqa ilmiga va husnixat bitishga bag’ishlangan tadqiqotlari kabilar Bobur Mirzo ma’naviy me’rosining boy xazinasidir. Demak, Zahiriddin Muhammad Bobur ulug’ bobokalonidek madaniyat va fan homiysi bo’lish bilan birga, insoniyat ma’naviy xazinasini dilbar durdonalar bilan boyitishga shaxsan hissa qo’shdi. U tarixchi sifatida Gerodot bilan birga tursa, ijodkor sifatida Hazrat Alisher Navoiyga tenglashib boradi. Zahiriddin Muhammad Bobur nomi bilan Hindistonda barpo etilgan davlat 332 yil umr ko’rdi. Sohibqiron Amir Temur davlatini Dashti Qipchoqdan kelgan Shayboniylar egallab, Movarounnahrda turkiy qabilalarning yangi sulolasi hukmronligini boshlab berdilar. So’nggi mustaqil temuriy hukmdor sifatida tarixga Husayn Boyqaro (hukmronligi 1469-1506 yy) nomi kirib qolgan. Boburiylar saltanatining oxirgi vakili Bahodirshoh II Zafar bo’lib, uning taqdiri ayanchli kechdi. 1857-1859 yillarda Hindistondagi sipohiylar qo’zg’oloni bostirilgach, Bahodirshoh II ni Rangun (Birma)ga surgun qildilar va uning farzandi hamda nabiralarini inglizlar vahshiylarcha otib tashlashdi. Salkam 3,5 asr hukm surgan Boburiylar saltanatining hududlari ushbu voqeliklardan so’ng uzil-kesil Buyuk Britaniya mustamlakachilari qo’liga o’tdi. Nima bo’lganda ham, Sohibqiron Amir Temur asos solgan davlat 468 yil umr ko’rdi deb, hisoblashimizga asoslar bor.

XULOSA: Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bu ikki buyuk siymolar uzoq dovonlardan oshib istiqloq tufayli o'z xalqi oldiga qaytdilar. Yurtimizda yuz berayotgan mislsiz o'zgarishlar, muqaddas qadamjolarining ziyoratgohlarga aylantirilganligi, shahar va qishloqlarimizdagi obodonchilik ishlari, mevali bog'lar va gulzorlarning barpo etilayotganligi O'zbekiston jahonga yuz burayotganligi kabi adoqsiz xayrli ishlar ulug'bobokalonlarimiz ruhi poklarini shod qilayotganligimizdan dalolatdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Axmedov B. Amir Temur darslari– T.: Sharq, 2000
2. Berdimurodov A Go'ri Amir maqbarasi – T., 1996
3. Руи Гонсалес де Клавихо. Амир Темур саройига саёҳат кундалиги (1403-1406 йиллар). Профессор Очил Тоғаев таржимаси. – Т.: О‘ЗBEKISTON НМЖ, 2010.
4. Темур тузуклари. Форсчадан Алихон Соғуний ва Ҳабибулло Кароматов таржимаси. ЎзФА мухбир аъзоси, тарих фанлари доктори, профессор Б.Аҳмедов таҳрири остида. – Т.: Гафур Гулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991. – 109 б.
5. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
6. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
7. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
8. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

9.Qodirova, N. (2024). BUXORO XONLIGINING TASHKIL TOPISHI VA UNING RAVNAQI. Development of pedagogical technologies in modern sciences, 3(1), 177-181.

10. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.

Vebsayt:

5. <http://www.ziyonet.uz>

6: <http://www.wikipedia.ru>

7:<http://www.guldu.ru>

**O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY SOHADA AMALGA OSHIRILAYOTGAN
O‘ZGARISHLAR MAZMUN MOHIYATI**
**THE CONTENT OF THE CHANGES IMPLEMENTED IN THE SOCIAL
FIELD IN UZBEKISTAN**
**СОДЕРЖАНИЕ ПЕРЕМЕН, ОСУЩЕСТВЛЯЕМЫХ В СОЦИАЛЬНОЙ
СФЕРЕ В УЗБЕКИСТАНЕ**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Boymirzayeva Ruxshona Abduvahob qizi

To‘xtasinova Mahliyo Husanboy qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Kechki bo‘lim boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda ijtimoiy sohada amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli o‘zgarishlar yoritilgan. Ta‘lim, sog‘liqni saqlash, aholini ijtimoiy himoya qilish, yoshlar va ayollarni qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, infratuzilma va bandlik masalalarida olib borilayotgan islohotlarning mazmuni va mohiyati tahlil qilingan. Ushbu o‘zgarishlar jamiyat farovonligini oshirish, teng imkoniyatlarni yaratish va ijtimoiy adolatni ta‘minlashga qaratilgan.

Annotation: This article describes the wide-scale changes that are taking place in the social sphere in Uzbekistan. On September 6, the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev held a meeting dedicated to the priorities of the development of agriculture in 2020-2030. Agriculture. Industrial agriculture On September 5, the President of the Republic of Uzbekistan, Shavkat Mirziyoev, held a meeting dedicated to the priorities of the development of agriculture in 2020-2030.

Аннотация: В данной статье описаны масштабные изменения, происходящие в социальной сфере Узбекистана. 6 сентября Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев провёл совещание, посвящённое приоритетам развития сельского хозяйства на 2020-2030 годы. Промышленное

сельское хозяйство 5 сентября Президент Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев провёл совещание, посвященное приоритетам развития сельского хозяйства на 2020-2030 годы.

Abstract: This article describes the wide-scale changes taking place in the social sphere in Uzbekistan. The content and essence of reforms in education, health care, social protection of the population, support of youth and women, as well as infrastructure and employment are analyzed. These changes are aimed at increasing the well-being of society, creating equal opportunities and ensuring social justice.

Аннотация: В данной статье описаны масштабные изменения, происходящие в социальной сфере Узбекистана. Анализируются содержание и суть реформ в сфере образования, здравоохранения, социальной защиты населения, поддержки молодежи и женщин, а также инфраструктуры и занятости. Эти изменения направлены на повышение благосостояния общества, создание равных возможностей и обеспечение социальной справедливости.

Kalit soʻzlar: Ijtimoiy soha, Islohotlar, Yangi Oʻzbekiston, Ta’lim tizimi, Sogʻliqni saqlash, Ijtimoiy himoya, Yoshlar siyosati, Ayollar huquqlari, Aholi farovonligi, Davlat strategiyasi.

Keywords: Social sphere, Reforms, New Uzbekistan, Education system, Health care, Social protection, Youth policy, Women's rights, Population welfare, State strategy.

Ключевые слова: Социальная сфера, Реформы, Новый Узбекистан, Система образования, Здравоохранение, Социальная защита, Молодежная политика, Права женщин, Благосостояние населения, Государственная стратегия.

Oʻzbekiston mustaqillikka erishganidan buyon ijtimoiy sohani rivojlantirish davlat siyosatining asosiy yoʻnalishlaridan biri boʻlib kelmoqda. Soʻnggi yillarda, ayniqsa, yangi Oʻzbekiston davri deb atalayotgan bosqichda, jamiyat farovonligini oshirish, aholining ijtimoiy himoyasini taʼminlash va turmush sifatini yaxshilash borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada ana shu

o‘zgarishlarning mazmun va mohiyatini yoritib berishga harakat qilamiz. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida ijtimoiy sohada qator muhim tashabbuslar ilgari surilmoqda.

Ta’lim tizimining rivojlanishi: Maktabgacha ta’limdan tortib oliy ta’limgacha bo‘lgan bosqichlar qayta ko‘rib chiqilmoqda. Bolalar bog‘chalarini qamrab olish darajasini oshirish maqsadida davlat-xususiy sheriklik asosida yangi bog‘chalar tashkil etildi. Oliy ta’limda qabul kvotalari kengaytirilib, yoshlar uchun yangi imkoniyatlar yaratildi. O‘zbekistonda ta’lim tizimini rivojlantirish ijtimoiy sohadagi eng muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib, uning mazmun va mohiyati jamiyat taraqqiyoti, inson kapitalini rivojlantirish va mamlakatning global raqobatbardoshligini oshirish bilan chambarchas bog‘liq. So‘nggi yillarda ta’lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar quyidagi asosiy yo‘nalishlarda olib borilmoqda:

1. Maktabgacha ta’limni rivojlantirish

Maktabgacha ta’lim qamrovini oshirish uchun davlat-xususiy sheriklik asosida yangi bog‘chalar ochildi. 2030-yilgacha barcha bolalarni maktabgacha ta’lim bilan to‘liq qamrab olish maqsadida milliy dastur qabul qilindi. Ta’lim sifatini oshirish uchun innovatsion o‘quv-uslubiy dasturlar joriy etildi.¹⁰¹

2. Umumiy o‘rta ta’lim tizimidagi islohotlar

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash ishlari jadallashtirildi. STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) ta’lim yo‘nalishlariga alohida e’tibor qaratilib, bu sohalar bo‘yicha maktablarda maxsus sinflar tashkil qilindi. O‘qituvchilarning maoshi oshirilib, ularga qo‘shimcha imtiyozlar taqdim etildi, bu ularning kasbiy motivatsiyasini oshirishga xizmat qilmoqda.¹⁰²

3. Kasb-hunar va o‘rta maxsus ta’limni rivojlantirish

Yoshlarni bandligini ta’minlash uchun kasb-hunar ta’limi tizimi modernizatsiya qilindi. Yangi texnik kollejlari va kasb-hunar markazlari tashkil etildi. Ta’lim

¹⁰¹ O‘zbekiston Respublikasi Strategik rivojlanish dasturlari (2017–2026).

¹⁰² „STEM yo‘nalishlarini rivojlantirish va o‘quv dasturlarini yangilash“ monografiyasi, Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2023-yil.

dasturlari mehnat bozorining ehtiyojlariga moslashtirildi, bu esa yoshlar uchun amaliy tajriba olish imkoniyatlarini kengaytirdi.

4. Oliy ta’lim tizimining kengayishi va xalqaro integratsiyasi

Oliy ta’lim muassasalariga qabul kvotalari sezilarli darajada oshirildi. Bugungi kunda oliy ta’lim bilan qamrov ko’rsatkichlari avvalgi yillarga nisbatan ancha yuqori. Xorijiy oliygohlarning filiallari ochilib, xalqaro darajadagi diplom olish imkoniyatlari yaratilmoqda. "El-yurt umidi" jamg’armasi orqali talabalar va olimlarni xorijiy mamlakatlarda ta’lim olish va tajriba orttirishga yuborish tizimi yo’lga qo’yildi.

5. Ta’lim sifati va innovatsion rivojlanish

Ta’lim sifati oshirish uchun milliy va xalqaro reyting tizimlari joriy qilindi. Elektron ta’lim platformalari (masalan, "EduMarket", "Online-maktab") ishga tushirilib, onlayn ta’limga keng imkoniyat yaratildi. O’quv dasturlarini yangilash va kompetensiyaga asoslangan ta’lim yondashuvlari amaliyotga joriy qilinmoqda.

Sog’liqni saqlash tizimining modernizatsiyasi: Aholiga bepul va sifatli tibbiy xizmat ko’rsatish darajasi oshirilmoqda. Xususan, qishloq joylarda tibbiy punktlar va ko’p tarmoqli shifoxonalar qurilmoqda, tibbiyot xodimlarining maoshi oshirilmoqda. O’zbekistonda sog’liqni saqlash tizimini rivojlantirish va modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biridir. So’nggi yillarda ushbu tizimni sifat jihatidan yangilashga qaratilgan keng ko’lamli islohotlar amalga oshirildi. Modernizatsiyaning asosiy maqsadi aholiga sifatli, qulay va samarali tibbiy xizmat ko’rsatish tizimini yaratishdir. Quyida bu yo’nalishdagi muhim o’zgarishlar yoritiladi. Respublikada yangi ko’p tarmoqli shifoxonalar va tibbiy markazlar qurildi, mavjud muassasalar esa kapital ta’mirlandi va zamonaviy uskunalar bilan jihozlandi. Hududlarda qishloq vrachlik punktlari va oilaviy poliklinikalar soni oshirilib, ularni uzoq qishloqlarga yaqinlashtirish orqali aholiga qulay sharoitlar yaratildi. Tibbiyot infratuzilmasi rivojlantirilishida davlat-xususiy sheriklik (DXSH) tizimi faol joriy qilindi.

Tibbiyot xodimlari, jumladan, shifokorlar va hamshiralar uchun o’qitish dasturlari xalqaro standartlarga moslashtirildi. Shifokorlarning malakasini oshirish maqsadida ularni rivojlangan mamlakatlarda amaliyot o’tash imkoniyati

kengaytirildi. Tibbiyot xodimlarining ish haqi oshirilib, ularga rag‘batlantiruvchi imtiyozlar berildi, bu esa sohada kadrlar yetishmovchiligi muammosini kamaytirdi. Aholiga bepul va sifatli tibbiy xizmat ko‘rsatishda esa "Sog‘lom avlod uchun" davlat dasturi doirasida homilador ayollar va bolalar uchun bepul tibbiy xizmatlar taqdim etilmoqda. Profilaktik tibbiy ko‘riklar tizimi kuchaytirildi, bu esa kasalliklarni erta aniqlash va oldini olishga yordam bermoqda. Qon aylanishi tizimi, onkologiya va boshqa ixtisoslashgan sohalarda yangi davolash usullari joriy qilindi.¹⁰³

Xulosa: Sog‘liqni saqlash tizimining modernizatsiyasi natijasida xizmat ko‘rsatish sifati oshib, aholining sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan e’tibori kuchaydi. Kelgusida yuqori texnologiyali xizmatlarni kengaytirish, tibbiyot turizmini rivojlantirish va sog‘liqni saqlash sohasini raqamlashtirish orqali mamlakatning global darajadagi sog‘liqni saqlash tizimi bilan uyg‘unlashuvi davom ettiriladi. Ta’lim to‘g‘risidagi islohotlar natijasida yoshlarning ta’lim olish imkoniyatlari kengaydi, ta’lim tizimining xalqaro standartlarga moslashuvi jadallashdi. Ta’lim sohasidagi o‘zgarishlar jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda va mamlakatni "yangi O‘zbekiston" tamoyillariga asoslangan rivojlanish sari yetaklamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qaror va farmonlari:

“Sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilish va zamonaviylashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” Prezident farmoni, 2022-yil.

“2030-yilgacha bo‘lgan davrda ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasini rivojlantirish milliy strategiyasi.”

2. O‘zbekiston Respublikasi Strategik rivojlanish dasturlari (2017–2026).

3. "STEM yo‘nalishlarini rivojlantirish va o‘quv dasturlarini yangilash" monografiyasi, Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2023-yil.

¹⁰³ 1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qaror va farmonlari: “Sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilish va zamonaviylashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” Prezident farmoni, 2022-yil.
“2030-yilgacha bo‘lgan davrda ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasini rivojlantirish milliy strategiyasi.”

**MUSTAQILLIK YILLARIDA QISHLOQ XO’JALIGI VA SANOAT
SOHASIDAGI O’ZGARISHLAR
CHANGES IN AGRICULTURE AND INDUSTRY DURING THE YEARS OF
INDEPENDENCE
ИЗМЕНЕНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ПРОМЫШЛЕННОСТИ В
ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ**

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrasi o’qituvchisi

Bozorboyeva Dilshoda, Mustafoyeva Ra’no

Ibroximjonova Moxinur

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim

yo'nalishi 1kurs 102 guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada qishloq xo’jaligining ahamiyati, qishloq xo’jaligini yuksaltirish, chorvachilik mahsulotlarining asosiy qismlari, sabzavot ekinlari, qishloq xo’jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish.

Kalit so‘zlar: oziq-ovqat mahsulotlari, chorva hayvonlari, milliy daromat, dehqonchilik, chorvachilik, bozor iqtisodiyoti.

Abstract: In this article, the importance of agriculture, the main parts of agriculture, the main parts of agriculture, vegetable crops, vegetable crops, agricultural production.

Key words: Foods, livestock, national income, agriculture, livestock, market economy.

Аннотация: В этой статье важность сельского хозяйства, производство сельского хозяйства, основные части сельского хозяйства, овощных культур, сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: Продукты, домашний скот, национальный доход, сельское хозяйство, животноводство, рыночная экономика.

Kirish: Qishloq xo‘jaligi – aholi uchun oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib beruvchi asosiy manbadir. Ayni vaqtda u keng istemol mahsulotlari ishlab chiqaruvchi sanoatning bir qancha tarmoqlari uchun xom-ashyo yetkazib beradi. Masalan, qishloq xo‘jaligi xom-ashyosining ulushi (qiymat jihatidan) ip-gazlama sanoatida barcha moddiy xarajatlarning 60 foizini, qandolat sanoatida salkam 70 foizni, yog‘ va sut sanoatida qariyb 80 foizni tashkil qiladi. Bularning hammasi shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jalik ishlab chiqarishni ko‘ngildagiday sur‘atlar bilan rivojlanmasa, xalq turmush darajasini oshirishning hech qanday eng yaxshi programmasini ham ro‘yobga chiqarib bo‘lmaydi. Qishloq xo‘jaligining ahamiyati yana shu bilan belgilanadiki, xalq xo‘jaligida band bo‘lgan xodimlarning 27 foizi shu sohada mehnat qiladi. Qishloq xo‘jaligida mamlakat milliy daromadining taxminan uchdan bir qismi yaratiladi. Shu sababli mamlakat butun iqtisodiyotining o‘sish sur‘atlari, mehnatkashlar farovonligini oshirish ko‘p jihatdan qishloq xo‘jaligining rivojlanish darajasiga bog‘liqdir. Shu bilan birga sotsial-siyosiy jihatni ham xisobga olish muhimdir. Qishloq xo‘jaligini yuksaltirish ishchilar sinfi bilan dehqonlar ittifoqini mustahkamlashning eng muhim shartidir. V. I. Lenin qishloq xo‘jaligining ahamiyatini belgilar ekan, mustahkam qishloq xo‘jalik bazasi bo‘lmasa, hech qanday xo‘jalik qurilishi bo‘lishi mumkin emas deb ta’kidlagan.

Qishloq xo‘jaligi moddiy ishlab chiqarishning asosiy tarmoqlaridan biri. Dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlari olish uchun ekinlar ekish va chorva mollarini ko‘paytirish bilan shug‘ullanadi, aholini oziq-ovqat mahsulotlari va xalq xo‘jaligining bir qancha tarmoqlarini xom-ashyo bilan ta’minlaydi. Qishloq xo‘jaligi o‘simlik va hayvon mahsulotlarini dastlabki qayta ishlashning turli tarmoqlarini ham o‘z ichiga oladi. Ishlab chiqarishning boshqa sohalaridan farq qilgan holda qishloq xo‘jaligi juda katta maydonlarda va hududiy xilma-xil sharoitlarda olib boriladi. Unda yer (asosiy ishlab chiqarish vositasi), yorug‘lik, issiqlik, suv va tirik organizmlar – o‘simlik va hayvonlardan foydalaniladi. Qishloq xo‘jaligining ichki davri ish davri bilan mos tushmaydi. Qishloq xo‘jaligining asosiy tarmoqlari – dehqonchilik va chorvachilik. Ular ham o‘z navbatida bir qadar kichikroq tarmoqlarga bo‘linadi (dehqonchilikda – dalachilik, sabzavotchilik, polizchilik,

bog’dorchilik, o‘rmon xo‘jaligi va b; chorvachilikda – qoramolchilik, qo‘ychilik,¹⁰⁴ yilqichilik, cho‘chqachilik, parrandachilik, asalarichilik, pillachilik va b.); O‘z navbatida, dehqonchilik va chorvachilik tarmoklari ekiladigan ekinlar (g‘allachilik, sholikorlik, paxtachilik) va chorva mollari turlari (qoramol, qo‘y, ot, tuya) bo‘yicha guruhlanadi.

Qishloq xo‘jaligining – inson xo‘jalik faoliyatining dastlabki turlaridan biri. Uning kelib chiqishi tosh davri oxiriga borib taqaladi. Bu davrda inson xo‘jalik va boshqa ehtiyojlarini qondirish uchun yerni oddiy qurollar bilan ishlagan, ba’zi hayvonlarni xonakilashtira boshlagan. Asrlar davomida turli sharoitlar ta’sirida dehqonchilik tizimi o‘zgargan va takomillashgan; hayvonlarning foydali xususiyatlari parvarishlangan, ko‘plab zotlari yetishtirilgan.

Jahon Qishloq xo‘jaligining dunyodagi iqtisodiy faol aholining 45,2% (1316,7 mln. kishi) band. qishloq xo‘jaligida foydalaniladigan yerlar 13387,0 mln. ga, jumladan, haydaladigan yerlar 1380,8 mln. ga, jami sug‘oriladigan yerlar 271,4 mln.ga (1998). 1999-yilda jahon qishloq xo‘jaligida 583,6 mln.t bug‘doy, 596,4 mln. t sholi, 600,4 mln. t makkajo‘xori, 130,0 mln. t arpa, 294,3 mln. t kartoshka, 444,6 mln. t mevalar, shu jumladan 60,6 mln. t uzum yetishtirildi. Chorvachilikda 225,9 mln. t go’sht, 562,4 mln. t sut tayyorlandi. 1338,2 mln. bosh qoramol, 912,7 mln. cho‘chqa, 1068,6 mln. qo‘y va 709,9 mln. bosh echki, 14139,0 mln. tovuq boqildi.

Sobiq sovet ittifoqining boshqa respublikalari singari O‘zbekiston 1980-yillar oxiridan boshlab bozor iqtisodiyotiga, shu jumladan qishloq xo‘jaligiga o‘tishni boshladi. 1989 yildan buyon sobiq qishloq va fermer xo‘jaliklaridan qishloq aholisi uchun qishloq xo‘jaligi yerlarining ko‘p qismi alohida fermer xo‘jaliklarini tashkil etish uchun ajratildi. 1994-yilga kelib barcha kollektiv va fermer xo‘jaliklari korporativ fermer xo‘jaliklariga yoki shirkat xo‘jaliklariga aylantirildi. 2000-yillarning boshida shirkat xo‘jaliklari qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishning asosiy sub'yektlari sifatida fermer xo‘jaliklariga almashtirildi. Shu bilan birga, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ko‘pchiligi ular tomonidan emas, balki kichik dehqon xo‘jaliklari tomonidan ishlab chiqariladi. 2018-yilgi ekin maydonlari,

¹⁰⁴ Qishloq xo‘jaligi - Vikipediya

bog‘lar va uzumzorlar uchun ajratilgan yerlarning 85,2 foizini fermer xo‘jaliklari tashkil etadi (2017-yildagi ma’lumotlar). 2018-yilda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishning 70,0 foizi dehqon xo‘jaliklari hisobiga amalga oshirilib, ekin maydonlari, bog‘lar va uzumzorlar uchun ajratilgan yerlarning atigi 11,3 foizini tashkil etadi. Vaziyat sovet o‘tmishini eslatadi, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining katta qismi katta xo‘jaliklarda (kollektiv va fermer xo‘jaliklarida) emas, balki shaxsiy yer maydonlarida ishlab chiqarilgan. Biroq dehqon xo‘jaliklarining qishloq xo‘jalik mahsulotlarining hajmi bo‘yicha ma’lumotlari ishonchliligi borasida katta shubha bor, chunki ma’lumotlar sotsiologik tadqiqotlar natijalaridan olingan. Bu ko‘rsatkichlarning ba’zilari muntazam ravishda soxtalashtirilgan, masalan, sut sog‘ilishi. Bundan tashqari, paxta va g‘alla davlat tomonidan fermer xo‘jaliklaridan arzon narxlarda sotib olishni hisobga olish kerak (quyida batafsilroq), bu tabiiy ravishda qishloq xo‘jalik mahsulotlarining umumiy qiymatida ularning ulushiga ta’sir qiladi.¹⁰⁵ O‘zbekiston agrar sektorining asosiy xususiyati shundaki, ikki qishloq xo‘jalik ekinlarini (paxta va bug‘doy) ishlab chiqarish asosan davlat ehtiyojlari uchun yetishtiriladi.

So‘nggi yillarda majburiy ravishda paxta uchun ajratilgan yerlarning bir qismi meva va sabzavot mahsulotlarini ishlab chiqarish foydasiga qisqardi. Shu bilan birga, 2017 yilda ekin maydonlari, bog‘lar va tokzorlar uchun ajratilgan barcha yerlarning uchdan ikki qismidan ko‘pini paxta va bug‘doy ekinlari tashkil etdi. 2017 yilda paxta va bug‘doy ekin yerlari barcha ekin uchun ajratilgan yerlarning (meva bog‘lari va uzumzorlarni hisobga olmaganda) 82,2 foizini tashkil etdi. Davlat buyurtmasini shakllantirish va narxlash tizimining mavjud mexanizmlari fermerlarning ko‘pchiligiga paxta va g‘alla yetishtirish orqali foyda ko‘rishni qiyinlashtiradi. Misol uchun, 2005-2013 yillarda davlat xaridlari va bug‘doyning ichki bozor bahosi o‘rtasidagi farq qiladi. Bir necha yillar mobaynida ushbu farq 3 martaga oshgan.

Bundan tashqari, fermerlar uchun majburiy bo‘lgan ekinlar uchun ajratilgan yer uchastkalari mavjud tizimda yerning tuproq xususiyatlari va iqlimi, suv mavjudligi,

¹⁰⁵ O‘zbekiston agrar sektori: asosiy muammolar, xususiyatlar, islohotlar zaruriyati

xodimlar malakasi va boshqalarni hisobga olgan holda ishlab chiqarish tuzilmasini optimallashtirishga imkon bermaydi. Ko‘pincha boshqa yerlar paxta va bug‘doy uchun ajratilgan yerlardan samaraliroq bo‘ladi. Biroq dehqon paxta va bug‘doy uchun ajratilgan yerga o‘xshab ishlab chiqarish tuzilmasini optimallashtirishga qodir emas, boshqa maqsadlarda foydalanish esa taqiqlanadi. Misol uchun, mamlakatdagi iqlim sharoiti tufayli non mahsulotlari uchun mo‘ljallangan bug‘doyni yetishtirish qiyin. Davlat bu muammolarni mamlakat va hatto har bir mintaqaning tuproq va iqlim sharoitlariga moslashtirilgan yangi navlarini tanlashga sarflash orqali hal qilishga urinmoqda, ammo bu uzoq va ko‘p mablag‘ sarflanadigan jarayondir. Shu bilan birga, ko‘plab fermer xo‘jaliklari don ekinlariga nisbatan ko‘proq tabiiy, tarixiy, texnologik va malakali afzalliklarga ega bo‘lgan meva-sabzavot mahsulotlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashishi ancha foydaliroq bo‘lar edi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining asosiy turlarini (paxtadan tashqari) ishlab chiqarish yil sayin ortib bormoqda. Bu ayniqsa meva va sabzavot mahsulotlariga tegishli, ishlab chiqarish bilan birga uni qayta ishlash va eksport qilish ham o‘rib bormoqda. Chorvachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishda ham sezilarli o‘sish kuzatilmoqda. (Chorvachilik mahsulotlarining asosiy qismi fermer xo‘jaliklarida ishlab chiqilganini va ularning statistik hisobotlari o‘ziga xos tarzda olib borilishini hisobga olib, ushbu ko‘rsatkichlar ehtiyotkorlik bilan ko‘rib chiqilishi kerak). 1992-yildan keyin bug‘doy yetishtirishning sezilarli darajada o‘sishiga ta’sir etgan omillar — bu ekin maydonlarining kengayishi hamda bu bug‘doyni hosildorligi sezilarli darajada oshganidir. Shunday qilib, 1991–2014-yillar oralig‘ida hosildorlikning qariyb to‘rt barobar 12,8 sentner/ga’dan 48,6 sentner/gektarga o‘sdı. Biroq, bug‘doyni hosildorligi va hajmi sezilarli darajada oshirilganga o‘xshaydi, bunga sabab statistik hisobot usullari. Fermerlar davlatga bug‘doyni 40 foizini topshirishga majburlar, ammo ular bajarishi shart bo‘lgan rejalashtirilgan vazifalar ham mavjud. Statistik hisob-kitoblarga ko‘ra, agar davlat buyurtmasi fermerlar tomonidan yetishtirilgan hosilning 40 foizini tashkil qilsa, fermerlar davlat buyurtmasi bo‘yicha rejadani ko‘ra 2,5 barobar ko‘proq bug‘doy o‘stirishi kerak. Boshqacha aytganda, statistik

ma'lumotlarga ko'ra, fermerlar tomonidan bug'doy yetishtirish hajmlari 2,5 ga ko'paytiriladi. Haqiqiy ishlab chiqarish miqdori noma'lum.

¹⁰⁶Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va eksport qilishning sezilarli darajada oshishiga qaramasdan hozirda mavjud bo'lgan davlat buyurtmalar tizimi va eksportni boshqarish amaliyoti qishloq xo'jaligi mahsulotlari uchun erkin bozorlarni shakllantirishga imkon bermaydi.

2018 yilda O'zbekistonning 70 foiz ekin maydonlari paxta va bug'doy yetishtirish uchun ishlatilgan. Oxirgi bir necha yillarda ba'zi yer maydonlari paxta va bug'doy yetishtirishdan chiqarildi. Lekin qishloq xo'jaligini rivojlantirishda unumdorlikni oshirish uchun hozirgi kunda mazkur ikki mahsulot ekish uchun ishlatilayotgan qo'shimcha maydonlardan keyinchalik boshqa yanada foydali ekinlarga, xususan, meva va sabzavotlar ekish uchun foydalanish lozim. Jahon banki hisob-kitoblariga ko'ra, O'zbekiston paxta va bug'doy maydonlarini qisqartirish, masalan ularni 50 foizgacha kamaytirish qishloq xo'jaligi yalpi mahsulotining 51 foizga, qishloq xo'jaligida bandlikning 16 foizga, suv tejamkorligining 11 foizga oshishiga olib keladi.

Mazkur yerlarni yanada daromadli ekinlar ekishga qanchalik tez o'tkazish kerak? Bu jarayon bosqichma-bosqich bo'lishi va qo'shni tarmoqlardagi o'zgarishlar bilan uyg'unlashtirilishi lozim. Masalan, meva va sabzavot yetishtirish uchun yerni qayta taqsimlash davlatning ichida va uning bojxona chegaralarida agrologistikani takomillashtirish bilan bir vaqtda sodir bo'lishi zarur. Bu, o'z navbatida, tez ayniydigan meva-sabzavot mahsulotlarini fermerlardan mahalliy iste'molchilarga va xalqaro bozorga tezkor ravishda yetkazishni ta'minlaydi. Aks holda meva va sabzavotlarni qayta ishlab chiqarishdan olingan foyda bug'doy va paxta sotishdan olingan foydadan kam bo'lib qoladi.

O'zbekistonda paxta, bug'doy, pomidor, kartoshka, sut va boshqa mahsulotlarning o'rtacha hosildorligi ularning real imkoniyatlaridan ancha past. Bu ko'rsatkichni oshirish nafaqat fermer xo'jaligi va agrotashkilotlar foyda va eksportlarini oshiradi, balki hozirgi kunda bug'doy va paxta bilan band qilingan

¹⁰⁶ O'zbekiston qishloq xo'jaligini samarador va raqobatbardosh qilish yo'llari – O'zbekiston yangiliklari – Gazeta.uz

maydonlarni yanada foydali ekinlar uchun foydalanishga topshirish imkoniyatini ham yaratadi. O‘n yillar davomida ilmiy tadqiqotlar va xizmatlar taqdim etilishining yetarlicha moliyalashtirilmasligi hamda sektorni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan xizmatlarni yetarlicha ko‘rsatilmaganligi kabi masalalar hal qilinishi lozim. 2018 yilda O‘zbekiston yalpi qishloq xo‘jaligi mahsuloti daromadining faqatgina 0,02 foizini qishloq xo‘jaligi sohasidagi izlanishlarga sarflnadi. Shu bilan birga, hozirgi kunda mahalliy fermerlar uchun axborot-konsultativ xizmatlar mutlaqo mavjud emas.

Taqqoslash uchun, muvaffaqiyatli qishloq xo‘jaligiga ega bo‘lgan o‘rta daromadli mamlakatlar qishloq xo‘jaligi yalpi mahsulotining 1 foizini qishloq xo‘jaligi sohasidagi tadqiqotlarga uchun sarflaydi, ko‘p daromadli mamlakatlar esa o‘rtacha 2,5 foiz sarflaydi.

Xulosa: Maqolada O‘zbekistonning mustaqillikka erishgandan so‘ng erishilgan qishloq xo‘jaligi va sanoat sohasidagi o‘zgarishlar, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va eksport qilishning sezilarli darajada oshganligi va bu sohada qilinayotgan ishlar samarasi haqida gapirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qishloq xo‘jaligi – Vikipediya
2. O‘zbekiston agrar sektori: asosiy muammolar, xususiyatlar, islohotlar zaruriyati
3. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligini samarador va raqobatbardosh qilish yo‘llari – O‘zbekiston yangiliklari – Gazeta.uz
4. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
5. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
6. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.

7. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

MIRZO ULUG‘BEK - DAVLAT ARBOBI VA BUYUK OLIM
МИРЗО УЛУГБЕК – ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ И ВЕЛИКИЙ
УЧЕНЫЙ

MIRZO ULUGBEK - A STATE FIGURE AND A GREAT SCIENTIST

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Dadamirzayeva Gulzodaxon

Murodova Mukambarxon

Andijon davlat Pedagogika institute Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya(kechki) ta’lim
yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ulug‘bek nafaqat astronom, balki matematik, ma’rifatchi, shoir, tarixchi hamdir. XV asrda u insonlarni ta’limga chorlagan: “Muslimlar ham, musulmalar ham bilimga ega bo‘lishi kerak”. Ulug‘bek xalqqa ma’ifat berishni juda istar edi.

Kalit so‘zlar: Movarounnahr, rasadxona, maqbara.

Аннотация: Улугбек – не только астроном, но и математик, просветитель, поэт и историк. В XV веке он призывал людей к образованию: “И мусульмане, и мусульманки должны иметь знания”. Улугбек хотел предоставить освобождение народу.

Ключевые слова: Моваруннахр, обсерватория, мавзолей.

Abstract: Ulugbek is not only an astronomer, but also a mathematician, enlightener, poet, and historian. In the 15th century, he called people to education: “Both Muslims and Muslim women should have knowledge”. Ulugbek wanted to grant exemption to the people.

Key words: Movarounnahr, observatory, mausoleum.

Kirish: Mirzo Ulug‘bek (to‘liq ismi Muhammad Tarag‘ay ibn Shohrux ibn Temur Ulug‘bek Ko‘ragon; mo‘g‘ulcha xonning kuyovi degan ma‘noni anglatadi. 1394-yil 22-mart, Sultoniya – 1449-yil 27-oktyabr, Samarqand) – Temuriylar davlatining hukmdori, davlat arbobi, buyuk astronom (yulduzshunos) va matematik. Otasi Shohrux Mirzo davrida Movarounnahr hokimi va otasi vafot etgach butun Temuriylar imperiyasi sultoni (1447—1449) bo‘ldi. Ulug‘bek trigonometriya va sferik geometriya kabi astronomiya bilan bog‘liq matematika sohasidagi ishlari, shuningdek, san‘at va intellektual faoliyatga umumiy qiziqishlari bilan ajralib turardi. Besh tilni: turkiy, arab, fors, mo‘g‘ul va oz miqdorda xitoy tillarini bilgan deb taxmin qilinadi. Ulug‘bek hukmronligi davrida (avval hokim, keyin to‘g‘ridan-to‘g‘ri) uning e‘tibori va homiyligi tufayli temuriylar uyg‘onish davrining madaniy cho‘qqisiga erishdi. Samarqand hokimligi, otasi Shohrux Mirzo tomonidan Ulug‘bekga berilgan. Dastlab uning hukmronligi Samarqand, Buxoro, Nasaf, viloyatlari bilan cheklangan. 1412 yil Mavronnahr va Turkiston hokimiyati 18 yoshli Ulug‘bek qo‘liga o‘tgan 40 yil davomida mamlakatni boshqargan.

U 1424—1429-yillarda Samarqandda Ulug‘bek rasadxonasini qurdirdi. Rasadxona balandligi 31 metr edi. Olimlar nazarida bu rasadxona o‘sha davrda islom olami va Markaziy Osiyodagi eng yirik rasadxona bo‘lgan. Ulug‘bek keyinchalik ko‘plab olimlar tomonidan XV asrning eng buyuk astronomi sifatida tan olingan. Samarqandda va Buxoroda Ulug‘bek madrasasini (1417—1420) qurdirib, ushbu shaharlarni O‘rta Osiyoning madaniy ilm markazlariga aylantirdi. Ulug‘bek nomi turkiycha bo‘lib, “buyuk” yoki “oqsoqol bek” ma‘nosini bildiradi. Ko‘ragon unvoni mo‘g‘ulcha “kuregen” so‘zining forsha varianti bo‘lib, “xonning kuyovi” ma‘nosini bildiradi. Biroq Ulug‘bekning davlat boshqaruvini ilmiy faoliyati bilan teng olib bora olmadi. O‘zining qisqa hukmronligi davrida o‘z kuch va hokimiyatini o‘rnata olmadi. Natijada, uning nazoratsizligidan yaqin atrofida gilar foydalandi va suiqasd natijasida o‘ldirildi.

Mirzo Ulug‘bek 1394-yil 22-martda bobosi Turon hukmdori Amir Temurning besh yillik urushlari davrida Sultoniya shahrida tug‘ilgan. Otasi Shohrux Mirzo, onasi turkiy qabila zodagonlaridan Gavharshod begim bo‘lgan. Unga Mirzo Muhammad

Taragʻay ismi berildi. Ulugʻbek asli ism emas, balki „Buyuk hukmdor (bek) “ma’nosini beruvchi taxallus edi. Ulugʻbekning ustozlari shoir va olim Orif Ozariy boʻlgan. Bolaligida u Yaqin Sharq va Hindistonning katta qismini kezib chiqdi, chunki bobosi bu hududlarda urushlar olib borgan. Hindiston yurishi davrida bobosi Amir Temurni Samarqanddan Kobulgacha kuzatib borgan. Temur 1404-yilda Xitoyga qarshi yurishidan oldin Sayram, Avliyoota va sharqiy hududlarni boshqarish huquqini nabirasi Mirzo Ulugʻbekka berdi. Temur vafotidan keyin Shohrux imperiya poytaxtini Hirotga (hozirgi Afgʻoniston hududida) koʻchirdi. Ulugʻbek nomidan zarb qilingan tangalar, 1448-1449-yillar, Hirot 16 yoshli Ulugʻbek keyinchalik, 1409-yilda Samarqandning hokimi boʻldi. 1411-yilda u butun Movarounnahrning hokimi deb eʼlon qilindi. Ammo, amalda Hirotidagi otasi Shohrux Mirzo hokimiyatiga boʻysungan.

1447-yilda otasi Shohruxning vafotidan xabar topgan Ulugʻbek Balxga joʻnadi. Bu yerda u oʻzining marhum akasi Boysungʻurning oʻgʻli Alovuddavlaning Hirotida Temuriylar saltanati hukmronligini daʼvo qilganini eshitdi. Binobarin, Ulugʻbek Alouddavlarga qarshi yurish qildi va Murgʻobda jangda u bilan uchrashdi. U oʻz jiyani ustidan gʻalaba qozonib, 1448-yilda Hirotga qarab yurdi. Biroq Alouddavlaning ukasi Abulqosim Bobur Mirzo unga yordamga keldi va Ulugʻbekni magʻlub etdi. Ulugʻbek Balxga chekindi va u yerda uning hokimi, toʻngʻich oʻgʻli Abdullatif Mirzo isyon koʻtarganini bildi. Yana ichki urush boshlandi. Abdullatif Amudaryo boʻyida otasining qoʻshinini kutib olish uchun qoʻshin toʻpladi. Biroq Ulugʻbek shahardagi notinchlik xabarini eshitib, hech qanday jang boʻlmasdan turib Samarqandga chekinishga majbur boʻladi. Abdullatif tez orada Samarqandga yetib boradi va Ulugʻbek beixtiyor oʻgʻliga taslim boʻladi. Abdullatif otasini hibsdan ozod qilib, Makkaga haj qilishiga ruxsat berdi. Biroq, manziliga yetib bormasdan turib otasi va ukasi Abdulazizni ham 1449-yilda qatl qildirdi.

Mirzo Ulugʻbek davrida Samarqand gullab-yashnadi. Uning farmoyishi bilan 1417-yilda Buxoroda, 1420-yilda Samarqandda va 1433-yilda Gʻijduvonda madrasalar barpo etildi. Marv shahrida xayriya muassasalari qurildi. Bibixonim masjidi, Amir Temur maqbarasi, Shohi Zinda ansambli qurilishlari nihoyasiga

yetkazildi. Shuningdek, Ulug‘bek karvonsaroy, tim, chorsu, hammom kabi talay jamoat binolari ham barpo ettirgan. Samarqanddagi XV asr me‘morchiligining nodir namunalaridan biri Ulug‘bek rasadxonasidir. Bu inshoot Ulug‘bek farmoyishi bilan 1428—1429-yillarda Ko‘hak tepaligida bunyod etilgan. O‘smir hukmdor shaharni imperiyaning intellektual markaziga aylantirishni maqsad qilgan. 1417—1420-yillarda Samarqanddagi Registon maydonida madrasa („universitet“) qurdirdi va ko‘plab islom astronomlari va matematiklarini o‘qishga taklif qildi. Ulug‘bekning astronomiya bo‘yicha eng mashhur shogirdi Ali Qushchi (1474-yilda vafot etgan) edi. Qozizoda Rumiy Ulug‘bek madrasasining eng ko‘zga ko‘ringan muallimi bo‘lgan va keyinchalik bu o‘ringa astronom Jamshid al-Koshiy kelgan. Ulug‘bek ilm-fan olamida buyuk astronom sifatida mashhur. Bu borada u amalga oshirgan eng buyuk ish „Ziji jadidi Ko‘ragoniy“ deb nomlangan astronomik jadval sanaladi. Ulug‘bek tibbiyot va musiqaga ham qiziqqan, she‘rlar ham yozgan. Alisher Navoiyning „Majolis un-nafois“ asarida uning she‘rlaridan namunalar keltirilgan. Otasi Shohrux Mirzo o‘limidan keyin Ulug‘bek Balxga yurish qildi, chunki Mirzo Alavuddavla ibn Boysunqur Mirzo Hirotidagi Temuriylar hukmdorligiga da‘vogarlik qilgan edi. Murg‘obda bo‘lib o‘tgan ushbu to‘qnashuvda Ulug‘bek g‘olib bo‘lib Hirot tomon harakat qildi, ammo Alauddavlaning akasi Mirzo Abul Qosim Bobur bilan bo‘lgan to‘qnashuvda mag‘lubiyatga uchrashib, Balxga qaytib kelgach o‘z o‘g‘li Abdullatifni fitnasi tufayli 1449-yilda oktyabrning 27-sanasida, ya‘ni 55 yoshida Samarqand yaqinida o‘ldirildi. Ulug‘bekning yaqinlaridan biri Abdulloh, uni Samarqandning Amir Temur maqbarasi ziyoratgohida keltirgan. 1830-yilda osmon Yulduzshunoslari Johann Heinrich von Mädler oyda bor bo‘lgan kraterlarning birini Ulug‘bek nomiga mujassam qildi.

Mirzo Ulug‘bekning xotirasini abadiylashtirish yo‘lidagi ishlar:

1. 1930-yilda tashkil etilgan Kitob Xalqaro Kenglik stansiyasiga Ulug‘bek nomi berilgan.
2. O‘zSSR Fanlar akademiyasi akademigi T.Qori-Niyoziy 1950-yilda „Ulug‘bek astronomik maktabi“ monografiyasini yozdi va buning uchun 1952-yilda Stalin mukofotiga sazovor bo‘ldi.

3. Akademik I.M.Mo‘minov tashabbusi bilan 1969-yil aprel oyida Toshkentda Mirzo Ulug‘bek tavalludining 575-yilligiga bag‘ishlangan yubiley ilmiy anjumani bo‘lib o‘tdi. 1970-yilda Samarqandda ilk bor Ulug‘bek haykali o‘rnatildi.
4. 1966-yilda O‘zbekistonda „Ulug‘bek yulduzi“ filmi suratga olindi.
5. Yozuvchi Maqsud Shayxzoda 1964-yilda „Mirzo Ulug‘bek“ pyesasini yozdi.
6. Yozuvchi Odil Yoqubov „Ulug‘bek xazinalari“ (1970—1973) romanini yozdi.
7. 1970-yillarda O‘zbekistonda Odil Yoqubovning romani asosida „Ulug‘bek xazinasi“ nomli ko‘p qismli videofilm suratga olindi.
8. O‘zbekistonning birinchi Prezidenti I.A.Karimovning farmoni bilan O‘zbekistonda 1994-yil Mirzo Ulug‘bek yili deb e‘lon qilindi.
9. O‘zbekiston Milliy universitetiga Mirzo Ulug‘bek nomi berilgan.
10. Farg‘ona davlat pedagogika institutiga Mirzo Ulug‘bek nomi berilgan.
11. Toshkent, Samarqand, Buxoro va O‘zbekistonning boshqa shaharlaridagi xiyobon va ko‘chalar Mirzo Ulug‘bek nomi bilan ataladi.
12. Toshkent metropoliteni bekatlaridan biriga Mirzo Ulug‘bek nomi berilgan.

Xulosa. Mirzo Ulug‘bek buyuk olim va hukmdorlardan biridir. Uning fan, maorif va madaniyat rivojiga qo‘shgan hissasi juda katta. Uning nomi haligacha ma‘rifat, donolik va izlanish ramzi bo‘lib qolmoqda. Mirzo Ulug‘bek - nurli hukmdor va olim. Mirzo Ulug‘bek o‘rta asrlarning eng buyuk olimlari va hukmdorlaridan biri. Uning astronomiya, matematika va boshqa fanlarning rivojlanishiga qo‘shgan ulkan hissasi fanlar tarixda o‘chmas iz qoldirdi. Uning ilmiyligidan tashqari Ulug‘bek farovonlik haqida qayg‘uradigan dono va uzoqni ko‘ra oladigan hukmdor edi. Uning xalqi u yaratishga intilgan olimlar, shoirlar, rassomlar va quruvchilarga homiylik qildi uning mamlakati ilm-fan va madaniyat markazi bo‘ldi. Uning faoliyati tufayli Samarqand islom olamining eng muhim madaniy markazlaridan biriga aylandi. Mirzo Ulug‘bek o‘zining izlanishlaridan ilhomlanib, kelajak avlodlar uchun namuna bo‘lib qolmoqda. Uning nomi butun dunyoda sharaflanishda davom etmoqda va

uning merosi ilm-fan va madaniyat rivojiga ta’sir qilishda davom etmoqda. Bu buyuk insonning dunyoga qo’shgan hissasini eslash va qadrlash muhim ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Mirzo_Ulug%CA%BBbek
2. Nurmatova N.N. MIRZO ULUG‘BEK DAVLAT AKTIYORI VA OLIM SOZIDA //Zamonaviy fan nazariyasi va amaliyoti. – 2017. – Yo‘q. 5 (23). – 36-38-betlar.
3. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
4. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG‘UNLIGI.
5. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
6. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
7. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.

O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK G‘OYALARINING TARIXIY ASOSLARI

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Ergasheva Maftunaxon Shavkatjon qizi

G‘ofurova Oyidinoy Zafarjon qizi

Andijon davlat Pedagogika institute Tabiiy fanlar fakulteti, Biologiya yonalishi 101-
guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining mustaqillik davri xalq, millat va mamlakat taqdiridagi buyuk voqelik, noyob qadriyat ekanligi xususidagi fikrlar hamda O 'zbekiston mustaqil suveren davlat sifatida Jahon hamjamiyatida o'ziga xos nufuzga ega bo'lishi haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so‘z: Sotsializm, totalitar tuzum, kommunistik mafkura, sovet ,mustamlakachilik, istiqloq, mustaqillik, iqtisodiy, konstitutsiyaviy, bozor iqtisodiyoti, tashqi siyosat, ijtimoiy Islohotlar.

Mustaqillik tushunchasi o‘zida azaldan insoniyatning orzu-umidlarini, armon va iztiroblarini mujassam etgan. Darhaqiqat, inson tabiatning gultoji sifatida hamisha ozodlik va hurriyatga intilib yashaydi. U hamisha har jihatdan o‘zini erkin his qilishga, ozod yashashga, tahlikasiz turmush kechirishga ehtiyoj sezadi. Shuning uchun ham kishilik tarixi turli davrlarda Yer sharining barcha mintaqalarida ozodlik uchun kurashni, shaklan turlicha, mohiyatan o'xshash bo'lgan hurriyatga intilish hodisalarini ko'p ko'rgan. XX asr intihosida dunyoning qariyb uchdan bir qismida misli ko'rilgan hodisalar sodir bo'ldi. Sotsializm deb atalgan totalitar tuzum, zo'ravonlik va tazyiqqa asoslangan kommunistik mafkura tanazzulga uchradi. Jahonga, yer yuziga hokimi mutloqlikni da'vo etgan SSSR jamiyat sifatida ham, davlat sifatida ham «jar»ga quladi. Uning tarkibiga kirgan ittifoqdosh respublikalar tom ma'nodagi mustaqil davlat maqomini oldilar. Mustaqillikka erishish g'oyasi

xalqimizga azaldan meros. Bu orzu avloddan avlodga o’tib, ming yilliklar qa’ridan bizgacha yetib kelmoqda. Prezident I.A. Karimov «Buyuk kelajagimizning huquqiy kafolati» nomli risolasida « O ‘zbek millati azaldan o‘z fikr-zikri, o‘z istiqloli uchun kurashib yashagan. Bunga moziy guvoh. Millatimiz tarixi haqidagi haqiqat, yurtimizning fidoyi, o‘z yo‘lidan, maslagidan, so‘zidan qaytmaydigan farzandlariga ochilishi lozim. Bilishimiz shart bo‘lgan tarix sahifalarini qunt bilan varaqlash hammamiz uchun ham qarz, ham farz — deganda xalqimiz tarixiy qismatidan saboq olishni, otalar tajribasini o‘lganishni nazarda tutadi. Zotan, xalqimizning uzoq tarixi ozodlik, istiqlol uchun tinimsiz kurash davridir. Turkiston o‘zining keyingi bir yarim ming yillik tarixida bor-yo‘g‘i 376 yil huf mamlakat rutbasida bo‘lgan (B. Ahmedov). Boshqa paytlar esa bosqinchilar zulmi ostida kun kechirgan. Shundan ham ko‘rinib turibdiki, Turkiston tarixiy rivojlanishning hamma bosqichlarida turli shaklda bo‘linishlarga, uning xalqi o‘zgalar tomonidan tahqirlanishga, kamsitilishlarga duchor bo‘lgan. Xalqimizning grek, makedoniyaliklar zulmiga, arablar istilosiga, mo‘g‘ul bosqinchiligiga va nihoyat Chorizm mustamlakachiligiga qarshi olib borgan milliy-ozodlik harakatlari tarix sahifalarida abadiy qolgan. Ayni chog‘da yaqin tariximizda, sovet hokimiyati yillarida O‘zbekistonning markazga tobeligiga qarshi, aniqrog‘i, shu davrda O ‘zbekistonning milliy Mustaqillikka erishishi uchun tarixiy vaziyatga qarab goh oshkora, gob yashirin tarzda olib borgan kurashlarini qator manbalar orqali tobora chuqurroq bilib boryapmiz. Bir so‘z bilan aytganda xalqimiz azal-azaldan o‘z fikri-zikri bilan Mustaqil, ozod, erkin yashash uchun tinimsiz intilgan. Xo‘sh, Mustaqillik o‘zi nima? U nimalarga asoslanadi va uning mazmun-mohiyati nimalardan iborat? Eng avvalo shuni aytish kerakki, Mustaqillik tenglik sari qo‘yilgan birinchi qadam. Chunki, tenglik bo‘lmagan joyda kimdir kimgadir tobe bo‘ladi. Mutelik bor joyda hukmronlik, o‘zgalar hisobiga yashash kabi illatlar paydo bo‘ladi. Natijada biz so‘nggi bir yarim asr mobaynida boshimizdan o‘tkazgan mustamlakachilik dunyoga keladi. «Tenglik» so‘zining qudrati shundaki, u odamlarning o‘zaro munosabatlaridan tortib, davlatlararo munosabatlargacha hamma narsani me‘yor-mezonga soladi, turli kamsitishlar yoki mantiqsiz ta‘zimtavozega chek qo‘yadi. Istiqlol — o‘zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini e‘zozlash orqali

inson qadr-u qimmatini asrashdir. Demak, mustaqil — har bir shaxs, har bir inson mohiyatidan kelib chiqadigan butun jamiyat va insoniyatni baholaydigan umuminsoniy qadriyat! Mustaqillik — jamiyatdan ajralmagan holda dunyo muammolari va o‘z taqdiri bilan bog‘liq bo‘lgan istiqbol haqida o‘ylashdir. Istiqbol — erkin dunyoqarash, erkin tafakkurga suyanib yashash salohiyatidir. Mustaqil yashashga, Mustaqil fikrlashga, o‘z taqdirini o‘zi belgilashga, o‘z hayotini o‘zi izga solishga qodir odam ziddiyatlarni osonlik bilan yengadi, dunyoning shiddatli muammolar bo‘htonida dovdirab qolmaydi. Har bir inson ruhiyati, fe‘l-atvori jihatidan qaraganda ana shu oddiy hayotiy haqiqatni keng ma’noda davlat mustaqilligiga ham qiyoslash mumkin. Mustaqillik mustamlakachilikning har qanday shaklini, u taqozo etadigan tazyiqlar, kamsitishlar va zo‘ravonliklarni inkor etadi. Ayni paytda mustaqillik jahon taraqqiyotining ilg‘or tajribalari asosida o‘z ravnaqining o‘ziga xos tamoyillarini ishlab chiqish bilan birga yagona zamin, yagona makon taqdirini belgilashda o‘zaro hamkorlikning yangi, sifat jihatidan yuqori bo‘lgan, umuminsoniy manfaatlarga mos keladigan andozasi asosida yashash demakdir. Agar u hamkorlik, o‘zaro hamjihatlik, mamlakatlararo, davlatlararo va mintaqalararo siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy munosabatlarni qaror toptirmasa o‘z qobig‘ida qolib ketishi, milliy mahdudlik doirasidan chiqolmasligi mumkin. Shuning uchun ham istiqbolning g‘oyatda zalvorli tajribasidan o‘tgan tamoyillari hamma vaqt dolzarb bo‘lib qolaveradi. Chunki u doimiy ravishda rivojlanib, o‘z-o‘zini boyitib, takomillashib, fuqarolar ongi va tafakkurini o‘stirib borayotgan tarixiy voqelikdir. Mustaqillik — tabiatan ongli yashash, ongli munosabatni qaror toptirish mezon. Ayni paytda u harakatlarning, intilishlar va qobiliyatlarning kuchayishini, doimiy kamolotni taqozo etadigan ma’naviy-ruhiy, ma’rifiy axloqiy hodisa. Bu, ayniqsa, sobiq ittifoq tarkibidan ajralib chiqqan, mustamlakachilik azobini ko‘rgan mustaqil mamlakatlar, xususan O‘zbekiston hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Nima uchun? Totalitar tuzum davrida davlat mamlakat boshqaruv tizimidan tortib alohida-alohida shaxslarning kundalik turmushiga va istiqboliga daxldor bo‘lgan har qanday katta-kichik masalalarni hal etishni o‘z zimmasiga olgani uchun mehnatkash xalq moddiy va fikriy boqimandalik kayfiyatiga duchor bo‘lgan edi. U faqat ishlash

huquqiga ega edi, xolos. Mehnat deb atalgan hissiz mashinaning murvatiga aylanib qolgan edi. Ertadan-kechgacha mehnat qilasan, mehnatingga yarasha ochdan ozmaslikka yetadigan haqqingni olasan, tamom-vassalom. Bu — sobiq ittifoqda qonun kuchiga ega bo‘lgan davlat siyosati edi. Odamzod shunchaki ishlar, shunchaki umr kechirardi, xolos. Tiriklik degan buyuk ne’matning, hayot degan oliy tushunchaning mag‘zini chaqishga o‘zida rag‘bat ham, ehtiyoj ham sezmas edi. Binobarin, aql bilan ish tutish, voqelikni idrok qilish, bunyod etish, yaratish, ijodkorlik tuyg‘ulari utunlay so‘ndirilgan edi. Shuning uchun ham mamlakat taraqqiyoti sustlashib, odamlar turmush darajasi pasayib borardi. O‘zbekistonning mustaqillik g‘oyasi ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lgan chuqur ildizlarga ega. U xalqning o‘z taqdirini o‘zi belgilash istagidan kelib chiqqan bo‘lib, davrlar davomida turli shakllarda namoyon bo‘lgan.

Qadimgi davrlarda: O‘zbekistonning mustaqil davlat sifatida rivojlanishi: Qadimgi davrlarda O‘zbekiston hududida ko‘plab mustaqil davlatlar mavjud bo‘lgan, masalan, Baktriya, Sog‘d, Xorazm va boshqalar. Bu davlatlar o‘z madaniyati, tili va o‘ziga xos siyosiy tizimiga ega bo‘lgan. O‘zbek xalqining mustaqillik ruhi: Bu davrlarda O‘zbek xalqi o‘z erkinligini himoya qilish va mustaqilligini saqlab qolish uchun kurashgan.

O‘rta asrlarda: Temuriylar davlati: Temuriylar davlati o‘zbek xalqini birlashtirgan va O‘rta Osiyoda kuchli mustaqil davlat barpo qilgan. Bu davr o‘zbek madaniyatining gullab-yashnash davri bo‘lgan.

Xonliklar davri: Temuriylar davlatining parchalanishidan keyin O‘zbekiston hududida bir nechta mustaqil xonliklar paydo bo‘lgan. Bu davrda O‘zbek xalqi o‘z mustaqilligini himoya qilish va boshqa imperiyalar hukmronligidan qutulish uchun kurashgan.

XIX asrda: Rossiya imperiyasining istilosi: XIX asrda Rossiya imperiyasi O‘zbekistonni bosib oldi va uni o‘ziga bo‘ysundirdi. Bu davrda O‘zbek xalqi mustaqillik uchun kurashgan, lekin Rossiya imperiyasining kuchiga qarshi tura olmadi. Mustaqillik g‘oyasining tiklanishi: Garchi O‘zbekiston Rossiya

imperiyasining bir qismi bo'lsa-da, mustaqillik g'oyasi o'chmadi. Xalq o'z tilini, madaniyatini va an'alarini saqlab qolishga harakat qilgan.

XX asrda: Sovet hokimiyati: XX asrda O'zbekiston Sovet Ittifoqiga qo'shildi va u yerda Respublika sifatida faoliyat yuritdi. Bu davrda o'zbek xalqi o'z o'zini o'zi boshqarish va mustaqillik uchun kurashdi. Mustaqillik uchun kurash: Sovet Ittifoqining qulashiga yaqin davrda o'zbek xalqi o'z mustaqilligini e'lon qilish uchun katta harakatlar qildi. O'zbekistonga mustaqillikka erishishda ko'plab yoshlar, intellektuallar va siyosatchilar katta rol o'ynadi. 1991 yilda O'zbekistonning mustaqilligi e'lon qilinishi: 1991 yilda O'zbekistonning mustaqillikka erishishi ko'p asrlik tarixdagi xalqning mustaqillik uchun kurashining yuksak cho'qqisi bo'ldi. Bu davrda O'zbek xalqi o'z taqdirini o'zi belgilash imkoniyatiga ega bo'ldi.

Mustaqillik g'oyalarining rivojlanishi: Milliy o'zlikni anglash: Mustaqillik xalqda milliy o'zlikni anglash va o'z madaniyati, tili va tarixiga bo'lgan hurmatni kuchaytirdi. Iqtisodiy islohotlar: O'zbekiston mustaqil bo'lganidan keyin iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishga kirishdi, bu xalqning hayot darajasini oshirishga qaratilgan. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish: O'zbekiston jahon hamjamiyati bilan hamkorlikni rivojlantirishga harakat qilmoqda, bu mamlakatning iqtisodiy va siyosiy o'sishini ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekistonning mustaqillik g'oyasining tarixiy asoslari xalqning o'z erkinligini himoya qilish, o'z taqdirini o'zi belgilash va o'z madaniyatini rivojlantirish istagidan kelib chiqqan. Mustaqillik xalqning hayotini o'zgartirdi va kelajakda ham davom etadigan taraqqiyotning poydevorini yaratdi. O'zbekistonning mustaqillikka erishish yo'lidagi islohotlar, 1991 yil 31 avgustda mustaqillik e'lon qilinganidan keyin mamlakatni yangi va zamonaviy yo'lga olib chiqishga qaratilgan edi. Bu islohotlar mamlakatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotining barcha jabhalarini qamrab oldi va ko'plab qiyinchiliklarga qaramay, O'zbekistonni bugungi kunda jahon hamjamiyatida o'z o'rnini topgan mustaqil davlatga aylantirishga yordam berdi.

Siyosiy Islohotlar: Konstitutsiyaviy islohotlar: 1992 yilda yangi Konstitutsiya qabul qilindi, bu O'zbekistonni prezidentlik respublikasi sifatida belgilab berdi, inson huquqlari va erkinliklarini kafolatladi, shuningdek, parlamentni mustahkamlash va

qonun chiqaruvchi hokimiyatni mustaqil qilishga qaratilgan edi. Ko'p partiyali tizimni joriy etish: 1991 yildan boshlab, O'zbekistonda ko'p partiyali tizimni joriy etishga qaratilgan islohotlar boshlandi, bu siyosiy hayotda raqobatni kuchaytirishga va xalqning siyosiy irodasini ifoda etish imkoniyatlarini kengaytirishga yordam berdi. Mustaqil tashqi siyosat olib borish: O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin o'ziga xos tashqi siyosat yo'lini belgilab oldi. Bu siyosat tinchlik, hamkorlik va o'zaro hurmatga asoslangan bo'lib, mamlakatni jahon hamjamiyatiga integratsiya qilishga qaratilgan edi.

Iqtisodiy Islohotlar: Bozor iqtisodiyotiga o'tish: Sovet davrida markazlashtirilgan iqtisodiyot O'zbekistonni og'ir ahvolga solib qo'ydi. Mustaqillikka erishganidan keyin O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'lida jiddiy islohotlar amalga oshirdi, bu xususiy mulkni himoya qilish, erkin narx-navo shakllanishini ta'minlash va investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan edi. Qishloq xo'jaligini erkinlashtirish: Kollektiv xo'jaliklarning tarqatib yuborilishi va yerlarni xususiylashtirish qishloq xo'jaligi sohasida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va dehqonlarning mustaqilligini ta'minlashga yordam berdi. Tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirish: O'zbekiston jahon bozoriga chiqish uchun harakat qildi va ko'plab mamlakatlar bilan savdo va investitsiya shartnomalari tuzdi.

Ijtimoiy Islohotlar: Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish: O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirishga katta e'tibor qaratdi. Yangi maktablar va kasb-hunar kollejlari qurildi, oliy o'quv yurtlarining soni ko'paytirildi, shuningdek, sog'liqni saqlash sohasida zamonaviy tibbiyot muassasalarini qurish va kadrlarni tayyorlashga katta e'tibor qaratildi. Madaniy va milliy qadriyatlarni tiklash: Mustaqillik davrida O'zbekistonning milliy madaniyati va tarixiy merosini saqlab qolish va rivojlantirishga jiddiy e'tibor qaratildi. Inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash: O'zbekiston Konstitutsiyasi inson huquqlari va erkinliklarini kafolatlaydi. Mustaqillik davrida inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish borasida sezilarli yutuqlarga erishildi.

O'zbekistonning mustaqillikka erishish yo'lidagi islohotlari mamlakatning rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Bu islohotlar mamlakatning siyosiy,

iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotining barcha jabhalarini qamrab oldi va O'zbekistonni jahon hamjamiyatida mustaqil va rivojlanayotgan davlatga aylantirishga yordam berdi. O'zbekistonning mustaqillikka erishishi va keyingi davrda mamlakatning siyosiy va iqtisodiy yo'nalishini belgilashda Islom Karimovning roli juda katta edi. U 1990 yil 24 martda O'zbekiston SSR Prezidenti etib saylandi va mustaqillikka erishilgach, 1991 yil 29 avgustda O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti sifatida qasamyod qildi. U 2016 yil 2 sentyabrda vafot etguniga qadar davlat rahbari lavozimida bo'lgan va bu davr mobaynida O'zbekistonning mustaqillik yo'lidagi rivojlanishida muhim rol o'ynadi.

Xulosa:

Islom Karimov O'zbekistonning mustaqillikka erishish yo'lidagi muhim shaxslardan biri bo'ldi. Uning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda amalga oshirgan ishlari O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida o'z o'rnini topishiga va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Biroq, uning hukmronligi davrida amalga oshirilgan ba'zi siyosatlar tanqid qilinib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1."Mustaqil O'zbekiston tarixi" Narzulla Jo'rayev, Tursunboy Fayzullayev."G'afur G'ulom" nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.Toshkent — 2009.
- 2.O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi.T.Sharq. 2011.
- 3.A.Sa'dullaev va boshqalar. O'zbekiston tarixi: Davlat va jamiyat taraqqiyoti. T:Akademiya 2000.
- 4.I.A.Karimov Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 7. -T.: O'zbekiston, Sharq, 1998.
- 5.www.ziyo.uz.com internet sayti.
6. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.

7. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.

8. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

9. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).

10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.

11. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

**O‘ZBEKISTONNING XALQARO TASHKILOTLAR BILAN HAMKORLIK
ALOQALARI
ОТНОШЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА УЗБЕКИСТАНА С
МЕЖДУНАРОДНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ
UZBEKISTAN'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL
ORGANIZATIONS**

Ataboyeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Ergasheva Madina Qilichbek qizi

Nematova Lolaxon Xayrullo qizi

Andijon davlat pedagogika institute Kechki bo‘lim boshlang‘ch ta’lim yo‘nalishi

101-guruh talabalari:

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonning turli davlatlar bilan qilgan aloqalari, shartnomalari, davlatlarda bo‘lib o‘tgan munazara holatlari, turli qo‘mitalarning tashkil etilishi, mamlakatimizning yuksalish yo‘lidagi islohotlar haqida so‘z brogan.

Kalit so‘zlar: qonunchilik, hamkorlik aloqalari, ustuvor yo‘nalishlar, vakolatxona faoliyati, siyosiy muloqot.

Аннотация: Вданной статье рассказывается об отношениях Узбекистана с разными странами, соглашениях, дебатах в странах, создании различных комитетов и реформах на пути развития нашей страны.

Ключевые слова: законодательство, кооперативные отношения, приоритеты, деятельность представительства, политический диалог.

Abstract: This article discusses Uzbekistan's relations with various countries, agreements, discussions held in the countries, the establishment of various committees, and reforms on the path to the development of our country.

Keywords: legislation, cooperation, priority areas, representative office activities, political dialogue.

Kirish: O‘zbekiston yangi suveren, mustaqil davlat sifatida Birlashgan Millatlar Tashkilotiga (BMT) 1992-yil 2-martda a’zo bo‘ldi. Mamlakatimiz ushbu tarixiy voqeadan keyin o‘tgan vaqt mobaynida BMT va uning ixtisoslashgan muassasalari bilan turli sohalarida samarali hamkorlik qilib kelmoqda. Xavfsizlikka zamonaviy tahdid va tahlikalarga qarshi kurashish, Afg‘onistonda barqarorlikka erishish va mamlakat iqtisodiyotini qayta tiklash, ommaviy qirg‘in qurollarini tarqatmaslik, ekologik muammolarni hal qilish, xususan, Orol dengizi inqirozi oqibatlarini yumshatish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, inson huquqlarini himoya qilish va ilgari surish, turizmni rivojlantirish kabilar ko‘p qirrali hamkorlikning ustuvor yo‘nalishlari hisoblanadi. 1993-yildan buyon Toshkentda BMT vakolatxonasi faoliyat ko‘rsatmoqda. Unga Rezident-koordinador rahbarlik qiladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Sanoatni rivojlantirish tashkiloti (YUNIDO), Atrof-muhit bo‘yicha dasturi (YUNEP) va Yevropa iqtisodiy komissiyasi (BMT YIK) ham BMT tizimi faoliyatiga munosib hissa qo‘shib kelmoqda. Shuningdek, Jahon banki BMTning mustaqil ixtisoslashgan organi sifatida tuzilmaning mamlakatimizdagi faoliyatida muhim o‘rin tutadi.

Taraqqiyotga ko‘maklashish umumiy dasturi (YUNDAF) o‘rta muddatli istiqbolda mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini amalga oshirish nuqtai nazaridan O‘zbekiston hukumati va BMT o‘rtasidagi hamkorlikning samarali vositasi sifatida xizmat qilmoqda. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish doirasida so‘nggi yillarda O‘zbekistonning BMT bilan oliy va yuqori darajadagi siyosiy muloqoti sezilarli faollashdi. O‘zbekiston BMT Bosh Assambleyasi va ixtisoslashgan tuzilmalarining faol ishtirokchisiga aylandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72, 75 va 76-sessiyalarda, BMT Inson huquqlari bo‘yicha kengashi 46-sessiyasi yuqori darajadagi segmentida ishtirok etdi va nutq so‘zladi.

BMT Bosh kotibi Antonio Guterrish 2017-yil iyun oyida mamlakatimizga tashrif buyurdi va O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev bilan uchrashdi. Shuningdek, 2017-yil sentabr oyida AQShning Nyu-York shahrida

¹⁰⁷o‘tgan BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasi hamda Pekinda 2019-yil aprel oyida o‘tgan “Bir makon, bir yo‘l” ikkinchi xalqaro forumi doirasida Prezidentimizning BMT Bosh kotibi bilan uchrashuvlari bo‘lib o‘tdi. Ushbu muloqotlar natijasida O‘zbekiston – BMT hamkorligini rivojlantirish bo‘yicha Amaliy chora-tadbirlar rejalari qabul qilindi va ular hayotga tadbiq etilmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil sentabr oyida BMT Bosh Assambleyasi 72-sessiyasi umumiy munozaralaridagi ishtiroki mamlakatimizning ushbu xalqaro tashkilot bilan samarali va o‘zaro manfaatli muloqotida yangi davrni boshlab berdi. O‘zbekiston qurolsizlanish va ularni tarqatmaslik sohasida barcha muhim xalqaro shartnomalar, xususan, Yadro qurolini tarqatmaslik to‘g‘risidagi shartnoma, Yadro sinovlarini har tomonlama taqiqlash to‘g‘risidagi shartnoma, Kimyoviy va biologik qurollar to‘g‘risidagi konvensiya va boshqa xalqaro bitimlarga qo‘shilgan.

1993-yil O‘zbekiston tomonidan BMT Bosh Assambleyasi minbaridan turib ilgari surilgan Markaziy Osiyoda yadro qurolidan xoli zonani barpo etish bo‘yicha tashabbus mamlakatimizning yadro qurolini tarqatmaslik tartibi va mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlashga qo‘shgan salmoqli hissa bo‘ldi. Ushbu tashabbus bo‘yicha shartnoma 2006-yil sentabr oyida Semipalatinsk shahrida imzolandi. 2009-yil mart oyida esa shartnoma Markaziy Osiyo mintaqasining besh davlati tomonidan ratifikatsiya qilingach, kuchga kirdi.

O‘zbekiston BMT Xavfsizlik kengashining 2001-yildagi 1373-sonli rezolyutsiyasi bilan tashkil etilgan Terrorizmga qarshi kurashish qo‘mitasi faoliyatini olqishlaydi. Respublika, shuningdek, a‘zo davlatlarning ushbu illatga qarshi kurashishdagi salohiyatini kuchaytirishga qaratilgan sa’y-harakatlarni to‘la qo‘llab-quvvatlaydi. Qo‘mitaning tashkil etilishi, o‘z navbatida, O‘zbekiston tashabbusi hamdir. Boisi, mamlakatimiz tomonidan BMTning Istanbulda 1999-yil bo‘lib o‘tgan Xavfsizlik va hamkorlik sammitida Terrorizmga qarshi kurash xalqaro markazini tashkil etish bo‘yicha taklif ilgari surilgandi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining BMT Bosh Assambleyasi 75-sessiyasi chog‘ida ilgari surgan tashabbusi ijrosi

¹⁰⁷ <https://gov.uz/oz/mfa/sections/view/14469>

doirasida 2022-yil mart oyida Toshkentda yuqori darajadagi “BMT Global aksilterror strategiyasini amalga oshirish bo’yicha Qo’shma harakatlar rejasi doirasida Markaziy Osiyo mamlakatlarning mintaqaviy hamkorligi” mavzusida xalqaro konferensiyasi o’tkazildi. Tadbir yakunida mintaqaviy Qo’shma harakatlar rejasi qabul qilindi.

O’zbekiston tomoni taklifiga binoan Narkotik vositalar, psixotrop moddalar va ularning prekursorlari noqonuniy aylanishiga qarshi kurash bo’yicha Markaziy Osiyo mintaqaviy axborot-muvofiqlashtirish markazi tashkil etildi.

O’zbekiston Afg’onistonning tiklanishiga salmoqli hissa qo’shmoqda. Davlatimiz Rahbari tashabbusi bilan Termiz shahrida Afg’onistonga markazlashgan va manzilli gumanitar yordam ko’rsatish bo’yicha Xalqaro ko’p funksiyali transport-logistika xabi tashkil etildi. Termiz shahrining bu boradagi imkoniyatlaridan BMT Qochoqlar ishlari bo’yicha oliy komissari boshqarmasi, Jahon oziq-ovqat dasturi, YUNISEF va BMTning boshqa tuzilmalari keng foydalanmoqda. Bundan tashqari, O’zbekiston rahbariyatining Afg’onistondagi vaziyatni tinch yo’l bilan hal etishga qaratilgan sa’y-harakatlari va Afg’oniston bo’yicha Toshkent konferensiyasi haqidagi ma’lumotlar BMT Bosh kotibining 2018-yil sentabr oyida e’lon qilingan “Afg’onistondagi vaziyat hamda uning xalqaro tinchlik va xavfsizlikka ta’siri” ma’ruzasiga kiritildi.

2022-yil iyul oyida Toshkentda Afg’oniston bo’yicha konferensiya o’tkazilishi O’zbekistonning ushbu mamlakatda barqaror tinchlik va barqarorlikni ta’minlashga qo’shgan salmoqli hissasi bo’ldi. Hozirgi vaqtda BMT doirasida O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Afg’oniston bo’yicha xalqaro muzokara guruhini tuzish tashabbusini ilgari surish yuzasidan tizimli ishlar olib borilmoqda.

BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 2018-yil 22-iyun kuni “Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va izchil taraqqiyotni ta’minlash bo’yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash” tarixiy rezolyutsiyasining qabul qilindi. Bugungi kunda O’zbekiston va BMT o’rtasida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi aloqalar jadallashib borayotir. Ushbu sohada O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yana bir o’tkir va dolzarb global muammo – Orol dengizi fojiasiga e’tiborni qaratdi va dunyo hamjamiyatini “ushbu

ekologik ofatning Markaziy Osiyoda yashayotgan millionlab odamlar turmush tarziga halokatli ta’sirini kamaytirishga va tabiiy, biologik muvozanatni saqlash” ga chorladi.

O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasi 72-sessiyasining umumiy munozaralarida ilgari surgan tashabbusga binoan, 2018-yilda BMT shafeligida Inson xavfsizligi bo‘yicha ko‘p tomonlama sheriklik trust jamg‘armasi o‘z faoliyatini boshladi. Jamg‘arma taqdimoti 2018-yil noyabr oyida BMT bosh qarorgohida Bosh kotib A.Guterrish ishtirokida o‘tkazildi. Taqdimot chog‘ida BMT Bosh kotibi ta’kidlaganidek, “Ushbu tuzilma mahalliy aholining yashash sharoitini sezilarli darajada yaxshilaydi va Barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishga yordam beradi. Maqsadli fond tomonidan qo‘llab¹⁰⁸-quvvatlanayotgan dasturlar mintaqada yangi ish o‘rinlarini yaratishga yordam bermoqda. Xususan, ushbu ish o‘rinlarida 45 foiz xotin-qizlar band. Ish bilan ta’minlash ularning imkoniyatlarini kengaytirib, tibbiy xizmatlardan foydalanish sharoitini yaxshiladi va farovonligini oshirdi”. Mamlakatimizning tashabbusi bilan Nukusda 2019-yil 24-25-oktabr kunlari BMT shafeligida yuqori darajadagi “Orolbo‘yi — ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi” xalqaro konferensiyasi bo‘lib o‘tdi. Unda 28 mamlakatdan 250 ga yaqin ishtirokchi, nufuzli xalqaro tashkilotlar rahbarlari va vakillari qatnashdi.

O‘zbekiston BMT bilan hamkorlikda diniy bag‘rikenglikni saqlash va mustahkamlashga, yoshlar hayotiga oid dolzarb muammolarni hal qilishga alohida e’tibor qaratmoqda. Shu ma’noda davlatimiz Rahbari BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida “Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik” rezolyutsiyasini ishlab chiqish hamda qabul qilish tashabbusini ilgari surdi. Prezidentimiz BMT minbaridan turib, O‘zbekiston taklif etgan rezolyutsiyaning asosiy maqsadi “barchaning ta’lim olish huquqini ta’minlashga, savodsizlik va jaholatga barham berishga ko‘maklashishdan iborat” ekanini ta’kidladi. Hujjat “bag‘rikenglik va o‘zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta’minlash, e’tiqod qiluvchilarning huquqini himoya qilish, ularning kamsitilishiga yo‘l qo‘ymaslikka ko‘maklashishga qaratilgan”ini qayd etdi.

¹⁰⁸ https://digital.uz/activity_page/cooperation/

Jamiyat hayotining barcha jabhalarida amalga oshirilgan izchil o‘zgarishlarga muvofiq, O‘zbekiston ilk marotaba inson huquqlari sohasida yetakchi tashkilot – BMTning Inson huquqlari bo‘yicha kengashiga 2021-2023-yillar uchun o‘z nomzodini ilgari surdi hamda ko‘pchilik davlatlarning ovozi bilan ushbu tuzilmaga a‘zolikka saylandi.

Mustahkam tinchlik tarafdori va hamkorlikni har tomonlama kengaytirish tashabbuskori sifatida O‘zbekiston bundan keyin ham BMT va unga a‘zo davlatlar bilan hamkorlikka katta e‘tibor qaratadi. Mamlakatimizning sa’y-harakatlari BMT rahbariyati tomonidan to‘liq qo‘llab-quvvatlanmoqda, chunki O‘zbekiston tomoni tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar tashkilotning global maqsadlariga, jumladan, sayyoramizda tinchlik, barqarorlik va farovonlikni mustahkamlashga qaratilgan Barqaror rivojlanish maqsadlariga to‘liq mos keladi.

2022-yil iyul oyida O‘zbekiston ilk marotaba 2022-2026-yillarda Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish bo‘yicha hukumatlararo qo‘mitaga a‘zo bo‘ldi. Mamlakatimizda xalqaro turizm jadal rivojlanmoqda. Bunda O‘zbekiston 1993-yilda a‘zo bo‘lgan BMT Butunjahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Samarqandda UNWTOning Buyuk ipak yo‘lidagi turizmni rivojlantirish bo‘yicha mintaqaviy markazi faoliyat ko‘rsatmoqda. Ushbu shaharda Ipak yo‘li xalqaro turizm universiteti tashkil etilgan bo‘lib, u eng mashhur va nufuzli oliy o‘quv yurtlaridan biri, O‘zbekistonda turizm sohasidagi ilk universitet hisoblanadi.

2022-yil sentabr oyida O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi va JSST vakolatxonasi o‘rtasida 2022-2023-yillarga mo‘ljallangan ikki yillik Mamlakat bitimi imzolandi. Unga muvofiq, O‘zbekistonda JSST ekspertlari ishtirokida sog‘liqni saqlash sohasida qator tadbirlar o‘tkaziladi.

Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi faoliyatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli texnologiyalar vazirligi Xalqaro elektraloqa ittifoqi, Butunjahon pochta ittifoqi va boshqa xalqaro tashkilotlarda axborot

texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasida O‘zbekiston Respublikasi nomidan vakillik qilishga vakolatli organ hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi 1992-yil 10-iyuldan XEIning to‘la huquqli a‘zosi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining XEIga a‘zoliqi xalqaro telekommunikatsiya xizmatlarini ko‘rsatish, respublika telekommunikatsiya tarmog‘ining yagona norma va standartlar asosida faoliyat yuritish, xalqaro tarqatishda mamlakat manfaatlarini himoya qilish bo‘yicha xorijiy davlatlar bilan o‘zaro hamkorlik qilish, radiochastota spektrini belgilash, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish uchun XEI texnik yordamini jalb qilish, AKT mutaxassislarining malakasini oshirishda o‘zaro hamkorlik qilishga imkon beradi.

Xalqaro tashkilotlar – davlatlarning yoki hukumat qaramog‘ida bo‘lmagan milliy jamiyat (assotsiatsiya) larning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, fan-texnika, madaniyat va shu kabi sohalarda umumiy maqsadlarga erishish uchun tuzilgan uyushmasi; davlatlar o‘rtasidagi ko‘p tomonlama hamkorlikning eng muhim shakllaridan biri. Xalqaro tashkilotlar XIX asrda vujudga keldi va ikkinchi jahon urushidan keyin ko‘plab tuzila boshladi. Hozirgi kunda Xalqaro tashkilotlarning soni 4 mingdan ortiq bo‘lib, 300 tasi hukumatlararo tashkilotdir. Xalqaro tashkilotlar o‘ziga xos bir qancha xususiyatlari bilan ajralib turadi. Jumladan, xalqaro tashkilotlarning tuzilmasi, asosiy maqsad va tashkilot faoliyatining yo‘nalishlarini belgilab beruvchi ta’sis hujjati (ustavi) bo‘ladi; bunday tashkilotlar doimiy yoki vaqti-vaqti bilan faoliyat yuritadi; ko‘p tomonlama muzokaralar va muammolarni muhokama qilish ular faoliyatining asosiy usuli hisoblanadi; qarorlar ovoz berish yoki konsensus yo‘li bilan qabul qilinadi; qarorlar, odatda, tavsiyaviy kuchga ega bo‘ladi. Hukumatlararo Xalqaro tashkilotlar va nohukumat xalqaro tashkilotlar, shuningdek, umumjahon va mintaqaviy tashkilotlar farqlanadi.

Xulosa: Maqolada mamlakatimiz o‘zaro aloqa qilgan tashkilotlarning faoliyat turlari, mintaqaviy tashkilot turlari va aloqa manbalari, mamlakatimizni siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, fan-texnika, madaniyat va shu kabi sohalarda umumiy maqsadlarga erishish uchun tuzilgan islohot yo‘llari haqida gapirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://gov.uz/oz/mfa/sections/view/14469>
2. https://digital.uz/activity_page/cooperation/
3. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
4. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.
5. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
6. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
7. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
8. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

HALOLLIK QADRI – PORAXO`RLIK ILLATIDAN USTUNMI?

Jabborova Sayyoraxon Muxammadqobilovna

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

Fozilova Karomatxon Bahodirjon qizi

Soibjonova Zamiraxon Alisher qizi

Xojiyeva Sug`diyona Ikromjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti “Milliy g`oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” yo`nalishi 4-bosqich 401-guruh talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada halollikning insoniy fazilat sifatida jamiyatdagi o‘rni va ahamiyati, uning poraxo‘rlik kabi salbiy illatlarga qarshi kurashdagi roli tahlil qilinadi. Halollik qadriyatining shakllanishi va uni rivojlantirishdagi oilaning, ta’lim muassasalarining hamda davlat siyosatining o‘rni yoritiladi. Shuningdek, maqolada korrupsiyaga qarshi kurashuvchi xalqaro tashkilotlar haqida ma’lumot beriladi.

Annotation: This article analyzes the role and significance of honesty as a human quality in society, its role in combating negative vices such as bribery. The role of the Family, Educational Institutions and public policy in the formation and development of the value of honesty is highlighted. The article also contains information about international anti-corruption organizations.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение честности как человеческого достоинства в обществе, ее роль в борьбе с такими негативными пороками, как взяточничество. Освещается роль семьи, образовательных учреждений и государственной политики в формировании и развитии ценности честности. Также в статье содержится информация о международных организациях, борющихся с коррупцией.

**Kalit so`zlar:** halollik, korrupsiya, poraxo`rlik, nepotizm va favoritism, Transparency International (TI), Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), konvensiya.

Keywords: integrity, corruption, bribery, nepotism and favoritism, Transparency International (TI), United Nations (UN), Convention.

Ключевые слова: честность, коррупция, взяточничество, кумовство и фаворитизм, Трансперенси Интернешнл (ТИ), Организация Объединенных Наций (ООН), конвенция.

Halollik insonning eng yuksak fazilatlaridan biri sifatida jamiyat barqarorligi va taraqqiyotining mustahkam poydevorini tashkil etadi. Bugungi kunda insoniyat duch kelayotgan eng jiddiy muammolardan biri – korrupsiya, ya’ni poraxo’rlik va mansabni suiiste’mol qilish jamiyatning asosi bo’lgan halollik tamoyillariga zid ravishda o’zini namoyon qilmoqda. Poraxo’rlik nafaqat iqtisodiy rivojlanishga to’sqinlik qiladi, balki davlat boshqaruvida ishonchsizlik muhitini yaratadi, adolatni buzadi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Aynan shunday sharoitda halollik qadriyatini targ’ib qilish va uni amalda qo’llab-quvvatlash korrupsiyaga qarshi kurashning eng samarali usullaridan biri bo’lib qolmoqda. Har bir jamiyatda halollik tushunchasi nafaqat axloqiy qadriyat, balki iqtisodiy va siyosiy hayotning barqarorligi uchun zarur asos sifatida qaraladi. Poraxo’rlikni ildizi bilan yo’q qilish uchun nafaqat qonunlar va jazolar tizimini kuchaytirish, balki fuqarolar ongida halollik madaniyatini shakllantirish muhimdir. Shaxsiy manfaatlarni milliy manfaatlardan ustun qo’yish, jamiyatdagi tengsizlikni kuchaytiruvchi amaliyotlar va davlat tuzilmalaridagi shaffoflikning yetishmasligi halollik qadriyatini zaiflashtiradi. Shu sababli, halollikning nafaqat individual, balki ijtimoiy qadriyat sifatidagi o’rnini qayta ko’rib chiqish dolzarb masalalardan biridir.

Bugungi globallashuv davrida ko’plab davlatlar korrupsiyaga qarshi kurashning samarali usullarini ishlab chiqmoqdalar. Bu jarayonda shaffof boshqaruv tizimini joriy qilish, ta’lim tizimi orqali yoshlarda halollik va adolat tamoyillarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, davlat va jamoatchilik tashkilotlarining birgalikdagi sa’y-harakatlari, fuqarolarning faol ishtiroki korrupsiyaga qarshi kurashning samaradorligini oshiradi.

Korrupsiya o`zi nima? Korrupsiya nimalarda namoyon bo`lmoqda? Korrupsiya lotincha “sorrupcio” so`zidan olingan bo`lib, poraga sotilish, aynish, tanazzul degan ma’nolarni anglatadi. Korrupsiya – bu mansabdor shaxslarning o`z lavozim vakolatlarini shaxsiy manfaatlar yo`lida suiiste'mol qilishi bilan bog`liq noqonuniy xatti-harakatlardir. U jamiyatda adolat, tenglik va shaffoflik tamoyillarini buzuvchi salbiy hodisa hisoblanadi. Korrupsiya ko`plab shakllarda namoyon bo`ladi, masalan: poraxo`rlik – mansabdor shaxslarning xizmat ko`rsatish yoki qaror qabul qilish evaziga moddiy yoki nomoddiy manfaat talab qilishi. Mansabni suiiste'mol qilish – davlat yoki tashkilot resurslarini o`z shaxsiy manfaatlari uchun ishlatish. Noqonuniy boylik orttirish – noqonuniy yo`llar bilan moliyaviy mablag` yoki mulk to`plash. Nepotizm va favoritizm – qarindosh-urug` yoki tanish-bilishlarga ustunlik berish. Korrupsiya turli sabablar orqali vujudga kelishi mumkin. Misol sifatida fuqarolarning huquqiy savodxonligi pastligi, axloqiy qadriyatlarning zaiflashuvi va halollikning qadrlanmasligi kabilarni misol keltirishimiz mumkin. Korrupsiya davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga jiddiy zarar yetkazadi. U jamiyatdagi ishonchsizlikni kuchaytiradi, investitsiyalarni kamaytiradi va kambag`allikni oshiradi. Shu sababli, korrupsiyaga qarshi kurash har bir davlat va jamiyat uchun ustuvor vazifa hisoblanadi.

Korrupsiyaga qarshi kurash dunyo miqyosida dolzarb muammo bo`lib, ko`plab xalqaro tashkilotlar bu sohada faoliyat olib bormoqda. Misol uchun, Transparency International (TI) xalqaro tashkiloti 1993-yilda tashkil etilgan. Uning markazi Germaniyada joylashgan Berlin shahri. Bu tashkilot korrupsiyaga qarshi kurash bo`yicha dunyodagi eng mashhur va yetakchi nohukumat tashkilotlardan biri hisoblanadi. TI har yili Korrupsiya idroki indeksini (Corruption Perceptions Index) e`lon qilib, dunyoning turli davlatlaridagi korrupsiya darajasini baholaydi. Tashkilot korrupsiya bilan bog`liq muammolarni aniqlash va ularni hal qilish bo`yicha tavsiyalar ishlab chiqadi. Mahalliy tashkilotlar bilan hamkorlik qilib, korrupsiyaga qarshi kurashda fuqarolarning ishtirokini oshirishni targ`ib qiladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) ham o`z o`rniga ega. 2003-yil 31-oktyabrda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan Birlashgan

Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi qabul qilingan. Shuningdek, korrupsiya muammosi va korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashdagi Konvensiyaning rolini chuqur anglash uchun 9-dekabrni Xalqaro korrupsiyaga qarshi kurash kuni deb belgilash to’g’risida qaror qabul qilingan. Konvensiya 2005-yil dekabr oyida kuchga kirgan. 2003-yilning 9-dekabr sanasida Meksikaning Merida shahrida bo’lib o’tgan yuqori darajadagi siyosiy konferensiyada BMT ning korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi imzolanish uchun ochildi. Ushbu hujjatni imzolagan davlatlarda pora olish, byudjet mablag’larini o’zlashtirish va korrupsion daromadlarni legallashtirish jinoyat deb e’lon qilishi majburiy hisoblanadi. 2003-yilgi Konvensiya bu turdagi ilk hujjat hisoblanadi. Bu, ayniqsa, barcha tuzilmalarning korrupsion darajasi milliy farovonlikka zarar yetkazadigan mamlakatlar uchun juda muhimdir¹⁰⁹. BMT ma’lumotlariga ko’ra, hozir dunyoda har yili 1 trillion AQSh dollari hajmida pora beriladi. Jahon iqtisodiyoti har yili korrupsiya tufayli 2,6 trillion AQSh dollari hajmida mablag’dan ayriladi. Bu jahon yalpi ichki mahsulotining 5 foizidir. BMT bosh kotibining bildirishicha, “Korrupsiya barcha davlatlarda – boy va qashshoq mamalakatlarda ham, shimolda va janubda ham mavjud. U Birlashgan Millatlar Tashkiloti qadriyatlariga va ideallariga tajovuzdir. Korrupsiya odamlarni maktablardan, kasalxonalardan mahrum qiladi, investorlarni vahimaga soladi, tabiiy resurslar talon-taroj bo’lishiga olib keladi. U qonun ustuvorligiga putur yetkazib, boshqa turli jinoyatlar paydo bo’lishiga shart-sharoitlar yaratadi”¹¹⁰.

Korrupsiya – bu jamiyat rivojlanishiga to’siq bo’luvchi eng xavfli illatlardan biri bo’lib, u shaxsiy manfaatlarni ijtimoiy va davlat manfaatlaridan ustun qo’yish natijasida yuzaga keladi. Bu illat davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, ta’lim, sog’liqni saqlash va boshqa sohalarda o’zini turli shakllarda namoyon qiladi. Poraxo’rlik, mansabni suiiste’mol qilish, nepotizm va favoritizm – korrupsiyaning eng keng tarqalgan ko’rinishlaridir. Ushbu hodisalar davlat boshqaruv tizimining shaffofligini pasaytirib, aholi o’rtasida norozilik kayfiyatining ortishiga sabab bo’ladi. Korrupsiya

¹⁰⁹ <https://milliygvardiya.uz/oz/news/9-dekabr-xalqaro-korrupsiyaga-qarshi-kurash-kuni>

¹¹⁰ O’zbekiston Respublikasi Qonuni, 03.01.2017 yildagi O’RQ-419-son

davlatning moliyaviy resurslarini talon-toraj qiladi va ular noto’g’ri yo’nalishlarda sarflanishiga olib keladi. Bu esa iqtisodiy o’sishni sekinlashtiradi va investitsiya muhiti yomonlashuviga olib keladi.

Korrupsiyaning jamiyatga ko’rsatadigan ta’siri juda keng qamrovli. Eng avvalo, u ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Poraxo’rlik sababli malakali va haqiqiy loyiq insonlar emas, balki tanish-bilishchilik orqali yoki noqonuniy yo’l bilan imkoniyatlardan foydalanayotgan shaxslar oldinga chiqadi. Bu esa adolatsizlik hissini kuchaytiradi va jamiyatda norozilik kayfiyatini oshiradi. Korrupsiya davlat boshqaruv tizimining ishonchliligiga jiddiy putur yetkazadi. Fuqarolar o’z huquqlarini himoya qilish va davlat xizmatlaridan foydalanishda qiyinchiliklarga duch keladi. Korrupsiyaning keng tarqalganligi davlat boshqaruvida shaffoflikni kamaytiradi va fuqarolarning hukumatga bo’lgan ishonchini susaytiradi. Iqtisodiyot sohasida korrupsiya ishlab chiqarish samaradorligini pasaytiradi. Tadbirkorlar o’z faoliyatini rivojlantirish uchun pora berishga majbur bo’ladi, bu esa ularning xarajatlarini oshiradi va mahsulot narxining ko’tarilishiga olib keladi. Natijada, iste’molchilar zarar ko’radi, bozorda raqobat pasayadi va iqtisodiy o’sish sekinlashadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashishda halollikning o’rni beqiyosdir. Korrupsiyani bartaraf etishning eng samarali usullaridan biri – halollik qadriyatini targ’ib qilishdir. Halollik nafaqat shaxsiy, balki jamiyat hayotining barcha jabhalarida muhim axloqiy tamoyil hisoblanadi. Halollikni qadrlash orqali davlat boshqaruvida shaffoflikni ta’minlash, ta’lim va tarbiya tizimida adolatni o’rnatish, biznes sohasida teng raqobat muhiti yaratish mumkin. Ta’lim tizimining bu boradagi o’rni katta. Yosh avlodni halollik, adolat va mas’uliyatlilik ruhida tarbiyalash orqali kelajakda korrupsiyaga qarshi kuchli immunitet shakllantirish mumkin. Shuningdek, davlat siyosatida shaffoflikka erishish uchun elektron xizmatlardan keng foydalanish, davlat organlari faoliyatini nazorat qilish va jamoatchilikni bu jarayonga jalb etish zarur.

Korrupsiya jamiyat taraqqiyotining asosiy to’siqlaridan biri bo’lib, unga qarshi kurashish har bir fuqaroning vazifasidir. Halollik qadriyatining jamiyatda kuchayishi va adolat tamoyillarining targ’ib qilinishi orqali korrupsiyaning ildizlarini kesish

mumkin. Bunda ta’lim, huquqiy tizim va fuqarolar faolligi asosiy rol o’ynaydi. Jamiyatda halollik qadrlansa, taraqqiyotning yangi ufqlari ochiladi.

O’zbekiston Respublikasida ushbu illatni oldini olish, kamaytirishga qaratilgan bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Misol sifatida korrupsiyaga qarshi kurashuvchi maxsus organ tashkil etildi. Bu Prezidentning 2020 yil 29 iyundagi PF-6013-son Farmoni va PQ-4761-son qarorida belgilangan. Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi vakolatli organ bo’lib, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish uchun mas’ul organ hisoblanadi. Agentlik Prezidentga bo’ysunadi va Oliy Majlis palatalari oldida hisobdordir. Agentlik har yili Korrupsiyaga qarshi kurashish to’g’risida milliy ma’ruzani tayyorlaydi. Hujjat OAVda e’lon qilinadi va ko’rib chiqish uchun Prezident va Oliy Majlisga kiritiladi¹¹¹.

Mamlakatimizning kelajagini va obro’-e’tiborini qadrlaydigan har bir vijdonli fuqaro bu kabi tahdidlarni esda tutmog’i darkor. Halol mehnat qilish, o’z bilimi, kuch-g’ayrati va ijodiy qobiliyatini sarflash uchun barqaror shart-sharoit bo’lishini istaydigan, farzandlari va yaqin kishilari kelajakda ham demokratik, fuqarolik jamiyatida sivilizatsiyalashgan bozor munosabatlarining samaralaridan to’la-to’kis foydalanishni orzu qiladigan har bir fuqaro, korrupsiya yo’liga o’z vaqtida zarur to’siq qo’yilmasa, bu illatlar qanday ayanchli oqibatlarga olib kelishini anglash qiyin emas. Biz korrupsiya balosiga birgalikda, ahillik bilan, dadil qadamlar ila kurashmog’imiz zarur¹¹².

Xulosa o’rnida aytadigan bo’lsak, Korrupsiya – bu nafaqat davlatning, balki butun jamiyatning rivojlanishiga jiddiy zarar yetkazadigan global muammo. U iqtisodiy o’sishni sekinlashtiradi, adolat tamoyillarini buzadi va fuqarolar orasida norozilik kayfiyatini kuchaytiradi. Korrupsiyaning salbiy oqibatlarini bartaraf etish uchun davlat va xalqaro hamjamiyatning birgalikdagi sa’y-harakatlari muhim ahamiyatga ega. Dunyo miqyosida Transparency International, BMT, Jahon Banki,

¹¹¹ https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/korruptsiyaga_qarshi_kurashish_agentligi_tashkil_etiladi

¹¹² Sherarli Anvarjonovich, [24.04.2024 13:50] Anvarjonovich T. S. AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA MAVJUD YORDAMCHI USTAXONALAR FAOLIYATINI TASHKIL QILISH VA TAKOMILLASHTIRISH //World scientific research journal. – 2023. – T. 18. – №. 1. – C. 136-141.

OECD kabi tashkilotlar korrupsiyaga qarshi kurashda o‘zining strategik vazifalarini amalga oshirmoqda. Bu tashkilotlar korrupsiya ildizlarini kesishga, davlat boshqaruvining shaffofligini ta’minlashga va ijtimoiy adolatni qaror toptirishga xizmat qiluvchi dasturlarni ishlab chiqmoqda. Ular fuqarolarni huquqiy savodxonlikka o‘rgatish, shaffoflikni oshirish va adolatni targ‘ib qilish orqali jamiyatda halollik tamoyillarini qaror toptirishga intilmoqda. Korrupsiyaga qarshi kurashning asosi – halollikdir. Halollik jamiyatning eng muhim axloqiy qadriyatlaridan biri bo‘lib, u davlat boshqaruvida ham, shaxsiy hayotda ham ustuvor bo‘lishi kerak. Halol inson jamiyatda o‘zining mas’uliyati va adolatga sodiqligi bilan boshqalarga o‘rnak bo‘ladi. Halollik nafaqat davlat xizmatchilarining, balki har bir fuqaroning kundalik faoliyatida asosiy tamoyil bo‘lmog‘i lozim. Chunki halollik bo‘lmagan joyda rivojlanish va adolat haqida gapirish qiyin. Ta’lim sohasi ham korrupsiyaga qarshi kurashning eng muhim qurolidir. Yosh avlodni halollik, mas’uliyatlilik va adolat ruhida tarbiyalash orqali kelajakda korrupsiyasiz jamiyatni barpo etish mumkin. Shuningdek, davlat organlarida shaffoflikni oshirish, davlat va fuqarolar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlash korrupsiyaga qarshi samarali choralar hisoblanadi. Halollik nafaqat korrupsiyaga qarshi kurashda, balki umuman jamiyatning barqaror va farovon bo‘lishida hal qiluvchi omildir. Shuning uchun, har bir fuqaro o‘z faoliyatida halollik tamoyillariga sodiq qolishi, korrupsiyaning har qanday shakliga qarshi kurashda murosasiz bo‘lishi kerak. Faqat shunday yondashuv orqali jamiyatda adolatni qaror toptirish va farovon hayot barpo etish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://milliygvardiya.uz/oz/news/9-dekabr-xalqaro-korrupsiyaga-qarshi-kurash-kuni>
2. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, 03.01.2017 yildagi O‘RQ-419-son
3. https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/korrupciyaga_qarshi_kurashish_agentligi_tashkil_etiladi
4. Sherali Anvarjonovich, [24.04.2024 13:50] Anvarjonovich T. S. AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA MAVJUD YORDAMCHI

USTAXONALAR FAOLIYATINI TASHKIL QILISH VA
TAKOMILLASHTIRISH //World scientific research journal. – 2023. – T. 18. – №.
1. – C. 136-141.

5. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
6. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o'zbekistonda ma'naviy va tarixiy merosning tiklanishi. Ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
7. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta'lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).

YANGI O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN MA’NAVIY O‘ZGARISHLAR

ДУХОВНЫЕ ПЕРЕМЕНЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

SPIRITUAL CHANGES IN NEW UZBEKISTAN

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası o‘qituvchisi

G‘ulomov Abdug‘ani Soyibjon o‘g‘li

Iminjonov Shoxruhmirzo Zohidjon o‘g‘li

Abduvahobov Yaxyo Sharobiddin o‘g‘li

Andijon davlat pedagogika institute Jismoniy madaniyat fakulteti, Jismoniy
madaniyat yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqola “Yangi O‘zbekiston” davrida amalga oshirilayotgan ma’naviy o‘zgarishlar, ularning ahamiyati va jamiyat rivojlanishiga qo‘shayotgan hissasini yoritadi. Maqolada ma’naviy-ma’rifiy islohotlarning asosiy yo‘nalishlari, xalqning ma’naviy dunyoqarashini boyitishga qaratilgan chora-tadbirlar hamda milliy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirish bo‘yicha olib borilayotgan ishlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston(da), milliy go‘ya, tarixi, amalga oshirish, insonlar yoshlarning, islohotlar.

Аннотация: В данной статье освещаются духовные изменения, осуществленные в период “Нового Узбекистана”, их значение и вклад в развитие общества. В статье анализируются основные направления духовно-просветительских реформ, меры, направленные на обогащение духовного мировоззрения народа, проводимая работа по восстановлению и развитию национальных ценностей.

Ключевые слова: Узбекистан (в), национальный идеал, история, реализация, народ, молодежь, реформы.

Abstract: This article highlights the spiritual changes implemented during the “New Uzbekistan”, their importance and contribution to the development of society. The article analyzes the main directions of spiritual and educational reforms, measures aimed at enriching the spiritual worldview of the people, and the ongoing work on the restoration and development of national values.

Key words: Uzbekistan (in), national ideal, history, implementation, people, youth, reforms.

Kirish. Xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha xohish-irodasini ro‘yobga chiqarish, har bir fuqaroga o‘z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish, sog‘lom, bilimli va ma’naviy barkamol va madaniyatli avlodni tarbiyalashdir. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining joriy yil 11-sentyabrdagi O‘zbekiston – 2030 strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni hamda —O‘zbekiston – 2030 strategiyasini 2023 yilda sifatli va o‘z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi qarorida ham ma’naviyat va ma’rifat sohasiga alohida e’tibor qaratilgan.

Hozirgi jadal rivojlanish davrida iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy o‘zgarishlar bilan bir qatorda ma’naviy-marifiy sohada olib borilayotgan islohotlar hal qiluvchi ahamiyat ega. Chunki, iqtisodiyot tana bo‘lsa, ma’naviyat jon va ruhdir. Yangi O‘zbekistonni barpo etishdek ulug‘ maqsadni amalga oshirishda shu ikki ustunga, ya’ni kuchli iqtisodiyot hamda milliy ma’naviyatimizga suyanamiz.

—Ma’naviyat, avvalo, ajdodlarimizning boy merosidan oziqlanadi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanadi, insonlar orasidagi o‘zaro ishonch va hurmatda namoyon bo‘ladi. Manaviyat-bu xalq taqdiriga befarq emaslik, uning kelajagini birga qurish yo‘lida jonbozlik ko‘rsatishdir. Manaviyat har qanday davlat va jamiyatning mustahkam poydevori bo‘la oladi. Bu poydevorning mustahkam bo‘lishi davlatning kuchli bo‘lishiga kafolat beradi.

Biz inson huquq va erkinliklari kafolatlangan, farovon hayot sari, manaviy yuksalish, marifatli jamiyat qurish yo‘lida harakatdamiz. Shu maqsadda har qanday sinov va qiyinchiliklarni chetlab o‘tib, manaviy sohadagi islohotlarimizni davom

ettiramiz. Ammo, barcha sohalarda boʻlganidek, ma’naviy-marifiy ishlarda ham yechimini kutib turgan masalalar yo‘q emas. Misol uchun, ulkan o‘zgarishlar, yangi jamiyatning nazariy asosini belgilab beradigan milliy g‘oyani shakllantirish birinchi galdagi masala hisoblanadi. Chunki, jahon tarixidan ham ma’lumki, qaysiki xalq yoki millat bir maqsad, yagona g‘oya atrofida birlashsa, o‘sha davlat taraqqiyotda erishgan. Lekin oramizda hamon ma’naviyatning mohiyatini tushunmagan, uning kerak yoki kerakmasligini bilolmay, milliy g‘oya haqida mutlaqo tushunchasi yo‘q insonlar ham bor. Ba’zilar esa milliy g‘oya deganda, eski tuzumlardagi mafkuralarni ko‘z oldiga keltiradi. Ma’lumki, jamiyatning ajralmas qismi hisoblangan yoshlar masalasi hamisha faylasuf, siyosatshunos, huquqshunos, tarixshunos, pedagog, psixolog, yozuvchi, shoirlar kabi turli soha sohiblarini qiziqtirib kelgan. Faylasuflar yoshlarning ijtimoiy hayotdagi o‘rnini o‘rgansa, huquqshunoslar ularning huquqlari va huquqiy kafolotlarini, tarixchilar jamiyat tarixidagi o‘rnini, psixologlar esa ularning ahvoli – ruhiy xarakterlarini, pedagoglar esa yoshlarga ta’lim-tarbiya berish masalalarini, siyosatshunoslar yoshlarning siyosiy hayotdagi rolini va o‘rnini o‘rganib kelishgan. Yoshlar masalasiga bunchalik e’tibor berib kelinayotganining sababi shundaki, ular o‘z g‘ayrati, shijoati, istiqboli, bilim-ma’rifatga intiluvchanligi, izlanuvchanligi va boshqa fazilatlari bilan kattalardan farqlanib turadi. Yoshlar o‘zlaridan avvalgi ajdodlar qoldirgan ma’rifat, madaniyat, ma’naviyatni, an’ana, urf-odatlarini boyitib boradi, yangi-yangi tashabbuslar, islohotlar bilan ijtimoiy hayot tarixidan muayyan o‘rinlar oladi. Shuning uchun jamiyat yoshlarining bilim olishlari, ma’lum bir kasbi- korni egallashlari, o‘z dunyo qarashlarini shakllantirishlari, jismoniy yetukligini, ma’naviy jihatdan boyligini rivojlantira borib o‘zining kelajagiga asos soladi.

—O‘tmishdagilar, – deb yozgan edi Abu Nasr Forobiy, – o‘zlarida boʻlgan zavq- na’sha, lazzatni o‘zlaridan keyingi keladigan avlod orqali nasldan-naslga qoldirib keladilar. Shu tartibda vaqt va zamon o‘tishi bilan kishilarda zavq ustiga zavq, na’sha ustiga na’sha qo‘shilib, ulardagi lazzatlanish, zavqlanish ob’ekti orta

boradi. Mana bu holni biz farovonlik, haqiqiy baxt-saodat deb tasvirlaymiz.¹¹³ Ushbu satrlardan ham ko`rinib turibdiki, o`tmish avlod o`zidan keyingi avlodga eng yaxshi boyliklarni meros qilib qoldiradi va keyinchalik bu merosni yoshlar o`z navbatida asrab-avaylab davom ettiradi. O`tmish tarixni varaqlar ekanmiz, yoshlar ma'naviyatiga, dunyoqarashiga, axloq-odobiga bag`ishlab o`lmas asarlar qoldirgan donishmandlarni alohida eslatib o`tishimiz lozim. Jumladan, Nizom ul-mulkning “Siyosatnoma”, “Rushnoinoma”, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg`u bilig”, Mahmud Qoshg`ariyning “Devonu lug`atit turk”, Kaykovusning “Qobusnoma”, Ahmad Yugnakiyning “Hibatul-haqoyiq”, Alisher Navoiyning “Mahbubul qulub”, “Vaqfiya” kabi ma`nosi qimmatli, sermazmun asarlari bu o`rinda haligacha o`z qimmatini yo`qotmagan. Markaziy Osiyo mumtoz shoirlari Abdulqosim Firdavsiy, Abdullo Rudakiy, Nosir Xisrav, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Sakkokiy, Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Zahiriddin Bobur, Mahtumquli, Ogaxiy va boshqalar o`zlarining bebaho badiiy asarlarida jamiyat hayotiga, yoshlar ma'naviyati va dunyoqarashiga, tarbiyasiga oid qimmatbaho g`oyalarini olg`a surganlar, Vatan mehri, milliy g`urur, ma'naviyatni tarannum etganlar. Yoshlar ma'naviyati, istiqboli haqida fikr yuritir ekanmiz, buyuk qadriyatlardan hisoblanmish qadimgi zardushtiylik dini, buddizm, xristian va islom kabi jahon dinlarida yoshlarga bo`lgan juda ko`p dasturlarni ham sira unutmashimiz darkor. Bulardan tashqari har bir jamiyat o`z sharoiti, xususiyati, ijtimoiy mazmuniga tayanib yoshlarni tarbiyalaydi, ma'naviyatini boyitadi, dunyoqarashini shakllantiradi. O`z navbatida yoshlar kattalardan orttirgan tajribalarini amaliyotda qo`llab, o`zlariga ma`qul bo`lgan ta`limotlarga asoslanib ish yuritadilar. Ular o`zlariga ma`qul an`ana, qadriyatlarni saqlab qolib, jamiyat taraqqiyoti uchun halaqit beradigan tomonlarini uloqtirib yoki o`zgartirib, tegishli ishda qatnashadilar. Mumtoz falsafa namoyondalari tarixning avlodlar almashinuvi ekanligini va bunda har bir avlod o`zidan avval yashagan ajdodlarning boyligidan, ishlab chiqaruvchi kuchlaridan, materiallaridan foydalanishini, shu bilan birga eski sharoitlarni o`z faoliyatlari vositasida o`zgartirib

¹¹³Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. – Тошкент, Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993, 190-бет.

o‘z manfaatlariga moslashtirib borishini ta’kidlagan edilar. Aynan ana shu hayot haqiqati mamlakatimizning istiqbolga erishgan dastlabki o‘n yilliklarda ham, bugungi kunda ham o‘z isbotini topmoqda. Mamlakatimiz mustaqillikka erishganidan buyon 31 yildan ortiqroq vaqt o‘tdi. Bu qisqa davrda barcha sohalarida amalga oshirilgan tub islohotlar, demokratik o‘zgarishlar o‘z samarasini bermoqda. Davlatimiz rahbari tomonidan ishlab chiqilgan Yangi O‘zbekiston strategiyasi va unda ilgari surilgan —Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari tamoyili ijtimoiy rivojlanishning muhim g‘oyasi sifatida tan olinmoqda. Bu tamoyil xalqqa xizmat qilishning samarali vositasi sifatida xalqaro hamjamiyat tomonidan e’tirof etilmoqda. Xullas, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta’biri bilan aytganda, —Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi milliy rivojlanishimizning yangi bosqichini boshlab berdi. Biz bundan buyon faoliyatimizni —inson-jamiat-davlat degan tamoyil asosida tashkil etamiz. Bu boradagi vazifalarini amalga oshirishda ma’naviyat va ma’rifat sohasini yanada rivojlantirish bo’yicha amalga oshiriladigan ishlarning ommaviyligi va ochiqligiga erishish hamda ijtimoiy-ma’naviy, ilmiy-ma’rifiy hamda ta’lim-tarbiya sohalarida tizimlilik, ilmiylik va izchillikni ta’minlashga alohida e’tibor qaratish nazarda tutilgan. Ayni paytda fuqarolar ma’naviy barkamolligini ta’minlash, ular orasida teng va o‘zaro manfaatli munosabatlarni ta’minlash, erkin tafakkur tarzi, inson huquqlari, milliy va umumbashariy qadriyatlarni hurmat qilish va qarashlar xilma-xilligini rivojlantirish, inson ruhiyati va kamolotiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi g‘oya va ta’limotlarga murosasiz kayfiyatni tarbiyalash ham bu boradagi dolzarb vazifalar sirasiga kiradi. Ma’lumki, —insoniyatning ko‘p ming yillik tajribasiga ko‘ra, har qanday tub yangilanish, inqilobiy o‘zgarish ilm-ma’rifatsiz, ma’naviyat, madaniyatsiz sodir bo‘lishi mumkin emas. Buni barcha Renessans davrlarining voqea-hodisotlari tasdiqlaydi. Shuning uchun ham mamlakatimizda mustaqillik qo‘lga kiritilishi bilan mazkur masalaga alohida e’tibor qaratildi. Bugungi kunda esa unga e’tibor yanada kuchaydi. Bu jihatdan, Taraqqiyot strategiyasining beshinchi yo‘nalishi, ya’ni ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash ushbu sohani tubdan isloh etish va yangi bosqichga

olib chiqish sohasidagi ustuvor maqsad va vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan ishlar alohida ahamiyatga molikdir.

Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2023 yil 22 dekabr kuni Respublika Manaviyat va marifat kengashining kengaytirilgan yig’ilishi bo‘lib o‘tdi. Unda davlat rahbarimiz —O‘zbekiston — 2030 strategiyasi da o‘z oldimizga aniq maqsadlar qo‘yib, marrani baland olganimizni ta’kidlab o‘tdi. Ushbu strategiyaga muvofiq, 2030 yilgacha yalpi ichki mahsulot hajmini 2 barobar oshirib, 160 milliard dollarga, aholi jon boshiga daromad miqdorini esa o‘rtacha 4 ming dollarga yetkazishni reja qilingani ta’kidlandi.

Poytaxtimizda o‘tkazilgan —Jadidlar: milliy o‘zlik, istiqlol va davlatchilik g‘oyalari mavzusidagi konferensiya jahon ilm-fan va madaniy jamoatchiligi o‘rtasida katta qiziqish va e’tibor uyg‘otganidan barchangiz xabardorsiz.

Manaviyat va ijodni qo‘llab-quvvatlash uchun har yili 45 milliard so‘mdan mablag‘ ajratyapti. — Marifat ulashib va —Kitob karvoni aksiyalari doirasida 200 mingga yaqin nomdagi kitoblar aholiga bepul tarqatildi. Respublika Manaviyat va marifat markazi, uning hududiy bo‘linmalari tomonidan 11 mingdan ortiq media mahsulotlari tayyorlandi. Sohaga 2024 yildan boshlab har yili 100 milliard so‘mdan mablag‘ ajratilishi ta’kidlandi.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining ijtimoiy-manaviy va ilmiy-marifiy sohalarini yanada takomillashtirish, jamiyatdagi ma’naviy barqarorlik va hamjihatlik, qonun ustuvorligi va xavfsizlik kafolatlarini mustahkamlash, Uchinchi Renessansni barpo etuvchilarning yaksak marifatli avlodini tarbiyalash, barkamol shaxsni shakllantirish mamlakatimizda marifatli jamiyat barpo etish mazkur yo‘nalishdagi faoliyatning asosiy mazmunini belgilaydi. Bu jihatdan, tarix fanlari doktori, professor A. Mavrulov ta’kidlaganidek: —Boy o‘zbek madaniyati bugun o‘zining milliyligini saqlab qolgan holda, barkamol shaxsni tarbiyalash, barqaror ijtimoiy- madaniy muhitni barpo etish, jamiyatda sog‘lom manaviy ehtiyojni shakllantirish, odamlarda tafakkur o‘zgarishlarini sodir etsagina o‘zining asosiy vazifalarini bajargan bo‘ladi. Ana shundagina bugun yurtimizda keng jaranglayotgan —Yangi O‘zbekiston – Uchinchi Renessans saril shiorini real harakatga keltira olamiz.

Ushbu yo‘nalishda yoshlarga alohida ahamiyat qaratilayotgani aslo bejiz emas, zero O‘zbekiston – yoshlar mamlakati. Yurtimiz aholisining 60 foizidan ko‘pini yoshlar tashkil etadi. Shunday ekan, yoshlar masalasi har doim e’tiborda bo‘ladi. Ularning har tomonlama barkamol avlod bo‘lib yetishlari uchun barcha shart-sharoitlar yaratilmoqda. Ayniqsa, ularni madaniyat, san’at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, axborot texnologiyalari bo‘yicha savodxonligini oshirish, kitobxonlikni targ‘ib qilish ham mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini qurish yo‘lidagi muhim qadamlardan biri bo‘ladi. Buni biz mamlakatimiz mustaqillikni qo‘lga kiritgan paytidayoq belgilangan tadbirlardan bilsak bo‘ladi. Mamlakatimiz yangi jamiyat qurish borasida eskidan meros bo‘lib o‘tgan hamma tuzilmalar, yo‘nalishlar, muassasalardan voz kechdi va mutlaqo yangi istiqlol yo‘lini tanlab, yangi boshqaruv tuzilmalarini tashkil qilishni lozim topdi. Shunday ekan, o‘tish davrida barcha iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy masalalar bilan bir qatorda yoshlar siyosati masalasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Biz ma’naviy-marifiy ishlar samaradorligini oshirish, madaniyat va san’at muassasalari, ijodiy uyushmalar hamda ommaviy axborot vositalari faoliyatini rivojlantirish yo‘lida harakat qilmoqdamiz. Madaniyat va ma’naviyat sohasida faoliyat yurituvchi xodimlar mehnatini munosib qadrlash choralari ko‘rilyapti. Shuni unutmaslik kerakki, amalga oshiriladigan islohotlarda yuksak natijalarga erishish, sohaning maqsad-mohiyatini belgilaydigan tizimli tadbirlarni amalga oshirishga bog‘liq. Bu tadbirlar sirasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

Birinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Respublika Ma’naviyat kengashi raisi hisoblanadi. Sobiq Ma’naviyat va marifat markazi Respublika manaviyat kengashi sifatida qayta tashkil etildi va uning maqsad- vazifalari, faoliyat mezonlari belgilab olindi. Ma’naviyat sohasidagi ishlarning natijadorligini ko‘tarish, yoshlarning bilim va dunyoqarashini boyitish, jamiyat a’zolarida sog‘lom mafkuraviy immunitetni tarbiyalash bo‘yicha olib boriladigan ishlar dasturi qabul qilindi va amaliyotga tatbiq etilmoqda.

Ikkinchidan, olib borilayotgan ma’naviy-marifiy islohotlarni butun mamlakat miqyosida amalga oshishi, aholining barcha qatlamini qamrab olishiga erishish va

bunda yangi usul va vositalardan foydalanish, bu sohada faoliyat yuritadigan tashkilotlar ishini muvofiqlashtirish va samaradorligini ta’minlashga doir choralar tizimi ishlab chiqildi.

Uchinchidan, jamiyat rivoji, davlat taraqqiyoti uchun to’siq bo’ladigan ayrim illatlar – mahalliychilik, urug’-aymoqchilik, poraxo’rlik va eng achinarlisi, yurt taqdiriga, millat ma’naviyatiga befarqlik kabilarga qarshi tura oladigan kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqildi.

Xuddi shunday amaliy tadbirlardan biri, —Marifat targ’ibotchilar jamiyatining tuzilganidir. Jamiyat a’zolari yetakchi mutaxassislar, olimlar va ijodkorlardan iborat bo’lib, ular tizimli ravishda faoliyat yuritadilar.

To’rtinchidan, Ma’naviyat va marifat markazi huzurida Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti tashkil etildi. Ushbu ilmiy-tadqiqot institutida —Ma’naviyat tarixi va nazariyasi, —Ma’naviy tarbiya, —Manaviy jarayonlar va texnologiyalar kabi yo’nalishlarda izlanish olib borayotgan bo’lajak fan doktorlari uchun ixtisoslashgan kengash tuzilib, dissertasiyalar himoyasi yo’lga qo’yildi.

Ma’naviy-marifiy targ’ibot ishlari samaradorligini ilmiy asoslash, sohaga doir ijtimoiy so’rovnoma va tadqiqotlar o’tkazish, olingan natijalar asosida amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqish jarayoni takomillashtirilmoqda.

Beshinchidan, 2021-2022 o’quv yilidan boshlab oliy ta’lim o’quv rejasiga bakalavriat bosqichida —Ma’naviyatshunoslik, magistraturada —Kasbiy ma’naviyat fanlari kiritildi, —PR-menejer mutaxassisligi bo’yicha kadrlar tayyorlanadigan bo’ldi.

Bu o’zgarishlar O’zbekiston Respublikasi oliy ta’lim, fan va innovasiyalar vazirligi, O’zbekiston Respublikasi iqtisodiy va moliya vazirligi, taraqqiyot va kambag’allikni qisqartirish vazirligi, Axborot va ommaviy kommunikasiyalar agentligi hamkorligida amalga oshirilib, —Ma’naviyat tarixi va nazariyasi, —Ma’naviy tarbiya, —Ma’naviy jarayonlar va texnologiyalar kabi fanlar ilm-fan ixtisosliklari qatoriga kiritildi.

Oltinchidan, sohaga doir yangiliklarni ommaga tezkor yetkazish, ma’naviy-ma’rifiy, ijtimoiy-huquqiy mavzudagi maqolalar, jamiyatning ilg’or vakillari

tomonidan o’rtaga tashlangan taklif, tashabbus va g’oyalar, mutaxassislarining mafkuraviy jarayonlar yuzasidan tahlillarini to’plash va tarqatish maqsadida

—oyina.uz portal ishga tushirildi.

Mamalakatimiz aholisining intellektual salohiyati va dunyoqarashini yuksaltirish, jamiyatda mafkuraviy immunitetni hosil qilish, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish hamda yosh avlodda vatanparvarlik tuyg’usini tarbiyalashda ommaviy axborot vositalari bilan mustahkam hamkorlik o’rnatildi. Jumladan, —Madaniyat va ma’rifat telekanali hamda Xalqaro press-klubda ma’rifiy mavzudagi chiqishlar, tok-shoular, ijtimoiy rolik va boshqalar tayyorlanmoqda.

Yettinchidan, barcha umumta’lim muassasalarida yoshlar bilan ma’naviy-ma’rifiy sohada shug’ullanadigan Ijodiy-madaniy masalalar bo’yicha targ’ibotchi lavozimi tashkil qilindi. Ularning oylik maoshi davlat byudjetidan oliy ma’lumotli o’qituvchiga teng stavkada to’lab beriladi.

Bunday o’zgarish davlat oliy ta’lim muassasalariga ham tegishli bo’lib, ularda talabalar sonidan qat’i nazar yoshlar masalalari va ma’naviy-marifiy ishlar bo’yicha prorektor lavozimi joriy qilindi.

Sakkizinchidan, jamiyatda barqaror ijtimoiy-ma’naviy muhitni yaratish, oilalar, mahallalarda totuvlik, hamjihatlikni mustahkamlash, yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ularni ma’naviy-marifiy tadbirlarga faol jalb qilish maqsadida shahar va tumanlarda Ma’naviyat va marifat maskanlari faoliyati yo’lga qo’yilmoqda.

Respublika bo’yicha barcha davlat organlarining rahbarlari o’z hududi va qo’l ostidagi tashkilotning ma’naviyat kengashi raisi sifatida tasdiqlanib, ular o’z faoliyatini qilinadigan ishlar bo’yicha chora-tadbirlar dasturlari hamda —Yo’l xaritasi ga asosan davom ettiradilar.

To’qqizinchidan, hamma sohada bo’lganidek, ma’naviyat sohasida ham bir-biriga zid tushunchalar, qarama-qarshiliklar mavjud va bu tabiiy holat. Jamiyat ma’naviyati faqat yaxshiliklar, ijobiy yangiliklardan iborat emas, ya’ni unda ham salbiy tomonlar, ziddiyatli masalalar mavjud bo’ladi.

Ana shunday qarama-qarshi hamda bir-biriga uyg’un tushunchalarni qamrab olish va ta’riflash maqsadida —Ma’naviyat lug’ati chop etildi. Ma’naviy-marifiy

ishlarni tubdan yaxshilash borasida amalga oshiriladigan ishlar qatorida bu lug‘at ham xalqimizni ma’naviyatning mazmun-mohiyati, unga xos jihatlar va tushunchalardan xabardor qilishga xizmat qiladi.

O‘ninchidan, sohaning ilmiy asoslarini yaratish, milliy g‘oya targ‘iboti bo‘yicha ishlar samaradorligini oshirish maqsadida, ma’naviy-marifiy yo‘nalishdagi ilmiy-tadqiqotlarlarga davlat buyurtmasini berish, innovasion, fundamental loyihalarni maqsadli moliyalashtirish tartibi ishlab chiqildi. Ma’naviy-marifiy ishlardagi faollik, hududdagi ijtimoiy-ma’naviy muhitning sog‘lomligiga hissa qo‘shganligi, shaxsiy tashabbus va ibрати uchun soha xodimlariga topshiriladigan —Ma’naviyat fidoyisi ko‘krak nishoni ta‘sis etildi.

Xulosa. Aytilganlardan xulosa qilinsa, davlat va jamiyatimizda sog‘lom ma'naviy muhitni yaratish va taraqqiy ettirish borasida, shuningdek sohaga doir muammo va kamchiliklarni bartaraf etish borasida izchil faoliyat olib borilmoqda.

Foydalingan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yangi O‘zbekistonning 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2022 y, 6-son)
2. [www.lex,uz](http://www.lex.uz)
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yangi O‘zbekistonning 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida(O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2022 y, 6-son).
4. [www.lex,uz](http://www.lex.uz).
5. Mirziyoev Sh. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021. 461 bet; O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yangi O‘zbekistonning 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida(O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2022 y, 6-son).
6. [www.lex,uz](http://www.lex.uz).
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. —Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy ma'naviy tadqiqotlar instituti

faoliyatini samarali yoʻlga qoʻyishga doir qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisidall.
www.lex.uz.

8. Ozbekiston Respublikasining qonuni —Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari toʻgʻrisidall.

9. <https://lex.uz/docs/5230682>

10. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING OʻRNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYGʻUNLIGI.

11. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

12. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).

13. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.

14. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.

15. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

16. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

BUYUK ALLOMALAR HAQIDA

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

G‘ulomova Gulbegim

Ibragimova Robiya

Andijon davlat Pedagogika institute Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich 105-guruh talabalari

Annotatsiya: ushbu maqolada biz buyuk allomalarimiz bo‘lgan, Abu Ali ibn Sino, Imom Buxoriy, Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy ar-Roziy bobolarimiz haqida ma’lumotlar to‘pladik.

Kalit so‘zlar: Abu Ali ibn Sino, Imom Buxoriy, Muhammad ibn Muso Xorazmiy ar Roziy.

Аннотация: в этой статье мы собрали информацию о наших великих учёных Абу Али ибн Сине, Имаме Бухари, Мухаммаде ибн Мусе аль-Хорезми ар-Рази, наших дедах.

Ключевые слова: Абу Али ибн Сина, Имам Бухари, Мухаммад ибн Муса Хорезми ар Рази.

Abstract: in this article, we have collected information about our great scholars, Abu Ali ibn Sina, Imam Bukhari, Muhammad ibn Musa al-Khorazmi al-Razi, our grandfathers.

Key words: Abu Ali ibn Sina, Imam Bukhari, Muhammad ibn Musa Khorezmi ar Razi.

Kirish. O‘zbekiston-Markaziy Osiyoning yuragi va jahon ilm fan rivojiga benazir hissa qo‘shgan Buyuk allomalar vatanidir. Ulug‘bek, Ibn Sino, Beruniy, Alisher Navoiy, Al-Xorazmiy, Imom Buxoriy va ko‘plab olim-u allomalar yetishib chiqqan zamindir. Misol uchun; Abu Abdullo Muhammad Ibn Muso al - Xorazmiy - Buyuk mutafakkir va matematik olim. Abu Rayhon Beruniy- qadimgi Ma’muriy

akademiyasining eng ko‘zga ko‘ringan Buyuk alloma olimlaridan. shu jumladan u shox Ma’mun ning siyosiy masalalarda maslahatchisidir. Abul Abbos Ahmad ibn Muhammad Al-Farg‘oniy-Astronomiya, matematika, geodeziya, gidrologiya fanlarining bilimdoni Bag‘dod va Damashqdagi rasadxona qurilishlarida faol qatnashgan. Abu Ali Ibn Sino-falsafa, mantiq ruxshunoslik, adabiyotshunoslik, she’riyat, musiqa, geologiya, minerologiya, fizika, matematika, tibbiyot, astronomiyaga oid yuzlab asarlar yaratdi. Imom al-Buxoriy- islom olamining yirik mutafakkiri. Muhaddislar imomi, hadis ilmining sultoni deb ham yuritiladi.¹¹⁴

Abu Ali ibn Sino Markaziy Osiyo xalqlari ilm-fanini dunyoga tanitgan buyuk mutafakkirlardan biri bo‘lib, u shuningdek jahonda Avitsenna nomi bilan mashhurdir. Ibn Sino (asl ismi Husayn, otasining ismi Abdulloh) Buxoroning Afshona qishlog‘ida tug‘ilgan. Ibn Sino iste’dodli, xotirasi kuchli, zehni o‘tkir bo‘lganidan 10 yoshidayoq Qur’oni Karimni yod oladi. 13 yoshidan boshlang‘ich matematika, mantiq, fiqh, falsafa ilmlari bilan shug‘ullana boshladi. Ibn Sino yosh bo‘lishiga qaramay, falsafa, tibbiyot ilmini har tomonlama o‘rgandi, asta-sekin tabiblik bilan shug‘ullandi. U o‘zidan avvalgi Sharq mutafakkirlarining asarlari bilan birga, qadimgi yunon tabiiy-ilmiy, falsafiy merosini, xususan Arastu, Yevklid, Ptolemey, Galen, Gippokrat, Pifagor, asarlarining arabcha tarjimalarini qunt bilan o‘rgandi. 16-17 yoshidayoq Ibn Sino mashhur tabib - hakim bo‘lib tanildi. 1000 yilda Ibn Sino Buxorodan chiqib ketdi va ilm-madaniyat markazlaridan biri hisoblangan Xorazmga bordi, u yerda Xorazm hokimi Ali ibn Ma’mun tomonidan tashkil qilingan o‘sha zamonning akademiyasiga qabul qilindi. U odam anatomiyasini mukammal o‘rgangan, uning jarrohlik asboblari murakkab amaliyotlarni bajarishga imkon bergan. 1023 yilda ibn Sino Isfahonga keldi va butun umrini ilmiy asarlar yozishga bag‘ishladi. Bu erda Ibn Sinoning “Kitob al-qonun fit-tibb”, “Kitob un-najot”, “Kitob ul-insof” kabi mashhur asarlari yozilgan. Ibn Sino asarlari Yevropada XII asrdan boshlab lotin tiliga tarjima qilina boshladi. “Kitob al-qonun fit-tibb” (Tib qonunlari) asarining o‘zi lotin tilida 30 martadan ortiq nashr qilindi. “Al-Urjuza fi-t-tib” asari XVII asrga qadar yevropalik shifokorlar uchun asosiy qo‘llanma bo‘lgan. Ibn Sinoning falsafiy asarlarida asosan

¹¹⁴ <https://znaniya.com/task/46284850>

neoplatonizm g‘oyalari va fanlarni tasniflash muammosi aks to‘pgan. Geometriya, astronomiya, o‘simlik, hayvonot olami, mantiqqa oid risolalari, so‘nggi yillarda yozilgan. Ibn Sino Isfahonda rasadxona qurish bilan mashg‘ul bo‘ldi. Buyuk olim 1037 yilda Isfahon shahrida vafot etdi. Ibn Sino ilm-fanning ko‘plab sohalarida yorqin iz qoldirdi va o‘z davri uchun ilg‘or ilmiy g‘oyalarni ilgari surdi. U falsafa, fizika, matematika, astronomiya, zoologiya, botanika, musiqa nazariyasi, tibbiyot rivojiga ulkan hissa qo‘shdi. Ibn Sinoning tibbiyot faniga oid risolalari hozirgacha mashhur, dolzarb va ko‘plab tillarga tarjima qilingan. Jahon olimlari Ibn Sino asarlari, uning faoliyati to‘g‘risida azaldan ilmiy-tadqiqot ishlarini olib boradi. Hozirda jahondagi deyarli barcha tillarda Ibn Sino haqida asarlar yozilgan.¹¹⁵

Imom Buxoriy (810-870 yy.) Imom Buxoriy 810 yilda Buxoroda tavallud topgan. Uning otasi – Ismoil o‘ta ilmi kishi sifatida tanilgan bo‘lib, hadis ilmi borasida Hammud ibn Zayd va imom Molikdan saboq olgan. Imom Buxoriy ham o‘z otasining ilmiy merosini juda qadrlagan va uning ismini o‘zining “Katta tarix” kitobiga kiritgan. Imom Buxoriydagi ilmga bo‘lgan qobiliyat, o‘ta kuchli xotira yoshligidanoq o‘zini namoyon qilgan edi. Uning asosiy qiziqishi payg‘ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamning ishonchli hadislarini o‘rganishga qaratilgan. Imom Buxoriy 16 yoshlarida mashhur muhaddis Abdulloh ibn Muborak va Vakiy ibn Jarrohning hadislar bo‘yicha kitoblarini yoddan bilgan, hadis ilmiga oid atamalarni mukammal o‘zlashtirgan, uning asosiy maktablarining o‘ziga xos xususiyatlarini ajrata olgan. Shu yoshida Imom Buxoriy Makkaga haj amalini bajarish uchun boradi va ushbu muborak shaharda o‘zining hadisga oid bilimlarini takomillashtirish maqsadida qolishga qaror qiladi. Imom Buxoriy hadis yig‘ish maqsadida juda ko‘p musulmon yurtlariga safar qilgan. Imom Buxoriyning hadis ilmida yetuk olim ekani o‘z zamonasida e’tirof qilinar va shu e’tirof ortidan atroflariga ilm talabida ko‘plab shogirdlar yig‘ilardi. Imom Buxoriy o‘sha davrda xalifalikning markazi bo‘lgan Bag‘dodda hanbaliy mazhabi asoschisi Imom Ahmad ibn Hanbaldan poytaxtda qolish to‘g‘risidagi takliflar olgan, ammo o‘z vatani Xurosonga qaytishni afzal bilgan. Imom Buxoriyning asarlari orasida eng mashhur

¹¹⁵ https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/3

bo‘lgani “Al-jome’ as-Sahih”dir. Undan tashqari tarixiy voqealar va shaxslarni chuqur tahlil qiladigan, hadis ilmining asoslaridan bo‘lgan ilmlarga oid bir qator o‘ta ahamiyatli kitoblar yozdi. Imom Buxoriyning ilmiy ahamiyati yuksak bo‘lgan bir nechta asarlar tasnif qildi: “Al-jome’ as-sahih”, “Al-adab val-mufrad”, “At-tarix al-kabir”, “At-tarix as-sag‘ir”, “At-tarix al-avsat”, “At-tafsir al-kabir” “Birrul volidayn”, “Asmo as-sahoba”, “Kunyalar” va boshqalar. Ular orasidagi “Al-jome’ as-sahih” asari islom olamida Qur’ondan keyingi eng muhim manba sifatida e’zozlanuvchi manba hisoblanadi. Imom Buxoriyning hadislar to‘plash borasidagi qo‘ygan shartlari boshqa muhaddislarning shartlaridan ko‘ra aniqroq bo‘lgani sababli “Al-jome’ as-sahih” asari “Eng ishonchli hadislar to‘plagan” nomiga sazovor bo‘lgan. Muhaddislar hadislarining roviylarini o‘zaro uchrashganlari ehtimoli mavjud bo‘lsa shunga kifoyalanishgan, ammo Imom Buxoriy eshitgan hadislarining roviylari o‘zaro uchrashganini alohida ko‘rgan guvohning e’tirofini ham shart qilib qo‘ygan. Bunday shart boshqa muhaddislarda uchramaydi. Hofiz ibn Xajar al-Askaloniyni hisobiga ko‘ra “Al-jome’ as-sahih” dagi hadislarining soni 7397 tani tashkil etadi. Bular orasida takrorsizlari 2602 tani tashkil qiladi. Izohlar, kitobda keltirilgan hadislar soni 9082 taga yetadi. Aynan Imom Buxoriy tufayli Movarounnahr hududida IX-XII asrlarda ko‘plab hadisshunoslik maktablari shakllandi va muvaffaqiyatli faoliyat yuritdi. Hozirgi kunda olimning asarlari dunyoning o‘nlab tillariga tarjima qilingan va islom dunyosida uning ijodidan ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda foydalanib kelinadi.¹¹⁶

Muhammad ibn Muso Xorazmiy Markaziy Osiyoning qadimgi madaniy markazlaridan biri – Xorazmda tug‘ilgan. U fan tarixidagi ilk qomusiy olimlardan bo‘lib, dunyoga mashxur matematik va astronom sifatida tanilgan. Dastlabki bilimlarni Xivada olgan Xorazmiy keyinchalik faoliyatini Bag‘dodda davom ettiradi. Fan tarixidagi ilk akademiya – “Bayt ul-Hikma”da yetakchi olim va boshqaruvchi vazifasini o‘taydi. Muhammad Xorazmiy qalamiga mansub 20 dan ortiq ilmiy asarlarning 10 tasi to‘liq yoki qisman holda bizgacha yetib kelgan. Bular ichida: “Al-jabr val-muqobala hisobi haqida qisqacha kitob” – algebraga, “Hind hisobi haqida kitob” yoki “Qo‘shish va ayirish haqida kitob” – arifmetikaga, “Kitob surat-ul arz”–

¹¹⁶ https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/1

geografiyaga, “Zij”, “Usturlob bilan ishlash haqida kitob”, “Asturlob yasash haqida kitob”, “Usturlob yordamida azimutni aniqlash haqida”, “Kitob ar-ruhoma”, “Kitob at-tarix”, “Yahudiylarning taqvimi va bayramlarini aniqlash haqida risola” – astronomiya, tarix va etnografiyaga oid asarlar xisoblanadi. Xorazmiyning arifmetik risolasi original shakl - arab tilida saqlanib qolmagan, faqat bir nusxadagi lotincha tarjimasi mavjud. Ushbu risolada Xorazmiy birdan to‘qqizgacha bo‘lgan raqamlar va nol yordamida istalgan sonni yozish, ular ustida 4 arifmetik amalni bajarish, kvadrat ildiz chiqarish qoidalarini batafsil izohlab bergan. Shu tarzda, Arab Sharqi IX boshida noldan foydalanib, o‘nlik pozitsion sonlar tizimi haqida ma’lumot oldi. XII asr o‘rtalarida risolaning lotin tiliga tarjimasi tufayli Xorazmiy tomonidan ishlab chiqilgan usul avval Evropada, keyin butun dunyoda tarqaldi. “Al-jabr val-muqobala”dagi “Algorizmi” so‘zi Xorazmiy nomining lotinlashtirilgan versiyasi bo‘lib, fanda keng qo‘llaniladigan “algoritm” atamasiga aylandi. Hozirgi vaqtda algoritm tushunchasi nafaqat arifmetika, balki matematik mantiq, dasturlash, hisoblash, ya’ni algoritmik jarayonni ifodalovchi har qanday aniq ko‘rsatma bilan bog‘liq. Nol - zamonaviy dasturlash, axborot va kompyuter texnologiyalarining asosiy ramzi. “Kitob al-muxtasar fi hisab al-jabr va l-mukabala” ning tarjimasi jarayonida arabcha “al-jabr” so‘zi lotinlashtirilgan “algebra” ga aylandi va matematikaning yangi sohasi - algebraga nom berdi. Shunday qilib, Xorazmiy zamonaviy algebraga asos soldi.

Muhammad Xorazmiyning “Zij” astronomik kitobida hind, fors, yunon va O‘rta Osiyo astronomik an‘analari umumlashtirilgan. Quyosh, Oy, beshta sayyora harakatlari, matematik geografiya, trigonometriya, Quyosh va Oy tutilishi masalalari yoritilgan. 1126 yilda asar lotin tiliga tarjima qilingan. Xorazmiy geografiya sohasiga ham muhim hissa qo‘shgan. U tuzgan “al-Ma’muniya” xaritasi o‘rta asrlarda yerning obod choragi tasvirlangan birinchi geografik xarita bo‘lib, Xorazmiy boshchiligida halifa al-Ma’mun (813-833) saroyi devoriga rangli qilib ishlangan. O‘rta asrlar musulmon kartografiyasining an‘analari Xorazmiy xartasiga borib taqaladi. Shunday qilib, Xorazmiyning ilmiy me’rosi o‘rta asrlar fanlarni yangi bosqichga ko‘tardi, olimning faoliyati astronomiya, geografiya, tarix rivojlanishiga turtki bo‘lib, jahon

ommasi tomonidan e’tirof etiladi. Olimning asarlari astronomiya, geografiya, tarix rivojiga turtki bo’ldi, jahon fanini yangi atamalar bilan to’ldirdi. Xorazmiy nomi Oydagi kraterga berilgan.¹¹⁷

Roziy (to’liq nomi Abu Bakr Muhammad ibn Zakariyo Roziy) (865- 925 yy.) — sharqning qomusiy olimi, tabib va mutafakkir. O’rta asr Yevropasida lotincha Razes nomi b-n tanilib, tabobat sohasida o’z davrining Jolinus (Galen)i deb sanalgan. Shuningdek, kimyo, botanika, matematika, astronomiya, mantiq va falsafa kabi fanlarni chuqur o’rgangan; adabiyot va musiqa bilan ham shug’ullangan. Roziy bir qancha vaqt Ray va Bag’dod shifoxonalarini boshqargan. U O’rta Osiyo, jumladan, Buxoro ilm axllari bilan ilmiy muloqotda bo’lgan. Ko’z kasalligiga uchrab, umrining oxirida ko’r bo’lib qolgan. Roziyning tabobatga oid asarlaridan 36 tasi bizgacha yetib kelgan. U terapiya, xirurgiya, diagnostika, sanitariya-gigiyena, farmakognoziya, farmakologiya, anatomiya, psixologiya kabi ilmlarni yangi g’oya va ixtirolar bilan boyitgan. Tabobat bilan bog’liq bo’lgan botanika, mineralogiya va kimyo fani sohasida ham ancha muvaffaqiyatlarga erishgan. Roziyning eng muhim asarlaridan biri “Kitob alhoviy fittib” (“Tibbiyotga oid bilimlar majmuasi”) nomli to’plamidir. Unda antik davrdan to Roziy zamonasigacha bo’lgan nazariy va amaliy ma’lumotlar berilgan (asarning ayrim qismlari Rossiya FA sharqshunoslik instituti Sankt-Peterburg qo’lyozmalar fondida, Myunxen, London, Oksford, Kembrij, Eskurial (Ispaniya), Istanbul va Tehron kutubxonalarida saqlanmokda). Roziyning tabobatga oid yana bir yirik asari — “al-Kunnosh al-Mansuriy” (“Mansurga bag’ishlangan to’plam”) dir. Bu ham juda ko’p nazariy va amaliy masalalarni o’z ichiga olgan (qo’lyozma nusxalari Rossiya FA sharqshunoslik intining Sankt-Peterburg fondida, shuningdek, Parij va Tehron kutubxonalarida saqlanmokda). Asar 16-a. gacha Sharq tabiblari va Yevropa shifokorlarining asosiy qo’llanmalaridan biri bo’lib, unga ko’p sharxlar yozilgan. Roziy “Kitob aljudariy valhasba” (“Chechak va qizamiq haqida kitob”) asarida tibbiyot tarixida birinchi bo’lib, chechak va qizamiq kasalliklarining boshqa yuqumli kasalliklardan farqi va tarifi berilgan; Roziy chechak bilan bir marta kasal bo’lgan kishi ikkinchi marta bu kasallikka duchor bo’lmasligini aniqlagan va

¹¹⁷ https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/8

chechakka qarshi emlash kerak degan fikrga kelib, uni amalga oshirgan. Roziy o‘z davri tabobatini diagnostika va davolashning yangi usullari bilan boyitdi; jarroxlikda birinchi bo‘lib ketgut (qo‘y ichagidan tayyorlangan ip) ishlatdi. Roziy mashhur kimyogar bo‘lib, kimyo faniga oid 26 ta asar yozgan, biroq, bizgacha ularning 4 tasigina yetib kelgan. Bular orasida «Kitob ulasror» (“Sirlar kitobi”) va “Kitob sirr ilasror” (“Sirlar siri kitobi”) asarlari alohida o‘rin tutadi; “Kitob ulasror” da o‘rta asr Sharq kimyosi o‘zining to‘la ifodasini topgan. Roziyning bu asarlari uning nazariy jihatdan bir metallni ikkinchi metallga kimyoviy yo‘l bilan aylantirish mumkinligiga ishonganini ko‘rsatadi (q. Alkimyo). Garchi amaliy jihatdan uning nazariyasi utopik bo‘lsada, oltin va kumush hosil qilish yo‘lidagi urinishlari tufayli Roziy qozirgi kimyoni bir qancha yangi moddalar, asboblari va kimyoviy amallar bilan boyitdi. Roziyning tibbiyot va kimyo sohalariga oid asarlari o‘rta asrlarda Sharq va G‘arbda shu sohalarining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Falsafiy-ijtimoiy qarashlari. Roziy o‘rtaasr Yaqin va O‘rta Sharq xalqdari falsafasida mavjud bo‘lgan ta’limotlarning birortasiga bog‘liq bo‘lmagan holda borliq va uning mohiyati haqida o‘z mustaqil ta’limotini yaratdi. Uningcha, borliq — yagona bir-biriga bo‘ysunmagan 5 mustaqil boshlang‘ich mohiyat (yaratuvchi, jon, vaqt, makon, materiya)dan vujudga kelgan. Bularning har biri borliqning vujudga kelishi va mavjud bo‘lib qolishida “zaro‘riy vujud” lardir. Roziy materiya, makon, zamonni yaratuvchi va jon bilan bir xil zaruriy mohiyat deb hisoblab, moddiylikni ilohiylikka, ilohiylikni moddiylikka bo‘ysundirmadi. U o‘z davrining yirik tabiatshunosi sifatida moddiy olam hodisalari va jarayonlarini materiya va uning xususiyatlari bilan izoxdashga harakat qildi, o‘z naturfalsafiy qarashlarida ma’lum darajada ilmiy nuqtai nazarga yaqinlashdi. O‘rta asr falsafasi uchun erishgan eng katta yutuqlaridan biri — R. ning narsalar moddiy atom zarralardan tuzilgani haqidagi ta’limotidir. U Demokrit va Epikur atomistik ta’limotini urta asrlarda birinchi marta qayta tikladi. Uningcha, materiya dastlab “bo‘linmas zarralar (atom) holatida bo‘ladi”, ular “og‘irlik va tanaga ega”, “moddiy zarralarning bo‘shliq zarralari bilan qo‘shilishi” natijasida 4 unsur: tuproq, suv, xavo va olov paydo bo‘ladi. Atomlarning moddiyligi, abadiyligi va ob’ektivligi tufayli ulardan vujudga kelgan moddiy olam ham ob’ektiv va abadiydir. Roziy zarralarning

o‘z-o‘zidan harakati masalasini tushunmadi va muayyan narsalarning vujudga kelish jarayoni asosida materiya yotsa ham, bu jarayon jonning materiyaga intilishi va u bilan birikishi tufayli yuz berishi haqidagi dualistik nuqtai nazarda turadi. Roziy makon va zamonni ham substansiya deb tushunadi, bu bilan ularni materiyadan va bir-biridan ajratadi. Roziyning bundan maqsadi ularning ob’ektivligini ta’kidlashdir. Roziy bilish nazariyasida moddiy olam hodisalarining inson sezgi a’zolariga ta’sir etib unda aks etishi, tashqi olam bilish ob’ekta, inson esa bilish sub’ekti ekanini ta’kidlaydi: “Sezgi — seziluvchi narsalarning sezuvchiga ta’siri”. Roziy bilishning eng kuchli quroli sifatida aqlga yuqori baho beradi. Uningcha, insonning ijodiy faoliyati fakat aql tufaylidir. “Aql bizni olijanoblikka yetaklaydi, hayotimizni go‘zallashtiradi, maqsadlarimizga yetkazadi”. Roziy ning axloqqa oid 3 asari “Kitob tibb arruhoniy” (“Ruhiy tabobat”), “Kitob siyrat alfalsafiya” (“Falsafiy hayot tarsi”), “Maqola fi amorot iliqbol vaddavla” (“Davlatmandlik va baxtiqbol haqida”) bizgacha yetib kelgan. Roziy Suqrotni axloq sohasida o‘zining va barcha faylasuflarning ustozi deb hisoblaydi. Roziy ratsional (aqliy) gedonizm tarafdori bo‘lib, dunyo noz-ne‘matlaridan aqlga muvofiq va me‘yor bilan lazzatlanishni yoqlaydi. O‘rta asr manbalarida Roziy dinning ayrim aqida va tamoyillariga salbiy munosabatda bo‘lgani hamda payg‘ambarlik haqida aqidaga zid bo‘lgan asar yozgani ta’kidlanadi. Lekin, uning tabiiyilmiy merosi va falsafiy qarashlari Yaqin va O‘rta Sharq xalqlari ma’naviy merosida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan.¹¹⁸

Xulosa. Kelajak avlodni barkamol qilib tarbiyalashda buyuk bobolarimizning biz uchun ibratli hayotlari, ularning ilmiy meroslarini o‘rganish, tahlil qilish bizning oldimizda turgan asosiy vazifamizdir. Butun dunyoning barcha sohalarda ilm rivojlanib bormoqda. Biz ham ilmiy salohiyatimizni yuksaltirishga harakat qilib, biz buyuk bobolarimiz avlodlari ekanligimizni o‘z aqlu zakovatimiz, ilmu donishimiz bilan butun jahonga ibrat bo‘lishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://znaniya.com/task/46284850>

¹¹⁸ https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/12

2. https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/3
3. https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/1
4. https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/8
5. https://old.allomalar.uz/allomalar_batafsil/12
6. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. American journal of social and humanitarian research.
7. Maxmudjanovna, A. N. (2023). Yangi konstitutsiyada inson huquqlarining o’rni va xalqaro huquq normalari bilan uyg’unligi.
8. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
9. Farhodovna, X. R. O., Sobirjon o’gli, U. B., & Tohirjon o’g’li, M. Z. (2024). Baliqchi tarixi va ziyoratgohlari. sustainability of education, socio-economic science theory, 2(15), 80-84.
10. Keldiyeva, S. (2024). Turkistondagi jadid yangi usul maktablarining ahamiyati. Interpretation and researches, (4 (26)).
11. Атабаева, Н. (2024). Психологический подход к студентам при преподавании предмета истории. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
12. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. American journal of social and humanitarian research.
13. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. academica: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
14. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.
15. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). Uchinchi renessans davrida barkamol inson tarbiyasiga oid manaviy-marifiy qarashlar. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

KORRUPSIYA - IJTIMOIIY ILLAT

Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna

Andijon davlat pedagogika institute “Ijtimoiy fanlar” kafedrası o’qituvchisi

G’aniyeva Muxlisaxon

Ubaydullayeva Mohlaroyim

Rahimov Mashxurbek

Andijon Davlat Pedagogika Instituti “Ijtimoiy -gumanitar fanlar va san’at” fakulteti

“Milliy g’oya, ma’naviyat asoslari va Huquq ta’limi ‘‘ yo’nalishi 4-bosqich 401-
guruh talabalari

Annotatsiya: mazkur maqolada korrupsiya keltirib chiqaradigan muammolar, ularning jamiyatga ta’siri, korrupsiyaga qarshi kurashish va bu boradagi harakatlar to’g’risida so’z boradi.

Kalit so’zlar: Korrupsiya, ta’magirlik, shaxs,iqtisodiyot, pora, vakolat, odat, mansab, OECD, ‘‘whistleblower’’

Абстрактный: в данной статье говорится о проблемах, вызванных коррупцией, их влиянии на общество, борьбе с коррупцией и действиях в этом направлении.

Ключевые слова: Коррупция, жадность, личность, экономика, взяточничество, власть, привычка, карьера, ОЭСР, «информатор»

Abstract: this article talks about the problems caused by corruption, their impact on society, the fight against corruption and actions in this regard.

Key words: Corruption, greed, person, economy, bribery, power, habit, career, OECD, "whistleblower"

Korrupsiya jahon miqyosida hal etilishi lozim bo’lgan global uammodir. U jamiyat va davlat uchun xafvli illat hisoblanib kelmoqda. Korrupsiya so’ziga izoh berib o’tsam, lotincha “corumperre” so’zidan olingan bo’lib’ “buzmoq” ma’nosini anglatar ekan. Odatda mansabdor shaxsning o’z mansabi bo’yicha berilgan

huquqlarini o’zining shaxsiy boyishini maqsad qilib, bevosita o’z mansabini suiste’mol qilish, shaxsiy manfaatlar uchun noqonuniy harakatlarda bo’lish yoki davlat yoxud jamiyat resurslaridan noqonuniy foydaalanish holatidan iborat amaliyot hisoblanadi. Mansabdor shaxslarni sotib olish, ularni poraga sotilishi ham korrupsiyaganing eng asosiy turidir.

ADABIYOT TAHLILI.

Korrupsiya aynan bugun yoki kecha paydo bo’lgan illat emas. U qadim tarixdan mavjuddir. Bu illat qadim tarixda qabilada ma’lum mavqega ega bo’lish uchun qabila sardorlariga sovg’a berish yoki mehmondorchilik uyushtirish odatlaridan kelib chiqqan deb taxmin qilishadi. Ammo o’sha paytlarda bu holatga oddiy hol deb qarashgan. “O’g’ir ish - vaqtida qilinmagan yengil ishlarning natijasidir” - deyilganidek, o’sha paytlar mayda bo’lib ko’ringan bu illat bugun global miqyosda inqirozlarga olib kelmoqda. Korrupsiyaning ijtimoiy illat sifatidagi ahamiyati shundan iboratki, bugungi kunda jamiyatda bir qancha salbiy oqibatlarga olib kelmoqda. Avvalambor, Korrupsiya fuqarolarning Davlat va uning institutlariga nisbatan ishonchini pasayishi, bora-bora esa yo’qolib borishiga sabab bo’lmoqda.

Bu esa o’z navbatida fuqarolarni ijtimoiy faoliyatlardan chetlatadi va jamoatchilik ishtirokini pasaytiradi. Keyingi navbatda esa, Korrupsiya investitsiyalarga to’sqinlik qilmoqda, investorlar faoliyatida bir qancha xafvli muammolar keltirib chiqarmoqda, alaloqibat, korrupsiyaga barham berilmasa, iqtisodiyotni o’sishini to’xtashiga olib kelishi turgan gap. Va yana Korrupsiya ijtimoiy tengsizlikni keltirib chiqaradi, ya’ni jamiyatda boylar va kambag’allar o’rtasida ijtimoiy tengsizlikka olib keladi, boylar va qashshoqlar o’rtasida farq kengayishiga sabab bo’lishi natijasida ijtimoiy ziddiyatlar yuzaga keladi.

KORRUPSIYA GLOBAL MUAMMO

Korrupsiya butunjahonda global muammo sifatida tan olingan bo’lib, u nafaqat milliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham o’ta jiddiy ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy oqibatlarga olib kelayotganini aytishimiz mumkin. Korrupsiyaga har qanday davlatda va har qanday tizimda duch kelishimiz tabiiy. Bu esa aytib o’tganimizdek:

iqtisodiy o’sishga to’sqinlik qiladi;

ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi;

resurslarning samarasiz taqsimlanishiga sabab boladi;

huquqiy davlatning zaiflashuviga olib keladi;

ommaviy xizmatlarning sifatini pasayishiga sabab boladi;

fuqarolarning davlat va uning institutlariga ishonchini yo’qolishiga olib keladi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning **2020-yil 24-yanvar** kuni O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisida qilgan Murojaatnomasida ta’kidlaganidek, “Jamiyatimizda korrupsiya illati o’zining turli ko’rinishlari bilan taraqqiyotimizga g’ov bo’lmoqda. Bu yovuz baloning oldini olmasak, haqiqiy ishbilarmonlik va investitsiya muhitini yaratib bo’lmaydi, umuman, jamiyatning birorta tarmog’i rivojlanmaydi”.

Korrupsiyaga qarshi kurashning ustuvor huquqiy asoslari qator xalqaro huquqiy normalarda o’z ifodasini topgan bo’lib, ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

2003-yil 31 - oktabrda qabul qilingan **BMTning** Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasi;

2000-yil 15 - noyabrda qabul qilingan **BMTning** Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi;

1999-yil 27 - yanvardagi Yevropa Kengashining “Korrupsiya uchun jinoiy javobgarlik to’g’risida” gi Konvensiyasi.

Undan tashqari, **OECD** Korrupsiya bo’yicha Konvensiyasi (**1997**)-Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti tomonidan tuzilgan hujjat, xalqaro savdo va investitsiyalarda korrupsiyaga qarshi kurashishni nazarda tutadi.

Xalqaro miqyosda Korrupsiyani oshkor qilish va “**Whistleblower**” himoyasi

Korrupsiyani oshkor qilgan shaxslarni himoya qilish uchun maxsus qonunlar mavjud. Bu ko’pincha “**whistleblower**”**deb** ataladigan shaxslarni himoya qilishni ta’minlaydi. Bu qonunlar orqali korrupsiya holatlarini aniqlagan va hujjatlashtirgan xodimlar va yoki fuqarolarni jazolanishdan himoya qilish, ularga himoya choralari taqdim etishni ko’zda tutadi.

XULOSA:

Korrupsiya jamiyatimizning barqarorligiga va taraqqiyotiga g’ov bo’layotgan illatdir. Korrupsiyaga qarshi kurashish uchun avvalambor samarali qonuniy mexanizmlar zarur deb o’ylayman. Ular jamiyatda adolatni tiklash, davlat resurslarini shaffof va adolatli taqsimlash va fuqarolar, ya’ni BIZning huquqlarimizni himoya qilishga qaratilgan bo’lmog’i lozim. Korrupsiyaga qarshi kurashishda nafaqat qonuniy choralar orqali amalga oshirilishi kerak, balki jamiyatning axloqiy va madaniy darajasini oshirish, huquqiy savodxonik darajasini oshirish va eng asosiysi fuqarolarni davlat va uning apparatlariga bo’lgan ishonchni oshirish orqaligina erishish mumkin deb hisoblayman.

Bunda jamoatchilikning ishtiroki eng asosiy o’rinni egallaydi. Korrupsiyani yengishda barchamiz birlashmog’imiz zarur. Hamisha adolatga tayanib ish yuritmog’imiz darkor.

BIZ KORRUPSIYAGA QARSHIMIZ! ZERO, BIZDAN OZOD VA OBOD VATAN QOLSIN!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ijtimoiy davlat-inson huquq va manfaatlari,
2. www.inson.huquqlari.uz,
3. Abu Nasr Farobiy- Fozil odamlar shahri,
4. Eng Yangi O’zbekiston tarixi,
5. ADPI “Ijtimoiy fanlar” kafedrası o’qituvchisi Sayyora Jabborovanning “Korrupsiyaga qarshi kurashishning ma’naviy -marifiy asoslari” fanidan darslik qo’llanmasi.
6. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta’lim, (6 (21)).
7. Jabborova, S., Olimjanova, H., & Shodmonova, S. (2024). Internetdan samarali foydalanish-davr talabi. Ilm-fan va ta’lim, (6 (21)).
8. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).

9. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o'zbekistonda ma'naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
10. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o'rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
11. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

IBTIDOIY JAMOA TUZUMI VA UNING DAVRLASHTIRISH MASALASI
ПЕРВИЧНАЯ СООБЩЕСТВЕННАЯ СИСТЕМА И ПРОБЛЕМА ЕЕ
ПЕРИОДИКАЦИИ
PRIMARY COMMUNITY SYSTEM AND THE PROBLEM OF ITS
PERIODICATION

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

G‘ulomjonov Lutfillo

Muxtorov Islombek

Qodirov Shohaziz

Andijon davlat Pedagogika institute Jismoniy madaniyat fakulteti, Jismoniy
madaniyat yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya: Ibtidoiy jamoa tuzumi undan keyingi ijtimoiy taraqqiyot bosqichlaridan xususiy mulk, sinflar va davlatning yo‘qligi bilan ajralib turardi. Ibtidoiy jamiyat haqidagi zamonaviy tadqiqotlar, insoniyat jamiyati taraqqiyotining an‘anaviy davrlanishini inkor etuvchi neotarixchilarning fikricha, bunday ijtimoiy tuzilmaning mavjudligini va ibtidoiy jamoa tuzumi davrida jamoalar, jamoa mulki mavjudligini rad etadi va kelajakda ibtidoiy jamoa tuzumining mavjud bo‘lmaganligining tabiiy natijasi sifatida — XVIII asr oxirigacha dunyoning aksariyat mamlakatlarida, shu jumladan Rossiyada, hech bo‘lmaganda neolit davridan beri jamoa qishloq xo‘jaligi yer egaligining mavjud emasligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Ibtidoiy jamoa, yer egaligi, urug‘, shaxsiy fazilatlar.

Аннотация: строй первобытной общины отличался от последующих этапов общественного развития отсутствием частной собственности, классов и государства. По мнению неисториков, отрицающих традиционную периодизацию развития человеческого общества, современные исследования первобытного общества отрицают существование такой социальной структуры и существование общин, общинной собственности в период

первобытнообщинного строя и, как естественное следствие отсутствия первобытнообщинного строя в дальнейшем - до конца XVIII в. в большинстве стран мира, в том числе и в России, по крайней мере, поскольку период неолита свидетельствует об отсутствии коллективного земледельческого землевладения.

Ключевые слова: Первобытная община, землевладение, род, личные качества.

Abstract: The system of the primitive community was distinguished from the subsequent stages of social development by the absence of private property, classes and the state. According to neohistorians who deny the traditional periodization of the development of human society, modern studies of primitive society deny the existence of such a social structure and the existence of communities, communal property during the period of the primitive community system, and as a natural consequence of the absence of the primitive community system in the future - until the end of the 18th century in most countries of the world, including in Russia, at least since the Neolithic period shows the absence of collective agricultural land ownership.

Key words: Primitive community, land ownership, clan, personal qualities.

Kirish. Inson mehnatining dastlabki qurollari tosh va tayoq edi. Odamlar tirikchilikni birgalikda olib borgan ovchilik va terimchilik orqali topgan. Insoniyat jamoalari kichik edi, ular ko‘chmanchi turmush tarzini olib borishgan, oziq-ovqat izlab harakat qilishgan. Ammo eng qulay sharoitlarda yashagan ba’zi odamlar jamoalari qisman yashashga o‘tishni boshladilar.

Insoniyat taraqqiyotining eng muhim bosqichi tilning paydo bo‘lishi edi. Ov qilishda ularning muvofiqlashuviga hissa qo‘shadigan hayvonlarning signal tili o‘rniga, odamlar tilda “umuman tosh”, “umuman hayvon” mavhum tushunchalarini ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Tilning bunday qo‘llanishi insonlarni ov paytida emas, balki faqat misol bilan emas, balki so‘zlar bilan o‘rgatish imkoniyatiga olib keldi.

Dastlab ibtidoiy odamlar olovdan, chaqmoq urishidan va hokazolardan olingan olovdan foydalanganlar. Ular hali ham olovni qanday yoqishni bilmaganliklari sababli, olovni doimo saqlab turish kerak edi, lekin vaqt o'tishi bilan ibtidoiy odamlar o'zlari olov qilishni o'rgandilar. Har qanday o'lja butun jamoaga bo'lingan. Mehnat qurollari, uy-ro'zg'or buyumlari, bezak buyumlari alohida odamlarning foydalanishida bo'lgan, lekin bu narsaning egasi uni bo'lishishi shart edi, bundan tashqari, har kim boshqa birovning narsasini olib, so'ramasdan foydalanishi mumkin edi (buning qoldiqlari hali ham topilgan alohida xalqlar orasida).

1870-yilda 20 yil davomida AQShning g'arbiy va shimoli-g'arbiy qismidagi hind qabilalarini o'rgangan L. G. Morgan (“Iroquois Ligasi”, 1851-yil) “Inson oilasining qarindoshlik tizimlari va xususiyatlari” monografiyasini nashr etdi. Bu yerda u birinchi marta oila va nikoh munosabatlari evolyutsiyasining eskizini ishlab chiqdi. Bu g'oyalarni amerikalik etnograf olimi “Antik jamiyat, yoki insoniyat taraqqiyot yo'nalishlarini vahshiylikdan vahshiylik orqali sivilizatsiyaga o'rganish” (1877, ruscha tarjimasi-L,1933) kitobiga kiritgan. Ushbu asarida Morgan ibtidoiy jamiyat tarixini o'rganishga asos solgan; oila va nikoh munosabatlari evolyutsiyasini taqdim etdi va keyinchalik tarix fanida ham, tarix falsafasida ham muhim rol o'ynagan. Ko'p avlodlar uchun ota-bobolarimiz, agar ularning ota-onalari turli jamoalarga (turlarga) mansub bo'lsa, bolalar sog'lom tug'ilishlariga amin edilar. Turli ajdodlar jamoalari a'zolari o'rtasida jinsiy aloqaning o'rnatilishi har bir yaqin qarindosh bo'lgan ajdodlar jamoasi (ekzogamiya) a'zolari o'rtasidagi jinsiy aloqani to'liq taqiqlash (tabu) imkonini berdi. Shunday qilib, har bir ajdodlar jamoasi urug'ga aylandi va ikki urug'li nikoh egalladi. Ikkilik tashkilotni tashkil etgan urug' a'zolari alohida yashagan. Bunday sharoitda inson butun umri davomida o'zi tug'ilgan jamoaga, ya'ni onasi mansub bo'lgan jamoaga tegishli edi. Shuning uchun, dastlabki tug'ilishlar onalik edi. Ikki yoki undan ortiq eng yaqin urug'lar qabila bo'lib birlasha boshladi. Qabilanioqsoqollar boshqargan. Insonning tabiiy boquvchisi uning onasi edi — dastlab u uni suti bilan boqdi, keyin uni oziq-ovqat va hayot uchun zarur bo'lgan barcha narsalar bilan ta'minlash mas'uliyatini o'z zimmasiga oldi. Bu ovqatni erkaklar — onaning oilasiga tegishli bo'lgan akalari ovlashi kerak edi.

Shunday qilib, bir nechta aka-uka, bir nechta opa-singillar va ularning bolalaridan iborat oilalar shakllana boshladi. Ular mukammal uylarda yashashgan.

Shundan keyingina juftlashgan oila paydo bo‘ldi — ko‘proq yoki kamroq uzoq vaqt davomida doimiy juftliklar paydo bo‘ldi. Bu monogam oilaga aylandi — individual juftliklarning umrbod monogamiyasi. Mutaxassislar, odatda, paleolit va neolit davrida 50-20 ming yil oldin — ayollar va erkaklarning ijtimoiy mavqei teng bo‘lgan deb hisoblashadi, garchi ilgari matriarxiya, yuqorida aytib o‘tilgan. Astasekin ovchilik hayvonlarni xonakilashtirishga olib keldi, ibtidoiy chorvachilik paydo bo‘ldi. Dehqonchilik terimdan o‘sgan: odamlar tomonidan yig‘ilgan va to‘liq foydalanilmagan yovvoyi o‘simliklarning urug‘lari turar-joy yaqinida unib chiqishi mumkin edi. Qishloq xo‘jaligi birinchi marta G‘arbiy Osiyoda paydo bo‘lgan deb ishoniladi. Bu o‘tish neolit inqilobi (miloddan avvalgi X-III ming yilliklar). Tirikchilik vositalarining ta‘minlanishining natijasi aholining umumiy sonining sezilarli darajada ko‘payishi bo‘ldi: miloddan avvalgi 5-4 ming yilliklarda Yerdan allaqachon 80 millionga yaqin odam yashagan. Keyinchalik odamlar metallarni (avval mis, keyin temir) eritishni o‘zlashtirdilar, bu esa yanada ilg‘or metall asboblarni yaratishga imkon berdi. Lekin bir qancha qabilalar juda uzoq vaqt qabilaviy tuzumda yashashni davom ettirdilar. Hozirda ham bunday qabilalar mavjud. Iqtisodiyotning sof o‘zlashtirishdan ishlab chiqarishga o‘zgarishi jamiyatning o‘zgarishiga olib keldi. Qishloq dehqon qabilalari ichida bir jamoa yashab, qabila jamoasidan qo‘shni jamiyatga aylangan turar-joy turiga aylandi. Katta kommunal uylar o‘tmishda qoldi, endi har bir uyda bitta patriarxal oila yashaydi. Yerga egalik jamoaviy edi. Jamoa tarkibida jismoniy shaxslar yoki oilalar ekilishi mumkin bo‘lgan, lekin foydalanish uchun boshqasiga o‘tkazib bo‘lmaydigan yer uchastkalariga ega edi. Ba’zi jamoalar uchun yer uchastkalari har yili qayta taqsimlangan, boshqalar uchun qayta taqsimlash bir necha yilda bir marta amalga oshirilgan, boshqalar uchun, ehtimol, yer uchastkalari umrbod foydalanish uchun taqsimlangan. Mehnat qurollari, uy-joy, uy-ro‘zg‘or anjomlari, kiyim-kechak, zargarlik buyumlari, uy-ro‘zg‘or anjomlari xususiy mulkda bo‘lgan, biroq bizning davrimizgacha kommunal foydalanishning qoldiqlari saqlanib qolgan. Dehqonlar va

chorvadorlar sonining ko‘payishi, qoida tariqasida, ishlab chiqaruvchi xo‘jalikning yuqori mahsuldorligi tufayli ovchi-terimchilarnikidan yuqori edi. Shunga ko‘ra, xuddi shu hudud ko‘proq odamlarni boqishi mumkin edi. Ilgari ovchilar bilan to‘ldirilganidek, agrar jamoalar Yerni to‘ldirishni boshladilar. Shu bilan birga, so‘nggi arxeologik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, taraqqiyot hamma narsada so‘zsiz emas edi. Cho‘pon qabilalarining ovqatlanishi ovchi-yig‘uvchilarnikiga qaraganda kamroq muvozanatli edi; qishloq xo‘jaligi mehnati o‘zini o‘zi ta’minlash uchun juda ko‘p mehnat talab qildi (ovchi-terimchilarning ish haftasi haftasiga taxminan 20 soat edi). Natijada, qishloq xo‘jaligidan oldingi neolit davrida erkaklar uchun 178 sm va ayollar uchun 168 sm bo‘lgan odamning o‘rtacha bo‘yi bir necha ming yil ichida gacha kamaydi. 165 sm va 155 sm mos ravishda va faqat oxirgi 100 yil ichida oldingi qiymatlarga qaytdi. Neolit inqilobidan keyin odamlar anemiya va vitamin etishmasligidan ko‘proq azob cheka boshladilar; orqa miya deformatsiyalari va tish kasalliklari tez-tez uchraydi. Erkaklar uyushmalari ijtimoiy tashkilotning muhim elementi edi. Jamoaning erkak qismi shaxsiy iste’dodlari, bilimi, boyligi va saxovatligi bilan keng omma orasidan ajralib turadigan erkaklar orasidan rahbarni tanladi. Dastlab, bunday odamlar (katta odamlar deb ataladigan) shaxsiy fazilatlarini tufayli ta’sirchan bo‘lgan, keyin esa rahbarlarning kuchi meros bo‘la boshlagan. Ushbu jarayonlarning natijasi jamiyatning imtiyozli qatlamlari — rahbarlar, ruhoniylar, shuningdek, iqtisodiy faoliyatda eng muvaffaqiyatli bo‘lganlarning paydo bo‘lishi edi. Boylikda tengsizlik bor edi. Rahbarlar jamiyatning oddiy a’zolaridan o‘zlariga qurbonlik talab qila boshladilar. Qabilalar o‘rtasidagi urushlarda asirga olinganlar qul bo‘lishgan.

Birinchidan, qo‘shni urug‘lar va qabilalar tabiat ularga bergan narsalarni almashishdi: tuz, noyob toshlar va boshqalar. P. Sovg‘alar ham butun jamoalar, ham alohida shaxslar tomonidan almashtirilgan; bu hodisa sovg‘a almashinuvi deb ataldi. Uning turlaridan biri “jim almashinuv” edi. Keyinchalik dehqonlar, chorvadorlar va dehqonchilik va chorvachilik xo‘jaligiga rahbarlik qilgan qabilalar ajralib turdi va turli iqtisodiy yo‘nalishdagi qabilalar o‘rtasida, keyinchalik qabilalar ichida ularning mehnati mahsuloti almashinuvi rivojlandi. Ba’zi tadqiqotchilarning fikricha, agrar

turmush tarzini qabul qilmagan ovchilar qabilalari oziq-ovqat va mol-mulkni tortib olib, dehqon jamoalarini “ov qila boshladilar”. Shunday qilib, qishloq jamoalari va ularni talon-toraj qilgan sobiq ovchilar otryadlarini ishlab chiqarishning ikki tomonlama tizimi mavjud edi. Ovchilarning etakchilari — ovchilarning rahbarlari asta-sekin dehqonlarni talon-toraj qilishdan muntazam tartibga solinadigan rekvizitlarga (o’lponlarga) o’tdilar. O’zini himoya qilish va fuqarolarni raqobatchilarning bosqinlaridan himoya qilish uchun mustahkam shaharlar qurilgan. Jamiyatning davlatgacha bo’lgan rivojlanishining so’nggi bosqichi harbiy demokratiya deb nomlangan. Oliy rahbarning doimiy hokimiyati ostida birlashgan bir necha qishloqlar yoki jamoalarni o’z ichiga olgan siyosiy birliklar — boshliqlar paydo bo’la boshladi. Qabilalar asta-sekin millatlarga aylana boshlagan qabila ittifoqlariga birlasha boshladi. Millatlar aholining tabiiy o’sishi, qo’shni qabilalar bilan yanada qo’shilish va begona yerlarni bosib olish, boshqa qabila va elatlarning o’ziga bo’ysunishi hisobiga ko’paygan. Mesopotamiya, Qadimgi Misr va Qadimgi Hindistonda miloddan avvalgi 4-ming yillik oxiri-3-ming yillik boshlarida birinchi davlatlar shunday paydo bo’lgan. Hokimiyat institutlarining birinchi shakllari va birinchi majburiy xulq-atvor normalari jamiyat rivojlanishining ibtidoiy bosqichida shakllangan. Bu davr siyosiy hokimiyat va davlat institutlarining yo’qligi bilan tavsiflanadi (qarang. Demokratiya tarixi). Bu davrdagi ijtimoiy normalar urf-odatlar, urf-odatlar, marosimlar va tabular xususiyatiga ega (qarang. an’anaviy jamiyat). Fanda bu ijtimoiy normalarni qonun yoki proto-qonun deb hisoblash mumkinmi, degan savol munozarali.

Ibtidoiy jamiyatdagi hokimiyat va ijtimoiy normalar

“Dingacha bo’lgan davr” tushunchalariga ko’ra, insoniyat tarixida diniy g’oyalar mavjud bo’lmagan davr bo’lgan. Keyinchalik u yoki bu sabablarga ko’ra odamlarda diniy e’tiqodlar paydo bo’ldi.

Dinning paydo bo’lishi

“Stounhenj” megalitik tuzilishi

Marksizmda dinning ildizi insonning kundalik hayotida namoyon bo’ladigan, o’z faoliyatining muvaffaqiyatini mustaqil ravishda ta’minlay olmasligida namoyon

bo‘ladigan haqiqiy amaliy o‘jizlikdir, deb qaraladi. “Dingacha bo‘lgan davr” tushunchalariga ko‘ra, insoniyat tarixida diniy g‘oyalar mavjud bo‘lmagan davr bo‘lgan. Keyinchalik u yoki bu sabablarga ko‘ra odamlarda diniy e’tiqodlar paydo bo‘ldi. Neolit davridan boshlab murakkab diniy kultlar vujudga keldi. Bu davrdagi diniy e’tiqodlar, odatda, Osmondagi Ona, Samoviy Ota, Quyosh va Oyga xudolar sifatida sig‘inishdan iborat edi. Ibtidoiy qabilalarda maxsus ruhoniylar bo‘lmagan; diniy va sehrli marosimlar, asosan, butun oila nomidan qabila guruhlar boshliqlari yoki shaxsiy fazilatlar bilan ruhlar va xudolar dunyosiga ta’sir qilish usullarini bilish uchun obro‘ qozongan odamlar (tabiblar, shamanlar va boshqalar) tomonidan amalga oshirilgan. Ijtimoiy tabaqalanishning rivojlanishi bilan mahoratli ruhoniylar ruhlar va xudolar bilan muloqot qilishning mutlaq huquqiga ega bo‘lishlari bilan ajralib turadilar.¹¹⁹

Xulosa. Shunday qilib, har bir ajdodlar jamoasi urug‘ga aylandi va ikki urug‘li nikoh egalladi. Ikkilik tashkilotni tashkil etgan urug‘ a’zolari alohida yashagan. Bunday sharoitda inson butun umri davomida o‘zi tug‘ilgan jamoaga, ya’ni onasi mansub bo‘lgan jamoaga tegishli edi. Shuning uchun, dastlabki tug‘ilishlar onalik edi.

Faydalanilgan adabiyotlar:

1. Barnard, Alan. From Mesolithic to Neolithic Mode of Thought // Whittle, A. and Cummings, V. (ed.) Going Over. The Mesolithic-Neolithic Transition in North-West Europe. Proceedings of the British Academy 144, 2007. P. 5-19.
2. Richard B. Lee, 1992. “Demystifying Primitive Communism”. In Christine Ward Gailey (ed), Civilization in Crisis. Anthropological Perspectives. Gainesville, Florida: University of Florida Press, pp. 73-94
3. {{{заглавие}}}. — 2016.
4. Ицкин М. В. На рубеже эр. Spb. 1994

¹¹⁹ https://uz.wikipedia.org/wiki/Ibtidoiy_jamiyat

5. “Социальная организация отношений между полами: Возникновение и развитие // Юрий Семёнов”. scep sis.ru. 2013-yil 15-yanvarda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2018-yil 26-mart.
6. “1.4. Неолитическая революция; История мировой экономики - Поляк Г.Б. ecolib.com.ua економічна онлайн бібліотека”. ecolib.com.ua. 2014-yil 29-aprelda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2018-yil 26-mart.
7. Hermanussen, Michael; Poustka, Fritz. Stature of early Europeans(aniqlanmagan). — С. 175—178.
8. Michael Shermer. The Borderlands of Science. Oxford University Press, 2001 — 250-bet.
9. “Откуда берется война?”. www.martinauer.net. 2018-yil 1-aprelda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2018-yil 26-mart.
10. “Возникновение религии и ее первая, исходная форма - магия // Юрий Семёнов”. scep sis.ru. 2012-yil 14-aprelda asl nusxadan
11. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
12. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.
13. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
14. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
15. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
16. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

17. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

**O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY SOHADA AMALGA OSHIRILAYOTGAN
O‘ZGARISHLAR MAZMUN MOHIYATI**
**THE CONTENT OF THE CHANGES IMPLEMENTED IN THE SOCIAL
FIELD IN UZBEKISTAN**
**СОДЕРЖАНИЕ ПЕРЕМЕН, ОСУЩЕСТВЛЯЕМЫХ В СОЦИАЛЬНОЙ
СФЕРЕ В УЗБЕКИСТАНЕ**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

G‘aniyeva Layloxon Shavkat qizi

Umaraliyeva Rayhona Dilshodjon qizi

Andijon davlat pedagogika institute Kechki bo‘lim boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonda ijtimoiy sohada amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli o‘zgarishlar yoritilgan. Ta‘lim, sog‘liqni saqlash, aholini ijtimoiy himoya qilish, yoshlar va ayollarni qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, infratuzilma va bandlik masalalarida olib borilayotgan islohotlarning mazmuni va mohiyati tahlil qilingan. Ushbu o‘zgarishlar jamiyat farovonligini oshirish, teng imkoniyatlarni yaratish va ijtimoiy adolatni ta‘minlashga qaratilgan.

Abstract: This article describes the wide-scale changes taking place in the social sphere in Uzbekistan. The content and essence of reforms in education, health care, social protection of the population, support of youth and women, as well as infrastructure and employment are analyzed. These changes are aimed at increasing the well-being of society, creating equal opportunities and ensuring social justice.

Аннотация: В данной статье описаны масштабные изменения, происходящие в социальной сфере Узбекистана. Анализируются содержание и суть реформ в сфере образования, здравоохранения, социальной защиты населения, поддержки молодежи и женщин, а также инфраструктуры и

занятости. Эти изменения направлены на повышение благосостояния общества, создание равных возможностей и обеспечение социальной справедливости.

Kalit soʻzlar: Ijtimoiy soha, Islohotlar, Yangi Oʻzbekiston, Ta’lim tizimi, Sogʻliqni saqlash, Ijtimoiy himoya, Yoshlar siyosati, Ayollar huquqlari, Aholi farovonligi, Davlat strategiyasi.

Keywords: Social sphere, Reforms, New Uzbekistan, Education system, Health care, Social protection, Youth policy, Women's rights, Population welfare, State strategy.

Ключевые слова: Социальная сфера, Реформы, Новый Узбекистан, Система образования, Здравоохранение, Социальная защита, Молодежная политика, Права женщин, Благосостояние населения, Государственная стратегия.

Oʻzbekiston mustaqillikka erishganidan buyon ijtimoiy sohani rivojlantirish davlat siyosatining asosiy yoʻnalishlaridan biri boʻlib kelmoqda. Soʻnggi yillarda, ayniqsa, yangi Oʻzbekiston davri deb atalayotgan bosqichda, jamiyat farovonligini oshirish, aholining ijtimoiy himoyasini taʼminlash va turmush sifatini yaxshilash borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada ana shu oʻzgarishlarning mazmun va mohiyatini yoritib berishga harakat qilamiz. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida ijtimoiy sohada qator muhim tashabbuslar ilgari surilmoqda.

Ta’lim tizimining rivojlanishi: Maktabgacha ta’limdan tortib oliy ta’limgacha boʻlgan bosqichlar qayta koʻrib chiqilmoqda. Bolalar bogʻchalarini qamrab olish darajasini oshirish maqsadida davlat-xususiy sheriklik asosida yangi bogʻchalar tashkil etildi. Oliy ta’limda qabul kvotalari kengaytirilib, yoshlar uchun yangi imkoniyatlar yaratildi. Oʻzbekistonda ta’lim tizimini rivojlantirish ijtimoiy sohadagi eng muhim yoʻnalishlardan biri boʻlib, uning mazmun va mohiyati jamiyat taraqqiyoti, inson kapitalini rivojlantirish va mamlakatning global raqobatbardoshligini oshirish bilan chambarchas bogʻliq. Soʻnggi yillarda ta’lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar quyidagi asosiy yoʻnalishlarda olib borilmoqda:

1. Maktabgacha ta'limni rivojlantirish

Maktabgacha ta'lim qamrovini oshirish uchun davlat-xususiy sheriklik asosida yangi bog'chalar ochildi. 2030-yilgacha barcha bolalarni maktabgacha ta'lim bilan to'liq qamrab olish maqsadida milliy dastur qabul qilindi. Ta'lim sifatini oshirish uchun innovatsion o'quv-uslubiy dasturlar joriy etildi.¹²⁰

2. Umumiy o'rta ta'lim tizimidagi islohotlar

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash ishlari jadallashtirildi. STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) ta'lim yo'nalishlariga alohida e'tibor qaratilib, bu sohalar bo'yicha maktablarda maxsus sinflar tashkil qilindi. O'qituvchilarning maoshi oshirilib, ularga qo'shimcha imtiyozlar taqdim etildi, bu ularning kasbiy motivatsiyasini oshirishga xizmat qilmoqda.¹²¹

3. Kasb-hunar va o'rta maxsus ta'limni rivojlantirish

Yoshlarni bandligini ta'minlash uchun kasb-hunar ta'limi tizimi modernizatsiya qilindi. Yangi texnik kollejlari va kasb-hunar markazlari tashkil etildi. Ta'lim dasturlari mehnat bozorining ehtiyojlariga moslashtirildi, bu esa yoshlar uchun amaliy tajriba olish imkoniyatlarini kengaytirdi.

4. Oliy ta'lim tizimining kengayishi va xalqaro integratsiyasi

Oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalari sezilarli darajada oshirildi. Bugungi kunda oliy ta'lim bilan qamrov ko'rsatkichlari avvalgi yillarga nisbatan ancha yuqori. Xorijiy oliygohlarning filiallari ochilib, xalqaro darajadagi diplom olish imkoniyatlari yaratilmoqda. "El-yurt umidi" jamg'armasi orqali talabalar va olimlarni xorijiy mamlakatlarda ta'lim olish va tajriba orttirishga yuborish tizimi yo'lga qo'yildi.

5. Ta'lim sifati va innovatsion rivojlanish

Ta'lim sifatini oshirish uchun milliy va xalqaro reyting tizimlari joriy qilindi. Elektron ta'lim platformalari (masalan, "EduMarket", "Online-maktab") ishga tushirilib, onlayn ta'limga keng imkoniyat yaratildi. O'quv dasturlarini yangilash va kompetensiyaga asoslangan ta'lim yondashuvlari amaliyotga joriy qilinmoqda.

¹²⁰ O'zbekiston Respublikasi Strategik rivojlanish dasturlari (2017–2026).

¹²¹ "STEM yo'nalishlarini rivojlantirish va o'quv dasturlarini yangilash" monografiyasi, Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2023-yil.

Sogʻliqni saqlash tizimining modernizatsiyasi: Aholiga bepul va sifatli tibbiy xizmat koʻrsatish darajasi oshirilmoqda. Xususan, qishloq joylarda tibbiy punktlar va koʻp tarmoqli shifoxonalar qurilmoqda, tibbiyot xodimlarining maoshi oshirilmoqda. Oʻzbekistonda sogʻliqni saqlash tizimini rivojlantirish va modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biridir. Soʻnggi yillarda ushbu tizimni sifat jihatidan yangilashga qaratilgan keng koʻlamli islohotlar amalga oshirildi. Modernizatsiyaning asosiy maqsadi aholiga sifatli, qulay va samarali tibbiy xizmat koʻrsatish tizimini yaratishdir. Quyida bu yoʻnalishdagi muhim oʻzgarishlar yoritiladi. Respublikada yangi koʻp tarmoqli shifoxonalar va tibbiy markazlar qurildi, mavjud muassasalar esa kapital taʼmirlandi va zamonaviy uskunalar bilan jihozlandi. Hududlarda qishloq vrachlik punktlari va oilaviy poliklinikalar soni oshirilib, ularni uzoq qishloqlarga yaqinlashtirish orqali aholiga qulay sharoitlar yaratildi. Tibbiyot infratuzilmasi rivojlantirilishida davlat-xususiy sheriklik (DXSH) tizimi faol joriy qilindi.

Tibbiyot xodimlari, jumladan, shifokorlar va hamshiralar uchun oʻqitish dasturlari xalqaro standartlarga moslashtirildi. Shifokorlarning malakasini oshirish maqsadida ularni rivojlangan mamlakatlarda amaliyot oʻtash imkoniyati kengaytirildi. Tibbiyot xodimlarining ish haqi oshirilib, ularga ragʻbatlantiruvchi imtiyozlar berildi, bu esa sohada kadrlar yetishmovchiligi muammosini kamaytirdi. Aholiga bepul va sifatli tibbiy xizmat koʻrsatishda esa "Sogʻlom avlod uchun" davlat dasturi doirasida homilador ayollar va bolalar uchun bepul tibbiy xizmatlar taqdim etilmoqda. Profilaktik tibbiy koʻriklar tizimi kuchaytirildi, bu esa kasalliklarni erta aniqlash va oldini olishga yordam bermoqda. Qon aylanishi tizimi, onkologiya va boshqa ixtisoslashgan sohalarda yangi davolash usullari joriy qilindi.¹²²

Xulosa: Sogʻliqni saqlash tizimining modernizatsiyasi natijasida xizmat koʻrsatish sifati oshib, aholining sogʻlom turmush tarziga boʻlgan eʼtibori kuchaydi. Kelgusida yuqori texnologiyali xizmatlarni kengaytirish, tibbiyot turizmini rivojlantirish va sogʻliqni saqlash sohasini raqamlashtirish orqali mamlakatning

¹²² 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti qaror va farmonlari: “Sogʻliqni saqlash tizimini isloh qilish va zamonaviylashtirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida” Prezident farmoni, 2022-yil. “2030-yilgacha boʻlgan davrda taʼlim va sogʻliqni saqlash sohasini rivojlantirish milliy strategiyasi.”

global darajadagi sog‘liqni saqlash tizimi bilan uyg‘unlashuvi davom ettiriladi. Ta’lim to‘g‘risidagi islohotlar natijasida yoshlarning ta’lim olish imkoniyatlari kengaydi, ta’lim tizimining xalqaro standartlarga moslashuvi jadallashdi. Ta’lim sohasidagi o‘zgarishlar jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda va mamlakatni "yangi O‘zbekiston" tamoyillariga asoslangan rivojlanish sari yetaklamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qaror va farmonlari:

“Sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilish va zamonaviylashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” Prezident farmoni, 2022-yil.

“2030-yilgacha bo‘lgan davrda ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarini rivojlantirish milliy strategiyasi.”

2. O‘zbekiston Respublikasi Strategik rivojlanish dasturlari (2017–2026).

3. "STEM yo‘nalishlarini rivojlantirish va o‘quv dasturlarini yangilash" monografiyasi, Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2023-yil.

**MUSTAQILLIK YILLARIDA QISHLOQ XŌJALIGI VA SANOAT
SOHASIDAGI ŌZGARISHLAR
CHANGES IN AGRICULTURE AND INDUSTRY DURING THE YEARS OF
INDEPENDENCE
ИЗМЕНЕНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ПРОМЫШЛЕННОСТИ В
ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Ibrohimiva Hushnoza SHavkatjon qizi

Teshaboyeva Marjona Ostanaqul qizi

Andijon davlat pedagogika institute Kechki bo‘lim boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi
talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekistonning mustaqillik yillarida qishloq xo‘jaligi va sanoat sohasidagi islohotlar tahlil qilinadi. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng, ushbu sohalarda modernizatsiya, diversifikatsiya, yangi texnologiyalarni joriy etish, va barqaror rivojlanishni ta‘minlash borasida amalga oshirilgan islohotlar yoritilgan. Maqolada qishloq xo‘jaligini rivojlantirish, sanoat tarmoqlarini yangilash, iqtisodiy integratsiya va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Ushbu islohotlar, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga, ish o‘rinlarini yaratish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga katta hissa qo‘shmoqda.

Abstract: This article analyzes the reforms in agriculture and industry in Uzbekistan during the years of independence. After gaining independence, Uzbekistan introduced reforms in these sectors aimed at modernization, diversification, implementing new technologies, and ensuring sustainable development. The article discusses the development of agriculture, modernization of industry sectors, economic integration, and strengthening international cooperation. These reforms contribute significantly to the country’s economic development, job creation, and increasing social welfare.

Аннотация: В данной статье анализируются реформы в сельском хозяйстве и промышленности Узбекистана в годы независимости. После достижения независимости Узбекистаном, проведены реформы, направленные на модернизацию, диверсификацию, внедрение новых технологий и обеспечение устойчивого развития в этих отраслях. В статье рассматриваются пути развития сельского хозяйства, обновления промышленных секторов, экономической интеграции и укрепления международного сотрудничества. Эти реформы вносят значительный вклад в экономическое развитие страны, создание рабочих мест и повышение социального благосостояния.

Kalit so'zlar: Mustaqillik, Qishloq xo'jaligi, Sanoat, Islohotlar, Iqtisodiy rivojlanish, Modernizatsiya, Aholi farovonligi, Innovatsiyalar, Barqarorlik, Investitsiyalar.

Keywords: Independence, Agriculture, Industry, Reforms, Economic development, Modernization, Well-being, Innovations, Stability, Investments.

Ключевые слова: Независимость, Сельское хозяйство, Промышленность, Реформы, Экономическое развитие, Модернизация, Благосостояние, Инновации, Стабильность, Инвестиции.

Mustaqillik yillarida qishloq xo'jaligi va sanoat sohasidagi o'zgarishlar

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi qishloq xo'jaligi va sanoat sohalaridagi islohotlarga katta e'tibor qaratildi. Bu sohalarda amalga oshirilgan islohotlar, mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Qishloq xo'jaligi va sanoatni modernizatsiya qilish va diversifikatsiya qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, ijtimoiy farovonlikni oshirish maqsadida bir qator muhim tashabbuslar amalga oshirildi.

Qishloq xo'jaligidagi islohotlar va rivojlanish

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi muhim iqtisodiy tarmoq bo'lib qolmoqda, bu soha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mustaqillikdan so'ng, qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, mahsuldorlikni oshirish va ekologik

toza mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun bir qator islohotlar amalga oshirildi. Dastlabki yillarda, qishloq xo‘jaligida resurslardan samarali foydalanish, sug‘orish tizimini yaxshilash va ekin maydonlarini kengaytirish masalalariga katta e’tibor qaratildi.

Yangi texnologiyalarni joriy etish, sun’iy sug‘orish tizimlarini modernizatsiya qilish, va agrotexnologik jarayonlarni avtomatlashtirish kabi o‘zgarishlar qishloq xo‘jaligini samarali boshqarishga imkon yaratdi. Shu bilan birga, davlat qishloq xo‘jaligi sohasiga investitsiyalarni jalb qilish uchun xalqaro hamkorlikni kengaytirdi. Natijada, bugungi kunda O‘zbekistonning qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksporti sezilarli darajada oshdi, ayniqsa, paxta va meva-sabzavotlar eksporti o‘sdi.

Qishloq xo‘jaligida amalga oshirilgan islohotlar nafaqat ishlab chiqarishni rivojlantirishga, balki agrar sohada yangi ish o‘rinlari yaratishga ham qaratilgan. Bugungi kunda, ayniqsa, agrar ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish hamda agroturizmni rivojlantirishga e’tibor qaratilmoqda.

Sanoat sohasidagi islohotlar va yutuqlar

O‘zbekistonning sanoat sohasidagi islohotlar mustaqillikdan so‘ng jadal sur‘atlar bilan amalga oshirildi. Sanoatni modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va yangi tarmoqlarni rivojlantirish yo‘lida bir qator muvaffaqiyatli tashabbuslar ko‘rildi. Sanoatning eng muhim tarmoqlaridan biri - og‘ir sanoat bo‘lib, ularning modernizatsiyasi mamlakatning iqtisodiy o‘shishiga katta ta’sir ko‘rsatdi. Metallurgiya, kimyo sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish va energiya sohalarida yangi korxonalar tashkil etildi.

Sanoatni diversifikatsiya qilish orqali, O‘zbekiston ko‘plab yangi ishlab chiqarish tarmoqlarini yo‘lga qo‘ydi. Yangi yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlari, xususan, avtomobil sanoati, elektronika va farmatsevtika tarmoqlari rivojlanmoqda. Buning natijasida, sanoat mahsulotlarining ichki va tashqi bozorlarda talabi oshdi. Sanoatni modernizatsiya qilish bo‘yicha olib borilgan islohotlar mamlakatda yangi ish o‘rinlarini yaratish, texnik va texnologik innovatsiyalarni joriy etishga imkon yaratdi. Sanoat sektori, shuningdek, mamlakatning iqtisodiy integratsiyasini

mustahkamlashga xizmat qilmoqda. O‘zbekistonning sanoat mahsulotlari nafaqat ichki bozorga, balki xalqaro bozorlarga ham eksport qilinmoqda. Bu, o‘z navbatida, mamlakatning global iqtisodiyotdagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Iqtisodiy integratsiya va barqaror rivojlanish

Mustaqillik yillarida qishloq xo‘jaligi va sanoatdagi islohotlar O‘zbekistonning iqtisodiy integratsiyasini kuchaytirishga xizmat qildi. Mamlakatning iqtisodiy integratsiyasi, jumladan, Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo-iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish, Yevropa Ittifoqi va Xitoy kabi yirik iqtisodiy hamkorlar bilan investitsiyaviy hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan. O‘zbekistonning xalqaro hamkorligi nafaqat iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishga, balki yangi texnologiyalar va sarmoyalarni jalb qilishga ham xizmat qilmoqda.

Iqtisodiy integratsiya O‘zbekistonning xalqaro savdo aloqalarini kuchaytirishga, yangi investitsiyalarni jalb qilishga va eksport salohiyatini oshirishga imkon yaratdi. Shu bilan birga, mamlakatning ichki bozorida ishlab chiqarish va iste’molning barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynadi. O‘zbekistonning qishloq xo‘jaligi va sanoat sohalaridagi islohotlar milliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, uning global iqtisodiyotdagi integratsiyasini kuchaytirish va barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa

Mustaqillik yillarida qishloq xo‘jaligi va sanoat sohasida amalga oshirilgan islohotlar O‘zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida muhim o‘rin tutdi. Ushbu islohotlar, yangi texnologiyalarni joriy etish, tarmoqlarni diversifikatsiya qilish, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali mamlakatning iqtisodiy o‘sishiga, ijtimoiy farovonlikni oshirishga va ish o‘rinlarini yaratishga xizmat qildi. Shuningdek, bu islohotlar O‘zbekistonning global iqtisodiyotdagi o‘rnini mustahkamlashga yordam beradi va mamlakatning barqaror rivojlanishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy rivojlanish dasturlari (2017–2026).
2. "Qishloq xo‘jaligi va sanoat islohotlari: O‘zbekiston modeli", Toshkent, 2023 yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligining tahliliy hisobotlari, 2022 yil.
4. "O‘zbekistonda iqtisodiy islohotlar va rivojlanish", Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, 2023 yil.
5. "Sanoat va qishloq xo‘jaligini rivojlantirish: Yangi O‘zbekiston", ilmiy maqolalar to‘plami, Toshkent, 2024 yil.
6. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
7. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
8. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o‘zbekistonda ma’naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
9. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o‘rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
10. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

O'ZBEKISTONNING XALQARO TASHKILOTLAR BILAN HAMKORLIK ALOQALARI

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o'qituvchisi

Ikromova Gulsevar Elmurod qizi

Andijon davlat Pedagogika institute Tabiiy fanlar fakulteti, Biologiya yo'nalishi 102-
guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi tahlil qilingan. BMT, ShHT, IHT va YEXHT kabi tashkilotlar bilan hamkorlik mamlakatning xavfsizlik, ekologiya, iqtisodiy rivojlanish va inson huquqlari sohalaridagi sa'y - harakatlarini mustahkamlashga qaratilgan. Xalqaro aloqalarning O'zbekistonning mintaqaviy barqarorlik va global hamjamiyatlardagi mavqeyini oshirishdagi roli yoritilgan.

Annotation: This article analyzes Uzbekistan's cooperation with international organizations. Collaboration with entities such as the UN, SCO, OIC, and OSCE focuses on strengthening the country's efforts in security, environmental protection, economic development, and human rights. The role of international relations in enhancing Uzbekistan's regional stability and its position within the global community is highlighted.

Аннотация: В данной статье проанализировано сотрудничество Узбекистана с международными организациями. Взаимодействие с такими организациями, как ООН, ШОС, ОИС и ОБСЕ, направлено на укрепление усилий страны в области безопасности, экологии, экономического развития и прав человека. Рассмотрена роль международных связей в повышении региональной стабильности и укреплении позиций Узбекистана в глобальном сообществе.

Kalit so’zlar: O‘zbekiston, xalqaro tashkilotlar, BMT, ShHT, IHT, YEXHT, iqtisodiy rivojlanish, xavfsizlik, ekologiya, mintaqaviy barqarorlik, inson huquqlari, global hamkorlik, Oral dengizi, integratsiya.

Keywords: Uzbekistan, international organizations, UN, SCO, OIC, OSCE, economic development, security, ecology, regional stability, human rights, global cooperation, Aral Sea, integration.

Ключевые слова: Узбекистан, международные организации, ООН, ШОС, ОИС, ОБСЕ, экономическое развитие, безопасность, экология, региональная стабильность, права человека, глобальное сотрудничество, Аральское море, интеграция.

O‘zbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik aloqalari har jihatdan kengayib bormoqda. Bu aloqalar mamlakatning siyosiy, iqtisodiy, madaniy, ekologik, va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik O‘zbekistonning global maydonda o‘z o‘rmini mustahkamlash, barqaror rivojlanish va xalqaro xavfsizlikni ta'minlashda asosiy vositaga aylangan. Quyida O‘zbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan yanada kengroq aloqalarini yoritib o‘taman.

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT): O‘zbekiston 1992-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotiga (BMT) a'zo bo‘ldi va bugungi kunga kelib, u xalqaro aloqalardagi eng faol ishtirokchilardan biriga aylandi. BMTning 16 ta ixtisoslashgan tashkiloti va 3 ta fondu bilan hamkorlik qilmoqda. [1]

O‘zbekiston, BMTning rivojlanish va inson huquqlari sohasidagi barcha muhim tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlaydi. BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) bilan O‘zbekiston ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha turli loyihalar amalga oshiradi. Bu loyihalar qishloq xo‘jaligi, atrof-muhitni saqlash, ta'lim va sog‘liqni saqlash sohalarida amalga oshiriladi. BMTning Inson Huquqlari Kengashi bilan O‘zbekiston, xalqaro huquq va inson huquqlari bo‘yicha o‘zining qonun va siyosatlarini yaxshilashga intiladi. O‘zbekiston bu aloqalar orqali o‘zini inson huquqlari bo‘yicha jahonning yetakchi davlatlaridan biriga aylantirishni maqsad qilgan.

2. Evropa Ittifoqi (EI): O‘zbekistonning Evropa Ittifoqi bilan aloqalari tobora rivojlanib bormoqda. Mamlakat Evropa Ittifoqi bilan yangi siyosiy va iqtisodiy hamkorlikni boshlagan. O‘zbekistonning «Yangi O‘zbekiston» siyosati Evropa Ittifoqi bilan aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan. 2019-yilda Evropa Ittifoqi bilan yangi shartnoma imzolandi, bu ikki tomonlama aloqalarni yangi bosqichga olib chiqdi. Evropa Ittifoqi O‘zbekistonga iqtisodiy yordam, investitsiyalar, savdo imkoniyatlari yaratishda katta ahamiyatga ega. O‘zbekistonning «Yashil iqtisodiyot» va ekologik barqarorlik borasida Evropa Ittifoqining tajribasidan foydalanish niyati mavjud. Evropa Ittifoqi bilan hamkorlik, O‘zbekistonga ko‘plab ijtimoiy va siyosiy islohotlarni amalga oshirishga yordam beradi. Ayniqsa, demokratik islohotlar, inson huquqlari, erkin saylovlar kabi masalalarda Evropa Ittifoqi yordam berishi kutilmoqda.

3. Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHTT): O‘zbekiston 2001-yilda Shanxay Hamkorlik Tashkilotiga (SHTT) a'zo bo‘ldi. Bu tashkilot o‘zining xavfsizlik, iqtisodiy va madaniy aloqalar sohasidagi ahamiyatini oshirib bormoqda. O‘zbekistonning SHTT bilan aloqalari nafaqat mintaqaviy xavfsizlik, balki iqtisodiy integratsiya va madaniy aloqalar sohasida ham kuchayib bormoqda. Xavfsizlik va terrorizmga qarshi kurash – O‘zbekiston SHTTning asosiy tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlaydi. Mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash, terrorizm, narkotik moddalar savdosi va diniy ekstremizmga qarshi kurashda SHTT faoliyatini jiddiy tarzda mustahkamladi. Iqtisodiy hamkorlik – O‘zbekiston SHTT doirasida mintaqaviy iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor bermoqda. Bu hamkorlik temir yo‘llar, energetika, savdo va sanoat sohalarini o‘z ichiga oladi.

4. Jahon Banki (JB) va Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (XVJ): O‘zbekiston Jahon Banki va Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi bilan iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda yaqin hamkorlik qilib kelmoqda. Jahon Banki O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish, makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va global bozorlar bilan aloqalarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynamoqda. Sanoat va qishloq xo‘jaligi – JB va XVJ O‘zbekistonga sanoat, qishloq xo‘jaligi va infratuzilmani rivojlantirish bo‘yicha moliyaviy yordam va ekspertiza taqdim etmoqda. Ta'lim va sog‘liqni

saqlash – Jahon Banki O‘zbekistonda ta’lim tizimini va sog‘liqni saqlashni yaxshilashga yordam beradi.

5. Osiyo Taraqqiyot Banki (OTB): O‘zbekiston Osiyo Taraqqiyot Banki bilan ko‘plab infratuzilma va iqtisodiy loyihalarda hamkorlik qiladi. Bank O‘zbekistonning energetika, transport, qishloq xo‘jaligi va ta’lim sohalarida keng ko‘lamli loyihalarni amalga oshirmoqda. Infratuzilma loyihalari – OTB O‘zbekistonning transport tizimini modernizatsiya qilish, yangi avtomobil va temir yo‘l yo‘llarini qurish, shahar infratuzilmasini rivojlantirishda muhim yordamlarga ega[2,3].

Qishloq xo‘jaligi va iqlim o‘zgarishlari – OTB qishloq xo‘jaligida ekologik barqarorlikni ta’minlash va iqlim o‘zgarishlariga qarshi kurashda ko‘plab loyihalarni moliyalashtiradi.

6. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) O‘zbekiston XMT bilan hamkorlikda mehnat bozorini isloh qilish, ishchilar huquqlarini himoya qilish va bandlikni ta’minlash bo‘yicha qonunlar va siyosatlarni yaxshilashga intilmoqda. Mehnat huquqlari – XMT bilan hamkorlik orqali O‘zbekiston ishchilarning huquqlarini himoya qilish va xalqaro mehnat standartlariga moslashtirishni maqsad qilgan. Bandlikni ta’minlash – XMT bilan O‘zbekiston bandlikni ta’minlash va ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlash borasida tajriba almashishmoqda.

7. Xalqaro Savdo Tashkiloti (WTO) O‘zbekiston WTOga a’zo bo‘lish uchun kerakli jarayonlarni boshlagan va hali a’zo bo‘lish jarayonida. Xalqaro Savdo Tashkiloti bilan aloqalar orqali O‘zbekistonning savdo imkoniyatlari kengayadi, global iqtisodiy tizimga kirish imkoniyati oshadi. Savdo erkinligi – WTOga a’zo bo‘lish O‘zbekistonning xalqaro savdosini erkinlashtirishga, bojxona to‘siqlarini kamaytirishga va eksport imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradi. Savdo siyosati – O‘zbekiston WTOga a’zo bo‘lish jarayonida o‘zining savdo siyosatini global bozor talablariga moslashtiradi. 8. BMTning Ta’lim, Fan va Madaniyat Tashkiloti (UNESCO). O‘zbekiston UNESCO bilan madaniyat, ta’lim va ilm-fan sohalarida hamkorlikni rivojlantiradi. UNESCO O‘zbekistonning tarixiy va madaniy merosini global darajada tanitishda muhim rol o‘ynamoqda. Madaniy meros – O‘zbekiston UNESCO bilan hamkorlikda o‘zining madaniy va tarixiy obidalarini

himoya qilish va saqlash bo'yicha dasturlarni amalga oshirmoqda. Ta'lim va ilm-fan – O'zbekiston UNESCO orqali ilmiy va ta'lim sohasidagi xalqaro tarmoqlardan foydalangan holda o'zining innovatsion salohiyatini rivojlantirishga intilmoqda. UNESCOning madaniy va ta'lim sohalaridagi yordami orqali O'zbekiston xalqaro tajribani o'zlashtirib, milliy rivojlanish jarayonlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda [1,3,4]

Yuqorida keltirilgan xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik O'zbekistonning ichki va tashqi siyosatida muhim o'rin tutadi. Ushbu aloqalar mamlakatga iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash, madaniy boyliklarni targ'ib qilish va ijtimoiy rivojlanishni jadallashtirish imkonini beradi. Xalqaro tashkilotlar bilan keng ko'lamli hamkorlik orqali O'zbekiston global maydonda o'zining mustahkam o'rnini egallashni davom ettirmoqda. Mamlakatning mintaqaviy va xalqaro masalalardagi faol ishtiroki, nafaqat uning rivojlanish yo'lida, balki global barqarorlik va hamkorlikni kuchaytirishda ham muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi mamlakatning barqaror rivojlanishi, xavfsizlikni ta'minlash, ekologik muammolarni hal etish, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotni jadallashtirishda muhim rol o'ynaydi. BMT, ShHT, YEXHT va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar O'zbekistonning xalqaro maydondagi mavqeini mustahkamlashga, mintaqaviy barqarorlikka hissa qo'shishga va global hamjamiyatda faol ishtirok etishga xizmat qilmoqda. Ushbu hamkorlik mamlakatning xalqaro tajribadan foydalanish va milliy manfaatlarini ilgari surishda keng imkoniyatlar yaratmoqda [1.2]

Foydalanuvchi adabiyotlar:

1. Rustam Qosimov va boshqa. “Markaziy Osiyo mintaqaviy xavfsizlik va integratsiyasi” Toshkent O'zbekiston. “o'zbekiston fanlar akademiyasi”.2018.
2. Mahmud Saidov “Global hamjamiyatda O'zbekistonning ro'li” Toshkent O'zbekiston. “Adolat” 2019.

3. O‘zbekiston tashqi ishlar vazirligi ekspertlari “O‘zbekiston va BMT: hamkorlik istiqbollari” Toshkent. O‘zbekiston “Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti nashriyoti” 2017
4. Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti professorlari jamoasi “O‘zbekistonning tashqi siyosati va xalqaro hamkorligi” Toshkent, O‘zbekiston. Sharq.
5. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
6. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
7. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o‘zbekistonda ma’naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
8. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o‘rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
9. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

**MUSTAQILLIK YILLARIDA QISHLOQ XO‘JALIGI VA SANOAT
SOHASIDAGI O‘ZGARISHLAR
ИЗМЕНЕНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЗА
ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ
CHANGES IN AGRICULTURE AND INDUSTRY IN THE YEARS OF
INDEPENDENCE**

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrasi kattao‘qituvchisi

Ikromova Shaxriniso Nizomiddin qizi

Zokirjonova Feruza Hursandbek qizi

Andijon davlat Pedagogika instituti Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya (kechki) ta’lim
yo‘nalishi 1-bosqich talabalari

Annotatsiya: Ma’lumki, sobiq tuzum davrida respublikamizning iqtisodiyoti bir tomonlama rivojlangan, faqat xom-ashyo yetishtirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, mash’um salbiy oqibatlarga olib kelgan paxta yakkahokimligi avjiga chiqqan edi.

Kalit so‘zlar: lalmi, yaylov, zamonaviy sanoat, avtokranlar.

Аннотация: Известно, что при прежнем режиме экономика нашей республики развивалась однобоко, ориентируясь только на производство сырья, а хлопковая монополия достигла своего апогея, что привело к страшным негативным последствиям.

Ключевые слова: засушливые земли, пастбища, современная промышленность, автокраны.

Abstract: It is known that during the former regime, the economy of our republic developed one-sidedly, focused only on the production of raw materials, and the cotton monopoly reached its peak, which led to terrible negative consequences.

Key words: dryland, pasture, modern industry, autocranes.

Kirish. Qishloq xo‘jaligi O‘zbekistonda asosiy iqtisodiy tarmoq hisoblanadi. U YalMning qariyb 27 foizini egallaydi, mamlakatdagi jami aholining 30 foizdan ortig‘ini ish bilan ta’minlaydi, qashshoqlikni kamaytirishga hissa qo‘shadi. Bugungi kunga qadar qishloq xo‘jaligida 20 million gektardan ortiq yer, jumladan, 3,2 million gektar sug‘oriladigan ekin maydonlarida aholi ehtiyojlari uchun oziq-ovqat mahsulotlari, iqtisodiyot tarmoqlari uchun zarur xomashyo yetishtirilmoqda.

2017 yilda klaster tizimining paydo bo‘lishi tufayli qishloq xo‘jaligi yanada rivojlana boshladi. Bu tizim endigina yo‘lga qo‘yilmoqda, zanjirning ayrim bo‘g‘inlarida muammolar mavjud, ammo uni yanada takomillashtirish O‘zbekiston qishloq xo‘jaligining ishlab chiqarish salohiyatidan samarali foydalanish imkonini beradi.

2019 yilda Qishloq xo‘jaligini 2020-2030 yillarda rivojlantirish strategiyasi tasdiqlandi. Mazkur Strategiya 2030 yilgacha 1,0 million gektardan ortiq qishloq xo‘jaligi yerlarini o‘zlashtirish, 535,0 ming gektardan ortiq lalmi, yaylov va boshqa yerlardan samarali foydalanishni ta’minlash; tarmoqda band bo‘lgan har bir kishiga o‘rtacha mehnat unumdorligining 1,7 barobar yoki yiliga 6,5 ming dollargacha o‘rishini ta’minlash; qayta ishlangan tayyor mahsulotlar hajmini 30 foizgacha oshirish; mahsulot eksportini 20 milliard dollargacha oshirishni nazarda tutadi.

2017–2021 yillarda qishloq xo‘jaligi yalpi mahsuloti 6,8 foizga o‘sdi. Ushbu davrda ishlab chiqarishning o‘rtacha yillik o‘rish sur‘ati taxminan 1,7 foizni tashkil etdi. 2017-2021 yillarda qishloq xo‘jaligining har bir band kishiga to‘g‘ri keladigan qo‘shilgan qiymati 7,0 foizga oshib, 2019 yildagi o‘rtacha jahon ko‘rsatkichidan 60 foizga oshdi.

2020-2021 yillarda kvotalar va narxlarni nazorat qilishning bekor qilinishi ekinlarni diversifikatsiya qilish, boshqa ekinlar, meva va sabzavotlar yetishtirishga bosqichma-bosqich o‘tishga yordam bermoqda. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksporti respublika tashqi daromadining 10 foizdan ortig‘ini tashkil qilmoqda.

O‘zbekistonda 2019 yil 15 oktyabrdan boshlab un narxini davlat tomonidan tartibga solish to‘xtatildi. 2020 yil hosilidan boshlab davlatning g‘allaga buyurtmasi 25 foizga qisqartirildi, 2021 yil hosilidan esa davlat tomonidan g‘alla xarid narxlarini

belgilash amaliyoti butunlay bekor qilindi. 2020 yil hosilidan paxta xomashyosining xarid narxlarini belgilash amaliyoti bekor qilindi va paxtani erkin joylashtirish huquqi berildi. Ilmiy va innovatsion ishlanmalarni joriy etish hisobiga meva-sabzavot, kartoshka, dukkakli va yog‘li o‘simliklar ishlab chiqarish hajmi yiliga 6-8 foizga, go‘sht 16 foizga, sut 13 foizga, tuxum 27 foizga, baliq yetishtirish hajmi 2 marotabaga, asal 30 foizga ortadi. Meva-sabzavotni qayta ishlash darajasi 15 foizga, go‘sht 9 foizdan 15 foizga, sut 14 foizdan 18 foizga yetkaziladi.

Bunday tartibning o‘rnatilishi yer unumdorligi va yerdan foydalanish samaradorligini oshirishga, jumladan, almashlab ekishni ta’minlashga qaratilgan samarali usul va texnologiyalardan foydalanishga xizmat qilmoqda.¹²³

So‘nggi yillardagi sanoat qurilish ishlaridan:

2017-yil 24-fevral. Davlatimiz rahbari Qashqadaryo viloyatiga tashrifi chog‘ida zavod qurilishi maydoniga keldi. Uni moliyalashtirish, xorijiy texnologiyalar bilan jihozlash, quruvchilar va kadrlar ta’minoti bilan bog‘liq yo‘nalishlarini chuqur tahlil qildi. Xususan, majmua uchun zarur bo‘lgan 10 mingdan ortiq texnologik uskuna Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur, AQSH, Germaniya, Italiya, Xitoy, Rossiya kabi 24 ta davlatning 130 ga yaqin korxonasida tayyorlanishi belgilandi.

2018-yil 13-dekabr. Bu kun ham majmua qurilishi tarixidagi yana bir muhim sahifaga aylandi. Ana shu kezda 135 gektardan ziyod maydonda qurilish ishlari qizg‘in davom etardi. Temir-beton poydevorlar qo‘yilib, estakadalar ko‘tarilgan. Ulkan avtokranlar o‘rnatilib, murakkab uskunalarni yig‘ish boshlab yuborilgan. Zavodning yuragi bo‘lgan Fisher-Tropsh reaktori barpo etilardi.

Davlatimiz rahbari majmua qurilishini ko‘zdan kechirib, pudratchi va investorlar bilan suhbatlashdi. Ularga texnika va resurslardan maksimal foydalanish, qurilish-montaj jarayonlarini oqilona muvofiqlashtirish, zavodni ishga tushirishni tezlashtirish bo‘yicha ko‘rsatmalar berdi.

Majmuani qurish jarayonida uch yildan buyon ishtirok etayotgan xalqaro konsultant Saravanan Suvermanining so‘zlariga ko‘ra, Qashqadaryoda bunyod bo‘layotgan sanoat majmuasi dunyodagi GTL loyihalari ichida eng ulkani.

¹²³ <https://kun.uz/news/2022/07/16/qishloq-xojaligi-ozbekiston-iqtisodiyoti-uchun-osish-nuqtasidir?>

2021-yil 25-dekabr. Prezidentimiz Yangi yil ostonada eshik qoqib turgan quvonchli lahzalarda “Uzbekistan GTL” zavodining ishga tushirilishiga bag'ishlangan tantanali marosimda ishtirok etdi va mamlakatimiz sanoatida yana bir yorqin sahifa ochayotgan ulkan voqeaga guvoh bo'lish barchamizga cheksiz quvonch bag'ishlashini bildirdi.

Bugungi kunda GTL texnologiyasiga butun dunyoda talab kun sayin ortib borayotganini qayd etar ekan, shu asosda ishlab chiqarilgan mahsulotlardan xomashyo sifatida foydalangan holda yanada yuqori qo'shilgan qiymatli yangi turdagi mahsulotlar tayyorlashni ko'paytirish bo'yicha rejalarning muhim jihatlariga e'tibor qaratdi. Jumladan, zavod negizida alkil benzol, buten va geksen, sintetik moylar, malein angidrid, emulsion qo'shimchalar, katalizatorlar kabi mahsulotlar ishlab chiqarish bo'yicha qiymati 620 million dollar bo'lgan 6 ta loyiha amalga oshiriladi. O'z navbatida, bu yarim tayyor mahsulotlar kimyo va maishiy kimyo, to'qimachilik, charm va mebel, qurilish materiallari, elektrotexnika kabi sohalarda keng qo'llaniladi.¹²⁴

Mamlakatimizda zamonaviy sanoatni shakllantirishda kimyo va neft-gaz kimyosi sohalari asosiy “drayver”lar sifatida belgilab olingan. So'nggi besh yilda bu sohalarda 5 ta yirik loyiha ishga tushirilgan bo'lib, yiliga jahon bozorida talab yuqori bo'lgan 450 million dollarlik mahsulotlar ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi.¹²⁵

Hamkorlik davrida Sanoat Energetika Guruhi MChJ XK va GRDC tomonidan konlar bo'yicha 64 ta axboriy ma'lumotlar bazasi yaratildi, konlarning 46 ta uch o'lchovli geologik modellari va 24 ta uch o'lchovli gidrodinamik modellar barpo etildi. Mavjud axborotlarni tahlil qilish va geologik modellarni aniqlashtirish natijalari bo'yicha quduqlarni barpo etish uchun 247 ta loyiha nuqtalari tavsiya etildi, geologiya-qidiruv ishlari va uglevodorodni sanoat maqsadlarida qazib olishni amalga oshirish uchun litsenziya olish maqsadida SEG konlari bo'yicha 67 ta UTER va TIA loyihalari, konlar bo'yicha kon ajratish bo'yicha 103 ta loyiha tuzildi.

¹²⁴ <https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekistonning-yangi-sanoat-davri-boshlandi>

¹²⁵ <https://yuz.uz/uz/news/yangi-sanoat-davri>

“Sanoat Energetika Guruhi kompaniyasi tomonidan GRDC ilmiy-texnologik markazi ulushi sotib olishi tufayli ilmiy g’oya va ishlab chiqarishni birlashtirish, yagona ma’lumotlar bazasini shakllantirish imkoniyati paydo bo’ldi, bu esa o’z navbatida rejalashtirilayotgan ishlar va uglevodorod xomashyosi qazib olishni oshirish chora-tadbirlari muvaffaqiyatini oshirish, kompaniyalarda mavjud tadqiqot va laboratoriya quvvatlarini muvofiqlashtirish va jamlash imkonini beradi. Shuningdek tashkilotimiz uchun katta afzallik sifatida ilmiy-tadqiqot, loyiha va dala ishlarining doimiy hajmi bilan tezkor ravishda ta’minlashni qayd etmoqchiman”, - dedi GRDC bosh direktori Nazarov Azizbek Ulugbekovich.¹²⁶

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, yurtimizda sanoat va qishloq xo’jaligi sohasi rivojlanib borishi kerak. Bunga asosiy sabab aholi sonining ortib borishi desak mubolag’a bo’lmaydi. Agar o’ylab ko’radigan bo’lsak aholi soni ortishi, ularni ozuqa bilan ta’minlash kerakligiga, kiyim kechak bilan, yangi o’quv binolariga bo’lgan ehtiyojga boshlang’ich ta’limga qaratilgan tarmoqlarga bog’liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Normatova D. E. SPIRITUALITY AND ENLIGHTENMENT, THEIR IMPORTANCE IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – T. 41. – C. 553-562.
2. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
3. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.
4. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
5. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К

¹²⁶ <https://kun.uz/news/2021/12/28/sanoat-energetika-guruhi-seg-grdc-ilmiy-texnologik-markazi-kompaniyaning-bir-qismiga-aylandi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2021%2F12%2F28%2Fsanoat-energetika-guruhi-seg-grdc-ilmiy-texnologik-markazi-kompaniyaning-bir-qismiga-aylandi>

СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).

6. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.

7. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

8. <https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekistonning-yangi-sanoat-davri-boshlandi>

9. <https://kun.uz/news/2021/12/28/sanoat-energetika-guruhi-seg-grdc-ilmiy-texnologik-markazi-kompaniyaning-bir-qismiga-aylandi?q=%2Fuz%2Fnews%2F2021%2F12%2F28%2Fsanoat-energetika-guruhi-seg-grdc-ilmiy-texnologik-markazi-kompaniyaning-bir-qismiga-aylandi>

JALOLIDDIN MANGUBERDI JASORATI HAQIDA
THE ARTICLE ABOUT BRAVERY OF JALLOLIDDIN MANGUBERDI
МУЖЕСТВО ДЖАЛАЛУДДИНА МАНГУБЕРДИ

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Islomova Muhayyo Umarjon qizi

Ahmedova Mahliyo Shavkatbek qizi

Andijon davlat pedagogika institute Kechki bo‘lim

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya: Maqolada Jaloliddin Manguberdi yoki Jaloliddin Menguberdi (Jalol id-Diniya vad-Din Abu-l-Muzaffar Mankburni ibn Muhammad) so'nggi xorazmshoh haqida so'z boradi, yani manguberining manosi (mank- xol degan manoni bildiradi)

Аннотация: В статье говорится о Джалалуддине Мангуберди или Джалалуддине Менгуберди (Джалал ид-Диния вад-Дин Абу-л-Музаффар Манкбурни ибн Мухаммад), последнем хорезмшахе, то есть значение слова мангубери (означающее манк-хол).

Annotation: The article talks about Jalaluddin Manguberdi or Jalaluddin Menguberdi (Jalal id-Diniya wad-Din Abu-l-Muzaffar Mankburni ibn Muhammad), the last Khorezmshah, that is, the meaning of manguberi (meaning mank-hol).

Kalit so'zlar: Mamuniylar, Sarkardalar, Nasafiy, Xorazmshoh, G'azna, Xuroson, Chingizxon, Parvonadagi jang, "milliy qahramon".

Ключевые слова: Мамунис, военачальники, Насафи, Хорезмшах, Газна, Хорасан, Чингисхан, битва при Парвоне, «национальный герой».

Key words: Mamunis, Warlords, Nasafi, Khorezmshah, Ghazna, Khurasan, Genghis Khan, Battle of Parvona, "national hero".

KIRISH

Jaloliddin Manguberdi yoki Jaloliddin Menguberdi (Jalol id-Diniya va-d-Din AbuI-Muzaffar Mankburni ibn Muhammad) (1199-1231)-(1220 yildan buyon) so'nggi xorazmshoh, Ala id-Din Muhammad II va uning turkman xotini Oychechaklarning to'ng'ich o'g'li.

Jaloliddin Mekburni (yoki Manguberdi) nomini olib, "yuzida xoli bor" ma'nosini anglatadi. Jaloliddinning aniq tug'ilgan sanasi noma'lum, uning rasmiy belgilangan tug'ilgan sanasi 1198 yil.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Gurganj saroyida hurmatga sazovor bo'lgan baobro' buvisi, qipchoq malikasi Turkan xotunning qistovi bilan, mavjud an'analarga qaramay, taxtga Jaloliddinning kichik ukasi O'zloqxon o'tiradi.

Jaloliddin harbiy muhitda ulg'ayadi va jang san'atini erta o'zlashtiradi. G'azna (hozirgi Afg'oniston) uning qaramog'ida bo'lishiga qaramay, otasi fitnalardan saqlanib, o'g'lini o'zini oldida Gurganjda ushlab turadi. Yosh Uzbekistan Jaloliddin Manguberdi (Turkman: Jelaleddin Meñburny, arabcha (Arab_tili): جلال الدين منكبرتي — Jalāl al-Dīn Mengburnī, to'liq ismi – Jelaleddin Abulmuzaffar Mangburni ibn Muhammad) (1198)—1231 Xorazmshohlar davlatining, so'nggi hukmdori (1220-yildan , Muhammad Xorazmshohning (Muhammad_Xorazmshoh) to'ng'ich o'g'li, kelib chiqishi Turkmanlarning Begdili (Begdili) urug'iga borib taqaladi 33 yil umr ko'rgan bo'lib, shundan 11 yili turli janglar ichida o'tgan. To'liq ismi Jaloliddin ibn Alovuddin Muhammad. Onasi – Oychechak (/Oychechak) bo'lgan. Dastlab u taxt uchun asosiy da'vogar hisoblanmagan, chunki onasi Oychechak Aluddin Xorazmshoh haramidagi kanizaklardan biri edi. Taxt vorisi G'iyosiddin Pirshoh bo'lgan va uning taxt borasidagi da'volarini onasi Terken Xotun qo'llab quvvatlagan. Ammo, otasi o'limi oldidan Jaloliddinni taxt vorisi qilib tayinlaydi, Jaloliddin Anushteginiylar (Anushteginiylar) Turkman (Turkmanlar) Sulolasidan Bo'lgan.

U turkmanlardan iborat yangi qo'shin to'playdi va G'arbiy Eronga - Kavkazga yo'l oladi. 1225 yil Jaloliddin janubdan shimoliy Eronga bostirib kiradi. Jiddiy qarshiliksiz Marag'ani egallab, sulton Tabrizga yo'l oladi va shaharni zabt etadi.

Otabek O'zbek Ganzakka qochadi, u yerdan mustahkam Alinjo qal'asiga ketib, o'sha yerda vafot etadi. Qisqa vaqt ichida Jaloliddin hukmronligini Ganj, Barda, Shamkir va Arranning boshqa shaharlari tan oladi. 1225 yil Jaloliddin qo'shini Gruziya va Armanistonni qisman egallaydi. 1225 yil 8 avgustda Sharqiy Armanistonning Dvin shahri yaqinida gruzinarmanlar va Jaloliddin qo'shini o'rtasida tarixga Garni Jangi deb kirgan jang bo'lib o'tadi. Unda xorazmshoh g'alaba qozonadi. Tinchlik sulhini tuzish va mo'g'ul qo'shinlariga qarshi yurish taklifi bilan o'z elchilarini gruzinlarga yuboradi, lekin malika Rusudandan rad javobini oladi. 1226 yil Gruziyani egallab, uning poytaxti Tbilisini vayron etadi, u yerdagi barcha cherkovlarni buzdirib tashlaydi. Tbilisida islom dinini qabul qilganlarga tirik qoladi.

Jaloliddin sharqiy Kavkaz ortini zabt etishi jarayonida Ildegizidlar davlati qulaydi. Shervarshohlar ham o'zlarini Jaloliddinga tobeligini qabul qiladi.

1227 yil Rey yaqinida Jaloliddin mo'g'ullar qo'shinini tor-mor etadi. Shu yilning o'zida Isfaxon aholisi tomonidan yordamga chaqirilgan xorazmshoh Isfaxon shahri yaqinida mo'g'ullar ustidan g'alaba qozonadi. Jaloliddin bir varakayiga ikki jangovar harakatni tutadi: G'arbiy Eronda mo'g'ullarga qarshi hamda Kavkaz ortida arman va gruzinlarga qarshi. Ammo 1228 yil kilik-arman podshosi Getum I va misrlik sulton Ashraf bilan birlashgan rum sultoni Alouddin xorazmshohga qarshi jang boshlaydi. Xorazmshoh qo'shini ushbu hujumga bardosh bera olmay, mag'lubiyatga uchraydi. Jaloliddin qipchoq xonlariga mo'g'ul istilochilariga qarshi birlashish taklifi bilan maktub yo'llaydi va 1220 yil Chingizxonning o'g'li Jo'ji tomonidan qo'lga olingan va bir nafar farzandi bor singlisidan javob xatini oladi. Maktabda u Jaloliddinni mo'g'ullar bilan ittifoqdosh bo'lishga ko'ndiradi va unga Amudaryo yaqinidagi yerlarni taklif qiladi. Ammo mazkur xatga Jaloliddin javob yozmaydi.

Jaloliddin dushmanlariga qarshi dovyurak qarshiliklar ko'rsatadi. 1230 yil Iroqdagi Xilot qal'asi zabt etilgach, xorazmshoh Mesopotamiya va Kichik Osiyo hukmdorlarining ittifoqi natijasidagi hujumda mag'lubiyatga uchraydi. Jaloliddin qo'shiniga yakuni zarbani Charmag on boshchiligidagi mo'g'ullarning Ugedey lashkari yetkazadi. Jaloliddin jangda og'ir jarohatlanadi, so'ngra u Qurdiston tog'lariga

Uzbekistan yashirinishga harakat qiladi u o'sha yerda o'ldiriladi. Jaloliddin siymosi afsonaga aylanadi, unga yozuvchi Vasiliy Yanning "Mardlik qanotlarida" ertak-qissasi va boshqa asarlar bag'ishlangan.

Jaloliddin Manguberdi "milliy qahramon" lardan biri. 1999 yili mamlakatimizda Jaloliddin tavalludining 800 yilligi keng nishonlangan. O'zbekistonda unga atab bir nechta haykallar o'rnatilgan, Xorazm viloyatida Jaloliddin Manguberdiga bag'ishlangan memorial majmua qurilgan.

1999 yil Jaloliddinning 800-yillik yubileyiga bag'ishlangan 25 so'mlik yubiley tangalar muomalaga kiritilgan.

2000 yilning 30 avgust kuni "Jaloliddin Manguberdi" ordeni ta'sis etilgan. Bu orden bilan mamlakat mustaqilligini, Vatan sarhadlarini, ona yurt tuprog'ini himoya qilishda hamda uni ko'z qorachig'iday asrashda yuksak harbiy mahorat, qahramonlik va jasorat namunalarini ko'rsatgan, davlatning mudofaa qudratini mustahkamlashga ulkan hissa qo'shgan qo'mondonlik tarkibiga kiruvchi harbiy xizmatchilar mukofotlanadilar. 2003 yilning 22 avgust kuni ushbu orden bilan Xorazm viloyati mukofotlangan.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki Jaloliddin Manguberdi, shuningdek, Turkmanistonda ham hurmat qozongan bo'lib, uning mo'g'ullarga qarshi jasorati bugungi kunda ham tarannum etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Omonov, A. O. O., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA

FRIGIYA PODSHOLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).

2. Turg'Unboyeva, M., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA

"O'TTIZ YILLIK URUSH" NING AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).

3. Ashirova, N. X. Q., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA QADIMGI HINDISTON MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).
4. Yoriqulov, A. S. O. G. L., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA HIND SIVILIZATSIYASI O'RNI. Scientific progress, 1(5).
5. Rahimberdiyev, A. E. O. G. L., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA ELAM AHAMIYATI. Scientific progress, 1(5).
DAVLATCHILIGINING O'RNI VA
6. Nomozov, M. M. O., & Haydarov, S. A. (2021). RESPUBLIKASIDA progress, 1(5). TA'LIM SOHASIDAGI OZBEKISTON ISLOHOTLAR. Scientific
7. Fayziyeva, Y. I. Q., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA
SURIYA VA FINIKIYA PODSHOLIGI O'RGANILISHI. Scientific progress, 1(5).
8. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
9. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O'RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG'UNLIGI.
10. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
11. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
12. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
13. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

MIRZO ULUG‘BEK DAVLAT ARBOBI VA BUYUK OLIM SIFATIDA

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Janibekova Yulduzxon, Bahtiyorova Marjona

O‘ktamboeva Malohat

Andijon davlat pedagogika instituti

Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo‘nalishi 1-bosqich talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqola Mirzo Ulug‘bekning hayoti, ilmiy va siyosiy faoliyati haqida hikoya qiladi. Unda Ulug‘bekning adolatli boshqaruvi, Samarqand rasadxonasi va “Zij-i Ko‘ragoniy” asari orqali ilm-fanga qo‘shgan hissasi, shuningdek, madaniyat va ta’lim rivojiga ta’siri yoritilgan. Uning astronomiya va matematika sohasidagi ishlari, shogirdlari bilan hamkorligi va merosi keng tahlil etilgan.

Annotation: This article examines the life, scientific achievements, and political legacy of Mirzo Ulug‘bek. It discusses his just governance, the foundation of the Samarkand Observatory, and his pivotal work, “Zij-i Kouragani”. Additionally, the article highlights his contributions to culture and education, his innovative advancements in astronomy and mathematics, his collaboration with prominent disciples, and the lasting impact of his scholarly legacy.

Аннотация: В статье рассматриваются жизнь, научные достижения и политическое наследие Мирзо Улугбека. Описывается его справедливое управление, создание Самаркандской обсерватории и значительный труд «Зидж-и Курагони». Также подчёркиваются его вклад в культуру и образование, новаторские достижения в астрономии и математике, сотрудничество с выдающимися учениками и долговременное влияние его научного наследия.

Kalit so'zlar: Mirzo Ulug‘bek, Samarqand rasadxonasi, Zij-i Ko‘ragoniy, Ulug‘bek madrasasi, Temuriylar sulolasi, Ilmiy yutuqlar, Astronomiya, Matematika, Siyosiy islohotlar, Abdullatif isyoni.

Keywords: Mirzo Ulugbek, Samarkand Observatory, "Zij-i Koragoni," Ulugbek Madrasah, Timurid Dynasty, scientific achievements, astronomy, mathematics, political reforms, Abdullatif rebellion.

Ключевые слова: Мирзо Улугбек, Самаркандская обсерватория, «Зидж-и Корагони», Медресе Улугбека, династия Тимуридов, научные достижения, астрономия, математика, политические реформы, восстание Абдуллатифа.

Mirzo Ulug‘bekning hayoti va yoshlik yillari. Mirzo Ulug‘bekning hayoti haqida gapirganda, uning shaxsiyati va ta’lim tarbiyasi butun Movarounnahr uchun ulkan ahamiyat kasb etganini unutmaslik kerak. Mirzo Ulug‘bek, to‘liq nomi bilan Muhammad Tarag‘ay ibn Shohrux, 1394-yil 22-mart kuni, Temuriylar sulolasining kuchli va ta’sirli davrida, Amir Temurning nabirasi sifatida dunyoga keldi. Uning otasi Shohrux Mirzo Samarqanddan Hirotgacha bo‘lgan hududlarni boshqargan yirik davlat arbobi edi, onasi Gavharshodbegim esa o‘zining saxiyliги va donoligi bilan mashhur bo‘lgan ayol edi. Shunday qilib, Ulug‘bek tengsiz madaniy va siyosiy muhitda tarbiyalangan.

Yoshligidan bilimga bo‘lgan ishtiyoqi kuchli bo‘lgan Ulug‘bek Amir Temurning qarorgohida tarbiyalanib, o‘z davrining eng yetuk ustozі – Qozizoda Rumi y kabi olimlardan ta’lim oldi. Amir Temur o‘z nabiralarini faqat harbiy san’atga emas, balki ilm-fanga ham e’tibor qaratishga undagan. Yosh Mirzo Ulug‘bek bobosi bilan birgalikda Hindiston, Iroq, Eron va boshqa yurtlarga qilingan harbiy yurishlarda ishtirok etgan. Bu sayohatlar Ulug‘bekni Sharqning boy madaniyati bilan yaqindan tanishtirib, ilm-fanga qiziqishini yanada oshirdi.

Amir Temur 1405-yilda vafot etgach, temuriylar davlati ichki siyosiy ziddiyatlarga duch keldi. Shohrux Mirzo o‘z otasining izidan borib, davlatni qayta tiklashga muvaffaq bo‘ldi. Samarqand va Movarounnahrning hokimi etib tayinlangan Mirzo Ulug‘bek 15 yoshida davlat boshqaruvi bilan shug‘ullanishga majbur bo‘ldi.

Yoshligiga qaramay, Ulug‘bek o‘z hududini nafaqat siyosiy, balki iqtisodiy va madaniy jihatdan rivojlantirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirdi. Bu jarayonda u otasi Shohrux Mirzodan katta yordam oldi.

Ulug‘bekning yoshlik davrida qiziqishlari faqat davlat boshqaruvi bilan cheklanmagan. U matematika, astronomiya, falsafa kabi fanlarga chuqur kirib bordi. Yoshligida u ko‘plab mashhur ulamolar bilan suhbatlar o‘tkazib, ulardan bilim olishga intilgan. Ayniqsa, Samarqanddagi ilmiy muhit Ulug‘bek uchun katta ahamiyatga ega edi. Ushbu davrda u nafaqat o‘zining ta’lim darajasini oshirdi, balki Samarqandni butun musulmon olamining ilmiy markaziga aylantirish maqsadini ham ko‘zda tutdi.

Mirzo Ulug‘bekning hayoti faqat siyosiy va ilmiy yutuqlar bilan emas, balki uning oila a‘zolari bilan bo‘lgan murakkab munosabatlar bilan ham ajralib turadi. Onasi Gavharshodbegimning himoyasi va otasi Shohruxning ko‘magi orqali u Samarqand va Movarounnahrda barqarorlikni ta‘minlashga muvaffaq bo‘ldi. Yoshligidagi ko‘plab safarlar va tajribalar uni buyuk siyosatchi va olim bo‘lib yetishishiga asos soldi. Ulug‘bekning yoshlik yillari ilm-fan va siyosiy mahoratga asos solgan muhim davr hisoblanadi. Ushbu yillarda u mustahkam bilim poydevorini yaratib, o‘z hayoti davomida yuksak cho‘qqilarga erishishga tayyorlanib bordi.

Ulug‘bekning davlat boshqaruvidagi islohotlari. Mirzo Ulug‘bek nafaqat olim, balki kuchli va adolatli hukmdor sifatida ham tarixda alohida o‘rin egallaydi. Uning boshqaruv davri temuriylar sulolasining nisbatan barqarorlik davriga to‘g‘ri keladi. Ulug‘bek Samarqand va Movarounnahrning hokimi sifatida o‘z hududida iqtisodiy, madaniy va siyosiy rivojlanishni ta‘minlashga katta e‘tibor qaratgan.

Adolat Ulug‘bek boshqaruvining asosiy tamoyillaridan biri edi. U mamlakatdagi barcha ijtimoiy guruhlarining manfaatlarini inobatga olib, qonunlarning adolatli qo‘llanilishini ta‘minlashga harakat qildi. Uning hukmronligi davrida qishloq xo‘jaligi rivojlanib, aholi turmush darajasi sezilarli darajada oshdi. Samarqand nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va ilmiy markaz sifatida ham yuksaldi.

Islom dini va madaniyat. Ulug‘bek siyosatining muhim qismi edi. U islomni o‘rganib, uning asosiy qadriyatlarini davlat boshqaruvida qo‘lladi. Shu bilan birga, u

din va ilm-fan o‘rtasida muvozanat saqlashga harakat qildi. Samarqanddagi Ulug‘bek madrasasi bunga yorqin misol bo‘la oladi. Bu madrasa faqat diniy bilimlarni emas, balki matematika, astronomiya, va falsafa kabi fanlarni ham o‘rgatgan ilmiy markaz edi.

Ichki siyosiy kurashlar Ulug‘bekning boshqaruv davrining eng murakkab tomonlaridan biri edi. Ba’zi zodagonlar va diniy ulamolar uning islohotlariga qarshilik ko‘rsatishdi. Ayniqsa, o‘g‘li Abdullatifning siyosiy ambitsiyalari va otasiga qarshi isyon ko‘tarishi Ulug‘bek uchun katta fojia bo‘ldi. Biroq, bu qarshiliklar Ulug‘bekni o‘z yo‘lidan qaytara olmadi. U o‘z maqsadlariga sodiq qolib, mamlakatni rivojlantirish uchun jonbozlik ko‘rsatdi.

Ulug‘bekning davlat boshqaruvidagi muvaffaqiyati uning ilm-fan sohasidagi muvaffaqiyatlari bilan uyg‘unlashgan. Bu uyg‘unlik uni nafaqat o‘z zamonasi, balki keyingi avlodlar uchun ham buyuk shaxsga aylantirdi. Ulug‘bek va ilm-fan: Yulduzlar olamining dahosi Mirzo Ulug‘bekning ilmiy faoliyati uni zamonamizning buyuk olimlari qatoriga qo‘shdi. Ayniqsa, uning astronomiya va matematika sohasidagi yutuqlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Ulug‘bekning ilmiy qarashlari va metodlari o‘sha davr uchun noyob bo‘lib, ilmiy kuzatuvlarning yuqori aniqligini ta’minlagan. Samarqand rasadxonasi: Ilmiy markazning rivoji. 1424–1429-yillar oralig‘ida Samarqandda qurilgan rasadxona Ulug‘bekning ilmiy faoliyatining eng yirik yodgorligidir. Bu inshoot uch qavatdan iborat bo‘lib, zamonasining ilg‘or texnologiyalari bilan jihozlangan edi. Rasadxonaning asosiy asbobi ulkan sekstant bo‘lib, u osmon jismlarining joylashuvi va harakatini aniqlash uchun mo‘ljallangan edi. Sekstant yordamida amalga oshirilgan kuzatuvlar juda aniq bo‘lib, ularni bugungi zamonaviy texnologiyalar bilan ham taqqoslash mumkin. Rasadxona faqat kuzatuv markazi bo‘lmay, olimlar uchun ilmiy muhokamalar va tadqiqotlarni o‘tkazish maydoniga aylangan edi. Ulug‘bek bu joyni ilmiy hamkorlik markazi sifatida tashkil etdi, bu yerda Sharqning turli mamlakatlaridan kelgan olimlar birgalikda ishlashgan.

“Zij-i Ko‘ragoniy” – Asr asari. Ulug‘bekning asosiy ilmiy merosi “Zij-i Ko‘ragoniy” asari hisoblanadi. Ushbu asarda 1018 ta yulduzning joylashuvi va

koordinatalari aniq belgilangan. Ulug‘bek o‘z kuzatuvlarida o‘sha davrning eng ilg‘or usullaridan foydalangan. “Zij” nafaqat Sharqda, balki Yevropa astronomlari orasida ham yuqori baholangan. Bu asar Kopernik, Tyaxo Braxe va Kepler kabi yevropalik olimlarga katta ta’sir ko‘rsatgan. “Zij-i Ko‘ragoniy”ning boshqa jihati shundaki, u nafaqat astronomiya, balki matematika va trigonometriya ma’lumotlarini ham o‘z ichiga oladi. Bu asar o‘z davri uchun zamonaviy ilmiy ma’lumotlar manbai bo‘lib xizmat qilgan va yuzlab yillar davomida o‘z ahamiyatini saqlab qolgan.

Trigonometriya va matematikaga qo‘shgan hissasi. Ulug‘bekning matematikadagi ishlari asosan trigonometriyaga tegishli. U sinus va tangens funksiyalarining qiymatlarini juda yuqori aniqlikda hisoblab chiqdi. Uning bu ishlari nafaqat astronomiyada, balki muhandislik va boshqa sohalarda ham qo‘llanilgan. Ulug‘bekning matematik yondashuvi boshqa olimlardan farq qiladi. U kuzatuv natijalariga asoslanib nazariy va amaliy matematikani uyg‘unlashtirishga harakat qilgan. Shu bilan birga, uning ishlari ilmiy metodologiya va aniqlik bo‘yicha mislsiz hisoblangan.

Mirzo Ulug‘bek Samarqandda 1417–1420-yillarda qurilgan mashhur madrasani tashkil qildi. Bu madrasa o‘z davrida nafaqat Movarounnahr, balki butun Sharq olamidagi eng nufuzli ta’lim maskanlaridan biri edi. Madrasada nafaqat diniy ilmlar, balki matematika, astronomiya, tibbiyot va falsafa kabi dunyoviy fanlar ham o‘rgatilgan. Ulug‘bek madrasasi ilm-fanni rivojlantirish uchun mo‘ljallangan bo‘lsa-da, u o‘zida Sharq madaniyatining an‘analari va zamonaviy ta’lim yondashuvlarini uyg‘unlashtirgan. Madrasaning devorlaridagi yozuvlar ham ilm-fanga bo‘lgan hurmatni aks ettiradi.

Shogirtlari. Ulug‘bek o‘zining ilmiy faoliyatida ko‘plab mashhur shogirdlarni tarbiyaladi. Ular orasida Al-Koshiy, Qozizoda Rumiy kabi buyuk olimlar bor edi. Ushbu shogirdlar Ulug‘bekning ilmiy merosini davom ettirib, uning asarlarini yanada kengroq tarqatganlar. Ulug‘bekning shogirdlari bilan munosabati ilmiy hamkorlikning o‘rnak namunasidir. U ilm-fanning rivojlanishi uchun muloqot va tajriba almashishning muhimligini yaxshi anglagan.

Ulug‘bekning o‘limi va tarixiy merosi. 1449-yilda Ulug‘bek o‘g‘li Abdullatifning isyoni natijasida qatl etildi. Ushbu fojia nafaqat temuriylar sulolasi uchun, balki butun ilm-fan olami uchun katta yo‘qotish bo‘ldi. Biroq, Ulug‘bekning merosi, uning ilmiy ishlari va qurilishlari bugungi kunga qadar saqlanib kelmoqda. Samarqand rasadxonasi va madrasasi uning ilmiy yutuqlari va madaniy ta’sirining yorqin yodgorligidir. Ulug‘bekning ilm-fanga bo‘lgan muhabbati va mehnati tufayli Movarounnahr dunyo ilm-fan markazlaridan biriga aylangan. Ulug‘bekning o‘limidan keyingi davrda ham uning asarlari Sharq va G‘arb olimlari orasida foydalanilgan. Bu asarlar insoniyat tafakkuri va ilmiy rivojlanishga ulkan hissa qo‘shdi.

Xulosa: Mirzo Ulug‘bek, Timuridlar sulolasining mashhur hukmdori va olimi, o‘z davrining ilm-fan va siyosatiga katta ta’sir ko‘rsatgan shaxsdir. Uning Samarqandda qurilgan rasadxonasi va "Zij-i Ko‘ragoniy" asari astronomiya va matematikada inqilobiy yutuqlarni amalga oshirdi. Ulug‘bekning madrasasi ilmiy markaz sifatida Sharqda ilm-fan va ta’limning rivojlanishiga katta hissa qo‘shdi. Biroq, siyosiy islohotlar va ichki qarama-qarshiliklar, jumladan, Abdullatif isyoni, uning hayotini yakunladi. Shunga qaramay, uning ilmiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Baron, L. Mirzo Ulug‘bek. O‘zbekistondagi ilmiy faoliyati. Tashkent: Akademiya Nashriyoti. (1953).
2. Qosimov, N. Ulug‘bekning hayoti va ilmiy merosi. Tashkent: Fan. (1989).
3. Ruziev, S. Samarqand rasadxonasi va Ulug‘bek. Tashkent: O‘zbekiston Matbuoti. (2003).
4. Kudratov, Sh. Mirzo Ulug‘bekning ilmiy faoliyati va uning zamonaviy ilm-fanga qo‘shgan hissasi. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti. (2000).
5. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II.

AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.

6. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.
7. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
8. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
9. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
11. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.
12. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT
VOSITALARINING FAOLIYATI
ACTIVITY OF MASS MEDIA IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СМИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Jumabayeva Nargiza Saadatdin qizi

Kuzibayeva Farangiz Maksad qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi kechki ta’lim 101-
guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarining (OAV) mustaqillik yillarida rivojlanish jarayoni, huquqiy asoslari va jamiyatdagi o‘rni yoritilgan. OAVning erkinlik tamoyillari, uning davlat boshqaruvi va jamoatchilik nazoratini amalga oshirishdagi roli, shuningdek, texnologik rivojlanish bilan bog‘liq o‘zgarishlar tahlil qilingan. Shu bilan birga, sohadagi mavjud muammolar va istiqboldagi vazifalar ham ko‘rib chiqilgan. Maqola OAV faoliyatining demokratik jamiyat qurishdagi ahamiyatini ta’kidlab, kelajakda uning erkinligi va shaffofligini ta’minlash bo‘yicha takliflarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: Ommaviy axborot vositalari, Axborot erkinligi, Jurnalistika, Shaffoflik, Demokratik tamoyillar, Qonun ustuvorligi, Raqamlashtirish, Jamoatchilik nazorati, Texnologik rivojlanish, OAV.

Abstract: This article describes the process of development, legal bases and role of mass media in the Republic of Uzbekistan during the years of independence. The principles of media freedom, its role in the implementation of state management and public control, as well as changes related to technological development are analyzed. At the same time, the current problems in the field and future tasks were also considered. The article emphasizes the importance of media activity in building a

democratic society and includes suggestions for ensuring its freedom and transparency in the future.

Keywords: Mass media, Freedom of information, Journalism, Transparency, Democratic principles, Rule of law, Digitization, Public control, Technological development, Mass media.

Аннотация: В данной статье описывается процесс развития, правовые основы и роль средств массовой информации в Республике Узбекистан в годы независимости. Анализируются принципы свободы СМИ, ее роль в осуществлении государственного управления и общественного контроля, а также изменения, связанные с развитием технологий. При этом также были рассмотрены текущие проблемы в сфере и будущие задачи. В статье подчеркивается значение деятельности СМИ в построении демократического общества и содержатся предложения по обеспечению его свободы и прозрачности в будущем.

Ключевые слова: СМИ, Свобода информации, Журналистика, Прозрачность, Демократические принципы, Верховенство закона, Цифровизация, Общественный контроль, Технологическое развитие, СМИ.

Mustaqillik yillarida O‘zbekiston Respublikasi ommaviy axborot vositalari (OAV) faoliyatini takomillashtirish va demokratik tamoyillarga moslashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirdi. OAV nafaqat axborot yetkazuvchi, balki jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi va davlat boshqaruvida shaffoflikni ta’minlovchi muhim institut sifatida qaralmoqda. Davlat OAVdan mustaqil bo‘lgan tizimga o‘tish: Mustaqillikdan so‘ng davlat OAV ustidan to‘liq nazorat qiluvchi tizimdan erkin axborot maydoniga o‘tish jarayoni boshlandi. Bu bosqichda mustaqil telekanallar, gazeta va jurnallar faoliyat ko‘rsatishni boshladi. Internetning keng joriy qilinishi natijasida onlayn OAV va ijtimoiy tarmoqlar jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biriga aylandi. Bugungi kunda mamlakatda yuzlab onlayn axborot resurslari faoliyat ko‘rsatmoqda. OAV faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy asoslar O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

67-moddasida “Ommaviy axborot vositalari erkin va qonun doirasida faoliyat yuritadi” deb belgilangan. Ushbu asosiy tamoyil mamlakatda OAV faoliyatini rivojlantirish uchun huquqiy zamin yaratdi. Keyingi yillarda qator qonunlar qabul qilindi, jumladan: “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”gi qonun (1997-yil): Ushbu qonun OAVning huquqiy maqomi, faoliyat tamoyillari va cheklovlarini belgilaydi. “Axborot erkinligi kafolatlari va himoyasi to‘g‘risida”gi qonun (2002-yil): Bu qonun fuqarolarning axborot olish huquqini kafolatlaydi va davlat organlarining shaffofligini ta’minlaydi. “Jurnalistlik faoliyatini himoya qilish to‘g‘risida”gi qonun (1997-yil): Jurnalistlarning kasbiy faoliyati davomida huquq va erkinliklarini himoya qilish mexanizmlarini belgilaydi. O‘zbekiston "Elektron hukumat" tizimini rivojlantirish bilan birga OAV sohasida ham raqamli texnologiyalarni keng joriy etmoqda. Bu jarayon jurnalistikani tezkor, qulay va keng ommaga moslashtirdi. OAV jamiyat va davlat o‘rtasidagi axborot almashuvining asosiy vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Bu orqali fuqarolar davlat boshqaruvi, iqtisodiy va ijtimoiy sohadagi yangiliklar haqida xabardor bo‘ladilar.[1],[2],[3]

O‘zbekiston Respublikasining raqamli transformatsiyasi davlat boshqaruvining samaradorligini oshirish, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda yangiliklarni joriy etish, shuningdek, mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini kuchaytirish maqsadida amalga oshirilayotgan muhim islohotlardan biridir. Raqamlashtirishning asosiy maqsadi-axborot texnologiyalarini keng joriy etish, fuqarolarga sifatli xizmatlar taqdim etish va davlat boshqaruvini shaffof qilishdir. Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarini rivojlantirishda O‘zbekiston hukumati bir qator muhim qonunlarni qabul qilgan. 2018-yilda qabul qilingan “Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish to‘g‘risida”gi Prezident Farmoni mamlakatda raqamli iqtisodiyot va raqamlashtirish jarayonining boshlanishiga turtki bo‘ldi. Ushbu farmon asosida davlat boshqaruvining barcha sohalarini raqamlashtirish, raqamli texnologiyalarni ta’lim, tibbiyot, sog‘liqni saqlash, ishbilarmonlik va boshqa sohalarga keng joriy etish nazarda tutilgan. Shuningdek, 2019-yilda qabul qilingan “Elektron hukumat to‘g‘risida”gi qonun O‘zbekistonda davlat xizmatlarini elektron shaklga o‘tkazish va axborot almashishning yangi mexanizmlarini ishlab chiqishga yo‘naltirilgan. Ushbu

qonun raqamli platformalarni yaratish va rivojlantirish, davlat organlari bilan fuqarolar va biznes sub’ektlarining o‘zaro munosabatlarini soddalashtirishga xizmat qiladi. Raqamlashtirishning asosiy yo‘nalishlari:

1. Elektron hukumat tizimi:

O‘zbekiston hukumati davlat xizmatlarini raqamlashtirishga katta e’tibor bermocda. "Elektron hukumat" tizimi yordamida fuqarolar turli xizmatlarni masofadan, tez va qulay olish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Bu orqali davlat organlarining ish faoliyati shaffoflashib, korrupsiyaga qarshi samarali kurashish uchun sharoitlar yaratilmoqda.

2. Axborot texnologiyalarining joriy etilishi:

Raqamlashtirish jarayonida O‘zbekiston IT sohasiga katta sarmoya kiritmoqda. Kichik va o‘rta biznesni raqamli platformalarga o‘tkazish, smartfonlar va internet orqali xizmatlar ko‘rsatishni yo‘lga qo‘yish, shuningdek, texnologik infratuzilmani yaxshilash bo‘yicha bir qator tashabbuslar amalga oshirilmoqda.

3. Ta’lim va tibbiyotda raqamlashtirish:

Ta’lim tizimi raqamli platformalar yordamida masofaviy o‘qitishni yo‘lga qo‘ygan bo‘lsa, tibbiyotda esa telemeditsina, onlayn diagnostika, elektron retseptlar va tibbiy ma’lumotlar bazasini yaratish kabi yangiliklar kiritilmoqda. Bu sohalarda raqamli texnologiyalar o‘qituvchilar va bemorlarga yanada sifatli xizmatlar taqdim etishga yordam bermocda.

4. Sanoat va iqtisodiyotda raqamli inqilob:

Raqamlashtirish sanoatni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, ma’lumotlarni tez va aniq tahlil qilish imkoniyatlarini yaratmoqda. Bu nafaqat iqtisodiy o‘sishga, balki yangi ish o‘rinlari yaratishga ham turtki bo‘lmoqda.

5. Raqamli madaniyat va axborot xavfsizligi:

Raqamli dunyo taraqqiyoti bilan birga, axborot xavfsizligini ta’minlash ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston hukumati raqamli sohada xavfsizlikni ta’minlash, axborot tizimlarini himoya qilish, shuningdek, aholining raqamli madaniyatini rivojlantirishga katta e’tibor qaratmoqda. [6]

Raqamlashtirish jarayonining muhim qismi – axborot maydonini kengaytirishdir. O‘zbekiston mustaqillikdan so‘ng axborot erkinligini ta’minlashga qaratilgan ko‘plab islohotlarni amalga oshirdi. Bu jarayonda davlatning axborot siyosatini o‘zgartirish, OAVning erkin faoliyat ko‘rsatishini ta’minlash va Internetdagi axborot resurslarini mustahkamlash asosiy yo‘nalishlar bo‘lib xizmat qildi. O‘zbekistonning ko‘plab gazetalar va telekanallari o‘z faoliyatini raqamli platformalarga ko‘chirdi. Onlayn nashrlar, raqamli televideniye va ijtimoiy tarmoqlarda yangiliklar almashish jarayoni keskin o‘tdi. Ijtimoiy tarmoqlar O‘zbekiston aholisi orasida keng tarqaldi va jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu omil shuningdek, davlat organlarining faoliyatini yaxshilash va fuqarolar bilan aloqalarni o‘rnatishda ham katta ahamiyatga ega. O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyotini yanada rivojlantirish va axborot maydonini kengaytirishda bir qator muhim vazifalar mavjud. Avvalo, raqamli savodxonlikni oshirish, fuqarolarni va biznes sub’ektlarini raqamli xizmatlardan samarali foydalanishga o‘rgatish zarur. Bundan tashqari, raqamli infratuzilmani takomillashtirish, Internetga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, axborot xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha islohotlarni davom ettirish lozim.[4],[5]

Xulosa: O‘zbekiston Respublikasida OAV faoliyati mustaqillik yillarida sezilarli rivojlandi. OAV jamiyat va davlat o‘rtasida ochiq muloqot platformasini yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Kelgusida ushbu sohaga oid islohotlarni davom ettirish va xalqaro tajribadan foydalanish orqali mamlakatda erkin va shaffof axborot maydonini shakllantirish mumkin bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasida raqamlashtirish va axborot maydonining kengayishi davlat boshqaruvini yanada samarali va shaffof qilish, iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, shuningdek, fuqarolar va biznes uchun raqamli xizmatlar imkoniyatlarini yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Kelajakda bu jarayonlarni yanada takomillashtirish orqali O‘zbekiston raqamli iqtisodiyotning etakchi mamlakatlariga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi, 1992-yil.
2. “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”gi qonun. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1997-yil.
3. Karimov I.A. "O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li." Toshkent: O‘zbekiston, 1997-yil.
4. "O‘zbekistonda axborot erkinligi: tahlil va istiqbollar." Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi axborot vazirligi, 2015-yil.
5. “Internetda axborot almashish va raqamli jurnalistika.” Toshkent: Media akademiyasi, 2017-yil.
6. "O‘zbekistonda elektron media va raqamli iqtisodiyot." Toshkent: Innovatsion rivojlanish vazirligi, 2022-yil.
7. Jabborova S, Daminjonova S., Ismoilova G, Mamatqodirova M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
8. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
9. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o‘zbekistonda ma’naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
10. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o‘rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
11. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

YANGI O‘ZBEKISTON – DUNYO NIGOHIDA
NEW UZBEKISTAN - IN THE VIEW OF THE WORLD
НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН – ВЗГЛЯДОМ МИРА

Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna

“Ijtimoiy fanlar” kafedrasi o‘qituvchisi

Karamatov Hasan Abdulhoshim o‘g‘li

Qudratov Jo‘rabek Xolto‘ra o‘g‘li

“Ijtimoiy-gumanitar fanlar va san’at” fakulteti “Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” yo‘nalishi 4-bosqich 402-guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonning yangi davridagi o‘zgarishlarini va bu o‘zgarishlarning dunyo nigohidagi aks-sadosini tahlil qiladi. Shuningdek, Yangi Konstitutsiyaga kiritilgan o‘zgartirishlar xususida xalqimizning orzu-umidlari aks etganligini ko‘rishimiz mumkin. Bugungi kunda fuqarolarimiz o‘rtasida huquqiy ong va huquqiy madaniyatning shakllanganlik darajasi hamda Yangi Konstitutsiyamizning mazmun mohiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, Markaziy Osiyo, milliy an’analar, ta’lim tizimi, xalqaro hamkorlik.

Annotation: this article analyzes the changes of Uzbekistan in the new era and the echoes of these changes in the eyes of the world. We can also see that the amendments to the new Constitution reflect the aspirations of our people. Today, the level of formation of legal consciousness and legal culture among our citizens and the essence of the content of our new Constitution are considered.

Keywords: New Uzbekistan, Central Asia, national traditions, educational system, International Cooperation.

Аннотация: в данной статье анализируются изменения Узбекистана в новое время и отголоски этих изменений в мировоззрении. Мы также видим, что именно поправки к новой конституции отражают мечты и ожидания нашего народа. Сегодня было проведено обсуждение уровня формирования

правосознания и правовой культуры среди наших граждан, а также содержания нашей новой конституции.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, Центральная Азия, национальные традиции, система образования, международное сотрудничество.

O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligini e‘lon qilganiga o‘ttiz yildan oshdi. Bu davr ichida mamlakat ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma’naviy jihatlarida ulkan o‘zgarishlarni boshdan kechirdi. Ayniqsa, keyingi yillarda O‘zbekistonning xalqaro maydondagi obro‘-e‘tibori sezilarli darajada ortib, dunyo hamjamiyati e‘tiborini tortmoqda. Bu jarayonni ko‘pchilik “Yangi O‘zbekiston” tushunchasi bilan bog‘laydi. Yangi O‘zbekiston nafaqat mamlakat ichki islohotlarining natijasi, balki uning xalqaro siyosiy maydonda tutgan o‘rnining mustahkamlanishidir. “Yangi O‘zbekiston” atamasi davlat rahbari Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan ko‘tarilgan va keng jamoatchilik tomonidan qo‘llab-quvvatlangan konseptual yondashuvdir. Bu tushuncha mamlakatning barcha jabhalarini tubdan isloh qilish, ochiqlik va hamkorlik tamoyillariga asoslangan boshqaruv tizimini shakllantirish, shuningdek, fuqarolar farovonligini oshirishni o‘z ichiga oladi. Islohotlar jarayoni huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirish, xalq bilan muloqotni kuchaytirish, korrupsiyaga qarshi kurashish va iqtisodiyotni liberallashtirish kabi maqsadlarni o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan beri ko‘plab o‘zgarishlar va yangilanishlar yuz berdi. Biroq, so‘nggi yillarda mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar yangi bosqichga chiqdi. “Yangi O‘zbekiston” atamasi mamlakatning ichki va tashqi siyosatidagi tub o‘zgarishlarni, jamiyatdagi yangilanishlarni va xalqaro maydonda o‘z o‘rnini topishga bo‘lgan intilishlarni ifodalaydi. Shuningdek, Yangi O‘zbekiston g‘oyasi milliy qadriyatlarni tiklash va ularni zamonaviy talablar bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan. Mamlakatning boy tarixi, madaniy merosi va an‘analari dunyo bilan integratsiyalashuvda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekistonning yangi davri, mamlakatning mustaqillikdan keyingi tarixida yangi bosqich hisoblanadi. Bu davrda amalga oshirilayotgan islohotlar va yangilanishlar, O‘zbekistonni nafaqat Markaziy Osiyo mintaqasida, balki butun

dunyo miqyosida ham yangi darajaga ko’tarmoqda. “Yangi O‘zbekiston” tushunchasi, mamlakatning ichki va tashqi siyosatidagi o‘zgarishlar, jamiyatdagi yangilanishlar va xalqaro maydonda o‘z o‘rnini topishga bo‘lgan intilishlarni ifodalaydi. O‘zbekistonning xalqaro hamjamiyatdagi o‘rni sezilarli darajada mustahkamlanmoqda. 2017-yilda davlat rahbari Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasidagi nutqi mamlakatning tashqi siyosatda yangi davrni boshlaganligini ko‘rsatdi. Xususan, Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va hamkorlikni mustahkamlash, mintaqaviy integratsiyani rivojlantirishga qaratilgan siyosat xalqaro miqyosda keng e’tirof etildi. Bundan tashqari, O‘zbekistonning iqtisodiy salohiyati xorijiy investorlarni jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ochiq va liberallashtirilgan iqtisodiyot siyosati tufayli ko‘plab xalqaro kompaniyalar mamlakatda o‘z loyihalarini amalga oshirmoqda. Xususan, energiya, transport, qishloq xo‘jaligi va turizm sohalarida bir qator yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Ko‘rishimiz mumkinki bugungi kunda mamlakatimizning dunyoda o‘z o‘rnini topish uchun qilayotgan islohatlari taxsinga loyiq. Inson huquqlari va erkinliklarini taminlash, ularning shaxsiy daxlsizligini davlat himoyasida ekanligi Yangi O‘zbekistonning asosidir. Asosiy qonunimiz bo‘lmish Konstitutsiyamizning 54- moddasida „Inson huquq va erkinliklarini ta’minlash davlatning oliy maqsadidir. Davlat inson hamda fuqaroning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquq va erkinliklarini taminlaydi”¹²⁷deya ta’kidlanishi insonlarning davlat himoyasida ekanligini taminlaydi. O‘zbekistonning boy tarixiy va madaniy merosi dunyo madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Yangi O‘zbekiston madaniyat va ma’rifat sohasida ham o‘zining yangi yuzini namoyish etmoqda. Milliy an’analar va zamonaviy san’atning uyg‘unligi, mamlakatning madaniy boyliklarini dunyoga tanitishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekistonning xalqaro tashabbuslari BMT, Yevropa Ittifoqi, Islom Hamkorlik Tashkiloti, SHHT kabi nufuzli tashkilotlar doirasida yuksak baholandi. Jumladan, Aral dengizini tiklash bo‘yicha qabul qilingan dasturlar, Markaziy Osiyo mintaqasidagi chegara muammolarini hal qilishga qaratilgan tashabbuslar va boshqa

¹²⁷ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Toshkent 2023

qator loyihalar global miqyosda qo‘llab-quvvatlandi. Ayni paytda, O‘zbekistonning Afg‘onistondagi tinchlik jarayoniga qo‘shayotgan hissasi ham xalqaro maydonda keng e’tirof etilmoqda. Toshkentda o‘tkazilgan Afg‘oniston bo‘yicha xalqaro konferensiyalar ushbu masalada O‘zbekistonni asosiy vositachilardan biri sifatida ko‘rsatmoqda. Bundan tashqari mamlakatda Raqamli texnologiyalarni joriy etish Yangi O‘zbekistonni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Elektron hukumat tizimi, elektron tijorat, sun’iy intellekt texnologiyalari va innovatsion startaplar rivojlanishi mamlakatni zamonaviy dunyo talablariga moslashtirishga xizmat qilmoqda. Bu yo‘nalishda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” dasturi amalga oshirilmoqda. Ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlar aholining turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan. Bu sohalarida olib borilayotgan islohotlar ham e’tiborga loyiqdir. Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy siyosati har bir fuqaroning farovonligini oshirishga yo‘naltirilgan. Xalqaro universitetlar filiallarining ochilishi, zamonaviy ta’lim dasturlarining joriy etilishi va yoshlarni qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ta’lim tizimida sifatli bilim berishga e’tibor qaratilmoqda, bu esa kelajak avlodning raqobatbardoshligini ta’minlaydi. Yoshlarni bilmini oshirish, ularning sifatli ta’lim olishi uchun yetarlicha shart sharoit yaratish kelajak uchun muhim poydevor bolib xizmat qiladi. Yangi O‘zbekistonning iqtisodiyotida katta o‘zgarishlar ro‘y bermoqda. Xususiy sektor va tadbirkorlik g‘oyalariga berilayotgan qo‘llab-quvvatlash bilan bir qatorda, hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakatni yanada ochiq va raqobatbardosh qilmoqda. Texnologiya va innovatsiya sohasida ham yangi loyihalar va startaplar paydo bo‘lib, ular dunyo bozorida o‘z o‘rnini topmoqda. Yangi O‘zbekistonning siyosiy hayotida kuzatilayotgan eng muhim o‘zgarishlar yana biri - bu demokratik islohotlar va fuqarolarning siyosiy faolligining oshishi. Parlament saylovlari, siyosiy partiyalar faoliyatining kengayishi va matbuot erkinligining ta'minlanishi mamlakatning demokratik rivojlanish yo‘lida qadam tashlashini ko‘rsatmoqda. Fuqarolarning huquq va erkinliklari kafolatlanmoqda, bu esa jamiyatda ochiq muloqot va fikr almashinuvini rag‘batlantirmoqda. Shuningdek mamlakat aholisini aqli salohiyatini va huquqiy ongini oshirish, ularning mamlakat

siyosatini anglagan holda ishtirok etishini taminlash demokratik davlatlarni asosi bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbekistonning yangilanish va taraqqiyot jarayonlari nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatning iqtisodiyot, madaniyat, siyosat va ijtimoiy hayotdagi o‘zgarishlari dunyo nigohida O‘zbekistonning yangi imijini shakllantirmoqda. O‘zbekistonning tashqi siyosatida hamkorlik va ochiq muloqot asosiy o‘rin tutadi. Mamlakat xalqaro maydonda o‘zining tinchlikparvar va barqarorlik tarafdori sifatida imijini mustahkamlamoqda. Yangi O‘zbekistonning siyosiy barqarorligi va xalqaro maydondagi faolligi ham e’tiborga loyiq. Mamlakat mintaqaviy va global masalalarda muhim rol o‘ynay boshladi. Xalqaro hamkorlik va savdo aloqalarining kengayishi, shuningdek, mintaqaviy xavfsizlik va tinchlikni ta’minlashdagi ishtiroki O‘zbekistonning dunyo sahnasidagi obro‘sinini oshirmoqda. Yangi O‘zbekistonning dunyo nigohidagi mavqei va obro‘si, mamlakatning ichki va tashqi siyosatdagi o‘zgarishlari bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbekistonning kelajagi yorqin va umidvarlik bilan to‘la, chunki u o‘zining boy tarixi va madaniyatini asrab-avaylab, zamonaviy dunyo bilan integratsiyalashuv yo‘lida davom etmoqda. O‘zbekistonning yangi sahifalari, dunyo nigohida porlayotgan yulduz sifatida, uning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga guvoh bo‘lishga taklif etadi. Yangi O‘zbekistonning dunyo nigohidagi o‘rni kundan-kunga ortib bormoqda. Islohotlar, xalqaro tashabbuslar, iqtisodiy o‘sish va madaniy integratsiya mamlakatni global hamjamiyatning ajralmas qismiga aylantirishga xizmat qilmoqda. Yangi O‘zbekiston g‘oyasi nafaqat mamlakat fuqarolari, balki butun dunyo uchun ham kelajak umidlarini uyg‘otmoqda. Shu bois, xalqaro maydondagi ushbu ijobiy o‘zgarishlarni saqlab qolish va yanada rivojlantirish barcha uchun dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Yangi O‘zbekistonning dunyo nigohidagi mavqei, mamlakatning ichki va tashqi siyosatidagi islohatlar, shuningdek, madaniy va tarixiy merosga bolgan ehtirom bilan belgilanadi. Bu o‘zgarishlar O‘zbekistonning nafaqat Markaziy Osiyoda, balki butun dunyoda ham yangi va zamonaviy mamlakat sifatida tanitishga yordam bermoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Toshkent 2023
2. Ijtimoiy davlat - inson huquq va manfaatlari ko‘zgusi | “Adolat” SDP
3. <https://bestpublication.org/index.php/sit/article/view/8032>
4. <https://uzlidep.uz/uz/news-of-party/14326>
5. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
6. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
7. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o‘zbekistonda ma’naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
8. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o‘rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
9. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

YANGI O‘ZBEKISTON – DUNYO NIGOHIDA
NEW UZBEKISTAN - IN THE VIEW OF THE WORLD
НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН – ВЗГЛЯДОМ МИРА

Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna

“Ijtimoiy fanlar” kafedrasi o‘qituvchisi

Qudratov Jo‘rabek Xolto‘ra o‘g‘li

Karamatov Hasan Abdulhoshim o‘g‘li

“Ijtimoiy-gumanitar fanlar va san’at” fakulteti “Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” yo‘nalishi 4-bosqich 402-guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonning yangi davridagi o‘zgarishlarini va bu o‘zgarishlarning dunyo nigohidagi aks-sadosini tahlil qiladi. Shuningdek, Yangi Konstitutsiyaga kiritilgan o‘zgartirishlar xususida xalqimizning orzu-umidlari aks etganligini ko‘rishimiz mumkin. Bugungi kunda fuqarolarimiz o‘rtasida huquqiy ong va huquqiy madaniyatning shakllanganlik darajasi hamda Yangi Konstitutsiyamizning mazmun mohiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, Markaziy Osiyo, milliy an’analar, ta’lim tizimi, xalqaro hamkorlik.

Annotation: this article analyzes the changes of Uzbekistan in the new era and the echoes of these changes in the eyes of the world. We can also see that the amendments to the new Constitution reflect the aspirations of our people. Today, the level of formation of legal consciousness and legal culture among our citizens and the essence of the content of our new Constitution are considered.

Keywords: New Uzbekistan, Central Asia, national traditions, educational system, International Cooperation.

Аннотация: в данной статье анализируются изменения Узбекистана в новое время и отголоски этих изменений в мировоззрении. Мы также видим, что именно поправки к новой конституции отражают мечты и ожидания нашего народа. Сегодня было проведено обсуждение уровня формирования

правосознания и правовой культуры среди наших граждан, а также содержания нашей новой конституции.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, Центральная Азия, национальные традиции, система образования, международное сотрудничество.

O‘zbekiston Respublikasi o‘z mustaqilligini e‘lon qilganiga o‘ttiz yildan oshdi. Bu davr ichida mamlakat ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma’naviy jihatlarida ulkan o‘zgarishlarni boshdan kechirdi. Ayniqsa, keyingi yillarda O‘zbekistonning xalqaro maydondagi obro‘-e‘tibori sezilarli darajada ortib, dunyo hamjamiyati e‘tiborini tortmoqda. Bu jarayonni ko‘pchilik “Yangi O‘zbekiston” tushunchasi bilan bog‘laydi. Yangi O‘zbekiston nafaqat mamlakat ichki islohotlarining natijasi, balki uning xalqaro siyosiy maydonda tutgan o‘rnining mustahkamlanishidir. “Yangi O‘zbekiston” atamasi davlat rahbari Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan ko‘tarilgan va keng jamoatchilik tomonidan qo‘llab-quvvatlangan konseptual yondashuvdir. Bu tushuncha mamlakatning barcha jabhalarini tubdan isloh qilish, ochiqlik va hamkorlik tamoyillariga asoslangan boshqaruv tizimini shakllantirish, shuningdek, fuqarolar farovonligini oshirishni o‘z ichiga oladi. Islohotlar jarayoni huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirish, xalq bilan muloqotni kuchaytirish, korrupsiyaga qarshi kurashish va iqtisodiyotni liberallashtirish kabi maqsadlarni o‘z ichiga oladi. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan beri ko‘plab o‘zgarishlar va yangilanishlar yuz berdi. Biroq, so‘nggi yillarda mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar yangi bosqichga chiqdi. “Yangi O‘zbekiston” atamasi mamlakatning ichki va tashqi siyosatidagi tub o‘zgarishlarni, jamiyatdagi yangilanishlarni va xalqaro maydonda o‘z o‘rnini topishga bo‘lgan intilishlarni ifodalaydi. Shuningdek, Yangi O‘zbekiston g‘oyasi milliy qadriyatlarni tiklash va ularni zamonaviy talablar bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan. Mamlakatning boy tarixi, madaniy merosi va an‘analari dunyo bilan integratsiyalashuvda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekistonning yangi davri, mamlakatning mustaqillikdan keyingi tarixida yangi bosqich hisoblanadi. Bu davrda amalga oshirilayotgan islohotlar va yangilanishlar, O‘zbekistonni nafaqat Markaziy Osiyo mintaqasida, balki butun

dunyo miqyosida ham yangi darajaga ko’tarmoqda. “Yangi O‘zbekiston” tushunchasi, mamlakatning ichki va tashqi siyosatidagi o‘zgarishlar, jamiyatdagi yangilanishlar va xalqaro maydonda o‘z o‘rnini topishga bo‘lgan intilishlarni ifodalaydi. O‘zbekistonning xalqaro hamjamiyatdagi o‘rni sezilarli darajada mustahkamlanmoqda. 2017-yilda davlat rahbari Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasidagi nutqi mamlakatning tashqi siyosatda yangi davrni boshlaganligini ko‘rsatdi. Xususan, Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va hamkorlikni mustahkamlash, mintaqaviy integratsiyani rivojlantirishga qaratilgan siyosat xalqaro miqyosda keng e’tirof etildi. Bundan tashqari, O‘zbekistonning iqtisodiy salohiyati xorijiy investorlarni jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ochiq va liberallashtirilgan iqtisodiyot siyosati tufayli ko‘plab xalqaro kompaniyalar mamlakatda o‘z loyihalarini amalga oshirmoqda. Xususan, energiya, transport, qishloq xo‘jaligi va turizm sohalarida bir qator yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilmoqda. Ko‘rishimiz mumkinki bugungi kunda mamlakatimizning dunyoda o‘z o‘rnini topish uchun qilayotgan islohatlari taxsinga loyiq. Inson huquqlari va erkinliklarini taminlash, ularning shaxsiy daxlsizligini davlat himoyasida ekanligi Yangi O‘zbekistonning asosidir. Asosiy qonunimiz bo‘lmish Konstitutsiyamizning 54- moddasida „Inson huquq va erkinliklarini ta’minlash davlatning oliy maqsadidir. Davlat inson hamda fuqaroning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquq va erkinliklarini taminlaydi”¹²⁸deya ta’kidlanishi insonlarning davlat himoyasida ekanligini taminlaydi. O‘zbekistonning boy tarixiy va madaniy merosi dunyo madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Yangi O‘zbekiston madaniyat va ma’rifat sohasida ham o‘zining yangi yuzini namoyish etmoqda. Milliy an’analar va zamonaviy san’atning uyg‘unligi, mamlakatning madaniy boyliklarini dunyoga tanitishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekistonning xalqaro tashabbuslari BMT, Yevropa Ittifoqi, Islom Hamkorlik Tashkiloti, SHHT kabi nufuzli tashkilotlar doirasida yuksak baholandi. Jumladan, Aral dengizini tiklash bo‘yicha qabul qilingan dasturlar, Markaziy Osiyo mintaqasidagi chegara muammolarini hal qilishga qaratilgan tashabbuslar va boshqa

¹²⁸ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Toshkent 2023

qator loyihalar global miqyosda qo‘llab-quvvatlandi. Ayni paytda, O‘zbekistonning Afg‘onistondagi tinchlik jarayoniga qo‘shayotgan hissasi ham xalqaro maydonda keng e‘tirof etilmoqda. Toshkentda o‘tkazilgan Afg‘oniston bo‘yicha xalqaro konferensiyalar ushbu masalada O‘zbekistonni asosiy vositachilardan biri sifatida ko‘rsatmoqda. Bundan tashqari mamlakatda Raqamli texnologiyalarni joriy etish Yangi O‘zbekistonni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Elektron hukumat tizimi, elektron tijorat, sun‘iy intellekt texnologiyalari va innovatsion startaplar rivojlanishi mamlakatni zamonaviy dunyo talablariga moslashtirishga xizmat qilmoqda. Bu yo‘nalishda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” dasturi amalga oshirilmoqda. Ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlar aholining turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan. Bu sohalarida olib borilayotgan islohotlar ham e‘tiborga loyiqdir. Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy siyosati har bir fuqaroning farovonligini oshirishga yo‘naltirilgan. Xalqaro universitetlar filiallarining ochilishi, zamonaviy ta’lim dasturlarining joriy etilishi va yoshlarni qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ta’lim tizimida sifatli bilim berishga e‘tibor qaratilmoqda, bu esa kelajak avlodning raqobatbardoshligini ta‘minlaydi. Yoshlarni bilmini oshirish, ularning sifatli ta’lim olishi uchun yetarlicha shart sharoit yaratish kelajak uchun muhim poydevor bolib xizmat qiladi. Yangi O‘zbekistonning iqtisodiyotida katta o‘zgarishlar ro‘y bermoqda. Xususiy sektor va tadbirkorlik g‘oyalariga berilayotgan qo‘llab-quvvatlash bilan bir qatorda, hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar mamlakatni yanada ochiq va raqobatbardosh qilmoqda. Texnologiya va innovatsiya sohasida ham yangi loyihalar va startaplar paydo bo‘lib, ular dunyo bozorida o‘z o‘rnini topmoqda. Yangi O‘zbekistonning siyosiy hayotida kuzatilayotgan eng muhim o‘zgarishlar yana biri - bu demokratik islohotlar va fuqarolarning siyosiy faolligining oshishi. Parlament saylovlari, siyosiy partiyalar faoliyatining kengayishi va matbuot erkinligining ta‘minlanishi mamlakatning demokratik rivojlanish yo‘lida qadam tashlashini ko‘rsatmoqda. Fuqarolarning huquq va erkinliklari kafolatlanmoqda, bu esa jamiyatda ochiq muloqot va fikr almashinuvini rag‘batlantirmoqda. Shuningdek mamlakat aholisini aqli salohiyatini va huquqiy ongini oshirish, ularning mamlakat

siyosatini anglagan holda ishtirok etishini taminlash demokratik davlatlarni asosi bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbekistonning yangilanish va taraqqiyot jarayonlari nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatning iqtisodiyot, madaniyat, siyosat va ijtimoiy hayotdagi o‘zgarishlari dunyo nigohida O‘zbekistonning yangi imijini shakllantirmoqda. O‘zbekistonning tashqi siyosatida hamkorlik va ochiq muloqot asosiy o‘rin tutadi. Mamlakat xalqaro maydonda o‘zining tinchlikparvar va barqarorlik tarafdori sifatida imijini mustahkamlamoqda. Yangi O‘zbekistonning siyosiy barqarorligi va xalqaro maydondagi faolligi ham e’tiborga loyiq. Mamlakat mintaqaviy va global masalalarda muhim rol o‘ynay boshladi. Xalqaro hamkorlik va savdo aloqalarining kengayishi, shuningdek, mintaqaviy xavfsizlik va tinchlikni ta’minlashdagi ishtiroki O‘zbekistonning dunyo sahnasidagi obro‘sin oshirmoqda. Yangi O‘zbekistonning dunyo nigohidagi mavqei va obro‘si, mamlakatning ichki va tashqi siyosatdagi o‘zgarishlari bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbekistonning kelajagi yorqin va umidvarlik bilan to‘la, chunki u o‘zining boy tarixi va madaniyatini asrab-avaylab, zamonaviy dunyo bilan integratsiyalashuv yo‘lida davom etmoqda. O‘zbekistonning yangi sahifalari, dunyo nigohida porlayotgan yulduz sifatida, uning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga guvoh bo‘lishga taklif etadi. Yangi O‘zbekistonning dunyo nigohidagi o‘rni kundan-kunga ortib bormoqda. Islohotlar, xalqaro tashabbuslar, iqtisodiy o‘sish va madaniy integratsiya mamlakatni global hamjamiyatning ajralmas qismiga aylantirishga xizmat qilmoqda. Yangi O‘zbekiston g‘oyasi nafaqat mamlakat fuqarolari, balki butun dunyo uchun ham kelajak umidlarini uyg‘otmoqda. Shu bois, xalqaro maydondagi ushbu ijobiy o‘zgarishlarni saqlab qolish va yanada rivojlantirish barcha uchun dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Yangi O‘zbekistonning dunyo nigohidagi mavqei, mamlakatning ichki va tashqi siyosatidagi islohatlar, shuningdek, madaniy va tarixiy merosga bolgan ehtirom bilan belgilanadi. Bu o‘zgarishlar O‘zbekistonning nafaqat Markaziy Osiyoda, balki butun dunyoda ham yangi va zamonaviy mamlakat sifatida tanitishga yordam bermoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi Toshkent 2023
2. Ijtimoiy davlat - inson huquq va manfaatlari ko‘zgusi | “Adolat” SDP
3. <https://bestpublication.org/index.php/sit/article/view/8032>
4. <https://uzlidep.uz/uz/news-of-party/14326>
5. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta'lim, (6 (21)).
6. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
7. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o‘zbekistonda ma’naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta'lim, (5 (20)).
8. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o‘rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
9. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

**YANGI O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN MA’NAVIY
O‘ZGARISHLAR**
SPIRITUAL CHANGES UNDERWAY IN NEW UZBEKISTAN
ДУХОВНЫЕ ПЕРЕМЕНЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Atabayeva Nigora Maxmudjonovna

Andijon davlat pedagogika inisituti Ijdimoiy fanlar kafedrasi katta o‘qituvchisi

Karimova Nodiraxon Avazbek qizi

Anvarova Nafosatxon Odilbek qizi

Andijon davlat pedagogika insituti Kechki bo‘lim

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari

Annotatsiya: Maskur maqolada Yangi O‘zbekistonni bunyot etish yo‘lida ma’naviy sohada keng ko‘lamda amalga oshirilayotgan islohatlar, uning amaliy ahamiyati yoritilgan bo‘lib, ushbu sohada erishilayotgan natija va yutiqlar haqida batafsil yoritilgan. SHu jumladan mamlakatimiz qiyosida amalga oshirilishi rejalashtirilgan ma’naviy-ma’daniy islohatlar ahamiyati haqida fikr-mulohazalar, tafsia xulosalar berilgan

Abstract: This article in new the reformas implemented in the spiritual sphere in order to build Uzbekistan, their paractical importance and the results and explained in detail. Among other things, opinions, recommendations and conclusions were given about the importance of spiritual and cultural reforms planned to be implemented on the scale of our country

Аннтация: Это статья новая подробно освещены реформы, реализумы в духовнй сфере в целях строительства Узбекистана, их практическое значение, а также результаты и достижения, достигнутые в этой сфере. Среди прочего были даны мнения, рекомендации и выводы о важности духовных и культурных реформ, которые планируется реализивать в масштабах нашей страны.

Kalit so’zlar: Yangi O’zbekiston, islohatlar, tashabbus, ma’naviyat, qadriyat, ilm-fan, texnologiyalar, madaniy, milliy san’at, taraqqiyot, yoshlar.

Keywords: New Uzbekistan, reforms, initiative, spirituality, value, science, technologies, cultura, national art, development, youth.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, реформы, инициатива, духовность, ценности, наука, технологии, культура, национальное искусство, развитие, молодежь.

Bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko’lamdagi ma’naviy-marifiy islohotlar Yngi O’zbekistonda Uchinchi Rennesansni bunyot etishda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko’lamli ma’naviy-marifiy islohatlardan ko’zlangan asosiy maqsad bugungi murakkab va tahlikali zamonda yurtimizda tinchlik, xalqimizni farovonligini taminlash, yoshlarimizni milliy qadriyatlarimiz asosida vatanparvarlik, fidoilik va yaratuvchanlik ruxida tarbiyalashdir. Shiddat bilan rivijlanib kelayotgan davrda ilm-fan, texnika-texnologiya, madaniyat, ta’lim, ishlab chqarish, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy o’zgarishlar bilan bir qatorda ma’naviy-marifiy sohada olib borilayotgan islohatlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Iqtisodiy tana bo’lsa, ma’naviyat ruhidir. Yngi O’zbekistonni barpo etishdek ulug’ maqsadni amalga oshirishda shu ikki ustunga, ya’ni kuchli iqtisodiyot va milliy ma’naviyatimizga suyanamiz.

“Ma’naviyat, avvalo ajdodlarimizning boy merosidan oziqlanadi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanadi, insonlar orasidagi o’zaro ishonch va hurmatda namoyon bo’ladi. Ma’naviyat – bu xalq taqdiriga befarq emaslik, uning kelajagini birga qurish yo’lida jonbozlik ko’rsatishdir. Ma’naviyat har qanday davlat va jamiyatning mustahkam poydevori bo’la oladi. Bu poydevorning mustahkam bo’lishi davlatning mustahkam bo’lishiga kafolat beradi”¹²⁹

Ma’naviy hayotdagi tub sifat o’zgarishlar xalqimiz ma’naviy salohiyatini mamlakatimizning ertangi porloq istiqboli uchun, milliy o’zligimiz va qadriyatlarimizning tiklanishi uchun va qolaversa milliy ongi va g’ururi, uyg’oq

¹²⁹ Bekmurodov M, Begmatov A Milliy mentalitet va ma’naviyat. –T.:Adolat 2002

vatanparvar insonni tarbiyalash uchun qaratilgan. Har qanday xalqning, jamiyatning a’zolari ongida manaviy-madaniy saviya va salohiyatini yuksaltirish, ularning dunyoqarashi va tafakkurini o’stirish bugungi kunda mamakatimiz rivojida muhim muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Bu masala xususida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev quyidagilarni ta’kidladilar: «Jamiyatimizning manaviy asoslarini mustahkamlash, madaniyat sohalarini rivojlantirish, ilmiy-ijodiy tashkilotlar, muhtaram ziyolilarimiz faoliyatini qo’llab-quvvatlash ham biz uchun ustuvo yo’nalishlaridan biri bo’ladi. Biz qadimiy va boy tariximizni, ayniqsa, g’oyat og’ir sharoitda ilm-fan, inson erkinligi, xalq ozodligi, Vatanga, milliy qadriyatga mehr va sadoqat g’yalarini dadil ko’tarib chiqqan bobolarimiz faoliyatini chuqur o’rganishimiz lozim»¹³⁰

Barcha sohada bo’lganidek ma’naviy-marifiy ishlarda ham yechimni kutib turgan narsalar yoq emas. Misol uchu, ulkan o’zgarishlar, yangi jamiyatning nazariy asosini belgilab beradigon milliy g’oyani shakillantirish birinchi galdagi vazifa hisoblanadi. Chunki tarixdan ma’lumki, qaysi xalq yoki millar bir maqsad, yagona g’oya atrofida birlashsa, o’sha davlat taraqqiyotga erishadi. Darhaqiqat, davlatimiz rahbari tashabbusi bilan yurtimizda olib borilayotgan keng ko’lamli islohatlar mamalakatimizdagi barcha fuqarolarning orzu-maqсадlari, xohish-istaklari o’zida ifoda etib, butun dunyoda yuksak e’tirof etilmoqda. Shundan kelib chiqib, Yangi O’zbekistonda Uchinchi Renessansni bunyod etish har bir fuqaroning zimmzsiga yuklangan burch va ma’suliyatga aylanmoqda O’zbekiston Respublikasi Prizidenti Shavkat Mirziyoyev O’zbekiston davlat mustaqilligining ochilishiga bag’ishlangan tantanali marosimdagi nutqida: “Biz ma’naviyat va ma’rifat ishini vatanparvarlik ishi, vijdon ishi deb bilamiz. Vijdoni, ma’naviyati bor inson Vatanni, albatta, yaxshi ko’radi. Vijdon, ma’naviyat degani-xalqqa, Vatanga chin yurakdan xizmt qilish deganidir»¹³¹

¹³⁰ Mirziyoyev Sh.M. O’zbekiston Respublikasi Prizidenti Murojatnomasi //“Xalq so’zi” gazetasi, 2022 yil 21-dekabr

¹³¹ Yangi O’zbekistonda erkin va farovon yashaylik (O’zbekiston Respublikasi Prizidenti Shavkat Mirziyoyevning davlat va jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo’nalishlariga doir konseptual g’yalari va tavsiyalari) Ushbu qo’llanma - Toshkent: Lesson press, 2022 .-B. 122

Mirziyoyev SH.M O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat

Mirziyoyevning Oily Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojatnomasi//”Xalq so‘zi” gazetasi 2022-yil 21-dekabr Yangi O‘zbekistonda erkin va faravon yashaylik (O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning davlat va jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlariga doir konseptual g‘oyalari va tavsiyalari) Ushbu qo‘llanma – Toshkent: Lesson press 2022 .-B. 112

Darhaqiqat, ma’naviyatli, marifatga oshno inson har tomonlama yetuk, zukko va ilimli inson bo‘la oladi. Sababi qalbida ma’naviyat nuri bo‘lgan inson harakatdan to‘xtamaydi, barcha ilimlarni o‘rganishga, o‘zining xalqi, yurti uchun foydali ishlar qilishga urunadi. Ma’daniy-ma’rifiy ishlar- bu keng ommani ma’naviy-ma’rifiy jihatdan tarbiyalash, ularning ma’naviy umumiy saviyasini yuksaltirish, ijodiy qobiliyatini rivijlantirish, bo‘sh vaqtlarini samarali o‘tkazishga ko‘mak beruvchi tadbirlar tizimini ifodalovchi tushunchalardur. Shu maqsadda bugungi kunda yurtimizda oilb borilayotgan har bir ma’naviy-madaniy islohatlarimiz quyidagi masalalarni o‘z oldiga dolzarb vazifa sifatida qo‘ymoqda:

Birinchidan, mamlakatimizda ma’naviy-madaniy islohatlarni yangi bosqichga olib chiqish, fuqarolarni bo‘sh vaqtlarini mazmumli o‘tishini ta’minlash, xalqimizning milliy qadriyat, urf-odat va an’analarinio‘zida mujassam etgan na’munali o‘quv dasturini shakillantirish va amaliyotga joriy etish. Ikkinchidan, fuqaroning ma’naviy-madaniy extiyojlarini qondirish, xalq ijodiyoti va badiiy san’atini saqlab qolish va rivojlantirish, badiiy va amaliy ijodiy jamolar, turli havaskorlik guruhlarini tashkil etish va ularning faoliyat yuritishi uchun qulay shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish hamda ijodiy jarayonni tizimli va samarali ravishda boyitib boorish;

Uchinchidan, yoshlarni amaliy to‘garaklarga jalb etish, xorijiy tilni o‘rganish va “nutq madaniyat” hamda “notiqlik” bo‘yicha kurslarni uzviy ravishda tashkil etish, xalq ijodiyotining barcha janr va yo‘nalishlari, havaskorlik san’ati va nomoddiy madaniy merosini keng targ‘ib qilish hamda ularni asl holicha kelajak avlodga yetkazish;

To’rtinchidan, adabiyot hamda san’at arboblari va professional ijodiy guruxlar bilan ma’naviy-ma’rifiy, madaniy-ommaviy tadbirlar tashkil etib, ular ishtirokida aholi, xususan, yoshlar bilan bevosita badiiy uchrashuvlar va davra suxbatlarini o’tkazish;

Beshinchidan, ma’naviy tadbirlar, tanlovlar, xalq ijodiyoti va tomosha san’atining tuman, shahar miqyosidagi festival va anjumanlarni o’tkazish, iqtidorli yoshlarni aniqlash, rag’batlantirish va ularni qo’llab quvvatlash;

Oltinchidan, bayram, tomosham, va xalq xayollarini keng ko’lamda tashkillashtirish lozim sanaladi

Haqiqatdan, ma’naviy-ma’rifiy sohani rivojlantirish, jamiyat fuqarolarining ma’naviyatini yuksaltirish uchun faqat nazariy bilim bermasdan amaliyotga ham ko’proq urg’u berish darkor.

Xulosa qiladigon bo’lsak, ma’naviy-ma’rifiy ishlarini muntazam tashkil etish turli ma’naviy buzg’unchilik va vatanparvarlik harakatlar va xurujlar oldini olish, aholi, ayniqsa, unib-o’sib kelayotgan yoshlarda ularga nisbatan bevosita ma’naviy immunitetni shakillantiradi va baxtli kelajak sari dadil odimlashga undaydi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bekmurodov M, Begmatov A Milliy mentalitet va ma’naviyat. –T.:Adolat 2002
2. Mirziyoyev Sh.M. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Murojatnomasi //”Xalq so’zi” gazetasi, 2022 yil 21-dekabr
3. Yangi O’zbekistonda erkin va farovon yashaylik (O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning davlat va jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo’nalishlariga doir konseptual g’yalari va tavsiyalari) Ushbu qo’llanma -Toshkent: Lesson press, 2022 .-B. 122
6. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.

7. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.

8. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

9. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).

10. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.

11. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

**MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI
IJTIMOIY – SIYOSIY JARAYONLAR
НЕЗАВИСИМОСТЬ В УЗБЕКИСТАНЕ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ
ПРОЦЕССЫ
SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN UZBEKISTAN ON THE EVE OF
INDEPENDENCE**

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Madaminova Gulchiroy Dilshodbek qizi

Abduvahobova Ravshanoy G‘ofurjon qizi

Andijon davlat pedagogika institute Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo‘nalishi 101-
guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada mustaqillikka erishish arafasida ta’lim tizimini shakllanishidagi e’tibor, o‘zbek xalqining milliy ozodlik uchun kurashi, xalqni o‘z huquqlari qandayligini tushuntirish, o‘quv jarayonidagi yangi shakldagi interaktiv usullar orqali olib kirish, ijtimoiy-siyosiy tenglikni ta’minlash, davlat xo‘jaligini tashkil qilish, insonlarni o‘zligini tanitish haqida gap boradi.

Kalit so‘zlar: demokratiya, iqtisodiy munosabatlar, o‘qitish jarayoni, davr talabi, merosning tiklanishi, paxta tozalash ishlari, qonunchilik bazasi.

Аннотация: В данной статье уделяется внимание становлению системы образования накануне независимости, борьбе узбекского народа за национальное освобождение, разъяснению народу его прав, внедрению новых форм интерактивных методов в образовательную деятельность. процесса и содействия социальному и политическому равенству. Речь идет об обеспечении, организации государственного хозяйства, приобщении людей к их идентичности.

Ключевые слова: демократия, экономические отношения, образовательный процесс, требование времени, восстановление наследия, хлопкоочистка, законодательная база.

Abstract: This article discusses the importance of the formation of the education system on the eve of independence, the struggle of the Uzbek people for national liberation, explaining to the people what their rights are, introducing them to the educational process through new interactive methods, ensuring socio-political equality, organizing the state economy, and introducing people to their identity.

Keywords: democracy, economic relations, educational process, demands of the times, restoration of heritage, cotton ginning, legislative framework.

Kirish: Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri bozor iqtisodiyoti qonuniyatlariga asoslangan yangi iqtisodiy munosabatlarni vujudga keltirish va ularni izchil huquqiy tartibga solishga qaratilgan qonunchilik bazasini yaratish hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta’kidlaganidek, “Yurtimizda o‘tgan yillar davomida bozor iqtisodiyoti sohasidagi o‘zgarishlarning ishonchli qonunchilik bazasini shakllantirish borasida amalga oshirilgan ulkan ishlar hech kimga sir emas, albatta. Bularning barchasini e’tirof etgan holda, mavjud qonunlarimizning ko‘pchiligini ularni qo‘llash amaliyoti va mamlakatimizda bozor munosabatlarni rivojlanishining hozirgi davrdagi yangi real holatidan kelib chiqib, jiddiy qayta ko‘rib chiqish zarur”. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev o‘z fikrlarida Markaziy Osiyo hududidagi yirik qadimiy davlatlar ya’ni Baktriya, Kushon kabi kuhna davlatlar tarixi, Dalvarzintepa, Kampirtepa, Zartepa qal’asi singari noyob yodgorliklar bu yerda qadim zamonlarda ham yuksak taraqqiyot mavjud bo‘lganini isbotlaydi. Ma’lumki mamlakatimiz oliy ta’lim muassasalarida “O‘zbekiston tarixi” fanini o‘qitish jarayonida innovatsiyalar va ilg‘or xorijiy tajribalarni qo‘llash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda amaliyotda yangilik va innovatsiya so‘zlari o‘rtasida farqlar mavjud. Yangilik bu fandagi eng so‘nggi yutuqlar, bilimlar, usullar

hisoblanadi. Ushbu yutuqlar, bilimlar, usullar amalda qo’llanilishi bilan innovatsiyaga aylanadi.¹³²

XXI asrda O‘zbekiston ta’lim tizimini isloh qilish va takomillashtirish ustivor vazifalardan biridir. Bu esa, o‘z navbatida professor-o‘qituvchilarimiz zimmasiga tegishli o‘quv fanlari bo‘yicha o‘quv adabiyotlarini hozirgi davr talabi va ilmfanning so‘nggi yutuqlarini hisobga olgan holda yangilab borish, ta’lim jarayoniga innovatsiya va ta’lim texnologiyalarini joriy etishni taqozo etmoqda. Bugungi kunda amaliyotda yangilik va innovatsiya so‘zlari o‘rtasida farqlar mavjud. Yangilik bu fandagi eng so‘nggi yutuqlar, bilimlar, usullar hisoblanadi. Ushbu yutuqlar, bilimlar, usullar amalda qo’llanilishi bilan innovatsiyaga aylanadi. Innovatsion texnologiyalar talabalarning faol hayotiy munosabatlarini shakllantirishga qaratilgan. Ularga o‘quv jarayonidagi yangi shakldagi interaktiv usullar kiradi. Talabalar dars jarayonida mavzuni o‘zlashtirish uchun tavsiya etiladigan interfaol metodlardan yana biri FSMU texnologiyasidir. Ushbu texnologiya munozarali masalalarni hal etishda, bahs-munozaralar o‘tkazishda (yoki o‘quv-seminar yakunida talabalarning o‘quv mashg‘ulotlari hamda o‘tilgan mavzu va bo‘limdagi ba’zi mavzular, muammolarga nisbatan fikrlarini bilish maqsadida) qo’llanilishi mumkin. Bu texnologiya talabalarni o‘z fikrini himoya qilishga hamda o‘z fikrini boshqalarga o‘tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan birga bilimlarni tahlil etishga va egallanganlik darajasini aniqlashga, baholashga hamda bahslashishga o‘rgatadi.

O‘zbek xalqining milliy ozodlik kurashi 30-yillarning o‘rtalariga kelib sovetlar saltanati kuchlari tomonidan shafqatsizlarcha bostirilgan bo‘lsada, xalqimizning qalbida, uning ongi shuurida istiqlool uchun, mustaqillik uchun mustamlakachi. kelgindi zolimlarga qarshi kurash g‘oyasi zarracha bo‘lsada so‘ngan emas. Bu kurash dahshatli jahon urushi yillari (1939-1945) da ham, urushdan keyingi davrda ham turli ko‘rinish, shakl va usullarda, goh ochiqchasiga, goh yashirincha olib borildi. Ayniqsa bu kurash 80-yillarda o‘zining yangi bosqichiga kirdi. Sovetlar va kommunistik firqa Islom diniga qarshi “din xalq uchun afyundir” degan qoidani asos qilib oldi, milliy qadriyatlarimizga qarshi tinimsiz kurashdi. I.B.Usmonxo‘jayev O‘zKP XXI syezdida

hisobot ma’ruzasida bunday degan edi: Namangan viloyatida noxush diniy vaziyat hamon davom etib kelmoqda. Shu viloyatning shahar va rayonlarida ro’yxatga olinmagan diniy birlashmalar qonunga xilof ravishda ish ko’rib kelmoqda, o’smirlar va ayollarga grupp-grupp qilib diniy aqidalarni o’rgatish faktlari aniqlandi. O’zbekiston milliy mustaqilligi uchun kurashning ikkinchi yo’nalishi – umumma’rifiy harakat, siyosiy va demokratik erkinliklar uchun kurash tarafdorlaridir. Bu yo’nalishning asosini O’zbekiston ziyolilarining ilg’or taraqqiyparvar so’l qanoti tashkil etadi. 1989-yildan e’tiboran O’zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov hokimiyat tepasiga kelgach, uning siyosiy jasorati va kuchli vatanparvarlik, millatparvarlik his-tuyg’ulari tufayli bir qator ijobiy o’zgarishlar ro’yobga chiqarildi va bu mamlakatda vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy tanglikni ma’lum darajada bo’lsada yumshatdi. O’zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi so’zlari bu borada e’tiborlidir: “Umuman, men birinchi kotib etib saylanganimda, O’zbekiston xalqi ruhiy shikasta holatida” edi. Demak, ishni ruhiyatni tuzatishdan boshlash kerak. 1989-yildan e’tiboran O’zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov hokimiyat tepasiga kelgach, uning siyosiy jasorati va kuchli vatanparvarlik, millatparvarlik his-tuyg’ulari tufayli bir qator ijobiy o’zgarishlar ro’yobga chiqarildi va bu mamlakatda vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy tenglikni ma’lum darajada bo’lsada yumshatdi. O’zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov quyidagi so’zlari bu borada e’tiborlidir.¹³³

Xalq - bu til, demak, qancha yillar mobaynida o’zbek tili o’z yerida ikkinchi toifadagi, iste’molchi uchun majburiy hisoblanmagan til bo’lib keldi, necha yillar davomida o’zbek rusning yonida o’zining tengsizligini, “katta og’a”ga qaramligini his etib keldi. Nima uchun bunga chidash kerak? Biz davlat tili to’g’risidagi qonunni qabul qildik, bu esa ko’z o’ngimizda o’zbeklarning milliy o’zini o’zi anglashini yaxshiladi. O’zbekiston Oliy Kengashi tomonidan 1989-yil, 21-oktabrda “O’zbekiston SSRning davlat tili haqida”gi qonunning qabul qilinishi va o’zbek tiliga

133

<https://repository.tma.uz/xmlui/bitstream/handle/1/7440/85.%20Mustaqillikka%20erishish%20arafasida%20o%E2%80%98zbekistondagi%20ijtimoiy-siyosiy%20jarayonlar.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

davlat tili maqomining berilishi mamlakatdagi barcha demokratik va vatanparvar kuchlarning uzoq yillardan beri orziqib kutgan tarixiy g‘alabasi bo‘ldi. 1989-yil 21-oktabrda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasining davlat tili haqida”gi qonun xalqimiz milliy ongining rivojlanishida, mamlakat mustaqilligining mustahkamlanishida, madaniy merosning tiklanishi va jamiyatning ma’naviy yangilanishida muhim rol o‘ynadi. Qonunning o‘zbek tiliga Davlat tili maqomini berish to‘g‘risidagi qoidalari keyinroq, 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan. O‘zbekiston Konstitutsiyasida mustahkamlab qo‘yilgan bo‘lib, bu ko‘pchilik aholining, respublikada yashovchi barcha millat va elatlarning namoyandalari tomonidan ma’qullandi va qo‘llab quvvatlandi. Davlat tili haqidagi Qonun qabul qilinganidan keyingi yillar mobaynida respublikada katta ish qilindi. O‘zbek tilini davlat hokimiyati va boshqaruv organlarida, sudlarda, davlat notarial idoralarida qo‘llash to‘g‘risidagi moddalar ro‘yobga chiqarildi. Xalq ta’limi, fan sohalarida, ommaviy axborot vositalarida tub o‘zgarishlar amalga oshirildi. Ko‘plab tarixiy nomlar tiklandi, atamalar milliy til asoslariga muvofiq yangilana boshlandi.

Mahalliy xalqning “xarakter va psixologiyasi”ni yaxshi bilgan jallodlar bu guruhlariga tub yerlik prokuror va tergovchilarni bosh qilib, ularga “yaxshi konsultatsiya”lar berdilar va shu tariqa o‘z sopini o‘zidan chiqardilar. Yuqori saviyada “maslahat va konsultatsiya” olgan guruh a’zolari amaliy ishga tushib ketdilar. Ular 70-80-yillarda mamlakatda keng tus olgan qo‘shib yozishlar bo‘yicha jinoyatchilarni aniqlab berishlari kerak edi. Haqiqatdan ham shu yillarda paxta, chorva va boshqa sohalar bo‘yicha qo‘shib yozishlar davlat rejalarini sun’iy ravishda bajarish usuli bo‘libgina qolmay, million so‘mlab davlat va jamoat mablag‘larini suiiste’mol qilish va talon-taroj etish bilan bog‘liq bo‘lib, hamma yerda poraxo‘rlik avjiga mingan edi. Bunday qo‘shib yozishlar poraxo‘rliklarning asosiy ilhomchisi va tashkilotchisi Moskovning o‘zi bo‘lib, respublika, viloyat, tuman rahbarlari, davlat xo‘jaligi direktorlari, jamoa xo‘jaligi raislari, paxta tayorlash korxonalari va paxta tozalash zavodlari rahbarlari bu ish bilan bog‘liq edilar. Ular asosli ravishda jinoiy javobgarlikka tortildilar va sudlandilar. Shu bilan bir qatorda, qo‘shib yozishlarga bevosita aloqador bo‘lmagan, bu ishga ongsiz suratda yoki tasodifan o‘ralashib

qolgan, rahbarlarning ta’siri va tazyiqi ostida qo’shib yozishlarga, noiloj qo’shib qolgan, undan hech qanday moddiy manfaatdor bo’lmagan yuzlab va minglab gunohsiz kishilar ham jabr ko’rib, aziyat chekdilar. “O’zbeklar ishi”, “Paxta ishi” bo’yicha qancha odamning qamoqqa olinganligi to’g’risida turlicha ma’lumotlar bor. Ba’zi manbalarda 22 ming, boshqasida 30 ming, hatto 48 ming15 odam hibsga dinganligi ko’rsatiladi.

1987-yil,16-fevral uchrashuvda respublikada qo’shib yozish va poraho’rlik avj olib ketgani tufayli yigirma uch ming kishi qamoqqa olinganini aytgan edi. Shu damlarda Kompartiya fidoyisi o’zining ham taqdiri yaqin kelajakda ne ahvollarga tushgani albatta tasavvur ham qila olmagan, albatta. Chunki I.Usmonxo’jayev Qomfirqaning so’zsiz irtotkor qo’g’irchoq rahbari sifatida O’zKP MQning IV plenumida so’zlab “1986-yilda rahbar xodimlardan salkam 750 kishi. shu jumladan 8 obkom sekretari, shahar, rayon partiya komitetlarining 10 sekretari, shahar rayon partiya komitetlarining 10 sekretari, shahar va rayon ijroiya komitetlarining 40 raisi, ministrliklar va idoralarning rahbari...”ni almashtirganligi bilan ko’krak kergan edi.

O’zbekiston Respulikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov “O’zbekiston jamoatchiligi o’zining eng yaqin tarixidagi Gorbachyov, Ligachyov komandasi xalqni jilovda tutib turish, uning o’sib kelayotgan milliy va siyosiy ongini bo’g’ish niyatida “paxta ishi”, “o’zbeklar ishi” deb atalmish tuhmatlarni to’qib chiqargan, biz o’zbeklarga turli-tuman sharmandali tamg’alar yopishtirilgan fojiali sahifalarni hech qachon unutmaydi”, degan edi.

Xulosa: Maqolada mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri bozor iqtisodiyoti qonuniyatlariga asoslangan yangi iqtisodiy munosabatlarni vujudga keltirish va ularni izchil huquqiy tartibga solishga qaratilgan qonunchilik bazasini yaratish hisoblanadi. Mamlakatda ta’limni yuksakka ko’tarish uchun shart – sharoitlar yaratilishi va bu borada barcha islohotlar yo’lga qo’yildi. Mamlakatda turli qonunlarning qabul qilinishi va o’zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi mamlakatdagi barcha demokratik o’zgarishlarga sababchi bo’ldi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. <https://repository.tma.uz/xmlui/bitstream/handle/1/7440/85.%20Mustaqillikka%20erishish%20arafasida%20o%E2%80%98zbekistondagi%20ijtimoiy-siyosiy%20jarayonlar.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_huquqlari_va_erkinliklarining_kafolatlari
3. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.
4. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
5. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
6. Atabayeva, N. M. (2023). Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
7. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
8. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). Uchinchi renessans davrida barkamol inson tarbiyasiga oid manaviy-marifiy qarashlar. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

YANGI O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN MA’NAVIY O‘ZGARISHLAR

SPIRITUAL CHANGES UNDERWAY IN NEW UZBEKISTAN

ДУХОВНЫЕ ПЕРЕМЕНЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Atabayeva Nigora Maxmudjanovna

Andijon davlat pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Mahamadaliyeva Gavharoy Muzaffar qizi

Andijon davlat pedagogika institute Pedagogika fakulteti, Boshlangich talim
yo‘nalishi, kechki bo‘lim 101 - guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan ma’naviy o‘zgarishlar, milliy qadriyatlarni tiklash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va ta’lim tizimidagi islohotlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, axborot makonidagi ijobiy o‘zgarishlar, milliy g‘oyaning targ‘iboti va ma’naviyatning jamiyat hayotidagi o‘rni yoritilgan. Ushbu jarayonlar mamlakatni har tomonlama yuksaltirish va xalq birligini mustahkamlash yo‘lidagi asosiy omil ekanligi ko‘rsatib berilgan.

Abstract: This article analyzes the importance of spiritual changes, the restoration of national values, the upbringing of youth in a spirit of patriotism, and reforms in the education system being implemented in the context of New Uzbekistan. It also highlights positive changes in the information space, the promotion of the national idea, and the role of spirituality in public life. It is shown that these processes are the main factor in the comprehensive improvement of the country and strengthening the unity of the people.

Абстрактный: В данной статье анализируется важность духовных перемен, восстановления национальных ценностей, воспитания молодежи в духе патриотизма и реформ в системе образования, которые проводятся в условиях Нового Узбекистана. Также отмечены позитивные изменения в информационном пространстве, продвижение национальной идеи, роль

духовности в жизни общества. Показано, что эти процессы являются основным фактором развития страны во всех отношениях и укрепления национального единства.

Kalit soʻzlar: Yangi Oʻzbekiston, maʼnaviy oʻzgarishlar, milliy qadriyatlar, taʼlim islohotlari, yoshlar tarbiyasi, vatanparvarlik, axborot makoni, milliy gʻoya.

Keywords: New Uzbekistan, spiritual changes, national values, educational reforms, youth education, patriotism, information space, national idea.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, духовные перемены, национальные ценности, образовательные реформы, образование молодежи, патриотизм, информационное пространство, национальная идея.

Mustaqillik yillarida Oʻzbekistonda milliy oʻzlikni tiklash, tarixiy xotirani asrash va maʼnaviyatni mustahkamlash boʻyicha katta ishlar amalga oshirildi. Bugungi kunda, Yangi Oʻzbekiston sharoitida, ushbu yoʻnalishda olib borilayotgan chora-tadbirlar yanada kengayib, mamlakatning har bir sohasida chuqur oʻzgarishlar sodir boʻlmoqda. Maʼnaviy yuksalish – davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlarida esa Prezident Shavkat Mirziyoyev boshchiligidagi maʼnaviyat va maʼrifatning rivoji davlat siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biriga aylandi. Bu jarayonda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlarni targʻib qilish va madaniy merosni asrab-avaylashga katta eʼtibor qaratilmoqda. 2019-yilda Maʼnaviyat va maʼrifat markazi faoliyati yangilanib, bu tizimni zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirish yoʻlga qoʻyildi. Yangi Oʻzbekistonda milliy va diniy qadriyatlarni rivojlantirish orqali maʼnaviyatni kuchaytirish strategik vazifa sifatida belgilangan.¹³⁴

Ayniqsa: Yangi Oʻzbekiston sharoitida ajdodlarimiz qoldirgan boy ilmiy va maʼnaviy merosni chuqur oʻrganish va uni keng targʻib qilish davlat siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ushbu yoʻnalishda olib borilayotgan ishlar milliy oʻzlikni anglash, yosh avlodni maʼnaviy boyitish va xalq birligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Oʻzbekiston dunyo ilm-fani, adabiyoti va sanʼatiga beqiyos hissa qoʻshgan ulugʻ allomalarning vatani hisoblanadi. Alisher

¹³⁴ Jalolov, M. Maʼnaviyat va madaniyat: Oʻzbekiston tajribasi. Toshkent: Akademiya, 2019.

Navoiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek, Imom Buxoriy kabi mutafakkirlarning asarlari nafaqat ilmiy, balki axloqiy va ma’naviy yo‘nalishda ham jahon miqyosida e’tirof etilgan. Ularning ijodi millatimizning ma’naviy boyligi va intellektual salohiyatini namoyon etadi. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi va turli ilmiy markazlar tomonidan ajdodlarimizning asarlarini o‘rganish bo‘yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borilmoqda. Ajdodlarimiz asarlari zamonaviy texnologiyalar yordamida qayta nashr qilinib, xalqaro miqyosda targ‘ib qilinmoqda. Masalan, Alisher Navoiy asarlarining dunyoning turli tillariga tarjimasi bu borada muhim qadamdir. Ajdodlarimizning hayoti va faoliyatiga bag‘ishlangan ilmiy konferensiyalar, kitobxonlik kechalari va teatr sahnalari tashkil etilmoqda. Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligi va Zahiriddin Muhammad Boburning yubiley tadbirlari yuksak darajada nishonlandi. Maktab va oliy ta’lim muassasalarida ajdodlarimiz merosini o‘rganishga qaratilgan maxsus darslar va o‘quv dasturlari joriy qilindi. Yoshlar uchun Beruniy, Ibn Sino, Ulug‘bek kabi buyuk olimlarning ilmiy kashfiyotlari haqida qiziqarli kitoblar va filmlar yaratilmoqda. Tarixiy yodgorliklarni ta’mirlash va ular asosida madaniyat markazlari tashkil qilish ishlari davom etmoqda. Masalan, Samarqand va Buxorodagi obidalar yangi shaklda taqdim etilib, ular milliy turizmning rivojlanishiga hissa qo‘shmoqda. O‘zbekiston Madaniy meros agentligi tomonidan xalqaro miqyosda “Madaniy meros haftaligi” kabi tadbirlar o‘tkazilmoqda. Yosh avlodni ma’naviy boyitish maqsadida ajdodlarimizning insonparvarlik, ilmga intilish, halollik va mardlik kabi fazilatlarini targ‘ib qilinmoqda. Ushbu qadriyatlar orqali yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga alohida e’tibor qaratilmoqda.¹³⁵

Yangi O‘zbekiston sharoitida milliy bayramlar va an‘analar xalqimizning ma’naviy hayotida muhim o‘rin tutadi. Ular milliy o‘zlikni anglash, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash hamda yosh avlodni vatanparvarlik va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning kuchli vositasiga aylangan. Bayramlar va an‘analar: Milliy bayramlar, Navro‘z, Qurbon hayiti, Mustaqillik bayrami yangi ruhda nishonlanmoqda. Bu bayramlar insonlarni birlashtiruvchi va birdamlikni oshiruvchi

¹³⁵ Ma’naviyat va ma’rifat markazi. Ajdodlar merosi va zamonaviylik. Toshkent: Ma’naviyat, 2022

vosita sifatida xizmat qilmoqda. Milliy bayramlar O‘zbekistonda nafaqat tantanali tadbirlar, balki xalqni birlashtiruvchi ma’naviy hodisa sifatida qaraladi. Ularning nishonlanishi orqali ajdodlarimizning qadriyatlari, urf-odatlar va tarixiy merosi targ‘ib qilinadi. Navro‘z O‘zbekiston xalqining eng qadimiy va sevimli bayramlaridan biridir. Yangi O‘zbekistonda Navro‘zning nishonlanishi milliy va zamonaviy ruhda o‘tib, quyidagi ahamiyatga ega: Xalqni tabiat bilan uyg‘unlikda yashash g‘oyasiga undaydi. Oila va jamoa birdamligini mustahkamlaydi. Milliy urf-odatlar va xalq ijodiyoti – sumalak pishirish, xalq o‘yinlari va tomoshalari orqali yosh avlodga boy merosimizni yetkazadi.

Mustaqillik bayrami

Mustaqillik bayrami Yangi O‘zbekistonning davlat suvereniteti va xalq birligi timsoli hisoblanadi. Ushbu bayram doirasida: Davlatning erishgan yutuqlari va kelajak strategiyalari xalq oldida yoritiladi. Yoshlarni mustaqillikning qadriga yetishga, milliy g‘urur va mas’uliyat hissini kuchaytirishga undovchi tadbirlar tashkil qilinadi.

Milliy an’analar oilaviy rishtalarni mustahkamlashda katta ahamiyatga ega. To‘y va marosimlar, ota-onaga hurmat, qarindosh-urug‘ munosabatlari orqali jamiyatda birdamlik va hamjihatlik tamoyillari mustahkamlanadi. Yangi O‘zbekistonning ma’naviy siyosati urf-odatlar orqali yoshlarni globallashuvning zararli ta’siridan himoya qilishga qaratilgan. An’analar milliy o‘zlikni asrashda kuchli qurol sifatida xizmat qilmoqda. Ilm va hunar o‘rgatishda ustoz-shogird an’analarini rivojlantirishga e’tibor kuchaytirilib, hunarmandchilik va madaniy sohalarda qadimiy bilimlar yosh avlodga o‘rgatilmoqda. Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ma’naviy o‘zgarishlar mamlakatni modernizatsiya qilish jarayonida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu o‘zgarishlar millatning birdamligi, aholi farovonligi va yoshlarga porloq kelajak yaratishga xizmat qilmoqda. Yurtimizda ma’naviyatni rivojlantirish bo‘yicha olib borilayotgan sa’y-harakatlar jamiyatni har tomonlama yuksaltirish yo‘lidagi ishonchli qadamdir.¹³⁶

¹³⁶ Samarqand davlat universiteti. Milliy urf-odatlar va an’analar: o‘tmish va bugun. Toshkent: Akademiya, 2020.

Xulosa: Yangi O‘zbekistonda bayramlar va an’analar milliy birlikni saqlash va ma’naviy yuksalish yo‘lida muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Ular xalqning o‘z tarixiga, madaniy merosiga bo‘lgan hurmatini oshiradi va yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalaydi. Shu orqali Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy va ma’naviy hayoti yanada boyib, xalqni birlashtirishga xizmat qilmoqda. Yangi O‘zbekistonda ajdodlarimiz merosini o‘rganish va targ‘ib qilish milliy g‘oya va ma’naviyatning ajralmas qismi sifatida qaralmoqda. Ushbu faoliyat xalqimizning o‘z tarixiga bo‘lgan hurmatini oshirish, yoshlarni ilm-ma’rifatga rag‘batlantirish va mamlakatning xalqaro obro‘sinı yanada yuksaltirishga xizmat qilmoqda. Bu esa Yangi O‘zbekistonning ma’naviy yuksalishi va taraqqiyotining mustahkam asosi hisoblanadi. Yangi O‘zbekiston ma’naviy yuksalish yo‘lida ulkan qadamlar tashlamoqda. Milliy qadriyatlar, tarixiy meros va zamonaviy g‘oyalarni uyg‘unlashtirish orqali jamiyatda ma’naviy uyg‘unlikni ta’minlash davlat siyosatining muhim yo‘nalishiga aylangan. Yosh avlodni vatanparvarlik, bag‘rikenglik va ilmga chanqoqlik ruhida tarbiyalashga qaratilgan islohotlar milliy taraqqiyotning asosi sifatida xizmat qilmoqda. Bayramlar, an’analar va ajdodlar merosini o‘rganish orqali xalqimizning boy ma’naviy xazinası tiklanib, yangi avlodga yetkazilmoqda. Bu jarayon ma’rifiy va madaniy sohalarnı rivojlantirish, milliy o‘zlikni anglash va xalq birligini mustahkamlashga hissa qo‘shmoqda. Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ma’naviy o‘zgarishlar nafaqat mamlakat ichki rivojlanishi, balki xalqaro maydonda ham O‘zbekistonning ijobiy imidjini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shu orqali mustahkam ma’naviy asosga ega, farovon va jipslashgan jamiyat qurish yo‘lida dadil qadamlar tashlanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jalolov, M. Ma’naviyat va madaniyat: O‘zbekiston tajribasi. Toshkent: Akademiya, 2019.
2. Ma’naviyat va ma’rifat markazi. Ajdodlar merosi va zamonaviylik. Toshkent: Ma’naviyat, 2022.

3. O‘zbekiston Madaniy meros agentligi. Navro‘z – qadimiy va zamonaviy bayram. Toshkent: Madaniyat, 2022.
4. Samarqand davlat universiteti. Milliy urf-odatlar va an‘analar: o‘tmish va bugun. Toshkent: Akademiya, 2020.
5. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). Axborotning inson hayotiga ta’siri. Ilm-fan va ta’lim, (6 (21)).
6. Atabayeva, N., & Axinjanova, M. (2024). Amir temur va temuriylar davrida madaniy hayot, ta’lim-tarbiya masalalari. Interpretation and researches, (6 (28)).
7. Atabayeva, N., & Olimjonova, S. (2024). Mustaqillik yillarida o‘zbekistonda ma’naviy va tarixiy merosning tiklanishi. ilm-fan va ta’lim, (5 (20)).
8. Sodiqova, M. (2024). Millatlararo totuvlikni mustahkamlashda Andijonning o‘rni. Interpretation and researches, (6 (28)).
9. Salimovna, S. M. (2023). Renaissance of timurid period and its place in world civilization. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.

O‘ZBEKISTONNING MUSTAQILLIKKA ERISHISHI TARIXIY JARAYON VA AHAMIYATI

Nigora Atabayeva

Andijon davlat pedagogika inistuti, katta o‘qituvchisi

Mamajonova Mushtariy Muhiddin qizi

Mirzahamdanova Mavjuda Muhammadamin qizi

Andijon davlat pedagogika inistuti, Tabiiy fanlar fakulteti talabasi

Annotatsiya: O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi, uning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotida katta o‘zgarishlarga sabab bo‘ldi. 1991-yil 31-avgustda mustaqillikni e‘lon qilishi, O‘zbekistonni yangi davrga olib kirdi. Bu voqea, Sovet Ittifoqining qulash jarayonida amalga oshdi va mamlakatning siyosiy, iqtisodiy tizimlarini mustahkamlashga olib keldi. Islom Karimovning boshqaruvi davrida O‘zbekistonda iqtisodiy islohotlar, xususiylashtirish, va tashqi siyosatda mustaqil pozitsiya qo‘lga kiritildi. Shu bilan birga, xalqaro aloqalarda yangi istiqbollar ochildi. Ushbu maqolada O‘zbekistonning mustaqillikka erishish jarayoni, uning siyosiy va iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Mustaqillik, O‘zbekiston, Sovet Ittifoqi, Islom Karimov, iqtisodiy islohotlar, siyosiy rivojlanish, tashqi siyosat, milliy ozodlik harakati, davlat qurilishi, xalqaro aloqalar.

Ключевые слова: Независимость, Узбекистан, Советский Союз, Ислам Каримов, экономические реформы, политическое развитие, внешняя политика, национально-освободительное движение, государственное строительство, международные отношения.

Key words: Independence, Uzbekistan, Soviet Union, Islam Karimov, economic reforms, political development, foreign policy, national liberation movement, state building, international relations.

O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi, nafaqat respublikaning o‘z tarixidagi eng muhim voqea, balki Markaziy Osiyo mintaqasidagi siyosiy va ijtimoiy o‘zgarishlarning muhim bosqichi sifatida ham qaraladi. 1991-yil 31-avgustda O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng, yangi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy shakllar o‘zgardi. O‘zbekistonning mustaqillikka erishish jarayoni, shuningdek, sovet davrining tugashi, sobiq ittifoqning parchalanishi va yangi geosiyosiy tuzumlarning shakllanishi fonida muhim o‘rin tutadi. Ushbu maqolada O‘zbekistonning mustaqillikka erishish jarayoni va uning tarixiy, siyosiy va iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Sovet Ittifoqi davri va mustaqillikka olib kelgan omillar. O‘zbekiston, 1924-yilda tashkil topgan Sovet Ittifoqining tarkibidagi birinchi O‘zbek Sovet Sotsialistik Respublikasi sifatida uzun davom etgan bir davrni boshdan kechirdi. Ushbu davr mobaynida, O‘zbekiston iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jihatdan Moskva tomonidan boshqarildi. Respublikada resurslar va sanoatlarning ko‘pchiligi Sovet Ittifoqining umumiy ehtiyojlari uchun ishlatilgan. Biroq, Sovet Ittifoqining qulash jarayonida O‘zbekistondagi siyosiy va ijtimoiy muhitda o‘zgarishlar boshlanib, mustaqillik uchun kurashga yo‘l ochildi. [1]

1980-yillarning oxirlarida, Mikhail Gorbachovning “Perestroika” va “Glasnost” siyosatlarini natijasida Sovet Ittifoqida iqtisodiy va siyosiy inqiroz kuchayib, Markaziy Osiyo davlatlarida milliy ozodlik harakatlari kuchayishga boshlandi. O‘zbekistonda ham bu jarayonlar o‘z aksini topdi, bunda ko‘plab intellektual va siyosiy guruhlar mustaqillik g‘oyasini ilgari sura boshladilar. [2]

Mustaqillikka yo‘l: 1991-yil 31-avgust. O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi, 1991-yilda Sovet Ittifoqining qulashiga bevosita ta’sir ko‘rsatgan voqealar bilan yakunlandi. O‘zbekiston Respublikasi oliy kengashi 1991-yil 31-avgustda mustaqillik deklaratsiyasini qabul qildi. Ushbu qaror, sovetlar tizimining qulashini va yangi davlatning tashkil etilishini anglatardi.[3]

Mustaqillik e’lon qilinishi O‘zbekiston xalqining milliy birdamligini mustahkamlash, o‘z an’analari tiklash va xalqaro hamjamiyatda mustaqil davlat sifatida tanilish imkoniyatini yaratdi. 1991-yilning dekabrda, Sovet Ittifoqining

oxirgi prezidenti M. Gorbachovning iste’fosi va davlat tuzilmasining rasmiy ravishda tarqatilishi O‘zbekistonning mustaqil davlat sifatida tan olishiga olib keldi. [4]

Mustaqillikning siyosiy ahamiyati. Mustaqillikning e’lon qilinishi O‘zbekistonning siyosiy mustaqilligini ta’minlash bilan birga, respublika ichidagi hokimiyatning markazlashgan tizimidan voz kechishni boshladi. 1991-yil 29-dekabrda O‘zbekistonning birinchi prezidenti sifatida Islam Karimov saylandi. U o‘zining siyosiy faoliyatida respublika mustaqilligini saqlab qolish va rivojlantirishga intildi. [5]

Mustaqillikning siyosiy ahamiyati shundaki, O‘zbekiston o‘z taqdirini mustaqil ravishda belgilay boshladi. O‘zbekiston hukumati xalqaro siyosatda mustaqil pozitsiya tutishga kirishdi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va boshqa xalqaro tashkilotlarga a’zo bo’ldi, va o‘zining tashqi siyosatida mintaqaviy xavfsizlikni ta’minlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqdi.[6]

Iqtisodiy va ijtimoiy inqilob. Mustaqillikka erishganidan so’ng, O‘zbekiston iqtisodiy tizimini modernizatsiya qilish va rivojlantirishga harakat qildi. O‘zbekistonning iqtisodiy yondashuvlari, avvalambor, o‘z resurslariga asoslangan iqtisodiy modelni yaratishga qaratildi. Bu davrda xususiy sektorni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va davlat mulkini xususiylashtirishga alohida e’tibor qaratildi.[7]

Mustaqillikning iqtisodiy ahamiyati shundaki, O‘zbekiston yangi iqtisodiy tizimni yaratish orqali o‘zining iqtisodiy mustaqilligini ta’minlashga kirishdi. Shu bilan birga, O‘zbekistonning energetika resurslari va boshqa tabiiy boyliklardan samarali foydalanish uchun bir qator investitsiya loyihalari amalga oshirildi. [8]

Xulosa

O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi, faqatgina siyosiy o‘zgarishlarni emas, balki iqtisodiy va ijtimoiy inqiloblarni ham yuzaga keltirdi. Mustaqillikdan so‘nggi yillarda O‘zbekiston o‘zining siyosiy, iqtisodiy va madaniy tizimlarini mustahkamlashda katta muvaffaqiyatlarga erishdi. O‘zbekistonning mustaqillikka erishishi nafaqat xalq uchun, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun muhim voqea bo’ldi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Tursunov, Iskandar. Sovet O‘zbekistonining siyosiy tarixi. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Akademik Nashriyoti, 2000.
2. Muratov, Ravshan. Sovet Ittifoqining qulash jarayoni. Moskva: Politizdat, 1991.
3. Islommurodov, Fakhridin. O‘zbekiston mustaqillikni e’lon qiladi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 1991.
4. Shukurov, Bobur. O‘zbekistonning siyosiy rivojlanishi. Toshkent: O‘zbekiston Davlat Nashriyoti, 1994.
5. Sodiqov, Sodiq. O‘zbekistonning tashqi siyosati: yangi davr bosqichlari. Toshkent: Sharq Nashriyoti, 2001.
6. Rakhimov, Mansur. O‘zbekistonda iqtisodiy islohotlar: mustaqillikning ta’siri. Toshkent: O‘zbekiston Iqtisodiyot Akademiyasi, 1996.
7. Sharipov, Nasriddin. O‘zbekiston iqtisodiyoti: yangi istiqbollar. Toshkent: O‘zbekiston Iqtisodiyoti Instituti, 2002.

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT
VOSITALARINING FAOLIYATI
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СМИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН
ACTIVITIES OF THE MASS MEDIA IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Mamaro‘ziyeva Zilola

Nazarova Zilola

Andijon davlat Pedagogika institute Boshlang‘ich ta’lim yonalishi 104-guruh
talabalari

Annotatsiya: Maqolada ommaviy axborot vositalarining inson ongiga ta’siri, hayotdagi ahamiyati, axborotni kimdan va qayerdan qay maqsadda ishlatish yo‘lari, axborot vositalari uchun zamonaviy mutaxassislar tayyorlash bo‘yicha loyihalar haqida so‘z borgan.

Kalit so‘zlar: ommaviy axborot, qonunchilik faoliyati, faoliyatga to‘sqinlik, davlat organlari, harakatlarning ustuvorligi, demokratiyalash, erkinlik.

Аннотация: В статье говорится о влиянии средств массовой информации на сознание человека, их значении в жизни, способах использования информации, от кого и где и с какой целью, а также проектах по подготовке современных специалистов для СМИ.

Ключевые слова: общественная информация, законотворческая деятельность, воспрепятствование деятельности, государственные органы, приоритет действий, демократизация, свобода.

Abstract: The article discusses the impact of mass media on the human mind, its importance in life, ways to use information from whom and where, and for what purpose, as well as projects to train modern specialists for the media.

Key words: mass media, legislative activity, obstruction of activity, state bodies, priority of actions, democratization, freedom.

Kirish: Davlat ommaviy axborot vositalarining faoliyati va axborotdan foydalanish erkinligini, mulk huquqini, davlat organlarining g‘ayriqonuniy qarorlaridan, ular mansabdor shaxslarining g‘ayriqonuniy harakatlaridan (harakatsizligidan) himoya qilinishini kafolatlaydi. Ommaviy axborot vositalarining faoliyatiga to‘sqinlik qilish yoki aralashish taqiqlanadi. Ommaviy axborot vositalari qonunchilikka muvofiq axborotni izlash, olish, tadqiq etish, tarqatish, undan foydalanish, uni saqlash huquqiga ega hamda tarqatilayotgan axborotning xolisligi va ishonchliligi uchun belgilangan tartibda javobgar bo‘ladi. Ommaviy axborotni davriy tarqatishning doimiy nomga ega bo‘lgan hamda bosma tarzda (gazetalar, jurnallar, axborotnomalar, byulletenlar va boshqalar) va (yoki) elektron tarzda (tele-, radio-, video-, kinoxronikal dasturlar, Internet jahon axborot tarmog‘idagi veb-saytlar) 6 oyda kamida 1-marta nashr etiladigan yoki efirga beriladigan, qonunchilikda belgilangan tartibda ro‘yxatga olingan shakli hamda ommaviy axborotni davriy tarqatishning boshqa shakllaridir. Davlat ommaviy axborot vositalari faoliyatining erkinligini, ularning axborotni izlash, olish, undan foydalanish va uni tarqatishga bo‘lgan huquqlari amalga oshirilishini kafolatlaydi. Davlat ommaviy axborot vositalarining faoliyati va axborotdan foydalanish erkinligini, mulk huquqini, davlat organlarining g‘ayriqonuniy qarorlaridan, ular mansabdor shaxslarining g‘ayriqonuniy harakatlaridan (harakatsizligidan) himoya qilinishini kafolatlaydi. Ommaviy axborot vositalarining faoliyatiga to‘sqinlik qilish yoki aralashish taqiqlanadi.¹³⁷

Bugungi kunda OAV jamiyat hayotida asosiy rol ni o‘ynamoqda. Shu jumladan, OAV ning O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o‘rni ham tezlik bilan mustahkamlanib bormoqda. Ommaviy axborot vositalarining mamlakatimizdagi faoliyatining tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, 1991-yili mamlakatimizda bor yo‘g‘i 395 ta OAV faoliyat yuritgan. 2016- yilga kelib ularning soni 1437 taga yetgan bo‘lsa, bugun ularning soni 2 mingga yaqinlashdi va ularning aksariyati xususiydir. O‘zbekistondagi ommaviy axborot vositalari uchun zamonaviy mutaxassislarni

¹³⁷ <https://huquqiyportal.uz/document/3190?id=713>

tayyorlash tizimini takomillashtirish maqsadida Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti tashkil etildi. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 5-mayda qabul qilingan “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqqligi to‘g‘risida”gi qonunida (1-ilova) Axborot xizmatlarining huquqiy asosi mustahkamlandi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 17 fevralda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlarining axborot xizmatlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 125-qarorida (2-ilova) davlat va xo‘jalik boshqaruvi sohasida ochiqlik va shaffoflikka asoslangan samarali qarorlar qabul qilish tizimini joriy etish, axborot olishda mansabdor shaxslarning jamiyat oldidagi hisobdorligi, ochiqqligi va mas’uliyatini ta’minlash vazifalari belgilab berildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 iyundagi “Ommaviy axborot vositalari mustaqilligini ta’minlash hamda davlat organlari va tashkilotlari axborot xizmatlari faoliyatini rivojlantirish bo'yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori (3-ilova) mazkur sohani yanada rivojlantirishda g‘oyat muhim qadam bo‘ldi.

Mazkur qonun va qaror ijrosini ta’minlash maqsadida Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jurnalistika fakultetida, O‘zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiya universitetida, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti Xalqaro jurnalistika fakultetida, Qoraqalpog‘iston davlat universiteti Jurnalistika bo'limida “Axborot xizmatlari” fani o‘qitilmoqda. Mazkur oliy ta'lim muassasalariga 2019-2020 o‘quv yilidan e’tiboran Axborot xizmatlari yo‘nalishida ham abituriyentlar qabul qilina boshlagani, shu sohada kadrlar tayyorlashga ixtisoslashtirilgan fakultetlar tashkil etilayotgani muhim voqelikdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 fevral kuni qabul qilingan “Axborot sohasi va ommaviy kommunikatsiyalarni yanada rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmonida “Davlat organlari, xo‘jalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari va tashkilotlari matbuot xizmatlarining jamoatchilik va

ommaviy¹³⁸ axborot vositalari bilan o‘zaro hamkorligi yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan”i qayd etilib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi zimmasiga davlat organlari va boshqa tashkilotlarga ular faoliyatining ochiqqligini ta’minlashda, davlat xizmatchilariga ommaviy axborot vositalari bilan ochiq, ommaviy o‘zaro hamkorlik qilish madaniyatini singdirishda, shu jumladan, ularning Axborot xizmatlari (jamoatchilik bilan ishlash bo'yicha bo'linmalari) faoliyatini muvofiqlashtirish va uslubiy jihatdan ta’minlash orqali ko‘maklashish vazifasi ham yuklatildi. Bu vazifalar to‘la-to‘kis bajarilishi uchun avvalo har bir vazirlik, idora, muassasa va tashkilotning Axborot xizmatlari ham mas’uldirlar.

Mamlakatimizda Axborot xizmatlari tizimini takomillashtirish borasida muhim qadamlar qo‘yildi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 15 fevral kuni e’lon qilingan “O‘zbekiston Respublikasi davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlarining axborot xizmatlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 125-sonli qarori sohani yanada rivojlantirish uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Qarorda qayd etilganidek, hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda axborot va bilim eng muhim milliy resurslarga, ularni yaratish va tarqatishni ta’minlovchi tizimlar esa - barqaror rivojlanishning strategik omillariga aylanmoqda. Ushbu sharoitlarda O‘zbekistonda demokratik huquqiy davlatni va ochiq adolatli fuqarolik jamiyatini qurish, shuningdek, insonning huquq va erkinliklari himoya qilinishini ta’minlashdek strategik maqsadga erishish, davlat boshqaruvining sifati davlatning axborot, bilim va innovatsiyalarga asoslangan modeliga o‘tishini ta’minlaydigan axborotni va bilimni yaratish, qabul qilish va tarqatish imkoniyatlari bilan belgilanadi. Shu munosabat bilan davlat va xo‘jalik boshqaruvi sohasida ochiqlik va shaffoflikka asoslangan samarali qarorlar qabul qilish tizimini joriy etish, axborot olishda mansabdor shaxslarning jamiyat oldidagi hisobdorligi, ochiqqligi va mas’uliyatini ta’minlash zarur. Bu davlat va xo‘jalik boshqaruvi apparatining

¹³⁸ <https://www.gazeta.uz/oz/2020/06/26/president-media/>

samarali faoliyat yuritishi hamda jamiyatda adolatni qaror toptirishning muhim sharti hisoblanadi. Bunda jamiyatni davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlarining faoliyatidan keng xabardor qilish, ularning aholi oldidagi hisobdorligini ta’minlash “Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir” degan konstitutsiyaviy normani amalga oshirishning, “Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” degan ezgu g‘oyani ro‘yobga chiqarishning muhim sharti hisoblanadi.

Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda OAV alohida o‘rin tutadi. Chunki aynan OAV globallashuv sharoitida yurtimizda kechayotgan eng muhim voqealar, amalga oshirilayotgan yangilanishlar, qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlarni keng yoritish orqali davlat va jamiyat o‘rtasida o‘ziga xos ko‘prik vazifasini bajarmoqda. Mazkur qonun axborotdan foydalanish erkinligini, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari mansabdor shaxslarining jurnalistga zarur axborotni, qonunda belgilanganidek, 7 kunlik muddatda taqdim etish majburiyatini ta’minlash orqali ushbu kafolatlarni yanada mustahkamlaydi. Bu axborot olishdagi ba’zi paysalga solish holatlarini bartaraf qiladi, shuningdek, jurnalist materialining tezkorligini, ishonchliligini hamda sifatli bo‘lishini ta’minlaydi.

Jamiyatda oshkoralikni ta’minlash oson kechmaydi. Unga to‘sqinlik qiladiganlar uchrab turishi sir emas. Biroq, qandaydir to‘sqinlik bor ekan, deb qo‘l qovushtirib o‘tirish ham yaramaydi. Burgaga achchiq qilib, ko‘rpaga o‘t qo‘yish -oshkoralikni ta’minlash yo‘lidagi sa’y-harakatlarni chippakka chiqarib qo‘yish bilan barobar. U holda nima qilmoq kerak, degan savolga qonuniy, ilmiy nuqtai nazardan javob topish yagona to‘g‘ri yo‘ldir! Ana shundagina amalda haqiqiy oshkoralikka erishish mumkin. Oshkoralik mohiyati - jamoatchilik fikri bilan hisoblashgan holda ish yuritish demak. Bugungi kunda OAV ni davlatimiz rahbari shaxsan o‘zi qo‘llab-quvvatlamogda. 2020-yil 27-iyun kuni nishonlanadigan Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni munosabati bilan tabrigi davlat rahbari matbuot xizmati tomonidan e’lon qilindi. “Eng asosiysi, ommaviy axborot vositalari mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli o‘zgarish va yangilanish jarayonlarini har tomonlama tahlil qilib, joylardagi ijtimoiy muammolar, xato va kamchiliklarga davlat idoralari va

jamoatchilik e’tiborini qaratmoqda”, — deya qayd etildi tabriknomada. Shavkat Mirziyoyev bo’lg’usi jurnalistlar chuqur bilim va kasb mahoratini, ona tili bilan birga chet tillarni, faol fuqarolik pozitsiyasini, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, notiqlik malakasini puxta egallashlariga alohida e’tibor qaratishi kerakligini bildirdi. Xabarda aytilishicha, agar yuqori malakali kadrlar tayyorlashda “xalqimizning boy ma’naviy merosiga tayansak”, bu ish yanada samaraliroq bo’ladi. Jadidlar merosi, shu jumladan bu yil 145 yillik tavallud sanasi keng nishonlanayotgan ulug’ alloma va publitsist Mahmudxo’ja Behbudiyning milliy jurnalistika maktabi ayniqsa muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda OAV ni davlatimiz rahbari shaxsan o’zi qo’llab-quvvatlamoqda. 2020-yil 27-iyun kuni nishonlanadigan Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni munosabati bilan tabrigi davlat rahbari matbuot xizmati tomonidan e’lon qilindi. Prezident OAV xodimlarini tabrikladi va professionallikga chaqirdi.

Idrok qilish- eslash yoki fikrlash orqali bilim olish qobiliyatidir. Kognitiv media effekti, agar shaxs televideniye, axborot veb-saytlari, kitoblar va boshqalar kabi ommaviy axborot vositalaridan tarkibni iste’mol qilganda paydo bo’ladi. Ushbu jarayonda ushbu ommaviy axborot vositalaridan olingan ma’lumotlar tomoshabin tomonidan yodlash orqali saqlanishi mumkin. Ushbu turli xil ommaviy axborot vositalaridan ma’lumot olish orqali inson ongi ma’lumotni isloh qilishi yoki o’zi xohlagan narsaga aylantirishi ham mumkin, ya’ni yangi ma’nolarni yaratadi. Bularning barchasi odamlarga tomoshabinlarga kognitiv ta’sir qiladi. Psixologik ta’sirlar tananing javobi bilan avtomatik ravishda yaratiladi. Odamlar qo’rqinchli filmlarni tomosha qilganda, ularning tanalari tovush natijasida paydo bo’lgan kuchlanishga reaksiyaga kirishadi va shuning uchun ular qichqirishlari, divandan¹³⁹ sakrashlari yoki biroz tir-tirlanishlari ham mumkin. Bundan tashqari, bu ta’sirni shartli ta’sir deb ham atash mumkin, chunki ularning tanasi tovushga reaksiyaga kirishadi va shuning uchun ularning reaksiyasi bo’lgan ta’sirni keltirib chiqaradi. Erkin va mustaqil ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish O’zbekistonda

¹³⁹ [https://uz.wikipedia.org/wiki/Ommaviy_axborot_vositalari_\(aloqa\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Ommaviy_axborot_vositalari_(aloqa))

demokratik huquqiy davlat va ochiq fuqarolik jamiyatini qurish yo‘lidagi eng muhim vazifa hisoblanadi.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda ommaviy axborot vositalari faoliyatini demokratlashtirish va erkinlashtirish, ularning demokratik, ijtimoiy-siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish jarayonidagi keng ishtirokini ta’minlash bo‘yicha salmoqli ishlar amalga oshirildi.

Axborot sohasini jadal va izchil rivojlantirish uchun zarur qonunchilik, me’yoriy-huquqiy baza yaratildi. Zamonaviy talab va standartlar e’tiborga olingan holda, “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”, “Jurnalistlik faoliyatini himoya qilish to‘g‘risida”, “Reklama to‘g‘risida”, “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida”, “Axborotlashtirish to‘g‘risida” va boshqa qator qonunchilik hujjatlari qabul qilindi.

Davlat tomonidan axborot sohasida olib borilayotgan siyosat O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan so‘z erkinligi va fuqarolarning axborot olish huquqi prinsiplarining izchil va to‘liq bajarilishini ta’minlashga qaratilgan. Mamlakatda senzura yo‘l qo‘ymaslik, ommaviy axborot vositalari faoliyatini faqat sud orqali to‘xtatish mumkinligini ko‘zda tutuvchi talablar qonuniy mustahkamlangan, ommaviy axborot vositalarini ro‘yxatga olish tartibi soddalashtirilgan. Axborot sohasida jamoat, nodavlat institutlari va tuzilmalarini shakllantirish va rivojlantirish uchun zarur tashkiliy-huquqiy hamda texnik sharoitlar yaratilgan. Respublikada Jurnalistlar ijodiy uyushmasi, O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi, Elektron ommaviy axborot vositalari milliy assotsiatsiyasi, Elektron ommaviy axborot vositalarini qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish jamoat fondi va boshqa qator jamoat birlashmalari faoliyat ko‘rsatmoqda. Axborot sohasidagi tub o‘zgarishlar mamlakatimizda bosma ommaviy axborot vositalarini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Keyingi 10 yilda ularning soni ikki baravar oshdi. Bugun mamlakatimizda 683 gazeta, 198 jurnal, 55 nashriyot, 4 axborot agentligi faoliyat ko‘rsatmoqda.

Ushbu sohada bozor munosabatlari va sog‘lom raqobat muhitini izchil rivojlantirish, matbuot va axborot erkinligining muhim kafolati hamda bosma

nashrlar va axborot agentliklari mustaqil rivojlanishining zarur sharti sifatida ularning iqtisodiy mustaqilligini ta’minlash bosma ommaviy axborot vositalari sohasida demokratik o’zgarishlarni yanada chuqurlashtirishning muhim yo’nalishi hisoblanadi. Mamlakatimiz bosma ommaviy axborot vositalarini rivojlantirishning ustuvor yo’nalishi ularning moddiy-texnika bazasini yuksak zamonaviy talablarga javob beradigan darajada modernizatsiya qilish va mustahkamlash hamda yuqori malakali jurnalistlar va texnik xodimlarni tayyorlash va qayta tayyorlash bo’lmog’i lozim.

Xulosa: Ushbu maqolada O’zbekiston respublikasining ommaviy axborot vositalari faoliyati, buning uchun qilinayotgan ishlar sarhisobi, axborotni yetkazish uchun malakali va yetuk xodimlar tayyorlash borasida qilinayotgan ishlar, axborot vositalarining hayotda tutgan o’rni haqida gapirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Ommaviy_axborot_vositalari_\(aloqa\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Ommaviy_axborot_vositalari_(aloqa))
2. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
3. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O’RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG’UNLIGI.
4. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
5. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta’lim, 2(2 (17)).
6. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
7. Akramqulovich S.N.Sharq siyosiy tafakkuri shakllanishining tarixiy ildizlari //Jahon ijtimoiy fanlar xabarnomasi. – 2023. – T. 19. – B. 173-176.

8. Zaripova G.K. Bo‘lajak mutaxassislar – umumta’lim maktablari o‘quvchilarini ma’naviy va kasbiy tarbiyalash – mustaqil mamlakatimiz taraqqiyoti ehtiyoji //Umumjahon fanlari bo‘yicha ta’lim tadqiqotlari. – 2023. – T. 2. – Yo‘q. 9. – 97-105-betlar.

9. Oyniso A. va boshqalar. Sharq olimlarining muzokaralarga kirishish haqidagi qarashlari // Web of Scholars: Ko'p o'lchovli tadqiqot jurnali. – 2023. – T. 2. – Yo‘q. 5. – 151-156-betlar.

10. <https://www.gazeta.uz/oz/2020/06/26/president-media/>

11. <https://huquqiportal.uz/document/3190?id=713>

YANGI O‘ZBEKISTON

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Andijon davlat Pedagogika institute Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Maxmudjonova Gullola

Abdulazizjonova Inoyatxon

Andijon davlat Pedagogika institute Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekistonda ro‘y berayotgan o‘zgarishlar, majburiy mehnat va bolalar mehnatiga barham berish, xotin-qizlar va bolalar huquqlari, milliy strategiya, yillik islohotlar, davlat boshqaruv tizimi haqida gap boradi.

Kalit so‘zlar: qarorlar, ijtimoiy himoya, ta’lim tizimi, qonun hujjatlari, kodekslar, yuridik yordam, qonuniy manfaatlari.

Аннотация: В статье говорится об изменениях, происходящих в Узбекистане, отмене принудительного и детского труда, правах женщин и детей, национальной стратегии, ежегодных реформах, системе государственного управления.

Ключевые слова: решения, социальная защита, система образования, правовые документы, кодексы, юридическая помощь, законные интересы.

Abstract: The article discusses the changes taking place in Uzbekistan, the elimination of forced labor and child labor, women’s and children's rights, the national strategy, annual reforms, and the public administration system.

Key words: decisions, social protection, education system, legislation, codes, legal aid, legitimate interests.

Kirish: Joriy yil mamlakatimizda Mustaqillik kuni ayni shu bosh g‘oya negizida nishonlanmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2023-yil 27 iyulda qabul qilingan "O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining o‘ttiz ikki yillik bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida"gi qarorida ta’kidlanganidek, “Mustaqil taraqqiyot yo‘lidagi keng ko‘lamli islohotlarimizni izchil

davom ettirish, barcha soha va tarmoqlar rivojini yangi bosqichga olib chiqish maqsadida bugungi kunda yurtimizda millati, tili va dinidan qat’i nazar, har bir fuqaro erkin va farovon yashaydigan yangi jamiyat va davlat barpo etilmoqda”. Aslida ham tariximizda birinchi marta umumxalq referendumini orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada Yangi O‘zbekiston davlati besh konstitutsiyaviy belgi asosida, ya’ni suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat deb e’lon qilinib, inson qadrini yanada ulug‘lash va “inson – jamiyat – davlat” tamoyili asosida aholini ijtimoiy himoya qilish bo‘yicha davlatning konstitutsiyaviy majburiyatlari alohida muhrlab qo‘yildi. Bosh qomusimizda inson huquqlari kafolatlariga oid normalar 3 barobar ko‘paytirildi.¹⁴⁰

Yurtimizda majburiy mehnat va bolalar mehnatiga barham berish, ayniqsa, ta’lim tizimi xodimlarini o‘z xizmat vazifalari bilan bog‘liq bo‘lmagan ishlarga jalb etish hollariga qarshi kurashish samaradorligini oshirishga qaratilgan qonun hujjatlarini hamda ularni amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirishga alohida e’tibor qaratildi. Jinoyat kodeksi va Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksga kiritilgan o‘zgartirishlar pedagog xodimlarni majburiy mehnatga jalb qilish bilan bog‘liq huquqbuzarliklar, ularning kasbiy faoliyatiga aralashganlik uchun javobgarlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks, shuningdek, xizmat vazifalarini bajarayotgan tibbiyot xodimlariga nisbatan qonunga xilof ravishda turli shakllarda ta’sir o‘tkazganlik, tibbiyot xodimlarining tibbiy yordam ko‘rsatish bilan bog‘liq qonuniy tibbiy faoliyatiga to‘sqinlik qilganlik uchun ma’muriy javobgarlik belgilovchi yangi modda bilan to‘ldirildi.

2023-yil 11 aprelda “Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi qonun imzolandi. Qonun bilan xotin-qizlar va bolalar huquqi, erkinligi hamda qonuniy manfaatlarini taziyiq va zo‘ravonlikdan ishonchli himoya qilishning institutsional hamda huquqiy asoslari tubdan takomillashtirildi. Bundan buyon jinsiy

¹⁴⁰ <http://www.insonhuquqlari.uz/oz/news/m11087>

zo‘ravonlik, jumladan, voyaga yetmaganlarga nisbatan jinsiy zo‘ravonlik sodir etgan shaxslarga nisbatan jazoni muddatidan ilgari shartli ozod qilish yoki jazoni yengilrog‘i bilan almashtirish mumkin emas. Yangilangan Konstitutsiyaga muvofiq, joriy yil 16-iyunda “Davlat hisobidan yuridik yordam ko‘rsatish to‘g‘risida”gi qonun qabul qilinib, unda davlat hisobidan yuridik yordam ko‘rsatiladigan ishlar ro‘yxatiga fuqarolik, ma‘muriy va ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ishlarni kiritish orqali fuqarolarning bepul yuridik yordam olish imkoniyati kengaytirildi. Davlat hisobidan yuridik yordam kam ta‘minlanganlarga, teng huquqliligi buzilgan xotin-qizlar va erkaklarga hamda psixiatriya yordamini olgan shaxslarga ko‘rsatilishi belgilandi. Milliy markaz o‘z faoliyat yo‘nalishlari doirasida, jumladan, Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy strategiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirmoqda. Inson huquqlari bo‘yicha mamlakatimiz milliy ma‘ruzalarini tayyorlash va BMTning shartnomaviy qo‘mitalarida ko‘rib chiqish natijalarini deputat, senatorlar tomonidan muntazam eshitib borish, shartnomaviy qo‘mitalar tavsiyalarini amalga oshirish bo‘yicha Milliy harakatlar rejalari Oliy Majlis palatalari tomonidan tasdiqlanishi amaliyoti takomillashmoqda. Amaliy misollarga kelsak, o‘tgan olti oyda Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy strategiyasini amalga oshirish yo‘lida “Yo‘l xaritasi”ning 62 ta bandi yuzasidan chora-tadbirlar bajarilganini alohida qayd etish lozim. Bu — Milliy strategiya ijrosi 79 foizga yetdi, degani.

2023-yil birinchi yarmida Milliy strategiya doirasida 7 ta qonun, Prezidentning 8 ta farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining 3 ta qarori qabul qilindi, 1 ta xalqaro shartnoma ratifikatsiya qilindi. Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya qoidalarini amalga oshirish bo‘yicha O‘zbekistonning Dastlabki milliy ma‘ruzasi loyihalari ishlab chiqildi. Oliy Majlis palatalari tomonidan tasdiqlangan 3 ta Milliy harakatlar rejasi ijrosi monitoring qilindi. Xususan, Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyani amalga oshirish bo‘yicha 2023-2025-yillarga mo‘ljallangan Milliy harakatlar rejasi (jami 43 ta band) 8 ta bandi bo‘yicha ishlar yakunlandi. Shuningdek, Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi

konvensiya qoidalarini ijrosi yuzasidan 2022-2025-yillarga mo‘ljallangan Milliy harakatlar rejasining (jami 69 ta band) 14 ta bandi bajarildi.¹⁴¹

Bundan tashqari, Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt qoidalarini bajarish yuzasidan 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Milliy harakatlar rejasining (jami 34 ta band) 8 ta bandidagi vazifalar to‘liq amalga oshirildi. Inson huquqlari sohasidagi xalqaro shartnomalarni milliy qonunchilikka va huquqiy amaliyotga implementatsiya qilish doirasida qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari ekspertizadan o‘tkazilyapti. Joriy yilning birinchi yarmi holatiga ko‘ra, Milliy markazga turli vazirlik va idoralardan kelgan 35 ta normativ-huquqiy hujjat loyihasi ekspertizadan o‘tkazilgan. Shulardan 24 tasi qonun loyihasi, 3 tasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni, 1 tasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori, 6 tasi Vazirlar Mahkamasi qarori, 1 tasi – Vazirlar Mahkamasi farmoyishi loyihalaridir. Huquqiy ekspertiza doirasida ushbu loyihalarni takomillashtirish bo‘yicha jami ellikdan ziyod taklif bildirildi. O‘zbekiston Prezidentining 2023-yil 12 maydagi farmoni bilan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilinganining 75 yilligini keng nishonlash to‘g‘risidagi Tadbirlar dasturi tasdiqlangani, ayniqsa, muhim ahamiyat kasb etdi. Dastur 30 ta banddan iborat bo‘lib, o‘tgan ikki oyning o‘zida 6 ta band bo‘yicha ishlar to‘liq bajarildi.

Joriy yilning o‘tgan davrida Milliy markaz vakillari Nyu-York, Jeneva, Pekin, Jidda, Vena, Varshava, Skope, Moskva, Sankt-Peterburg, Olmaota, Ostona shaharlarida inson huquqlari mavzusidagi turli forumlarda qatnashdi. Milliy markazning o‘zida ham 20 ga yaqin xalqaro tashkilot va xorijiy davlatlar delegatsiyalari bilan uchrashuvlar o‘tkazildi. BMT Inson huquqlari bo‘yicha oliy komissari Folker Tyurkning yurtimizga rasmiy tashrifi yakunlariga oid tavsiyalari asosida “Yo‘l xaritasi” tayyorlandi. Hujjat parlament palatalari Kengashlarining Qo‘shma qarori bilan tasdiqlandi. Bularning barchasi bir tomondan, O‘zbekistonda inson huquqlari, erkinlik va qonuniy manfaatlarini ta’minlash borasida olib borilayotgan izchil siyosatning mazmun-mohiyatini mamlakatimiz va jahon

¹⁴¹<https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekiston-demokratik-ozgarishlar-keng-imkoniyatlar-va-amaliy-ishlar-mamlakatiga-aylanmoqda>

jamoatchiligiga chuqur tushuntirishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, Istiqlol bayramimizning “Har bir kun, bu — imkoniyat, har bir kun, bu — kelajak uchun poydevor” degan hayotiy shiori ahamiyatini aynan inson huquqlari talqini timsolida teran ochib berishda ham muhim o‘rin tutadi.

Shuningdek, inson huquqlarini ta’minlash, davlat organlarining hisobdorligi va ochiqqligini kuchaytirish hamda fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalarining roli, aholi va jamoat birlashmalarining siyosiy faolligini oshirish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirildi. Milliy iqtisodiyotni isloh qilish borasida tashqi savdo, soliq va moliya siyosatini liberallashtirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni tashkil etish hamda hududlarni jadal rivojlantirishni ta’minlash bo‘yicha ta’sirchan choralar ko‘rildi. Fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va kambag‘allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilanib, aholini yangi ish o‘rinlari va kafolatli daromad manbai, malakali tibbiy va ta’lim xizmatlari, munosib yashash sharoitlari bilan ta’minlash sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi.

So‘nggi besh yillik islohotlarning natijasida mamlakatimizda Yangi O‘zbekistonni barpo etishning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma’rifiy asoslari yaratildi. Taraqqiyot strategiyasini o‘z vaqtida va samarali amalga oshirish barcha davlat organlari hamda ularning mansabdor shaxslari faoliyatining ustuvor vazifasi hisoblanadi. Oliy Majlis huzuridagi Nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo‘llab-quvvatlash jamoat fondi, Inson huquqlari bo‘yicha milliy markaz, Kasaba uyushmalari Federatsiyasi hamda “Taraqqiyot strategiyasi” markazi ta’sischilarining “Taraqqiyot strategiyasi” markazining faoliyatini xalqaro standartlarga muvofiq tadqiqot va “aql” markazi sifatida qayta tashkil etish hamda quyidagi qo‘shimcha vazifalar yuklatish to‘g‘risidagi tashabbuslari qo‘llab-quvvatlansin. Asosiy o‘zgarishlar sifatida Konstitutsiyaning to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qiluvchi hujjatga aylangani, unda

O‘zbekistoning ijtimoiy va dunyoviy davlat degan maqomi mustahkamlab qo‘yilgani va yana boshqalarni sanab o‘tish mumkin.¹⁴²

Referendumdan so‘ng, mamlakatda yangilangan Konstitutsiyaga mos yangi qonunlar qabul qilina boshladi. Noyabrda prezident kodekslarga davlatning dunyoviyligini mustahkamlovchi tuzatishlarni kiritish to‘g‘risidagi qonunni imzoladi. Jins bo‘yicha kamsitishni targ‘ib qilganlik uchun 6,6 mln so‘mgacha jarima solinishi, milliy, irqiy, etnik yoki diniy mansubligiga qarab bir toifa fuqarolarni boshqa toifa fuqarolardan ustunligini yoki nuqsonli ekanligini targ‘ib qilganlik uchun 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish, ko‘p xotinli bo‘lishni targ‘ib qilganlik uchun 15 sutkagacha qamoq jazosi tayinlash mumkin bo‘ldi. 2023-yil oxirigacha ma’muriy islohot doirasidagi ayrim qarorlar qayta ko‘rib chiqib bo‘lindi. Masalan, avvallari hukumatga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bo‘ysungan Oila va xotin-qizlar ishlari qo‘mitasi 2022-yil dekabrda Bandlik va kambag‘allikni qisqartirish vazirligiga o‘tkazilgandi, ammo yaqinda yana Vazirlar Mahkamasi bo‘ysinuviga qaytarildi. O‘tgan yil dekabrda Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi tuzilmasiga o‘tkazilgan Farmatsevtika tarmog‘ini rivojlantirish agentligi sentabrda yana Sog‘liqni saqlash vazirligi tuzilmasiga qaytdi. Mart oyida Strategik islohotlar agentligi davlat ulushi bor 31 ta yirik korxona aksiyalarini o‘z balansiga olgandi (agentlik 2023–2025-yillar davomida ularni isloh qilib, operatsion jozibadorligini oshirishi lozim edi), ammo avgust oyida barcha ulushlar Iqtisodiyot va moliya vazirligi boshqaruviga qaytarildi. O‘zbekiston avgust oyida Turkmaniston bilan yiliga 2 milliard kub metr turkman gazini sotib olish bo‘yicha shartnoma imzoladi. Tomonlar yanada uzoq muddatli va yetkazib berish hajmi ham kattaroq bo‘lgan shartnoma ustida ham ish olib bormoqda. 7-oktabrdan e’tiboran O‘zbekiston kuz-qish mavsumidagi yetishmovchilik o‘rnini qoplash uchun Qozog‘iston hududi orqali Rossiyadan gaz import qilishni boshladi. Gaz xarid qilish shartnomasi ikki yilga mo‘ljallangan bo‘lib, kunlik xarid miqdori sutkasiga 9 million kub metrni — yiliga taxminan 2,8 milliard kub metrni tashkil etishi kerak.

¹⁴² <https://www.gazeta.uz/oz/2023/12/31/year-in-review/>

Dekabrga kelib, qattiq sovuqlar sabab, “Gazprom” Toshkentning iltimosiga ko‘ra O‘zbekistonga gaz yetkazib berish hajmini ikki barobar oshirdi. Shu oyda “O‘rta Osiyo — Markaz” gaz quvuri orqali “texnik jihatdan maksimal hajmda” gaz o‘tkazilgan. Yil oxirida Jizzax, Samarqand, Surxondaryo, Buxoro va Qashqadaryo viloyatlarida quyosh elektr stansiyalari, Navoiy viloyatining Tomdi tumanida esa shamol elektr stansiyasining birinchi navbati ishga tushirildi. Ushbu obyektlarning umumiy generatsiya quvvati 2400 MVtni tashkil etadi. 2023-yilda pensiya va oyliklar ikki marta — aprel-may oylarida va dekabrda oshirildi. Har ikkala safar ham oshish darajasi 7 foizni (jami 14 foizni) tashkil etdi. Shu tariqa, ijtimoiy to‘lovlar va budget xodimlarining oylik maoshlari indeksatsiyasi yillik inflyatsiyaning Markaziy bank hisob-kitoblariga ko‘ra taxmin qilingan 9–10 foizlik darajasidan o‘zib ketdi. Shaharlarda ruxsat etilgan eng yuqori harakatlanish tezligining soatiga 60 kilometrgacha cheklanishi — yo‘l harakati xavfsizligi sohasi va shahar muhitidagi eng uzoq kutilgan qarorlardan biri bo‘ldi. Avvallari cheklov soatiga 70 kilometrga teng edi.

Xulosa: Ushbu maqolada yangi O‘zbekistonning ravnaq topishi, kelajak hayot uchun qilinayotgan ma’naviy – ma’rifiy ishlar, Konstitutsiyaga mos yangi qonunlar va ularning yangilanishi, xalq orasida konstitutsiyaviy huquqni ta’minlash chora tadbirlari, xalqni kambag‘allikdan olib chiqish choralari, yillik sarf harajatlar natijalari va boshqalar yoritilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/12/31/year-in-review/>
2. <https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekiston-demokratik-ozgarishlar-keng-imkoniyatlar-va-amaliy-ishlar-mamlakatiga-aylanmoqda>
3. <http://www.insonhuquqlari.uz/oz/news/m11087>
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021. – B. 267.

5. Prezident Shavkat Mirziyoyevning Respublika Ma’naviyat va ma’rifat kengashining kengaytirilgan majlisidagi nutqi. 2023-yil 22-dekabr. www.prezident.uz.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-sonli Farmoni. www.lex.uz.
7. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi// “Xalq so’zi” gazetasi, 2022 yil 21 dekabr, No272 (8334).
8. Yangi O‘zbekistonda erkin va farovon yashaylik (O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning davlat va jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlariga doir konseptual g‘oyalari va tavsiyalari)Uslubiy qo‘llanma – Toshkent: Lesson press, 2022.–B. 122.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentinin 2021-yil 26-martdagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5040-son Qarori.
10. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
11. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG‘UNLIGI.
12. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
13. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
14. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
15. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The

Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.

16. Akramqulovich S.N.Sharq siyosiy tafakkuri shakllanishining tarixiy ildizlari //Jahon ijtimoiy fanlar xabarnomasi. – 2023. – T. 19. – B. 173-176.

17. Zaripova G.K. Bo‘lajak mutaxassislar – umumta’lim maktablari o‘quvchilarini ma’naviy va kasbiy tarbiyalash – mustaqil mamlakatimiz taraqqiyoti ehtiyoji //Umumjahon fanlari bo‘yicha ta’lim tadqiqotlari. – 2023. – T. 2. – Yo‘q. 9. – 97-105-betlar.

18. Oyniso A. va boshqalar. Sharq olimlarining muzokaralarga kirishish haqidagi qarashlari // Web of Scholars: Ko'p o'lchovli tadqiqot jurnali. – 2023. – T. 2. – Yo‘q. 5. – 151-156-betlar,

**YANGI O‘ZBEKISTONDA INSON HAQ – HUQUQLARI VA
ERKINLIK LARI KAFOLATINING YARATILISHI
ПРАВА ЧЕЛОВЕКА – ПРАВА И СВОБОДЫ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ
СОЗДАНИЕ ГАРАНТИИ
CREATION OF GUARANTEES OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN
NEW UZBEKISTAN**

Atabayeva Nigora Mahmudjanovna

Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

Maxmudova Dilnavoz Odiljon qizi

Qosimova Gulnora Qosimjon qizi

Andijon davlat pedagogika institute Kechki bo‘lim Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi
102-guruh talabalari

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekistonda haq – huquqlari va erkinliklarni kafolatining yaratilishi, O‘zbekistonda hayot erkinligi, tashkiliy-huquqiy bazasini mustahkamlash, mamlakatimizda sud tizimining mustaqilligi, mamlakatimizda jinoyat ishlarini tergov qilish faoliyati va boshqalar haqida gapirish mumkin.

Kalit so‘zlar: huquq erkinliklari, oliy qadriyatlar, diniy e’tiqod erkinligi, axborot sohasini tubdan isloh qilish, ijtimoiy himoya, organlari faoliyati.

Аннотация: В статье можно говорить о создании гарантий прав и свобод в Узбекистане, свободы жизни в Узбекистане, укреплении организационно-правовой базы, независимости судебной системы в нашей стране, деятельности по расследованию уголовных дел в нашей стране. страна и т. д.

Ключевые слова: правовые свободы, высокие ценности, свобода вероисповедания, коренная реформа информационной сферы, социальная защита, деятельность органов.

Abstract: The article discusses the creation of guarantees of rights and freedoms in Uzbekistan, freedom of life in Uzbekistan, strengthening the

organizational and legal framework, the independence of the judicial system in our country, the activities of criminal investigations in our country, etc.

Keywords: human rights, supreme values, freedom of religious belief, fundamental reform of the information sector, social protection, activities of bodies.

Kirish: So‘nggi to‘rt yilda O‘zbekistonda inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmat va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadigan demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyatini shakllantirish borasida aniq maqsadga yo‘naltirilgan tizimli chora-tadbirlar hayotga tatbiq etilmoqda. Birinchidan, mamlakatimizda Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi ¹⁴³Milliy strategiyasi qabul qilindi, sohaning qonunchilik va tashkiliy-huquqiy bazasini mustahkamlash, xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish va xalqaro majburiyatlarni bajarish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni faollashtirishga qaratilgan ishlar amalga oshirildi. Ushbu islohotlar jamiyatimiz hayotida tub burilish yasadi hamda xalqimizni hayotdan rozi qilish, yurtdoshlarimiz uchun farovon va munosib turmush sharoiti yaratish, ularning yurtimiz kelajagiga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash va dunyoqarashini o‘zgartirish, jamiyatda inson huquqlari madaniyatini shakllantirish, qonun ustuvorligini ta’minlashga ham xizmat qilmoqda.

Ikkinchidan, bugungi kunda mamlakatimizda sud tizimining mustaqilligi va odil sudlovni samarali ta’minlash bo‘yicha olib borilayotgan izchil ishlar natijasida odil sudlov jarayonida inson huquqlarini himoya qilish darajasi yangi bosqichga chiqdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning joriy yil 30- iyun kuni odil sudlovni ta’minlash va korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi vazifalar muhokamasiga bag‘ishlab o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishida “Sud binosiga kelgan har bir inson O‘zbekistonda adolat borligiga ishonib chiqib ketishi kerak” deb alohida ta’kidlandi. Haqiqatan ham, so‘nggi yillarda sud-huquq sohasida amalga oshirilgan islohotlar amaliy natijasini bermoqda. Bu yo‘nalishda yangi qabul qilingan qonunlar, joriy etilayotgan ta’sirchan aniq mexanizmlar, miqdori tobora ortib

¹⁴³<http://insonhuquqlari.uz/oz/news/yurtimizda-inson-huquq-va-erkinliklari-himoyasi-kafolatlangan>

borayotgan oqlov hukmlari – bu kabi ijobiy holatlar yurtdoshlarimizda adolat, baxtli hayot va kelajakka ishonchni yanada mustahkamlamoqda. Xususan, islohotlar natijasida sudlar tomonidan ilk marotaba 2 ming 273 nafar fuqaroga nisbatan oqlov hukmi chiqarilgan.

Shuningdek, jinoyat yo‘liga bilib-bilmay kirgan 3,5 mingdan ortiq yoshlar va xotin-qizlarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish jazosi qo‘llanmasdan, ular mahalla va jamoatchilik kafilligiga olingan. Inson huquqlarini buzganligi uchun huquq-tartibot idoralarining 60 nafar xodimi jinoiy javobgarlikka tortilgan. Sud-huquq sohasidagi sa’y-harakatlar samaralari xalqaro doirada ham e’tirof etilmoqda. Jumladan, yaqinda BMTning Inson huquqlari bo‘yicha oliy komissari, shuningdek AQSH Davlat departamenti o‘z hisobotlarida O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan shiddatli o‘zgarishlar, xususan, diniy e’tiqod erkinligini ta’minlash va odam savdosiga barham berish borasidagi islohotlarga ijobiy munosabat bildirdi. BMTning Sudyalar va advokatlar mustaqilligi masalalari bo‘yicha maxsus ma’ruzachisi Diego Garsiya-Sayan O‘zbekistonga amalga oshirgan tashrifi yuzasidan o‘z ma’ruzasini BMT Inson huquqlari kengashining navbatdagi sessiyasiga taqdim etdi. Ushbu ma’ruzada O‘zbekistonda keyingi yillarda sud-huquq tizimida erishilgan ijobiy natijalar alohida ta’kidlangan.

Uchinchidan, mamlakatimizda jinoyat ishlarini tergov qilish faoliyatini xalqaro standartlar va ilg‘or xorijiy tajribani inobatga olgan holda tubdan yaxshilash, qonun ustuvorligi va javobgarlikning muqarrarliligi printsiplarini ro‘yobga chiqarish borasida tizimli huquqiy va tashkiliy chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda. Bunda shaxsning huquq va erkinliklariga so‘zsiz rioya etilishini ta’minlash, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning jinoyatlarni fosh etish borasidagi faoliyatini yangi bosqichga olib chiqish, sodir etilgan har bir jinoyat uchun javobgarlikning muqarrarligini ta’minlash, jinoyatchilikning oldini olish tizimi samaradorligini oshirish, shaxsga e’lon qilingan ayblov, yarashuv institutini keng joriy etish va jamiyatda qonunga itoatgo‘ylik ruhini shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

To‘rtinchidan, O‘zbekistonda jamoatchilik nazorati va ommaviy axborot vositalari vakillarining qonuniy haq-huquqlarini himoya qilish borasidagi davlat siyosati hayotga faol tatbiq etilayotgani va mamlakatimiz ushbu yo‘ldan sobiqadamlik bilan ilgari lab borayotganini alohida ta’kidlash joiz. Mamlakatimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘tarishda axborot sohasini tubdan isloh qilish va rivojlantirish, ommaviy axborot vositalari mustaqilligi va jurnalistlik faoliyati daxlsizligini mustahkamlash, so‘z erkinligini hamda davlat organlari va tashkilotlari faoliyatining ochiqligini ta’minlashga jiddiy e’tibor qaratilayapti. Bu borada o‘ndan ziyod qonun hujjatlari qabul qilindi. Hozirgi kunda ilg‘or xalqaro va xorijiy tajribani chuqur o‘rganish, jamiyatimizning yangilanish jarayonlari va qonuniyatlarini inobatga olgan holda, milliy qonunchiligimizga tuhmat va haqorat uchun ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lgan jazo turlarini tayinlashni bekor qilishni nazarda tutuvchi qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish yuzasidan takliflar tayyorlanmoqda. Jurnalist va blogerlarning erkin faoliyat yuritishi va ijod qilishlari uchun huquqiy asoslar va keng imkoniyatlar yaratildi.

Amalga oshirilgan ishlar natijasida mustaqil va xolis ommaviy axborot vositalari bugungi kunda joylardagi xalqimizni qiynayotgan muammo va kamchiliklarni ro‘y-rost ochib berayotgan, qonuniylikni qaror toptirishda chinakam “jamiyat ko‘zgusi” vazifasini bajarayotgan, samarali jamoatchilik nazoratini amalga oshirayotgan, jamoatchilik fikrini shakllantirayotgan katta ta’sirchan kuchga aylandi. Ma’lumki, O‘zbekiston so‘roviga asosan Bishkekda qo‘lga olingan jurnalist Bobomurod Abdullaev mamlakatimizga ekstraditsiya qilindi. B.Abdullaevga O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi tomonidan insonparvarlik printsipi qo‘llanildi, xususan, unga nisbatan qamoqqa olish ehtiyot chorasi o‘zgartirilib, u ozodlikka chiqarildi. O‘zbekiston ushbu siyosatga sodiq qoladi va jurnalistning jurnalistlik faoliyatini amalga oshirish chog‘idagi daxlsizligi, tanqidiy materiallar e’lon qilganligi uchun ta’qib qilinmasligi, huquqlari, sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilinishi masalalariga davlat siyosatining eng ustuvor vazifalari sifatida qaraydi.¹⁴⁴

¹⁴⁴ https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_huquqlari_va_erkinliklarining_kafolatlari

Beshinchidan, O‘zbekistonda fuqarolar huquq va erkinliklari, mamlakatimiz Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etilishini ta’minlash borasida olib borilayotgan tizimli ishlar va sa’y-harakatlar nafaqat mamlakatimizda, balki BMT, YEXHT va nufuzli xalqaro tashkilotlar hamda xorijiy davlatlar rahbarlari, ekspertlari tomonidan ham alohida e’tirof etilmoqda. Shu ma’noda, “Inson manfaatlari hamma narsadan ustun” degan tamoyil asosida xalqimiz hayotini tubdan yaxshilash bo‘yicha olib borilayotgan keng ko‘lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni davom ettirish, aholi farovonligini oshirish va uning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish davlat hokimiyati organlarining bosh vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari-inson va fuqarolarning Konstitutsiya shuningdek qonunlarda mustahkamlangan huquqlari hamda erkinliklarini amalga oshirishni davlat tomonidan ta’minlashga yordam beradigan vositalar, usullar shu jumladan shart-sharoitlar majmui hisoblanadi. Inson huquqlari hamda erkinliklarining kafolatlarini quyidagicha turkumlash mumkin deb hisoblanadi: yuridik, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy deb qaraladi. Yuridik kafolatlar deganda fuqarolarning huquqlari shu bilan bir qatorda erkinliklari qonunlar asosida huquqiy jihatdan kafolatlanishini anglash mumkin. Yuridik kafolatlarning quyidagi shakllari mavjud deb qaraladi: konstitutsiyaviy huquqiy kafolatlar; sudlar tomonidan huquqlar shuningdek erkinliklarni kafolatlash; ombudsman faoliyati; hukumat faoliyatini qayd etib o‘tish joiz.

Yurtimizda inson huquq va erkinligini ta’minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarga hamohang tarzda faoliyat yuritayotgan Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi ham shu kabi ezgu ishlarni amalga oshirishga kamarbastalik qilmoqda. Joriy yil 31-oktyabr kuni Markaz tashkil etilganligiga 18-yil to‘ladi. O‘tgan davr mobaynida mazkur Markaz o‘z oldidagi o‘ta dolzarb sanalgan milliy harakat rejasini tuzish, Konstitutsiyamiz, qonunlar va inson huquqlari sohasidagi umum e’tirof etilgan xalqaro huquq me’yorlari qoidalarini amalga oshirish strategiyasini ishlab chiqish, inson huquqlari sohasida O‘zbekiston Respublikasining xalqaro va milliy tashkilotlar bilan hamkorligini rivojlantirish, mamlakatimizda inson huquqlariga rioya etilishi va bu huquqlarning muhofaza

qilinishi yuzasidan milliy ma’ruzalar tayyorlash, davlat hokimiyati va boshqaruv organlariga, shuningdek, inson huquqlari bo’yicha jamoat birlashmalariga maslahatlar berish, inson huquqlarini rag’batlantirish va muhofaza qilishning turli jihatlarini yuzasidan tadqiqotlar o’tkazish kabi vazifalarni muvaffaqiyatli ado etib kelmoqda.

Shu munosabat bilan Inson huquqlari bo’yicha O’zbekiston Respublikasi Milliy markazi direktori, yuridik fanlari doktori, professor Akmal Saidov “Turkiston-press” NAA muxbiriga quyidagilarni so’zlab berdi. Avvalo, shuni qayd etishni istardimki, yurtimiz mustaqillikka erishgandan so’ng har bir sohada tub islohotlar jarayoni boshlandi, deydi Akmal Saidov. Ayniqsa, inson huquqlarini ta’minlash borasida 1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining O’zbekiston parlamenti tomonidan tasdiqlanganligi istiqlolning ilk yillarida qabul qilingan muhim xalqaro huquqiy hujjat bo’ldi. O’zbekistonda qisqa tarixiy muddat ichida milliy davlatchilikni shakllantirishning huquqiy asoslari yaratildi. Mamlakatimiz barcha rivojlangan huquqiy davlatlardagi kabi uch hokimiyatga, ya’ni qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga taqsimlandi. Xalq farovonligi yo’lida kuchli huquqiy davlatdan fuqarolik jamiyati sari ildam qadam qo’yish maqsadida erkin bozor munosabatlariga asoslangan kuchli iqtisodiyot barpo etildi. Shu tariqa, yurtimiz xalqaro huquqning to’laqonli va teng huquqli sub’ektiga aylandi. Albatta, bularning barchasiga Prezidentimiz Islom Karimovning jonkuyarligi, tashabbuskorligi va rahnamoligi evaziga erishildi.

Inson huquqlari va erkinliklarini muhofaza qilishning ta’sirli vositasini barpo etish, xalqaro tashkilotlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorlikni kengaytirish, davlat muassasalari xodimlari va aholining inson huquqlari bo’yicha madaniyatini oshirish maqsadida BMTning Inson huquqlari va boshqaruv tizimini demokratiyalashni qo’llab-quvvatlash dasturiga muvofiq, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 31-oktyabrdagi Farmoni bilan Inson huquqlari bo’yicha O’zbekiston Respublikasi Milliy markazi tuzildi. Farmonda Inson huquqlari bo’yicha Milliy markazning maqsad va asosiy vazifalari aniq belgilab qo’yildi.

1996-yil 13-noyabrdagi “Inson huquqlari bo’yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi faoliyatini tashkil etish masalalari to‘g‘risida”gi Vazirlar Mahkamasining qarori Milliy markaz faoliyatining tashkiliy-huquqiy asosi hisoblanadi. Ushbu qaror orqali Inson huquqlari bo’yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi to‘g‘risidagi Nizom va Milliy markaz tuzilmasi tasdiqlangan. Inson huquqlari bo’yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi davlatga qarashli idoralararo tahlil, tushuntirish va muvofiqlashtirish organi hisoblanadi. Ya’ni, mazkur organ inson huquqlari sohasida davlat boshqaruv organlari faoliyatini muvofiqlashtiradi, inson huquqlari sohasidagi ishlar milliy rejasini ishlab chiqadi, O‘zbekistonning inson huquqlari bo’yicha milliy ma’ruzalarini tayyorlaydi, davlat xizmatchilari uchun esa inson huquqlari muhofazasi sohasida axborot bazasini yaratadi, ularni o‘qitadi, maslahatlar beradi, tashviqot ishlarini olib boradi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, Markazning asosiy maqsadi bu ustuvor vazifalarni har tomonlama hal etish yo‘li bilan Inson huquqlari sohasidagi Milliy faoliyat dasturini, huquq va erkinliklarni himoya etishning ko‘p jihatli tizimini ishlab chiqish va hayotga tatbiq etishdan iborat.

Ayni paytda mamlakatimizda inson huquq va erkinliklarining huquqiy asoslari yaratilishi va uning amalda qo‘llanishi hamda kafolatlanishini kuzatuvchi mexanizmlardan yuqorida tilga olib o‘tilgan institutlar bilan bir qatorda Oliy sud huzuridagi Sud qonunchiligini demokratlashtirish va liberallashtirish hamda sud tizimi mustaqilligini ta’minlash bo’yicha tadqiqot markazi va Adliya vazirligi, Bosh prokuratura, Ichki ishlar vazirligida inson huquqlari bo’yicha bo‘linmalar va boshqarmalar samarali faoliyat yuritmoqda. O‘zbekistonda xalqaro huquqning umume’tirof etilgan printsip va normalari ustunligi konstitutsiyaviy asosda e’tirof etiladi. Bugungi kunda mamlakatimiz inson huquqlari bo’yicha 70 dan ziyod xalqaro hujjatlar, xususan, BMT tomonidan inson huquqlari bo’yicha qabul qilingan 10 ta majburiy xalqaro shartnomalarni ratifikatsiya qilib, o‘zining xalqaro majburiyatlarini muntazam ravishda bajarib kelmoqda.

Bir so‘z bilan aytganda, O‘zbekistonning demokratik o‘zgarishlarga sodiqligini namoyish qilish, yurtimizda kechayotgan ulkan o‘zgarishlar va yangilanishlar davrida

avvalo inson huquqlarini himoya qilish va rag‘batlantirish birlamchi vazifalardan sanaladi. Bunda jamiyatimizda mavjud milliy institutlar ichida Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazining o‘rni beqiyosdir.

Xulosa: Ushbu maqolada yangi O‘zbekiston inson haq – huquqlari va erkinliklari va uning uchun qilinayotgan shart – sharoitlar ko‘lami, insonning yetuklikka erishish uchun qilinayotgan ishlar, haq – huquqlarning himoyasi va ularni qay yo‘sinda qo‘llash usulari, bir so‘z bilan aytganda insonlar o‘z haq-huquqlarini bilishni o‘rgandilar va boshqalarni aytish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_huquqlari_va_erkinliklarining_kafolatlari
2. <http://insonhuquqlari.uz/oz/news/yurtimizda-inson-huquq-va-erkinliklari-himoyasi-kafolatlangan>
3. Atabayeva, N. M. Namangan Region Industry in World War II. AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH.
4. Maxmudjanovna, A. N. (2023). YANGI KONSTITUTSIYADA INSON HUQUQLARINING O‘RNI VA XALQARO HUQUQ NORMALARI BILAN UYG‘UNLIGI.
5. Salimovna, S. M. (2023). RENAISSANCE OF TIMURID PERIOD AND ITS PLACE IN WORLD CIVILIZATION. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(9), 89-92.
5. Атабаева, Н. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К СТУДЕНТАМ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПРЕДМЕТА ИСТОРИИ. Ilm-fan va ta'lim, 2(2 (17)).
6. Mahmudjanovna, A. N. (2021). Frontline newspapers cover the contribution of uzbek industry to victory during world war ii. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(12), 295-298.
7. Shohsanam, U. (2022). Improving StudentsScientific Worldview In The Modern Education System. Open Access Repository, 8(03), 13-15.
8. Muhammadqobilovna, J. S. (2024). UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA BARKAMOL INSON TARBIYASIGA OID MANAVIY-MARIFIY QARASHLAR. Journal of Innovation in Education and Social Research, 2(4), 22-24.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA XALQ HOKIMIYATCHILIGI PRINSIPI

Meliboyeva Dilnoza Ergashevna

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi “Umumta’lim fanlar” kafedrası
o‘qituvchisi, 3-darajali yurist

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 17-oktabrdagi F-53-sonli Farmoyishining ijrosi yuzasidan Konstitutsiyaning muhim prinsiplaridan biri bo‘lgan xalq hokimiyatchiligi prinsipining mohiyatini yoritish maqsadida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, xalq hokimiyatchiligi, davlat organlari, saylov, referendum, demokratik doktrina.

Abstract: In this article, the author talks about the implementation of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. F-53 of October 17, 2024 in order to clarify the essence of the principle of people's power, which is one of the important principles of the Constitution.

Key concepts: Constitution, people's power, state bodies, election, referendum, democratic doctrine.

Mamlakatimizda joriy yilning 17-oktabr kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi o‘ttiz ikki yilligini munosib kutib olish va yuksak saviyada nishonlash, Asosiy qonunimizda belgilangan xalq hokimiyatchiligi, inson qadri, erkinlik va tenglik, ijtimoiy adolat va birdamlik kabi ezgu g‘oyalar atrofida fuqarolarni jipslashtirish, “Konstitutsiya - erkin va farovon hayot garovi!” degan bosh g‘oyani o‘zida mujassam etgan tashkiliy-amaliy hamda ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni samarali tashkil etish maqsadida “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida”gi F-53-sonli Farmoyish¹⁴⁵i qabul qilindi hamda ushbu Farmoyish doirasida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi o‘ttiz ikki yilligini munosib kutib olish hamda yuksak saviyada nishonlash, yangilangan Konstitutsiyaning mazmun-mohiyatini fuqarolarga kengroq tushuntirish maqsadida amalga oshirilshi lozim bo‘lgan masalalar belgilab berildi.

Darhaqiqat O‘zbekiston Respublikasining bugungi kundagi Konstitutsiyasi juda mukammal, har sohasida inson qadrini ulug‘laydigan va uning manfaatlariga xizmat qiladigan, demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatining asoslarini o‘zida mujassam etgan normativ huquqiy hujjat sifatida shakllanganligini e’tirof etish lozim.

¹⁴⁵ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida”gi F-53-sonli Farmoyishi. 2024-yil 17-oktyabr. <http://lex.uz/uz/docs/-7160383>.

Turkiyada nashr etiladigan “Türkiye” gazetasida “O‘zbekiston Konstitutsiyaviy qonuni loyihasi bo‘yicha bo‘lib o‘tgan referendum yakunlariga bag‘ishlangan “Mening Konstitutsiyam” referendumida O‘zbekiston xalqi “Ha” dedi” sarlavhali maqola chop etilganligi e‘tiborimizni tortdi. Siyosatshunoslik fanlari doktori, professor, Anqara inqirozlarni o‘rganish va siyosiy tadqiqotlar markazining rahbari Sayfiddin Erol tomonidan yozilgan mazkur maqolada 2023 yil 30 aprel kuni O‘zbekiston Respublikasida bo‘lib o‘tgan referendumda jami saylovchilarning 84,54 foizi ishtirok etib, 65 foiz yangilangan Konstitutsiya 90,21 foiz ovoz bilan qabul qilinganiga oid ma’lumotlar va tafsilotlar o‘z ifodasini topgan.

“Shu tariqa, - deb yoziladi gazetada, O‘zbekiston Konstitutsiyasiga “dunyoviy va ijtimoiy davlat” ta’rifi kiritildi, o‘zbek xalqining farovon kelajagini ta’minlashga qaratilgan erkin bozor iqtisodining asoslari mustahkamlandi, Prezidentning ayrim vakolatlarini Parlamentga taqdim etish orqali demokratlashuv jarayoni jadallashtirildi, intellektual mulkdan tortib inklyuziv ta’limgacha bo‘lgan muhim huquqlar kafolatlandi. Ushbu konstitutsiyaviy referendum bilan xalq va davlat o‘rtasidagi “Ijtimoiy kelishuv” yangilandi va yanada mustahkamlandi”.¹⁴⁶

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida bir qator muhim prinsiplar belgilab qo‘yilgan bo‘lib, ulardan biri xalq hokimiyatchiligi prinsipidir. Xo‘sh o‘zi xalq hokimiyatchiligi nima?

Shu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan “Xalq davlatdan rozi bo‘lishi kerak”, “Xalq davlat organlariga emas, balki ular xalqqa xizmat qilishi kerak”, degan faoliyat tamoyillari yodga olish o‘rinlidir. Agar davlat va huquq nazariyasiga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, demokratik doktrina (ta’limot) tarafdorlari hokimiyatning birinchi manbai xalqdir, tabiatan va mohiyatan davlat hokimiyati tubdan xalqchil bo‘lib, u xalqning manfaatlarini ko‘zlagan holda va uning nazorati ostida amalga oshirilishi zarur,¹⁴⁷ deb hisoblashadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida xalq davlat hokimiyatining birdan bir manbai sifatida e‘tirof etiladi va albatta, O‘zbekiston xalqini millatidan qat’i nazar, O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari tashkil etadi.

Xalq hokimiyatchiligi prinsipining mohiyatidan O‘zbekiston xalqi nomidan faqat u saylagan Respublika Oliy Majlisi va Prezidenti ish olib borishi mumkinligi anglashiladi. Jamiyatning biron-bir qismi, siyosiy partiya, jamoat birlashmasi, ijtimoiy harakat yoki alohida shaxs O‘zbekiston xalqi nomidan ish olib borishga haqli emas.

Xalq hokimiyatchiligining quyidagi shakllarda namoyon bo‘lishini ko‘rsatib o‘tish mumkin: Xususan, hokimiyatning bevosita amalga oshirilishi, ya’ni xalqning

¹⁴⁶ Turkiyaning nufuzli gazetasida mamlakatimiz Konstitutsiyaviy qonuni loyihasi bo‘yicha bo‘lib o‘tgan referendum yakunlariga bag‘ishlangan maqola bosilib chiqdi. <https://constitution.uz/uz/pages/turkiya>.

¹⁴⁷ Davlat va huquq nazariyasi / Mas’ul muharrir M.Axmedshayeva. Darslik. –Toshkent: TDYU, 2019. – 36-b.

saylovlar yordamida hokimiyat vakillik organlarini shakllantirishi, mamlakat Prezidentini saylashi, umumxalq muhokamasi va referendumlari orqali jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda, qarorlar va qonunlarni qabul qilishda to‘g‘ridan-to‘g‘ri qatnashishi;

Bundan tashqari, jamiyat va davlat hayotining eng muhim masalalari xalq muhokamasiga taqdim etiladi, umumiy ovozga (referendumga) qo‘yiladi. Referendum deganda davlatda hal qilinishi lozim bo‘lgan muhim masalalar xalqqa ma’lum qilinishi va uning ovoz berishi orqali hal etilishini tushunish lozim. O‘zbekiston Respublikasida referendum o‘tkazish tartibi 2001 yil 30 avgustda yangi tahrirda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasining Referendumi to‘g‘risida”gi Qonuni bilan tartibga solinadi. Ushbu qonunga muvofiq, referendumda qabul qilingan qarorlar oliy yuridik kuchga ega bo‘lib, faqat referendum o‘tkazish yo‘li bilan bekor qilinishi yoki o‘zgartirilishi mumkin.

Hokimiyatning bilvosita amalga oshirilishi deganda xalqning jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda, qarorlar va qonunlarni qabul qilishda o‘zi saylagan vakillari, ya’ni deputatlar va senatorlar orqali ishtirok etishi tushuniladi.

O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko‘zlab va O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda uning asosida qabul qilingan qonunlar vakolat bergan idoralar tomonidagina amalga oshiriladi.

Bosh Qomusimizda Konstitutsiyada nazarda tutilmagan tartibda davlat hokimiyati vakolatlarini o‘zlashtirish, hokimiyat idoralari faoliyatini to‘xtatib qo‘yish yoki tugatish, hokimiyatning yangi va muvoziy tarkiblarini tuzish Konstitutsiyaga xilof hisoblanishi hamda qonunga muvofiq javobgarlikni keltirib chiqarishi belgilab qo‘yilgan.

Bundan tashqari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining mohiyatini huquqiy davlatning asosiy talablarini aks ettiruvchi quyidagi prinsiplar ham ochib beradi: demokratizm prinsipi; hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo‘linishi prinsipi; inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat ekanligi prinsipi; ijtimoiy adolat prinsipi; qonuniylik prinsipi¹⁴⁸larini ham sana o‘tish joiz.

Xulosa sifatida xalq hokimiyatchiligi prinsipi davlat organlarining tashkil qilinishi va faoliyat olib borishi negizida xalq o‘z irodasi bilan ishtirok etish, davlat va hokimiyat organlari bevosita xalqning irodasini ifoda etib, uning manfaatlariga xizmat qilishi hamda ularning faoliyati yuzasidan xalq nazorati mavjud bo‘lishi tushinish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

¹⁴⁸ F.Otaxonov. Konstitutsiya tushunchasi, funksiyalari va asosiy prinsiplari.
<https://xs.uz/uzkr/post/konstitutsiya-tushunchasi-funksiyalari-va-asosiy-prinsiplari>.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.
2. F.Otaxonov. Konstitutsiya tushunchasi, funksiyalari va asosiy prinsiplari. <https://xs.uz/uzkr/post/konstitutsiya-tushunchasi-funksiyalari-va-asosij-prinsiplari>.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida”gi F-53-sonli Farmoyishi. 2024-yil 17-oktyabr. <http://lex.uz/uz/docs/-7160383>.
4. Turkiyaning nufuzli gazetasida mamlakatimiz Konstitutsiyaviy qonuni loyihasi bo‘yicha bo‘lib o‘tgan referendum yakunlariga bag‘ishlangan maqola bosilib chiqdi. <https://constitution.uz/uz/pages/turkiya>.
5. Davlat va huquq nazariyasi / Mas’ul muharrir M.Axmedshayeva. Darslik. – Toshkent: TDYU, 2019. – 36-b.

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI METODISTINING KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Xusniyabonu Zokirova

Bucheon universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlarida metodistlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan. Tadqiqotda raqamli ta'lim muhiti sharoitida metodistlarning kasbiy faoliyatini takomillashtirishning nazariy asoslari, metodik yondashuvlari hamda amaliyotdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Metodistlarning raqamli kompetentligini oshirish orqali ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlarni joriy qilish va pedagogik faoliyatni yangi bosqichga olib chiqish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha talim, metodist, kasbiy kompetentlik, raqamli ta'lim muhiti, raqamlitexnologiyalar, innovatsion yondashuvlar, ta'lim sifatini oshirish, kasbiy rivojlanish, metodik yondashuvlar.

Данная статья посвящена вопросам развития профессиональной компетенции методистов в дошкольных образовательных учреждениях. В исследовании рассматриваются теоретические основы, методические подходы и практическое значение совершенствования профессиональной деятельности методистов в условиях цифровой образовательной среды. Анализируются возможности повышения качества и эффективности образовательного процесса через повышение цифровой компетенции методистов. Результаты исследования служат научно-практическим основанием для внедрения инновационных подходов в дошкольное образование и вывода педагогической деятельности на новый уровень.

Ключевые слова: дошкольное образование, методист, профессиональная компетентность, цифровая образовательная среда, цифровые технологии, инновационные подходы, повышение качества образования, профессиональное развитие, методические подходы.

This article is dedicated to the issues of developing the professional competence of methodologists in preschool educational institutions. The research examines the theoretical foundations, methodological approaches, and practical significance of improving the professional activity of methodologists in the context of a digital learning environment. The opportunities for enhancing the quality and efficiency of the educational process through the improvement of methodologists' digital

competence are analyzed. The research findings serve as a scientific and practical basis for implementing innovative approaches in preschool education and advancing pedagogical activities to a new level.

Keywords: preschool education, methodologist, professional competence, digital educational environment, digital technologies, innovative approaches, improving education quality, professional development, methodological approaches.

Tadqiqot dolzarbligi. Raqamlashtirish va axborot texnologiyalarini rivojlantirish bilan bog‘liq global o‘zgarishlar sharoitida ta’lim tizimi, ta’lim xizmatlari sifati va ulardan foydalanish imkoniyatini oshirishga qaratilgan tub o‘zgarishlarni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va ularni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish zarurati zamonaviy muammolar qatorida turadi. Bugungi kunda metodist va pedagoglarning raqamli savodxonligi ta’lim sifatiga bevosita ta’sir ko’rsatadigan asosiy kompetensiyalardan biri hisoblanadi.

Dunyo bo‘ylab davlat tizimlari maktabgacha ta’lim metodistlarining raqamli ta’lim muhitida kasbiy kompetensiyalarini oshirish uchun turli loyihalar amalga oshirilmoqda. Masalan, Buyuk Britaniyada "Early Childhood Education in the Digital Age" deb nomlangan loyiha o‘tkazildi. Ushbu loyiha maktabgacha ta’lim muassasalarida raqamli texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha metodistlarni tayyorlash uchun onlayn platformani ishlab chiqishga qaratilgan bo‘lib, multimedia resurslari, o‘yin ilovalari va onlayn o‘quv platformalaridan foydalanishni o‘z ichiga oladi. Jumladan, Kanada davlatida ham "Impact of Online Professional Development on Early Childhood Educators' Technology Integration" tadqiqoti olib borildi. Tadqiqot onlayn ta’lim kurslarining pedagog va metodistlarning raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish qobiliyatiga ta’sirini baholashga qaratilgan. Bu loyihalardan shuni xulosa qilib aytish mumkinki, ta’limni raqamlashtirish - ta’lim jarayoni sifatini oshirishning strategik vazifasiga aylanib bormoqda va maktabgacha ta’lim muassasalari metodistlarining malakasini oshirishda raqamli platformalardan foydalanish bu muammoni hal etishning samarali mexanizmi hisoblanadi.

Turli mamlakatlarda pedagoglarning raqamli ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan muvaffaqiyatli tashabbuslar amalga oshirilmoqda: Jumladan, AQSh va Singapurda qisqa o‘quv modullari bilan jihozlangan mobil platformalarni joriy qilish yuqori samaradorlikni ko‘rsatdi. Video-darslar va raqamli vositalarni qo‘llash bo‘yicha ko‘rsatmalarni o‘z ichiga olgan ushbu modullar nafaqat cheklangan vaqtda o‘qitishni yengillashtirdi, balki pedagoglarning o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirdi (McKinsey, 2023). Fundación Telefónica tomonidan amalga oshirilgan ProFuturo dasturi (2016-yilda ishga tushirilgan) 45 dan ortiq mamlakatda

28 milliondan ortiq bolalar va 1,4 million o‘qituvchini qamrab oldi. Ushbu dastur texnologiyalar va innovatsion metodikalardan foydalangan holda XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqod ishimiz mavzusi dolzarb hisoblanib, 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son qarori bilan "Ta'lim to'g'risida" gi qonunning 13-moddasi¹⁴⁹, 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim - tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni¹⁵⁰, 2020- yil 17-mart "Toshkent shahrida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmoni¹⁵¹, 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi farmoni¹⁵² hamda "Raqamli O‘zbekiston 2030" strategiyasi¹⁵³, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son farmonidagi vazifalarni bajarishga xizmat qiladi.

Maqola maqsadi: Raqamli ta'lim muhitida maktabgacha ta'lim tashkiloti metodistining kasbiy kompetentligini ilmiy jihatdan asoslash, takomillashtirish yo‘llarini aniqlash va shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Metod. Tadqiqot maqsadiga erishish va qo‘yilgan vazifalar yechimini topish uchun kuzatish, tahlil qilish, eksperiment o‘tkazish, modellashtirish kabi tadqiqot metodlaridan foydalaniladi.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi:

Mamlakatimizda pedagoglarning raqamli ta'lim muhitida kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarni N.D Mirzahmedova¹⁵⁴, Sh.A. Abdurahmanova¹⁵⁵, I.I Rahmatov va Sh.I Rahmatova¹⁵⁶ va boshqalar olib borishgan va ular tomonidan tavsiyalar taqdim etilgan.

Jahon mamlakatlarida ham L.M. Marasinovoy¹⁵⁷, Y.V Sharonin¹⁵⁸, A.N. Smirnova va G.D. Redchenkova¹⁵⁹, T.V Potemkina¹⁶⁰, A.V Nevzorova¹⁶¹, A.

¹⁴⁹ 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son qarori bilan "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni.

¹⁵⁰ 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim - tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni.

¹⁵¹ 2020- yil 17-mart "Toshkent shahrida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi farmoni.

¹⁵² 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi farmoni

¹⁵³“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son Farmoni.

¹⁵⁴N.D Mirzahmedova”RAQAMLI TEXNOLOGIYALARINING TA’LIM SOHASIDA QO’LLANILISHI”, 2022.- 548b.

¹⁵⁵ Shaxnoza Abduhakimovna Abduraxmanova “INDIVIDUALIZATION OF PROFESSIONAL EDUCATION PROCESS ON THE BASIS OF DIGITAL TECHNOLOGIES”. World Bulletin of Social Sciences, 2020.- 8, 65-67b.

¹⁵⁶ I.I Rahmatov va Sh.I Rahmatova “Raqamli ta'lim muhitida pedagoglarni samarali ishlashi uchun kompetensiyalarni shakllantirish”. "Science and Education" Scientific Journal”, 2023. – 381b

¹⁵⁷ L.M. Marasinovoy “Развитие цифровых компетенций педагога в цифровой образовательной среде”, 2021. -77b.

¹⁵⁸ Y.V Sharonin “ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ВЫСШЕМ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ: ОТ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ SMART-ДИДАКТИКИ К БЛОКЧЕЙНУ В ЦЕЛЕВОЙ ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ”, 2019.-14b.

Bortvik¹⁶² va boshqalar raqamli texnologiyalarni ta’lim muhitiga joriy etishni ishlab chiqishgan.

Pedagoglar va metodistlarning raqamli ta’lim muhitida kasbiy kompetentsiyalarini oshirish masalasi turli ilmiy sohalarda o’rganilgan. Ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo’llash, raqamli savodxonlik va pedagogik malaka oshirish bo’yicha bir qancha tadqiqotlar mavjud. Biroq, maktabgacha ta’lim metodistlarining raqamli texnologiyalarni o’rganish va ulardan samarali foydalanish bo’yicha maxsus tadqiqotlar o’tkazishni talab qiladi. Shu sababli, ushbu masala o’zining ilmiy va amaliy ahamiyatiga ko’ra hali kam o’rganilgan va bu tadqiqotning dolzarbligini oshiradi.

Tadqiqotning asosiy masalalari va farazlari: Agar metodistlarning raqamli kompetentsiyalarini tizimli ravishda oshirish, maxsus tayyorlov dasturlari va raqamli vositalarni ularning faoliyatiga joriy etish yo’lga qo’yilsa, bu vositalar orqali ta’lim jarayonining sifatini oshirishga erishiladi va bolalarning raqamli jamiyatga tayyorlanishiga yordam beriladi.

Muhokama: Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim tizimida metodistlarning raqamli ta’lim muhitida kasbiy kompetentlik darajasi pedagogik jarayonlarning sifati va samaradorligiga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Shu bois, metodistlarning kasbiy malakasini oshirish va ularni zamonaviy ta’lim muhitiga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning dolzarbligi raqamli ta’lim muhiti imkoniyatlaridan to’liq foydalanish, innovatsion yondashuvlarni joriy qilish va metodistlarning kasbiy o’sishiga ko’maklashish zaruratidan kelib chiqadi. Metodistlarning raqamli ta’lim muhitida kasbiy kompetentligini rivojlantirish orqali nafaqat ta’lim jarayonini samarali tashkil etish, balki bolalarning ta’lim olish jarayonini sifatli va interaktiv qilishga erishish mumkin.

Tadqiqot davomida raqamli texnologiyalarni qo’llashning metodik yondashuvlari tahlil qilinib, ularning metodistlarning kasbiy rivojlanishiga ta’siri o’rganiladi. Shu bilan birga, maktabgacha ta’lim tizimida raqamli ta’lim muhitida kasbiy kompetentlikni shakllantirishga qaratilgan samarali dastur va tavsiyalar ishlab chiqish imkoniyatlari muhokama qilinadi. Ushbu masala maktabgacha ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishda muhim o’rin tutadi.

¹⁵⁹ Методические рекомендации по внедрению в основные общеобразовательные программы современных цифровых технологий компоненты “Профессиональное развитие педагогов», «Учебный процесс», 2020.-27b.

¹⁶⁰ T.V Potemkina “Зарубежный опыт разработки профиля цифровых компетенций учителя” / Научно-теоретический журнал, – 2018. – № 2 (35).

¹⁶¹ A.V Nevzorova “Изучение возможностей информационной среды образовательной организации в профессиональном развитии педагога “// Образование и воспитание. – 2017. – №1. – С. 9-11.

¹⁶² A. Bortvik “Цифровая грамотность в педагогическом образовании: компетентны ли учителя?” – 2017. – № 33: 2. – С. 46–48.

Xulosalar va tavsiyalar: Metodistlarning raqamli ta’lim muhitida kasbiy kompetentligini rivojlantirish maktabgacha ta’lim jarayonining sifatini oshirishga yordam beradi. Raqamli texnologiyalar metodistlarga pedagogik jarayonni yanada samarali tashkil etish va bolalarning ta’limini innovatsion usullar bilan boyitish imkonini yaratadi. Kasbiy rivojlanish uzluksiz o’qish va maxsus dasturlar orqali amalga oshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. 2020-yil 23-sentabrdagi O’RQ-637-son qarori bilan "Ta’lim to’g’risida" gi qonuni.
2. 2020- yil 17-mart "Toshkent shahrida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida" gi farmoni.
3. 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022-2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to’g’risida" gi farmoni
4. “O’zbekiston – 2030” strategiyasi to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023-yildagi PF-158-son Farmoni.
5. N.D Mirzahmedova ”Raqamli texnologiyalarning ta’lim sohasida qo’llanilishi”, 2022.- 548b.
6. Shaxnoza Abduhakimovna Abduraxmanova “Individualization of professional education process on the basis of digital technoloigies”. World Bulletin of Social Sciences, 2020.- 8, 65-67b.
7. I.I Rahmatov va Sh.I Rahmatova “Raqamli ta’lim muhitida pedagoglarni samarali ishlashi uchun kompetensiyalarni shakllantirish”. "Science and Education" Scientific Journal”, 2023. – 381b
8. L.M. Marasinovoy “Развитие цифровых компетенций педагога в цифровой образовательной среде”,2021. -77b.
9. Y.V Sharonin “Цифровые технологии в высшем и профессиональном обрзовании: от личностно ориентированной SMART-дидактики к блокчейну в целевой подготовке специалистов”,2019.-14b.
10. Методические рекомендации по внедрению в основные общеобразовательные программы современных цифровых технологий компоненты “Профессиональное развитие педагогов», «Учебный процесс», 2020.-27b.
11. T.V Potemkina “Зарубежный опыт разработки профиля цифровых компетенций учителя” / Научно-теоретический журнал, – 2018. – № 2 (35).
12. A.V Nevzorova “Изучение возможностей информационной среды образовательной организации в профессиональном развитии педагога “// Образование и воспитание. – 2017. – №1. – С. 9-11.
13. A. Bortvik “Цифровая грамотность в педагогическом образовании: компетентны ли учителя?” – 2017. – № 33: 2. – С. 46–48.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YURIDIK XIZMAT SOHASINI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSLARI

Abdunazarova Xamidaxon Nosirjonovna

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi
“Mutaxassislik fanlari” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif tomonidan O‘zbekiston Respublikasida yaqin o‘tmish va bugungi kunda yuridik xizmat sohasini takomillashtirish borasida amalga oshirilgan islohotlar, qabul qilingan me‘yoriy hujjatlar, ularning amaliy ahamiyati haqida ma’lumotlar berilgan hamda takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: yuridik xizmat тушунчаси, xo‘jalik yurituvchi subyektlar, qonun buzilishlar va jinoyatlarning oldini olish, yuridik xizmat ko‘rsatish markazlari.

Abstract: In this article, the author provides information about the reforms implemented in the Republic of Uzbekistan in the recent past and today regarding the improvement of the field of legal services, adopted regulatory documents, their practical significance, and offers suggestions.

Key concepts: concept of legal service, economic entities, prevention of law violations and crimes, legal service centers.

O‘zbekiston Respublikasida huquqiy demokratik davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish, fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida qonun ustuvorligini ta’minlashda yuridik xizmat muhim rol o‘ynaydi.

Ta’kidlash lozimki, yuridik xizmatning davlat hokimiyati va boshqaruidagi o‘rni tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, bugungi kunda bevosita yurtboshimizning tashabbus va rahnamoliklari ostida tadbirkorlikka keng sharoit yaratib berilayotganligi, xorijiy investorlarni mamlakatimizga jalb qilish borasida yurtimizda investitsion jozibadorlikni kuchaytirish maqsadida ishonchli, qonun ustuvorligi bilan kafolatlangan, sog‘lom muhitni yaratish bilan bog‘liq amalga oshirilayotgan islohotlar bois yildan-yilga xo‘jalik yurituvchi subyektlar soni ko‘payib, yuridik xizmat faoliyat ko‘rsatadigan obyektlar qamrovi ham ortib bormoqda. Bu esa yuridik xizmat sohasida faoliyat yuritayotgan xodimlarning malakasini doimiy ravishda oshirib borishni hamda ularni turli hayotiy va ishlab chiqarish holatlarida huquqiy vositalardan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishni talab qiladi.

Yuridik xizmat deganda davlat hokimiyati va boshqaruvi, xo‘jalik boshqaruvi organlari, boshqa xo‘jalik yurituvchi subyektlarda (korxona, muassasa va tashkilotlarda) huquqiy ishlarni amalga oshirilishini ta’minlaydigan, tashkiliy jihatdan mustaqil bo‘lgan tarkibiy bo‘linma (bosh yuridik boshqarma, yuridik

boshqarma, yuridik bo‘lim, yuridik guruh, yuridik byuro va hakoza.) yoki mutaxassis (bosh yuriskonsult, yetakchi yuriskonsult, katta yuriskonsult yoki yuriskonsult) tushuniladi.¹⁶³

Yuridik xizmat tushunchasida ham faoliyat yo‘nalishiga, ham faoliyatni amalga oshiruvchi tuzilmaga – subyektga alohida urg‘u beriladi. Agar ular bir-biridan ajratilsa, yuridik xizmat o‘z mohiyatini yo‘qotadi, boshqa tuzilmalar va faoliyatlarga aralashib ketadi. Yuridik xizmat huquqiy maydonda mustaqil tuzilma va faoliyat yo‘nalishi sifatida mavjud bo‘lishi obyektiv zaruratga ega.¹⁶⁴ Ushbu obyektiv zarurat quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

Birinchidan, kishilik jamiyati shunday bosqichga yetdiki, bunday bosqichda huquqning ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi roli barqaror va muhim bo‘lib qoldi. Kelgusida huquqiy va nohuquqiy tartibga solish o‘rtasidagi nisbat doimiy bo‘lib, huquqiy omillar zaiflashmaydi. Ushbu holat har qanday faoliyatni huquqiy maydonda va huquqiy omillar ta’sirida amalga oshirilishni taqozo etadi;

ikkinchidan, har bir faoliyat sohasidagi huquqiy ishlar yuridik malaka asosida tashkil etilishi lozim. Shu sababli ham muayyan kasb egasi bo‘lgan shaxslar huquqiy jihatdan qanchalik savodxon bo‘lmasin, baribir ixtisoslashgan yuridik xizmatga muhtoj bo‘ladi;

uchinchidan, ijtimoiy taraqqiyot jarayonlari nihoyatda tezlashgan hozirgi davrda (bunga axborot-telekommunikatsiyalar rivoji katta turtki berdi) ijtimoiy munosabatlar zahirida har bir subyektning manfaati, maqsadi yotadi. Manfaatlar har doim mos kelmasligi bahsli, munozarali, nizoli masalalarni keltirib chiqaradi. Ularni bartaraf etish, yumshatish maqsadida barcha xo‘jalik yurituvchi subyektlar yuridik xizmatga muhtoj bo‘ladilar.

Yuridik xizmatning jamiyatni yangilash, mamlakatni modernizatsiyalash va isloh qilishdagi o‘ziga xos o‘rni va ahamiyatini beqiyos ekanligini yana bir bor ta’kidlab o‘tish joizdir. Zero, yuridik xizmati yordamida, birinchidan, davlat hokimiyati va boshqaruvi, xo‘jalik boshqaruvi organlari, shuningdek xo‘jalik yurituvchi subyektlarda huquqiy ishlar sifati va samaradorligini oshirish hamda qonun ustuvorligini amalda ta’minlash; ikkinchidan, xo‘jalik yuritish va boshqaruvning kundalik faoliyatida huquq normalaridan amalda foydalanishni yaxshilash; uchinchidan, jamiyat hayotining barcha sohalarida olib borilayotgan islohotlarni amaliyotga tatbiq qilishni ta’minlovchi mexanizmni ishlab chiqish; to‘rtinchidan, har qanday qonun buzilishlar va jinoyatlarning (ayniqsa, iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlarning) oldini olish; beshinchidan, mansabdor shaxslar va barcha toifadagi mutaxassislarning huquqiy madaniyatini ko‘tarish; va nihoyat, xo‘jalik

¹⁶³F.X.Otaxonov. *Yuridik faoliyat va yuridik xizmat tushunchasi va mohiyati*
https://www.norma.uz/uz/bizning_sharhlar/yuridik_hizmat

¹⁶⁴Qarang o‘sha joyda.

yurituvchi subyektlar va ularning xodimlari huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning samarali tizimini shakllantirish mumkin.

Keyingi yillarda, xususan 2016 yildan bugunga qadar yuridik xizmat sohasini isloh qilish va takomillashtirishga qaratilgan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator farmon va qarorlari qabul qilindi.

Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 21 oktyabrdagi “Sud-huquq tizimini yanada isloh qilish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonida davlat organlarida yuridik xizmat faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish vazifasi qo‘yildi hamda 2017 yil 19 yanvar kuni “Yuridik xizmat faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ 2733-son qarori qabul qilindi.

Mazkur qarorda yuridik xizmat xodimlari qonun buzilishining oldini olish hamda ular bo‘yicha o‘z vaqtida choralar ko‘rish uchun yetarli va ta’sirchan vakolatlarga ega emasliklari sababli ularning faoliyati kutilgan samarani bermayotganligi;

yuridik xizmatlarni tashkil etishning tartibi, ularning shtat birliklarini belgilash me’yor va mezonlarining mavjud emasligi turli davlat organlari va tashkilotlarida yuridik xizmatlarning tashkiliy shtat tuzilmasini oqilona belgilashni ta’minlashga imkon bermayotganligi;

yuridik xizmatlar tomonidan huquqni qo‘llash amaliyotini o‘rganish va umumlashtirish, qonunchilikni takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish ishlari samarali tashkil etilmaganligi;

yuridik xizmat xodimlarining moddiy ta’minot darajasi mazkur sohaga oliy yuridik ma’lumot va amaliy tajribaga ega yuqori malakali kadrlarni jalb qilishga to‘sqinlik qilayotganligi, bu esa yuridik xizmatlar ishining sifatiga o‘z ta’sirini o‘tkazayotganligi¹⁶⁵ bilan bog‘liq bir qator kamchilik va muammolar qattiq tanqid qilindi.

2021 yil 29 iyunda yurtboshimizning “Davlat organlari va tashkilotlariga yuridik xizmat ko‘rsatish faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-5168-son qarorlari qabul qilindi.

Ushbu qaror bilan Adliya vazirligi va Moliya vazirligining 2021 yil 1 oktyabrdan boshlab Qoraqalpog‘iston Respublikasi Adliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar adliya boshqarmalari huzurida yuridik xizmat ko‘rsatish

¹⁶⁵ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yuridik xizmat faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2017 yil 19 yanvardagi PQ-2733-son qarori. <https://lex.uz/docs/-3098964>.

markazlarini respublikaning barcha tuman (shahar)larida tashkil etish to‘g‘risidagi taklifi ma’qullandi.¹⁶⁶

Prezident qaroriga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi yuridik xizmat markazlar faoliyatining asosiy yo‘nalishlari etib quyidagilar belgilandi:

yuridik xizmat ko‘rsatiladigan davlat organlari va tashkilotlari faoliyatini huquqiy jihatdan ta’minlash;

davlat tashkilotlariga sifatli va malakali yuridik yordam ko‘rsatish;

davlat tashkilotlari xodimlarining huquqiy savodxonligi va huquqiy madaniyatini oshirish;

davlat tashkilotlarining mulkiy hamda boshqa huquqlari va qonuniy manfaatlari o‘z vaqtida, har tomonlama va samarali himoya qilinishini ta’minlash;

davlat organlari va tashkilotlari tomonidan qabul qilinayotgan hujjatlarning loyihalaridagi korrupsiyaviy omillarni bartaraf etishga ko‘maklashish.

Davlat tashkilotlariga yuridik xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq barcha ma’lumot va jarayonlarni to‘liq elektron ravishda yig‘ish, qayta ishlash, tahlil qilish va amalga oshirish imkonini beruvchi “E-huquqshunos” elektron tizimini bosqichma-bosqich joriy etildi.

Bunda, albatta “E-huquqshunos” elektron tizimidan foydalanishda quyidagi imkoniyatlarga ega bo‘lindi, jumladan:

- elektron tizimga ichki buyruq, shartnomalar va boshqa yuridik tusdagi hujjatlarning namunalarini kiritish hamda mavjud hujjatlar loyihalari namunalaridan erkin foydalanish;

- elektron tizimdan foydalanuvchi tashkilotlar tomonidan shaxsiy kabinetga kirish, har qanday hujjat loyihasi va unga tahliliy materiallarni tayyorlash, qayta ishlash va xulosa olish uchun Markazlarga yuborish;

- Markazlarning mas’ul xodimlari tomonidan, tegishli xulosa tayyorlash, hujjatlarni elektron raqamli imzo bilan tasdiqlagan holda, elektron tizimga biriktirish hamda o‘zaro hujjat almashish;

- elektron tizimdan foydalanuvchi tashkilotlar tomonidan Markazlardan ijobiy xulosa olinganidan so‘ng takrorlanmaydigan maxsus raqam berish va elektron tarzda qabul qilish hamda ushbu hujjatlarni avtomatik tarzda izchil ketma-ketlikda raqamlash;

- davlat tashkiloti faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha takliflarni tizimga biriktirish, ularni tahrir qilish, takliflarni elektron raqamli imzo bilan tasdiqlash hamda yuborish;

¹⁶⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Davlat organlari va tashkilotlariga yuridik xizmat ko‘rsatish faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021 yil 29 iyundagi PQ-5168-son qarori <https://lex.uz/docs/5482934>.

- targ‘ibot tadbirlari bilan bog‘liq materiallarni elektron tizim orqali almashish;
- davlat tashkilotlariga talabnoma, sudlarga ariza yoki da’vo arizalarini kiritish uchun ularning loyihalarini tayyorlash, tahrir qilish va elektron raqamli imzo bilan tasdiqlab kiritish;

- yuridik xizmat ko‘rsatiladigan tashkilotlarga nisbatan o‘tkaziladigan tekshirishlarda masofaviy tarzda ishtirok etish hamda ularga huquqiy maslahatlar berish;

- Markazlar tomonidan yuridik va jismoniy shaxslardan kelgan murojaatlarni o‘rganib chiqish va ularga asoslantirilgan javoblar yuborishda ishtirok etish.

Bundan tashqari ushbu qarorda markazlar tomonidan davlat tashkilotlariga yuridik xizmat ko‘rsatish “E-huquqshunos” elektron tizimidan foydalangan holda amalga oshirilishi; markazlar xodimlariga sud protsessida yuridik xizmat ko‘rsatiladigan tashkilotlarning vakili sifatida qatnashish huquqi berilishi; Markazlar xodimlari maqomi va mehnatga haq to‘lash shartlariga ko‘ra tegishli ravishda tuman (shahar) adliya bo‘limlari xodimlariga tenglashtirilishi, shuningdek, ularga adliya organlari xodimlari uchun nazarda tutilgan martaba darajalari va ko‘p yillik xizmatlari uchun ustama haq miqdorlari tatbiq etilishi; Markazlar xodimi sifatida kamida uch yil mehnat stajiga ega bo‘lgan shaxs litsenziya olish uchun advokat maqomiga ega bo‘lishga talabgor shaxs sifatida advokatlik tuzilmasida stajirovkadan o‘tmasdan malaka imtihonida ishtirok etish hamda notarial idorada olti oy muddat stajirovka o‘tab malaka imtihonini topshirish huquqiga ega bo‘lishi; Markazlarning qonuniy faoliyatiga biron-bir tarzda aralashish va to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki bilvosita ta’sir o‘tkazish qat’iyan taqiqlanishi; markazlar faqat tegishli tashkilotda qonunchilik hujjatlari bilan yuridik xizmatlarga yuklangan vazifa va funksiyalarni amalga oshirishi hamda markazlarga ushbu qarorda yoki boshqa qonunchilik hujjatlarida nazarda tutilmagan funksiyalar yuklatilishiga yo‘l qo‘yilmasligi ilan bog‘liq qoidalar o‘z ifodasini topdi.

O‘zbekiston Respublikasida yuridik xizmat tizimini rivojlantirish borasida normativ hujjatlarni takomillashtirish barobarida istiqbolda yana bir qator amaliy ishlarga yanada e’tiborliroq bo‘lishimiz lozim degan fikrdamiz. Xususan,

- yuridik xizmat tizimi xodimlarning muayyan xorijiy tilni mukammal egallaganlik darajasi;

- milliy qonunchiligimizni amaliyotga tadbiq qilish bo‘yicha chuqur bilim va salohiyatga ega bo‘lishi;

- xalqaro maydonda nizoli masalalar yuzasidan bahslashga oladigan mutaxassislarni yetishtirish ko‘lamini oshirish bilan bog‘liq masalalarni aytib o‘tish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.

2. O‘zbekiston respublikasi Fuqarolik Kodeksi. 21.12.1995 y.
<https://lex.uz/docs/111189>.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yuridik xizmat faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2017 yil 19 yanvardagi PQ-2733-son qarori. <https://lex.uz/docs/-3098964>.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Davlat organlari va tashkilotlariga yuridik xizmat ko‘rsatish faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021 yil 29 iyundagi PQ-5168-son qarori. <https://lex.uz/docs/5482934>
5. F.X. Otaxonov. O‘zbekiston Respublikasida yuridik xizmat. O‘quv qo‘llanma. Toshkent davlat yuridik instituti, -T.: 2003 yil.

PEDAGOGIK FAOLIYATDA KREATIVLIK HAMDA KOMMUNIKATIVLIK KO‘NIKMALARI

Rahmonova Zulfiya Bahromovna

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi “Umumta’lim fanlari” kafedrası
o‘qituvchisi, 3-darajali yurist

Annotatsiya: mazkur maqolada muallif tomonidan ta’limga e’tibor, bugungi kun ta’lim jarayonida kreativlik va kommunikativlik tushunchalari, ularning pedagogik faoliyatdagi ahamiyati, bo‘lajak kadrlarda o‘zining kasbiy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan birga ularda intellektual va ijodiy kompetentlikni rivojlantirish ham dolzarblik kasb etishi bilan bog‘liq masalalar haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogika, konstruktiv, tashkilotchilik, kommunikativ, kreativlik, zakovatlilik, bilimdonlik, teran tafakkur.

Abstract: In this article, the author pays attention to education, the concepts of creativity and communication in today's educational process, their importance in pedagogical activities, the development of professional knowledge and skills in future personnel, as well as the development of intellectual and creative competence in them. issues were discussed.

Key concepts: pedagogy, constructive, organizational, communicative, creativity, intelligence, knowledge, deep thinking.

Rivojlangan davlatlarning taraqqiyot tarixiga e’tibor qaratsak, albatta, o‘sha davlatda ta’limga alohida ahamiyat berilganligi, kuchli ilmiy salohiyatga ega bo‘lgan olimlarga keng imkoniyatlar yaratib berilganligiga guvoh bo‘lamiz. Ilm-fan rivojlanib, bugungi kunda jozibador nomga ega bo‘lgan Yevropa davlatlaridagi universitetlar ham bir paytlar, aynan O‘zbekiston zaminidan yetishib chiqqan buyuk allomalarimizning asarlaridan darslik sifatida foydalanib kelganligini inkor etolmaymiz. Jumladan, Ibn Sino, Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulug‘bek kabi mutafakkirlarimizning asarlari jahon ilm-fan taraqqiyotiga tamal toshi bo‘lganligini tarixning o‘zi tasdiqlaydi.

Bugungi kunga kelib esa Yurtboshimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan ta’limga qaratilayotgan e’tibor, yoshlarga ta’lim olishlari, o‘z imkoniyatlarini namoyon etishlari hamda yuksaltirishlari uchun yaratilayotgan sharoit va imkoniyatlar mamlakatimiz yoshlariga uchinchi renosansni amalga oshirishlari uchun bebaho harakatlar ekanligini e’tirof etish mumkin. Bu maqsadlarni pedagoglarga bo‘lgan munosabat hamda mazkur yo‘nalishda olib borilayotgan davlat siyosatida ham yaqqol ko‘rish mumkin.

Pedagogika qadim zamonlardan ishlatilib kelingan soʻzlardan biri boʻlib, yunonchadan “bola yetaklovchi” degan ma’noni bildiradi. Pedagogikani shaxs tarbiyasini rivojlantirishda oʻrni beqiyos. Pedagogika – ta’lim, tarbiya berishning nazariy ham amaliy koʻrinishidagi fandır¹⁶⁷.

Ma’lumki, pedagogik faoliyatning mazmunini oʻquvchilarni oʻqitish, tarbiyalash, rivojlantirish tashkil qiladi.

Pedagogik faoliyatning maqsadi asrlar davomida yuksak ma’naviyatli shaxsni shakllantirishning umuminsoniy gʻoyasi sifatida xizmat qilib kelayotgan tarbiyaviy ishni amalga oshirish bilan bogʻliq. Pedagogik faoliyatning asosiy turlari sifatida tarbiyaviy ish va oʻqitish aks etadi¹⁶⁸.

Pedagogika sohasida ilmiy izlanishlar olib borgan mutaxassislardan biri N.V.Kuzmina pedagogik faoliyatning oʻzaro bir-biri bilan aloqador quyidagi uch tarkibiy qismini ajratib koʻrsatadi, ya’ni konstruktiv, tashkilotchilik va kommunikativ. Konstruktivlikni ham oʻz navbatida, uch turga: konstruktiv faoliyat mazmunli, ya’ni oʻquv materialini tanlash va tizimlashtirish, pedagogik jarayonni rejalashtirish va tashkil etish, ikkinchidan, konstruktiv operativ, ya’ni oʻzining va oʻquvchilarning harakatlarini rejalashtirish; uchunchidan, konstruktiv-moddiy, ya’ni pedagogik jarayonning oʻquv-moddiy bazasini loyihalash jihatlarni oʻzida aks ettiradi. Tashkilotchilik faoliyati – oʻquvchilarni faoliyatning xilma-xil turlariga jalb etish. Kommunikativ faoliyat – pedagogning ta’lim [oluvchilar](#), oʻqituvchilar jamoasi, jamoatchilik, mahalla va ota-onalar bilan munosabatini yoʻlga qoʻyishdan iborat degan fikrni ilgari suradi.

Bugungi kunda pedagogikani innovatsion faoliyat hamda kreativlik tushunchalarisiz tasavvur qilib boʻlmaydi.

Bunga sabab axborot texnologiyalari rivojlangan postindustrial jamiyatlarda bilimning oʻzigina emas, kreativlik, innovatsiyalar, umuman olganda yangicha fikrlash tarzi ham juda muhim ekanligi kelib chiqmoqda. Aynan “ta’lim jarayoniga innovatsion yondashuv va pedagogik texnologiyalarni faol tatbiq etish orqali oʻqituvchining amaliy tayyorgarligi hamda kreativ kompetentligini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi”.¹⁶⁹

Shuning uchun ham boʻlajak kadrlarda oʻzining kasbiy bilim va koʻnikmalarini rivojlantirish bilan birga ularda intellektual va ijodiy kompetentlikni rivojlantirish ham dolzarblik kasb etadi. Bu orqali ularning kasbiy faoliyatida kreativlik, zakovatlilik, bilimdonlik va teran tafakkurni namoyon qilish imkoniyati yuzaga keladi.

167 M.Isoqova Pedagogik faoliyat va uning turlari Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 11 ISSN 2181-1784 SJIF 2022: 5.947 534-bet.

168 <https://muha.org/maruza-2-otm-pedagogika-tarixi-va-pedagogik-mahorat.html?page=89>.

169 Matvapayev A. Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish mehanizmlari: ped. fanl. boʻyicha falsafa doktori (PhD). ... diss. avtoref. – Ch.: 2023.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasbiy tajriba bilim, ko‘nikma va malakalarning integratsiyasi sifatida namoyon bo‘ladi. Ammo kasbiy-ijodiy faoliyat ko‘nikmalarining o‘zlashtirilishi nafaqat amaliy ko‘nikma va malakalarning integratsiyasi, balki mutaxassis sifatida faoliyatni samarali tashkil etish usul va vositalarini ishlab chiqishni ham, shu bilan birga kasbiy ijodkorlik metodologiyasidan xabardor bo‘lishni ham, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va kreativ xarakterga ega shaxsiy sifatlarining yetarli darajada o‘zlashtirilishini ham talab qiladi.

Kreativlik (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorligini tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlilikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati ma’nosini ifodalaydi.¹⁷⁰

Ijodkor shaxsning shakllanishini shaxsning o‘zaro mos tarzda bajarilgan ijodiy faoliyat va ijodiy mahsulotlarni yaratish borasidagi rivojlanishi sifatida belgilash mumkin. Ushbu jarayonning sur’ati va qamrovi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning faolligi va kreativ sifatleri, shuningdek, mavjud shart-sharoit, hayotiy muhim va kasbiy shartlangan hodisalarga bog‘liq. Zamonaviy globallashuv sharoitda pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo‘lishi taqozo etiladi. Pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo‘lish uning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvatini, kasbiy faoliyatni sifatli, samarali tashkil etishga yo‘naltiradi.

Pedagog o‘z oldiga muammoli masalalarni qo‘yish yo‘li bilan o‘zining mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga muvofiq bo‘lmagan dalillar bilan to‘qnash keladi. Natijada o‘z ustida ishlash, mustaqil o‘qib o‘rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi. Pedagogning ilmiy-tadqiqot ishlari va ilmiy yoki ijodiy loyihalarni amalga oshirishi unda kreativlik potensialini yana-da o‘stiradi hamda takomillashib borishiga turtki beradi.

Pedagogik faoliyatda kreativlik bilan bog‘liq masalalar yuzasidan ilmiy moqalalar yozgan olimlardan A.I.Avazboyev hamda J.E.Pardaboyevlar o‘quvchilarda kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning bir qator yo‘llari xususida quyidagi fikrlarni aytib o‘tadi.¹⁷¹ Birinchi yo‘l – kreativ fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish. Bunda asosiy urg‘u kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish asosiy e’tibor markazida bo‘lib, talabalar fe’llar yordamida kreativ xarakterdagi harakatlarning mohiyatini ifodalashga yo‘naltiriladi.

Ikkinchi yo‘l – amaliy kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish. Pedagoglar talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ko‘rsatmali metod va usullardan foydalanadilar.

170 Hasanboyev J., To‘raqulov X., Xaydarov M., Hasanboyeva O., Usmanov N. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. - T.: “Fan va texnologiyalar”, 2009. - 236 bet.

171 Avazboyev A.I., Pardaboyev J.E. Talabalarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo‘llari. ZAMONAVIY TA’LIM / SOVREMENNOE OBRAZOVANIE 2018, 8. 22-bet.

Uchinchi yo‘l – kreativ faoliyat jarayonlarini tashkil etish. Mazkur yo‘lda talabalarni muammoni yechish va innovatsion g‘oyalarni ilgari surish jarayonida kreativ, ijodiy fikrlashga urg‘u beriladi.

To‘rtinchi yo‘l - kreativ mahsulot (ishlanma)lardan foydalanish. Bu yo‘lni tutishda pedagog o‘quvchilarga, masalan o‘z mutaxassisligimizdan kelib chiqib, yuristlar uchun ingliz tili modulidan Power Point dasturi yoki multimedia vositalari yordamida taqdimotni yaratish topshirig‘ini berishi mumkin. Taqdimotni tayyorlash jarayonida o‘quvchilarda kreativ fikrlash ko‘nikmalari faol rivojlanadi.

Pedagogikada kommunikativlik fazilati ham mavjud bo‘lib, u talaba va o‘quvchilarda muloqot mahoratining shakllanishiga xizmat qiladi. Ta’lim islohotlari tajribasidan kelib chiqib, shaxsning eng ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan fazilatlari: muloqotchanlik, mas’uliyatlilik, tashabbuskorlik, faoliyatga ijodiy yondoshish, qaror qabul qilish kabi qobiliyatlarini rivojlantirish bugungi kunda dolzarb masala ekanligini ta’kidlash lozim. Ushbu fazilatlarni bo‘lajak mutaxassislarda shakllantirish, ularga kelajakda samarali faoliyatni sifatli olib borishga imkon beradi, nutq mas’uliyatini oshirish bilan bog‘liq kasblar uchun yuqori sifatli samarali muloqotni, so‘zni o‘zlashtirish qobiliyati, so‘zlar yordamida professional muammolarni hal qilishni o‘rgatishga ko‘maklashadi.

Kommunikativ kompetensiyaning mazmun-mohiyati va pedagogikada, bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashdagi ahamiyati xususida olimlar tomonidan ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan hamda turli fikrlar, xulosalar bildirilgan.

Kommunikativ kompetentlik – ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, talabalar bilan samimiy muloqotda bo‘lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta’sir ko‘rsata olish¹⁷²dir.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, shaxsda muloqot malakalarining rivojlanishi ularda kommunikativ kompetentlikning taraqqiyotiga ta’sir ko‘rsatuvchi omil hisoblanadi, kommunikativ kompetentlikning shaxsda shakllanishi insonlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishiga hamda muloqotchanlik malakalarining rivojlanishiga olib keladi, xuddi shuningdek pedagogda kreativlik sifatlariga ega bo‘lish uning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvatini, kasbiy faoliyatni sifatli, samarali tashkil etishga yo‘naltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. M.Isoqova Pedagogik faoliyat va uning turlari Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 11 ISSN 2181-1784 SJIF 2022: 5.947 534-bet.

¹⁷² Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Тошкент, 2015. – 7-бет.

2. <https://muhaz.org/maruza-2-otm-pedagogika-tarixi-va-pedagogik-mahorat.html?page=89>.
3. Matvapayev A. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish mehanizmlari: ped. fanl. bo‘yicha falsafa doktori (PhD). ... diss. avtoref. – Ch.: 2023.
4. Дружинин В.И. Координация инновационной деятельности в областном образовательном пространстве // Методист. – 2002. – № 4. – С. 4–10.
5. Hasanboyev J., To‘raqulov X., Xaydarov M., Hasanboyeva O., Usmanov N. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. - T.: “Fan va texnologiyalar”, 2009. - 236 bet.
6. Avazboyev A.I., Pardaboyev J.E. Talabalarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo‘llari. ZAMONAVIY TA’LIM / SOVREMENNOE OBRAZOVANIE 2018, 8. 22-bet.
7. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari / Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To‘rayev A.B. – Toshkent, 2015. – 7-bet.

ИЛМИЙ ФАОЛИЯТ ВА УНИНГ ИЛК БОСҚИЧЛАРИДА ИЛМИЙ МАҚОЛАНИНГ АҲАМИЯТИ

Моҳисадаф Убайдуллаева

Маданиятшунослик ва номоддий маданий мерос
илмий тадқиқот институти катта илмий ходими,
Санъатшунослик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Мазкур мақолада илм оstonасига қадам қўйган ёш олимлар учун муҳим аҳамиятга эга қоидалар, жумладан илмий мақолани ёзиш тартиби ва мезонлари қисқача баён этилган. Бундан ташқари, Республика ва жаҳон стандартлари тўғрисида қиёсий маълумотлар ҳам келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: илмий мақола, далил, илмий услуб, таҳлил, иқтибос, мавзу.

Бугунги кунда таълим жараёнида талабадан тортиб илмий тадқиқотчигача илмий мақола ёзиш ва уни нашр эттириш талаби қўйилган. Ушбу талабнинг негизида талабанинг келажакдаги илмий фаолияти мустаҳкам бўлиши, фикрини жамоат олдида далиллар орқали исботлай олиши ва фандаги қайсидир масалани ечиш ётади. Ҳамма ҳам фикрини оммавий ахборот воситаларида эълон қилиш мумкин. Бироқ ҳеч қандай исботларсиз айтилган фикр одатда кучга эга бўлмайди. Фикрни қувватлантириш учун эса, албатта унга илмий асос ва далил керак бўлади.

Илмий мақоланинг бошқа мақолалардан шакл жиҳатдан фарқи ҳам шу, илмий далилларга асосланганлигидир. Илмий мақола тили илмий-публицистик услубда ёзилади. Унинг тузилиши муайян кўринишга эга: одатда мақола аввалида 2 ёки 3 тилда аннотация (камида 3-4 та гапдан иборат) ва калит сўзлар (камида 6-7 та), мақола сўнггида фойдаланилган адабиётлар рўйхати (камида 5-6 та) берилди.

Бундан ташқари, аксарият ҳолларда илмий мақола матнида фикрлар қуйидаги кетма-кетликда бўлиши талаб этилади:

1. Кириш қисм. Унда мақола матнида назарда тутилган мавзуга олиб кирувчи фикр, мавзунинг аҳамияти акс этади.
2. Муаммо. Унда мақолада аниқ кўзланган мақсад ҳақида сўз боради.
3. Таҳлил. Муаммога мос мисол танлаб олинади ва таҳлил этилади.
4. Таҳлил натижаси. Бунда ютуқлар ва камчиликлар ҳақида сўз боради.
5. Тавсия. Камчиликларни бартираф этиш бўйича тавсиялар берилди.
6. Ечим. Тавсияларнинг аҳамияти ва фаразлар берилди.

7. Хулоса. Мазкур қисмда мавзуни хулосаловчи гап берилади. Бунда “хуллас”, “хулоса қилиб айтганда” каби жумлалардан фойдаланиш тавсия қилинади.

Бугунги кунда халқаро илмий журналлар ИМРАД қоидаларига мос келувчи мақолаларни талаб қилмоқда. Мазкур атама Introduction, Methods, Result, Discussion атамаларининг қисқартмалари бўлиб, Кириш, Усуллар, Натижалар ва Муҳокама деб таржима қилинади. Яъни мақолада мана шу пунктлар албатта мавжуд бўлиши шарт ҳисобланади.

Илмий мақоланинг яна бир муҳим талабларидан бири – унда иқтибослар орқали фикр далилланишидир. Иқтибосларни мақоланинг исталган жойида келтириш тўғри эмас. Мавзунинг аҳамияти, таҳлил ва таҳлил натижаси қисмида иқтибосларни берган маъқул. Иқтибос танлашда йўл қўйиладиган хатолардан бири мавзуга мос келмайдиган ёки оригинал бўлмаган жумлаларни танлаб олинишидир. Бу илмий мақоланинг тушунарли ва равон бўлишига салбий таъсир этади. Шунинг учун иқтибос танлаганда мақолада айтилаётган фикрнинг мантикий давоми бўлиши ёки шу фикрга мисол бўла олишига эътибор бериш керак. Иқтибослар нашр талабига қараб икки хил шаклда ёзилади. Бири “word” матн муҳарриридаги “ссылки” менюсида жойлашган “вставить сноску” функциясини танлаш орқали бўлса, яна бири тўғри бурчакли қавс ичида фойдаланилган адабиётлар рўйхатидаги адабиётнинг тартиб рақами ва иқтибос олинган бетни кўрсатиш орқали амалга оширилади. Матннинг пастки қисмида бериладиган иқтибос қуйидаги намуна шаклида ёзилади: Назаров К. Тиниш белгилари ва ёзма нутқ. – Тошкент: Фан, 1974. – Б. 20.

Журнал ёки газетадан иқтибос келтирилганда қуйидагича шаклда ёзилади: Ризаев О. Театр ва адабий мерос // Театр, 2007, 6-сон. – Б. 3.

Мақола ёзишда бирор манбадан фойдаланилганда албатта иқтибос орқали фойдаланилган манба кўрсатилиши шарт. Акс ҳолда бу плагиат (муаллифлик ҳуқуқини бузиш) ҳисобланади ва жиноий жавобгарликка тортилишга сабаб бўлади. Ёки бу мақола муаллифининг обрўсига путур етказди. Манбадан кўчирмаган ҳолда манбада келтирилган янгилик ёки ғоянинг маъносини ўзлаштириб ёзиш ҳам плагиатнинг бир тури бўлиб, бу ҳам кўчириш деб баҳоланади. Яна бир компеляция деган кўчиришнинг тури мавжуд бўлиб, бунда турли манбалардан кичик маъно жиҳатдан бир-бирига яқин қисмлар кесиб олиниб, бирлаштириш орқали сунъий мақола ҳосил қилинади. Мазкур кўчириш услуби одатда тажрибали “қора оппонент” қўлига тушганда аниқланади ва мақола муаллифга қайтарилади.

Бундай ёмон одат шаклланиши бора-бора ёш олимнинг келгусидаги катта илмий ишлари, диссертацияларида ҳам қўлланилишига ва оқибатда илм аҳли

орасида обрўси тўкилиши, ҳатто илм кўчасидан бутунлай чиқиб кетишига сабабчи бўлади.

Илмий мақолада сарлавҳа ҳам илмий услубга хос бўлиши керак. Бадий, бўёқдор сўзлардан фойдаланилмайди. Сарлавҳада мақолада акс этган мавзу, муаммо ёки ечимдаги конкрет фикр акс этгани маъқул.

Илмий мақола турли хил бўлиши мумкин. Улардан бир нечтасини кўриб чиқамиз:

Таҳлилий мақолада соҳага доир мисол танлаб олинади. Масалан театр санъати йўналишида спектакл танлаб олиниши ва таҳлил қилиниши мумкин. Қиёсий мақолада бир ҳолат бошқаси билан таққосланади. Муаммога ечим изланаётган мақолада муаммо мисоллар орқали очиб берилади. Тарихий мақолада муайян соҳа, объект ёки предметнинг тарихи ёритилади. Биографик мақола (очерк)да муайян шахс билан боғлиқ маълумотлар берилади ва ҳ.зо.

Хуллас, илмий мақола ёзишни бугунги кунда ҳар бир талаба билиши керак. Республика танловлари, магистратура ва докторантурага қабул ва уларни тамомлаш жараёнида илмий мақола муайян рақамларда сўралади. Бундан ташқари, талаба таълим даргоҳида ўқир экан, ўз шахсий фикри шаклланган, жамиятдаги етук шахс ҳисобланади. Бирор мавзуга илмий муносабат билдириши унинг билимларини ҳаётга тадбиқ эта олаётгани, илмий-танқидий фикрлай олиши ва ҳар бир фикри исботга эга эканлигини англатади.

Умуман олганда, илм даргоҳида таҳсил олган инсон илмий, ёинки бадий моқалани қайсидир танловда қатнашиш, ютуққа эришиш ёки кейинги босқичда ўқишни давом эттириш учун ёзиши эмас, ўзининг шахсий қарашларини ва билимларини жамлаб, уни бошқаларга етказиш учун, қайсидир масалага астойдил ечим излаш учун ёзиши керак. Шунда ютуқнинг ўзи талабани топиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Содиқова Ш. Илмий иш асослари. Тошкент: 2016.
2. Мўминова Д., Бектемирова М., Аҳмедова О. Илмий ишларнинг турлари: илмий-тадқиқий, илмий-оммабоп ва илмий-услубий ишлар. Universite de Montreal. 2023.
3. Раджапов А. Илмий тадқиқот асослари. Тошкент: Tafakkur bo‘stoni, 2012.
4. Мусулманова Н. Илмий ва ижодий иш ёзиш асослари. Тошкент: Bookmany print, 2022.

KURSANTLARNING O‘QUV JARAYONIGA PSIXOLOGIK TA’SIR KO‘RSATISHNING PSIXOKORREKSION OMILLARI

Qoraboev Avazbek Isomiddinovich

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va
aloqa harbiy insituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quv faoliyatidagi motivatsion sohasiga psixologik ta’sir ko‘rsatish jarayonini amalga oshirish texnologiyasini ilmiy tadqiq etishda psixolog olimlarning qarashlari asosida metodologik tamoyil talablari va ularni amalga oshirish xususiyatlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlari: motiv, motivatsiya, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, emotsiyalar, psixokorreksion, psixodinamik, bixeviorizm va gumanistik yondashuvlar.

Psixologiya fanining eng zamonaviy yutuqlariga asoslangan maxsus mashq va mashg‘ulotlar vositasida kursant shaxsining rivojlanishdagi qonuniyatlarini to‘liq hisobga olgan holda tizimli va maqsadli murakkab psixologik tuzilmalar tarkibidagi aniq mo‘ljalni ko‘zlab amalga oshiriladigan maxsus psixologik imkoniyatlari ham yuqori bo‘lishi mumkinligini amaliy tadqiqotlar, shu jumladan, shaxsiy tadqiqot natijalari ham ko‘rsatib turibdi. Biroq, bizning nazarimizda, bu turdagi ta’sirning imkoniyatlaridan maksimal foydalanish uchun uning samaradorligini oshirishi va susaytirishi mumkin omillarning bo‘lgan mazmuninigina emas, balki ular o‘rtasidagi turli nisbatlar (omillarning o‘zaro munosabatidagi gipotetik kombinatsiyalar)ni, turli nisbatlarning amaliy faoliyat natijasida qanday ask etishini bilish, oldindan diagnoz qilish nihoyatda muhimdir.

Psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir samaradorligining gipotetik kombinatsiyalanishi nuqtai nazaridan tahlil qilish uchun tadqiqotlarda ta’sir sub’ekti va ob’ekting xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘lgan hamda ijobiy o‘quv motivlarini shakllantirish va rivojlantirish yo‘lidagi amaliy mashg‘ulot samaradorligiga ta’sir ko‘rsatish ehtimoli yuqoridagi fikrlar bo‘yicha **to‘rt omilga ajratildi:**

1. Shaxsiy mas’ullik.
2. Emotsional ko‘tarinkilik.
3. Yangilik uchun ochiqlik.
4. Hamkorlikka tayyorlik.

Bizning ilmiy-uslubiy yondashuvimizga ko‘ra, aynan ushbu xususiyatlar amaliy mashg‘ulot davomidagi kombinatsiya yakunida psixokorreksion-rivojlantiruvchi faoliyat samarasini ta’minlaydi. Mazkur xususiyatlarni psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir samaradorligining omillari sifatidagi ta’sir sub’ekti va

ob’ektidagi ifodasiga ko’ra, o’zaro nisbati (kombinatsiyasi) xususiyatlari qanday gipotetik natijalarga olib kelishi mumkinligi quyida alohida tahlil etiladi.

Ajratib ko’rsatilgan omillarning ta’sir sub’ekti va ob’ektidagi o’zaro nisbati qanday bo’lishiga qarab, o’quv motivatsiyasi sohasiga psixokorreksion-rivojlantiruvchi maqsadda ta’sir ko’rsatishga yo’naltirilgan amaliy-psixologik chora-tadbirlarning natijalari har xil bo’ladi (1-rasm).

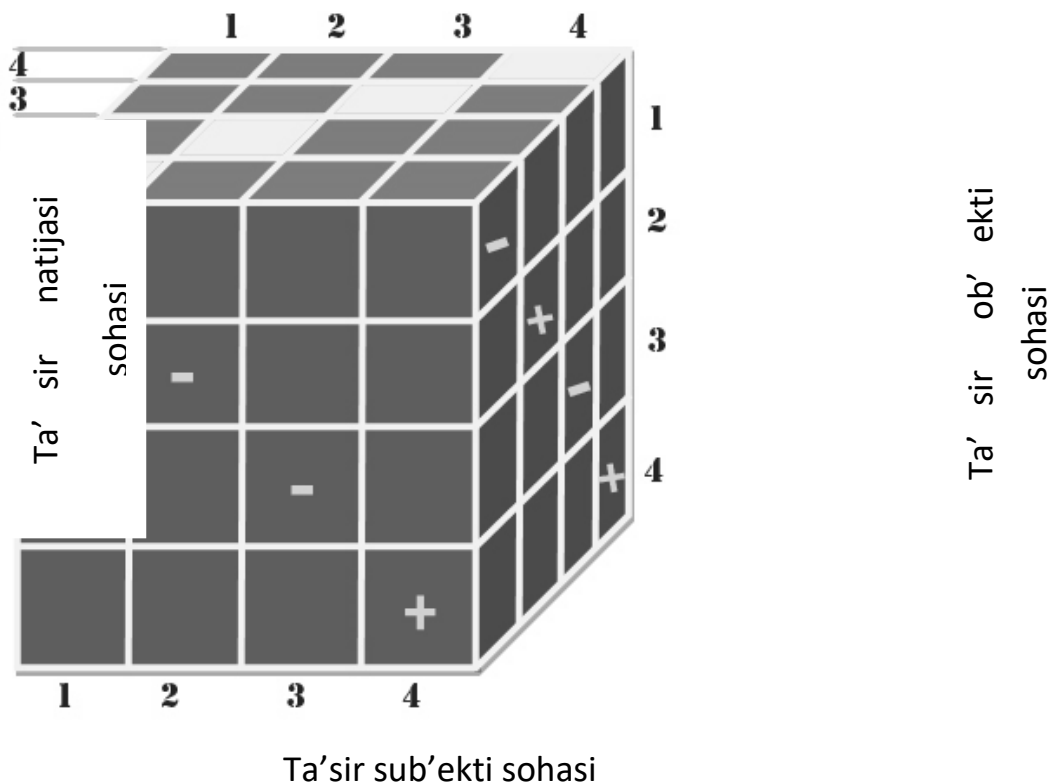
I. Shaxsiy mas’ullikning ta’sir sub’ekti va ob’ekti nisbati variantlari quyidagi natijalarni keltirib chiqarishi mumkin:

1-variant-ta’sir sub’ektida psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sirning maksimal imkoniyatlaridan qoniqmaganligi tufayli uning intinsivligini oshirishga, o’z kompetensiyasi zonasidan tashqariga chiqishga intilish kuzatiladi.

2-variant-ta’sir ob’ektida psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir jarayonining tashkil etilishi, o’tkazilishida ta’sir sub’ekti faoliyatidan qoniqmaslik kuzatiladi.

3-variant-ta’sir sub’ekti va ob’ekti nisbatida psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir jarayoniga nisbatan rasmiyatchilikka xos munosabatda bo’lishi, ichki ishtiroksizligi kuzatiladi.

4-variant-ta’sir sub’ekti psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasidagi chora-tadbirlarning barcha oqibatlarini chuqur anglab, ularni eng samarali yo’nalish bo’yicha amalga oshirish uchun qayg’uradi; ta’sir ob’ekti amaliy mashg’ulot samaradorligining asosiy mezonini undagi o’zgarishlar ekanini, ular uning faolligini taqozo etishini tushunadi.

1-rasm. Psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir sub’ekti va ob’ekti xususiyatlarining o‘zaro nisbati modeli

II. Emotsional ko‘tarinkilikning ta’sir sub’ekti bilan ob’ekti nisbati variantlari quyidagi natijalarni keltirib chiqarishi mumkin:

1-variant-ta’sir sub’ekti psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir jarayoni doirasidagi faoliyati ta’sir ob’ekti tomonidan g‘ashga tegadigan darajada o‘rinsiz harakat sifatida idrok etiladi.

2-variant-ta’sir sub’ekti tomonidan psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sirning ta’sir ob’ekti xulq-atvorida hosil qiladigan ob’ektiv o‘zgarishlarni noadekvat baholaydi; ta’sir ob’ekti sub’ektning shaxsiy ishtirok etmasligini his etib turadi.

3-variant-ta’sir sub’ekti psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir maqsadidagi chora-tadbirlarni maksimal darajada qisqartirishga, ta’sir ob’ekti amaliy mashg‘ulotiga oshkora antipatiyani namoyon etishga urinishi kuzatiladi.

4-variant-psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasidagi chora-tadbirlar ta’sir sub’ekti va ob’ekti psixologik yaqinlashuvi, amaliy mashg‘ulot jarayonining o‘zidan yuksak qoniqish olishining sababidir.

III. Yangilik uchun ochiqlikning ta’sir sub’ekti bilan ob’ekti nisbati variantlari quyidagi natijalarni keltirib chiqarishi mumkin:

1-variant – psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasidagi ishga ta’sir sub’ekti ijobiy yondashuvining maqsad va mohiyati tadqiqot ob’ekti tomonidan anglanmaydi, mashg‘ulotni ortiqcha murakkablashtirish sifatida talqin etiladi.

2-variant – psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasida amalga oshiriladigan chora-tadbirlar ta’sir ob’ekti umidlarini oqlamaydi, unda bu yo‘nalishdagi faoliyat bilan shug‘ullanish istak-intilishi yo‘qolib boradi.

3-variant – ta’sir sub’ekti bilan ob’ektini psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasida o‘z faoliyatining samarasizligi bezovta qilmaydi; ta’sir sub’ektida amaliy mashg‘ulotni mazmunan boyitishga, ta’sir ob’ektida ijodiy topshiriqni bajarishga befarqlik kuzatiladi.

4-variant – psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasida ta’sir sub’ekti o‘zining ishlanmalarini to‘liq ro‘yobga chiqaradi, ta’sir ob’ektidan yangi narsalar oladi; ta’sir ob’ektida kreativ yondashuv istak-intilishi yanada kuchayadi.

IV. Hamkorlikka tayyorlikning ta’sir sub’ekti va ob’ektidagi nisbati variantlari quyidagi natijalarni keltirib chiqarishi mumkin:

1-variant – ta’sir sub’ekti psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasidagi faoliyati ta’sir ob’ekti tomonidan yaqindan aloqa o‘rnatish maqsadi ko‘zlangan xushomadgo‘y xulq-atvor sifatida idrok etiladi.

2-variant – ta’sir ob’ekti psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasidagi faoliyati ta’sir sub’ekti tomonidan shaxsiy masofani yoki oraliqni qisqartirishga ortiqcha urinish sifatida talqin etiladi.

3-variant – ta’sir sub’ekti va ob’ektining psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasi faoliyatida bir-birining maqsad-intilishlariga beparvolik, amaliy mashg’ulotda mutlaqo har xil yondashuvlarni ro’yobga chiqarishga intilish kuzatiladi.

4-variant – ta’sir sub’ekti bilan ob’ektining psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir doirasidagi faoliyati o’zaro yuksak muvofiqlashtirilgan va uyg’un, kutilmagan holatlarni hal etishda, yangi takliflar hamda tashabbuslarni ro’yobga chiqarishda birdamlik kuzatiladi.

Yuqoridagi tavsiflardan ko‘rinib turganidek, shaxsiy mas’ullik, emotsional ko‘tarinkilik, yangilikka ochiqlik, hamkorlikka tayyorlik kabi sifatlarning yuksak darajasi psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir sub’ekti bilan ob’ektida nisbiy muvozanatda, o’zaro nisbatan teng holatlarda ta’sir samarasi maksimal darajaga yetishi mumkin. To’rtala omil bo’yicha psixokorreksion-rivojlantiruvchi mashg’ulot davomida ta’sir sub’ekti bilan ob’ektida nisbiy muvozanat kuzatilganda, ijobiy o’quv motivlarini shakllantirish va rivojlantirish yo‘lidagi chora-tadbirlar ikki tomon amaliy ishining natijasi uchun shaxsiy mas’uliyat darajasini anglaydigan, mashg’ulotning o‘zi yuqori ijodiy, erkin, samimiy ruhda o‘tadigan vaziyat vujudga keladi. Shubhasiz, ushbu vaziyat nafaqat motivatsion sohada, balki kursant shaxsining boshqa muhim qatlamlari va tuzilmalarida ham ijobiy o‘zgarishga zamin hozirlaydi.

Shunday qilib, ta’lim oluvchi kursant shaxsi o’quv faoliyati motivatsiyasiga psixokorreksion-rivojlantiruvchi psixologik ta’sir ko‘rsatish samaradorligini oshirish omillari tizimi, ularning ta’siri va xususiyatlarining nazariy tahlili samarasi sifatida qo‘yidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

1. O‘quv faoliyati motivatsiyasi murakkab psixologik tuzilma sifatida boshqa ko‘plab tuzilmalarning ta’siriga senzitiv bo‘lgani sababli, o‘quv motivlarining shakllanishi va rivojlanishini ko‘p omilli ta’sir modeli asosida tushuntirish maqsadga muvofiq.

2. O‘quv motivatsiyasiga psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir ko‘rsatish majmuida maxsus psixologik usul va vositalarning ta’sir etish imkoniyati o‘zining ichki salohiyatidan tashqari, ko‘pgina tashqi omillarga bog‘liqligini e’tiborda tutish ayni muddaodir.

3. O‘quv motivlarini shakllantirish va rivojlantirish maqsadida yo‘naltirilgan maxsus rejali va tizimli ta’sir samaradorligini belgilab beruvchi omillar, odatda bir-biridan ajratilgan holda tahlil etilishi ularning munosabatlariga xos xususiyatlarni ta’sirlovchi omil sifatidagi ahamiyatining e’tiborsiz qoldirilishiga olib kelishi mumkin.

4. O‘quv faoliyati motivatsiyasiga psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir ko‘rsatishga qaratilgan amaliy-psixologik mashg’ulotning samaradorligi ta’sir sub’ekti bilan ob’ektining shaxsiy mas’ullik, jangovar emotsional ko‘tarinkilik,

yangilik uchun ochiqlik, hamkorlikka tayyorlik kabi shaxslilik sifatlarining o‘zaro nisbati va munosabati bilan belgilanish ehtimoli yuqori.

5. O‘quv faoliyati motivatsiyasiga shakllantiruvchi-rivojlantiruvchi ta’sir ko‘rsatish maqsadida o‘tkazilayotgan maxsus chora-tadbirlar samaradorligini oshirish natijasida kursantlar shaxsining turli boshqa sohalarida ham ijobiy o‘zgarishlarni kutish uchun muhim asos paydo bo‘ladi.

Shunday qilib, o‘quv motivlarini psixokorreksiyalash va rivojlantirish maqsadida kursantning bilish faoliyati va shaxsiga ta’sir ko‘rsatishning uslubiy muammolarini nazariy tahlil qilish, bo‘yicha ilgari surilgan g‘oyalar, taklif, mulohazalar quyidagi xulosalarni chiqarishga asos yaratadi:

- o‘quv motivatsiyasi muammosini o‘rganishda psixologiyada turli xil yondashuvlar va qarashlar mavjud bo‘lgani kabi, uni shakllantirish va rivojlantirish masalasiga nisbatan ham bir-biridan o‘z nazariy asoslari va uslubiy tabaitiga ko‘ra o‘zaro keskin farqlanuvchi yo‘nalishlar mavjud;

- o‘quv motivatsiyasi murakkab tuzilmaga egaligi tufayli unga psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sirni bir necha yo‘nalish bo‘yicha, o‘quv faoliyati psixologiyasining turli bo‘g‘in va qatlamlariga yo‘naltirilgan tarzda amalga oshirish samarali kechadi;

- o‘quv motivatsiyasiga psixokorreksion-rivojlantiruvchi ta’sir ko‘rsatish strategiya va texnologiyalarini ularning samaradorligiga ko‘ra, shartli ravishda simultant va kumulyativ effektga (samaraga) asoslangan faol psixologik ta’sir ko‘rsatish yo‘nalishi va usullarini farqlash mumkin;

- o‘quv motivlarini shakllantirish va rivojlantirish maqsadida yo‘naltirilgan maxsus rejali va tizimli ta’sir samaradorligini belgilab beruvchi omillarning, odatda, bir-biridan ajratilgan holda tahlil etilishi ularning munosabatlariga xos xususiyatlarni ta’sirlovchi omil sifatidagi ahamiyatining e’tiborsiz qoldirilishiga olib kelishi isbotlandi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Ajdodlar o‘giti: Hikoyatlar, hikmatlar, tavsillar/ To‘plovchi va izohlovchi B.Ahmedov. – Toshkent: Cho‘lpon, 1990. – 240 b.
2. Принцип системности в психологических исследованиях: Сборник научных статей. А.Н.СССР. Ин-т психологии.-М: Наука, 1990. -182 с.
3. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. О месте психологии во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира. – М: Изд-во АН СССР, 1957.-328 с.
4. Зайцева Т.В. Теория психологического тренинга: психологический тренинг как инструментальное действие. – М: Смысл, 2002.- 80 с.
5. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. – М.: Инфра-М, 1999.- 243 с.

6. Большаков В.Ю. Психологический тренинг. – СПб.: Речь, 1996.-221 с.
7. Лушпаева Е.В. Динамика рефлексивных процессов в социально-психологическом тренинге: проблема децентрации// Вестник МГУ, Психология. – М., 1984.- № 4.- С. 70-72.
8. Арнольд О.Р. Ролевой тренинг. Метод. пособие. – М.: Педагогика, 1989.- 128 с.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ХАЛҚАРО ШАРТНОМАЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Шамсиддинов Бахтиёр Тожидинович

Мустақил Тадқиқотчи

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган принциплари ва нормаларига, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ҳамда халқаро шартномаларнинг ўз қоидаларига мувофиқ тузилади, бажарилади, тугатилади ва уларнинг амал қилиши тўхтатиб турилади.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаси қоидалари қўлланилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган принциплари ва нормалари билан бир қаторда Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқий тизимининг таркибий қисмидир. Шунингдек, **ахдлашувчи томон** — халқаро шартноманинг мустақил томони сифатида иштирок этаётган ҳамда у кучга кирганлигидан ёки кирмаганлигидан қатъи назар, ушбу халқаро шартнома ўзи учун мажбурий эканлигига розилик билдирган давлат (давлатлар), халқаро ташкилот (халқаро ташкилотлар) ва (ёки) халқаро шартномалар тузиш ҳуқуқига эга бўлган бошқа субъект (бошқа субъектлар) **Ваколатлар** битта шахснинг ёки бир нечта шахснинг Ўзбекистон Республикаси вакили бўлиш ҳуқуқи бўлиб, бу ҳуқуқ Ўзбекистон Республикаси ваколатли органининг (мансабдор шахсининг) қарори асосида амалга оширилади ва музокараларда иштирок этаётган томонга ёки депозитарийга: музокаралар олиб бориш ва халқаро шартноманинг матнини қабул қилиш ёки унинг аутентиклигини белгилаш ;халқаро шартномани имзолаш;

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома ўзи учун мажбурий эканлигига розилигини билдириш;халқаро шартномага тааллуқли бошқа ҳаракатни амалга ошириш мақсадида бериладиган ваколатлар тўғрисидаги гувоҳнома билан тегишли тарзда расмийлаштирилади **Давлат органи** — Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига мувофиқ халқаро шартномалар тузиш ҳуқуқи берилган Ўзбекистон Республикаси вазирлиги, шунингдек бошқа органи **Денонсация** — Ўзбекистон Республикасининг ўзи тузган халқаро шартномани тегишли тарзда расмийлаштирилган ҳолда рад этиши ва Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини тугатиш усулларида бири. **Депозитарий** — халқаро шартнома қоидаларига мувофиқ ушбу халқаро

шартноманинг асл нусхаси ўзига сақлаш учун топшириладиган ва мазкур халқаро шартномага нисбатан ушбу халқаро шартномада ва халқаро ҳуқуқда назарда тутилган вазифаларни бажарадиган давлат, халқаро ташкилот ёки унинг бош ижрочи мансабдор шахси. **Музокараларда иштирок этаётган томон** — халқаро шартноманинг матнини тузиш ва қабул қилишда иштирок этаётган давлат, халқаро ташкилот ва (ёки) халқаро шартномаларни тузиш ҳуқуқига эга бўлган бошқа субъект. **Ратификация ёрлиғи** — халқаро шартнома Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан кўриб чиқилганлиги тўғрисида гувоҳлик берувчи ва халқаро шартноманинг Ўзбекистон Республикаси учун мажбурий эканлигига бўлган розиликни ифодаловчи махсус ҳужжат. **Халқаро ташкилот** — ўзининг таъсис ҳужжатига мувофиқ халқаро хусусиятга эга муайян вазифаларни бажариш учун ташкил этилган ва халқаро ҳуқуқнинг субъекти бўлиш ҳуқуқига эга бўлган давлатлараро (ҳукуматлараро) ташкилот. **Халқаро шартнома иштирокчиси** — халқаро шартноманинг мустақил томони сифатида иштирок этаётган, халқаро шартноманинг ўзи учун мажбурий эканлигига розилик билдирган ва ўзи учун халқаро шартнома кучга кирган давлат, халқаро ташкилот ва (ёки) халқаро шартномалар тузиш ҳуқуқига эга бўлган бошқа субъект. **Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаси** — битта ҳужжатдан, иккита ёки бир-бири билан боғлиқ бўлган бир нечта ҳужжатдан иборат бўлишидан, шунингдек ўзининг муайян номидан ва тузилиш усулидан (шартнома, битим, конвенция, акт, пакт, баённома, хатлар ёки ноталар алмашинуви ҳамда халқаро шартноманинг бошқача номлари ва тузилиш усуллари) қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси томонидан чет давлат, халқаро ташкилот ёхуд халқаро шартномалар тузиш ҳуқуқига эга бўлган бошқа субъект билан ёзма шаклда тузилган, халқаро ҳуқуқ билан тартибга солинадиган халқаро келишув;

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини имзолаш — халқаро шартномани тузиш босқичи ёхуд Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома ўзи учун мажбурий эканлигига бўлган розилигини, агар халқаро шартномада имзолаш шундай кучга эга эканлиги назарда тутилган бўлса ёки Ўзбекистон Республикасининг ва музокараларда иштирок этаётган бошқа томонларнинг имзолаш шундай кучга эга бўлиши кераклиги ҳақидаги келишуви бошқача тарзда белгиланган бўлса ёки имзолашга шундай куч бериш мақсади музокараларда иштирок этаётган томон вакилининг ваколатларидан келиб чиқса ёхуд музокаралар вақтида билдирилган бўлса, билдириш шакли;

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини тузиш — халқаро шартноманинг мазмунини шакллантириш, унинг матнини қабул қилиш ва Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома ўзи учун мажбурий эканлигига розилигини билдиришга доир тартиб-таомиллар кетма-кетлиги.

Кўшимча шарт — Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномани имзолаш, ратификация қилиш, тасдиқлаш, қабул қилиш ёки унга қўшилиш чоғида қилинган ҳар қандай таърифдаги ва ҳар қандай номдаги бир томонлама расмий ёзма баёноти бўлиб, у орқали халқаро шартнома муайян қоидаларининг Ўзбекистон Республикасига нисбатан қўлланилиши борасида бу қоидаларни истисно қилиш ёки уларнинг юридик кучини ўзгартириш истаги ифодаланади. Чет давлатлар, халқаро ташкилотлар ва халқаро шартномалар тузиш ҳуқуқига эга бўлган бошқа субъектлар билан Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини тузиш, уларнинг амал қилишини тўхтатиб туриш ва уларни тугатиш масалалари бўйича ўзаро муносабатлар Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги орқали амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини тузиш ҳуқуқи давлатга тегишлидир. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари қуйидагича тузилади: Ўзбекистон Республикаси номидан — давлатлараро шартномалар; Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан — ҳукуматлараро шартномалар давлат органлари номидан ўз ваколатлари доирасида — идоралараро шартномалар.

Давлат органлари ўз ваколатига кирадиган масалалар бўйича Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги билан келишган ҳолда халқаро шартнома лойиҳасини ёки Ўзбекистон Республикасининг кўп томонлама халқаро шартномада иштирок этиши мақсадга мувофиқлиги тўғрисидаги масалани экспертлар даражасида ишлаб чиқишни бошлаш ҳақидаги ташаббус таклифи билан чиқиши мумкин. Айрим ҳолларда, Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг таклифига кўра давлат органлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ёки Ўзбекистон Республикаси Президентиغا экспертлар даражасида ишлаб чиқишни бошлаш тўғрисида қарор қабул қилиш учун ташаббус таклифи киритиши мумкин. Ташаббус таклифига қуйидаги материаллар давлат тилида ёки зарур ҳолларда , бошқа тилларга таржима қилинган ҳолда илова қилинади: халқаро шартноманинг дастлабки лойиҳаси ёки Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси бўлишни мақсад қилган кўп томонлама халқаро шартноманинг матни ёхуд уларнинг асосий қоидалари; халқаро шартноманинг лойиҳасига ёки кўп томонлама халқаро шартномага қўшимча ҳужжатлар. Халқаро шартнома лойиҳасига ёки Ўзбекистон Республикасининг кўп томонлама халқаро шартномада иштирок этиши мақсадга мувофиқлиги тўғрисидаги масалага доир тушунтириш хатида қуйидагилар бўлиши керак:

Ўзбекистон Республикаси учун халқаро шартномани тузиш мақсадга мувофиқлигининг ва амалий аҳамиятининг асосланиши, шу жумладан унинг тузилишидан кутилаётган натижалар тўғрисидаги батафсил ахборот ҳамда

халқаро шартнома тузиш орқали тартибга солиш талаб этиладиган масалалар ҳақидаги маълумотлар; халқаро шартнома тузилиши муносабати билан қабул қилиниши, ўзгартирилиши, қўшимча киритилиши ва (ёки) ўз кучини йўқотган деб топилиши лозим бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисидаги ахборот; зарур ҳолларда, халқаро шартнома тузиш натижасида келиб чиқиши мумкин бўлган молиявий-иқтисодий оқибатларнинг ёки бошқа оқибатларнинг баҳоланиши. Тушунтириш хати халқаро шартнома билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органи томонидан тайёрланади ва ушбу орган раҳбари томонидан (унинг йўқлигида — биринчи ўринбосари томонидан) имзоланади. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги халқаро шартнома лойиҳасини ёки Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси бўлишни мақсад қилган кўп томонлама халқаро шартнома матнини Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига мувофиқлиги борасида ҳуқуқий экспертизадан ўтказди. Зарур ҳолларда, экспертлар даражасида ишлаб чиқиш давомида халқаро шартнома лойиҳасини тузиш ва кўриб чиқиш ёки Ўзбекистон Республикасининг кўп томонлама халқаро шартномада иштирок этиши мақсадга мувофиқлиги тўғрисидаги масалани муҳокама қилиш учун манфаатдор давлат органларининг вакиллари, мутахассислар ҳамда мустақил экспертлардан иборат бўлган идоралараро ишчи гуруҳ тузилиши мумкин. Агар халқаро шартнома билан тартибга солинадиган масалалар икки ёки ундан ортиқ давлат органларининг ваколатига кирса, барча таклифларни умумлаштириш, халқаро шартнома лойиҳасини маромига етказиш ва унинг давлат тилидаги ёки зарур бўлган ҳолларда, бошқа тилдаги матнини тайёрлаш, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг кўп томонлама халқаро шартномада иштирок этиши мақсадга мувофиқлиги тўғрисидаги масалани экспертлар даражасида ишлаб чиқиш Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг таклифига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган давлат органининг зиммасига юклатилади. Экспертлар даражасида ишлаб чиқиш якунларига кўра халқаро шартнома лойиҳаси ёки Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси бўлишни мақсад қилган кўп томонлама халқаро шартнома матни ушбу

Чет эл томони билан халқаро шартнома лойиҳасининг ёки кўп томонлама халқаро шартномада Ўзбекистон Республикасининг иштирок этиши тўғрисидаги масаланинг кейинги ишлаб чиқилиши Ўзбекистон Республикаси Президентининг ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ижобий қарори олинганидан сўнг амалга оширилади.

Халқаро шартнома билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органининг раҳбари халқаро шартнома лойиҳасини тайёрлаш

ёки Ўзбекистон Республикасининг кўп томонлама халқаро шартномада иштирок этиши масаласини экспертлар даражасида ишлаб чиқишнинг бутун жараёни учун жавобгар бўлади.

Халқаро шартноманинг лойиҳаси ёки Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси бўлишни мақсад қилган кўп томонлама халқаро шартноманинг матни экспертлар даражасида ишлаб чиқилганидан сўнг Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигида мажбурий ҳуқуқий экспертизадан ўтказилиши лозим. Ҳуқуқий экспертиза чоғида халқаро шартнома лойиҳасининг ёки Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси бўлишни мақсад қилган кўп томонлама халқаро шартнома матнининг: халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган принциплари ва нормаларига;

Ўзбекистон Республикасининг бошқа халқаро шартномаларидан келиб чиқадиган халқаро мажбуриятларга; манфаатдор давлат органлари билан экспертлар даражасида ишлаб чиқиш натижалари тўғрисидаги маълумотлар, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг ҳуқуқий экспертизаси натижалари қиёсий жадвал тарзида. Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги кўриб чиқиладиган масала мавзусига оид бошқа зарур материалларни талаб қилиб олишга ҳақли. Халқаро шартнома лойиҳаси ёки Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси бўлишни мақсад қилган кўп томонлама халқаро шартнома матни иқтисодий, молиявий, илмий, экологик, лингвистик, шунингдек бошқа турдаги экспертизадан ўтказилиши мумкин. Экспертлар даражасида ишлаб чиқишда бевосита иштирок этмаган ташкилотлар ва (ёки) шахслар экспертлар сифатида жалб қилиниши мумкин.

Экспертларнинг хулосалари тавсия хусусиятига эга бўлади ва халқаро шартнома билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органи томонидан кўриб чиқилиши лозим.

Бошқа турдаги экспертиза ўтказиш тўғрисидаги қарор халқаро шартнома билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органи томонидан ўз ташаббусига кўра ёки Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг таклифига биноан қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикаси номидан халқаро шартнома тузиш тўғрисидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Президентига Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан киритилади. Бошқа давлат органлари ўз ваколатига кирадиган масалалар бўйича Ўзбекистон Республикаси номидан халқаро шартнома тузиш ҳақидаги таклифни Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги билан бирга ёки у билан келишган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Президентига тақдим этади.

Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини тузиш тўғрисидаги таклиф

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан киритилади. Бошқа давлат органлари ўз ваколатига кирадиган масалалар бўйича Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини тузиш тўғрисидаги таклифни Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги билан бирга ёки у билан келишган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритади.

Ўзбекистон Республикасининг идоралараро шартномасини тузиш тўғрисидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Президентиға ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига ушбу шартнома билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органи томонидан киритилади. Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан тузиладиган шартномаларға нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан; Ўзбекистон Республикасининг идоралараро шартномаларига нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Президенти ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси билан келишилган ҳолда, ушбу шартномалар билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органлари раҳбарлари томонидан қабул қилинади. Ўзбекистон Республикаси Бош вазири халқаро муносабатларда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси номидан иш кўради, ваколатларини кўрсатиш заруратисиз музокаралар олиб боради ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан халқаро шартномаларни имзолайди.

Ўзбекистон Республикаси ташқи ишлар вазири ўз вазифаларига кўра ва халқаро ҳуқуққа мувофиқ ваколатларини кўрсатиш заруратисиз музокаралар олиб боришға ҳамда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини имзолашға ҳақли. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома ўзи учун мажбурий эканлигига розилиги халқаро шартномани имзолаш, ноталар, хатлар ёки халқаро шартномани ташкил этувчи бошқа ҳужжатлар алмашиш, халқаро шартномани ратификация қилиш, тасдиқлаш, қабул қилиш, унга қўшилиш орқали ёки ахдлашувчи томонлар келишиб олган бошқа ҳар қандай усулда билдирилиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги ушбу Қонун талабларини ҳисобға олган ва халқаро шартнома қоидаларидан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома ўзи учун мажбурий эканлигига розилигини билдириш усулини аниқлайди.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ халқаро шартномани ратификация қилиш Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан халқаро шартномани ратификация қилиш тўғрисида қонун қабул қилиш орқали амалға оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг мудофаа қобилятига дахлдор масалалар бўйича, тинчлик шартномалари ва коллектив хавфсизлик тўғрисидаги шартномалар. Ўзбекистон Республикасининг бошқа давлатлар билан ҳудудий чегараланиши тўғрисидаги. Ўзбекистон Республикасининг давлатларaro иттифоқлардаги, халқaro ташкилотлардаги ва бошқа бирлашмалардаги иштироки тўғрисидаги; бажарилиши Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунлари ўзгартирилишини ёки янги қонунлар қабул қилинишини талаб этадиган, шунингдек Ўзбекистон Республикаси қонунларида назарда тутилганидан бошқача қоидаларни белгилайдиган бўлса.

Қайси халқaro шартномаларни тузиш чоғида музокараларда иштирок этувчи томонлар келгусида уларни ратификация қилиш тўғрисида келишиб олган бўлса, ўша халқaro шартномалар худди шундай тарзда ратификация қилинади. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари бошқа халқaro шартномаларни ҳам ратификация қилишга ҳақли. Давлатнинг хориждан маблағ жалб қилиши тўғрисидаги халқaro шартномалар, шунингдек халқaro кафолат шартномалари ратификация қилинмайди ва Ўзбекистон Республикаси учун аҳдлашувчи томонлар белгилайдиган тартибда кучга киради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорларига мувофиқ имзоланган халқaro шартномаларни ратификация қилиш тўғрисидаги таклифлар Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасига Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан киритилади. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорларига мувофиқ имзоланган халқaro шартномаларни ратификация қилиш тўғрисидаги таклифлар Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан киритилади. Халқaro шартномаларни ратификация қилиш тўғрисидаги таклифлар Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан мустақил равишда ёки, агар шартнома бошқа давлат органларининг ваколатига кирадиган масалаларга дахлдор бўлса, улар билан келишилган ҳолда тегишинча Ўзбекистон Республикаси Президентига ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритилади.

Халқaro шартномани ратификация қилиш тўғрисидаги қонунга асосан ратификация ёрлиғи Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан имзоланади, унинг муҳри ва Ўзбекистон Республикаси ташқи ишлар вазирининг имзоси билан тасдиқланади.

Ратификация ёрлиқларини алмашиш ёки Ўзбекистон Республикасининг халқaro шартномасини ратификация қилиш тўғрисидаги ёрлиқларни сақлаш учун депозитарийга топшириш Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан ёхуд унинг топшириғига биноан Ўзбекистон

Республикасининг чет давлатдаги дипломатик ваколатхонаси, консуллик муассасаси ёки Ўзбекистон Республикасининг халқаро ташкилот хузуридаги ваколатхонаси томонидан амалга оширилади.

Ратификация қилинмайдиган, лекин кучга кириши учун зарур бўлган давлат ички тартиб-таомиллари ўтказилиши назарда тутилдиган халқаро шартномаларни тасдиқлаш ва қабул қилиш: Ўзбекистон Республикаси номидан ёки Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан тузиладиган халқаро шартномаларга нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан; идоралараро шартномаларга нисбатан — ўз номидан бундай шартномалар имзолаган давлат органлари томонидан амалга оширилади. қайси шартномалар ратификация қилинмаса ва уларга қўшилиш Ўзбекистон Республикаси номидан ёки Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан амалга оширилса, ўша шартномаларга нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан; идоралараро шартномаларга нисбатан — Ўзбекистон Республикаси Президенти ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинади. Агар халқаро шартномада халқаро шартнома ёки халқаро шартноманинг бир қисми у кучга киргунига қадар Ўзбекистон Республикаси томонидан вақтинча қўлланилиши мумкинлиги назарда тутилган бўлса ёки аҳдлашувчи томонлар ўртасида бу ҳақда келишувга эришилган бўлса, ушбу халқаро шартнома ёки унинг бир қисми Ўзбекистон Республикаси томонидан вақтинча қўлланилиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси томонидан халқаро шартномани ёки унинг бир қисмини вақтинча қўллаш тўғрисидаги ёхуд вақтинча қўллашни тугатиш ҳақидаги қарор халқаро шартномани имзолаш ҳақида қарор қабул қилган орган (мансабдор шахс) томонидан қабул қилинади. Халқаро шартномаларни имзолаш, ратификация қилиш, тасдиқлаш, қабул қилиш ёки уларга қўшилиш чоғида шартнома шартларига ва халқаро ҳуқуқ нормаларига риоя этилган ҳолда қўшимча шартлар қўйилиши мумкин. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига доир қўшимча шартлар қандай тартибда қўйилган бўлса, худди шундай тартибда исталган вақтда олиб ташланиши мумкин. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасига бошқа аҳдлашувчи томон қўйган қўшимча шартни қабул қилиш ёки унга қарши эътироз билдириш халқаро шартноманинг ўзидаги шартларга ва халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома ўзи учун мажбурий эканлигига розилиги тўғрисида қарор қабул қиладиган орган (мансабдор шахс) томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг шартларига ҳамда халқаро ҳуқуққа мувофиқ уларнинг иштирокчилари ўртасидаги келишувга биноан ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритишга нисбатан ҳам қўлланилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига киритилган ўзгартиш ва қўшимчалар Ўзбекистон Республикаси учун халқаро шартномаларнинг ўзида назарда тутилган тартибда ва муддатларда ёки уларнинг иштирокчилари ўртасида келишиб олинган бошқа тарзда кучга киради. Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига киритилган ўзгартиш ва қўшимчалар кучга кириши учун ушбу шартномалар шартларига ёки халқаро ҳуқуққа мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг мазкур ўзгартиш ва қўшимчалар ўзи учун мажбурий эканлигига розилиги билдирилиши зарур бўлса, Ўзбекистон Республикасининг бундай розилиги ушбу Қонуннинг Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг ўзида белгиланган шартларга мувофиқ ёки уларнинг иштирокчилари ўртасидаги келишувга кўра пролонгация қилиниши (муддати узайтирилиши) мумкин. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини пролонгация қилиш (муддатини узайтириш) тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикасининг ушбу халқаро шартномасини имзолаш тўғрисида қарор қабул қилган орган (мансабдор шахс) томонидан қабул қилинади. Ўзбекистон Республикасининг кучга кирган халқаро шартномалари Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг тақдимномасига биноан Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги маълумотлари миллий базасида ҳамда бошқа манбаларда, шу жумладан тегишли давлат органларининг расмий веб-сайтларида эълон қилинади. Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги маълумотлари миллий базаси Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари эълон қилинадиган расмий манбадир. Қонунчиликда Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларини эълон қилишнинг бошқа расмий манбалари ҳам белгиланиши мумкин. Аутентик матнлари чет тилларда тузилган Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномалари давлат тилида эълон қилинади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бошқа тилларда ҳам эълон қилиниши мумкин. шартномаларини Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Котибиятида ва бошқа халқаро ташкилотларнинг тегишли органларида рўйхатдан ўтказиш Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан ёки у билан келишилган ҳолда бошқа давлат органлари томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг рўйхатдан ўтказиладиган идоралараро шартномаларини тегишли халқаро ташкилотларда ушбу ташкилотларнинг амалдаги қоидаларига мувофиқ рўйхатдан ўтказиш бундай шартномалар қайси давлат органларининг номидан тузилган бўлса, ўша давлат органлари

томонидан Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги билан келишилган ҳолда амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг давлат реестри Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини рўйхатдан ўтказиш, ҳисобга олиш ва уларнинг электрон нусхаларини сақлашнинг ягона давлат тизимидир.

Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг давлат реестри Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари ҳақидаги, шу жумладан уларнинг реквизитларини ва ахборот-маълумотнома тусидаги бошқа маълумотларни ўз ичига олади.

Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг давлат реестри Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги тасарруфида бўлади ва у Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини рўйхатдан ўтказиш, ҳисобга олиш ҳамда уларнинг асл нусхаларини ва депозитарий томонидан расман тасдиқланган нусхаларини сақлаш тартибини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси номидан ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан тузилаётган халқаро шартномаларнинг асл нусхалари (тасдиқланган кўчирма нусхалари, расмий таржималари) улар имзоланган (депозитарийдан тасдиқланган кўчирма нусхалари, расмий таржималари олинган) кундан эътиборан икки ҳафталик муддат ичида Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигига сақлаш учун топширилади, ушбу ҳужжатларнинг кўчирма нусхалари эса, улар кучга кирган кундан эътиборан икки ҳафталик муддат ичида Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикасининг тегишли давлат органларига ва бошқа ташкилотларига юборилади.

Ўзбекистон Республикаси идоралараро шартномаларининг асл нусхалари мазкур шартномалар қайси давлат органлари номидан тузилган бўлса, ўша давлат органларида сақланади, ушбу шартномаларнинг тасдиқланган кўчирма нусхалари эса, улар имзоланган (депозитарийдан тасдиқланган кўчирма нусхалари, расмий таржималари олинган) кундан эътиборан икки ҳафталик муддат ичида Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигига ва бошқа манфаатдор давлат органларига юборилади.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги кўп томонлама халқаро шартномаларнинг депозитарийси вазифаларини, агар ушбу шартномалар шартларига мувофиқ бундай вазифалар Ўзбекистон Республикасининг зиммасига юклатилган бўлса, амалга оширади. Ўзбекистон Республикасининг кўп томонлама идоралараро шартномалари депозитарийсининг вазифалари, агар ушбу шартномалар шартларига мувофиқ бундай вазифалар Ўзбекистон Республикасининг зиммасига юклатилган бўлса, ушбу шартномалар қайси

давлат органларининг номидан тузилган бўлса, ўша давлат органлари томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари Ўзбекистон Республикаси томонидан халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ оғишмай ва мажбурий тарзда бажарилади.

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини бажариш мақсадида Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатини қабул қилиш зарур бўлган ҳолларда, манфаатдор давлат органлари Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаси нормаларини имплементация қилиш масалалари бўйича тегишли ҳужжат қабул қилиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги ва Адлия вазирлиги билан келишган ҳолда таклифлар тақдим этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига ва Ўзбекистон Республикаси томонидан қабул қилинган мажбуриятларга риоя этилишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бажарилишини таъминлаш юзасидан амалий чоралар кўради ва Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бажарилиши учун жавобгарлик ўз зиммасига юклатилган давлат органлари ва мансабдор шахсларни ўз ваколатлари доирасида белгилайди.

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органлари Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бажарилишини, бундай шартномалардан келиб чиқадиган, Ўзбекистон Республикасига тегишли бўлган ҳуқуқларга риоя этилишини таъминлайди ва Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг бошқа иштирокчилари томонидан ўз мажбуриятлари бажарилишини кузатиб боради. Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тартибга солинадиган масалалар икки ёки ундан ортиқ давлат органларининг ваколатларига кирса, Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг таклифига кўра Ўзбекистон Республикаси Президенти ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси шартнома бўйича мажбуриятларнинг бажарилишини мувофиқлаштириш ўз зиммасига юклатиладиган давлат органини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бажарилиши устидан ўз ваколатлари доирасида назоратни амалга оширади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари қоидаларини қўллаш тартиби тўғрисидаги тушунтириш Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органлари томонидан Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги билан келишилган ҳолда

ёзма шаклда берилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бажарилиши юзасидан мониторинг Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини ягона тарзда ҳисобга олишнинг, инвентаризация қилишнинг ва уларнинг амалга оширилиши юзасидан мониторинг қилишнинг электрон маълумотлар базаси асосида Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан амалга оширилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органлари ҳар йили 31 декабрга қадар Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигига Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг йил давомидаги бажарилиши тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан тасдиқланадиган шаклга мувофиқ ахборот юборади. Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги давлат органларининг ахборотини ўрганиш асосида: Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг бажарилиши ҳолати самарадорлигига баҳо беради;

Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг бажарилишини тегишли тарзда таъминлаш юзасидан таклифлар тайёрлайди ҳар йили 1 мартга қадар бўлган муддатда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига, алоҳида ҳолларда эса Ўзбекистон Республикаси Президентига умумлаштирилган ахборотни тегишли таклифлар билан киритади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органлари Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бажарилиши юзасидан ўз ваколатлари доирасида мониторингни амалга оширади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини инвентаризация қилиш Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларини ягона тарзда ҳисобга олишнинг, инвентаризация қилишнинг ва уларнинг амалга оширилиши юзасидан мониторинг қилишнинг электрон маълумотлар базаси асосида амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органлари ҳамда бошқа ахдлашувчи томонлар билан биргаликда шартномаларнинг ягона тарзда ҳисобга олинишини таъминлаш ва уларнинг ҳуқуқий мақомини белгилаш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини режали асосда инвентаризациядан ўтказди. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари билан тартибга солинадиган масалалар ўз ваколатига кирадиган давлат органлари Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан тасдиқланадиган шаклга мувофиқ ахборотни Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигининг сўровномаси асосида икки ҳафталик муддат ичида тақдим этади.

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини инвентаризация қилиш якунлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини амал қилувчи ёки ўз кучини йўқотган деб топиш, уларни пролонгация қилиш (муддатини узайтириш) ва қайта кўриб чиқиш тўғрисидаги таклифлар Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига, алоҳида ҳолларда эса Ўзбекистон Республикаси Президентига киритилади.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги манфаатдор давлат органларини Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини инвентаризация қилиш якунлари бўйича қабул қилинган қарорлар тўғрисида хабардор қилади. Давлат органлари Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бўйича мажбуриятлар унинг бошқа иштирокчилари томонидан бузилиши ҳолати аниқланган пайтдан эътиборан бу ҳақда дарҳол Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигини хабардор қилади. Зарур бўлган ҳолларда, бундай бузилишга олиб келган ҳолатларга аниқлик киритиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномасининг бошқа иштирокчилари билан маслаҳатлашувлар ўтказилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари бўйича мажбуриятлар унинг бошқа иштирокчилари томонидан бузилган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги ёки бошқа манфаатдор давлат органлари Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги билан биргаликда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига, алоҳида ҳолларда эса Ўзбекистон Республикаси Президентига халқаро ҳуқук нормаларига ҳамда халқаро шартноманинг ўз шартларига мувофиқ зарур чоралар кўриш тўғрисида таклифлар тақдим этади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаси унинг бошқа иштирокчилари томонидан жиддий тарзда бузилган тақдирда, шунингдек халқаро ҳуқук нормаларида назарда тутилган бошқа ҳолларда, бундай шартнома

Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномасининг амал қилишини тўхтатиб туриш бундай шартноманинг барча иштирокчиларига нисбатан ёки унинг айрим иштирокчисига нисбатан халқаро шартнома қоидаларига мувофиқ бошқа аҳдлашувчи томонлар билан маслаҳатлашувларга кўра барча иштирокчиларнинг розилиги билан исталган вақтда амалга оширилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини тугатиш тўғрисидаги қоидалар мавжуд бўлмаган ва уни денонсация қилишни ёки ундан чиқишни назарда тутмайдиган Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаси, агар:

халқаро шартнома иштирокчилари денонсация қилиш ёки чиқиш имкониятини қолдириш ниятида бўлганлиги белгиланмаган бўлса; халқаро шартнома ўз хусусиятига кўра уни денонсация қилиш ёки ундан чиқиш ҳуқуқини назарда тутмаса, денонсация қилинмайди ва ундан чиқишга йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикаси ўзининг Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномасини денонсация қилиш ёки ундан чиқиш нияти ҳақида камида ўн икки ой аввал хабардор қилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаси, агар унинг барча иштирокчилари худди шу масала бўйича кейинги шартномани тузган бўлса ва мазкур масала Ўзбекистон Республикасининг кейинги шартномаси билан тартибга солиниши ушбу кейинги шартнома мазмунидан келиб чиқса ёки шундайлиги бошқача тарзда белгиланган бўлса;

Ўзбекистон Республикасининг кейинги халқаро шартномаси қоидалари Ўзбекистон Республикасининг илгариги халқаро шартномаси қоидаларига зид бўлса ва ҳар иккала шартномани бир вақтда қўллаш мумкин бўлмаса, тугатилган деб ҳисобланади. Агар Ўзбекистон Республикасининг илгариги халқаро шартномаси иштирокчилари унинг амал қилишини тўхтатиб туриш ниятида эканлиги Ўзбекистон Республикасининг кейинги халқаро шартномаси мазмунидан келиб чиқса ёки шундайлиги бошқача тарзда белгиланган бўлса, Ўзбекистон Республикасининг илгариги халқаро шартномасининг амал қилиши фақат тўхтатиб турилган деб ҳисобланади.. Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномасининг шартнома иштирокчиларидан бири томонидан жиддий тарзда бузилганлиги Ўзбекистон Республикасига шартноманинг амал қилишини бутунлай ёки қисман тўхтатиб туриш ёки уни тугатиш учун бундай бузилишни асос қилиб кўрсатиш ҳуқуқини беради. Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномасининг жиддий бузилиши қуйидагилардан иборат: халқаро ҳуқук нормаларида йўл қўйилмайдиган тарзда халқаро шартномадан воз кечиш;¹⁷³ шартнома объекти ва мақсадининг амалга оширилиши учун муҳим аҳамиятга эга бўлган қонданинг бузилиши. Ўзбекистон Республикаси номидан, Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан тузилган Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг амал қилишини тўхтатиб туриш, уларни тугатиш ёки денонсация қилиш тўғрисидаги таклифлар Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги томонидан мустақил равишда ёки бошқа давлат органлари билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Президентиغا ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритилади.. Бошқа давлат органлари Ўзбекистон Республикаси халқаро

шартномаларининг амал қилишини тўхтатиб туриш, уларни тугатиш ёки денонсация қилиш тўғрисидаги таклифларни Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлигига киритади.

Ўзбекистон Республикаси идоралараро шартномаларининг амал қилишини тўхтатиб туриш, уларни тугатиш ёки денонсация қилиш тўғрисидаги таклифлар шартнома ўз номидан тузилган давлат органи томонидан Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Президентиға ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритилади. Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномасининг амал қилишини тўхтатиб туриш тўғрисидаги қарор шартноманинг ўз шартларига ва халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини имзолаш ҳақидаги қарорни қабул қилган орган (мансабдор шахс) томонидан қабул қилинади. Ўзбекистон Республикаси номидан тузилган Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини денонсация қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан киритилган қонун лойиҳаси асосида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан тузилган Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасини денонсация қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан киритилган қонун лойиҳаси асосида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан қабул қилинади. Ўзбекистон Республикаси номидан тузилган Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини (бундан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан ратификация қилинганлари мустасно) тугатиш ёки денонсация қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати номидан тузилган Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларини (бундан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари томонидан ратификация қилинганлари мустасно) тугатиш ёки денонсация қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан, алоҳида ҳолларда эса Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинади. Ўзбекистон Республикасининг идоралараро шартномаларини тугатиш ёхуд денонсация қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Президенти ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан қабул қилинади. Агар шартномада бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса ёки унинг ўзга иштирокчилари билан бошқача келишув мавжуд бўлмаса, Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаси амал қилишининг тўхтатиб турилиши

Ўзбекистон Республикасини ушбу шартноманинг амал қилиши тўхтатиб турилган муддат давомида уни бажариш мажбуриятидан озод қилади.

Агар шартномада бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса ёки унинг ўзга иштирокчилари билан бошқача келишув мавжуд бўлмаса, Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномасининг тугатилиши ёки денонсация қилиниши Ўзбекистон Республикасини ушбу халқаро шартномани бажариш мажбуриятидан озод қилади ҳамда шартнома тугатилгунига қадар уни бажариш натижасида юзага келган Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ёки юридик ҳолатига таъсир қилмайди. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома бўлмаган халқаро ҳужжатлари юридик мажбурият юқловчи қоидаларни ўз ичига олмаслиги ҳамда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига, Конституциясига ва бошқа қонунчилигига зид бўлмаслиги керак. Бунда шундай халқаро ҳужжатларда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларидан келиб чиқадиган мажбуриятларга ҳавола қилишга йўл қўйилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома бўлмаган халқаро ҳужжатлари, қоида тариқасида, декларациялар, баёнотлар, коммюнике, англашув меморандумлари, ахдлашув баённомалари, ҳамкорлик режалари ва дастурлари шаклида қабул қилинади.. Ушбу Қонун қоидаларининг халқаро шартномалар тузиш ташаббуси билан чиқишга ва уларни имзолашга оид қисми Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартнома бўлмаган халқаро ҳужжатларига нисбатан ҳам қўлланилади. Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномалари тўғрисидаги қонунчиликни бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси: ҳукумат қарорларини ушбу Қонунга мувофиқлаштиради давлат бошқаруви органлари ушбу Қонунга зид бўлган ўз норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини қайта кўриб чиқишлари ва бекор қилишларини таъминласин. Ушбу Қонун расмий эълон қилинган кундан эътиборан кучга киради.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 21 апрелдаги ЎРҚ-683-сонли Қонуни
(<http://lex.uz/docs/5388561?ONDATE=21.04.2021%2000#5403521>) таҳририда —
Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мазлисининг 2019 йил 6 февралдаги ЎРҚ-518-сонли Қонуни
3. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 07.02.2019 й., 03/19/518/2589-сон;

4. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон; 29.11.2023 й., 03/23/880/0905-сон)
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 28-апрелдаги “Ракамли иктисодиёт ва электрон ҳукуматни кенг жорий этиш чора тадбирлари торрисида”ги Карори
6. Ўзбекистон Республикасининг “Хусусий корхона тоғрисида”ги 2023-йил 11-декабрдаги ПК-558-II-сонли Қонуни,
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 28-апрелдаги “Ракамли иктисодиёт ва электрон ҳукуматни кенг жорий этиш чора тадбирлари торрисида”ги Карори
8. Холиков А.Н, Усманова Д.К, Рахимов Х.А, Корхоналарни ракобатбардошлигини баҳолаш, Укув колланма.Т; “ТУРОН НАШР” нашриёти, 2021, -212 б
9. Жураев Т. Иктисодиёт назарияси, Дарслик, -Т.; << Фан ва технология>> нашр, 2018-512 бет.
10. Махмудов Э.Х. Корхона иктисодиёти. Укув кулланма.-Т. Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси нашриёти, 2005, -10бет

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA TASHQI SIYOSATI MASALALARI

Abdunazarova Xamidaxon Nosirjonovna

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi
“Mutaxassislik fanlari” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirda qabul qilingan konstitutsiyaning davlatimiz tashqi siyosatidagi, mamlakatning jahon hamjamiyatidagi o‘rni va nufuzini oshirishdagi ahamiyati hamda tashqi siyosat sohasidagi normalar xususida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, tashqi siyosat, strategik sheriklik, suveren tenglik, kuch ishlatmaslik, kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning daxlsizligi, hududiy yaxlitlik, tinch yo‘l bilan hal etish, ichki ishlariga aralashmaslik.

Аннотация: В данной статье говорится о значении вновь принятой Конституции Республики Узбекистан во внешней политике нашей страны, в повышении позиции и влияния страны в мировом сообществе, а также о нормах в области внешней политики.

Ключевые понятия: Конституция, внешняя политика, стратегическое партнёрство, суверенное равенство, неприменение силы, неприменение угрозы силой, нерушимость границ, территориальная целостность, мирное урегулирование, невмешательство во внутренние дела.

Abstract: This article talks about the importance of the newly adopted constitution of the Republic of Uzbekistan in the foreign policy of our country, in increasing the country's position and influence in the world community, and about norms in the field of foreign policy.

Key concepts: Constitution, foreign policy, strategic partnership, sovereign equality, non-use of force, non-threat of force, inviolability of borders, territorial integrity, peaceful settlement, non-interference in internal affairs.

Mamlakatimizda O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining o‘ttiz ikki yilligini munosib kutib olish, nishonlash, ayniqsa, konstitutsiyaning davlat va jamiyat hayotidagi, mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, madaniy va boshqa sohalaridagi, jumladan, tashqi siyosiy munosabatlar hamda hamkorlik masalalari taraqqiyotidagi o‘rni, Bosh qonunning mazmun-mohiyatini jamiyat a‘zolarining barcha qatlamiga tushuntirish kabi dolzarb masalalarni amalga oshirish borasida Muhtaram Yurtboshimiz tomonidan qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni bayramiga tayyorgarlik

ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida”gi F-53-sonli Farmoyish asosida keng ko‘lamli tadbirlar olib borilmoqda.

Yangi tahrirda qabul qilingan Konstitutsiyaning IV bobi Tashqi siyosat deb nomlanib, 17-18-moddalarida O‘zbekiston Respublikasining tashqi siyosatini belgilab beradigan normalar o‘z ifodasini topgan.

Keyingi yillarda O‘zbekistonning xalqaro maydonda nufuzi keskin ortdi, jozibador sifat o‘zgarishlariga erishib, xalqimizning milliy manfaatlaridan kelib chiqqan holda ochiq va konstruktiv muloqotga qodir, mas’uliyatli va obro‘li hamkor bo‘lishga intilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida “Mamlakatimizning tashqi siyosat sohasidagi muhim ustuvor yo‘nalishi dunyoning yetakchi davlatlari va xalqaro tashkilotlari bilan strategik sheriklik hamda hamkorlikning muvozanatlangan tizimini shakllantirishdan iborat” ekanligi alohida e’tirof etiladi.¹⁷⁴

Konstitutsiyaning muqaddima qismiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, “O‘zbekistonning jahon hamjamiyati va eng avvalo, qo‘shni mamlakatlar bilan o‘zaro bir-birini qo‘llab-quvvatlash, hamkorlik va hurmat qilish, tinchlik va totuvlik asosidagi uyg‘un, do‘stona munosabatlarini mustahkamlashga hamda rivojlantirishga intilib”¹⁷⁵ degan jumladan yangi O‘zbekistonning jahon hamjamiyati va eng avvalo, qo‘shni mamlakatlar bilan o‘zaro bir-birini qo‘llab-quvvatlash, hamkorlik va hurmat qilish, tinchlik va totuvlik asosidagi uyg‘un, do‘stona munosabatlarini mustahkamlashga hamda rivojlantirishga intilishi mazmunan mafkuraviy, g‘oyaviy va siyosiy jihatdan yo‘naltirilganligini tushunib yetishimiz qiyin emas.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi¹⁷⁶ tashqi siyosatning mazmun-mohiyatini belgilab beruvchi bobining 17-moddasida O‘zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarning to‘la huquqli subyekti ekanligi, O‘zbekistonning tashqi siyosati davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning buzilmasligi, davlatlarning hududiy yaxlitligi, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik prinsiplariga hamda xalqaro huquqning umume’tirof etilgan boshqa prinsip va normalariga asoslanishi, 18-moddasida esa, O‘zbekiston Respublikasi davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan ikki va ko‘p tomonlama munosabatlarni har taraflama rivojlantirishga qaratilgan tinchliksevar tashqi siyosatni amalga oshirishi hamda O‘zbekiston Respublikasi davlatning, xalqning oliy manfaatlaridan, uning farovonligi va xavfsizligidan kelib chiqqan holda ittifoqlar tuzishi, hamdo‘stliklarga va boshqa

¹⁷⁴ <https://yuz.uz/news/ozbekiston--tashqi-siyosatda-dostona-va-tinchliksevar-davlat?viewmsk-yigilishida-referendumga-tayyorgarlik-masalasi-muhokama-etildi>.

¹⁷⁵ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.

¹⁷⁶ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.

davlatlararo tuzilmalarga kirishi hamda ulardan chiqishi mumkinligi haqidagi konstitutsion qoidalar o‘z ifodasini topgan.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat tashqi siyosatida chegaralarning buzilmasligi tamoyili, davlatlarning hududiy yaxlitligi tamoyili, nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilish tamoyili kabi tamoyillarga og‘ishmay amal qilishi mustahkamlab qo‘yilgan.

Yangi O‘zbekistonning har bir davlat bilan tashqi siyosat olib borishdagi do‘stona munosabati, tashqi siyosiy faoliyatning eng muhim vazifalari sifatida O‘zbekistonning xalqaro maydondagi nufuzi, o‘rni va obro‘sinini mustahkamlashga qaratilgan barcha davlatlar va nufuzli xalqaro tashkilotlar bilan strategik hamkorlik va do‘stlik munosabatlarining barqaror tizimini barpo etish, xorijiy mamlakatlar bilan do‘stona, teng huquqli munosabatlarni va o‘zaro manfaatli hamkorlikni muttasil va izchil rivojlantirishga qaratiladi.

Yangi O‘zbekistonning tashqi siyosatida tinchliksevar davlat sifatida jahonga yuz tutishi mamlakatimizning tashqi siyosatda tinchlikparvarlikka asoslangan, yuzaga keladigan ziddiyat va qarama-qarshiliklarni faqat tinch, diplomatik va siyosiy vositalar bilan hal etishga qaratilgan yo‘ldan borishni afzal ko‘rishi o‘zgacha joziba baxsh etadi.

Ma’lumki, so‘nggi yillarda O‘zbekiston nafaqat qo‘shni davlatlar bilan, balki uzoq xorij davlatlari bilan ham turli sohalarda, jumladan, siyosiy, iqtisodiy, madaniy-gumanitar, tibbiyot, fan-ta’lim va boshqa barcha sohalarda keng qamrovli munosabatlarni o‘rnatib kelayotganligini ushbu sohalardagi o‘zgarish va yuksalishlardan yaqqol shohidi bo‘lib kelmoqdamiz.

Bugungi kunda, aytish lozimki, O‘zbekiston Respublikasi Davlat rahbarining say’-harakatlari jahon mamlakatlarning nafaqat O‘zbekistonga, balki butun boshli Markaziy Osiyo mintaqasidagi davlatlarga e’tibori o‘zgarib bormoqda. “Markaziy Osiyo – AQSH”, “Markaziy Osiyo – Yevropa ittifoqi”, “Markaziy Osiyo – Koreya Respublikasi”, “Markaziy Osiyo – Yaponiya” kabi muloqot formatlari qatoriga oxirgi yillarda “Markaziy Osiyo – Hindiston”, “Markaziy Osiyo – Xitoy” va “Markaziy Osiyo – Rossiya Federatsiyasi” singari yangi formatlar qo‘shildi. Mazkur holat, birinchidan, mintaqadagi ijobiy o‘zgarishlar natijasida yuzaga kelgan mutlaqo yangi muhit dunyoning yetakchi davlatlari tomonidan Markaziy Osiyoga nisbatan e’tiborning oshganini ko‘rsatsa, ikkinchidan, chet el davlatlari mintaqamamlakatlari bilan nafaqat ikki tomonlama hamkorlik doirasida, balki yagona mintaqaviy ko‘p tomonlama munosabatlarni rivojlantirishga ahamiyat qaratayotganidan dalolatdir.¹⁷⁷

Bundan tashqari, mintaqamamlakatlar hamda boshqa davlat va xalqaro institutlar o‘rtasida yangi formatlarning tuzilishi bu, Markaziy Osiyoning geosiyosiy va iqtisodiy

¹⁷⁷ E.Tulyakov, F.Xakimov. <https://strategy.uz/index.php?news=1278>.

ahamiyati oshib borishiga, shuningdek, mintaqaga xalqaro munosabatlardagi yaxlit siyosiy-diplomatik subyekt sifatida e’tirof etilishiga olib kelmoqda.

Xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha xohish-irodasini ro‘yobga chiqarish, har bir fuqaroga o‘z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish, sog‘lom, bilimli va ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash, global ishlab chiqarishning muhim bo‘g‘iniga aylangan kuchli iqtisodiyotni shakllantirish, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida 2023 yil 11 sentyabr PF-158-son Farmoni¹⁷⁸ qabul qilindi. Ushbu Farmonda O‘zbekiston Respublikasining 2030 yilgacha bo‘lgan taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishlari belgilab olingan bo‘lib, unga ko‘ra “Xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish barobarida kelgusida quyidagi islohotlar amalga oshirilishi hamda ulardan kelib chiqib quyidagi vazifalar bajarilishi lozim, jumladan, Yangi O‘zbekiston tashqi siyosatini xalq va davlatning manfaatlaridan kelib chiqqan holda izchil amalga oshirish:

- dunyodagi mavjud murakkab vaziyatda ochiq, pragmatik, faol va yaxshi qo‘shnichilik tashqi siyosati olib borilishini izchil davom ettirish;
- hamkor mamlakatlar bilan va nufuzli xalqaro tashkilotlar doirasida mintaqaviy va global masalalar bo‘yicha muvozanatli va doimiy muloqotlar o‘rnatish;
- barcha qo‘shni davlatlar bilan yaxshi qo‘shnichilik va strategik sheriklik munosabatlarini jadal rivojlantirish, siyosiy, iqtisodiy, madaniy va gumanitar yo‘nalishlardagi ikki va ko‘p tomonlama muzokaralarni muntazam va samarali olib borish.

Markaziy Osiyo mintaqasida amaliy hamkorlikni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish, bunda ya’ni,

- mintaqada turli ustuvor yo‘nalishlar, ayniqsa, ekologiya va tabiatni muhofaza qilish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, transport-kommunikatsiya infratuzilmalarini yana-da rivojlantirish borasidagi yaqin hamkorlikni kuchaytirish;
- Markaziy Osiyoda xalqaro huquq va mintaqadagi barcha davlatlar milliy manfaatlarini inobatga olgan holda keng qamrovli strategik sheriklik va ittifoqchilik munosabatlarini chuqurlashtirish;
- Markaziy Osiyo davlatlari hududida fuqarolar erkin harakati, shuningdek, tovarlar, xizmatlar va kapitalning sun’iy cheklovlarisiz aylanishiga bosqichma-bosqich erishish, shuningdek, umumiy sayyohlik makonini shakllantirish ishlarini davom ettirish;

¹⁷⁸ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida 2023 yil 11 sentyabr PF-158-son Farmoni.lex.uz/ru/docs/-6600413.

- Afg‘oniston bilan ko‘p qirrali va o‘zaro foydali munosabatlarni rivojlantirish, uning iqtisodiy tiklanishiga yaqindan ko‘maklashish, transport-tranzit salohiyatini ro‘yobga chiqarishga hissa qo‘shish.

An‘anaviy sheriklar bilan o‘zaro manfaatli aloqalarni rivojlantirish, xalqaro hamkorlik geografiyasini kengaytirish, global ishlab chiqarish va yetkazib berish zanjirlariga qo‘shilish, ya’ni bu borada:

- Milliy manfaatlarni ilgari surish va himoya qilishda iqtisodiy diplomatiya samaradorligini oshirish va uni faollashtirish;

- Yevropa mamlakatlari bilan savdo-iqtisodiy, moliyaviy, investitsiyaviy va texnologik hamkorlikni rivojlantirish, keng ko‘lamli sheriklik va amaliy hamkorlikning huquqiy asoslarini yana-da mustahkamlash;

- Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi davlatlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, mintqa bozorlariga eksport hajmi va nomenklaturasini ko‘paytirish hamda mamlakatimizga investitsiyalar oqimini oshirish;

- Janubiy Osiyo, Yaqin va O‘rta Sharq, Afrika mintaqasidagi mamlakatlar bilan mavjud aloqalarni yanada kengaytirish, yangi va istiqbolli yo‘nalishlarda o‘zaro manfaatli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, keng mintaqalarni bog‘lovchi va O‘zbekistonni jahon bozoriga chiqishiga imkon yaratuvchi transport-logistika yo‘laklarini shakllantirish;

- Amerika mamlakatlari, xususan, AQSH bilan yangi davrda strategik sheriklik va har tomonlama hamkorlik aloqalarini tobora kengaytirish, investitsiya, eksport va ilg‘or texnologiyalar sohalaridagi aloqalarni kuchaytirish.

Jahon savdo tashkilotiga to‘laqonli a‘zo bo‘lish: Milliy qonunchilikni va huquqni qo‘llash amaliyotini Jahon savdo tashkilotining qoida, me‘yor va bitimlariga moslashtirish.

Jahon savdo tashkilotiga a‘zo davlatlar bilan bozorlarga kirish bo‘yicha muzokaralarni tizimli olib borish va a‘zo bo‘lish jarayonini samarali yakuniga yetkazish.

So‘zimiz yakunida, mazkur Konstitutsiya yangi O‘zbekistonning tashqi siyosatda do‘stona va tinchliksevar davlat sifatida konstitutsiyaviy e’tirof etilishi uning diplomatik nufuzini, jahon hamjamiyatidagi o‘rni va obro‘yini yana-da oshirishda muhim o‘rin tutishi e’tirof etish o‘rinlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida 2023 yil 11 sentyabr PF-158-son Farmoni.lex.uz/ru/docs/-6600413.
3. E.Tulyakov, F.Xakimov. <https://strategy.uz/index.php?news=1278>.
4. <https://yuz.uz/news/ozbekiston-tashqi-siyosatda-dostona-va-tinchliksevar-davlat?viewmsk-yigilishida-referendumga-tayyorgarlik-masalasi-muhokama-etildi>.

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

1.	MEHNAT SHARTNOMASINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI Ubaydullayev Ilxomjon Raxmatovich Soibova Fayozaxon Soibjon qizi	4
2.	DIN VA MADANIYAT O‘RTASIDAGI MUNOSABATLAR Vohidov Sardorbek Karimova Xoliniso To‘xtamurod qizi, Hashimova Manzura Mirobidjon qizi	9
3.	XRISTIANLIK DININING PAYDO BO‘LISHI, TA‘LIMOTI VA O‘RTA OSIYOGA KIRIB KELISHI Usmonova Shohsanam Shavkatovna Vohidov Sardorbek Rahmonova Iroda Iqboljon qiz, Mamashokirova Barno Botirali qizi	15
4.	HOZIRGI YOSHLARNING O‘ZBEK TILIGA BILDIRAYOTGAN MUNOSABATI Yuldasheva Durdonaxon Mahmudjon qizi	21
5.	TURKISTONDA JADIDCHILIKNING ILM-MA‘RIFAT VA MILLIY OZODLIK YO‘LIDA TUTGAN O‘RNI Turayeva Dilafruz Rustamboyyevna Normaxamotova Durdona Mehriddinova Zumrad Normatova Feruza	26
6.	QO‘SHMA GAPLARNING NOMINATIV ASPEKTI Xoliqova Matluba Mardon qizi	32
7.	ISLOM DINI TARIXI VA MOHIYATI Vohidov Sadordorbek Bahodir o‘g‘li Abdujabborova Saidaxon	37
8.	АВАЗ ПОЛВОННИЁЗ Ўғли ўтар ҳаёти ва шеърларида қўлланган БАДИИЙ САНЪАТЛАР ТАҲЛИЛИ Абдувоҳидова Ф.В	43
9.	DAVLAT SOLIQ INSPEKTSIYASI RAHBARI SHAXSINING OB‘EKTIV IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI Abdurasulov Olimjon Avalbayevich	48
10.	O‘ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI FANINI O‘QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI YUZASIDAN TAHLIL G‘anijonova Dilafruz Noiljon qizi	55
11.	BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QUVCHILARIGA MATEMATIKAGA OID MASALALARNI QIZIQARLI O‘YINLAR ORQALI O‘RGATISHNING AHAMIYATI Guzal Xamrayeva	60
12.	UMUMIY O‘RTA TA‘LIM O‘QITUVCHILARNING KASBIY FAOLIYATINI BAHOLASH TADQIQOT PREDMETI SIFATIDA Dilafruz Turayeva	66
13.	Q.MÁTMURATOVTIŇ “TERBENBES” ROMANÍNDÁ QOLLANÍLGAN SINONIM SÓZLER Tasimbetova Shaxnoza Qıdıralı qızı	72
14.	AFRIG‘IYLAR DAVRIDA XORAZM QISHLOQ VA SHAXARLARI TARIXI (III- VI ASRLAR) Abdullayeva Maftuna Oybek qizi	75
15.	KORXONA KORPORATIV ETIKASINING KORPORATIV MADANIYATIGA	80

TA’SIRI		
	Nazirova Komola Raximjon qizi Saidov Mash'al Samadovich	
16.	KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMINI KORXONALARDA TATBIQ ETISH ORQALI IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi Saidov Mash'al Samadovich	91
17.	SHAXSDA OG‘IR KASALLIKLARDAN KEYINGI STRESSING KELIB CHIQISHI VA UNING PSIXOKORREKSIYASI Xudoyorova Feruza Mavdurjon qizi	103
18.	MUTOLAANING ILMIY-FALSAFIY TUSHUNCHASI Raximov M. A.	109
19.	TARBIYADAGI MUAMMO VA KAMCHILIKLAR: JAMIYATNING TARAQQIYOTIGA TAHDID Rustamova Mohina Akbarali qizi	115
20.	O‘ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALARNI TASHKIL ETISHNING ZARURLIGI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Sulaymonov Shahzod Azamat o‘g‘li	121
21.	XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA TA’LIM SIFATINI OSHIRISH STRATEGIYALARI VA ULARNI O‘ZBEKISTONDA JORIY QILISH IMKONIYATLARI Oripova Shaxzoda	127
22.	O‘TKIR HOSHIMOV QALAMIGA MANSUB “YANGA” HIKOYASI BADIY TAHLILI Abduvohidova Farangiz Vahob qizi Abduxalilboyev Alisher Abdug‘ani o‘g‘li	133
23.	YOSH KADRLARDA BOSHQARUV LIDERLIK KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH Ro‘zimatova Mohlaroyim Xamza qizi Turayeva D.R.	136
24.	THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE SOCIO-ECONOMY IN UZBEKISTAN Usmankhodjaeva Suraye Mukhtarovna	141
25.	AMIR TEMUR BUYUK DAVLAT ARBOBI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Abdulhamidova Omina Muqumjon qizi Alijonova Ruhshona Aqliddin qizi	152
26.	KORRUPSIYA IJTIMOIIY ILLAT Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna Abdumutalibov Samandar Qudratbek o‘g‘li Muxtarjonov Asadbek Ravshanbek o‘g‘li Omonqulov Sherali Shodlikbek o‘g‘li	160
27.	IMOM AL-BUXORIY HAYOT YO‘LI Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Abdunosirova Hadicha Axrorjon qizi	167
28.	O‘ZBEKISTONNING MARKAZIY OSIYODA TINCHLIK VA BARQARORLIKNI TA MINLASHDAGI O‘RNI Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Abduqayumova Durdona Abduvohid qizi Abdullayeva Muqaddasxon Faruxbek qizi	175
29.	MUSTAQILLIK YILLARIDA DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMIDA AMALGA	180

	OSHIRILGAN ISLOHOTLAR Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Abduqodirova Marjona Ro‘zibek qizi Ergasheva Ruxshona O‘lmasbek qizi Turdaliyeva Zarnigor Davlatbek qizi	
30.	O‘ZBEKISTONNING XALQARO TASHKILOTLAR BILAN HAMKORLIK ALOQALARI Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Abdurahmonova Layloxon Bahriddin qizi Oygul Bozorova Sherzodbek qizi	186
31.	AMIR TEMURNING DAVLAT ARBOBI SIFATIDA Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Abduraimova Ruxshona Botirjon qizi	192
32.	JALALUDDIN MANGUBERDI - DEFENDER OF THE FATHERLAND Atabayeva Nigora Makhmudzhanovna Adxamova Gulmira Akmaljon’s daughter Yaxshiboyeva O‘g‘iloy Shavkat’s daughter	200
33.	O‘ZBEKISTONNING MARKAZIY OSIYODA TINCHLIK VA BARQARORLIKNI TA’MINLASHDAGI O‘RNI Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Aliyeva Iroda Botirali qizi Umaraliyeva Muborak Xursandali qizi	207
34.	AMIR TEMURNING DAVLAT BOSHQARUVIDAGI FAOLIYATI Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Arabboyeva Oydinoy Axroriddin qizi Odilova Nilufar Kozimjon qizi	215
35.	YANGI O‘ZBEKISTONDA INSON HAQ – HUQUQLARI VA ERKINLIK LARI KAFOLATINING YARATILISHI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Ashurova Mohimbegim Xusanboy qizi Nasirdinova Gulshanoyning Baxtiyor qizi	221
36.	АМИР ТЕМУР – УЛУҒ СИЁСАТЧИ ВА ДАВЛАТ АРБОБИ Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Axmadjonova Marg‘uba Avazbek qizi Oqyo‘lova Gulnoza Miraxmad qizi	230
37.	O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY SOHADA AMALGA OSHIRILAYOTGAN O‘ZGARISHLAR MAZMUN MOHIYATI Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Boymirzayeva Ruxshona Abduvahob qizi To‘xtasinova Mahliyo Husanboy qizi	237
38.	MUSTAQILLIK YILLARIDA QISHLOQ XO‘JALIGI VA SANOAT SOHASIDAGI O‘ZGARISHLAR Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Bozorboyeva Dilshoda Mustafayeva Ra‘no Ibroximjonova Moxinur	242
39.	MIRZO ULUG‘BEK - DAVLAT ARBOBI VA BUYUK OLIM Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Dadamirzayeva Gulzodaxon Murodova Mukambarxon	250
40.	O‘ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK G‘OYALARINING TARIXIIY ASOSLARI	256

	Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Ergasheva Maftunaxon Shavkatjon qizi G’ofurova Oyidinoy Zafarjon qizi	
41.	O‘ZBEKISTONNING XALQARO TASHKILOTLAR BILAN HAMKORLIK ALOQALARI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Ergasheva Madina Qilichbek qizi Nematova Lolaxon Xayrullo qizi	264
42.	HALOLLIK QADRI – PORAXO‘RLIK ILLATIDAN USTUNMI? Jabborova Sayyoraxon Muxammadqobilovna Fozilova Karomatxon Bahodirjon qizi Soibjonova Zamiraxon Alisher qizi Xojiyeva Sug`diyona Ikromjon qizi	272
43.	YANGI O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN MA’NAVIY O‘ZGARISHLAR Atabayeva Nigora Mahmudjanovna G‘ulomov Abdug‘ani Soyibjon o‘g‘li Iminjonov Shoxruhmirzo Zohidjon o‘g‘li Abduvahobov Yaxyo Sharobiddin o‘g‘li	280
44.	BUYUK ALLOMALAR HAQIDA Atabayeva Nigora Mahmudjanovna G‘ulomova Gulbegim Ibragimova Robiya	291
45.	KORRUPSIYA - IJTIMOIIY ILLAT Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna G‘aniyeva Muxlisaxon Ubaydullayeva Mohlaroyim Rahimov Mashxurbek	300
46.	IBTIDOIIY JAMOA TUZUMI VA UNING DAVRLASHTIRISH MASALASI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna G‘ulomjonov Lutfillo Muxtorov Islombek Qodirov Shohaziz	305
47.	O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY SOHADA AMALGA OSHIRILAYOTGAN O‘ZGARISHLAR MAZMUN MOHIYATI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna G‘aniyeva Layloxon Shavkat qizi Umaraliyeva Rayhona Dilshodjon qizi	314
48.	MUSTAQILLIK YILLARIDA QISHLOQ XŌJALIGI VA SANOAT SOHASIDAGI ŌZGARISHLAR Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Ibrohimiva Hushnoza SHavkatjon qizi Teshaboyeva Marjona Ostanaqul qizi	319
49.	O‘ZBEKISTONNING XALQARO TASHKILOTLAR BILAN HAMKORLIK ALOQALARI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Ikromova Gulsevar Elmurod qizi	324
50.	MUSTAQILLIK YILLARIDA QISHLOQ XO‘JALIGI VA SANOAT SOHASIDAGI O‘ZGARISHLAR Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Ikromova Shaxriniso Nizomiddin qizi	330

	Zokirjonova Feruza Hursandbek qizi	
51.	JALOLIDDIN MANGUBERDI JASORATI HAQIDA Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Islomova Muhayyo Umarjon qizi Ahmedova Mahliyo Shavkatbek qizi	336
52.	MIRZO ULUG‘BEK DAVLAT ARBOBI VA BUYUK OLIM SIFATIDA Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Janibekova Yulduzxon, Bahtiyorova Marjona O‘ktamboyeva Malohat	341
53.	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING FAOLIYATI Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Jumabayeva Nargiza Saadatdin qizi Kuzibayeva Farangiz Maksad qizi	348
54.	YANGI O‘ZBEKISTON – DUNYO NIGOHIDA Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna Karamatov Hasan Abdulhoshim o‘g‘li Qudratov Jo‘rabek Xolto‘ra o‘g‘li	354
55.	YANGI O‘ZBEKISTON – DUNYO NIGOHIDA Jabborova Sayyora Muhammadqobilovna Qudratov Jo‘rabek Xolto‘ra o‘g‘li Karamatov Hasan Abdulhoshim o‘g‘li	360
56.	YANGI O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN MA‘NAVIY O‘ZGARISHLAR Atabayeva Nigora Maxmudjonovna Karimova Nodiraxon Avazbek qizi Anvarova Nafosatxon Odilbek qizi	366
57.	MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI IJTIMOIIY – SIYOSIIY JARAYONLAR Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Maminova Gulchiroy Dilshodbek qizi Abduvahobova Ravshanoy G‘ofurjon qizi	372
58.	YANGI O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN MA‘NAVIY O‘ZGARISHLAR Atabayeva Nigora Maxmudjanovna Mahamadaliyeva Gavharoy Muzaffar qizi	378
59.	O‘ZBEKISTONNING MUSTAQILLIKKA ERISHISHI TARIXIIY JARAYON VA AHAMIYATI Nigora Atabayeva Mamajonova Mushtariy Muhiddin qizi Mirzahamdinova Mavjuda Muhammadamin qizi	385
60.	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING FAOLIYATI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Mamaro‘ziyeva Zilola Nazarova Zilola	389
61.	YANGI O‘ZBEKISTON Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Maxmudjonova Gullola Abdulazizjonova Inoyatxon	398
62.	YANGI O‘ZBEKISTONDA INSON HAQ – HUQUQLARI VA ERKINLIK LARI	407

	KAFOLATINING YARATILISHI Atabayeva Nigora Mahmudjanovna Maxmudova Dilnavoz Odiljon qizi Qosimova Gulnora Qosimjon qizi	
63.	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA XALQ HOKIMIYATCHILIGI PRINSIPI Meliboyeva Dilnoza Ergashevna	415
64.	RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI METODISTINING KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI Xusniyabonu Zokirova	419
65.	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YURIDIK XIZMAT SOHASINI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSLARI Abdunazarova Xamidaxon Nosirjonovna	424
66.	PEDAGOGIK FAOLIYATDA KREATIVLIK HAMDA KOMMUNIKATIVLIK KO‘NIKMALARI Rahmonova Zulfiya Bahromovna	430
67.	ИЛМИЙ ФАОЛИЯТ ВА УНИНГ ИЛК БОСҚИЧЛАРИДА ИЛМИЙ МАҚОЛАНИНГ АҲАМИЯТИ Моҳисадаф Убайдуллаева	435
68.	KURSANTLARNING O‘QUV JARAYONIGA PSIXOLOGIK TA’SIR KO‘RSATISHNING PSIXOKORREKSION OMILLARI Qoraboev Avazbek Isomiddinovich	438
69.	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ХАЛҚАРО ШАРТНОМАЛАРИ ТЎҒРИСИДА Шамсиддинов Бахтиёр Тожидинович	444
70.	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA TASHQI SIYOSATI MASALALARI Abdunazarova Xamidaxon Nosirjonovna	461

Eslatma! “Ilm-fan va ta’lim” ilmiy jurnaliga kiritilgan maqolalardagi raqamlar, ma’lumotlar haqqoniylikiga va keltirilgan iqtiboslar to‘g‘riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

Bosh muharrir

O.S.Isroilov

Nashrga tayyorlovchi

M.U.Abdullayeva

“Ilm-fan va ta’lim” ilmiy jurnali, 472 bet.

© <https://ilmfanvatalim.uz/>

© Farg‘ona, Mualliflar jamoasi, 2024